

50024

AKADÉMIAI
ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBÍZÁSÁBÓL
SZERKESZTI

OSZTROVSZKI GYÖRGY
FŐTITKÁR

1955 JANUÁR—FEBRUÁR

LXII. KÖTET—507. SZÁM

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
BUDAPEST, 1955

AKADÉMIAI ÉRTEŚÍTŐ

SZERKESZTI: OSZTROVSZKI GYÖRGY

LXII. KÖTET, 1955

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MÉRÉSTECHNIKAI KONGRESSZUSA

GILLEMOT LÁSZLÓ levelező tag

A Műszaki Tudományok Osztálya 1954 október 4., 5., 6. és 7-én tartotta Méréstechnikai Kongresszusát. A Kongresszuson igen szépszámú külföldi vendég is jelent meg, akik közül többen értékes előadásokat is tartottak. A Kongresszus külföldi résztvevői a következők voltak :

Szovjetunió: *J. K. Szokolov* akadémikus, a Szovjet Tudományos

Akadémia tagja,

N. P. Rajevszkij, a műszaki tudományok doktora,

N. D. Gyenkin, a műszaki tudományok kandidátusa.

Anglia: *Dr. W. A. Wooster* egyetemi tanár (Cambridge),

Dr. Norah Wooster röntgenkristallográfus.

Német Dem. Közt.: Prof. *Dr. Ernst Schiebold* (Anyag- és Áruvizsgáló Hivatal),

Prof. *Dr. Alfred Eckardt*, a Jénai Schiller Egyetem Fizikai Intézetének munkatársa,

Prof. *Dr. Rudolf Ritschl*, a Német Tudományos Akadémia tagja,

Dipl. Ing. *Karl Hormuth*, Német Súly- és Mérésügyi Hivatal,

Dr. Hansgeorg Laporte, Német Anyag- és Áruvizsgáló Hivatal.

Csehszlovákia: *Dr. Miroslav Baimler*, a Csehszlovák Anyag- és Technológiai Kut. Int. tudományos munkatársa,

Dr. Adéla Kochanovská, a Csehszlovák Tud. Akadémia Technikai Fizikai

Intézetének tud. munkatársa, Ing. *Rossival*, a Csehszlovák Tudományos

Akadémia Műszaki-Fizikai Intézetének tud. munkatársa.

Lengyelország: *Ignaty Maleccky* prof., a Lengyel Tudományos Akadémia lev. tagja,

Filipcsinszky Leszek, a műszaki tudományok kandidátusa.

Románia: *Dr. Elie Carafoli*, a Román Tudományos Akadémia tagja, a

Román Akadémia Alkalmazott Mechanikai Intézetének igazgatója,

Bogdan Radu, a műszaki tudományok kandidátusa.

Bulgária: *Emil Dzsakov*, a Bolgár Tudományos Akadémia Fizikai Intézete »Alkalmazott Elektronika« laboratóriumának vezetője.

A Kongresszust Osztrovszki György levelező tag, a Magyar Tudományos Akadémia főtitkára nyitotta meg, majd Dr. Gillemot László levelező tag ismertette a roncsolásmentes anyagvizsgálat helyzetét a vas- és fémiparban. Előadásában rámutatott arra, hogy a roncsolásmentes anyagvizsgálatok közül hazánkban csak a durvaszerkezet — röntgenvizsgálat van fontosságának megfelelően elterjedve. Itt is azonban az ipar nagy és nehézkes készülékeket alkalmaz olyan feladatokra is, ahol lényegesen kisebb súlyú, olcsóbb kivitelű

sorozatban gyártott készülékek is megfelelnek. Előadásában hangsúlyozta, hogy ilyen rendszerű készülékek gyártását Magyarországon minél előbb meg kell kezdeni.

Az ultrahanggal történő anyagvizsgálat Magyarországon nincsen eléggé elterjedve. Ennek az az oka, hogy bár elég sok készülék van az országban, azok nincsenek teljesen kihasználva, mert az ultrahang anyagvizsgálatot esetenként és egyenként kell a sorozatgyártás céljaira beállítani.

Hasonlóképpen nem kedvező a helyzet a röntgen finomszerkezet vizsgálatok fémipari alkalmazásának területén, tekintettel arra, hogy ez az eljárás ipari gyakorlatban még alig van alkalmazva, és viszonylag kevés tudományos laboratóriumunk foglalkozik az eljárások továbbfejlesztésével.

Dr. Gillemot László előadásában rámutatott arra, hogy a nálunk eddig még egyáltalán nem alkalmazott módszert, az izotópoknak anyagvizsgálati alkalmazását sürgősen be kell vezetni.

Hasonló jellegű összefoglaló előadást tartott Dr. Miroslav Baimler, a csehszlovák Anyag és Technológiai Tudományos Kutató Intézet munkatársa »Anyagok durvaszerkezetének roncsolásmentes vizsgálati módszerei Csehszlovákiában« címmel. Az előadás nyomán kialakuló kép azt mutatta, hogy Csehszlovákia a roncsolásmentes anyagvizsgálatok alkalmazása területén igen előrehaladt. Főleg az ultrahanggal történő anyagvizsgálatok alkalmazása Csehszlovákiában sokkal fejlettebb, mint Magyarországon.

Az egyes részletkérdésekkel foglalkozó előadások közül egy előadás foglalkozott a röntgen durvaszerkezet vizsgálatával. Konkoly Tibor a Budapesti Műszaki Egyetem Mechanikai Technológiai Intézetének adjunktusa »Röntgen- és Gamma-sugár felvételek adatainak meghatározása a belső élettenség alapján« címmel tartott saját kutatásain alapuló előadást. Az előadásban közölt adatok és táblázatok alapjául szolgálhatnak az izotópokkal történő anyagvizsgálat hazai megindításának.

Röntgen kristályszerkezet vizsgálatokkal foglalkozott öt előadás, ezek közül Dr. W. A. Wooster cambridge-i egyetemi tanár »Új műszerek röntgensugarak visszaverésének tanulmányozására« című előadásában két igen érdekes új módszert mutatott be. Dr. Adela Kochanovská a Csehszlovák Tudományos Akadémia Technikai Fizikai Intézetének tudományos munkatársa a »Grafit és kobalt finomszerkezetének változásai« című előadásában saját igen értékes megfigyeléseit mutatta be. Sasvári Kálmán a Híradástechnikai Kutató Intézet tudományos munkatársa tovább tökéletesítette a belső feszültségmérési eljárásokat azáltal, hogy egy saját elgondolásán alapuló kamerát és mérési módszert dolgozott ki fémdrótok rugalmas belső feszültségének mérésére. Szántó István aspiráns a Mechanikai Technológiai Intézet munkatársa pedig a fémtitán rácsparaméterének meghatározására vonatkozó méréseit mutatta be.

Igen értékes és nagyszabású tanulmányt mutatott be Prof. Dr. E. Schiebold (Német Demokratikus Köztársaság) »Természetes és szintetikus aszbesztfajták finomszerkezetének röntgenvizsgálata« címmel.

Ezek az előadások, melyek részben a módszerek továbbfejlesztéséről, részben pedig a már ismert módszereknek technikai feladatok megoldására való alkalmazásáról szóltak, igen világosan mutatják azt, hogy a röntgen finomszerkezet vizsgálat a műszaki tudományos kutatásnak olyan segéd-eszköze, amelynek ipari és tudományos laboratóriumokban való alkalmazása nélkül ma már korszerű fémipari laboratórium nehezen képzelhető el.

Az ultrahang vizsgálat módszereivel három előadás foglalkozott :

Egri Imre, a Magyar Tudománycs Akadémia Méréstechnikai és Műszerügyi Intézetének osztályvezetője : »Lemezzárványok vizsgálata ultrahanggal«.

J. K. Szokolov akadémikus a Szovjet Tudományos Akadémia tagja : »Ultrahang hullámok terjedése a folyékony és szilárd testekben«.

Ignaty Maleccky prof., a Lengyel Tudományos Akadémia lev. tagja: »Ultrahang vizsgálati módszerek alkalmazásának tudományos alapjai a bányászásban és geológiában«.

Ezek közül kiemelkedő volt Szokolov akadémikus előadása, már csak azért is, mert Szokolov akadémikus ennek a tudománynak egyik legnagyobb élő művelője és őt lehet tulajdonképpen az ultrahang anyagvizsgálat megteremtőjének tekinteni. Ezen a területen csak egyetlen egy magyar előadás szerepelt, jeléül annak, hogy az ultrahang anyagvizsgálat ipari alkalmazásában a külföldhöz képest meglehetősen el vagyunk maradva.

Igen szép képet mutatnak azonban a hazai tudomány fejlettségéről a spektroszkópiával foglalkozó előadások. Vorsatz Brunó, a Híradástechnikai Kutató Intézet tudományos munkatársa igen szépen kidolgozott mérési módszert mutatott be a nagytisztaságú réz szennyezőinek vizsgálatára, Török Tibor és Szikora Gizella pedig az acél szénttartalmának színképelemzéssel történő roncsolásmentes meghatározására szolgáló eljárást mutattak be. Külföldi előadó ezen a területen csak egy szerepelt: Rudolf Ritschl professzor, a Német Tudományos Akadémia tagja »Az atomspektroszkópia időszerű kérdései« című tanulmányával.

Két belföldi és egy külföldi előadó elektronmikroszkópiai kérdésekkel foglalkozott :

Csokán Pál és *Sugár Irén* a Magyar Tud. Akad. Méréstechnikai Intézete Elektronmikroszkópiai Osztályának munkatársai :

»Acél felületének elektronmikroszkópos vizsgálata«.

Prof. *Dr. Alfréd Eckardt*, a Jénai Schiller Egyetem Fizikai Intézetének munkatársa :

»Látszat és valóság az elektronmikroszkópos képbén«.

Guba Ferenc MTA Méréstechnikai Intézete Elektronmikroszkópiai Osztályának vezetője :

»Az MTA Méréstechnikai és Műszerügyi Intézete Elektronmikroszkóp Osztályán folytatott fémvizsgálatok«.

Az elektronmikroszkópia fémipari alkalmazása Magyarországon csak néhány éves múltra tekint vissza. Ennek megfelelően a belföldi előadások inkább csak azt demonstrálták, hogy ez az elhanyagolt tudományterület is fejlődőben van hazánkban.

Hazánkban újszerű mérési módszerekkel foglalkozott három belföldi előadás :

László György, a MTA Méréstechnikai Intézete Méréstechnikai Osztályának tudományos munkatársa :

»Roncsolásmentes anyagvizsgálatra alkalmas permeaméter«.

Réti Pál, a Rákosi Mátyás Művek Központi Anyagvizsgáló Intézetének vezetője :

»Ferromágneses anyagok struktúra-vizsgálata permeaméterrel«.

Alkér Tibor és *Schalk Ervin* a MTA Méréstechnikai Intézet Méréstechnikai Osztályának tudományos munkatársai :

»Fémek felületi rétegvastagságának roncsolásmentes mérése«.

Ezek az anyag mágneses sajátságain alapuló vizsgálati módszerek nálunk a gyakorlatban még nem terjedtek el, az a tény azonban, hogy szépszámú előadó hozott önálló szép eredményeket, a szakterület határozott fejlődésére mutat.

Öt különböző előadás foglalkozott a roncsolásmentes anyagvizsgálatok egyes gépészeti alkalmazásával, amelyek közül Dipl. Ing. Karl Hormuth előadása nem egészen illett be a Kongresszus anyagába.

A Kongresszus eredményeit vizsgálva megállapítható, hogy a Műszaki Osztály által rendezett kongresszusok közül itt volt a legtöbb külföldi vendég és így a Kongresszus széleskörű nemzetközi jellege biztosítva volt. Az a tény, hogy a vendégek között olyan kiválóságok is voltak, mint J. K. Szokolov vagy Prof. Dr. E. Schiebold, vagy Dr. W. A. Wooster, lehetővé tette azt, hogy hazai kutatóink a kongresszusi előadásokból és az azt követő megbeszélések során igen sok értékes tapasztalatot kapjanak. Mind a három idézett vendég végigjárta a magyar tudományos intézeteket és igen értékes tanácsokkal támogatta a magyar kutatókat a maguk szakterületén.

A Kongresszus második érdekessége az volt, hogy igen sok fiatal magyar kutató szerepelt önálló eredményekkel. Ennek ellenére is a roncsolásmentes anyagvizsgálatok területén a tudományos és ipari területen egyaránt jóformán csak a röntgen durvaszerkezet vizsgálatokban és a spektroszkópia területén vagyunk korszerűek. Teljesen hiányzik Magyarországon az izotópokkal történő anyagvizsgálatok alkalmazása és bár igen biztató jelenség az, hogy a röntgen finomszerkezet vizsgálat terén bemutatott dolgozatok szép önálló részeredményeket tartalmaztak, de még igen messze állunk attól, hogy ez az eljárás az iparban azt a helyet foglalja el, amely fontosságánál fogva megilleti. Hasonló a helyzet az elektronmikroszkópia vagy a mágneses vizsgálatok területén, ahol a néhány éve megindult tudományos munka reményt nyújt arra, hogy a tudományos fejlődés a jövőben már sokkal rohamosabb lesz.

A Kongresszus legfőbb jelentősége éppen az volt, hogy magyar részről az előadók többsége alig néhány éve kezdett ezekkel a területekkel foglalkozni. Az elért eredmények máris nagyon biztatóak és így bizalommal tekinthetünk a jövő elé.

Kevésbé kedvező a kép, ha azt nézzük, hogy a magyar előadások közül öt előadást a Magyar Tudományos Akadémia Méréstechnikai Intézetének munkatársai, három a Műszaki Egyetem Mechanikai Technológiai Intézetének munkatársai, kettőt pedig a Híradástechnikai Kutató Intézet munkatársai tartottak. Három előadás származott csupán az iparból, ezek közül is kettő a Rákosi Mátyás Művek Központi Anyagvizsgáló Laboratóriumából és egy pedig a Szerszámgép Fejlesztő Intézet munkatársától. Ez a kép azt mutatja, hogy a roncsolásmentes vizsgálatok területén összesen három intézet és egy iparvállalat munkatársai közül került ki majdnem az összes előadás. Ez a statisztika egyáltalán nem mutat arra, hogy a roncsolásmentes vizsgálatok széleskörű továbbfejlesztése hazánkban jól meg volna alapozva. A roncsolásmentes vizsgálatok a korszerű gyártás elengedhetetlen eszközei, amelyeknek ezenkívül még sajátos jellegzetességük az, hogy a helyi problémák szabják meg a továbbfejlődés irányát. Ezért arra kell törekednünk, hogy ezek a vizsgálati módszerek Magyarországon széles körben terjedjenek el és a tudományos munka is decentralizálódjék olyan fokig, hogy minden nagyobb üzemünk laboratóriuma roncsolásmentes anyagvizsgálatokat ne csak alkalmazzon, hanem a helyi feladatoknak megfelelően azokat tovább is fejlessze.

Ebből a szempontból is nagyjelentőségűek a Kongresszus határozatai. Ezen határozatok többek között kimondották azt, hogy helyes és célszerű volna a roncsolásmentes vizsgálatok területén elért kimagasló eredmények ismertetését rendszeresíteni és javasolják a személyes tudományos eszmecsere biztosítását. Ennek érdekében a Kongresszus azt javasolta, hogy két évente nemzetközi kongresszus tartassék más és más olyan országban, ahol ezen a szakterületen jelentős tudományos munka folyik. Javasolta továbbá a Kongresszus azt is, hogy a Magyar Tudományos Akadémia elnöksége indítson tárgyalást nemzetközi közlemények kiadására, amely az ilyen kongresszusokon ismertetett vagy időközben elért tudományos eredményeket folyamatosan nemzetközileg használatos nyelveken közzéteszi.

Ezeknek a határozatoknak eredményes végrehajtása lehetővé tenné a magyar tudomány számára széleskörű nemzetközi tudományos kapcsolatok kiépítését, ami nyilvánvalóan rendkívül serkentően fog hatni a hazai tudományos életre. Azok a fiatal kutatóink, akik az ilyen értékes és eredményes kongresszusok alkalmával a nemzetközi tudomány nagy képviselőivel találkozhatnak, azoktól tanulhatnak és munkájukhoz további iránymutatást kaphatnak, nyilvánvalóan rövidesen a tudomány élvonalára fognak kerülni és a magyar tudomány ezen a szakterületen el fogja tudni foglalni az őt megillető helyet.

ERŐSÖDNEK A TUDÓSOK NEMZETKÖZI KAPCSOLATAI

A. N. NYESZMEJANOV

akadémikus, a Sz. U. Tudományos Akadémiájának elnöke

(Izvesztyija, 1954 dec. 31)

A Szovjetunió Tudományos Akadémiája, amely nagy jelentőséget tulajdonít a népek kulturális kapcsolatainak és az élenjáró eszmék terjesztésének, évről évre jobban kiterjeszti nemzetközi kapcsolatait. Növekszik a baráti, alkotó együttműködés, megszilárdul a szovjet tudósok tudományos kapcsolata nemcsak a béke és demokrácia táborához tartozó tudósokkal, hanem a kapitalista államok tudósaival is.

Bármely tudományág fejlődése akkor a legeredményesebb, ha a különböző országok tudósai közt élő, alkotó együttműködés van, ha egyesítik erőfeszítéseiket olyan problémák megoldására, amelyek minden ember érdekeit szolgálják, ha nemzetközi méretű tudományos problémákat oldanak meg közösen. A kollegákkal való kapcsolat, a vitás kérdések kölcsönös megbeszélése előmozdítja a kutatások során előadódható tévedések kiküszöbölését, elősegíti a leghelyesebb szempontok és a tudomány fejlesztése leghathatósabb útjainak kikeresését. A szabad tudományos kapcsolatnak és véleménycserének az a legnagyobb akadálya, hogy a kapitalizmus országaiban, de mindenkéltől az Egyesült Államokban erőteljesen kifejlődött a »mínusz-tudomány«, amely a háborút, az embernek és munkája eredményeinek elpusztítását szolgálja s arcát sűrű ködbe burkolja.

Mi mélységesen tiszteljük azokat a külföldi tudósokat, akik kutatásaikat azért folytatják, hogy a jelenségek törvényszerűségeit feltárva, a természet elemi erőt az ember tudatos akarátának alárendeljék és az emberek hasznára fordítsák. A nyugat-németországi náci-militarizmus feltámasztására törekvő és az új világháborút kiobbantani akaró agresszív erők elleni harcban tévékenyen résztvesznek a tudomány képviselői is. Minden becsületes tudós kötelessége, hogy erőt összekovácsolva a népekkel együtt kezébe vegye a béke megőrzésének ügyét és végig kitartson mellette.

Mi azt tartjuk, hogy a kölcsönös, baráti megértésnek, a tudományos kapcsolatoknak, a tudományos munka tapasztalatai és eredményei kicserélésének a különböző országok tudósai közt ki kell fejlődnie, függetlenül az illető országok társadalmi berendezésétől, egyik vagy másik tudós politikai meggyőződésétől filozófiai és vallási nézeteitől.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiája nagy jelentőséget tulajdonít a népek közti olyan tudományos kapcsolatoknak, mint a szovjet tudósok tevékeny munkája az állandóan működő nemzetközi szervezetekben, részvételük a nemzetközi kongresszusokon. Így pl. A Szovjetunió Tudományos Akadémiája tagja a Nemzetközi Csillagászati Szövetségnek — amelynek alelnökéül V. A.

Ambarcumján akadémikust választották meg —, a Nemzetközi Elméleti- és Alkalmazott Kémiai Egyesületnek a Nemzetközi Kristálytani Szövetségnek. A Nemzetközi Élettani Szövetségben Akadémiánkat K. M. Bikov akadémikus, a Nemzetközi Biokémiai Szövetségben A. I. Oparin és V. A. Engelhardt akadémikusok képviselik. A szovjet geológusok résztvesznek a Nemzetközi Rétegtani Bizottság és a Nemzetközi Földtani Térképészeti Bizottság munkájában.

A Szovjetunióknak 1954 április 21-én az UNESCO-ba történt belépése új lehetőségeket biztosított a különböző országok tudománya, kultúrája és főiskolai oktatása képviselői közötti nemzetközi kapcsolat és együttműködés számára. Az UNESCO 1954 november közepén Montevideóban, a szovjet küldöttség részvételével megtartott VIII. közgyűlésén kijelölték a népek közti kulturális kapcsolatok további kiszélesítésének útját.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiája szívesen küldi el képviselőit a külföldön rendezett tudományos kongresszusokra és konferenciákra, függetlenül az illető ország társadalmi és politikai berendezésétől.

Ebben az évben Akadémiánk küldöttsége résztvett a Baselban megtartott XI. Nemzetközi Madártani Kongresszuson, a Nemzetközi Csillagászati Szövetség Végrehajtóbizottságának ülésén és a Nemzetközi Asztrofizikai Értekezleten, Liegeben, a Nemzetközi Meteorfizikai Konferencián Manchesterben, a Nemzetközi Neurokémiai Konferencián Oxfordban, a XIII. Nemzetközi Orientalisztikai Kongresszuson Cambridgeben, a Nemzetközi Filozófiai Kongresszuson Zürichben, a Népszerű Tanulmányozására összehívott konferencián Rómában, az Első Nemzetközi Agrárjogi Kongresszuson és a Nemzetközi Geodéziai és Geofizikai Egyesület X. Közgyűlésén Rómában, a Nemzetközi Kristálytani Kongresszuson, a VIII. Nemzetközi Botanikai Kongresszuson és a Nemzetközi Tengerkutató Tanács Ülészakán Párisban, végül a IV. Erdészeti Világkongresszuson Indiában.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiája 1954-ben képviseltette magát a következő jubileumi ünnepeken: Avicenna ezredik évfordulóján Teheránban, Henri Poincaré, a kiváló francia matematikus születésének századik évfordulóján Párisban és a Columbia-egyetem fennállásának kétszázadik évfordulóján New-Yorkban.

A szovjet tudósok a Külföldi Kulturális Kapcsolatok Össz-szövetségi Társulata (Voksz) delegációiban tevékenyen résztvesznek a Szovjetunióval való barátság hónapjaiban; számos országban tartanak előadásokat, megtekintik a tudományos kutatóintézeteket és főiskolákat.

Mindig örömnkre szolgál, ha országunkban más országok tudományának küldöttségeit, vagy egyes képviselőit fogadhatjuk. Megismertetjük őket a tudományos munka szervezésének és tervezésének őket érdeklő kérdéseivel, a népgazdasággal való kapcsolatainkkal, a tudományos káderképzéssel, intézeteink, könyvtáraink és kiadóink munkájával.

1954-ben pl. a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának meghívására a következő delegációk jártak nálunk: A Csehszlovák és Szlovák Tudományos Akadémia, a Bolgár Tudományos Akadémia, a Damaszkuszi Arab Tudományos Akadémia, az Albán Tudományos Intézet delegációi, indiai tudósok egy csoportja, élükön Mahalanobis professzorral, az Indiai Állami Statisztikai Intézet igazgatójával, végül norvég tudósok és angol történészek egy-egy küldöttsége.

Eredményes formája a különböző országok tudósai közti nemzetközi együttműködésnek a Szovjetunió Tudományos Akadémiája által rendezett tudományos konferenciák, amelyeken a külföldi vendégek tevékenyen részt vesznek. 1954 áprilisában Akadémiánk Történettudományi Osztálya Moszkvában értekezletet hívott össze a múltévi régészeti és néprajzi kutatások eredményeinek megvitatására. Az értekezleten résztvettek Kína, Lengyelország, Csehszlovákia, Románia, a Német Demokratikus Köztársaság, Bulgária és a Mongol Népköztársaság tudósai.

A Fizikai—Matematikai Tudományok Osztálya és Akadémiánk Csillagászati Tanácsa ez év májusában Leningrádban a helyreállított Pulkovói Csillagvizsgáló megnyitása alkalmából ünnepi ülészakot rendezett a világ 17 országa csillagászainak részvételével. Az ülészaknak nagy jelentősége volt a szovjet csillagászok nemzetközi kapcsolatainak további megszilárdítása, valamint alkotó együttműködésük kiszélesítése szempontjából, nagyszabású tudományos problémák megoldásában, kollektív csillagászati munkák elvégzésében, pl. a nemzetközi időszolgálatnál, csillag-katalógusok kiszélesítésével stb. kapcsolatban. A külföldi csillagászok résztvettek a Szovjetunió területén 1954 június 30-án megfigyelt napfogyatkozás megtekintésében, valamint a IV. Országos Kozmogoniai Értekezleten is.

1954-ben fejeződött be a szovjet és mongol tudósok kollektív munkája, melynek eredménye a »Mongol Népköztársaság Története« c. egykötetes mű.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Szláv Intézete által készített »Lengyelország története« c. munkát részletesen megvittatták a lengyel történészekkel, akik számos értékes megjegyzést tettek és tanácsot adtak a munkához.

A Szovjetunió Földrajzi Társaságának kongresszusára, amelyet februárban tartanak Mocszkvában, számos ország földrajztudósait meghívtuk.

A szovjet és külföldi tudomány kölcsönhatása nem korlátozódik csupán a tudósok személyes kapcsolataira. Tudományos kutatóink a külföldi tudományával kapcsolatos ismereteiket közvetlenül az időszaki sajtó hasábjain megjelenő munkákból merítik. Ahhoz, hogy a kutatók tudományos problémáikat eredményesen dolgozhassák ki, ismerniük kell, hogy mi történik tudományáguk területén a külföldi tudományos kutatóintézetekben. E tekintetben nagy jelentősége van a tudományos irodalom nemzetközi cseréjének.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiája a világ 84 országával cseréli ki könyvkiadójának termékeit — monográfiákat, egyes tudósok munkáit, kutatóintézetek és tudományos konferenciák munkáit, folyóiratokat. Cserekapcsolatban vagyunk külföldi akadémiákkal, egyetemekkel, főiskolákkal, tudományos intézetekkel, tudományos társaságokkal, könyvtárakkal, folyóiratok szerkesztőjeivel stb.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiája 1954-ben csere céljaira több mint 350 ezer példány könyvet és folyóiratot szállított külföldre.

A szovjet tudományos irodalom kereskedelmi alapon történő külföldi terjesztésével a »Mezsdunarodnaja Knyiga« című vállalat foglalkozik, amely a tudományos irodalom eladását és a szovjet folyóiratokra történő előfizetéseket a világ számos országában működő lerakatain keresztül bonyolítja le. Sajnos ennek a vállalatnak a munkája nem tud lépést tartani nemzetközi tudományos kapcsolataink rohamos növekedésével. Tudósaink külföldi útjai és külföldi tudósok nálunk tett látogatásai alkalmával állandóan napirenden vannak a panaszok és szemrehányások: lehetetlen külföldön beszerezni egyik vagy

másik tudományos művet, előfizetni valamely tudományos folyóíratra, ha pedig el is fogadják az előfizetést, a folyóiratok csak nagy késéssel érkeznek meg. Ezt a helyzetet tarthatatlannak kell minősítenünk.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiája ma már megoldotta azt a rendkívül fontos kérdést, hogy idejében és a lehető legteljesebb mértékben tájékoztassa a tudományos kutatókat a szakterületükön folyó összes kutatásokról, amelyek a világ országaiban napvilágot látnak. A Szovjetunió Tudományos Akadémiáján létrejött a Tudományos Tájékoztató Intézet, amely referatív folyóiratokat ad ki az exakt tudományok és a természettudományok köréből. A folyóiratok referálják az illető tudományterületen a Szovjetunióban és külföldön megjelenő összes tudományos munkákat. Így pl. 1954-ben 125 000 referátumot, annotációt és bibliográfiai leírást készített az Intézet, a fizika, kémia, biológia, geológia és földrajz, csillagászat és geodézia, matematika és mechanika köréből. Ezek közül már 95 000 jelent meg.

A Tudományos Tájékoztató Intézet tevékenységének nemzetközi méretekben való kiszélesítését úgy képzeljük, hogy a különböző országok tudósai részt vennének a tudományos munkák referálásában, a világ összes nyelvein. Az Intézet már kapcsolatot létesített és megkezdte az alkotó együttműködést a Lengyel Népköztársaság Tudományos Akadémiájával. A lengyel tudósok referálják a lengyel nyelven megjelenő tudományos műveket és folyóirat-cikkeket a megfelelő tudományágak területén. Jelenleg szervezi az Intézet az együttműködést a Kínai, Magyar, Csehszlovák, Bolgár és Román Tudományos Akadémiával. Megállapodás történt a fizikai folyóiratok referálásának koordinálására létesült Nemzetközi Irodával, melynek értelmében kicserélik a referátumok és annotációk korrektúráit.

A nemzetközi tudományos együttműködés megszilárdításának és továbbfejlesztésének egyik formája az, hogy a szovjet időszaki kiadványok közlik külföldi tudósok cikkeit. A Szovjetunió Tudományos Akadémiája 1955-ben 55 féle tudományos folyóiratot ad ki, amely felölel minden tudományterületet s ezekben örömmel fogja közölni külföldi kutatók megfelelő tárgyú kutatásainak eredményeit.

A népek tudományos együttműködésének sokféle formája van.

A szovjet tudósok 1955-ben minden erejükkel arra törekszenek, hogy megszilárdítsák alkotó együttműködésüket a világ tudósaival és a nemzetközi kulturális és tudományos kapcsolatok kibővítésének egyre újabb útjait keressék.

A NEMZETKÖZI FILOZÓFIAI KONGRESSZUS*

C. A. SZTYEPANYAN, a filozófiai tudományok doktora
(Megjelent a Voproszi filozofii, 1954. 6. számában)

A kommunista pártnak és a szovjet kormánynak a népek közötti béke fenntartására és megszilárdítására, valamint a kommunista társadalomnak országunkban való sikeres építésére irányuló bölcs politikája következtében évről évre növekednek a Szovjetunió és a külföldi országok közötti gazdasági, tudományos és kulturális kapcsolatok. A két rendszer békés együttélése és versengése a szóbanforgó kapcsolatok további fejlődésének és elmélyülésének nélkülözhetetlen előfeltétele.

Az a közös talaj, amelyből a népek közötti termékeny kulturális együttműködés mindenkor kifejlődött, a békeharc volt, és az is marad. Korunk e nemes és fontos feladatának valóra váltásában tekintélyes szerepük van a tudósoknak.

Különböző országok tudósai közötti tapasztalatszerének szükségessége magának a tudománynak objektív, belső törvényszerűségeiből is folyik. A tudomány, amely a természet és a társadalom fejlődési törvényeit van hivatva feltárni és az emberiség szolgálatába állítani, eredményes fejlődése szempontjából minden ország tudósainak egymás közötti kapcsolatát és együttműködését követeli meg. Tudósaink és más országok tudósai közötti szoros együttműködés megfelel a világ népei alapvető érdekeinek. Ez az együttműködés különösen fontos a kommunizmus építése számára, mely a tudomány és technika összes vívmányain alapszik. Ezt a törvényszerűséget a mi dicső atyánk és bölcs vezérünk, Vlagyimir Iljics Lenin is számbavette, amidőn azt mondta, hogy a kommunizmus csupán a tudomány és a technika összes vívmányainak kritikai feldolgozása és alkotó alkalmazása alapján építhető fel. Leninnek ez az útmutató tétele nem csupán az emberiség kultúrájának múltbeli vívmányaira vonatkozik; fokozott mértékben áll ez a tudomány és a technika mai eredményeire is.

Korunkban csupán a szocializmus teremt meg minden előfeltételt az élenjáró kultúra korlátlan fejlődéséhez; a technika minden csodája, a kultúra minden vívmánya csupán a szocializmusban válik a nép közkincsévé. A mai kapitalizmus igen nagy kerékkötője a tudomány és a technika általános fejlődésének. Csupán a metafizikusok és a marxizmus vulgarizálói vélekedhetnek azonban úgy, hogy a mai kapitalizmus viszonyai közepette a technika és a természettudományok semmiféle fejlődést sem mutatnak. Lenin, amidőn az imperializmus mély ellentmondásait feltárta, azt tanította, hogy a mai kapitalizmusban, a domináló rothadási folyamat mellett, a tech-

* Jelen cikk alapjául a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Filozófiai Intézete Tudományos Tanácsának 1954. szeptember 16-i ülésén elhangzott beszámoló szolgált.

nika és a tudomány egyes ágaiban fejlődés is mutatkozik. Ez a haladás azonban rendkívül egyoldalú: a kapitalizmus egyenlőtlen fejlődésének törvénye, a konkurencia törvénye, valamint az imperialista monopóliumok közötti harc és a mai kapitalizmus gazdasági alaptörvénye alapján megy végbe.

A szovjet tudomány a szocialista rendszer történelmi fölényéből kifolyólag eredményesen fejlődik; kritikailag felhasználja a természettudományok és a technika külföldi eredményeit. Ez a körülmény lehetővé teszi számunkra, hogy következetesen és tántoríthatatlanul harcoljunk a világtudomány első helyéért.

Tudományos kapcsolataink fejlesztésénél nem szabad szem elől tévesztünk, hogy a külföldi tudósok távolról sem sorolhatók egynemű tömegbe. A kapitalista országok tudósai túlnyomó többségükben idealista szellemben nevelkednek, állandóan különféle idealista, vallásos nézeteket oltanak beléjük, amelyek kihatással vannak világnézetükre. Az objektív természeti törvényeknek az anyagi termelés, a technika fejlesztése céljából történő tanulmányozása során azonban számos kapitalista országbeli tudós is, vizsgálatai nyomán ösztönösen eljut a materialista szemlélethez. Amint azonban az ismeretelmélet és a társadalomtudomány területére lépnek, rendszerint belebonyolódnak a különféle idealista filozófusok által a nyakukba varrt idealista elméletekbe. Ez az ellentmondás jellemző a kapitalista országok tudósai többségének nézeteire. E körülményt számbavéve, tág tere nyílik annak, hogy a szóbanforgó tudósokkal termékeny tudományos vitákba bocsátkozzunk és a tudomány fejlesztése érdekében kölcsönös megértésre jussunk.

Tudósaink és a külföldi tudósok közötti kapcsolatok évről évre fejlődnek és erősödnek. 1953 folyamán csupán a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának keretén belül több mint 30 küldöttség vett részt különböző nemzetközi értekezleteken és kongresszusokon, 1954 októberéig pedig már 50 küldöttség járt külföldön. Tudósaink résztvettek a nemzetközi botanikus-, kohász-, matematikus-, orientalista-, mezőgazdász- stb. kongresszusokon. Az idén vett először részt szovjet tudós-küldöttség a nemzetközi filozófuskongresszuson, amelyet augusztus 23 és 28 között Zürichben (Svájc) tartottak meg.

Jelen pillanatban két nemzetközi filozófus-szervezet működik. Az egyik hivatásos filozófusokból áll. A szóbanforgó szervezet még 1900-ban jött létre és a múlt évben tartotta XI. kongresszusát, Brüsszelben. A másik szervezet a háború után alakult meg. Tagjai főleg filozófiai problémákkal foglalkozó természettudósok. Ez utóbbi szervezet az idén tartotta II. kongresszusát, Zürichben. A szervezet jellegének megfelelően a kongresszuson túlsúlyban voltak a természettudósok, mérnökök, műszakiak, logikával foglalkozó tudósok, pszichológusok, valamint egyéb tudományágak képviselői; ugyanakkor azonban tekintélyes idealista filozófusok — mint Russell, Jasper, Heidegger és mások — nem vettek részt a kongresszuson. Ez a körülmény jelentékeny mértékben hozzájárult a kongresszus munkájának pozitív jellegéhez. A kongresszus munkájában több mint 500 személy vett részt, több mint 30 ország — köztük a Szovjetunió, Franciaország, Anglia, az Egyesült Államok, Olaszország, Németország és sok más ország — tudósainak képviseletében.

»Ez a filozófiai kongresszus, amely jelenleg a Svájci Államszövetség műszaki főiskolájában ülésezik — írta a Vorwärts c. napilap, a svájci munkáspárt szócsöve — a legszélesebbkörű, s feltehetően a legjelentősebb ilyen

természetű értekezlet a második világháború óta... Kiemelkedik továbbá amiatt is, hogy a Szovjetunió küldöttsége résztvesz munkájában... Ez a körülmény ékesszólóan kifejezésre juttatja a békés együttélésre és békés kulturális versengésre irányuló szovjet politikát, s különösképpen hangot ad a szovjet nép és a szovjet kormány békeakaratainak.

A szovjet tudósokat megérkezésük pillanatától kezdve nagy figyelemmel vették körül Svájcban. Fogadásunkra a repülőtéren megjelent a kongresszus elnöke, F. Gonseth is, az élemedett korú, rokonszenves tudós, akinek a zürichi kongresszuson nagy szerepe volt a különböző országokhoz tartozó filozófusok termékeny munkájának megszervezésében. A svájci repülőgép nagy késése következtében azonban Gonseth — egészségi állapotára való tekintettel — nem várhatott ránk késő estig és fogadásunkat lányára bízta. A kongresszus megnyitása alkalmával az első sorokba ültettek bennünket. A kongresszus ülésterméről fényképfelvétel jelent meg az egyik svájci folyóiratban, a szovjet filozófusok neveinek feltüntetésével. E felvétel nyomán a svájciak a Genfi-tavon tett hajókirándulásaink alkalmával felismertek bennünket. Ugyanez történt más városokban — Bernben, Baselben, Lausanne-ban — tett látogatásaink alkalmával is. Genfben, amidőn megtudták, hogy a Szovjetunióból érkezünk, soronkívül megengedték, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezetének Épületét megtekinthessük. Zürichben a helyi hatóságok külön városnézést rendeztek számunkra, hogy e szép várossal megismerkedjünk, majd ebédet adtak tiszteletünkre.

* * *

A kongresszus programja. A kongresszus megnyitása alkalmával dr. P. Meyerhans, a Zürichi Kanton tanácsának elnöke, üdvözlő beszédében emlékeztette a résztvevőket V. I. Leninre, »a Zürichben menedéket talált tudósok közötti legkimagaslóbb politikai filozófusra«. Utána G. D. Destouches, a Sorbonne professzora, a kongresszus egyik szervezője szólalt fel. Az üdvözlőbeszédék elhangzása után, a plenáris ülésen F. Gonseth (Zürich), a felsőbb matematika professzora, a kongresszus elnöke, »A tudományfilozófia alaptörvénye« címen neopozitívista szellemű program-előadást tartott. A második előadó P. Bernays (Zürich), a kongresszus elnökhelyettese volt. Előadásának címe: Mi az álláspontunk Kant ismeretelméletében? A következő plenáris üléseken az alábbi előadások hangzottak el: K. Reidemeister (Németország): A matematika adaléka az ismeretelmélethez; L. Fantappe (Olaszország): A fizika csoport-tételeinek episztemológiai adalékai; G. Feigl (USA): A tudományfilozófia néhány fontos problémája és eredménye; V. Kraft (Ausztria): Az ismerettan tudományos jellege; A. Pap (Ausztria): Extenzióanalízis logika és a természeti törvények; L. White (Nagybritánia): A fizika filozófiájának heurisztikus értéke; G. Piage (Genf—Párizs): Egy genetikai episztemológia főbb vonásai; G. Destouches (Franciaország): Gondolatok a fizikai ismeretekről; P. Filiasi-Carcano: Különböző tudományfilozófiai irányzatok szembeállításai; S. Perelman (Belgium): A következtetés szerepe az ismeretelméletben stb.

A plenáris üléseken a szovjet filozófusok is tartottak előadásokat. P. N. Fedoszejev, akadémiai levelező tag, a küldöttség vezetője »A társadalomtudomány és társadalmi élet« c. előadásában bírálat tárgyává tette a mai burzsoá társadalomtudomány agnoszticizmusát és kimutatta, hogy az ott jelentkező agnoszticizmus főforrása az a félelem, amelyet a reakciós ideo-

lógusok a történeti igazsággal szemben, azon objektív törvényekkel szemben táplálnak, amelyek a társadalmi rend túlhaladott formáinak felbomlásához, a történelmi fejlődés haladó célkitűzéseinek diadalához vezetnek.

A társadalomtudomány — akárcsak bármely más tudomány — első előfeltétele a valóság objektív törvényeinek elismerése. *Fedoszejev* kimutatta azt az ellentétet, amely a valóság objektív törvényeinek létezését elismerő, a társadalom fejlődését helyesen tükröző és az emberiségnek a magasabb társadalmi életformák felé történő haladásában hatalmas szerepet betöltő marxista társadalomtudomány, és a társadalmi fejlődés objektív törvényszerűségeit tagadó, az új háború és az imperialista politika — egyebek között a gyarmati népek kifosztására irányuló politika — igazolásának szolgálatában álló mai reakciós burzsoá elméletek között fennáll. Az előadás igen erősen bírálta a fajelméletet, a geopolitikát, a malthuzianizmust, továbbá a fatalizmust, a voluntarizmust, valamint a haladást tagadó egyéb szociológiai elméleteket.

»A társadalom progresszív fejlődése megállíthatatlan — mondotta befejezésül *Fedoszejev*. Ez törvényszerű természettörténeti folyamat. Ezért van az, hogy amennyiben az embergyűlölők atomháborút kísérelnének meg kibombantani, a világ minden országában olyan népfelháborodás lesz úrrá, amely elsöpri őket a föld színéről.

Meg lehetünk győződve, hogy az emberiség meg fogja akadályozni a föld kietlen pusztává változtatását. Senkinek sem fog sikerülni a népekből kiölni erejükbe vetett hitüket és megkadályozni a történelmi haladás diadalát.

B. M. Kedrov professzor »A tudományok osztályozása« című előadásában kimutatta, hogy a tudományok közötti kapcsolatot és átmeneteket az anyagmozgás különböző formái közötti kapcsolat és átmenet tükrözésének kell tekinteni, továbbá, hogy a tudományok elhelyezkedési sorrendje magának az objektumnak fejlődési sorrendjét kell hogy visszatükrözze.

A kongresszuson a plenáris üléseken kívül 9 szakosztály működött: 1. filozófia és tudomány, 2. ismeretelmélet, 3. tudományfilozófia története, 4. pszichológia, 5. nyelvészet, 6. fizika, 7. társadalomtudomány, 8. biológia, 9. az ember és a technika.

A filozófia és a tudomány szakosztályában *M. S. Bahitov*, a filozófiai tudományok kandidátusa »A filozófia helye a többi tudomány körében« címen tartott előadást. Az ismeretelméleti szakosztályban *V. Sz. Molodcov* professzor »A fejlődés felfelé ívelő jellege«; *L. A. Sersenko*, a filozófiai tudományok kandidátusa pedig »Az igazság problémája a mai filozófiában« címen tartott előadást. A fizikai szakosztályban *M. E. Omeljanovszkij* professor »Determinizmus és kvantummechanika« címen adott elő. A nyelvészeti szakosztályban *P. T. Bjelov*, a filozófiai tudományok kandidátusa, »A nyelv szerepe a megismerésben« címen, a társadalomtudományi szakosztályban *F. V. Konsztantyinov* professzor »Személyiség és társadalom« címen tartott előadást. A tudományfilozófia történetének szakosztályában három szovjet filozófus tartott előadást: *M. A. Dinnik* »Ludwig Feuerbach szerepe a filozófia történetében«, *M. T. Jovcsuk* »A XVIII—XIX. század haladó orosz filozófiája és történelmi kapcsolatai a nyugateurópai filozófiával«, *C. A. Sztjepanyan* »A filozófia fejlődése a Szovjetunióban«.

A kongresszus munkájában *D. F. Osztrjanyin*, a filozófiai tudományok doktora, *K. M. Frolov*, a filozófiai tudományok kandidátusa és *V. G. Makarov*, a küldöttség titkára is résztvettek.

A plenáris üléseken és a szakosztályokban egészbevéve mintegy száz előadás hangzott el. Ezenkívül négy szimpoziiumra — vitaülésre — került sor, mégpedig a következő kérdésekkel kapcsolatban: A logika és a matematika alapjai; Jelenség és fizikai valóság; Technika és megismerés; A szellem és a test dialektikus kapcsolata; A társadalomtudományok gyakorlata és elmélete. Ezeken a vitaüléseken a szovjet filozófusok is aktívan résztvettek.

A kongresszus szigorú szabályrendje értelmében az előadások legfeljebb 20—30 percig, a viták során elhangzott hozzászólások pedig legfeljebb négy percig tarthattak.

Zürichben gyűjteményes formában kiadásra kerülnek a kongresszuson elhangzott összes előadások. A szovjet filozófusok előadásait a SzTA Filozófiai Intézete rendezi sajtó alá.

A szovjet filozófusok előadásaikban megvédték a dialektikus materializmus elveit és kimutatták a dialektikus materializmus jelentőségét a tudomány fejlesztésében.

Jelentékeny mértékben sikerült eloszlatnunk filozófiánkkal — a dialektikus materializmussal — kapcsolatban a külföldön elterjedt vulgáris, primitív elképzeléseket és számos külföldi tudóst sikerült megingatnunk az idealista világnézet helyességéről alkotott meggyőződésében és meggyőznünk az idealizmus minden árnyalatának helytelenségéről és tarthatatlanságáról. Ez az egyik legfontosabb eredménye a szovjet delegáció kongresszusi munkájának.

M. S. Bahitov »A filozófia helye a többi tudomány között« című előadásában a filozófia, ill. a filozófia és a konkrét tudományok közötti kapcsolat két, egymással szembenálló értelmezését tette vizsgálat tárgyává. Az egyik, a pozitivista felfogás a filozófiát a gondolkodás logikai formáinak tanulmányozására korlátozza, figyelmen kívül hagyva a gondolkodás tartalmát. Ez az idealista felfogás a filozófiát elszakítja a konkrét tudományoktól. Ezzel szemben viszont a filozófia materialista értelmezése abból indul ki, hogy a valóban tudományos filozófiának az objektív világ legáltalánosabb törvényszerűségeivel, a tudományos megismerés törvényeivel van dolga. Ez a filozófia a konkrét tudományok hű kalauza és iránytűje az objektív világ törvényeinek egyre mélyrehatóbb felismerésében és elsajátításában.

V. Sz. Molodcov »A fejlődés haladó jellege« című előadásában bírálat tárgyává tette a fejlődéssel kapcsolatos mai burzsoá felfogásokat, amelyek lényegükben véve a fejlődés következő két értelmezésére vezethetők vissza: egyfelől, a mai burzsoá filozófia a fejlődés elvét csupán a tudat területére terjeszti ki (ez az ún. emergens evolúció), másfelől pedig a fejlődést csupán hátrafelé való mozgásnak fogja fel (a történelem rákszerű haladásának elmélete). Mindkét elméletnek az a rendeltetése, hogy elfordítson a természet és a társadalom objektív törvényszerűségeinek megismerésétől.

Az előadás lényegében arra irányult, hogy feltárja a fejlődés elve dialektikus felfogásának lényegét. Az előadó, miután a fejlődés elvének materialista alapját kimutatta, főfigyelmét a természet, a társadalom és a gondolkodás fejlődése felfelé ívelő jellegének dialektikus értelmezésére fordította. A fejlődés dialektikus felfogása mélyreható tudományossággal feltárja a fejlődés objektív forrását, amely a minden tárgyban meglévő belső ellentmondásokból fakad. Az előadó külön kiemelte az újnak a régi feletti győzelmével kapcsolatos kérdés dialektikus megoldásának jelentőségét. A felfelé ívelő

fejlődés feltételezi, hogy az új legyőzi a régit, ami azonban nem jelenti a meglevő maradéktalan felcserélését. A régiből kiküszöbölődik, túlhaladottá válik az, ami a fejlődést gátolja; mindaz pedig, ami az újat előmozdíthatja, általános felhasználást nyer. A haladó erőknél pl. érdekükben áll, hogy a tudományos gondolat értékes eredményeit és az emberiség minden vívmányát fenntartsák és fejlesszék. Az előadás hangsúlyozta, hogy a fejlődés elvének minden irányú kidolgozása Leninnek, a marxista tudomány e nagy alakjának érdeme, és kimutatta az általa kidolgozott dialektikus felfogás jelentőségét a tudomány minden területén.

L. A. Sersenko »Az igazság problémája a mai filozófiában« c. előadásában kifejtette a marxista-leninista visszatükrözési elmélet alapjait, s bírálat tárgyává tette a pragmatizmus és a szemantika hamis igazság-elméleteit, amelyek tagadják a megismerés megbízhatóságát és azt állítják, hogy a tudomány és az ismeret önkényes, formális jellegű.

P. T. Bjelov »A nyelv szerepe a megismerésben« c. előadásában élesen bírálta a manapság a burzsoá országokban egyik legdivatosabb és legelterjedtebb ismeretelméletet, a szemantikus idealizmus elméletét. Az előadás megvédte a dialektikus materializmusnak a nyelv és a gondolat elválaszthatatlan egységére, valamint a nyelvre, mint a valóság gondolati visszatükrözésének hatalmas eszközére vonatkozó alaptételeit. A szimbolika különféle formái — a matematika nyelvét is ideszámítva — csupán annyiban lehetnek a nyelv fontos segédeszközei, amennyiben az objektív valóságnak az emberi tudatban való visszatükrözésének alapvető szükségleteit elégíti ki.

F. B. Konsztantyinov professzor »Személyiség és társadalom« című előadásában hangsúlyozta, hogy ma ez a probléma különösen nagy jelentőségűvé vált. Korunk hatalmas technikai és tudományos fejlődése — számos különböző politikai meggyőződésű tudós, filozófus és szociológus tanúsága szerint — a kapitalista országok többségében a személyiség kifejlődése helyett annak elnyomására, szellemi és erkölcsi degradálására vezetett.

A személyiség és a társadalom problémájával foglalkozó számos filozófiai és társadalomtudományi elmélet gyökeres fogyatékosága és helytelensége abban áll, hogy a szóbanforgó probléma felvetésénél és megvilágításánál hiányzik a konkrét történelmi megközelítés. Ezekben az elméletekben a »személyiség« kérdését általánosságban vetik fel, s nem veszik számításba, hogy a »személyiség« milyen társadalomhoz, milyen társadalmi csoporthoz tartozik.

A történelmileg kialakult társadalmi viszonyok létrehozzák az egyik vagy másik társadalmi csoporthoz, társadalmi osztályhoz, politikai párthoz tartozó személyiség történelmileg meghatározott típusát, jellegét és meghatározzák a személyiség világszemléletét, nézeteit, eszméit. Ebben az értelemben a marxisták a személyiségről, mint meghatározott társadalmi viszonyok összességéről beszélnek.

Amíg a magántulajdon szétválasztja az embereket, addig a társadalmi tulajdon egyesíti őket és lehetővé teszi a személyi és társadalmi érdekek harmonikus egybefonódását. A szovjet nép által kiharcolt és a szocialista életmód által biztosított összes szabadságjogok alapja a tömegek és minden személyiség mentesülése a kizsákmányolástól, a válságoktól, a munkanélküliségtől és a nyomortól, a munkaalkalom elvesztésének félelmétől.

A szocializmusban az életviszonyok megváltozásával egyidejűleg a nép és a személyiség szellemi arculata is gyökeresen megváltozott. Az individualista

elvek helyett a kollektívizmus, az elvtársiasság elvei honosodtak meg. A kollektívizmus, a szovjet ember jellemének integráns eleme.

A szovjet korszak heroikus jellege, a szocializmusért vívott harc nagy nehézségeinek legyűrése, hősies jellemvonásokkal, rettenthetetlenséggel, férfias-sággal ruházta fel a személyiséget.

Az elmúlt korszakok humanistái olyan társadalomról álmodoztak, amelyben az ember, a személyiség megszűnik eszközzé lenni, s a társadalmi haladás főcéljává válik. Ez az álom a Szovjetunióban valórávált. A Szovjetunióban az ember, a személyiség a legértékesebb tőke.

A szovjet nép főcélja a kommunista társadalom létrehozása, a »mindenkitől képességei szerint, mindenkinek szükségletei szerint« elv valóráváltása, a munkának elsődrendű életszükségletté, öröm és élvezet forrásává változtatása. Ez a nagy cél nem csupán a társadalom technikai haladása, hanem kulturális fejlődése terén is hatalmas lépést követel meg, s elsősorban a személyiség általános fizikai és szellemi fejlődését feltételezi. Ez hatalmas, bonyolult, de egyúttal nemes, s méghozzá teljességgel elérhető feladat, tekintve, hogy a társadalom fejlődésének sorsa a nép kezében van, s a történelmi szükség-szerűség az emberekkel szemben nem lép fel többé vak, idegen erőként. A társadalmi fejlődés megismert törvényeit a társadalom tudatosan a nép és a személyiség fejlődésének érdekében használja fel.

A személyiség és a társadalom viszonyával kapcsolatos probléma tudományos megoldása — s ezt elsőnek a marxizmus nyújtotta — gyakorlatilag is beigazolást nyert a szocializmusban, ahol a társadalmi termelés általános növekedése alapján a személyiség minden irányban fejlődik.

M. A. Dinnik professzor »*Ludwig Feuerbach* szerepe a filozófia történetében (születésének 150. évfordulója alkalmából)« című előadásában elemzés tárgyává tette a kiváló német materialista filozófiai tételeit, elsősorban ismeretelméletét, amely rehabilitálta az érzékelést és nagyra értékelte az elméleti gondolkodás jelentőségét; majd rámutatott *Feuerbach* eredményes harcára az agnoszticizmus, valamint a szubjektív és objektív idealizmus ellen.

Az előadás bírálta a reakciós filozófia-történészek kísérleteit, amelyek során igyekeztek *Feuerbach* nézeteit kiforgatni és őt vulgáris materialistának vagy pozitivistának feltüntetni. Az előadó kimutatta *Feuerbach* igazi, történelmi szerepét a német klasszikus filozófia és humanista kultúra történetében.

M. T. Jovcsuk »A XVIII—XIX. század haladó orosz filozófiája és történelmi kapcsolatai a nyugateurópai filozófiával« című előadásában kimutatta, hogy az orosz nép és a Szovjetunió egyéb népeinek haladó gondolkodói a filozófiai gondolat önálló fejlesztése során szoros kapcsolatban és kölcsönös egyetértésben működtek a nyugateurópai népek haladó filozófusaival és szociológusaival, különösen a XVIII. és XIX. században. A nyugateurópai és az orosz filozófusok igen fontos problémákat — a világ anyagi egységét, a lét és a gondolkodás kapcsolatát, a társadalmi élet átalakításának sarkalatos problémáit, a művészet lényegének és rendeltetésének kérdését stb. — közös erőfeszítéssel oldottak meg.

A szóbanforgó kérdések valóban tudományos megoldása a marxizmus-leninizmustól származik. Mind az orosz filozófia történetéből, mindpedig más népek filozófiájának történetéből merített tények amellett bizonyítanak, hogy a maga sajátos módján minden nép hozzájárul az emberiség kultúrájának és gondolkodásának fejlesztéséhez. Az orosz filozófia története — akárcsak a filozófia története világviszonylatban — egyaránt megcáfolja azokat a reakciós

állításokat, amelyek szerint két egymással szembenálló, ellenséges civilizáció — ún. nyugati és keleti civilizáció — létezik. Tarthatatlanságuk miatt visszautasítja a szovjet néppel szemben rosszindulattal viseltető *P. Heirnek, N. Losszkijnak, V. Zenkovszkijnak* és hozzájuk hasonlóknak kitalálásait, amelyeket az utóbbi évek folyamán megjelent, s az orosz filozófia történetével foglalkozó könyvekben fejtegetnek. Állításaik szerint Oroszországban a filozófia vagy a nyugateurópai filozófiát utánozta, vagy pedig — az orosz »lelkületre« már ősidőktől fogva jellemzően — vallási, misztikus jellegű volt stb. A tények azonban amellett bizonyítanak, hogy az orosz filozófia az idealizmus és a vallás elleni harcban — a nyugateurópai filozófia haladó forradalmi és materialista hagyományait átvéve — önállóan fejlődött. Oroszországban a filozófia és a tudomány terén a legértékesebb eredményeket éppen a materialista tanok nyújtották, amelyek szoros kapcsolatban állottak a felszabadító mozgalommal, az élenjáró természettudománnyal és a realista művészettel.

A szovjet filozófusok — és minden szovjet ember — mély érdeklődést tanúsítanak a nyugateurópai népek kultúrhagyatéka iránt. Áll ez a filozófia területére is. A nyugateurópai filozófia haladó hagyományait, a demokratikus szabadságjogokért, a békéért és a nemzeti függetlenségért, a kultúra szabad fejlődéséért stb. vívott harcát a szovjet nép nagyra értékeli.

A filozófia fejlődése a Szovjetunióban c. előadás kimutatta, hogy hazánkban a filozófia helyét és szerepét először is a gyökeres társadalmi átalakulás eredményeképp létrejött társadalmi rendszer, másodsor pedig a szocialista társadalom következetesen tudományos világnézetének, a dialektikus materializmusnak lényege és sajátosságai határozzák meg.

A Szovjetunióban a filozófia elméleti úton megvilágítja az új élet felépítésének irányait. A szocialista társadalom felépítésében szerzett tapasztalatok általánosítása a maga nemében lehetőséget teremt a filozófia gazdaságára, fejlesztésére. A filozófia és az élet e szerves kapcsolata a tudományos gondolkodás gyümölcsöző fejlesztésének legmélyebb forrása.

A Szovjetunióban a filozófiai problémák a marxizmus-leninizmus klaszszikusainak alapművei nyomán nagyszámú elméleti kutató közreműködésével nyernek megoldást. A marxista elmélet — s így a filozófia — fejlesztésének teljességgel új, s a történelemben páratlan forrása a párt kollektív tapasztalata és kollektív bölcsessége, ami vezető szerveinek határozataiban jut kifejezésre.

A szovjet filozófusok egész munkásságát az alkotó marxizmus szelleme hatja át, amellyel szoros kapcsolatban áll a filozófia és az egész szovjet kultúra fejlődésének állandóan ható belső törvényszerűsége — az élet és a tudomány időszerű kérdéseivel kapcsolatban szabad viták, vélemény-nyilvánítások. Tekintettel arra, hogy a szovjet filozófia a történelem folyamán első ízben létrehozott szocialista társadalom filozófiája, teljességgel érthető, hogy főfigyelmét az új társadalmi rend fejlődésével kapcsolatos problémák megoldására fordítja. A marxista-leninista filozófia legfőbb eredménye, hogy feltárta és minden szempontból tudományosan megalapozta az új társadalmi gazdasági forma kialakulásának és fejlődésének általános törvényszerűségeit, mozgatóerőit.

A szovjet filozófusok számos munkájukban foglalkoztak és foglalkoznak ma is ezzel a központi problémával. Műveikben vizsgálat tárgyává teszik a társadalmi fejlődés meghatározó ereje, a szocialista termelőmód létrejöttének sajátosságait, a termelési viszonyok és a termelőerők jellege közötti összhangot, a közöttük levő ellentmondások nem-antagonisztikus természetét és kiküszöbölésük módjait; a szovjet társadalom alapját és felépítményét, az

osztályok közötti különbség megszűnésének folyamatát, a társadalom erkölcsi és politikai egységét, a népek barátságát, a szovjet hazafiságot, a szovjet állam sajátos szerepét a szocialista gazdaság és kultúra létrehozásában; a néptömegeknek mint a társadalmi élet magasabb formái létrehozóinak egyre növekvő szerepét; a munkások és parasztok technikai és kulturális felemelkedését, a munkának elsőrendű életszükségletté válását; a szocializmusból a kommunizmusba való fokozatos átmenet útjait, abba a kommunizmusba, ahol mindenki képességei szerint szolgálva a társadalmat, szükségletei szerint kap a társadalomtól.

A szocializmusból a kommunizmusba való átmenet törvényszerűségeinek vizsgálata során a szovjet marxisták arra a következtetésre jutottak, hogy a kommunizmus számára, amely történelmileg a társadalmi fejlődés magasabb foka, s amelynek főcélja, hogy a társadalom minden tagjának állandóan növekvő anyagi és kulturális szükségleteit maradéktalanul kielégítse, nem lehet elégséges az a színvonal, amelyet a termelés a régi rendszerben elért. Ennélfogva tehát a Szovjetunióban a kommunizmus építése hatalmas ütemben folyik és a legfőbb feladata az, hogy a gazdaságilag legfejlettebb kapitalista országokat túlszárnyalja. A legmagasabb társadalom-típus — a kommunizmus — egyúttal az anyagi és szellemi kultúra legmagasabb színvonalát is feltételezi.

A szocialista társadalom új, magas erkölcsi színvonalon álló embert hozott létre. Ez az erkölcs a személyi és társadalmi érdekek harmonikus összhangján, az embereknek az ismert »egy mindenkiért és mindenki egyért« szabály szerinti kölcsönös segélynyújtásán és elvtársi együttműködésén alapszik. Filozófusaink munkái a kommunista társadalom aktív építőinek legjobb tulajdonságait, magas erkölcsiségét általánosítják, olyan embereket, akiket nagy és nemes társadalmi eszmék hatnak át, akiknek optimista, életerős világnézetük van, akik sokoldalúan képzettek és céltudatosak, határtalanul hűségesek hazájukhoz és családjukhoz, mentesek az egoizmustól, a gyűlölettelől, a hiúságtól és a karrierizmustól.

A háború összeegyeztethetetlen a szocialista társadalom természetével, amely az összes népek együttműködésén és barátságán alapszik. Ezért védi a szovjet filozófia az általános béke eszméjét, ezért foglal állást a népek gazdasági és kulturális együttműködése mellett, ezért fejleszti a két különböző társadalomgazdasági rendszer békés együttélésének és versenyének elveit, formáit.

A szovjet filozófusok jelentékeny, s egyre tágabb teret szentelnek műveikben a dialektikus materializmus problémáinak is: a dialektika általános törvényei és kategóriái, a materializmus alaptételei, az ismeretelmélet és a logika problémái kidolgozásának. E problémák megoldása a társadalmi fejlődés új tapasztalatai és a tudomány újabb eredményei alapján történik. A szocialista társadalmi fejlődés jellegének megfelelően a szovjet filozófusok nagy figyelmet fordítanak a dialektikai törvények — mint pl. a mennyiségi változások minőségiekké válása, az ellentétek egysége és harca — specifikus hatásának tisztázására. A szovjet filozófusok műveikben kimutatják, hogy amíg az osztálytársadalom gyökeres, antagonisztikus ellentmondásainak leküzdése az osztálytársadalom pusztulásához vezet, addig a szocialista társadalom nem-antagonisztikus ellentmondásainak legyőzése a társadalom állandó erősödését és magasabb stádiumába, a kommunizmusba való fejlődését biztosítja. Amíg az antagonisztikus ellentmondások leküzdésének legfőbb módja az osz-

tályharc és annak legmagasabb formája a szociális forradalom, addig a nem-antagonisztikus ellentmondások leküzdésének legfőbb módszere az egész társadalmi termelés fejlesztése, a bírálat és önbírálat, valamint a szocialista munkaverseny kifejlesztése.

A szovjet filozófusok a természettudomány legújabb eredményeinek dialektikus materialista általánosításán dolgoznak. A természettudomány filozófiai problémáinak vizsgálatában a filozófusok és természettudósok közösen vesznek részt. Tudósaink nem zárkoznak el a még megoldatlan, nehéz problémák feldolgozása előtt: nem nyilvánítják azokat megismerhetetleneknek. Az emberi megismerés határtalan erejébe vetett hitükkel bátran vetik fel és dolgozzák ki a tudomány és az élet újabb, bonyolult kérdéseit.

A szovjet filozófia igen fontos feladata a filozófia történetének hű, tárgyilagos megvilágítása. Erre annál is inkább szükség van, mert a régi filozófiatörténet műveiben (*Kuno Fischer, Friedrich Überweg, Theodor Gomperz* stb.) — sőt számos mai filozófiatörténeti műben is — a filozófiai tanok fejlődése egyoldalú megvilágításban áll. Ezekben a művekben mellőzik a materialista irányzatot a filozófiában, teljesen lebecsülik a filozófia fejlődését Oroszországban, Kínában és sok más keleti országban, ahol hatalmas mértékben gyarapították a világgkultúra kincses-tárát. Számos mű egyáltalán nem emlékszik meg a marxizmusról és a szovjet filozófiáról. Amennyiben pedig egyes filozófiatörténeti művekben történik is némi megemlékezés a dialektikus materializmusról, ebből az olvasó szemlátomást elferdített képet kap.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Filozófiai Intézetében széleskörű tudományos kutatógárda készíti elő a filozófia történetének összefoglaló kiadását, amely tudományosan megvilágítja a Nyugat és Kelet filozófiáját — a legrégebbi időktől napjainkig — az emberiség haladásában betöltött igazi szerepüknek megfelelően.

Ezek röviden azok a főproblémák, amelyeken a szovjet filozófusok dolgoznak.

A filozófiai problémák kidolgozása a Szovjetunióban elválaszthatatlan a filozófiai ismeretek széleskörű elterjesztésétől. Hazánkban a filozófiai irodalmi művek nagy példányszámban jelennek meg s gyorsan felvásárolják azokat.

A szovjet filozófusok a filozófiai problémák mindenirányú feldolgozásával és a filozófiai ismeretek széleskörű terjesztésével elősegítik a haladást, a világbékét és a népek felvirágzását.

A kongresszus folyamán tanúi lehettünk a dialektikus materializmus-sal szembeni óriási érdeklődésnek és a szovjet tudósokkal szembeni jóindulatú magatartásnak. Két fehéremigráns felszólalását kivéve a kongresszuson nem fordult elő nyíltan ellenséges megnyilvánulás a szovjet filozófusok ellen. Sőt, számos külföldi tudós ismerte el világnézetünk fölényét és több kérdésben közös álláspontra jutottak a szovjet filozófusokkal.

Fedoszejev előadása nyomán *Kemmerer*, a kongresszus egyik aktív résztvevője kijelentette, hogy »az élet Keletről árad«, továbbá hogy a nyugati filozófusoknak meg kell tanulniok a szovjet filozófusoktól, hogyan kell felvetni és megoldani a ma időszerű kérdéseit. Amidőn *Konsztantyinov* professzor a vitaülés során megcáfolta az új világháború elkerülhetlenségét bizonygató neomalthuzianista álláspontot, az egyik amerikai kijelentette, hogy egyetért a szovjet professzorral.

A tudományfilozófia-történeti szakosztályban az egyik heves vitánál, amelyben filozófusaink megvédték a dialektikus és történelmi materializmus

alaptételeit, a világ objektivitását és a tudat átalakító szerepét, *Hans Hartmann* német fizikus felszólalásában csatlakozott a szovjet filozófusok álláspontjához abban, hogy a természet objektív valóság és vannak objektív törvények, s e két tétel elismerése nélkül semmiféle tudomány sem képzelhető el.

V. Tonini (Róma) »Az összhang elve és a reális hatás értelmezése« című előadásában egész fejezetet szentelt az orosz filozófusoknak és fizikusoknak.

A kongresszuson elhangzott számos előadás eredményeit összegezve *Destouches* francia tudós a záró plenáris ülésen pozitív tényként említette meg, hogy »ezen a kongresszuson lehetőség nyílt felvenni az érintkezést az orosz tudósokkal, majd kijelentette, hogy a szovjet filozófusok álláspontja kitűnik a maga világosságával, pontosságával és határozottságával.

Fentiek távolról sem nyújtanak teljes képet arról az általános jóindulatról, amelyben a kongresszuson a szovjet filozófusokkal szemben számos tudós viseltetett. Előadásaink után a külföldi filozófusok körülvették a szovjet küldöttség tagjait, számos kérdést intéztek hozzájuk és kifejezésre juttatták azon óhajukat, hogy kifejlesszék tudományos kapcsolataikat a szovjet tudósokkal.

Az ilyen megnyilvánulások a dialektikus materializmus iránti hatalmas érdeklődésről tesznek tanúságot. Ez természetesen teljességgel érthető és törvényszerű. A filozófia története amellet bizonyít, hogy a maguk idejében haladó és az illető korszak időszerű szükségleteit kifejező világnézetek mindenkor széles körben elterjedtek és hatalmas befolyást gyakoroltak a társadalom haladására. Példaként említhetjük meg a XVII. század angol materializmusát, a XVIII. század francia materializmusát és a XIX. század klasszikus német filozófiáját. A társadalmi fejlődés e törvényszerűsége rendkívüli erővel mutatkozik meg korunkban. A leghaladóbb tudományos világnézet, a dialektikus materializmus a történelemben példa nélkül álló arányokban terjedt el és gyakorolt hatást a társadalmi élet minden oldalának fejlődésére. A dialektikus materializmus hatása az emberiség haladó elemeire, az értelmiségi tömegekre egyes személyek, pártok és osztályok akaratától, óhajától függetlenül is változatlanul növekszik, tekintve, hogy ez a valóban tudományos világnézet a társadalmi fejlődés időszerű szükségleteit tükrözi, a népek léteérdekeit juttatja kifejezésre és — a tudományok általános módszertana lévén — megfelel a legújabb tudományos eredményeknek.

A dialektikus materializmus egyre növekvő befolyása különböző magatartást vált ki magával szemben. Egyesek, akik tudatosan meg vannak győződve a dialektikus materializmus tudományosságáról, mélyrehatóan tanulmányozzák azt, s e módszertani alapon dolgozzák ki a különféle tudományágak konkrét problémáit. Mások pedig, akik maga az élet és a tudomány haladása által felvetett időszerű kérdésekre keresnek helyes választ, figyelmesen hallgatnak a dialektikus materializmus híveinek szavára, különösen pedig a szovjet filozófusok szavára. Ismét mások, a marxizmus engesztelhetetlen ellenségei, képtelenek arra, hogy tanítását megcáfolják, a tudatos rágalmozás útjára lépnek, s igyekeznek elkenni, elferdíteni a dialektikus és történelmi materializmus lényegét, alaptételeit. A tudósok széles tömegeiben ők semmiképpen sem jelentenek többséget, jóllehet igen gyakran szerepelnek a nyugati tudósok többségének — sőt olykor egészének — nevében, és meglehetősen hangoskodnak.

A marxista-leninista filozófiával szembeni különböző magatartás a szóbanforgó kongresszuson is megmutatkozott. Mi, szovjet filozófusok számított-

tunk is erre és igyekeztünk segítségükre lenni azoknak, akik őszintén ki akarták magukat ismerni a dialektikus materializmusban, magukévá óhajtották azt tenni, el akarták sajátítani a megismerés helyes, dialektikus módszerét és bátran, alkotó módon akartak mélyére hatolni az élet, a tudomány bonyolult kérdéseinek. E cél érdekében türelmes felvilágosító munkát folytattunk; elszántan harcoltunk a rágalmak és a dialektikus materializmus ellaposítása ellen. Ez nagyon is nem tetszett egyes országok reakciós köreinek, amelyek a rádió útján megütközésüket fejezték ki afelett, hogy a szovjet tudósok a kongresszuson a dialektikus materializmust propagálták.

Mindenki számára világos volt, hogy a szovjet filozófusok nem valamely más filozófia, hanem a dialektikus materialista filozófia megvédésére érkeztek a kongresszusra. Erről egyébként a kongresszus elején egyik svájci folyóirat is írt: »... hivatalos filozófusküldöttség érkezett a Szovjetunióból Nyugatra, hogy nézeteit nemzetközi fórum előtt megvédjé«.

A kongresszus munkáját a nézetek harca, a különböző álláspontok szembeállítására, és tudományos kérdésekkel kapcsolatban a vélemények közös nevezőre hozására irányuló kísérletek jellemezték. Nem könnyű feladat ez a filozófia területén. Amennyire nem nehéz közös nevezőre hozni konkrét természettudományi kérdésekkel — fizikai, kémiai, matematikai, asztronómiai, műszaki stb. problémákkal — kapcsolatos álláspontokat, annyira nehéz, sokkal nehezebb ez a filozófiai problémák területén. Ezt a köztudomású ténytet a kongresszus anyagának egyes részeit leközlő egyik svájci lap is megjegyezte: »A tudományfilozófiában — írta a lap — akárcsak a filozófia területén általában, számos olyan nézet uralkodik, amely nem csupán különbözik a másiktól, hanem egyenesen szemben is áll azzal. Az ilyen nézetek összehasonlítása gyakran nehéz feladatot jelent. A kongresszus fórumot igyekszik alkotni azon tekintélyes tudósok részére, akik még a szembenálló nézetekkel kapcsolatban is vitákat fognak folytatni, teljesen részreahajlatlanul, türelmesen ...

Ha már Nyugaton nemzetközi tudományfilozófiai kongresszus működik, a szovjet filozófusok részvételének azt a célt kell szolgálnia, hogy a dialektikus materializmus elsőbbségét — amiről képviselői meg vannak győződve — ez alkalommal is nemzetközi fórum előtt bizonyítsák be kollégáiknak ... Az egyes kérdésekben az álláspontok közeledése a lehetőség határain belül van«.

Nem véletlen természetesen, hogy a plenáris üléseken, a szakosztály-üléseken és a vitaüléseken elhangzott vitákra a két világnézet harca nyomta rá bélyegét. Minden felszólalásban megmutatkozott a világot magyarázó, a társadalmi fejlődés törvényeit megvilágító, az élet által igazolt dialektikus és történelmi materialista filozófia, illetve korunk égető problémáitól elvonatkoztató burzsoá filozófia közötti ellentét. Előadásainkban és felszólalásainkban rámutattunk arra, hogy a szovjet filozófiára, a dialektikus materializmus filozófiájára jellemző, hogy határozottan elutasítja az étellel szembeni passzív, szemlélődő magatartást. A marxizmus előtti korszak filozófusainak példájára számos külföldi filozófus még ma is a filozófia — mint absztrakt tudomány — érdemének és specifikus sajátosságának tekintti az étellel a haladó és a reakciós erők harcával szembeni semleges, szemlélődő magatartást. A filozófusok passzív szemlélődő magatartása a reális világgal szemben, a társadalmi élet égető kérdéseitől való eltávolodásuk mindenkor azt eredményezte, hogy a filozófia elszakadt a tömegektől, elidegenedett a néptől, s ennek

következtében nem tisztelték a filozófiát, szkeptikus magatartást tanúsítottak vele szemben. A Szovjetunióban a tömegek és a filozófia e régi viszonya már régóta a múlté. A dialektikus materializmusban a népi tömegek létérdekeik tudományos kifejezőjét látják. A marxista filozófia eszméi — a tömegekkel a hátuk mögött — hatalmas anyagi erővé váltak hazánkban.

A marxista filozófia aktív szerepét a legkézzelfoghatóbb, legjellemzőbb sajátossága juttatja kifejezésre, vagyis az, hogy nem csupán a világ helyes és mindenirányú magyarázatát követeli meg, hanem annak megváltoztatását is, — teljes összhangban a népi tömegek létérdekeivel, amelyek egybeesnek a társadalmi fejlődés objektív törvényeinek követelményeivel.

A szovjet marxisták az új társadalom kialakulásának és fejlődésének általános törvényszerűségeivel, a békeharccal, a demokráciáért és a népek függetlenségéért folyó harc időszerű problémáival is foglalkoznak. Tudományos munkásságukban *Lenin* alapvető munkáira támaszkodnak és az ő példája nyomán főfigyelmüket a legidőszzerűbb, a széles tömegek létérdekeit érintő problémákra fordítják.

Mit láthatunk azonban más országokban? Mit bizonyít számos filozófus kongresszusi előadása vagy felszólalása? Úgy tűnik nekünk, hogy több országban a filozófusok rendkívül lelkesednek a szemantikáért és a logisztikáért, s csupán ezeket a kérdéseket tartják méltónak a filozófiához. Ez a körülmény — mint kitűnik — nem véletlen műve. A logika előtérbe tolása és idealista értelmezése azon filozófusok világnézetéből folyik, akik az objektív világ minden jelenségét a tudatából akarják levezetni, s az élet minden problémáját az emberek elvont gondolkodó tevékenységével akarják megoldani. Az absztrakt logizálás a valóságban — akár óhajtják ezt a logika művelői, akár nem — azzal a következménnyel jár, hogy a filozófusok jelentékeny részét elvonja az időszerű társadalmi problémákkal való foglalkozástól.

A szovjet tudósok is foglalkoznak a logika problémáival, így a matematikai logikával is, amelynek a tudomány és a technika fejlesztése szempontjából nagy jelentősége van. A szovjet filozófusok azonban főfigyelmüket bonyolultabb és nehezebb problémákra irányítják, olyan problémákra, amelyek korunk társadalmi fejlődésének törvényszerűségeivel — elsősorban pedig a szocialista társadalom fejlődésének törvényszerűségeivel — kapcsolatosak. Ez a körülmény magából a szovjet filozófia szelleméből folyik. A szovjet filozófia az élet filozófiája, amely arra hivatott, hogy segítséget nyújtson a társadalom haladó erőinek a társadalmi fejlődés időszerű feladatainak eredményes megoldásában. A marxista-leninista filozófia életerejé abban áll, hogy főfigyelmét a történelmi fejlődés minden szakaszában az adott korszak időszerű feladataiból fakadó problémák megoldásának szenteli, amelyeknek halaszthatatlan megoldásától függ a társadalom további fejlődése, a népek általános felvirágzása és jóléte.

Igen pozitív tényként kell értékelnünk, hogy a kongresszuson számos előadás — elsősorban pedig a szovjet filozófusok előadásai — nyomán szabad vita indult meg.

Tekintélyes helyet foglaltak el a kongresszuson az anyaggal kapcsolatos viták. *Feigl* amerikai pozitivistá filozófus kijelentette, hogy »a dialektikus materializmus homályos és zavaros filozófia«, továbbá hogy a »matéria« szót a »realitással«, a »materializmus« fogalmát pedig a »naturalizmussal« kellene már felváltani. Ily értelemben szólalt fel a dialektikus materializmussal kapcsolatos vita során a kongresszus több más résztvevője is. *V. Tonini*, az Olasz

Logikai és Tudományfilozófiai Társaság titkára pl. felszólalása során kijelentette, hogy *Einstein*, *Heisenberg* és mások elméleteinek értékelése terén egyetért az orosz filozófusokkal és fizikusokkal, azonban az eltérést abban látja, hogy: »az oroszok materialisták, mi pedig realisták vagyunk«.

Pauli professzor (Zürich), ismert atomfizikus és kvantummechanikai szakember előadásának magját is a matéria fogalmának a realitás fogalmával való felváltása képezte. Jelenség és fizikai realitás c. előadásában *Pauli* professzor azt állította, hogy a fizikai realitást a tudomány hozza létre, majd feltette a kérdést: »Az anyag eltűnésével a tér és az idő is eltűnik-e?«. Nyomban meg is adta a választ: »Nem, az anyag eltűnésével a tér és az idő nem tűnik el«.

A szovjet filozófusok megcáfolták az ilyen állításokat. A tudomány legújabb eredményei alapján kimutatták, hogy a marxista-leninista filozófia szilárd, megalapozott és világos, tudományos filozófia, amelynek kiindulópontját minden filozófia főkérdésének következetes dialektikus materialista megoldása képezi. A dialektikus materializmus először is az állandóan fejlődő anyagnak, mint tudatunktól független, objektív valóságnak elsődlegességéből indul ki; másodsorban pedig határozottan elutasítja az agnoszticizmus minden válfaját és elvileg lehetségesnek és megvalósíthatónak tartja a világ megismerését és átalakítását. A társadalmi fejlődés és a tudomány haladása mindenkor gyakorlatilag is igazolja a marxista filozófia e tételeit. »Mi az, ami nem világos vagy zavaros a dialektikus materializmus szóbanforgó alaptételeiben?« tettük fel a kérdést *Feigl* úrnak. Ahelyett hogy választolt volna a feltett kérdésre, továbbra is dogmatikusan ismételte a mai burzsoá filozófia kedvenc tételét, amely szerint el kell térnünk az »anyag primitív« fogalmától és a »realitás« szóval kell felcserélnünk. A személyes megbeszélések és a viták során számos pozitivistá javasolta ennek — a kongresszus egyik résztvevőjének szavával élve: »egyszerű műveletnek« a végrehajtását. Ennek az »egyszerű műveletnek« a hívei igyekeznek megkerülni a filozófia alapproblémáját; — mint ők mondják — felül akarnak emelkedni »a materializmus és az idealizmus egyoldalúságán«; lényegében véve azonban a materializmust és a tudományt idealizmussal és vallással akarják felcserélni.

A szóbanforgó filozófusoknak, amidőn megkísérlik, hogy a »matéria« fogalmát a »realitás« fogalmával helyettesítsék, az a céljuk, hogy az idealizmust védelmezzék, tudományos színezettel ruházzák fel. Ez egyébként számos kongresszusi résztvevő előadását jellemezte.

A szovjet tudósok bírálatukban rámutattak arra, hogy a »matéria« fogalmának a »realitással« való felcserélése tudományos szempontból tartalomtalan. Kimutatták, hogy a »matéria« fogalmának mellőzése megrendítené a tudomány elméleti alapjait, tekintve, hogy a tudomány a mozgásban levő anyag különböző formáinak, az anyagi világ különböző oldalainak objektív törvényszerűségeit tanulmányozza, s így a »matéria« filozófiai fogalmának a kevésbé körülhatárolt »realitás« fogalmával való felcserélése az adott esetben szubjektívizmust és önkényt szül a tudományban, s megfosztja az objektív talajától. Felhívtuk figyelmüket, hogy *Lenin* a »Materializmus és empirio-kriticizmus« c. zseniális művében mélyrehatóan megvilágítja a »matéria« és a »realitás« összekeverésének helytelenségét. Realitás alatt nem csupán az anyagot, hanem a tudatot is értjük. Amíg azonban az anyag, mint objektív valóság örök, elsődleges, addig a tudat másodlagos. A tudat az anyag bizonyos meghatározott fejlődési fokán alakul ki, s reális tulajdonságát alkotja az agynak,

e magasfokú szervezethez rendelkező anyagnak. Az elsődlegesnek (az anyagnak) a másodlagossal (a tudattal) való összekeverése — egyetlen fogalomba, a »realitásba« való egyidejű sűrítésük mellett — nem más, mint az idealisták leplezett, álcázott kísérlete a tudat elsődlegesnek, öröknek való nyilvánítására. A vita során a szovjet filozófusok emlékeztették a résztvevőket arra az egyszerű és bölcs kérdésre, amelyet *Lenin* tett fel a machistáknak: »Létezett-e már a természet az ember előtt is?« Az erre a kérdésre adható egyetlen válasz meggyőző cáfolata az idealizmusnak.

Minden tudományos eredmény — különösen a természettudomány mai eredményei, elsősorban pedig Pavlovnak, a nagy orosz fiziológusnak tanai — megcáfolhatatlanul azt bizonyítják, hogy a tudat az anyag hosszantartó fejlődése folyamán alakult ki, hogy az agy a gondolkodás szerve.

Élénk vitára került sor a szovjet filozófusok és *E. Walter*, a kongresszus felelős titkára, a svájci jobboldali szociáldemokrácia egyik teoretikusa között. Ez a vita *Walter* kezdeményezésére indult meg, három napig tartott, és nem csupán a kongresszus tagjai, hanem sok svájci részéről is nagy érdeklődésre tartott számot. *Walter* számos olyan kérdést tett fel, amelyben szerinte elvi ellentét áll fenn »a nyugati és a keleti marxizmus« között. Keleti marxizmus alatt a leninizmust értette.

Walter részletesen kifejtette gondolatmenetét és kijelentette, hogy a »nyugati marxizmus« nem ismeri el a dialektikus materializmust a világ legáltalánosabb törvényeiről szóló tudománynak, tekintve hogy — úgy mond — *Marx* és *Engels* műveiben még ez a kifejezés sincs említve. Szerinte a dialektikus materializmus nem más, mint az »orosz marxizmus« találmánya.

A továbbiakban *Walter* arról beszélt, hogy a »nyugati marxizmus« tagadja a dialektika törvényeit — azok szélsőséges következtetéseivel egyetemben, — tekintve hogy ezek a törvények állítólag nem csak a társadalomban, de még a természetben sem igazolódnak be. *Walter* és a kongresszus néhány más résztvevője különösen a történelmi materializmusnak a társadalmi lét meghatározó szerepéről szóló alaptételét támadta. *Walter* kijelentette, hogy ez a tétel csupán az ifjúkorában volt kiinduló feltevése *Marx*nak, később azonban elállt tőle. Sőt mi több, *Walter* azt is állította, hogy az ifjú *Marx*nak ez a tétele, amely — mint mondotta — »széleskörben elterjedt a szovjet marxizmusba«, korunkban semmiféle igazolást nem nyer. Példaként Svájca hivatkozott, ahol — idézzük — : »a munkások mondhatnók egységes társadalmi helyzetben vannak, tudatuk azonban nem egységes, amit az a körülmény is bizonyít, hogy a munkások különböző rétegei különböző pártokra szavaznak«. *Walter* állítása szerint »a társadalmi lét határozza meg a társadalmi tudatot« tétel tudománytalanságát az a »tény« is bizonyítja, hogy sehol sincs meghatározva, mi is az a társadalmi lét.

Különös volt a magát a marxizmus komoly ismerőjének tekintő *Walter* szájából a dialektikus és történelmi materializmus elleni terjedős támadásokat hallani. Semmiképpen sem véletlen azonban, hogy a revizionizmus e képviselője így nyilatkozott, tekintve hogy a marxista forradalmi elmélet és taktika alaptételeinek revíziója szükségképpen a dialektikus és történelmi materializmus megtagadására is vezette a jobboldali szociáldemokrácia reformista és oppor-tunistá teoretikusait.

A szovjet filozófusok — Fogarasi Béla akadémikus, Magyarország képviselőjének aktív részvételével — megmagyarázták, hogy a marxizmus egységes, nemzetközi tanítás, amely Nyugaton és Keleten egyaránt egyformán

elfogadható. Emellett bizonyít az egysége, nyugati és keleti országokat egyaránt felölelő nemzetközi szocialista tábor létrejötte. A marxizmus és elméleti alapja — a dialektikus és történelmi materializmus — *egységes* és állandóan fejlődő tanítás, a leninizmus pedig a marxizmus általános fejlődésének egy új, magasabb szakasza. A szovjet tudósok kimutatták, hogy a marxizmus, alkotó fejlődése során, egyes idejétmúltá szabályait, tételeit és megállapításait a változó történelmi viszonyoknak megfelelően újabbakkal cseréli fel, alapelveit azonban továbbra is szilárdan fenntartja.

Walternek, a marxizmus »ismerőjének« kimutatták, hogy a társadalmi lét alapja a társadalom gazdasági rendje. Minden gazdasági rendszer alapját pedig a tulajdon meghatározott formája, az embereknek a termelőeszközök-höz való meghatározott viszonya képezi. Az osztálytársadalmi formációk gazdasági rendjének alapját a magántulajdon különböző formái képezik.

A szocialista társadalom gazdasági rendszerének alapját a társadalmi tulajdon s ennek nyomán a társadalmi csoportok közötti új viszony, az elosztás új formái képezik. Ezek a társadalmi létalapok egyesítették az embereket, létrehozták a nép megbonthatatlan erkölcsi és politikai egységét, létrehozták az igazi emberi erkölcsöt: »mindenki egyért, egy mindenkiért«; felszínre hozták a társadalmi tudat új jellemvonásait: a kollektívizmust, az igazi hazafiságot, a népek barátságának eszméjét, az internacionalizmust.

A társadalmi lét szerepéről szóló marxista tétel nem csupán a Szovjetunióban, a kommunizmus építése során nyert maradéktalanul gyakorlati beigazolást, hanem a népi demokratikus országok fejlődésénél is. Ez utóbbi országokban a szocializmus gazdasági alapjainak megteremtése nyomán az új társadalom építőinek széles tömegeiben növekszik a kommunista öntudat.

A szovjet filozófusok kimutatták, hogy az új társadalom építésének tapasztalatai és a tudomány haladása beigazolták a dialektika alaptörvényeinek igazságát, sőt lehetőséget teremtettek a dialektikus és történelmi materializmus tételeinek továbbfejlesztésére és konkretizálására is. Tévednek a marxizmus bírálói, amidőn azt állítják, hogy a dialektikának *Engels* által az Anti-Dühring-ben lefektetett törvényei — »a tagadás tagadása« és »a mennyiségnek minőségbe való átmenete« — nem megalapozottak és nem nyernek beigazolást a mai időkben.

A tudomány minden felfedezése — így a *Mendelevjev*-féle periódusos rendszer, az energia megmaradásának és átalakulásának törvénye, az anyag atomösszetételének mai elmélete, a szovjet tudósok felfedezései a kozmogóniában, az élet keletkezése terén stb. — teljes mértékben igazolja a dialektikát.

A »tagadás tagadásának« törvénye az alacsonyabb stádiumból a magasabb felé való fejlődés előrehaladó jellegét juttatja kifejezésre, amely fejlődés során a múlt minden pozitív tényezője és vívmánya átalakult formában fennmarad. Ezt az általános törvényt akár a szocialista kultúra létrejöttének tapasztalatai is alátámaszthatják. A szocializmus építésének első időszakában hívei voltak Oroszországban az ún. proletárkultúrának, akik a dialektika törvényeit eltorzítva új proletárkultúrát akartak felépíteni a semmiből, félredobva a régi kultúra minden vívmányát. *Lenin*, a szovjet állam megalapítója, a szocialista építés útjainak kidolgozásánál rámutatott arra, hogy új, magasabb kultúra csakis az elmúlt idők emberi kultúrvívmányainak kritikai feldolgozása útján hozható létre. Ezen a lenini úton fejlődik a minőségileg új, szocialista kultúra.

A szocialista társadalomban a dialektika másik törvénye — a mennyiség minőséggé válásának törvénye — ugyancsak maradéktalanul érvényesül. Itt a törvény érvényesülésének az a specifikus sajátossága, hogy a régiből az újba való átmenet nem robbanás-jellegű, hanem fokozatosan megy végbe.

A kongresszus egyes résztvevői azt akarták bizonyítani, hogy a szovjet marxisták a nyugatiakkal szemben minden tudományt — így a fizikát, biológiát, matematikát és egyéb természettudományt is — pártosnak tekintenek. A szovjet filozófusok felszólalásaikban kimutatták, hogy ez az állítás nem más, mint primitív elképzelés a szovjet filozófiáról, tekintve, hogy ők sohasem hirdették a fizika, a matematika vagy a biológia osztály-jellegét, hanem csupán a szóbanforgó tudományok filozófiai, világnézeti alapjait tartják osztály-jellegűnek, pártosnak. *Lenin* mindig a filozófia pártosságáról beszélt.

Walter és mások filozófiánk terhére akarták írni a tudat szerepének tagadását is. Kimutattuk, hogy egyes országok filozófus-körében elterjedt olyan nézet, hogy a dialektikus materializmus tagadja a tudat aktív szerepét, nem más, mint a marxizmus filozófiájának a vulgáris vagy metafizikus materializmussal való összekeverésére irányuló kísérlet. A régi materializmussal szemben, amely tagadta az ember szellemi tevékenységének aktív szerepét, a dialektikus materializmus feltárta a társadalmi létet tükröző társadalmi tudat alkotó szerepét; rámutatott a haladó eszmék, a haladó világnézet szerző, mozgósító és átalakító szerepére.

A vita végén *Dr. Walter* zárószavában kijelentette, hogy a szovjet filozófusok részvétele a vitában egy- és másra megtanította a külföldi filozófusokat. Egyebek között meggyőzőnek ismerte el a tudat aktív szerepéről, tovább — szavaival élve — »a tudatnak az anyagra való hatásáról« szóló, a szovjet filozófusok által felvetett tételt. Kijelentette azonban, hogy számára és kollégái számára érthetetlen, mért ragaszkodnak annyira a szovjet filozófusok a marxizmus elveihez, majd kirohanást intézve a marxizmus ellen, annak következetes védelmét vallási dogma védelméhez hasonlította.

A kongresszuson elhangzott előadások és felszólalások jelentékeny részét az idealizmus különféle árnyalatainak és irányzatainak képvisellete jellemezte. Számos előadás témája már önmagában véve is idealista jellegű volt. Elegendő néhányat felsorolni közülük, hogy erről meggyőződzhessünk: Introspekció és a vallási szabadság; Az idealista és fenomenalista tudományos filozófia jelentősége a kutatásnál; Adalékok az irracionalizmus módszertanához; A természetfeletti vagy transzcendentális noumenon tudományos vizsgálatának optikai lehetősége; A filozófia önmegismerése mint a tudomány vezérfonala; Kísérletek a logikailag befejezett világkép létrehozására stb. Különösen az amerikai filozófusok tartanak ki konokul a nyílt idealizmus mellett. *M. Scriven* amerikai filozófus előadásában a világtéremtés eszméjét vette védelembe.

Ateista propagandánkban figyelembe kell vennünk, hogy a reakciós burzsoá filozófia legkörmönfontabban álcázott irányzatai erkölcsileg akarják igazolni a vallás létjogosultságát. Tekintettel arra, hogy a tudomány és a vallás összeegyeztethetősége már nem bizonyítható és minden erre irányuló kísérlet meglehetősen kilátástalan, azt hangoztatják, hogy a vallás elősegíti a társadalom erkölcsi tökéletesedését. A mai fideizmusnak ezt az alapérvét le kell leplezni.

A kapitalista országok számos filozófusának és tudósának megnyilatkozásaiban a pozitívizmus különféle formái domináltak. A kongresszus meg-

rendezésében a pozitivistáké volt a főszerep. Már magábanvéve a kongresszus elnevezése is tipikusan pozitivista: Tudományfilozófiai Kongresszus. Ez az elnevezés abból a pozitivista tételtől származik, hogy a filozófia nem önálló tudomány.

Mint ismeretes, mi, marxisták abból indulunk ki, hogy a filozófiának, amely más tudományok eredményeit általánosítja és a tudományos megismerés módszerét kidolgozza, megvan a maga speciális tudományos kutatóterülete. A filozófia az objektív világnak és megismerésének legáltalánosabb törvényeit kutató tudomány. Az egyetlen tudományos filozófia tehát a dialektikus materializmus.

A neopozitivisták eszmék *Gonseth* professzornak, a kongresszus elnökének program-előadásában is kifejezésre jutottak. Az előadás alapeszméje értelmében, tagadta, hogy a filozófia tudományos világnézet és egységes módszere az összes tudománynak. Ez egyébként a pozitivisták főtétele. *Gonseth* a következő szavakkal kezdte előadását: Lehet-e a filozófia más tudományok módszere?

Végkövetkeztetése így hangzott: »A tudományok fejlődése nem engedi meg, hogy erre a kérdésre pozitív választ adjunk«. A továbbiakban a következőket jelentette ki: »A tudományban csupán feltevések vannak, amelyeket az élet vagy igazol, vagy nem. Ez is amellettt bizonyít, hogy a filozófia nem lehet a tudományok módszere«.

A »filozófia és a tudomány« szakosztályban ugyancsak kitartottak a pozitivisták fenti alapeszméje mellett. *G. Tunì*, olasz professzor »A tudományfilozófia alapjai« című előadásában kijelentette, hogy mennél kevesebben avatkoznak bele a filozófusok a konkrét tudományokba, annál inkább előnyére válik az a szóbanforgó tudományoknak. Ha számításba vesszük azonban, hogy a burzsoá országokban a tudósokra rendszeresen különféle tudománytalan, reakciós, idealista elméleteket kényszerítenek rá — gyakran akarattuk és óhajuk ellenére, — akkor a filozófia ilyen természetű beavatkozásával szembeni pozitivista reakció teljességgel érthető, sőt bizonyos mértékben törvényszerű is. Ez egyébként az egyik oka annak, hogy a kapitalista országok tudósai között annyira elterjedt a pozitívizmus. A pozitívizmus a maga filozófiai megalapozatlansága, homályossága és eklektikussága következtében bizonyos mértékben fedezékül szolgálhat mind a materializmus, mind pedig az idealizmus elleni támadásnál.

Tipikusan pozitivista volt *G. Feigl* »A tudományfilozófia néhány fontos problémája és eredménye« című előadása, amelyet a logikai empirizmus — a pozitívizmus egyik válfajának — szelleme hatott át. *Feigl* azzal a kijelentéssel kezdte előadását, hogy az ő filozófiája »a metafizikai dogmákkal és a meddő spekulációval szembeni reakció«. »Metafizikai dogma« alatt a materializmust, a »meddő spekuláció« alatt pedig az idealizmust értette. A továbbiakban — filozófiájának újszerűségét akarván bizonyítani — a következőket mondta: »Megítélésem szerint a logikai empirizmus konstruktíve fejlesztette a tudományok logikáját és módszertanát«. A valóságban azonban a logikai empirizmus — amint az *Feigl* zavaros, tudományos jelmezbe burkolt előadásából kitűnt — semmivel sem járul hozzá a tudomány fejlődéséhez, hanem a materializmus és az idealizmus fölé való emelkedésre irányuló igényeivel egyetemben nem más, mint a machizmus felmelegítése. Magának *Feigl*nek is el kellett ismernie, hogy a logikai empirizmus lényege »bizonyos mértékben *Mach* műveinek a magja«. Ez a kijelentés ismételtlen a mai pozitívizmus szubjektív idealista alapjai mellett bizonyít.

A kongresszuson határozottan kifejezésre jutott a társadalmi fejlődés törvényeinek pozitivisztikus tagadása. Az egyik résztvevő a törvények objektív jellegének tagadása során a következőket jelentette ki: »Boldogulásom keresésénél mindegy számomra, van-e objektív világ, vagy sem«. Ez a kijelentés világosan bizonyítja a pozitivistá társadalomtudomány szubjektív idealista jellegét.

A kongresszuson mutatkozó erős pozitivista irányzatra számítva előadásainkban kimutattuk, hogy a szovjet filozófusok a marxizmus tudományos elvei alapján már a szovjet hatalom elején hogyan győzték le a filozófia tudomány-jellegének megszüntetéséhez vezető pozitivista irányzatokat. Ezt a pozitivista likvidátori beállítást a következő jelszavak táplálták: »A tudomány önmagában is filozófia«; »itt az ideje, hogy a filozófiát sutbadobjuk«.

Minden tudománynak kétségtelenül meg van a maga saját kutatási területe, az arra jellemző fejlődési törvényekkel. Tekintve azonban, hogy a világ egységes, s az alapjaiban materiális, ennél fogva vannak olyan általános törvények is, amelyek a világra mint egészre vonatkoznak. Ezek a törvények képezik a filozófiai kutatás tárgyát. Az anyagmozgás egyes formáit, a reális valóság különböző területeit kutató egyéb tudományokkal szemben a dialektikus materializmus filozófiája, mint tudomány a természet, a társadalom és az emberi gondolkodás fejlődésének legáltalánosabb törvényeit tanulmányozza. A természettudományok eredményeinek általánosítása lehetőséget teremt a természeti fejlődés általános törvényeinek mélyreható kidolgozására. A társadalmi tapasztalatoknak és a társadalomtudományok eredményeinek általánosítása pedig szükséges előfeltételét képezi a társadalmi fejlődési törvények kidolgozásának. A filozófia a fiziológia, a pszichológia, a nyelvtudomány, valamint az emberek fizikai és szellemi életét tanulmányozó egyéb tudományok eredményei alapján az emberi gondolkodás fejlődésének legáltalánosabb törvényeit kutatja. A filozófia a maga részéről nem helyettesít más tudományokat, hanem szilárdan ez utóbbiak eredményeire támaszkodva dolgozza ki az ismeretelméletet, a gondolkodás tudományát, a logikát; s mint a tudományok általános módszertana minden tudomány számára megalapozza a megismerés módszerét. Hazánk tapasztalatai azt mutatják, hogy a tudomány és materialista filozófia szilárd szövetsége az emberi ismeretek minden területének fejlesztése szempontjából nélkülözhetetlen.

Számos külföldi filozófus felszólalását az idealista szemantika képviselése jellemezte. Különösen *A. Tarski*, egy Amerikában élő lengyel emigráns védelmezte elkeseredetten a szemantika eszméit. A szovjet filozófusok előadásai nyomán keletkezett vita során *Tarski* kijelentette, hogy a társadalmi lét nem tudományos fogalom, s azt állította, hogy csupán akkor érhető el mindenütt a demokrácia és a szabadság, ha az emberek megállapodnak a »szabadság« és a »demokrácia« fogalmának egyöntetű értelmezésében. Következésképpen — a szemantikusok szerint — nem a társadalmi lét a döntő tényező, hanem a nyelv. A szovjet filozófusok kimutatták, hogy az emberek »demokrácia« és a »szabadság« fogalmát nem értelmezheti egyöntetűen, ha társadalmi létük nem egységes, tekintve hogy »szabadság« alatt a burzsoázia a kizsákmánvolás szabadságát érti, mi a dolgozók »szabadság« alatt a kapitalista kizsákmányolás alóli felszabadulást értjük. A »szabadság« fogalmának egyöntetű értelmezése céljából arra van szükség, hogy az embereknek egyforma legyen a termelőeszközökhöz való viszonyuk, egyforma legyen. társadalmi létük.

A külföldi filozófusok felszólalásaiban az ismeretelmélet matematizálására irányuló tendencia is megmutatkozott. *Lenin* a természettudomány válságának okait feltárva rámutatott arra, hogy a fizikai formulák matematizálása a »fizikai« idealizmus egyik előidéző oka. Meghökkenett bennünket, hogy a viták során számos felszólaló kötelességszerűen arra törekedett, hogy gondolatait és elképzeléseit matematikai képletekbe ültesse. Egyik francia filozófus komoly formában bizonyított a matematikának és képleteinek hatását — az emberi erkölcsre és pszichológiára. Kísérletek történtek annak bizonyítására is, hogy a matematika minden tudomány egységes módszere lehet. A burzsoá filozófusok szemlátomást semmit sem merítettek a filozófia történetéből. Tudjuk ugyanis, hogy a filozófia és a tudomány történetében már történtek kísérletek arra nézve, hogy a mechanikát, vagy a matematikát, vagy akár a geometriát az összes tudományok módszerének nyilvánítsák. Ismeretes még Pythagoras azon állítása, hogy a dolgok lényegét a számok képezik. Igen erősek azok a törekvések, hogy a matematikát újfent az összes tudományok módszerévé nyilvánítsák. Ez nem csupán ezért történik, mert a matematika hatalmas szerepet tölt be a tudományok fejlődésében. A matematika abszolúttá nyilvánításának társadalmi gyökerei is vannak: az a helyzet ugyanis, hogy a kapitalista rendszer szempontjából a matematikai képletek kevésbé veszélyesek, mint a megismerés dialektikus módszerei és annak forradalmi következtetései.

A kongresszuson tekintélyes helyet foglaltak el a természettudományi, filozófiai vonatkozású kérdéseivel foglalkozó előadások és viták. Számos előadás magját a mai »fizikai« idealisták által megfogalmazott »elvek« képezték mint pl. az »észlelhetőség« elve, a »komplementaritás« elve, a »világegyetem zártságának« elmélete stb. *E. Gutten* (Anglia) előadásában a kopenhágai iskola tételei alapján megfogalmazott Pauli-féle elvet utólagos szemantikus »átdolgozásnak« vetette alá.

A szóbanforgó előadásokban kevésbé használták fel a fizikának, valamint a természettudomány egyéb ágainak legújabb felfedezéseit. A tárgyalásra kerülő természetes fizikai anyag és a fizikai elméletek nagyobbára a fizika 1928—35. évi színvonalának feleltek meg. Kevés teret szenteltek a relativisztikus kvantummechanikával kapcsolatos újabb fizikai eredmények felhasználásának.

Ez alól csupán két előadás volt kivétel. Mindkettőre a fizikai szakosztályban került sor. Az egyiket — »Determinizmus és kvantummechanika« címen — *M. E. Omeljanovszkij* professzor, a szovjet küldöttség tagja, a másikat pedig — »Ellentmondás nélküli-e a komplementaritás-elmélet« címen — *Fogarasi Béla* akadémikus, a Magyar Tudományos Akadémia tagja tartotta. Mindkét előadás a fizika legújabb eredményei alapján megvédte és alkalmazta a dialektikus materializmus eszméit, és bírálat tárgyává tette a kopenhágai iskola »fizikai« idealizmusát.

Végül pedig meg kell említenünk, hogy a külföldi filozófusok számos előadását az elvontság, a skolasztika, valamint a társadalmi fejlődés időszerű feladatainak megoldása alóli kibúvási kísérletek jellemezték. Ebből a szempontból különösképpen jellemző volt az »Ember és a technika« szakosztálynak munkája. Számos előadó tényként állapította meg, hogy a technika haladása nem könnyíti meg az emberek munkáját, sőt éppen ellenkezőleg, a gépek szolgáivá teszi őket. Hangoztatták továbbá, hogy a technika haladása nem nemesíti a munkát, hanem ellenséges magatartást vált ki a technikával szemben.

Eiselberg professzor (Svájc), a Termodinamikai Intézet igazgatója előadásában kimutatta a technikának a »piaccal és a monopóliumok gazdasági érdekeivel« szembeni függő helyzetét, majd hangsúlyozta, hogy ez a függőség »ellentmond az ember javára szolgálás szellemének«, s nem teremt lehetőséget a technika ésszerű felhasználására. Egy másik előadó, *Bickel* professzor ugyan csak azt állította, hogy az ember a gép rabszolgájává válik.

Az előadások elhangzása után *Konsztantyinov* professzor a következő kérdést tette fel: »Egyetértünk Önökkel, hogy a kapitalista világban a technika és az ember konfliktusban áll egymással. Milyen kiutat keresnek azonban ebből a konfliktusból?« Némi szünet után a főelőadó a következőket válaszolta: »Nem gondolkoztunk még ezen a kérdésen, de reméljük, hogy az elkövetkező 20 év folyamán feleletet találhatunk rá«.

A szovjet filozófusok állandóan igyekeztek meggyőzni a külföldi tudósokat arról, hogy a filozófiai problémáknak szoros kapcsolatban kell állniok a jelenkor időszerű feladataival. A társadalmi fejlődés időszerű kérdései előli menekülési kísérletekről tanúskodnak a béke problémáival kapcsolatos viták is. Az egyik filozófus pl. kijelentette, hogy ő a béke híve, azonban békeharc nélkül, mert szerinte a békeharc háborúhoz vezethet.

A burzsoá filozófusokra igen jellemző a mai időszerű problémák megkerülése. Ezért állandóan az életből, a gyakorlatból merített problémákat helyeztünk velük szembe. Az egyik előadótól megkérdeztük, hogy milyen gyakorlati jelentősége van az ő meglehetősen elvont fejtegetéseinek, amire ő azt válaszolta, hogy az ő elméleti tételeinek semmiféle kapcsolatuk sincs a gyakorlattal. Egy hasonló kérdésünkre *Pauli* professzor a következőket válaszolta: »Nem esem bele ebbe a csapdába«.

A *Vorwärts* c. svájci napilap szeptember 3-i számának a kongresszussal foglalkozó cikkében a szovjet tudósok előadásait méltatva és előadásaik jellegét számos külföldi filozófus előadásával szembeállítva megállapította, hogy a »A nem-marxista filozófia zömmel az élettől és a tudománytól elszakadt »önmagában« és »önmagáért« való filozófia, ugyanakkor pedig a marxizmus az elmélet és a gyakorlat szoros kapcsolatát jelenti és mindenkor szerves része az egésznek. Ily módon tehát mindkét filozófiának különböző társadalmi funkciója van, ami az utóbbi harminc év történetében világosan meg is mutatkozott. Az egyik oldalon a reménytelen és napról-napra fokozódó zűrzavar, az öncélú fogalmak feletti vita, a társadalmi problémáktól és szükségletektől való elszakadás áll, . . . a másik oldalon pedig az új világ nagyarányú és céltudatos építése, amelyben a filozófia a legtevékenyebben résztvesz«.

A szovjet filozófia erős és jellemző vonását — az elmélet és a gyakorlat egységét — a *Zeitdienst* c. lap, »a független társadalmi információ« szöcsöve is kiemelte. »Filozófiai kongresszus Zürichben« c. cikkében hangsúlyozta, hogy »a szovjet tudósok ismételten megállapították a filozófiai problémák kapcsolatát a társadalmi élettel. Emiatt egyes teoretikusok nem mindig hallgatták őket örömmel«.

Ezt a körülményt ékesszólóan bizonyítja az alábbi eset. A burzsoá sajtó rendszerint elhallgatta a kongresszus munkáját, különösen pedig a szovjet filozófusok felszólalásait. Köztudomású, hogy ilyen esetben a hallgatás a gyengeség jele. A külföldi sajtónak e gyenge oldala még kifejezőbben megmutatkozott, amidőn kivételesen reflektálniok kellett a szovjet filozófusok előadásaira. Bizonyos *Max Reiser* a *Die Deutsche Zeitung* c. napilap (Nyugat-németország) 1954 szeptember 12-i számában »A szovjet filozófiáról« címen

cikket írt, amelyben filozófusaink kongresszusi munkájának értékelésével kapcsolatban még a legelemibb tárgyilagosságot sem tanúsította. Előadásaink egy részének felsorolása után a szakszerű elemzés teljes mellőzésével tagadni kezdte előadásaink filozófiai tartalmát azon az alapon, hogy a szovjet tudomány általában elsődrendű jelentőséget tulajdonít az időszerű problémák tanulmányozásának. A burzsoá filozófiának erre a kedvenc, elkoptatott érvére már a kongresszusi munka első napján megadták a választ előadásaink, amelyekben határozottan kifejezésre jutott, a szovjet filozófia ereje és főtulajdonsága, hogy elválaszthatatlan kapcsolata van az étellel és az élet problémáit oldja meg. Ezekről az előadásokról azonban bírálónk hallgatott. Lehetséges, hogy tudatlanságából kifolyólag azokat az előadásokat is a társadalmi problémák körébe sorolta, amelyek a természettudomány közvetlen filozófiai kérdéseivel foglalkoztak és amelyek nyomán ugyancsak érdekes viták alakultak ki.

Max Reiser a továbbiakban azt állítja, hogy a szovjet filozófusok passzívan viselkedtek a kongresszuson. Ez viszont már olyan ember állítása, aki nemcsak hogy minden tárgyilagosságát elvesztette, hanem nyíltan a rágalmazás útjára is lépett. Ismeretes, hogy a szovjet küldöttségnek úgyszólván mindegyik tagja előadást tartott. Még az előzetesen előadást nem tartó szovjet filozófusok is aktíve résztvettek a vitauléseken, a külföldi tudósok tudományos érdeklődésére számottartó előadásai nyomán keletkezett vitákban. *Max Reiser* még azt a körülményt is elhallgatta, hogy a legélénkebb és a leghosszantartóbb vita a filozófiatörténeti szakosztályban, a szovjet filozófusok előadásai nyomán alakult ki.

Elismerésünket kell kifejeznünk a rendkívül tárgyilagos *Gonseth* elnöknek, aki hangsúlyozta a szovjet filozófusok aktív részvételét a kongresszuson.

Számos külföldi filozófus és tudós előadásából, felszólalásából kiütközött a mai burzsoá filozófia mély válsága és hanyatlása. Ez a válság nem a véletlen műve, hanem a kapitalizmus általános válságának törvényszerű kifejezője. Egyes előadások tudományos színezete és ál-akadémikus formája a silány tartalom, a zűrzavar, az önkény, valamint az eszmei és elvi egység hiány leplezésére szolgált. A kongresszus egyik résztvevője a következőket jelentette ki: »Sok szempont van. Sokan csupán a saját szempontjukat tartják helyesnek. Be szeretném bizonyítani, hogy mindegyik filozófiai nézőpont szolgáltat pozitívumot, s ezért azokat egyetlen tudományfilozófiában kell összevonni«. Egy másik résztvevő kijelentette, hogy »a maga módján mindenkinek igaza van, nincs egyetlen igazság; helytelen, ha bármelyik rendszert az egyedüli helyesnek tekintjük«.

Az ilyen kijelentések igen jellemzőek a mai burzsoá filozófiára. Meg kell azonban — sajnos — jegyeznünk, hogy a burzsoá ideológiának ez a tipikus álláspontja egyes íróink és irodalmáraink megnyilatkozásaiban is megmutatkozott. Ezek az írók azt állították, hogy van az életnek külön művészi igazsága is, amelynek a főismérve a művészetben az őszinteség. Ez helytelen, mert csupán egyetlen valóság és ennek megfelelően csupán egyetlen igazság létezik, mégpedig az, amely helyesen tükrözi az objektív világot, a maga fejlődésében.

Az egyik külföldi filozófus kijelentette, hogy »új dialektikát« dolgoz ki, amelynek semmi köze sincs sem a régi, sem pedig a mai dialektikához. Mindenki a maga saját belátása szerint veti fel a problémákat, nincs elvi egység, nincs eszmei egység — íme ez a lényege az »új dialektikának« . . .

Kemmerer német tudós már a kongresszus első napjaiban megjegyezte, hogy a nyugati filozófusok körében káosz uralkodik, ami a szovjet és a népi demokratikus országokhoz tartozó filozófusok összetartásának és egységének tükrében különösen szembetűnő.

A burzsoá filozófusok egységességének hiánya az alábbi esetből is kitűnik. A kongresszus megmutatta, hogy a pragmatizmus a burzsoá filozófiában nem dominál irányzat. Amidőn a nyugateurópai filozófusokat megkérdeztük, hogy miért nem beszél közülük senki a pragmatizmusról, azt a választ kaptuk, hogy a pragmatizmus az USA-ból származik, ahol sohasem volt magas filozófiai kultúra, s így az amerikai filozófusoktól nincs mit tanulniok.

A kongresszuson általában igen világosan megmutatkozott az amerikai imperialista reakcióval szembeni ellenzéki hangulat. A szovjet küldöttség tagjait felszólalásuk alkalmával megtapsolták és az ülésteremben is többen voltak, mint általában. A legrreakciósabb filozófiai elméleteket propagáló amerikai filozófusok szereplésekor rendszerint a terem fele üres volt. Feltételeztük, hogy a kongresszuson az angol nyelv lesz a túlsúly. Az első napok folyamán azonban egyáltalán nem hallottunk angol szót, s csupán a vége felé — amidőn angolok vagy amerikaiak adtak elő — szerepelt az angol nyelv a kongresszuson.

*

Befejezésül néhány szóval meg szeretnék emlékezni arról az országról, ahol a kongresszust megrendezték. Svájc nem csupán hegyeivel, tavaival gyönyörű vidékeivel és éghajlatával dicsekedhetik, hanem a szabadságharc terén is dicső hagyományai vannak. Svájc már régóta híres óraparáról; csupán a svájci munkások aranykezei teremthették meg ezt a magas órapari kultúrát.

Svájc a világ turistaközpontja, ahol évtizedek, évszázadok óta minden a turisták üdüléséhez alkalmazkodott. Meggyőződhattünk azonban arról, hogy Svájc is — gyönyörű természeti adottságaival egyetemben — a modern kapitalizmus törvényei alá tartozik. Mindent frankért adnak és vásárolnak. A Genfi tó mellett van *Romain Rolland*, a világhírű francia író villája. Az ember azt hinné, hogy a franciák múzeumot létesítettek a villában. Az ajtaján azonban a következő feliratot olvashattuk: a villa eladó!

Néhány szót a művészetről. Köztudomású, hogy bármely nép történetéről szemléltető képet nyerhetünk a múzeumok megtekintése nyomán. Bazelban, Bernben, Genfben és több más svájci városban számos múzeumot tekintettünk meg. Kellemes érzés töltött el bennünket, amidőn a realista irányzatú mestereknek az élő természetet és embert ábrázoló képeit nézegettük. Ezzel szemben viszont a szó szoros értelmében nyugtalanító benyomást tettek ránk a XX. század formalista, absztrakt és szimbolista művészetének képei, amelyek görbe vonalak, kockák, vonások értelmetlen zűrzavarából állanak. Láttunk például egy arányos, széparcú női szoboralakot, amely mögött azonban egy másik, visszataszító arculatú fej meredezett. Rendkívül elesodálkoztunk, hogyan is jutott eszébe a művésznek, hogy a szépet és a rútát egyetlen alakba tömörítse. Felvilágosítottak bennünket, hogy ez az ún. szürrealizmus, tekintve hogy vannak kellemes külsejű, de visszataszító jellemű emberek, s ezt jelképezi ez a másik, rút fej, a nő kellemes külsővel takart visszataszító belsejének jellemzéséül. Bevalljuk, bennünket levert egy huszadik századbeli művésznek ennyire primitív allegorizmusa. Vagy vegyünk egy

másik példát: Zürichben, a városi kórház gyönyörű parkjában egy titokzatos szobor áll. Kérdésünkre, hogy ez a szobor vajon mit ábrázol, kísérőnk, a helyi hatóság egyik képviselője azt válaszolta, hogy a szobor egy mandolinos lányt ábrázol. A valóságban azonban csupán különféle vonalak zűrzavaros keveredését láttuk, amelyek között semmiféle mandolint sem lehetett felfedezni, lányt pedig még kevésbé. Dinnyik professzor sűgva megkérdezte: vajon milyen beteg és mely betegség hatása alatt készíthette ezt a remekművet? Kísérőnk kedélyes mosolya egyetértést jelentett a mai elfajzott burzsoá művészet feletti bírálatunkkal.

Számos híres történelmi helyet látogattunk meg, többek között a hírneves chilloni várat, ahol annak idején Tolsztoj és Dosztojevszkij tartózkodott, s alkalmunk volt látni Byron és Hugo aláírását.

Mindenütt jóindulatú és örvendező fogadtatásban volt részünk. Számos svájci odajött hozzánk, megszorongatta kezeinket és büszkén mesélte, hogy svájci tartózkodása alkalmával látta *Lenint*. Kellemes érzéssel töltött el bennünket, hogy az egyszerű svájci emberek szeretettel emlékeznek meg nagy tanítónkról. Zürichben megmutatták nekünk azt a házat, ahol *Lenin* lakott. A házon a következő felirat látható: Itt élt *Vlagyimir Iljics Lenin*, az orosz forradalom nagy vezére. Svájcban alkotta meg Lenin »Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka« c. zseniális művét, itt dolgozott a »Filozófiai Füzetek«-ben összegyűjtött filozófiai szemelvényeken, itt íródott a »Levelek a távoból«.

A szovjet küldöttség által rendezett s — a Vorwärts szavaival élve — az igazi orosz vendégszeretet jegyében lezajlott banketten sokan fejezték ki a »Nyugat és a Kelet« közötti tudományos kapcsolatok kiterjesztésére irányuló óhajukat. A természettudomány, a filozófiatörténet és egyéb tudományok konkrét filozófiai problémáinak közös megvitatása, a tudományos tapasztalatok és eredmények kicserélése elő fogja mozdítani a különböző országok tudósai közötti kulturális együttműködés elmélyülését és magának a tudománynak gyümölcsöző fejlődését.

A KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNY IDŐSZERŰ FELADATAI

V. P. DJACSENKO

a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának levelező tagja

(Megjelent a Vesztnyik Akad. Nauk. SzSzsR. 1954. 12. sz.)

A marxista-leninista közgazdaságtudománynak fontos szerepe van a kommunizmus építése nagyszabású feladatainak megoldásában, amelyeket a Kommunista Párt és a Szovjet Kormány tűzött ki. Ezt a szerepet a közgazdaságtudomány tárgya, a tudományok rendszerében elfoglalt helye határozza meg.

A közgazdaságtudománynak, valamennyi ágának, vagy közgazdaságtudományi szaktárgyaknak a politikai gazdaságtan az alapja, amely a termelési viszonyok, a társadalom gazdasági alapja fejlődésének törvényeit vizsgálja, a termelőerőkkel és a felépítménnyel való kölcsönhatásban.

Mint ismeretes, a termelés műszaki oldala nem tárgya a politikai gazdaságtannak. De a technika, annak fejlődése befolyásolja a társadalmi viszonyokat, ugyanakkor pedig bármely technika csakis a társadalmi viszonyoknak bizonyos meghatározott formája mellett létezhet és fejlődhet s mindenekelőtt ettől függ a technika meghonosításának és alkalmazásának hatékonysága. Tehát a termelőerők és a termelési viszonyok kölcsönhatásban vannak egymással s a politikai gazdaságtannak ezt a kölcsönhatást feltétlenül vizsgálnia kell. E tekintetben különösen fontos szerepük van a közgazdaságtan különböző szakágainak és a közgazdaságtudomány szaktárgyainak, amelyek a termelés szervezését a technikával való megbonthatatlan és szoros összefüggésben tanulmányozzák. A szocialista gazdaságunkat jellemző hatalmas arányú műszaki haladás, az összes gazdasági ágak komplex gépesítésének körülményei közt igen nagy jelentősége van annak, hogy kidolgozzuk az új technika meghonosításának és bevezetésének gazdasági és szervezési feltételeit, elemezzük gazdasági hatékonyságát.

Az, amit a technikáról mondtunk, jelentős mértékben alkalmazható a termelés természeti tényezőire is, amelyekkel a társadalomnak egész átalakító tevékenysége során számolnia kell. Ezzel kapcsolatban ki kell emelnünk a gazdasági földrajz hatalmas jelentőségét, amelynek egyik legfontosabb feladata, hogy tudományosan kidolgozza a szocialista termelés ésszerű elosztásának és a gazdasági tájegységek komplex fejlesztésének alapjait.

A közgazdaságtudománynak a szocialista gazdaság objektív fejlődés-törvényei megismerésének alapján tanulmányoznia kell a Szovjet Állam gazdaságpolitikája megvalósításának feltételeit és eredményeit s minden erővel elő kell segítenie e politika sikerét. Tehát a közgazdaságtudománynak okvetlenül vizsgálnia kell az alap és a felépítmény kölcsönhatását. Az ágazati gazdaságtanok, például, amikor a politikai gazdaságtan törvényeit az adott népgazdasági ág különleges feltételei között tanulmányozzák, egyúttal tanul-

mányozzák a gazdaságpolitika intézkedéseinek hatékonyságát és közvetlenül segítik elő a gazdasági vezetés tökéletesebb eljárásainak és módszereinek kidolgozását és meghonosítását.

Az objektív gazdasági törvények érvényesülésének, e törvényeknek a gazdasági vezetés gyakorlatában való felhasználása útjainak feltárásával és vizsgálatával a közgazdaságtudomány előmozdítja a Kommunista Párt és a Szovjet Kormány által kitűzött feladatok megoldását, hazánk fejlődésének minden egyes szakaszán.

1.

A jelenlegi szakaszban a szovjet közgazdaságtudomány időszerű feladatait a Párt és a Kormány történelmi jelentőségű határozatai szabják meg, a szovjet nép anyagi jólétének a közszükségleti cikkek termelésének gyorsított fokozása alapján. A legközelebbi évek közgazdasági kutatásainak legfőbb tartalmát a közszükségleti cikkek bősége gyors megteremtésére, hazánk dolgozói anyagi és kulturális életszínvonala jelentős mérvű emelésére irányuló leghathatósabb eszközök kikeresése és meghonosítása kell, hogy képezze.

A közszükségleti cikkek bőségének megteremtésében a jelen szakaszban döntő szerepe van a szocialista mezőgazdaságnak, tehát a mezőgazdaság nagymérvű fellendítéséért folyó harc ma a kommunista építésnek egyik legfontosabb területe. Ennek megfelelően a közgazdasági tudományos kutatóintézetek figyelmének középpontjában az agrárgazdaságtan kérdéseinek kell lenniük.

A SzKP Központi Bizottsága 1953 szeptemberi, 1954 február—márciusi és júniusi ülése, valamint a párt és a kormány számos, az utóbbi időben hozott határozata részletes programot ad a mezőgazdasági termelés fejlesztésére. A szovjet közgazdászoknak az a legfontosabb feladatuk, hogy kutatásaikkal minden erővel elősegítsék e program megvalósítását, megszüntessék a közgazdaságtudománynak a szocialista mezőgazdaság szükségleteitől való elmaradását, fokozzák a tudomány szerepét a kolhozoknak, gép- és traktorállomásoknak és szovhozoknak nyújtott gyakorlati segítség terén.

A közgazdaságtudománynak e téren mutakozó elmaradottságát bizonyítja az agrárgazdaságtan terén folytatott kutatások szűk tematikája és nyomtatásban megjelent ilyen tárgyú művek jelentéktelen száma. Mind a mai napig nem rendelkezünk egyetlen komoly, kutatáson alapuló könyvvel sem, amely minden oldalról bemutatná a mezőgazdasági artyel gazdasági oldalát. Nem fordítottak kellő figyelmet a kolhoz-termelés tervezése tudományos alapjainak kidolgozására, a kolhozok társadalmi gazdasága sokoldalú kifejlesztése és helyes specializálása, a kolhozok és kolhozparasztok anyagi érdekeltiségének fokozása a mezőgazdaság fejlesztésében, a kolhozparasztok társadalmi és személyi érdekei összekapcsolásának kérdéseire. Kevéssé tanulmányozták a szovhozok és traktor- és gépállomások gazdasági és munkaszervezési kérdéseit, nem végeztek kutatásokat a vetésforgók rendszereinek gazdasági értékelésére, különböző gépek, műtrágyák mezőgazdasági felhasználásának értékelésére stb. Teljesen elhanyagolták a mezőgazdaság elméleti kérdéseinek feldolgozását.

A közgazdaságtudomány elmaradásának egyik oka a szocialista mezőgazdaság szükségleteitől az, hogy a közgazdaságtan jelentőségét mind a más

tudományágak kutatói, mind pedig a Szovjetunió Mezőgazdasági Minisztériumának szervei lebecsülték. A kolhozok szervezeti és gazdasági megszilárdításának kérdéseivel foglalkozó tudományos konferencia, amelyet a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Közgazdaságtudományi Intézete 1953 december végén a Szovjetunió Mezőgazdasági Minisztériumával együttesen rendezett, megállapította azt a lebecsülést számos tudományos kutatóintézet munkájában és a mezőgazdaság irányításának gyakorlatában. A konferencián többek közt rámutattak, hogy a Szovjetunió Mezőgazdasági Minisztériumának rendszerében nincs külön mezőgazdaságtani intézet, noha igen nagy szükség volna ilyen intézetre, a Lenin Mezőgazdasági Tudományos Akadémia pedig nemcsak, hogy nem folytat közgazdasági kutatásokat a mezőgazdaság köréből, hanem makacsul ellen is áll az ilyen kérdések felvetésének.

Meg kell jegyezni, hogy 1954 elejére az agrártudományok területén a korábban működött széleskörű kutatóintézeti hálózat helyett csupán Moszkvában a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Közgazdaságtudományi Intézetében működött egyetlen szektor. Sok övezeti mezőgazdasági intézetben nemcsak, hogy a közgazdaságtani osztályok, vagy szektorok hiányoztak, hanem még kisebb közgazdász-csoportok sem voltak. Ez a helyzet egyáltalán nem felelt meg a közgazdaságtudomány feladatainak és jelentőségének a mezőgazdaságban.

A Szovjetunió Mezőgazdasági Minisztériuma ma már intézkedéseket tesz abból a célból, hogy visszaállítsa saját rendszerében a közgazdasági tudományos intézeteket. Most foglalkoznak a központi mezőgazdaságtani intézet felállításának kérdésével, továbbá visszaállítják, vagy megerősítik az ágazati és övezeti mezőgazdasági intézetek közgazdasági részlegeit. Ez a munka azonban túlságosan lassan halad. A Szovjetunió Mezőgazdasági Minisztériumának és Szovhozügyi Minisztériumának nagyobb érdeklődést kell tanúsítaniuk e fontos dolog iránt.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Közgazdaságtudományi Intézetében négy specializált részleg létesül, amelyek a mezőgazdaság kérdéseivel foglalkoznak. Intézkedések történtek a szövetségi köztársaságok tudományos akadémiái közgazdaságtudományi intézeteinek és a Szovjetunió Tudományos Akadémiája filiáléinak (szektorainak) megerősítésére. Az Akadémia vezetőségének a legnagyobb figyelemben kell ezt a kérdést részesítenie.

Rendkívül el van hanyagolva az agrár-közgazdászok aspirantúra és doktorantúra útján történő tudományos képzése. Ezek számának jelentéktelen mérvű emelése a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Közgazdaságtudományi Intézetében az 1954—55 évben nem tudja megoldani a kérdést. A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Elnökségének, a Szovjetunió Felsőoktatási és Mezőgazdasági Minisztériumainak, valamint a szövetségi köztársaságok tudományos akadémiáinak szélesebbkörű programot kell kidolgozniuk és megvalósítaniuk a magasképzettségű mezőgazdasági szakemberek oktatására.

Az agrárgazdaságtan kérdéseivel foglalkozó tudományos munkák frontja igen széles. A párt és a kormány határozatait értelmében az e téren folyó kutatásoknak mindenekelőtt a következő irányokban kell kibontakozniuk:

Első irány: a mezőgazdasági üzemek (kolhozok, gép- és traktorállomások, szovhozok) gazdasági kérdéseinek sokoldalú és mélyreható tanulmányo-

zása, amelynek célja az üzemek szervezeti és gazdasági megerősítése, a föld, a technikai berendezés és a munkatartalékok jobb kihasználásának biztosítása. Itt legfontosabb a munkatermelékenység növekedésének problémája, a kolhozok és kolhozparasztok anyagi érdekeltsége elvének megerősítése a közös gazdaság fejlesztésében, a kolhozparasztok társadalmi és egyéni érdekei helyes összekapcsolásának, valamint a munka megszervezésének kérdése, a gépek bevezetése és kihasználása, hatékonyságának vizsgálata a mezőgazdasági termelésben; a kolhozok jövedelmezőségének, a gép- és traktorállomások, szovhozok stb. rentabilitásának emelése stb. A közgazdászoknak ahelyett, hogy meddő, elvont vitákat folytatnának arról, hogy kiterjed-e a kolhozokra az önálló gazdasági elszámolás, mint a szocialista gazdálkodás módszere, vannak-e a kolhozok termelésében olyan kategóriák, mint önköltség, forgóeszközök stb., hozzá kell fogniok, hogy mélyrehatóan vizsgálják a kolhozok termelésének tényleges költségeit, el kell látniok a kolhozparaszt-ságot a termékek önköltsége kiszámításának tudományosan ellenőrzött módszereivel, sokoldalúan és mélyrehatóan mutassák meg az önálló gazdasági elszámolás elemei meghonosításának és megszilárdításának útjait a kolhozokban. A szovjet közgazdászoknak az a kötelességük, hogy a közeljövőben komoly munkákat írjanak, amelyek sokoldalúan megvilágítják a kolhozok, gép- és traktorállomások és szovhozok gazdasági kérdéseit.

Az agrárgazdaságtani kutatások *második iránya*: a mezőgazdaság különböző termelési ágai — gabonagazdaság, állattenyésztés, gyapottermelés, lentermelés, konyhakertészet, szőlőtermelés stb. — fejlődési útjainak vizsgálata. A közgazdászoknak az a feladatuk, hogy mélyrehatóan tanulmányozzák a munkatermelékenység emelésének útjait és módszereit a mezőgazdaság különböző ágaiban, vizsgálják a komplex gépesítés bevezetését, az új technika és a termelés természeti tényezői felhasználását; kidolgozzák az anyagi ösztönzésre irányuló intézkedések rendszerét a különböző mezőgazdasági ágak sajátosságaihoz alkalmazva. Ezzel kapcsolatban állandóan szem előtt kell tartani a párt és a kormány által kitűzött legfontosabb feladatot: nemcsak emelni kell a nép fogyasztását, hanem gyökeresen meg is kell javítani annak minőségi struktúráját. Nagy figyelmet kell fordítani a városkörnyéki mezőgazdaság fejlesztésére, mert ennek mai színvonala távolról sem tudja kielégíteni a városok és ipari központok jóminőségű mezőgazdasági termékekben való szükségleteit.

A kutatások *harmadik iránya*: a mezőgazdasági termelés ésszerű területi elosztása alapjainak és útjainak mélyreható tanulmányozása, s a mezőgazdaság különböző ágainak összekapcsolása az ország gazdasági tájegységein, köztársaságaiban és területein. A SzKP Központi Bizottságának ülésein hozott határozatok ezen a téren komoly fogyatékosságokat tártak fel. A SzKP Központi Bizottsága e fogyatékosságok egyik fő okaként azt jelölte meg, hogy sablonos szempontok szerint kezelik a mezőgazdaság területi elosztásának kérdéseit és nem veszik figyelembe az egyes vidékek természeti és gazdasági feltételeit. A mezőgazdasági termelés gazdasági tájegységek közti helyes elosztása és az egyes termelési ágak minden egyes vidéken való helyes ésszerű összekapcsolása a közgazdász tudósok egyik legidősebb feladata.

A közgazdaságtudomány kutatói számára igen fontosak a SzKP Központi Bizottságának szeptemberi ülésének határozatai, amelyek elítélik a füves vetésforgóknak gépies, az övezetek különleges sajátosságait semmibevevő alkalmazását. Ezekből az útmutatásokból azt a következtetést kell

levonni, hogy hazánk egyes tájegységeit a legmesszebbmenő differenciálással kell vizsgálni, az illető vidék gazdasági, természeti, történelmi és más sajátosságainak figyelembevételével. Ez határozza meg annak lehetőségét és szükségességét, hogy az összes szövetségi köztársaságok tudományos akadémiáinak intézetei, és a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának összes filiáléi ésszerű munkamegosztással résztvegyenek a mezőgazdasági kérdések kidolgozásában.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Közgazdaságtudományi Intézete 1954-ben az agrárgazdaságtan terén három problémával kapcsolatban folytatott kutatásokat: a Szovjetunió európai része központi vidékein fekvő kolhozok gazdasági fejlesztése és megszilárdítása; a parlag- és szűzföldek meghódított vidékeihez tartozó mezőgazdaság problémái, a mezőgazdasági termelés elosztása s ágainak összekapcsolása a Szovjetunió európai részének központi vidékein és a középpásziái köztársaságokban. E problémák tanulmányozása komplex módon történik, a szövetségi köztársaságok tudományos akadémiáihoz tartozó intézetek (szektorok), az Akadémia filiáléi, valamint a minisztériumokhoz tartozó és ágazati tudományos kutatóintézetek részvételével.

Az agrárgazdaságtan terén a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Közgazdasági Intézetében a munka szervezésében új jelenség a támaszpontok létesítése és a tömeges számadás anyag statisztikai feldolgozása.

Az Intézet támaszpontjait a moszkvai, kalinyini, belgorodi terület, a krasznodári és altáji határterület öt vidékén létesíti, abból a célból, hogy elmélyítsék a mezőgazdaságban lejátszódó gazdasági folyamatok tanulmányozását és megerősítsék, valamint továbbfejlesszék a közgazdaságtudomány és a kolhozok és traktor- és gépállomások gyakorlati munkája közti kapcsolatot. Minden támaszpont összetételébe egy traktor- és gépállomás, valamint az általa ellátott kolhozok tartoznak. A támaszpontoknak a velük megkötött alkotó együttműködési szerződések alapján a következő munkát kell elvégezni: sokoldalúan kell tanulmányozni a termelés gazdasági kérdéseit és szervezését, speciális kutatásokat kell végezni az Intézet tematikája szerint, általánosítani kell az élenjáró tapasztalatokat és meg kell szervezni azok meghonosítását az adott vidéken, kísérletileg ellenőrizni kell az Intézet által kidolgozott intézkedéseket a kolhozok és gépállomások gazdálkodásának megszilárdítására, a mezőgazdasági termelés szervezetének megjavítására, segítséget kell nyújtani a kolhozok szervezeti és gazdasági megerősítéséhez.

A tömeges számadási anyag statisztikai feldolgozását ebben az évben két határterületen (altáji és krasznodári) a négy területen (Kalinyin, Szmolenszk, Gorkij, Belgorod) szervezték meg. A kolhozok csoportosításának alapja a mezőgazdaság össztermelésének értéke, egy hektár mezőgazdasági területre számítva.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Közgazdaságtudományi Intézete azzal a javaslattal fordult a szövetségi köztársaságok tudományos akadémiáihoz és az Akadémia filiáléihoz, hogy létesítsenek hasonló támaszpontokat és szervezzék meg a számadási anyagok statisztikai feldolgozását a megfelelő vidékeken, koordinálás alapján. Egyes akadémiák és filiálék már kedvező választ adtak.

A szovjet köztársaságok tudományos akadémiáinak közgazdaságtudományi intézetei (szektorai) és az Akadémia filiáléi 1954 évi munkaterveikbe szintén számos időszerű témát vettek fel a mezőgazdaság gazdasági kérdései-

nek köréből. Az egyes vidékek kolhozainak gazdaságát az Ukrán, Belorussz, Örmény, Azerbajdzsáni, Kazah, Üzbég, Lett, Litván és Észt Tudományos Akadémiák, valamint az Akadémia baskir, nyugat-szibériai, moldvai és távolkeleti fiálái tanulmányozzák. A Gruz és Örmény SzSzk Tudományos Akadémiáin kutatások folynak a kolhoztermelés árujellegével kapcsolatban, az Észt, és Kazah SzSzk Tudományos Akadémiáin az állattenyésztés gazdasági kérdéseivel kapcsolatban, az Ukrán és Észt SzSzk Tudományos Akadémiáin — a városkörnyéki mezőgazdasági termeléssel, a Belorussz, Gruz és Lett SzSzk Tudományos Akadémiáin a mezőgazdaság gépesítésének kérdéseivel foglalkoznak stb. A tervek súlyos fogyatékoságaként meg kell említenünk, hogy ezek (az Ukrán SzSzk Tudományos Akadémiája kivételével) nem tartalmazzák a szovhoz-termelés kérdéseit.

A szövetségi köztársaságok tudományos akadémiai és az Akadémia fiálái közigazdasági intézeteinek (szektorainak) 1955-ben az lesz a feladatuk, hogy kiszélesítsék az agrárgazdaságtan körébe vágó kutatások frontját és a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Közigazdaságtudományi Intézetével együttesen elérjék ezeknek a munkáknak igazi, hathatós koordinálását.

2

A párt és a kormány által kitűzött feladatok megoldásának másik döntő láncszeme a közszükségleti cikkek termelésének további emelése a könnyű- és élelmiszeripar erőteljes fejlesztése útján.

A legutóbbi időig akadémiai tudományos intézményeink túlságosan kevés figyelmet fordítottak kutatásaikban ezekre az iparágakra.

A szovjet közigazdászoknak komolyan, mélyrehatóan kell tanulmányozniuk a könnyű- és élelmiszeripari termelés lehető leggyorsabb emelésének lehetőségeit. Különleges figyelmet igényelnek a munkatermelékenység emelésének, a termékek önköltsége csökkentésének, minősége megjavításának —, tehát mindazon gazdasági emelők tökéletesítésének kérdései, amelyek segítségével ösztönözhetjük az üzemek munkájának megfelelő irányát. Ezzel kapcsolatban ma igen fontos jelentőségre tett szert a helyi ipar megerősítése és továbbfejlesztése. A fenti kérdések kidolgozása igen kedvező alapot biztosít a Közigazdaságtudományi Intézet és a helyi tudományos intézmények tudományos munkájának koordinálásához, tekintve, hogy a helyiipar gazdasági kérdéseinek (beleértve a kisipari szövetkezeteket) tanulmányozásával az ország minden köztársaságában és vidékén lehet és kell is foglalkozni.

Amikor fokozzuk figyelmünket a könnyű- és élelmiszeripar iránt, nem hanyagulhat a munka a különböző nehézipari ágak gazdasági kérdéseivel foglalkozó kutatások terén sem. A nehézipar a szocialista gazdaság alapja volt és lesz, mert a gyorsíramú bővített újratermelés egyik legfontosabb törvényszerűsége az, hogy a termelési eszközök termelésének üteme meghaladja a fogyasztási cikkek termelésének ütemét. Ezért pártunk felszólít bennünket, hogy továbbra is minden erővel fejlesszük a nehézipart.

A nehézipar legtöbb ága a mezőgazdaság, valamint a könnyű- és élelmiszeripar szükségleteit elégíti ki, — berendezéseket, fűtőanyagot, elektromos áramot, különféle ipari nyersanyagot, építőanyagot stb. szállít nekik. A nehézipar teremti meg a könnyű- és élelmiszeripar és a mezőgazdaság fellendítésének döntő feltételeit. Sok üzem, sőt egész nehézipari ágak közvetlenül részt-

vesznek, vagy vehetnének részt a közszükségleti cikkek termelésének kifejlesztésében. A közgazdaságtudománynak új lehetőségeket kell keresnie e közreműködés fokozására. Meg kell vizsgálni a nehézipari termelés fokozásának, minősége megjavításának, önköltsége csökkentésének lehetőségeit, ami a közszükségleti cikkek árscökkentésének egyik legfontosabb tényezője.

Az ipar és a közlekedés gazdasági kérdéseivel kapcsolatos kutatásokban központi helyük van azoknak a problémáknak, amelyek a munkatermelékenység emelésével, a termékek önköltségének csökkentésével függnek össze, az élenjáró technika teljesebb és eredményesebb kihasználása, a termelés ésszerű megszervezése, a munkaerő helyes kihasználása alapján. A közgazdászoknak mindenekelőtt a nehéziparnak azokkal az ágaival kell foglalkozniuk, amelyeknél még vannak veszteséggel dolgozó üzemek s ahol a rentabilitás általános színvonala nem kielégítő, abból a célból, hogy kutatásaikkal előmozdítsák az összes üzemek és az összes iparágak rentabilitásának emelését. A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Közgazdaságtudományi Intézete ipar- és közlekedésgazdaságtani szektorának az 1954—55. évben az a legfontosabb feladata, hogy kidolgozza a munkatermelékenység emelésének módjait az iparban és a közlekedésben. Vizsgálják a munkatermelékenység emelkedésének azokat a tartalékait, amelyek a termelés komplex gépesítésével és automatizálásával az élenjáró technológia meghonosításával, a berendezések jobb kihasználásával, a munka és a munkabér szervezésének tökéletesítésével, a Szovjetunió munkásosztálya kulturális és műszaki színvonalának további emelésével függnek össze. Ezeket a kérdéseket a moszkvai, leningrádi és szverdlovski üzemek anyagán tanulmányozzák, az ipari és közlekedési minisztériumok tudományos kutatóintézeteivel együttműködve, a szövetségi köztársaságokhoz tartozó közgazdaságtudományi intézetek (szektorok) és az Akadémia filiáléi megfelelő munkálataival való koordináció alapján.

A szövetségi köztársaságok tudományos akadémiáinak és az Akadémia filiáléinak munkaterveiben az ipar gazdaságtanának kérdései meglehetősen széles körben szerepelnek: vizsgálják a munka termelékenységét, a termékek önköltségének csökkentését, a takarékoság és az önálló gazdasági elszámolás kérdését, a tervezést, az üzemek specializálását és kombinálását, valamint egyes iparágak (ásványolaj-bányászat, tőzégbányászat, textil-, élelmiszer-, építőanyag- stb. ipar) gazdasági problémáit.

A társadalom fejlődésének szocialista stádiumában az áruforgalom és a kereskedelem, mint a fogyasztási cikkek elosztásának alapvető formája, objektíven szükséges s a legszélesebbkörű kifejlesztést kívánja. Az a feladat vár a közgazdászokra, hogy vizsgálják az ésszerű árumozgatás és az áruforgalom tervezésének, a forgalmi költségek csökkentésének útjait, valamint az áruforgalom aktív visszahatását a termelésre, — mindezt a jobb választék és magasabb minőségű áru gyártása érdekében. Különös figyelmet kell fordítani az áralakulás kérdéseire. A szövetségi köztársaságok tudományos akadémiáinak közgazdaságtudományi intézetei (szektorai) és az Akadémia filiáléi tematikai terveinek súlyos fogyatékosága, hogy nem tartalmazzak az áruforgalom kérdéseit érintő témákat.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Közgazdaságtudományi Intézetében a Szovjetunió Kereskedelmi Minisztériuma tudományos intézeteivel együttesen megszervezték »A közszükségleti cikkek árrendszere és áralakulása a Szovjetunióban« című témával kapcsolatos kutatásokat. Azt a feladatot tűzték ki, hogy tanulmányozzák az árak dinamikáját, színvonalát és szerve-

zetét, a legfontosabb árucsoportok áralakulásának tudományos alapjait, az áralakulás tényezőinek sokoldalú figyelembevételével. Az árak rendszerét és az áralakulást az áruforgalom fejlődésének perspektíváival, tervezésének tudományos alapjaival, s az árutovábbító hálózat ésszerűsítésével való szoros kapcsolatban fogják tanulmányozni. E probléma sikeres kidolgozásánál fontos jelentősége van azoknak a kutatásoknak, amelyek az értéktörvény érvényesülésével fűgnek össze a szocializmusban.

A szovjet nép anyagi jóléte nagyarányú emelésével kapcsolatos feladat megoldása szempontjából nagy jelentősége van a lakásgazdálkodás fejlesztésének és tökéletesítésének, továbbá a lakosság kulturális és mindennapi szükségletei teljesebb kielégítésének. Ezekkel a kérdésekkel az akadémiai tudományos intézetek rendszerében egyáltalán nem foglalkoznak. Meg kell szervezni a lakásgazdálkodás és a közületi gazdálkodás, továbbá a szociális és kulturális jellegű üzemek gazdasági kérdéseivel kapcsolatos mélyreható kutatásokat.

Egyre fontosabbá és időszerűbbé válnak a termelés elosztásával és a gazdasági tájegységek komplex fejlesztésének perspektívájával kapcsolatos kutatások. Noha a szovjethatalom éveit országunkban a termelés elosztásában óriási változások történtek, s a múltban gazdaságilag elmaradt vidékek gazdaságának fejlesztésében hatalmas sikereket értünk el, a termelés elosztásának gyakorlatában még mindig komoly fogyatékoságok vannak. E tekintetben nagy feladatokat tűzött ki a XIX. Pártkongresszus, amelynek az ötödik ötéves tervre vonatkozó irányelvei kimondják: »Biztosítani kell az ötödik ötéves terv során építendő ipari üzemek földrajzi elhelyezésének megjavítását, annak szemelött tartásával, hogy az ipart még közelebb hozzuk a nyersanyag- és tüzelőanyag forrásokhoz, hogy kiküszöböljük az ésszerűtlen és túlságosan távoli szállításokat.«¹

Az SzKP Központi Bizottságának 1953 szeptemberi, továbbá 1954 február—márciusi ülései célul tűzték ki, a mezőgazdasági termelés ésszerű elosztását. A szovjet közgazdászok feladata, hogy kutatásaikkal elősegítsék a termelőerők helyes elosztását, a termelési ágak helyes összekapcsolását egy-egy vidéken, továbbá az e téren mutatkozó fogyatékoságok gyors kiküszöbölését.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Közgazdaságtudományi Intézete kutatásokat végez a mezőgazdaság és több iparág (vaskohászat, gépipar, textilipar, élelmiszeripar) elosztásának problémáival és a Táv-Kelet és Kelet-Szibéria gazdasági tájegységei komplex fejlesztésének problémájával kapcsolatban. A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának termelőerőket tanulmányozó tanácsa arra összpontosítja erőit, hogy vizsgálja az ország számos gazdasági tájegysége termelőerőinek fejlesztési feltételeit és perspektíváit. A szocialista ipar elosztásának és a gazdasági tájegységek komplex fejlesztésének kérdéseiben dolgoznak a legtöbb szövetségi köztársaság tudományos akadémiáján és az Akadémia közgazdasági részleggel bíró fiiláléin is.

Mindez biztosítja a kedvező feltételeket a fenti problémákkal kapcsolatos munkálatok mélyreható és széleskörű koordinálásához. A valóságban azonban ez a koordináció csak gyengén valósul meg.

¹ A XIX. Pártkongresszus irányelvei a Szovjetunió fejlődésére vonatkozóan 1951—1955-ben. Goszpolitizdat. 5. old.

Ebben mindenekelőtt a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Közgazdaságtudományi Intézetének a termelőerők elosztásával foglalkozó osztálya hibás, mert igen lassan dolgozza ki a szocialista termelés elosztásának és a gazdasági tájegységek komplex fejlesztésének általános módszertani kérdéseit és nyilvánvaló módon elmarad a gyakorlat szükségleteitől, a tudományos intézmények igényeitől. Ennek az elmaradásnak megszüntetéséért, az akadémiai intézmények által megvalósított munka-koordinálás lehetővé teszi, hogy gyorsabban kidolgozhassuk tudományosan alátámasztott javaslatainkat az ország gazdasági tájegységekre való felosztásában végrehajtandó változásokra. Ez az Intézet az adott problémával kapcsolatos kutatásainak célja.

A közgazdasági tudományos intézmények tevékenységének elmaradott területe a szocializmus politikai gazdaságtana általános problémáinak kidolgozása, amely a szovjet népet felvértezi a gazdasági fejlődés objektív törvényeinek ismeretével s ezek alkalmazásával a gyakorlati munka során. E problémák komoly tanulmányozása nélkül nem fejlődhet ki kellő mértékben az ágazati gazdaságtanok kérdéseinek mélyreható kutatása sem. A közgazdászoknak elsődrendű feladata, hogy megszüntessék ezt az elmaradást, létrehozzák az alapvető jelentőségű tudományos munkák egész sorát, amelyek megvilágítják a szocializmus gazdasági törvényeinek tartalmát és érvényesülését, a bővített szocialista újratermelés törvényszerűségeit, a szocializmus legfontosabb gazdasági kategóriáinak természetét, funkcióit, szerepét, gazdasági életünk fejlődésének tényezőit és útjait a szocializmusból a kommunizmushoz vezető úton. Ugyanakkor olyan munkákra is szükség van, amelyek megvilágítják a szocializmus építését a népi demokratikus országokban, valamint olyan művekre, amelyek a demokratikus világpiac fejlődésének törvényszerűségeit és perspektíváit vizsgálják, a Szovjetunió és a népi demokratikus országok gazdasági együttműködése és kölcsönös segítségnyújtása alapján.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Közgazdaságtudományi Intézete már megkezdte a bővített szocialista újratermelés törvényszerűségeinek tanulmányozását. Többek közt vizsgálja a következő problémákat: a termelés és a fogyasztás viszonya és kölcsönös kapcsolata a szocializmusban, a szocialista felhalmozás és felhasználása, a társadalmi termék és a nemzeti jövedelem termelése és felosztása a szocializmusban, a szovjet kereskedelem szerepe a szocialista újratermelésben. Befejezésre kerül egy munka a népgazdaság tervszerű, arányos fejlődésének törvényéről, kutatásokat folytatnak az értéktörvény hatásáról a szocializmusban. Ami a szövetségi köztársaságok tudományos akadémiai közgazdasági intézeteit (szektorait) illeti, ezek tematikai terveiben a szocializmus politikai gazdaságtanának általános problémái vagy egyáltalán nem szerepelnek, vagy csupán igen elégtelenül. A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Közgazdaságtudományi Intézetére 1955-ben az a feladat vár, hogy kutatásokat kezdjen a népgazdasági mérleggel, s annak a tervezésében történő felhasználásával kapcsolatban. Ez a feladat csakis akkor hajtható végre, ha a Szovjetunió Tudományos Akadémiája, a Szovjetunió Állami Tervhivatala, és a Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatala együttműködnek.

Mind a kommunista építés gyakorlata, mind pedig a közgazdaságtudomány fejlődése szempontjából nagy jelentősége van a nyilvántartás és a statisztika tökéletesítésének. Ezzel szemben a közgazdaságtudomány ennek megfelelő ágainak (a közgazdaság statisztika, a könyvelési nyilvántartás

elmélete és szervezése, a gazdasági tevékenység elemzésének módszertana) helyzete nem kielégítő. Erre a tényre a márciusban rendezett s a statisztika kérdéseivel foglalkozó széleskörű vita éles fényt vetett. Azok az intézkedések, amelyeket ennek a vitának alapján a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Elnöksége s a Szovjetunió Felsőoktatási Minisztériumának Kollégiuma és a Központi Statisztikai Hivatal Kollégiuma együttes ülésén elfogadott, gyökeres változást kell hozniok ezen a téren. Ezeket az intézkedéseket azonban rendkívül lassan hajtják végre. Többek közt még mindig nem biztosították a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Közgazdaságtudományi Intézetében működő közgazdasági statisztikai részleg kibővítését és megerősítését.

A szovjet közgazdászoknak amellet, hogy tovább tökéletesítik a statisztikai módszereket a közgazdasági kutatásokban (a csoportosítások, átlagértékek, indexek stb. módszere), mélyrehatóan kell elemezni és meg kell javítani a munkatermelékenység, a termelési és forgalmi költségek, a termékek önköltsége és minősége, az álló és forgó alapok felhasználása, az új technika bevezetése és felhasználásának hatékonysága stb. statisztikai és könyvelési nyilvántartásainak módszereit, abból a célból, hogy a gazdasági gyakorlatnak a lehető legnagyobb segítséget nyújthassák. Igen fontos a mezőgazdasági termelés nyilvántartása és elemzése kérdésének kidolgozása, a kolhozok, traktor- és gépállomások és szovhozok gazdasági tevékenységének szervezetéhez alkalmazva.

Fokozni kell az összes akadémiai figyelmét a szocializmus politikai gazdaságtanának általános kérdései iránt s ezek tanulmányozásába be kell vonni a főiskolák közgazdasági tanszékeinek munkatársait. A szocializmus politikai gazdaságtanával foglalkozó munkák tematikájának széleskörűen meg kell világítania a mezőgazdaság nagyarányú fellendítésével, a közszükségleti cikkek termelésének kibővítésével és az áruforgalom kifejlesztésével összefüggő kérdéseket.

A demokratikus világpiac fejlődése és megszilárdulása tényezőinek és folyamatainak, az alapját képező — a szocializmus és demokrácia táborában létrejött új nemzetközi munkamegosztási rendszer tanulmányozásának a népi demokratikus országok tudományos intézményeivel való szoros kapcsolatban kell történnie. Ezeknek az országoknak a közgazdászaival közösen kell fejlesztenünk a marxista-leninista politika gazdaságtanát, összefoglalva a szocializmus építésének sokrétű tapasztalatait a különböző gazdasági és politikai feltételek között fejlődő országokban. A jövőben ki kell szélesíteni és még jobban ki kell mélyíteni a Szovjetunió és a népi demokratikus országok közgazdászainak tudományos kapcsolatait s a legfontosabb problémákkal kapcsolatban közös kutatásokat is kell szervezni.

A szovjet közgazdászoknak folytatniok kell kutatásaikat a népgazdaság és a közgazdasági elmélet történetével kapcsolatban és figyelmüket főképpen hazánk népgazdasága történetének tanulmányozására kell fordítaniok, a népgazdaság fejlődésének szovjet korszakában. Meg kell gyorsítani a közgazdasági elméletek történetével foglalkozó művek kiadását.

Igen fontos, hogy komoly munkák kerüljenek kiadásra a kapitalizmus általános válsága mai szakaszának, az új gazdasági válság megérésének, az amerikai imperializmus reakciós szerepének kérdéseiről, továbbá olyan könyvek, amelyek a mai burzsoá közgazdasági elméleteket bírálják.

A szovjet közgazdászok munkásságának fontos területe: teljesértékű tankönyvek írása a közgazdaságtudomány minden ágában. Itt, természetesen, a legfontosabb szerepük a főiskolai tanszékeknek van, de a tudományos kutatóintézetek sem tarthatják magukat távol ettől a fontos ügytől, hanem kötelességük, hogy irányítsák a tankönyvírást olyan tudományterületeken, mint az ipargazdaságtan, az agrárgazdaságtan, a közlekedés gazdaságtana, a szovjet kereskedelem gazdaságtana, a gazdaságföldrajz, gazdaságstatisztika, a szovjet pénzügy stb.

A politikai gazdaságtan tankönyvének megjelenése, amelyben visszatükröződnek a párt Központi Bizottsága által 1951-ben rendezett közgazdasági vita eredményei s a közgazdaságtudomány ezt követő fejlődése, kétségtelenül fontos szerepet játszik abban, hogy az ágazati gazdaságtanok terén is jóminőségű tankönyvek készüljenek. Siettetni kell a sajtónkban megnyitott vita lezárását az ágazati gazdaságtanok tárgyáról és módszeréről, fokozni kell a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Közgazdaságtudományi Intézetének tevékenységét az ipargazdaságtani, agrárgazdaságtani, gazdaságföldrajzi tankönyv készítésében és fokozni kell a statisztikai tankönyveket író munkaközösség munkáját. Ez elősegíti majd a közgazdász káderképzés és a közgazdasági tudományos ismeretek propagandájának megjavítását.

3

A Kommunista Párt és a Szovjet Kormány hazánkban rendkívül kedvező feltételeket teremtettek a tudomány fejlődése számára, sokoldalúan és mélyrehatóan meghatározták a tudomány feladatait, szétbonthatatlan kapcsolatban a gyakorlat mindennapi szükségleteivel, határtalan lehetőségeket biztosítottak a tudomány és a termelés dolgozóinak alkotó együttműködéséhez, a tudományos eredményeknek a népgazdaságban való gyors és eredményes alkalmazásához. Közgazdász tudósaink azonban még kevésbé élnek ezekkel a lehetőségekkel és elmaradnak a gyakorlat szükségleteitől. Ez mindenekeelőtt az adott tudományterület központi tudományos kutatóintézetére, a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Közgazdaságtudományi Intézetére vonatkozik. A szovjet közgazdászoknak az a legsürgősebb feladatuk, hogy megszüntessék ezt az elmaradást.

Melyek a közgazdaságtudomány gyors fejlődésének és a közgazdasági kutatások színvonalemelésének legfőbb feltételei? Meg kell erősíteni kapcsolatainkat a gyakorlattal és igazi alkotó együttműködést kell létesítenünk a tudomány és a termelés képviselői közt; be kell vezetnünk a kutatás kollektív elveit; koordinálnunk kell a különféle közgazdasági tudományos intézmények munkáját s együtt kell működnünk más tudományágak képviselőivel, minden erővel elő kell segítenünk az alkotó vitákat, az elvi kritikát és önkritikát. A marxizmus-leninizmus klasszikusai műveinek, a párt- és kormányhatározatoknak mélyreható ismerete elengedhetetlen feltétele minden igazán tudományos jellegű közgazdasági kutatásnak. Ámde tudósnak lenni nemcsak annvit jelent, hogy magunkévá tesszük a marxizmus-leninizmusnak az adott kérdésre vonatkozó alapvető tételeit, s ki tudjuk választani az ezeket a tételeket alátámasztó új illusztrációkat. Az igazi tudósnak minden egyes munkájával gazdagítani és előre kell vinnie a tudományt, tovább kell fejlesztenie tételeit, ha azokat a gyakorlat igazolja s meg kell változtatnia, vagy újabb

tételekkel kell kicserélnie a régieket, ha a megváltozott viszonyok ezt megkövetelik, a gyakorlatot tevékenyen, alkotó módon fel kell vértéznie tudományos következtetésekkel, s tudnia kell ezeket alkalmazni a mindennapi munkában.

A gyakorlattal való szoros kapcsolatnak különösen nagy jelentősége van a közgazdaságtudomány számára, mert ez a tudomány nem használhat fel mesterséges körülmények közt végzett kísérleteket, hanem a társadalom életfolyamatainak közvetlen tanulmányozására és általánosítására kell támaszkodnia. Éppen a gyakorlattól való elszakadásban keresendő a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Közgazdaságtudományi Intézete és sok más közgazdasági tudományos intézet gyenge munkájának oka.

Az elmúlt években a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Közgazdaságtudományi Intézetének védjegye alatt megjelent munkák legnagyobb része megelégedett azzal, hogy illusztrálja a marxizmus-leninizmus ismert tételeit és a párt határozatait s éppen ezért a legjobb esetben csupán propagandisták részére szolgált segédkönyvül. E munkák közül számosban azt látjuk, hogy a közgazdasági kutatásokat általános szociológiai elmefuttatásokkal cserélik fel, közgazdasági számítások nélkül, ami, a gyakorlattól való elszakadás következtében gyakran súlyos hibákhoz vezetett. A gyakorlat anyagára támaszkodó kutatásokat nem vitték következetesen végig, mert megelégedtek a feltárt hibák megállapításával, anélkül, hogy a helyzet megjavítására a konkrét intézkedések rendszerét javasolták volna.

Nem lehet kétséges, hogy a munkák ilyen egyoldalú propaganda-jellege nem felel meg azoknak a célkitűzéseknek és feladatoknak, amelyek a közgazdaság tudományra általában s konkrétan a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Közgazdaságtudományi Intézetére várnak. Az Intézet figyelmének középpontjában a gyakorlat anyagának alapos tanulmányozása és tudományos általánosítása, konkrét intézkedések, ésszerűsítő javaslatok kidolgozása, kutatások eredményeinek népgazdasági alkalmazása, maguknak a kutatásoknak a során a termelésnek nyújtandó tudományos segítség kell hogy álljon. Az Intézet csakis ezzel a feltétellel töltheti be hivatását — hogy mélyrehatóan kidolgozza a közgazdaságtan elméletét, nagyhorderejű népgazdasági kérdéseket vessen fel, továbbfejlessze a marxista-leninista közgazdaságtudományt és minden erejével segítse a kommunizmus építésének gyakorlatát.

A gyakorlattól való elszakadás következménye a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Közgazdaságtudományi Intézetében s sok más tudományos intézményben a munka íróasztal jellege. Az üzemekbe és vidékre való kiszállításokat csakis a már megfogalmazott tételekhez szükséges kiegészítő illusztrációk kiválasztására végezték. Kétségtelen, hogy ilyen munkastílus mellett nem érhető el komoly tudományos eredmények.

A közgazdasági tudományos intézetek munkájában való részvétel, a gyakorlati szakemberekkel való széleskörű együttműködés kell hogy legyen. Emellett a közgazdasági kutatásoknak nem egyes üzemek korlátolt tapasztalataira, hanem széleskörű anyagra kell támaszkodni s ki kell használni az anyaggyűjtés és rendezés minden lehetséges módszerét. Többek közt széleskörűen be kell vezetni a gyakorlatba a különféle tudományágak képviselőinek részvételével szervezett expedíciókat; támaszpontokat kell létesíteni, amelyek a gazdasági tevékenység feltételei és munkájuk formája tekintetében különbözőnek egymástól; tömeges számítási és statisztikai adatok gyűjtését és mélyreható tanulmányozását kell előmozdítani; próbavétel alapján történő vizsgálatokat kell folytatni; huzamos ideig tartó tudományos kiküldetéseket kell rendsze-

resíteni (többek közt külföldre), a tudományos kutatókat hosszabb-rövidebb időre ki kell küldeni a megfelelő minisztériumokhoz és főhivatalokhoz.

Meg kell jegyeznünk, hogy a nagy anyag alapján történő kutatások megvalósítása megkívánja, hogy tudományos intézeteink szerkezetében lényeges változtatásokat hajtsunk végre. Fokozni kell a tudományos segédszemélyzet szerepét és növelni kell arányát, abból a célból, hogy a képzett tudományos munkatársak munkájukban reájuk támaszkodhassanak és helyesen feldolgozott tömeges adatokat kaphassanak tőlük.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Közgazdaságtudományi Intézetének munkájában a gyakorlattól való elszakadás és az íróasztal-stílus mellett igen nagy hiba volt a munkák elaprózottsága. Ez abban nyilvánult meg, hogy az Intézetnek csaknem minden tudományos munkatársa, akinek a többi tudományos kutatók munkájával csak lazán összefüggő, vagy teljesen különálló témája volt, az anyagot maga gyűjtötte és dolgozta fel s csupán önmaga számára. Az Intézet terve lényegében nem volt egyéb, mint az egyes tudományos munkatársak különálló témáinak egybefogása. Ez az elaprózódás azt vonta maga után, hogy felületesen, egyoldalúan kezelték a vizsgált kérdéseket, s végeredményben tudományos tartalmukra nézve sovány munkákat nyújtottak. Noha az Intézet éveken keresztül kísérletezett, hogy a kutatók tekintélyes csoportjait összpontosítsa az időszerű kérdések kidolgozására, egyetlen kérdést sem dolgoztak ki úgy, hogy azt mondhatnánk: az adott szakaszban e problémák összes alapvető kérdéseit sokoldalúan elemezték. Így például az Intézet több munkatársa hosszú éveken keresztül foglalkozott az önálló gazdasági elszámolás kérdéseivel, de még mindig sok kérdés maradt vitás és homályos, holott a munkatársak mindegyike külön monográfiát írt és adott ki.

Az elaprózás, a témák nagy tömege súlyos hibája a szövetségi köztársaságok és az Akadémia filiáléi számos közgazdasági intézete és szektora munkájának is.

Az elaprózás megszüntetésére be kell vezetni a kutatások kollektív módszereit, anélkül, hogy megengednénk, hogy az elszemélytelenedés elemei mutatkozzanak. A tudományos kutatókat tekintélyes tudósok vezetésével dolgozó alkotó csoportokban kell egyesíteni, amelyek az adott probléma összes legfontosabb oldalait átfogó egységes, alapjában véve ugyanazon anyagforrásokra támaszkodó program szerint dolgoznak. Legyenek az akadémikusok, levelező tagok, doktorok, szektorvezetők a széleskörű tudományos kutatások igazi szervezői. Itt ügyelni kell arra, nehogy a probléma mélyreható kollektív kutatása helyett olyasféle »kollektív munkák« lássanak napvilágot, amelyek tulajdonképpen népszerű-tudományos jellegű cikkgyűjtemények. Hangsúlyozni kell, hogy a kollektív kutatási módszerek meghonosítása nemcsak, hogy nem zárja ki azt, hogy egyes tudósok — a kollektíva tagjai — is írjanak monográfiákat, hanem ellenkezőleg, lehetővé teszi, hogy tartalmukra nézve alapvető jelentőségű monográfiákat írjanak a probléma legfontosabb, központi kérdéseiről.

Valamely nagyszabású problémának sokoldalú és összetett feldolgozása a legtöbb esetben felülmúlja egyetlen tudományos intézmény erőit. Ez azonban semmiesetre sem jelentheti azt, hogy lemondjanak az ilyen problémák feldolgozásáról. Csupán szélesebbkörűen kell alkalmazni az együttműködést és a munka koordinálását azon tudományos intézmények közt, amelyek profiluknál fogva foglalkozhatnak, sőt kötelesek is foglalkozni az adott problémával.

Így a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Közgazdaságtudományi Intézetére vár az a feladat, hogy minden erőfeszítésével törekedjék a különböző moszkvai közgazdasági tudományos intézetek és főiskolai tanszékek kutatótevékenységének egyesítésére és a közgazdasági kérdésekkel foglalkozó munkák mélyreható koordinálására a szövetségi köztársaságok tudományos akadémiáin és az Akadémia filiáléiban.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Közgazdaságtudományi Intézete az elmúlt években öt értekezletet hívott össze a szövetségi köztársaságok tudományos akadémiáinak közgazdaságtudományi intézetei (szektorai) és az Akadémia filiáléi munkájának koordinálására. Ez elősegítette azt, hogy szorosabb kapcsolat létesüljön az akadémiái tudományos intézetek közt, tematikai terveik tökéletesedjenek, kicseréljék tapasztalataikat és kutatásaik eredményeit. Jelentős hasznot hozott a közgazdasági intézetek 1953. és 54. évi összevont tematikai tervének összeállítása. Konkrét terveket fogadtak el az intézkedések koordinálására, tudományos értekezleteket tartottak az egyes problémákról. A koordinációs munka egészében azonban még mindig nem kielégítő.

Ennek egyik oka az, hogy az állandó koordinálás céljára túlságosan általános jellegű problémákat fogadtak el. Ezt a hibát most javítják ki. Állandó koordinálásra 1955-re a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Közgazdaságtudományi Intézete a következő legfontosabb problémákat javasolta: a munka termelékenysége a Szovjetunió népgazdaságában és emelésének útjai; az anyagi ösztönzés rendszere a Szovjetunió megőzazdaságában és fejlesztésének módja; a paragon heverő és szűzföldek megművelésének kérdései, a kolhozok fejlesztésének és megerősítésének útjai; a mezőgazdasági termelés elosztása és ágainak összekapcsolása; a gazdasági tájegységek komplex fejlesztése; közgazdasági elméletek története a Szovjetunióban.

Az a feladatunk, hogy a problémák munkaterveinek egyeztetéséről áttérjünk azok komplex feldolgozására, több közgazdaságtudományi intézet (szektor) erőivel, egységes program alapján. Ugyanakkor ki kell szélesíteni és el kell mélyíteni a munka koordinálásának tapasztalatait több, egy területen fekvő tudományos intézmény közt. Így például az ilyen koordináláshoz igen kedvező feltételek (az egyes tudományos központok egymáshoz való közelsége, a termelés gazdasági és természeti adottságainak hasonlósága stb.) kínálkoznak a Kaukázuson túl, Közép-Ázsiában és a Balti köztársaságokban.

A koordináció fokozása mellett fontos, hogy a közgazdászok más tudományágak képviselőivel és a gyakorlat szakembereivel együttesen széleskörűen megvalósítsák a legfontosabb problémák komplex feldolgozását. Az agrár-gazdaságtan problémáinak kidolgozásába például be kell vonni az agronómusokat, állattenyésztőket, talajjavítókat, a mezőgazdasági technika szakembereit stb. A különböző tudományágak képviselőinek és a gyakorlat szakembereinek alkotó együttműködése előmozdítja a közgazdasági kutatások elmélyülését és konkrétábbá válását.

A tudományos produkció minősége emelésének és a kollektívizmus elvei meghonosításának megbízható eszközei az alkotó viták. A kutatások során, valamint az üzemek, minisztériumok és főhivatalok gyakorlati munkájában felmerülő kérdések széleskörű vitára bocsátása egyik alapja a gyakorlattal való kapcsolat megerősítésének. A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Közgazdaságtudományi Intézete 1955-ben a következő problémákról szándékozik vitákat rendezni: Az értéktörvény szerepe a szocializmusban;

a termelés költségei, önköltség és önálló gazdasági elszámolás a kolhozokban ; a szocialista termelés elosztásának és a gazdasági tájegységek komplex fejlesztésének elméleti alapjai ; a gazdasági válságok sajátosságai a kapitalizmus általános válsága idején és az újabb gazdasági válság kifejlődése. A viták mellett célszerűnek látjuk nagyszámú kérdéssel foglalkozó alkotó beszámolók megbeszélését.

A tudományos kritika és önkritika kibontakozása elengedhetetlen feltétele a közgazdaságtudomány fejlődésének.

A szovjet közgazdaságtudományra váró széleskörű feladatok megkívánják a tudományos közgazdász-káderképzés kifejlesztését, a közgazdasági tudományos intézeti hálózat megerősítését, tevékenységük formáinak és módszereinek gyökeres átszervezését. Az Akadémia minden egyes filiáléjában létesítendő közgazdasági sejtek, a szövetségi köztársaságok valamennyi tudományos akadémiaáján — nagy közgazdasági intézetek ; s ezek szerepét fokozni kell. Ugyanakkor, figyelembevée annak sürgető szükségességét, hogy a műszaki és agrobiológiai tudományos intézetekben kidolgozásra kerülő intézkedések és tanulmányok idejekorán mélyreható gazdasági értékelésre kerüljenek, ezen intézetek keretében közgazdasági sejtek létesítendőek, amelyeket közgazdasági, s amellet műszaki vagy agrobiológiai képzettséggel rendelkező káderekkel egészítünk ki.

A közgazdaságtudomány dolgozóinak az a legfontosabb kötelezettségük, hogy a tudományos intézmények munkáját a legszorosabban összekapcsolják a kommunizmus építésének gyakorlatával, elérjék, hogy minden egyes kutatás a gyakorlat mélyreható tanulmányozására és általánosítására támaszkodva a lehető legnagyobb segítséget nyújtsa a gyakorlatnak, minden erővel segítse a kommunizmus építését hazánkban, a szocialista átalakulást a népi demokratikus országokban, előmozdítsa a szocializmus táborának erősödését, a béke megőrzését és megszilárdulását.

A LENGYEL TUDOMÁNY 10 ESZTENDEJE

Prof. Dr. J. DEMBOWSKI, a Lengyel Tudományos Akadémia elnöke

Hazánk tudományos életének 1945-től 1954-ig történt újjáépítése és kiépítése párhuzamosan folyt le a népi állam kifejlődésével, mert ez a két folyamat egy egységet alkot. A háború befejeztével, amely az ország egész területén óriási pusztításokat okozott, az első néhány évben igen égető kérdéssé vált az államélet minden ágazatának újjáépítése és a dolgozó emberek számára tűrhető életviszonyok biztosítása. Lengyelország ugyanakkor megkezdte a tudományos és oktató munka elpusztított munkahelyeinek újjáépítését is. A lengyel tudósok megfeszített munkájának, s a tudomány szükségleteit és súlyát mélységesen átérző állam kiadós segítségének köszönhető, hogy az építést gyorsan haladt előre. Világosan tudatosítanunk kell magunkban a háborús pusztítások mértékét és úgy kell értékelnünk az elvégzett munka óriási nagyságát. Lengyelországnak 1937—38-ban 27 felsőfokú tanintézete volt összesen 93 fakultással és 603 tudományos intézménnyel. A tudományos könyvtárak könyvvállománya összesen mintegy 8 millió kötetre rúgott. A háború 357 főiskolai intézménynél teljes pusztítást és 246 intézménynél pedig jelentős károsodást okozott. A tudományos könyvtárakban okozott veszteségek Varsóban 76 százalékra, Poznányban pedig 68 százalékra rúgtak. A tudományos ágazatok némelyikén a személyi veszteségek meghaladták a 40 százalékot. Már 1944-ben, október 30-án dekretum jelent meg, életrehíva Lublinban a Mária Curie Sklodowska egyetemet, 1945—46-ban pedig Lengyelország már túlhaladta a háború előtti helyzetet a főiskolák számát illetőleg. 1954-ben a tanintézmények száma 84-et a tudományos önálló kutatóintézetek száma 85-öt összegez (háború előtt 11 volt belőlük). 64 könyvtárunk könyvvállománya mintegy 12 millió kötet. Lengyelországnak 65 tudományos társasága van, melyek tagjainak összlétszáma 45 000. A tárgyalt időszak első éveiben a kutató és oktató munkahelyek gyors újjáépítése általában a háború előtti mintára történt. A lengyel tudósok legnagyobb erőfeszítésükkel és jóakarattal igyekeztek munkájuknak eleget tenni, nem mindig voltak képesek azonban helyesen megítélni azt az új funkciót, amelyet a tudománynak kell betöltenie egy új népi demokratikus állam életében. Ebből indult ki a harc a tudós új beállítottságáért, az idealista tudományos irányzatok, valamint a régi világnézet leküzdéséért. Ezt a magas szerepet vállalta magára a lengyel tudománynak Varsóban 1951 júliusában megtartott I. Kongresszusa.

»A tudomány alapvető feladata ebben a fordulatszerű időszakban — írta Boleslaw Bierut levelében a kongresszus résztvevőikhez — az, hogy az eddiginél erősebben, mélyebben és többirányúan kapcsolódjék be a nemzetnek ebbe az alkotó erőfeszítésébe, amely döntő befolyással van Lengyelországnak a világban elfoglalt helyzetében... Minél nagyobb tisztelettel fogjuk ápolni tudományos hagyományainkat, minél fokozottabb ellenállással és következe-

tességgel fogunk harcolni a rutin, a konzervativizmus, a megkövesedés és a dogmatizmus, a dolgozó ember kizsákmányolására felépített letűnő világnak még mindig reánk nehezedő egész terhe ellen, amely a faszizmus, a háború, a pusztulás és elvadulás szülőanyja — s a leegyszerűsített gondolkodást kerülve, minél eredményesebben elsajátítjuk a dialektikus materializmus módszerét, annál termékenyebbek s annál győzedelmesebbek lesznek az Önök erőfeszítései, hogy eljussanak az igazsághoz, hogy kiragadják a természet titkait, hogy eljussanak a világ átalakításához a jobb új világ építése útján».

Másfél évig tartottak a kongresszusi előkészületek, ebben sok száz különböző szakmájú tudományos dolgozó vett részt. Szerteágazó anyagot gyűjtöttek össze a lengyel tudomány történetére, annak mai állapotára, szükségleteire és hiányosságaira, valamint további fejlődésének helyes irányaira vonatkozólag. Ez az anyag irányelvül szolgált a további szervező munka számára. A Kongresszus legfontosabb eredményei a Lengyel Tudományos Akadémia szervezési tevékenységének kidolgozása. Lengyelország számos általános tudományos társasággal rendelkezett, közülük a legnagyobbak közé tartoztak a Lengyel Tudományos Akadémia Krakkóban és a Varsói Tudományos Társaság. Mindkét intézet nagy érdemeket szerzett a lengyel tudományok történetében. Különösen a nemzeti elnyomás éveiben, mikor Lengyelországot megfosztották önálló állami életétől, ezek az intézetek fogták össze az ország szellemi erőit. A II. világháború után azonban Lengyelország politikai és gazdasági viszonyai alapjukban megváltoztak, újabb szükségletek merültek fel, melyeket nem ismert az előbbi korszak, meg kellett indítani a harcot az államélet felépítéséért, a társadalmi rendszerért, s új ember megteremtéséért. A mi régi tudományos társaságaink nem tudtak helyt állani ezeknek a követelményeknek, régi hagyományaitak továbbra is ápolták, melyek az új érában már anachronizmusként hatottak. Ezért kellett létre hozni egy új tudományos központi fórumot, mely közvetlenül szolgálja a szocializmus építésének érdekeit. Az új Akadémia több mint 150 legkiválóbb tudóst tömörített magába különböző szakmákból, s bizonyos értelemben egy egységes nagy tudományos intézetté vált, melynek számos kutató intézete van, de egységes terv és egységes vezetés szerint működik.

Az 1951 októberi törvény által életre hívott Akadémiának 4 szakosztálya van, amelyek felölelik az emberi tudományok minden ágazatát. Ezek a szakosztályok a következők: 1. Társadalomtudományi szakosztály. 2. Biológiai szakosztály. 3. Matematikai-természettudományi, kémiai és geológia-földrajzi, továbbá 4. Műszaki tudományok szakosztálya. Egyes szakosztályok a tudományos kutató intézetek egész hálózatával rendelkeznek. A Lengyel Tudományos Akadémiának 1954-ben 50 ilyen tudományos kutatóintézete volt, melyek közül 15 önálló, 30 pedig mint segédintézet működött. Ezeknél a tudományos kutatópontoknál körülbelül 2000 tudományos dolgozó folytatott kutatásokat, 43-féle ágazatban és mintegy 1400 tudományos témára vonatkozóan. Meg kell jegyezni, hogy a Tudományos Akadémia irányelveket dolgozott ki a népgazdaság és a nemzeti kultúra szempontjából különösen fontos kutatások számára, s ezek az irányelvek alkotják az Akadémia egyes munkahelyein, valamint az ország egyéb munkahelyein folyó kutatások terveinek alapját. A Tudományos Akadémia Bizottságai útján nagy befolyást gyakorol az egész ország tudományos életére, számos kutatást kezdeményez, ellenőriz, amelyeknek alapvető jelentőségük van egész Lengyelország gazdasági és kulturális életére nézve.

A dolog természeténél fogva a szervezési munkába fektetett óriási erőfeszítés jelentős mértékben lekötötte a tudományos dolgozókat, úgyhogy csak az utolsó években léphettünk a rendszeres tervszerű kutatómunka szakaszába, mely munkálatok máris fontos eredményekkel jártak. Ezt bizonyítják a kiváló lengyel tudósoknak odaitélt magas állami díjak. 1949—53. években 178 állami díjat ítéltek oda különböző tudományágzatokban működő lengyel tudósoknak. Ezenfelül számos lengyel tudós kapott állami kitüntetést a technika fejlesztése, az irodalom és a művészet terén szerzett érdemeiért. Különösen említésre méltók a matematika, fizika, szerves kémia, fizikai-kémia, biológia, paleontológia terén a geomorfológiai, hidrográfiai, Lengyelország földfelhasználási és geológiai térképészet terén kiosztott díjak. A humán tudományok terén felsorolhatjuk azokat a munkákat, amelyek a Lengyelország és a szomszéd országok történelmének segítségére, a lengyel irodalom és művészet történetére, Lengyelország őstörténetének széles mederben folyó kutatására, az ólengyel nyelv szótárának kidolgozására, a lengyel tájnyelvi atlasz a középkori latin szótár kidolgozására irányulnak. Sok munkát fordítottak a lengyel tudomány történelmének, különösen a reneszánsz és felvilágosodás korának feldolgozására. Külön emlékezem meg azokról a tudományos kutatásokról, amelyek közvetlen kapcsolatban vannak a gyakorlattal. Ide tartoznak: A talajnak elektroosmosis útján való megerősítése (R. Cebertovicz professzor) módszerei, a nitrogénvegyületek termelésének körébe tartozó munkálatok (J. Hobler prof.), a mezőgazdaság gépesítésére vonatkozó munkák (O. Kanafojski prof.), a metalurgia körébe tartozó munkák (A. Krupkowski prof.), számos nagy híd tervezetének kidolgozása (F. Szelagowski prof.), a szintetikus cserzőanyagok termelésére vonatkozó módszerek kidolgozása (T. Urbanski prof.), az építkezések biztonsági együtthatójának objektív meghatározására vonatkozó munkák (K. Wierzbicki prof.), a bányák szellőztetése terén elért eredmények, amelyek Lengyelországot függetlenítik számos fontos gyógyszer behozatalától (J. Supnewski prof.), a műemlékek karbantartására vonatkozó munkák (J. Zachwatowicz prof.), kiváló építőművészeti tervezetek (P. Pniewski prof.). Valamennyi említett professzor tagja a Lengyel Tudomány Akadémiának.

A tudományos termeléssel együtt fejlődik a kiadó tevékenység is, s különösen kiválik a Lengyel Tudományos Akadémia kiadványainak szaporodása. Az 1954-re szóló kiadási terv 3 700 ívet irányoz elő, az elmúlt évben előírányzott 2 000 ívvel szemben. Általában véve a lengyel tudományos kiadványok száma, mely 1945-ben 186 tétel volt, 1952-re 2 717 tételre növekedett.

A lengyel tudománynak a külföldi tudományokkal való kapcsolatai évről évre szorosabbakká válnak. A Lengyel Tudományos Akadémia 1954-ben az egész országból összesen 130 tudóst küld ki külföldi tanulmányútra, mégpedig 30-at a Szovjetunióba, 70-et a népi demokratikus országokba és 30-at a kapitalista államokba. Ugyanerre az időre mintegy 80 külföldi tudós lengyelországi tartózkodását irányozzák elő. Az 1954. esztendőre elő van irányozva az, hogy a Lengyel Tudományos Akadémia a tudományos együttműködésre és tapasztalatcserére vonatkozólag különleges egyezményt köt Magyarország és Csehszlovákia Tudományos Akadémiájával.

Különösen élénkek a Szovjetunióval való tudományos kapcsolataink. A szovjet tudósokat gyakran látjuk vendégül, ezek megosztják velünk szerteágazó tapasztalataikat és sikeresen segítségünkre vannak abban, hogy megtaláljuk a lengyel tudományok fejlesztésének helyes útját. Részt vettek Len-

gyelország számos fontos tudományos rendezvényén, hogy csak néhányat említsünk: A Lengyel Tudomány I. Kongresszusa, a biológusok, agrobiológusok és orvosok értekezlete Kunicében, a fiziológusok értekezlete Krinicában, a történettudósok nagygyűlése Otwockban, a Lengyel Tudományos Akadémia Kopernikus-ülésszaka, a szén vegyi feldolgozását tárgyaló ülészek és számos egyéb alkalom. Szovjet kartársaink részvétele lehetővé tette számunkra, hogy a haladó szovjet tudomány számos ágazatában elért eredményeket megismerjük. 1953 nyarán, a Lengyel Tudományos Akadémia Elnökségének küldöttsége három hétig tartó kiküldetésen volt Moszkvában, Leningrádban és Kiebben, ahol megismerkedtek a szovjet tudományos szervezetekkel és a szovjet tudomány tudományos kutató intézetének munkájával, továbbá szoros együttműködést létesítettek a Szovjetunió Tudományos Akadémiájával a tudományos tájékoztatás és dokumentáció terén. Több mint ezer lengyel diák és aspiráns folytatja tanulmányait a Szovjetunió felsőfokú tanintézeteiben és tudományos kutató intézeteiben. Nemzeteink tartós barátságának és együttműködésének jelképe a Szovjetunió gyönyörű ajándéka — a Kultúra és Tudomány Palotája, amely Varsó központjában épül. Ebben a palotában székel a Lengyel Tudományos Akadémia, s itt kap helyet az Általános Tudományok Egyesülete is. Ugyancsak szép jelkép az is, hogy az ország legmagasabb fokú tudományos intézménye annak az egyesületnek a szomszédságában székel, amelynek az a feladata, hogy a tudomány vívmányait átadja a dolgozó tömegek legszélesebb rétegeinek.

Baráti együttműködési kapcsolatokat létesítünk minden ország haladó tudósaival. Figyelemmel kísérjük a tudomány fejlődését minden országban s elsajátítjuk belőle mindazt, ami benne alkotó és haladó. Meg akarjuk szilárdítani baráti kapcsolatainkat azokkal a népekkel, amelyeknek az egész világon ugyanazok az alapvető érdekeik mint nekünk.

Lengyelország erőteljesen résztvesz a békeharcban. Országaink tudósai fontos szerepet játszanak ebben a harcban. Az 1948-ban Wroclávban megtartott Értelmiségi Világkongresszus lett a kiindulópontjává annak a nagy békemozgalomnak, amely kihatott az egész világra és egyesítette az összes népeket. 1950-ben Varsóban tartották meg a II. Béke Világkongresszusát. A lengyel tudósok csatlakoztak a Tudományos Munkások Világszövetségéhez, ehhez a hatalmas szövetséghez, amely mintegy 50 ország tudósait egyesíti magában a társadalmi haladásért és a demokráciáért vívott harcukban.

A Tudományok Kongresszusának egy nyugati résztvevője ezt írta: »A tudományok fejlődésének napjainkban egyik legfőbb kérdése az, hogy miképpen fejlődik ki a tudomány egy haladó országban, amelynek gyakorlatilag beláthatatlan eszközök állnak rendelkezésére, amelyben a tudomány a népet szolgálja, s amely kizárólag a képességek és jellembeli tulajdonságok alapján kiválogatott legjobb elemeket vonja be az együttműködésbe«. Ezt a kérdést ma már elvben megoldottnak lehet tekintenünk. A nép országában a tudomány előtt beláthatatlan lehetőségek tárulnak fel.

ÚJ AKADÉMIKUSOKAT VÁLASZTOTTAK A SZLOVÁK TUDOMÁNYOS AKADÉMIA IV. KÖZGYŰLÉSÉN

Ez év január 24-én tartották meg Bratislavában a Szlovák Tudományos Akadémia IV. közgyűlését. A közgyűlésen Oskár Jelen, a megbízottak testületének alelnöke, belügyi megbízott is résztvett.

A közgyűlés első részében az akadémiai tagok három új rendes tagot és hat rendkívüli tagot választottak. A választások után Ondrej Pavlik, a Szlovák Tudományos Akadémia elnöke beszámolót tartott, amelyben az atomenergia békés felhasználásával és az atomfegyverek elleni harccal kapcsolatos legújabb nemzetközi fejleményekkel foglalkozott. A beszámoló után Szlovákia legmagasabb tudományos testülete egyhangú határozatot hozott, amely kiemeli azt a nagyvonalú tudományos és műszaki segítséget, amelyet a Szovjetunió az atomenergia békés célokra történő felhasználásával kapcsolatos kutatások céljaira más államoknak nyújt.

Szlovákia Tudományos Akadémiájának új rendes tagjává a következőket választották :

Ing. *Emil Belluš* professzort, a bratislavai Szlovák Műszaki Főiskola tanárát, építészeti tudományos kutatót ;

Dr. Ivan Stanek professzor levelező tagot, az Akadémia biológiai és orvostudományi osztályának elnökét, a bratislavai Komenský Egyetem orvosi karának tanárát, aki a citológia, a szövettan és az embriológia területén végez tudományos kutatómunkát ;

Ladislav Szántó levelező tagot, a bratislavai Közgazdaságtudományi Főiskola tanárát, aki a politikai gazdaságtan területén végez tudományos kutatómunkát.

A Szlovák Tudományos Akadémia új levelezőtágjaivá az alábbiakat választották :

Dr. Ján Červeňanský professzort, a Komenský Egyetem orvosi karának tanárát, a bratislavai ortopédiai klinika igazgatóját, aki az ortopéd sebészet területén végez tudományos kutatómunkát ;

Ing. *Dr. Mikulaš Gregor* professzort, a bratislavai Szlovák Műszaki Főiskola tanárát, aki a szervetlen kémia területén végez tudományos kutatómunkát ;

Dr. Ladislav Landaut, az Akadémia mezőgazdasági osztályának tudományos titkárát, aki az állattenyésztés és az állategészségügy területén végez tudományos kutatómunkát ;

Dr. Pavel Němec professzort, a bratislavai Komenský Egyetem természet-tudományi karának tanárát, aki a mikroorganizmusok biokémiája és a technikai mikrobiológia területén végez tudományos kutatómunkát ;

Dr. František Nižnánskyt, a bratislavai Állami Állatorvostudományi Intézet igazgatóját, aki az epizootológia területén végez tudományos kutatómunkát ;

Dr. Andrej Širácky professzort, a bratislavai Komenský Egyetem rektorát, aki a filozófia területén végez tudományos kutatómunkát.

1954 folyamán az Akadémiai Kiadó kiadásában a következő könyvek jelentek meg :

I. Nyelv- és Irodalomtudomány

Bisztray Gyula: Sárosi Gyula kisebb költeményei, prózai munkái, levelezése.
új. Horváth János: Árpádkori latinnyelvű irodalmunk stílusproblémái.
Klaniczay Tibor: Zrínyi Miklós.
Keresztury Dezső: Batsányi János összes versei.
Komlós Aladár: Vajda János.
Szabó Árpád: Homeros.
B. Mejlak: Lenin és az orosz irodalom kérdései.
Waldapfel József: A magyar irodalom a felvilágosodás korában.
Szabolcsi Bence: Népzene és történelem (első és második kiadás).
Szabolcsi Bence—Bartha Dénes: Zenetudományi tanulmányok II. kötet. (Erkel—Bartók).
Voinovich Géza: Arany János krit. kiadás. I., II. kötet.
Eckhardt Ferenc: Földesúri bírászkodás a XV—XVI. században.

A Magyar Nyelvtudományi Társaság Folyóirata sorozatban :

Gyalmos János: A-beli névszóképző.
Szabó Dénes: A Dömösi adománylevél hely- és vízrajza.
Szabó István: Bács-Bodrog- és Csongrád megye dézsmalajstromai 1622-ből.
Magyar Helyesírás Szabályai.

II. Társadalom- és történettudomány

Holbach: A természet rendszere. szerk. Mátrai László.
I. Rákóczi György birtokainak gazdasági iratai (1631—1648). Szerk.: Makkai László.
Szilágyi János György: Görög művészet.
Radocsay Dénes: A középkori Magyarország falképei.
Bónis György: Hajnóczy József.
Nádor György: A tudománytörténet módszertani kérdései (kézirat gyanánt).
Ovidius római naptára (Fasti), ford.: Gaál László.
Barkóczi László—Fülepp Ferenc: Intercisa I. (Dunapentele-Sztálinváros története a római korban) magyarul, németül.
Beér János: Az 1848—49. évi népképviselői országgyűlés.
Magyar Történetéskongresszus jegyzőkönyve.
Banner János—Jakabffy Imre: A közép-Dunamedence régészeti bibliográfiája a leg-
régibb időktől a XI. századig.
— *Pigler Andor*: Országos Szépművészeti Múzeum Régi képtár.
Genthon István: Nógrád megye műemlékei.
Lukács György: Az ész trónfosztása.
N. G. Csernisevskij: Válogatott filozófiai művek II.
Kálmány Lajos népköltési hagyatéka. II. Alföldi népballadák. Szerk.: Ortutay Gyula.
I. M. Szecsenov: Az agy reflexei.
Tardy Lajos: Balugyánszky Mihály.
Arisztotelész: Az athéni állam Pseudo-Xenophon: Az athéni állam.
David Ricardo: A politikai gazdaságtan és az adózás alapelvei.

III. Matematika, fizika

E. V. Spolszkij: Atomfizika I.
Faragó Péter—Pócza Jenő: Elektronfizika.
A. Ahjézer—I. Pomerancsuk: Fejezetek az elméleti magfizika köréből.

Rédei László: Algebra I.
J. C. Slater: Mikrohullámú elektronika.
A. O. Gelfond: Differenciászámítás.
Alkalmazott Matematikai Intézet Közleményei II.

IV. Agrártudomány

I. I. Novinszkij—G. V. Platonov: A modern biológia filozófiai problémái.
Andreánszky Gábor: Ösnövénytan.
D. T. Ljiszenko: A növények szakaszos fejlődése.
I. F. Ljaszenko: Előadások a micsurini biológia köréből.
I. V. Micsurin: Válogatott művei.
Fehér Dániel: Talajbiológia.
V. K. Milovanov és munkatársai közleményei: Adatok a gazdasági állatok szaporodás biológiájához.

V. Biológiai és Orvostudomány

G. A. Smidt: Állatfejlődéstan I.
Bartók Imre: A magyar szemészet története.
Hetényi Géza: A fekélybetegségek időszerű kérdései.
I. P. Pavlov: Összes művei II/1, II/2, III/1.
Csapody István: Augenhöhlenplastik.
Kovács Ferenc—Zsebők Zoltán: Röntgenanatomische Grundlagen der Lungenuntersuchung, első és második kiad.
Kovács Arisztid—Issekutz Béla: A kísérleti orvostudomány vizsgáló módszerei I., II.

VI. Műszaki Tudomány

Horváth Zoltán: Fémkohászati folyamatok termodinamikai számítása.
Hazay István: Földi vetületek.
Schimanek Emil: Energiaátalakulás hőerőgépekben.
Faller Jenő: A magyar bányagépesítés úttörői a XVIII. században.
K. F. Tyeodorcsik: Öngerjesztésű rezgőrendszerek.
Bartha György: A földmágnességi erő változásai Magyarországon.
Erdélyi János: Kristályszerkesztés és kristálysámítás.
Kovács K. Pál—Rácz István: Váltakozóáramú gépek tranzienst folyamatai.
I. V. Kudrjavcev: A belső feszültségek mint a gépgyártás szilárdsági tartalékai.
Perényi Imre: A város lakóterülete.
Zsák Viktor: A vaskohászat nyersanyagai. (Vaskohászati Enciklopédia I.)
Simonyi Károly: Villamosságtan. (Technikai Fizika I.)
Schimanek Emil: Bánki Donát tudományos munkássága és alkotása.
A. B. Cseljusztkin—J. A. Rosemann: Hengerművek önműködő vezérlése és szabályozása.

VII. Kémia

A kémiai szerkezet-elmélet állása a szerves kémiában. (Össz-szövetségi kongresszus 1951. jún. 11—14.)
F. F. Nametkin—V. M. Rodion—N. N. Melnyikov: Szerves vegyületek reakciói és vizsgálati módszerei.
K. A. Kocseskov—T. V. Talalajeva: Szintetikus módszerek a szerves litium, nátrium, kálium, rubidium és cezium vegyületek köréből.
Gáspár Margit: A magyar kémiai irodalom bibliográfiája (rota).
Oxidációs láncreakciók kinetikája (gyűjteményes munka). Szerk.: A. B. Nalbangyan—N. M. Emanuel.

Ez a kimutatás nem tartalmazza az Actákat és Osztályközleményeket, valamint az intézetek saját terjesztésű kiadványait (pl. AMI Közlemények, Csillagászati Füzetek stb.).

TARTALOMJEGYZÉK

<i>Gillemot László</i> lev. tag :	
A Magyar Tudományos Akadémia Méréstechnikai Kongresszusa.....	1
<i>A. N. Nyeszmejanov</i> akadémikus, a Sz. U. Tudományos Akadémiájának elnöke :	
Erősödnek a tudósok nemzetközi kapcsolatai.....	6
<i>C. A. Sztjepanyan</i> a filozófiai tudományok doktora :	
A nemzetközi filozófiai kongresszus.....	10
<i>V. P. Djacsenko</i> , a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának lev. tagja :	
A közgazdaságtudomány időszerű feladatai.....	34
Prof. dr. <i>J. Dembowski</i> , a Lengyel Tudományos Akadémia elnöke :	
A Lengyel Tudomány 10 esztendeje.....	49
Új akadémikusokat választottak a Szlovák Tudományos Akadémia IV. Közgyűlésén	53
Az Akadémiai Kiadó kiadásában 1954. évben megjelent könyvek jegyzéke.....	55

СОДЕРЖАНИЕ

чл.-корр. Л а с л о Ж и л ь м о :	
Съезд по вопросам техники измерения АН Венгрии	1
академик А. Н. Несмеянов, президент Академии Наук СССР :	
Крепнут международные связи ученых	6
доктор философских наук Ц. А. Степанян :	
О международном философском конгрессе	10
чл.-корр. АН СССР В. П. Дяченко :	
Актуальные задачи экономической науки	34
проф. д-р. Ян Дембовский, президент Польской Академии Наук :	
10 лет польской науки	49
Выбор новых академиков на IV Общем собрании Словацкой Академии Наук	53
Книги, вышедшие в издании Академии Наук Венгрии в 1954 году	55

A kiadásért felel az Akadémiai Kiadó igazgatója

Műszaki felelős: Farkas Sándor

Kézirat beérkezett: 1955. március 5. Terjedelem: 5 (A/5) ív

35786/55 — Akadémiai ny. — Felelős vezető: ifj. Puskás Ferenc

Felelős szerkesztő : Osztrovszki György

Technikai szerkesztő : Szántó Lajos

Szerkesztőség : Budapest, V., Akadémia-u. 2. Távbeszélő : 127-069

Kiadóhivatal : Budapest, V., Alkotmány-utca 21. Távbeszélő : 111-010

Egyes szám ára : 3 Ft

Előfizetés egy évre : 36 Ft. (Az Akadémia tagjai tagilletményként kapják.)

Csekkszámla : 04-877-111-48

Kellős szám ára : 6,- Ft

50024

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBÍZÁSÁBÓL
SZERKESZTI

OSZTROVSZKI GYÖRGY
FŐTITKÁR

1955 MÁRCIUS

LXII. KÖTET — 508. SZÁM

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
BUDAPEST 1955

AKADÉMIAI ÉRTEŚÍTŐ

SZERKESZTI: OSZTROVSZKI GYÖRGY

LXII. KÖTET, 1955

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRÁNAK MUNKÁJA

I.

Az Akadémia Könyvtára munkájának értékelése nem történhet meg anélkül, hogy röviden fel ne idézzük a könyvtár életében 1952-ben és 1953-ban létrejött alapvető fordulatot.

Az 1952-ben lezajlott könyvtárvizsgálat után a vezetéssel megbízott háromtagú igazgatóságnak jutott az a feladat, hogy ezt a helyzeténél és történeti alakulásánál fogva fontos könyvtárat képessé tegye új feladatainak elvégzésére, kiemelje elzárkózottságából és az országos könyvtárpolitika célkitűzéseinek ismeretében beépítse a magyar könyvtárhálózatba.

Az igazgatóság — az Elnökség jóváhagyásával — a könyvtár legfontosabb feladatait a következőkben állapította meg:

1. A magyar tudományos kutatásnak hazai és külföldi könyvvel és tájékoztatással (bibliográfiával) való támogatása.

2. A magyar tudományos kutatás eredményeinek, mindenekelőtt az akadémiai kiadványoknak rendszeres csere formájában való eljuttatása a külföldi tudományos intézetekhez és kutatókhoz.

E feladatok ellátása céljából a következő alapvető funkciókat kell gyakorolnia:

mint tudományos nagykönyvtár gondoskodik állományának korszerű kiegészítéséről, feldolgozásáról, nyilvántartásáról és használatának biztosításáról;

mint központi könyvtár előkészíti, szervezi és fokozatosan megvalósítja az akadémiai intézetek külföldi könyv- és folyóiratbeszerzését, majd később a könyv- és folyóiratanyag központi nyilvántartását és szakszerű könyvtári feldolgozását;

mint csereközpont megtervezi és megszervezi a magyar tudományos kiadványok (elsősorban az akadémiai kiadványok) külföldi cseréjét, végrehajtja a népi demokráciákkal kötött kulturális csereegyezmények könyvtári vonatkozásait (tudományos könyv- és folyóiratcsere);

mint a tudományos kutatás központi mikrofilm-archivuma és laboratóriuma egyrészt feltárja saját ritka anyagát, másrészt gondoskodik a hazai tudományos termunkához szükséges bel- és külföldi mikroanyag beszerzéséről és annak központi nyilvántartásba vételéről;

tájékoztató-bibliográfiai szolgálatának kiépítésével gondoskodik arról, hogy tudományos kutatóintézeteink és kutatóink a magyar és külföldi szakirodalomról kellő időben tájékozódjanak;

a tudományos kutatáshoz szükséges kiadványok könyvtárközi átkölcsönzését fejleszti, elsősorban az akadémia intézetek és kutatók számára;

mint tudományos intézet sürgősség és fontosság szerint könyvtár-tudományi és szakbibliográfiai munkákat illeszt munkatervébe.

A könyvtár céltudatos, a felsorolt alapvető funkciókat helyesen gyakorló munkájának legfontosabb előfeltétele a gyűjtőkör (profil) megállapítása volt. Ezt az igazgatóság előterjesztése alapján az MTA Elnöksége a következőkben hagyta jóvá

az Akadémiai Könyvtár gyűjti :

1. minden tudomány területéről azokat a segédkönyveket, melyek a magastokú tájékoztatószolgálathoz szükségesek ;
2. a szovjet tudomány minden területén megjelenő újdonságokat és régebbi műveket ;
3. a világ összes tudományos akadémiáinak hivatalos kiadványait ;
4. a marxizmus-leninizmus irodalmát, valamint a módszertani és tudománytörténeti szempontból szükséges egyéb filozófiai irodalmat,
5. a természettudományok terén — a segédkönyvek mellett — csak az alapvető, átfogó jellegű műveket (a természettudományi kutatást közvetlenül szolgáló műveket az intézeti könyvtárak gyűjtik.)
6. társadalmi tudományok területén az országos viszonylatban reá-háruló szakokat (ezek számára alapkönyvtár) :

- a) az egyetemes történet ókori részét,
- b) világirodalmat,
- c) a világirodalomtörténet egészét, beleértve
- d) a klasszika filológiát.
- e) orientalisztikát,
- f) a nyelvtudomány minden ágát ;

7. időszaki kiadványok terén követi a profilt azzal a többlettel, hogy az Acták cseréje révén nyíló lehetőségeit országos viszonylatban jól ki kell használnia ;

8. kéziratok és könyvrégiségek terén a tudománytörténetre kell döntő figyelmet fordítania.

A gyűjtőkör megállapítása általában helyesnek bizonyult ; gyakorlatilag egyetlen lényeges aggodalom merült fel : hatféle területen (6. pont) *egyetlen* könyvtár képtelen az alapkönyvtári funkciókat megfelelően ellátni, viszonylagos teljességre törekedni a szakirodalom begyűjtése terén. Különösen két ponton lesz szükség további finomításra és kidolgozásra : a világirodalmi és a hozzá kapcsolódó irodalomtörténeti gyűjtőkör területén. Az Akadémiai Könyvtár a szépirodalom és az irodalomtörténet *egészét* önmagában, könyvtári hálózatunk többi tagjától elszigetelten, egyedüli alapkönyvtárként nem gyűjtheti. Ez elvileg helytelen, gyakorlatilag keresztülvihetetlen. A kérdés rendezése szükségesnek látszik egyrészt országos szinten összkönyvtári viszonylatban, másrészt a Központi Könyvtár és fiókintézetünk, az Eötvös-Könyvtár között.

Az alapvető feladatok, funkciók és a gyűjtőkör tisztázása után az igazgatóság a megfelelő munkaszervezet kialakítását tűzte ki célul. A tervszerű könyvtári munkát — a szocialista könyvtári szervezés gyakorlatának megfelelően — a következő keretekben biztosította :

1. Szerzeményezési osztály. A Központi Könyvtár könyvbeszerezésein kívül az akadémiai intézetek külföldi könyvbeszerezéseit is intézi.

(2. Cserecsoport. Együttműködve a szerzeményezési osztállyal, önállóan intézi a külföldi cserét, végrehajtja a kulturális egyezmények által előírt tudományos könyv- és periodika-cserét, nemcsak helyi, hanem hálózati, sőt a kulturális egyezmények csereviszonylataiban országos szinten is. Intézi az előfizetése periodika-beszerezést is.

(3. Feldolgozó osztály. A katalogizálás, osztályozás, katalogusszervezés munkáját látja el két munkacsoport keretében.

4. Olvasószolgálati osztály a következő csoportokkal :

- a) olvasótermi és kölcsönző csoport. Együttal végzi az olvasók szóbeli tájékoztatását is.
- b) raktár-csoport
- c) folyóirat-csoport. Az MTA Könyvtárában annyira égető periodikarendezésen túl végzi a folyóiratok katalogizálását is.

5. Tájékoztató és bibliográfiai osztály. Az írásbeli tájékoztatás mellett a könyvtár bibliográfiai és dokumentációs kiadványait szerkeszti, tájékoztatási célokra tárgyszó-katalógust állít össze.

6. Különgyűjtemények osztálya következő részlegekkel :

- a) kéziratár,
- b) régi könyvek tára
- c) keleti gyűjtemény
- d) mikrofilmtár és mikrolaboratórium.

(7. Eötvös-könyvtár. Délbuda társadalomtudományi kutató-könyvtára ; egyúttal egyetemi könyvtári funkciókat is ellát.

(8. Titkárság, gazdasági csoport.

A vázolt szervezeti felépítés folyamatosan alakult ki az utóbbi évek során. Mint minden szervezeti-szerkezeti megoldás, nem tekinthető véglegesnek, de az aktuális célkitűzések szolgálatában állva, azokat megfelelően elégíti ki. A felsorolás hiányai (könyvkötészet, könyvhigiénia) egyúttal jelzik azt is, hogy az MTA Könyvtára e fontos területeken nem rendelkezik apparátussal és beruházásokkal.

II.

A könyvtár gyarapítása két síkon történt : egyrészt a gyűjtőkörnek megfelelő modern tudományos irodalom folyamatos beszerzésével, másrészt a különgyűjtemények (Kéziratár, Régi Könyvek gyűjteménye, Keleti Gyűjtemény) anyagának fokozatos kiegészítésével.

Az újonnan megjelent magyar könyveket és folyóiratokat kötelepéldányként kapta meg a könyvtár, a külföldi anyag beszerzését vétel és csere útján biztosította.

Utóbbival — egyre növekvő kultúrpolitikai jelentőségét is figyelembe véve — részletesebben kell foglalkozni.

A múlt év folyamán 67 ország 1075 intézményével voltunk cserekapcsolatban* s akadémiai Actáink 405 városba jutottak el. Csereképpen 1899 féle periodika érkezett könyvtárunkba.

* Itt nem emlékezünk meg az Acták-nak ajándék formájában külföldi személyiségekhez és intézményekhez való eljuttatásáról — ez lényegileg eddig nem volt könyvtári funkció.

A rendszeres könyvcserét új feladatként 1954 májusában kezdtük megszervezni s jelenleg mintegy 25 nagykönyvtárral folytatjuk. E könyvcseré keretében 4550 kötet könyvhöz jutottunk. Módszerünk az, hogy az újonnan megjelent könyvekről havonként figyelőkartonokat küldünk ki cserepartnereinknek és választás alapján szállítjuk és kérjük a könyveket. Viszonyásul mintegy 3600 kötet (évfolyam) periodikát és 2000 kötet könyvet küldtünk külföldre.

Könyvcserénk egyes viszonylatokban rövid idő alatt is nagyméretűvé fejlődött. 50, sőt 100 kötetet meghaladó könyvanyagot kért és kapott a British Museum Könyvtára, a Svéd Királyi Könyvtár, az Uppsalai Egyetemi Könyvtár, a Harvard Egyetem Könyvtára és a washingtoni Library of Congress.

Igen értékes és jelentős a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Könyvtárától kapott periodika anyagunk, továbbá a British Museum, a Bodleian Library, az Uppsalai Egyetemi Könyvtár, a stockholmi Királyi Könyvtár, az ugyancsak stockholmi Történeti és Régészeti Akadémia Könyvtára, az Ohioi Egyetemi Könyvtár, továbbá a Szerb és Szlovén Akadémiák csereküldeménye.

Az új kapcsolatok kiépítése területén az elmúlt évben a legkomolyabb fejlődést a jugoszláv és japán cserekapcsolatok felvétele jelentette.

A tulajdonképpeni cserével kapcsolatos feladatok megoldása mellett a népi demokráciákkal kötött *kultúracsereegyezmények végrehajtása* is könyvtárunk feladata volt.

Az egyes tudományágak irodalmának teljesebbé tétele és hiányaink pótlása szempontjából nagy jelentőségű volt a nemzeti tulajdonba vett könyvanyagból való részesedésünk. Ennek kapcsán egyébként megszerezhetetlen művekkel gazdagodott könyvtárunk.

A Szerzeményezési Osztály és a Cserecsoport a könyvbeszerzés vonalán 1954-ben 12 672 művel, illetve 15 140 kötettel gyarapította állományunkat. Nem érdektelen a részletezés :

Köteles példány	2829 mű	2849 kötet
MTA kiadvány	140 mű	144 kötet
Vétel	3649 mű	4066 kötet
Csere	3043 mű	3858 kötet
Nemzeti tulajdonba került könyv- anyag	1257 mű	1846 kötet
Ajándék	1754 mű	2377 kötet
	<hr/>	<hr/>
	12672 mű	15140 kötet

Az újonnan beszerzett könyveknek 64 százaléka a társadalomtudományok, 36 százaléka pedig a természettudományok területéről való.

A múlt évben 2542 féle periodika érkezett könyvtárunkba, ebből csereképpen 1899, előfizetesként 379 és kötelespéldányként 256.

A Különgyűjtemények anyaga több komoly értékkel gyarapodott 1954-ben : a *Kézirattár* 149 kötetes kéziratot és 953 kis kéziratot szerzeményezett. Legjelentősebbek Ady Endréné, Csinszka hagyatéka, Eötvös József jegyzőkönyvei, Petőfi Zoltán levelei Gyulai Pálhoz, Kempelen Farkas okmányai, Bethlen Miklós önéletírása, levelek 1848-ból stb.

✓
A Régi Könyvek gyűjteménye 179 értékes darabbal gyarapodott, többek között két ősnymtatvánnyal: Boethius: *De consolatione philosophiae* (1491) és Panormitanus: *Processus iudiciarius* (é. n.), továbbá jelentős XVI. századi nyomtatványokkal, mint pl.: *Hortulus animae* (1521 fametszetekkel gazdagon illusztrálva), Theophrastos: *Historia de plantis* (1552, Aldus) Bonfini: *Rerum Ungaricarum decades* (1568, Zsámboki sajátkezű verses dedikációjával Listi Jánosnak.)

A Keleti Gyűjtemény beszerezte az örmény történeti kútfők (Orbelian, Kalankatvacsi, Parpeci stb.) tbiliszi kiadásait 1907—1909-ből, az 1836-ban Bécsben megjelent Nor Bargirk nagy örmény szótárt, a Türk Dil Kurumu (Török Nyelvtudományi Társaság) nyelvemlék és nyelvjárási kiadványait (1942—1954) és még igen sok fontos és értékes szakmunkát. A Keleti Gyűjtemény birtokában van a világhírű Kaufmann gyűjtemény, mely unikális értékű héber kéziratokat (kódexeket) és könyveket foglal magában. A gyűjtemény legnevezetesebb része az 594 darabból álló kéziratgyűjtemény és ebben is a 25 illuminált kódex. E gazdag könyvtári és kéziratanyag az utóbbi évek folyamán nemcsak a magyar, hanem a külföldi orientalisták érdeklődésének középpontjába került. Éppen fenti okoknál fogva múlhatatlanul szükségessé vált a nem jó állapotban tárolt gyűjtemény új elrendezése, katalógusának kiegészítése és egyik legnagyobb értékének, a 422-es számú illuminált kódex facsimile kiadásának előkészítése.

Régi és modern gyűjteményeink egyaránt kiegészültek a mikrofilm formában beszerzett anyaggal. 1954-ben a könyvtár állományába ezen a módon a következő értékek kerültek: 80 mű az Erdélyben található fontosabb magyar vonatkozású irodalmi és történelmi kéziratos- és régi könyvanyagból; továbbá a Lobkowitz-kódex, a Széll-kódex, a Müncheneri-kódex stb. Az orientalisták számára Leningrádból, Párisból és Londonból érkeztek mikrofilmek.

Tervszerűen folyt az újonnan beszerzett művek és mellette a már állományunkban levő, de még korszerűen nem katalogizált könyvek — összesen 17 059 mű — feldolgozása. Periodikáink címfelvételezése és szakozása is előrehaladt. 1954-ben 2109 folyóirat került feldolgozásra.

A Kézirattári munka keretében — többek között — jelentős a Kazinczy-Becske anyag, a Kisfaludy Társaság irodalmi emlékanyagának és Eötvös József jegyzőkönyveinek katalogizálása.

A még korszerűen fel nem tárt ősnymtatvány és régi könyvanyag feldolgozásához nem lehetett hozzákezdeni, itt csak előkészítő, illetve a rendező munkák folytak.

A mikrofilmtár a múlt évben 624 művet dolgozott fel.

III.

A könyvtár anyagának használata az elmúlt években állandóan és egyenletesen fejlődött. Az olvasóteremben 1954-ben 13 855-en 43 078 kötetet olvastak. Emellett 8362 kölcsönző 12 432 kötetet kölcsönzött ki. Az olvasók száma 1953-hoz képest 1867-el, az olvasott köteteké 2341-el, a kölcsönzők száma 1381-el, a kölcsönadott köteteké pedig 2038-al emelkedett. Még régebbre visszatekintve megállapíthatjuk, hogy a múlt év olvasó- és kötetforgalma majdnem kétszerese az 1951. évinek. Ezt annál komolyabb eredménynek kell elkönyvelnünk, mert raktári viszonyaink nem javultak az elmúlt év folyamán.

Viszont a Kálmán-utcai pótraktár könyvanyagának elrendezése és használhatóvá tétele lényeges nyereséget jelentett.

Hasonló emelkedést mutat Buda déli kerületeinek tudományos és egyetemi könyvtára, az Eötvös könyvtár használati statisztikája is. Itt az 1953. évi 19 752 olvasóval szemben 1954-ben 21 856-an látogatták a könyvtárat. Ezzel arányos a kikért kötetek számának emelkedése is, 1953-ban 38 933 kötetet adtak kézbe, 1954-ben pedig 46 951-et. A tudományos olvasók száma 3379 volt, a teljes olvasóközönség 15,4 százaléka. Ez a szám is mutatja a könyvtárnak tudományos életünkben meglévő jelentőségét.

A Keleti-gyűjtemény olvasóterme egész éven át a Bibliográfiai Osztály munkahelye volt. Hogy olvasóforgalmában ennek ellenére sem volt csökkenés, az csak azt bizonyítja, hogy értékes anyaga nélkülözhetetlen a szaktudósok számára. Az év folyamán 1101 olvasónak 5037 kötetet adtak ki állományunkból.

A Kézirattár és a Régi Könyvek gyűjteménye az állandó költözködés mellett is biztosította a kutatók kiszolgálását: 1032 olvasónak adtak ki kéziratot, régi magyar könyvet vagy akadémiai disszertációt, összesen 5085 egységet.

A mikrofilmolvasógépet 196 olvasó vette igénybe 275 film olvasásával.

A könyvtár kiállításai könyv- és periodikaanyagunkat ismertették meg az olvasókkal, illetve egy-egy eseménnyel vagy évfordulóval kapcsolatban a megfelelő irodalmat mutatták be. Az általában tetszéssel fogadott kiállítások közül kiemelkedtek az akadémiai nagygyűlésre készült és az Akadémiai Könyvtár 110 éves fennállása alkalmából rendezett kiállítások, továbbá a Maimonides emlékkiállítás.

Könyvtárunk a tudományos kutatást nemcsak anyagának feltárásával és rendezésére bocsátásával támogatta, hanem azzal is, hogy tájékoztatószolgálatára a hozzá beérkezett kérdésekre összeállította az igényelt témakör irodalmát, illetve felvilágosítást adott a megfelelő területeken. Akadémikusaink és állami szerveink (pl.: Külügyminisztérium, MTA Külügyi Csoportja, washingtoni Magyar Követség, Magyar Enciklopédia szerkesztősége), külföldi érdeklődők (pl.: Leningrádi Nyelvtudományi Intézet, Szaranszki Mordvin Nyelvtudományi Intézet, Albán Követség, Oxford University Press, Lengyel Tudományos Akadémia) haszonnal vették igénybe írásbeli tájékoztatásainkat.

Ezen a területen legfőbb hiányosságunk az aktív tájékoztatás kiépítése, a figyelőszolgálat bizonyos mértékű rendszeresítése területén volt.

IV.

Az Akadémia Könyvtára — a korszerű könyvtári szervezési gyakorlatnak megfelelően — mintegy két év óta — az akadémiai intézetek könyvtárainak központjaként is szerepel. E hálózat funkcióját azonban nem elvi, hanem személyzeti okokból csak részben tudta gyakorolni. A könyvtári központosítás a létszámkeretek feltöltését kívánta volna meg, ez azonban az utóbbi másfél év alatt nem volt lehetséges.

A központi könyvtári funkciók gyakorlati keresztülvitele (25 akadémiai intézet könyvtári gondozása) majdnem kizárólag az állománygyarapítással volt összefüggésben. A külföldi könyv- és folyóiratbeszerzés egyeztetése és lebonyolítása, az intézetek devizanyilvántartása, a köteles- és duplumpél-

dányok eljuttatása az intézetek könyvtáraihoz, a nemzeti tulajdonba került könyvanyag: hálózati adminisztrációja s a körütekintő munka után kiválasztott könyvek (3606 kötet) igénylése az intézeti könyvtárak számára, a cseréből és kultúrseréből származó fölőspéldányok intézeti profil szerinti szétosztása volt ennek a hálózati munkának a lényege.

A könyvtári központosítás helyességét igazolta az a tény is — ennek gyakorlati következményei is jelentkeztek — hogy a hálózat tagjai megismerve a központosítás jelentőségét és értékelve Szerzeményezési Osztályunk segítő munkáját, fokozott igényekkel léptek fel, könyvtári problémáikkal egyre gyakrabban keresték fel a központot.

V.

Külön kell szólnunk szakbibliográfiai és dokumentációs, továbbá könyvtártudományi munkánk helyzetéről. Mérégünk ezen területen nem mindenben megnyugtató.

Igen nagy mértékben — akadémiai helyzetünkéből következőleg — támogattuk az akadémiai szakosztályok által megfelelő javaslatba hozott dolgozóink tudományos munkáját kutatónapok formájában. Erre a fontos kérdésre és annak könyvtári összefüggéseire még visszatérünk.

Legkevésbé sikerült a könyvtártudományi munkák beépítése az intézeti tervbe. Egyéni munkáktól eltekintve két »határterületen« folyt tevékenység: a magyar könyvtártudomány bibliográfiájának területén értünk el kezdeti eredményeket (154 folyóiratkötet feldolgozása) s tovább folyt — ha korlátozott lehetőségek között is — a többnyelvű könyvtárasi szakszótár anyagának gyűjtése és rendezése. Az 1954 folyamán megalakult Könyvtártudományi Főbizottság hatása és célhiteltámogatása azonban még nem érvényesülhetett munkánkban.

Jobb eredményeket értünk el a szakbibliográfiai és dokumentációs munka területén, sőt a múlt év az előző idők bizonytalanságával és célkitűzéseinek általános voltával szemben megszilárdulást és céltudatosságot hozott. Világossá vált, hogy bibliográfiai osztályunk főfeladata az akadémiai kutatás támogatása, dokumentációs területen pedig az MTA és a külföldi akadémiák működésével, tudománypolitikai célkitűzéseivel, szervezeti problémáival kapcsolatos anyag összegyűjtése.

E bibliográfiai-dokumentációs munka 1954 folyamán a következőképpen alakult:

Kiadásra került a könyvtár társadalom- és természettudományi új beszerzései jegyzékének 10 füzeté.

»A Tájékoztató a külföldi Akadémiák működéséről« című dokumentációs kiadvány első száma még az első félév folyamán megjelent. A második szám anyaggyűjtése és szerkesztése is megtörtént az év folyamán.

Ezzel párhuzamosan készült »A megújított Magyar Tudományos Akadémia, 1949—1953« c. bibliográfia, amely az előzővel kb. egyidőben jelent meg; a második szám előkészítése nagyrészt még 1954-ben megtörtént.

A könyvtárunkban meglévő mezőgazdasági könyvek bibliográfiájának kiadása mellett több szakbibliográfia anyaggyűjtésén dolgozott az osztály. Ezek közül — az Akadémia Izotóp Főbizottsága felkérésére — a »Rádióaktív izotópok« című már meg is jelent.

E kiadványok — értesüléseink szerint — a maguk vonalán megfelelő támogatást nyújtottak a használóknak ; viszont további munkánkban nélkülözünk a segítő célú bírálatot és tanácsadást, mely a jobb minőségű munka fontos eszköze és hajtóereje.

VI.

Lényegében 1955-ben is a helyesen kitűzött alapvető feladatok megvalósításából következő funkciók gyakorlása lesz az Akadémiai Könyvtár programja. Az állandóan kötelező és döntőnek mondható kurrens könyvtári munkák mellett ebben az évben különösképpen a következő feladatok megoldását tervezzük :

a) A könyvtár alapvető problémáinak összefoglaló ismertetése a megfelelő párt- és állami szervekkel. Mivel az Akadémiai Könyvtár konzervatív mozdulatlanságánál fogva legjobban megsínylette a feudál-kapitalista korszak kultúr- és tudománypolitikájának hátrányait s még a felszabadulás éve sem hozta meg számára azt a fejlődési lehetőséget, melyet nagykönyvtáraink 1945 óta fokozatosan megragadhattak, — szükségesnek látszik a túlságosan felhalmozódott alapvető problémák összefoglaló ismertetése.

b) Az intézet II. ötéves tervének előkészítése, összeállítása és képviselése az Országos Könyvtárügyi Tanács előtt.

c) Néhány igen fontos könyvtári területen fejlődésünk mai fokán — figyelemmel a szocialista könyvtárpolitika alapvető célkitűzéseire — felül kell vizsgálnunk munkánk elvi és tartalmi összetevőit. Így szükségünk van arra, hogy a több mint két és fél éve érvényben levő gyűjtőköri rendeletrre való tekintettel könyv- és folyóiratbeszerzésünk színvonalát, tartalmi vonatkozásait áttekintsük. Könyv- és folyóiratcserénk elvi alapjainak, szervezeti problémáinak kifinomításában további lépéseket kell tennünk, az illetékes akadémiai szervek segítségével létre kell hoznunk a nemzetközi csere akadémia tartalék-alapját. Akadémiai könyvtári hálózatunk központi könyv- és folyóiratkatalógusának elkészítésére konkrét tervet kell összeállítanunk s a gyakorlati megoldást el kell indítanunk. Igen nagy értéket képviselő periódika-állományunk teljes hozzáférhetőségét biztosítanunk kell, a hiányok pótlásáról — a szétosztásra kerülő nemzeti tulajdonba jutott folyóiratanyag és a mikrofilmtechnika segítségével — gondoskodnunk kell. Mikrolaboratóriumunk új nagyteljesítményű gépi berendezésére támaszkodva létre kell hozni az akadémiai kutatások szükséges mikrofilm-bázisát, miután az erre vonatkozó tervet országos szinten is egyeztetjük.

Meg kell jegyeznünk azt is, hogy a tudományos kutatás e könyvtári alapjainak továbbfejlesztését összakadémiai érdekek tekintjük s úgy véljük, hogy a korszerű akadémiai könyvtári funkciók teljesértékű gyakorlására sem technikailag, sem a személyzet létszámát tekintve még nem vagyunk elég erősek.

d) Fenti feladatainkból következőleg szükséges és hasznos lesz, hogy a könyvtár egy egyes osztályainak és csoportjainak célkitűzéseit, munkaszervezetét és eredményességét a szocialista segítségnyújtás eszközeivel belső bizottságok útján megvizsgáljuk (cserecsoport, Bibliográfiai Osztály, Szerzeményezési Osztály, Keleti Gyűjtemény, Eötvös-Könyvtár). Ez a módszer az önismeret jó határfokú eszközének is bizonyul.

e) Általános állományrevízió tartása a nyári hónapokban.

f) Az Akadémia vezető szerveivel együttműködve gondoskodás a helyiség és raktári helyhiány legszükségesebb enyhítéséről. Már a XIX. században is elavult raktározási rendszer modernizálására több mint félévszázadon át alig történt valami s kulturális forradalmunk nyújtotta ilyenirányú lehetőségeit sem értékesítették az akkor intézkedni hivatottak. 1954 végére építészeti elkészült ugyan a könyvtár 262,5 m² alapterületű, két könyvtári emelet beépítésére alkalmas nagyraktára, mely 167 000 kötet elhelyezésére adna lehetőséget s így 8–10 évre megoldaná az új anyag elhelyezésének problémáját — de állványok nincsenek s így a kérdés megoldása nyitott maradt.

g) Az állományvédelem fontos kérdésének előbbrevitele :

1. Új könyvanyagunk — mindenekelőtt magyar nyelvű szépirodalmi anyagunk klasszikus és nem-klasszikus része egyaránt — súlyos veszedelemnek van kitéve : a »tönkreolvasás« veszedelme fenyegeti. Bármennyire tudatában vagyunk is dolgozó tömegeink művelődési és szórakozási igénye fontosságának, az akadémiai kutatás szolgálatában meg kell védenünk állományunkat. A szépirodalom a mi könyvtárunkban forráskincs, az irodalomtörténeti kutatás alapanyaga.

2. Régi könyvanyagunk legértékesebb része (elsősorban az ósnyomtatványok, azután a régi magyar- és a vetustissima-anyag) súlyos veszedelemben forog : a sok évtizedes elhanyagolás és szükség-raktározás következtében a rongálódás, tönkremenés nagyfokú és ha nem kapunk sürgős segítséget, számításunk szerint kb. 2 millió forint értékű nemzeti vagyont jelentő könyvrégiség megy menthetetlenül tönkre. Természetes az állomány védelem akadémiai helyzete ismét rávilágít arra a mulasztásra, hogy e nagy értékkel rendelkező könyvtárat nem látták el könyvkötéssel és szakképzett könyvrestaurátorral, a könyv higiénia szolgálatában álló laboratóriummal.

h) Dolgozóinkat fokozatosan — itteni megterhelésük arányában — be kell kapcsolni az országos könyvtárügyi munkákba (bizottságok, szekciók).

i) A tudományos munka és a szakbibliográfiai tevékenység tervszerű biztosítása.

Ez a pont részletesebb kifejtést igényel.

Az Akadémia Könyvtárában a tudományos munka folytatását jelenleg kétféle módon biztosítjuk s ez elvszerűen következik a könyvtár akadémiai jellegéből.

Tudományos dolgozóinkat kutatónap biztosítása útján igen jelentékeny számban vonták be erre illetékes szerveink az Akadémia keretein belül folyó tervmunkákba.

Ez örvendetes jelenség — hiszen intézetünk így tevékenyen tud közreműködni az MTA célkitűzéseinek megvalósításában s aktív módon járul hozzá a szaktudományok egyes részletfeladatainak megoldásához.

Jól tudjuk, hogy az aktuális könyvtári feladatok elvégzésében a kutatónapok rendszere mennyiségileg felmérhető hiányokra vezet. Természetes kötelességük tehát illetékes akadémiai szerveinknek s a könyvtár vezetőségének is, hogy ezeket a kutatónapokat igen megokolt esetekben javasolják, engedélyezzék s tartsák fenn. Azért hangsúlyozzuk ezt, mert bizonyos helytelen liberalizmus ütötte fel a fejét ezen a területen. A kutatónapok teljes eltörlése azonban nemcsak a szaktudományok fejlesztése, de könyvtári szempontból is hátrányos lenne. Az Akadémia Könyvtára enciklopedikus jellegű tuda-

mányos könyvtár s a könyvtári munka minősége — bármilyen beosztásban munkálkodjanak is könyvtárosai — a dolgozók tudományos képzettségétől igen nagy mértékben függ. Az alkotó tudományos munka elmélyültebbé, színesebbé és eredményesebbé teszi a könyvtári szakmunkát is.

Szükséges azonban rámutatni arra is, hogy a könyvtártudományi munka támogatására a vezetőségnek sokkal nagyobb gondot kell fordítania, hiszen a Könyvtártudományi Főbizottság célkitűzései s az újra meginduló Magyar Könyvszemle immár reális alapot nyújtanak az ilyenfajta tudományos tevékenység számára.

Az intézeti tervmunka szempontjából azonban — a valóságosan kiesett munkaórákon kívül — komoly nehézséget okoz az a körülmény is, hogy a könyvtári dolgozók tudományos munkájának eredménye — mint publikáció — nem könyvtári kiadványként jelentkezik, hanem tudományos kutató-intézeteink (akadémiai osztályok) kiadványaiban realizálódik. Márpedig az Akadémiai Könyvtár nemcsak a tudományos kutatást támogató intézmény, de egyúttal önálló tudományos intézet is, melynek saját tudományos programja is van s igen fontos feladata a könyvtártudomány fejlesztése.

Éppen ezért azt a megoldást választottuk, hogy bibliográfiai és könyvtártudományi témáinkat fokozott mértékben építettük be az 1955. évi könyvtári munkatervbe s összehangoltuk a kurrens könyvtári munkákkal és a szak tudományi célokat szolgáló kutatónapokkal.

E tervmunkák rendszere a következő:

I. csoport: bibliográfiai és dokumentációs jellegű kiadványok

1. Tájékoztató a külföldi akadémiaik működéséről (évente kétszer);
2. Az MTA 1954-ben;
3. Társadalomtudományi és természettudományi szakirodalom az Akadémia Könyvtárában (havonta);
4. Aktuális szakbibliográfiák (az izotop-bibliográfia újabb kiadása, tervezés a tudományos intézetekben, az atomenergia békés felhasználása)
5. Könyvtártudományi bibliográfia;
6. Kisfaludy-Társaság kéziratanyagának címjegyzéke;
7. A magyar orientalisztika bibliográfiája;
8. A magyar könyvtárakban található külföldi folyóiratok lelőhely-bibliográfiája (több nagykönyvtárral együttműködésben, a Könyvtártudományi Főbizottság támogatásától függően).

II. csoport: könyvtártudományi munkák

1. Az MTA Könyvtárának története;
2. A könyvtár és a tudományos kutatómunka kapcsolatai (részlettanulmányok);
3. Arany-munkaközösség (Arany János és az Akadémia);
4. A Kaufmann-gyűjtemény 422. sz. kódexének facsimile-kiadása;
5. Többnyelvű könyvtári értelmező szakszótár;
6. A mikrofilmre és mikrokönyvtárosi feladatokra vonatkozó ismeretek. Magától értetődik, hogy a két csoportba sorolt munkák egy része a második ötéves terv periódusában fog befejezést nyerni.

Dolgozóink tudományos felkészültségén és kitartó munkáján kívül az Akadémia illetékes osztályaitól, a Könyvtártudományi Főbizottságtól és az Akadémiai Kiadótól is jelentékeny segítséget kérünk és várunk, hogy cél-

kitűzéseinknek a megkívánt színvonalon tudjunk megfelelni. Hangsúlyozni kell, hogy az Akadémia Könyvtára nem *egy* könyvtár a sok közül, hanem a magyar tudomány legfőbb szervező, irányító és vezető hatóságának és testületének nagy történeti múlttal, rengeteg értékkel rendelkező tudományos nagykönyvtára. Éppen ezért kiadványainak (akár a jelenleg folyó kutatásokat elősegítő, akár nagy és rejtett értékeit feltárók is azok) az olvasást, tanulmányozást és terjesztést lehetővé tevő nyomtatott formában kellene a jövőben megjelenniük: a sokszorosítási technika nem buzdít kiadásra, olvasásra és terjesztésre.

Már a második ötéves terv tudományos célkitűzései felé vezet bennünket az a program, ami itt éppen csak érinteni akarunk: könyvtárunk különgyűjteményeinek igen nagy kulturális, tudományos és nemzeti értéket jelentő kódex-, kézirat-, és könyvritkaságai vannak. Ezeket korszerű, tudományos apparátussal készült katalógus- és forráskiadványokban kell feltárni és megjelentetni. Nemcsak a magyar tudományosság meritene ezekből nagy hasznot s tudománytörténeti kutatásunk jutna fontos munkaeszközökhöz és forrásgyűjteményekhez, hanem a nemzetközi tudományos fórumokon is méltóan és haszonnal képviselnék a Magyar Tudományos Akadémiát.

Haraszthy Gyula—Sz. Németh Mária

RÖVID ÖSSZEFOGLALÓ A SZOVJET SEBÉSZEK XXVI. KONGRESSZUSÁRÓL

BABICS ANTAL akadémikus

A Szovjetunió sebészeinek XXVI. Kongresszusa 1955. jan. 20-tól 27-ig tartott. A tartalmában gazdag és méreteiben szokatlanul népes kongresszus több szempontból megérdemli, hogy a magyar orvosok az ott elhangzottakról és tapasztaltakról tudomást szerezzenek. A kongresszus tematikája ugyanis olyan volt, amely a jelen pillanatban is, de elsősorban a közvetlen jövőben kell, hogy a sebészek érdeklődésének középpontjába jusson. Külön megemlékezni kívánok a kongresszus rendezéséről, amelyből ismét sokat tanulhatunk és végül a szovjet klinikákon látottakról és tapasztalatokról, amelyek minden magyar orvos számára érdekesekek és tanulságosak.

A kongresszus három témakörrel foglalkozott. Az első témakörben a modern sebészet fiziológiai alapjai képezték a megbeszélés tárgyát. A bevezető referátumot (Elanszkij, Visnyevszkij, Petrovszkij) Elanszkij professzor tartotta meg. Az előadás lényegét az képezte, hogy a nervizmus szemléletének sok sebészeti betegség kezelésében is olyan jelentősége van, amely új kutatási és gyógyítási lehetőségeknek nyit utat. Ismeretes, hogy a neuro-reflexes pathogenesis tükrében a gyomorfekély, sebek és égési sebek dystrophiás komplikációi stb. megvilágíthatók. A traumákat pl. az intoreceptorok izgalma következtében vascularis zavar, traumás oedema követi. Ez magyarázza meg az izgalmi állapot megszüntetésére (novocain-blokád) bekövetkező gyógyító eredményeket. Igen sok sebészeti megbetegedésnek ismert pathológiás folyamat is átmeny előbb egy funkcionális, majd egy reversibilis fázison. Ha ebben az időszakban a szervezetet tartós izgalom éri, akkor a központi idegrendszer izgalma következményeképpen a funkcionális zavarnak eredménye anatómiai, illetve pathológiai elváltozás lehet. Az így kialakult elváltozás további izgalmi állapot forrása lesz, és az egész folyamatban circulus vitiosus alakul ki. A sebészi beavatkozások tehát, ha pathogenetikusan jól alátámasztjuk, igen hatásos módszerek a központi idegrendszert irritáló focusok megszüntetésére, de alkalmasak arra is, hogy egy ilyen complex folyamat kezdő fázisát, az «egy» szerv hibás funkcióját rendbehozzák. A modern fiziológiai szemlélet vázolt alapelvei a műtéti beavatkozásokra is, valamint azok körülményeire is érvényesek. Ebből következik, hogy a sebésznek sok feladata van. Védenie kell a betegét minden olyan izgalomtól, amely a központi idegrendszert zavarja integráló működésében, helyre kell állítani a szervezet megzavart anyagcsere viszonyait és olyan érzéstelenséget kell alkalmazni, amely megszünteti a reflexogén területekből kiinduló irritációkat. Ezeknek a feladatoknak számos gyakorlati feltétele és módja van. Szükségesek hozzá különleges készülékek és vérkeringési és légzési zavarok megakadályozására

vagy megszüntetésére, amint hogy szükséges az is, hogy a vérátömlesztés és az antibiotikumok használata mellett a szervekkel és szövetekkel nagyon kíméletesen kell bánnia annak a jól összetanult együttesnek, amely a műtétet végzi. A modern fiziológia alapján álló sebésznek a feladatai nem fejeződnek be a műtéttel. A műtét után is gondoskodnia kell a (lokális izgalmak kizárásáról, a sebészeti beavatkozás okozta zavarok megszüntetéséről és végül a kompenzáló mechanizmusok és a szervezet megzavart működésének gyakorlatozása útján való helyreállításáról. A modern sebészet tehát ilyen széleskörű és minden esetben tervszerű körütekintéssel megalapozott talajon fejlődhet helyes irányba Pavlov tanításának megfelelően.

Ehhez az előadáshoz csatlakozva Samov akadémikus azokról a tanulmányokról számolt be, amiket a betegek magasabb idegtevékenységének sajátosságai és a postoperatív komplikációk összefüggésével kapcsolatban észleltek. Közel 300 különféle sebészeti betegségben szenvedőt különféle laboratóriumi vizsgálatokkal ellenőriztek műtét előtt és műtét után. Megfigyeléseik szerint a postoperatív komplikációkban az idegrendszeri labilitás és egyes laboratóriumi adatok párhuzamosan haladnak egymással. Ezek praktikus jelek, amelyek lehetővé teszik, hogy a magasabbrendű idegtevékenység tipológiai sajátosságai alapján a postoperatív komplikációk kivédhetőek vagy csökkenthetőek legyenek. Hasonló szemléleten alapult Polyevkov beszámolója arról, hogy milyen a betegek magasabbrendű idegtevékenysége a műtét előtti időszakban. 75 betegnél tanulmányozták a vegetatív reakciókat, 82 betegnél pedig a vérképben valamint a gyomor secretióban bekövetkezett változásokat. Szó volt továbbá a különféle sebészi betegségek komplikációi mellett a postoperatív májinsufficiencia megelőzésének kérdéséről, majd Filatov professzor a postoperatív vérzések transzfúzióval és vérpreparátumokkal való kezelését ismertette, amelyben részletesen megemlékezett a leningrádi Vértranszfúziós Intézet különböző vérpreparátumairól.

Ebbe a tárgykörbe illeszkedett Efengyijev professzor előadása a vago-carotid blokádnak az abdominalis műtétekben való szerepéről. A műtéteket követő shock elkerülésére használt ismert módszerek (fájdalom-megszüntetés, folyadék-bevitel, vérpótlék, oxigén-belégzés stb.) mellett 1947 óta a vago-sympathicus blokádot alkalmazzák. Különösen alacsony vérnyomású betegeknél eredményes, főleg akkor, ha transzfúzióval kapcsolják össze és a transzfundált vért oxigénnel dúsítják. A legtöbb esetben kétoldali cervicalis blokádot alkalmaznak, amely mindig emeli a vérnyomást. Mivel a sympathicus köteg és a vagus anatómiai elhelyezkedése nem azonos, mindkettőt külön ki kell kapcsolni novocainnal. Pavlov tanításait igazolja az a gyakorlat, amely szerint műtétkor a vérkeringés szabályozása érdekében különös figyelmet kell fordítani a szív accelerans idegeinek megkímelésére, ami vago-carotid blokáddal könnyen elérhető. Ez az eljárás csupán magas vérnyomású betegeknél nem ajánlatos.

E tárgykör előadásainak befejezéséül összefoglalták a magasabb idegtevékenységet kímélő azon gyógyító-eljárásokat, amelyeknek alkalmazása a műtétek előtt, alatt és a műtétek után a gyakorlatban a legjobbnak bizonyult.

A kongresszus második témakörét a mellkasi sebészet és ezen belül külön a szívsebészet és tüdősebészet problémái képezték. A szívsebészettel foglalkozó referátumot Bakuljev, az Orvostudományi Akadémia elnöke tartotta. Előadásában történelmi visszapillantást végzett a szívsebészet fejlődésében.

Megemlékezett a szívsérülések gyógyításáról, majd ismertette az adhaesiv pericarditis sebészetének diagnosztikai és gyógyítási módszereit, külön kiemelve a cardiohaemodynamographianak a diagnosztikában sokat ígérő jelentőségét. Beszélt a congenitalis szívezavarok sebészi kezeléséről, különös részletességgel a »kék betegségről«, amelyet az arteria pulmonalis stenosisa determinál és rendszerint össze van kapcsolva a szív és a nagyerek egyéb fejlődési rendellenességeivel. Véleménye szerint sebészi kezelés számára két út adódik. Az egyik a stenosis megszüntetése, a másik az anastomosisok kialakítása. Tapasztalatai arra mutatnak, hogy racionálisabb út az arteria pulmonalis és az aorta közötti direkt anastomosis kialakítása. A továbbiakban a szerzett szív-elváltozások, pontosabban a mitralis stenosis kérdésével foglalkozott. Ismertette ennek műtéti indikációit, a műtét alatt várható komplikációk elhárításának módozatait, a műtét varrattechnikáját. Megemlítette, hogy abban az esetben, ha radikális műtét nem vihető keresztül (nagyfokú circulatio zavar, decompensatio) leköti a vena cava inferiort. Ez az eljárás sok esetben jó eredménnyel jár, annyira, hogy később a radikális műtét is elvégezhető lesz. Körvonalazta a mesterséges vérkeringéstől, az intraarterialis transfúziótól és a hypothermiától várható olyan újabb eredményeket, amelyek meg fogják engedni a nyitott septumot és a szívbillentyűkön elvégezhető műtéteket is.

Visnyevszkij professzor a mitralis stenosisnak helybeli érzéstelenítésében történt műtéteiről számolt be. Különösen súlyt helyezett a helybeli érzéstelenítés módszereinek ismertetésére, azért, mert a szívűtétek helybeli érzéstelenítésben a legegyszerűbb körülmények között is elvégezhetőek. Az érzéstelenítés fontos követelményei: a mediastinum reflexogén zónáit ki kell kapcsolni, az érzéstelenítő oldatnak nem szabad toxikusnak lenni és el kell érni, hogy a pitvar-remegés és a kamra-fibrillatio az érzéstelenítéssel megakadályoztassék. Technikája a következő: először $\frac{1}{4}\%$ -os novocain- oldattal vagosympathicus blokádot alkalmaz. Infiltrálja az incisio vonalát (a mellcsont bal szélénél kezdődik és az emlőt alul megkerülve a hátsó hónaljvonalban végződik). A mellkas megnyitása előtt az izmok és utána a pleura infiltratioja következik. A seb feltárását az intercostalis résekben hátrafelé az aorta és a pleurakup irányában subpleuralis novocain- injekciók követik. Nagyon lényeges a tüdőhilus és a mediastinum subpleuralis infiltratioja. Ezzel a módszerrel ugyanis az érzéstelenítő folyadék eléri az aorta arcusát, a bal subclaviát és a carotist, valamint az arteria innominatakat. Tehát nemcsak a bal diaphragmalis idegek és a vagus, hanem a szív idegei is novocain hatása alá kerülnek. A szívburok megnyitása előtt 4%-os novocain oldatból 5—7 ml-t injiciál a pericardialis űrbe. A műtét ideje 1 óra 10'—1,30'. Eljárása mellett műtét alatt zavart nem észlelt.

Mesalkin prof. a congenitalis szívélváltozások sebészi kezeléséről számolt be. Elemezte a diagnosztika különböző módszereit és eszközeit. Kifejtette, hogy a műtéti indikációhoz igen fontos a szervezet kompenzatorikus változásainak és a kompenzatorikus tartalék kimerülésének a megismerése. Nagyon fontosnak tartja az EKG-s vizsgálatok mellett, különösen a vörös-vértetek gázanyagcseréjének megismerését pihenő állapotban és megterhelés alkalmazásával. Az angiographiás felvételeket kétirányból és nem több, mint fél-másodperces időközökben ajánlja végezni azért, hogy a diagnosztikai tévedések elkerülhetők legyenek. A műtétnél a legjobbnak tartja a lateroposterior behatolási módot az V. és VI. borda resectioja után. A műtét alatt állandóan figyelni kell a vérnyomást, a pulzusszámot, a légzést, a hypoxia és EKG

változásait. Az EKG hirtelen változása vagy súlyos hypoxia esetében a műtét időlegesen fel kell függeszteni, helyre kell állítani a szív működést és normalizálni szükséges a gázanyagcserét. Mivel valamennyi congenitalis szívbetegségben a sebészi kezelés legfőbb célja a tüdővérkeringés megjavítása, ezért elsőrendű feladat az arteria pulmonalis szűkületének megszüntetése és interarterialis anastomosisek készítése. Azon műtétekben, amikor anastomosist készítenek, a választott módszer »side to side« anastomosis a leszálló aorta és az arteria pulmonalis bal ága között, vagy anastomosis készítése az arteria subclavia és az art. pulmonalis alsó ága között. A bal pitvarba nyíló rendellenes véna esetében annak lekötését végzi, olyan esetekben pedig, amikor nagyereket kell resecálni, majd utána azt összevarrni, ajánlatosnak tartja értranszplantatumok alkalmazását, amelyek nélkül a műtét sokszor el sem végezhető. Véleménye szerint a congenitalis szívbetegségek sebészetében a jövő feladata elsősorban az agy hypoxemiájának a megakadályozása, ami lehetővé fogja tenni az eddigieknél nagyobb beavatkozások elvégzését is.

Kasiseva professzor azokról az állatkísérletekről számolt be, amelyekben művi Botall-vezeték és coarctatio aortae-t készítettek és figyelték ezeknek pathológiás következményeit. E kísérletek alapján különösen felhívja a figyelmet a gerincvelőbénulásra, ami létrejöhet az aorta leszorítását kísérő anaemia következményeképpen.

Guljajev professzor ugyancsak a mitralis stenosis sebészi kezelésével foglalkozott, elsősorban annak foramen ovalae-val, aorta stenosisal, ill. insuffitientiaival való kombinációival. Véleménye szerint mindezekben a kombinációkban a mitralis stenosis viszi a főszerepet és ezért ennek a megszüntetése már magában és általában komoly javulással jár. Ezért a mitralis stenosis műtétét indikálnak tartja akkor is, ha bizonyosfokú mitralis insuffitientia van jelen, mert a műtét után a mitralis billentyűk működése is megjavul.

Ognyev professzor a normalis és a beteg szív vérellátásának kérdésével foglalkozott. A szívet az ún. harmadik vérkeringési kör erei táplálják. Pathológiás állapotokban vagy adhaesios pericarditisben a szervezet egyéb erei el látják. A myocardiumot a vascularis területek szerint többféle alakra és részre lehet osztani aszerint, hogy a coronaria-erek elhelyezkedése milyen. A főágak, amik a szívizomzatot ellátják, a szív hosszanti septumának a vetületébe esnek. A sebészi beavatkozások számára azok az érterületek veszélyesek, amelyek a szív vezetőképességét biztosító nyálábok vidékét táplálják. A szív ereinek igen bőséges anasztomozisai vannak, amelyek nagyon változatosak és a klinikai, valamint kísérleti vizsgálatok arra mutatnak, hogy ezek végarterciák. A perifériás erek követik a myocardium rostjainak irányát. A fülcséket ellátó erek pedig az ún. trabeculákban helyezkednek el. Mindezeknek a megismerésének gyakorlati következményei vannak, azaz az inciziókat a szíven intravascularis és intrafascicularis irányban helyes végezni. Hasonlóképpen a fülcese megvarrásakor vagy a myocardium zárásakor tekintetbe kell venni az erek és az izomfasciculusok lefutásának irányát. Kísérletileg megállapították, hogy szívizomhegedésnél elvékonyodik a szív fala és aneurisma alakul ki. De olyan észlelések is vannak, hogy egyes aneurismáknál nincs változás a szív külső konfigurációjában, mert az elváltozás mélyen a myocardiumban történik. Megállapították azt is, hogy myocardialis infarctusoknál, vagy pl. myocardium-sebek elvarrása után is bőségesen alakulhatnak ki collateralis erek a pericardium felől, főleg ott, ahol a pericardium rátapad a szívizomzatra. Az is bizonyítást nyert, hogy ha nagyobb eret a vele együttfutó vénával

lekötnek, mindig aneurisma keletkezik az érellátás területén. Sőt egyes infarctusoknál a papillaris izmok is komolyan szenvednek, amelynek természetesen a szívbillentyű működésére is kihatása van.

Kazanszkij professzor a szívkoszorú erek elégtelenségének a sebészetét tárgyalta. A sebészi kezelés indokolt a következő feltételek mellett. 1. Hegesedés vagy szűkület van a szívkoszorú-erekben, legtöbbször annak alsó ágában, de ugyanakkor a vénás keringés és nyirokkeringés normális. 2. Ha a szívkoszorú-erekben folyton ismétlődő spasmus van anélkül azonban, hogy az erek falában elváltozások lennének. 3. Hegesedés maradt a myocardiumban infarctusok után.

Mindezekre az esetekre többféle eljárást ajánlottak. Így pl. az idegplexusoknak, ganglionoknak novocain-infiltratioját, hogy ezzel a vascularis működést megjavítsák. Anasztomozist az alsó bal coronaria és az aorta, valamint az arteria thoracicus között. Megpróbálták a vérkeringést elősegíteni azzal, hogy a mellkas izomzatot hozzávarrták a szívhez, vagy pedig adhaesiv pericarditist hoztak létre. Vagy összeköttetést létesítenek a pericardium és a hasüreg között és cseplestrészt helyeznek a bal kamrára, annak epicardiumára. Az idegplexusoknak a novocainos infiltratioja csak coronaria spasmusokban hoz időleges változást. Több mint 200 esetükben az azonnali eredmények jók, de később sok stenocardia kifejlődését látták. Legjobb módszernek tartják a cseplesz hozzávarrását az epicardiumhoz, mely megszünteti az angina-pectoris tüneteket, visszaállítja a szív normális ritmusát, normalizálja a vérnyomást, megerősíti a szív falát és tapasztalatai szerint a beteg munkaképessége elég gyorsan helyreáll. Nagy gondot kell fordítani a cseplesz-rész atrophijának megakadályozására s ha ez sikerül, az eredmények nagyon kielégítőeknek mondhatók. A szívsebészet egyes kérdéseihez számos külföldi előadó hozzászólt és ismertette eredményeit, tapasztalatait. A hozzászólók között kimagasló helyet foglalt el magyar részről Littmann professzor, akinek nagy sebészi anyaga és nagyon jó műtéti eredményei komoly elismerést arattak.

A sebészet előtt álló új feladatok nagyon előtérbe hozták az emberi szervezet lehűtésének és hibernatiojának kérdését. Nyegovszkij—Szoboljeva ezirányú kísérleti munkájában a szív és a központi idegrendszer resistentiáját vizsgálták. Kísérleteket végeztek kutyákon abból a célból, hogy exsanguinatio után a hypothermia hatása hogyan érvényesül. Kimutatták, hogy a hypothermia lényegesen kinyújtja a szervezeti halál idejét. Lehűtött állapotban a keringési rendszer reaktivitása és a respiratio lényegesen csökken. Pentothal narcosisban sikerült az állatok hőmérsékletét 25—20° C-ra lehűteni ganglion-blokád nélkül. A pentothalt azért tartják szükségesnek, mert utána a melegvérű állatok központi idegrendszerének működése könnyebben helyrehozható. A lehűtés után végzett EKG-s vizsgálatok azt mutatták, hogy a ritmus megváltozása nélkül lényeges deformációk jönnek létre QRS csoportban és a T-hullám emelkedik. Ha 32° alá hűtik az állatot, a szív ritmusa lassúbbodik, a systole is megnyúlik.

Ezzel kapcsolatban Starkov a hypothermia alatti reflexreguláció kérdését ismertette. Lehűtéseket végeztek 30—25—20°-ra. Nyulakon végzett kísérletek azt mutatták, hogy a hűtés kezdetekor az anyagcsere eleinte emelkedik, majd 23°-nál lecsökken kb. a felére, 20°-nál pedig csaknem háromszorosára. Ennek megfelelően változások jelentkeznek a vérnyomásban, a vérkeringés gyorsaságában. A legjelentősebb korai elváltozások az agykéregben

lépnek fel, míg a gerincvelőben az alapregulatiók egész a halál előtti lehűlésig fennmaradnak. Kuttyákon a hűtéssel kapcsolatosan a feltételes reflexek csökkennek, majd 27°-on teljesen eltűnnek. Ha utána felmelegítik az állatot az eltűnési fok fölé 1—2 fokkal, a feltételes reflexek visszatérnek. 20°-ig való lehűtésnél azonban a magasabb reflexek csak egy nappal a kísérlet befejezése után tértek vissza. Az agykéreg motorikus centrumainak izgatása még 20°-nál is eredményes volt. Ez azt mutatja, hogy az idegrendszer direkt ingerlékenysége még igen alacsony testhőmérséklet mellett is megmarad, azonban az asszociatív funkciók már a hűtés kezdetén kiesnek, azaz a szervezet és környezetének reguláló systemája teljesen megzavarodik. Sokkal stabilabb marad a közti agy működése, mint a cortexé. A thermoregulatio 30° alatt is működik, sőt a 20° alá lehűtött nyúl ha + 20°-os szobában marad, képes sajátmagát felmelegíteni a normális hőmérsékletre thermoregulatioja révén. A hidegrázás, illetve reszketés közvetlen 30° alatt a legkifejezettebb, 25° alatt azonban már beáll a hidegnarcosis. A hypothalamus működése 25° alatt kezd eltűnni, teljesen azonban még alacsonyabb hőfoknál sem szűnik meg. A medulla, illetve nyúltagy működése, amely a vitális funkciókat szabályozza, 25° körül már lényegesen szenved, de nem szűnik meg. Az állatok általában 20° alatti hőmérsékleten szűnnek meg lélekezni, amikor a szív működésük is lassúvá válik, de még ritmusos. A legtöbb esetben a légzés előbb szűnik meg, mint a szív működés. Kuttyákon pl. a 4. agykamra lokális lehűtésekor a légzés 18°-nál szűnik meg, de a vérnyomás még 120 másodpercig magas maradt, majd hirtelen leesett. A gerincvelő motorikus centrumai 25° körül még irritabilitást mutatnak. Mindezek alapján megállapítható, hogy a nyúltagy és a gerincvelő igen nagy leűtést elvisel. Tehát a reflex-regulációk, — kivéve a feltételes reflexeket, — a leűtés elején emelkednek, majd 28—25° körül hirtelen csökkennek. Arra is vannak kísérleti adatok, hogy erősen leűtött állapotban bekövetkező nagyobb irritáció, pl. műtét vagy narcosis halált okozhat. Mindebből az következik, hogy a sebészi beavatkozások számára az a subnormalis hőmérséklet lesz a legkedvezőbb, amelynél a mélyebb centrumok funkciói nincsenek súlyosan megzavarva.

A tüdősebészet kérdéseinek tárgyalását Kuprianov akadémikus referátuma vezette be. A tüdőgennyedések beosztása után utalt arra, hogy a tüdő gennyes folyamatainál figyelembe kell venni azokat a corticovisceralis, illetve neuroreflectorikus viszonyokat, amelyek a betegség kezdetén szerepeltek. Valószínűnek tartja, hogy tüdőgennyedéseknél kezdeti funkcionális zavarok állnak fenn, amelyek atelectasiához, pneumoniához vezetnek és így megzavarva a vérkeringést lehetővé teszik azt, hogy mikrobák telepedjenek meg az így károsított tüdőszövetben. Kimutatták, hogy a tüdő gennyes folyamatainál a köpet nem különbözik azoknak a köpetétől, akik nem szenvednek hasonló betegségben. Ha pl. lobectomiánál kiiktatják a genyedés központját, a köpet mikroflórája nem változik meg; nyilván azért, mert a baktériumok mint sapprophiták jelen vannak és csak bizonyos esetekben válnak pathogénné. A továbbiakban elemezte a különféle tüdőmegbetegedések kórképét továbbá legjobban bevált konzervatív és műteti gyógyítási módszereket. Hatalmas számú műtéten szerzett tapasztalatokról számolt be megállapítva azt, hogy az eredmények évről évre javulnak és a műtéti halálozás általában 10% alatt mozog.

A további előadások a tüdőgümőkór és a tüdőrák sebészeti problémáival foglalkoztak. A gyakorlat kérdései mellett mindenütt ott szerepeltek azok a

kísérleti, főleg fiziológiás vizsgálatok, amelyek a gyakorlat számára elengedhetetlenül fontosak. Így pl. Anohin akadémikus a funkciók kompenzációjának az alapelveiről és annak a tüdősebészetben felhasználható jeleiről tartott előadást. E tárgykörhöz is számos külföldi előadással csatlakozott.

A harmadik témakörben, amely a bélelzáródás kérdésével foglalkozott, Sztrucskov professzor volt a referens. Több mint 10 000 betegen szerzett tapasztalatáról számolt be és részletesen ismertette azokat az eredményeket, amelyeket az ileus kezelése terén elértek. Hosszú évek tapasztalata kimutatta, hogy a halálos esetek 50%-ában a betegek későn kerültek műtétre, ami arra hívja fel a figyelmet, hogy a műtét sikerének sok faktora között igen előkelő szerepet játszik a korai sebészi segítség és a jó szervezés.

A három főtémán kívül még külön szekció-üléseket is szerveztek traumatológiából, neurochirurgiából és urológiai sebészetből, amely utóbbin nekem is módomban volt előadást tartani a veseüregrendszer modern fiziológiájának alapelveiről és ezen megállapításokon alapuló új műtéti elvekről.

A kongresszuson mintegy 3 000 belföldi küldött résztvevő mellett 19 ország (Albánia, Anglia, Argentína, Belgium, Brazília, Bulgária, Cseh-Szlovákia, Franciaország, India, Jugoszlávia, Kína, Korea, Lengyelország, Magyarország, Mongólia, Németország, Olaszország, Románia, Svédország) 41 küldöttel volt képviselve. A kongresszus vázolt tartalmához méltóan csatlakozott a keret, a rendezés, amit azért fontos, kiemelni mert elég tapasztalat van arról, hogy a legértékesebb tartalmat is megzavarhatja a rendezés hiányossága. Ez a kongresszus gyönyörű példáját mutatta annak, hogyan kell jól rendezni, hogyan kell úgy rendezni, hogy a tárgysorozat folyamatosságában még akkor sem keletkezzen zökkenő, ha történetesen több váratlan előadásnak kell időt biztosítani.

A tanácskozások naponta de. 10 órától du. 3 óráig, illetve du. 6 órától este 10 óráig tartottak. Összesen tehát 12 ülészakasz képezte a keretet. Már az eredeti programban szabadon hagyott ülészakaszok szerepeltek a discussio számára. Ezek lehetővé tették a külföldiek előadásainak beiktatását anélkül, hogy a program tervezett időpontjaiban a legkevesebb eltolódás következett volna be. Az egész programban mindössze annyi változás történt, hogy a Bakuljev akadémikus megnyitója után jelzett koncert a kongresszus befejezésekor és anyagának összefoglalása után teremtett vidám és érzelmekkel telített, lelkes hangulatot.

A megnyitó beszéd után tehát megkezdődött az első téma referálása, amelynek 3 referense volt. A három referens neve alatt jelzett referátumokat az egyik referens foglalta össze 1 órás előadás keretében. Minden témakörhöz 8–10 programba vett előadás csatlakozott 10–15 és 20 perces időtartammal. Közben egy-egy külföldi előadó nyert beosztást megfelelő témájával, ami a programot nagyon változatosabbá és színesebbé tette. Az előadások megszabott időtartamát, tekintet nélkül mindenre, a legszigorúbban betartották és az előadás befejezésének idejét jelző halk csengetés után legfeljebb 1–2 perc maradt az előadó számára, hogy a megkezdett mondatát befejezze, ha történetesen nem jól gazdálkodott az idejével. A külföldiek előadásait nem korlátozták és előadásait orosz nyelven olvasták fel. Az üdvözlő szavakat tolmács közvetítette, az előadást azonban mindig valamelyik szovjet professzor olvasta fel az előadói emelvényről és mellette ott ült a külföldi előadó. Ez a gesztus nagyon megtisztelő volt és nagyban emelte az előadások jelentőségét. Az előadások a Szakszervezetek Házának óriási oszlopcsarnokában folytak, amelyben

több mint 40 hatalmas csillár ontotta a fényt. Nem zavarta az előadások menetét a szövegeket szükségszerűen gyakran kísérő vetítés sem, mert a nagyerejű vetítógép, amellyel szinkron működött a terem megvilágítása, nem követelte meg az elsötétítést, csak a világítás csökkentését. A vetítógépet kiszolgáló szakemberek pontosan követték az előadásokat és az előadónak nem kellett figyelmét másra koncentrálnia, csupán az előadandókra. Megjegyezni kívánom még, hogy a külföldi előadások anyagát 24 óra alatt angol, orosz és francia nyelvre lefordították és elkészítették a vetítógéphez megfelelő nagyságú képanyagot is. A külföldiek ugyanis e három nyelven fejhallgatók segítségével követhették az előadásokat.

Az előadói terem melletti széles folyosókon a földszinten a könyveket árusították, az emeleti folyosókat pedig a műszerkiállítás foglalta el. Minden ülészakban 30 perc szünet szolgált arra, hogy a hallgatóság a kiállítás megtekintésével, könyvvásárlással vagy a büffékben magát felüdítse. A könyvek vásárlásának arányairól csak filmfelvételekkel lehetne valami képet adni. De talán elég annyi, hogy Fonó—Littman : A szív és a nagyerek veleszületett fejlődési rendellenességei című, és a kongresszus idejére orosz nyelven megjelent könyv kb. 3 óra múlva már nem volt kapható. Meglepő és szokatlan volt még az a megfigyelés, hogy dacára a hosszú és estébe nyúló üléseknek, az üléstermet jóformán senki el nem hagyta, hanem mindvégig lelkesen és fáradság a legkisebb jele nélkül hallgatták az előadókat.

Az ülések előtti órákban vagy az erre külön kijelölt napokon a különböző sebészeti intézeteket látogattuk, ahol meggyőződhattünk azokról a gyakorlati eredményekről, amelyeket általában a sebészetben és a sebészet most legérdekesebb területén, a tüdő- és szívsebészetben értek. A szovjet klinikák mind Moszkvában, mind Leningrádban egyformán nagyon gazdagon vannak felszerelve. Ez a gazdagság mind a személyi ellátottság, mind a felszerelés terén nagyon feltűnő. E tekintetben nincs különbség egyes klinikák között. És ez nagyon indokolt. A modern sebészet igen komoly gépi felszerelést kíván és egyidőben sok szakembert foglalkoztat. A szovjet sebészeti klinikák mind ezekben, mind tisztaságban, higiénében példát mutatnak a világnak.

Példát mutatnak sok másban is, de különösen még abban, hogy a gyakorlati és az elméleti orvostudomány szorosan együtt dolgozik. A sebész emberi tüdőt, szívet operál. A műtő alatti kutató traktusban azonban ott dolgozik pl. a fiziológus, hogy állatkísérletekben szerzett észleléseit értékesítse az emberi gyógyításban azzal, hogy a sebész által megoperált embereken is regisztrálja azokat a változásokat, amik a műtét után bekövetkeztek. Visnyevszkij professzor sebészeti klinikáján Anohin professzor a fiziológus. Két szovjet akadémikus, a gyakorlat és elmélet két nagy képviselője együtt dolgozik az emberek egészségéért.

A TUDOMÁNY FEJLŐDÉSE A BOLGÁR NÉPKÖZTÁRSASÁGBAN

A. HADZSIOLOV akadémikus
a Bolgár Tudományos Akadémia titkára

Megjelent a Vesztnyik Akagyemii Nauk SzSzSzR c. folyóirat 1954. évi 12. számában

A bolgár kultúra és tudomány sokévszázados dicső múltra tekinthet vissza. Az ötszázéves török hódoltság akadályozta ugyan a fejlődést, azonban a nagy, testvéri orosz néppel fennálló történelmi kapcsolatok jóvoltából és az orosz nép segítségével fennmaradt a bolgár irodalom, s általában a bolgár kultúra. Az orosz forradalmi demokratáknak — Belinszkijnek, Herzennek, Csernisevskijnek és Dobroljubovnak — tekintélyes részük volt abban, hogy a forradalmi társadalmi eszme kialakult Bulgáriában.

Az első bolgár irodalmi társaság (a Blgarszko knyizsovno druzsesztvo) 1869-ben alakult meg Brailában (Románia). A társaság élén Marin Drinov, a harkovi egyetem bolgár történész-professzora állott. Ez az irodalmi társaság megindította Periodiceszkoje szpizanyie c. folyóiratát, amelynek hasábjain fontos történelmi, irodalmi és egyéb tudományágba tartozó tanulmányok láttak napvilágot. A török uralom alóli felszabadulás után a társaság áthelyezte székhelyét Szófiába, ahol azután tevékenységi köre kibővült. 1911-ben a társaság a Bolgár Tudományos Akadémiává alakult át.

Az egyes tudományágak egyenletesebb fejlődése a szófiai egyetem megnyitásával (1904) vette kezdetét. Az egyetem »Pedagógiai Főiskola« néven tulajdonképpen már 1888 óta működött. 1905-től kezdve rendszeresen megjelent az Ezsegodnyik Szofijszkoگو Univerzityeta (A Szófiai Egyetem Évkönyve) c. tudományos folyóirat; 1913-tól kezdve pedig megindult a tankönyvek, monográfiák, valamint az »Univerzityetszkaja Bibliotyeka« (Egyetemi Könyvtár) c. sorozat (több mint 300 kötet) kiadása.

A monarchofasiszta kormányok azonban minden tőlük telhetőt megtettek, hogy a tudományt a nép fiai elől elzárják és a főiskolai oktatás, a tudományos kutatómunka fejlődését megzavarják. Az évek hosszú sora alatt mindössze egynéhány tudományos kutatóintézet és termelési-technikai tudományos intézet (pl. a Központi Mezőgazdaságtudományi Intézet, Népegészségügyi Intézet, Állatorvostudományi és Bakteriológiai Intézet és egynéhány hasonló jellegű intézmény) létesült.

A bolgár nép haladó gondolkodású fiai, haladó tudósai állandó harcban állottak a reakciós ideológiával. Blagojev (1855—1924), a marxizmus kiváló bulgáriai úttörője számottevő jelentőségű gazdasági, filozófiai és történelmi tanulmányokat hagyott hátra, így a »Szocializmus és a munkáskérdés Bulgáriában« (1900), »Bulgária gazdasági fejlődése« (1903), »A dialektikus materializmus és az ismeretelmélet« (1904), »Társadalmi irodalmi kérdések« (1901) c. műveit.

A Nagy Októberi Forradalom nyomán a haladó bolgár tudósok hatalmas mértékben merítették a marxizmus-leninizmus eszméiből, valamint az élenjáró szovjet tudomány felfedezéseiből és eredményeiből.

Jelenleg, a népi demokratikus rendszer diadala után a bolgár tudósok, Dimitrov tanításához híven, tanulnak a Szovjetuniótól és igekeznek lépést tartani az ország társadalmi-politikai és gazdasági átalakulásával: tudományukat új, szocialista alapokra helyezik át és ezeken az alapokon fejlesztik tovább. A bolgár tudósok kiveszik részüket a szocializmus építésében és a békeharcban, amelyet dolgozó népünk minden erejével támogat.

A Bolgár Kommunista Párt V. kongresszusán Vlko Cservenkov elvtárs »Marxista-leninista oktatás és harc az ideológiai fronton« címen tartott beszámolójában a következőket mondta: »Tudományunk átállításával és maradéktalanul a dolgozó nép, a szocializmus szolgálatába állításával kapcsolatos feladatainkat nem oldhatjuk meg, ha nem alakítjuk teljesen át középfokú és felsőoktatásunk régi rendszerét, pedagógiai intézeteinket, Tudományos Akadémiánkat és tudományos kutatóintézeteinket.«¹

A beszámoló felsorolta tudományos életünk főfeladatait. Eszerint elsősorban is döntő harcot kell vívni a reakciós tudományos elméletek ellen és tudományunknak dialektikus materialista alapokra helyezéséért; a tudományt a legszorosabb kapcsolatba kell hozni a szocialista építéssel, hogy minden tudományág a nép érdekeit szolgálja. A beszámoló hangsúlyozta, hogy a Bolgár Tudományos Akadémia és tudományos kutatóapparátusunk tevékenységének átállítását végre kell hajtani (ennek nyomán az Akadémiának az lesz a hivatása, hogy az egyes tudományágak fontosabb problémáinak kidolgozását biztosítsa és szoros kapcsolatba hozza a szocialista építés feladataival); továbbá, hogy tudományos kutatóintézeteinknek — a termelőerők maximális fejlesztését számbavéve — fokozniok kell országunk természeti kincseinek feltárását és elő kell mozdítaniok, hogy a tudományos eredményeket a legcélszerűbben felhasználják a népgazdaságban.

Tudósaink a Bolgár Kommunista Párt irányítása alatt sikerrel teljesítik e feladataikat. A népi demokratikus rendszer megtisztelő helyet biztosít a tudománynak, korlátlan lehetőségeket teremt rohamos fejlődésére, felvirágzására és eredményeinek közvetlen gyakorlati alkalmazására.

A bolgár tudósok előtt a szovjet tudomány ideológiai és módszertani szempontból egyaránt mintaképül áll. A szovjet tudomány gazdag tapasztalatai nyomán tudósaink egyre behatóbban elsajátítják a marxizmus-leninizmust, egyre radikálisabban és hathatósabban megtisztítják tudományukat a reakciós burzsoá elméletektől; tudományos kutatómunkájukat átszervezik és tervszerű, komplex alapokra helyezik. Tudósaink egyre eredményesebben állítják a tudományt a gazdasági és kulturális építőmunka szolgálatába, egyre eredményesebben kapcsolják össze az elméletet a gyakorlattal, egyre szélesebb körű összhangot létesítenek a tudomány és a termelés között.

A népi kormány évről évre növekvő összegeket fordít az oktatásügy és a tudomány fejlesztésére, s ezek az összegek sokszorososan meghaladják azokat az előirányzatokat, amelyeket e célokra 1944. szeptember 9. előtt fordítottak. Nehéz felsorolni mindazt, ami e téren az elmúlt tíz év alatt történt. A már

¹ V. Cservenkov, Marxista-leninista oktatás és harc az ideológiai fronton. Szófia, 1948. (bolg.)

működő tanintézetek kiterjesztése és megerősítése mellett számos új főiskolát, tanszéket és intézetet létesítettek. Így pl. a megnagyobbodott szófiai egyetemből levált és önálló főiskolává alakult át a Cservenkov Orvosi Akadémia, a Dimitrov Mezőgazdasági Akadémia és a Közgazdaságtudományi Intézet. A szófiai műszaki főiskola megnövelte karainak és tanszékeinek számát, majd nemrégiben több műszaki főiskolára tagozódott. Más városokban is létesültek új főiskolák (mint pl. a Pavlov Orvostudományi Akadémia és a Mezőgazdaságtudományi Főiskola Plovdivban, Népgazdasági Főiskola Sztalinban stb.). Az egyetemi oktatók, asszisztensek, aspiránsok és hallgatók száma az 1944. szeptember 9. előtti színvonalnak a többszörösére emelkedett és továbbra is növekvőben van, s ennek következtében növekvő számban bocsáthatunk ki tervszerűen jólképzett, Dimitrov hagyatékához hű, a szocialista társadalom építése iránt odaadással viseltető kádereket.

Átalakult, és mint szocialista típusú felsőbb állami tudományos kutatóintézmény, valósággal újjászületett a Bolgár Tudományos Akadémia is. Ez az intézmény, amely azelőtt pusztán irodalmi és történettudományi társaság volt, távolállott a néptől és a gyakorlati élet követelményeitől, s egyetlen tudományos kutatóintézettel sem rendelkezett, az 1947. február 19-i, de különösen az 1949. szeptember 19-i törvény alapján az ország tudományos központja lett, mintegy száz akadémikussal az akadémiai levelezőtaggal. Az Akadémia költségvetése évről-évre növekszik: épülőfélben vannak a Növénytermesztési, az Állattenyésztési, az Állatorvosi és a Mikrobiológiai Intézet új létesítményei, s előkészületben vannak a Fizikai, a Kémiai, a Geológiai, a Morfológiai és a Kísérletes Orvostudományi Intézet helyiségeinek építkezési munkálatai.

A Bolgár Tudományos Akadémia jelenleg hét osztályból áll: a fizikai, matematikai és műszaki osztályból; a geológiai, földrajzi és kémiai osztályból; a biológiai és orvostudományi osztályból; a történeti, archaeológiai és filozófiai osztályból; a jog- és közgazdaságtudományi osztályból; a nyelvtudományi, néprajzi és irodalomtudományi osztályból, valamint a képzőművészeti és művészettörténeti osztályból. Tervbe van véve egy önálló mezőgazdaságtudományi osztály létesítése.

A Tudományos Akadémia keretébe 35 tudományos kutatóintézet, 5 múzeum (természettudományi, archaeológiai, néprajzi, pedagógiai és zenetudományi múzeum), állatkert és fűvészkert, magashegy természettudományi állomás és az akadémiai könyvtár tartozik. Ilymódon tehát a Bolgár Tudományos Akadémiában úgyszólván minden természet- és társadalomtudomány képviselve van.

Vannak azonban olyan tudományok, amelyek keretén belül egyes ágazatok még nincsenek kellőképpen kifejlődve. Ez a helyzet pl. a mezőgazdasági, műszaki és az orvostudományok területén. Nem minden intézet rendelkezik még olyan káderekkel, amelyekre a gyors ütemben fejlődő szocialista építés szükségleteinek kielégítésére szükségünk van. Az Akadémia vezetőségének figyelme most e hiányosságok kiküszöbölésére irányul, hogy a lehető legelőrebb időn belül behozzuk a szocialista építés ütemével szembeni lemaradásunkat, és hozzáfogjunk a közel- és a távolabbi jövő szempontjából egyaránt nagyjelentőségű problémák kidolgozásához.

A Bolgár Tudományos Akadémia intézetei egyre inkább a tudományos élet központjaivá, a megfelelő tudományágak területén folyó tudományos kutatómunka irányítóivá és koordinálóivá válnak.

Az Akadémia azon intézetek fejlesztésére összpontosítja figyelmét, amelyeknek tevékenysége közvetlenül összefügg a szocialista építés feladataiból fakadó komplex problémák megoldásával. Ennélfogva a természettudományok és az azokkal összefüggő alkalmazott tudományok — a műszaki, a mezőgazdasági és az orvostudományok — elsőrendű jelentőségűvé válnak. E tudományágak fejlesztéséről 18 akadémiai és több minisztériumi tudományos intézet gondoskodik. Egyre növekvő anyagi bázis áll a szóban forgó intézmények rendelkezésére, és tekintélyes összegeket fordítanak kiterjesztésükre és berendezéseikre.

Ezzel egyidejűleg a Bolgár Tudományos Akadémia, élén T. Pavlov akadémikussal, a tekintélyes marxista filozófussal, komoly gondot fordít a társadalomtudományok fejlesztésére is. Az újonnan létesült intézetekben a marxizmus-leninizmus alapján foglalkoznak a bolgár történelem, a bolgár nyelv és irodalom, a bolgár művészet problémáival, valamint a közgazdaság, a népi demokratikus állam és a jog kérdéseivel is.

A természet- és társadalomtudományok fejlődése nem alakulhatott volna a nép érdekeinek megfelelően, ha nem vívtunk volna döntő harcot a reakciós áltudományos elméletek ellen, ha nem helyeztük volna egész tudományunkat a dialektikus materializmus módszertani alapjára, s ha nem hoztuk volna a legszorosabb kapcsolatba a tudományt a szocialista építéssel. A Bolgár Tudományos Akadémia vezetősége a szovjet tudomány hatalmas tapasztalatai nyomán az utóbbi öt-hét év folyamán több mint száz tudományos vitaülést, konferenciát és kongresszust rendezett. Az elvégzett munka jelentősége óriási. A bolgár tudósok megismerkedtek azokkal az új elvekkkel, amelyek alapján a szovjet tudomány fejlődik és virágzik, sőt ezeket az elveket a maguk elméleti és gyakorlati munkájában eredményesen is alkalmazták.

Az 1947-ben létesített Fizikai Intézet, amelynek élén G. Nadzsakov akadémikus, az Akadémia alelnöke, az Országos Békebizottság elnöke áll, az elméleti és alkalmazott fizika, a fizikai-kémia és a csillagászat fontosabb területeinek problémáival foglalkozik. Nadzsakov akadémikus irányítja a dielektrikumokban és a félvezetőkben fellépő fotoelektrikus jelenségek területén folyó kutatásokat; ő vezette be a különböző kontakt potenciálok új mérési módszerét. A spektroszkópiai laboratóriumok a színképelemzéssel foglalkoznak, és e téren segítséget nyújtanak az ipari üzemeknek és más tudományos intézményeknek. Kaisev levelező tag eredményes munkát fejt ki a kristályképződés és a kristálymagképződés folyamatának tanulmányozása terén. Krisztanov levelező tag a légkör és a meteorológia fizikai problémáival foglalkozik; Dzsakov levelező tag pedig a műszaki fizika és az elektronika gyakorlati vonatkozású kérdéseit tanulmányozza. Dacev és Hrisztov levelező tag a szilárd testek hővezetőképességével, az elektrodinamikával, valamint az elméleti fizika egyéb területeinek problémáival foglalkozik. Bonyev levelező tag a naprendszer és a bolygók fizikai tulajdonságait tanulmányozza. A gyakorlat számára nagy értéket képviselnek Pencsev professzornak az ásványvizek, tóvizek és tengervíz radioaktivitásával és fizikai tulajdonságával kapcsolatos kutatásai, valamint az e területen folyó egyéb munkák.

Az Obreskov akadémikus vezetése alatt álló Matematikai Intézet a matematika különböző területeinek problémáival foglalkozik. Ebben az intézetben működnek a legnevesebb bolgár matematikusok: Cenov akadémikus (általános mozgáselméletek, adalékok a relatív mozgáshoz stb.), K. Popov

(külső ballisztika, a termodinamika alapelvei stb.), L. Csakalov (egész függvények differenciálegyenletei stb.), Dolapcsijev professzor és mások.

A Belev levelező tag vezetése alatt álló Műszaki Intézet három szakosztályra tagozódik: a geodéziai osztályra (az itt dolgozó Hrisztov levelező tag táblázatokat készített a Kraszovszkij-ellipszoidhoz a Gauss—Krügerkoordináták kiszámítására), az erdőtechnikai osztályra (amelyben Sztojanov levelező tag gyakorlati szempontból értékes vizsgálatokat végzett a nyárfa, a keleti bükk és egyéb fafajták tulajdonságaival kapcsolatban) és a hidromeliorációs osztályra (ahol Velev levelező tag számottevően közreműködött az elektrifikáció és a hidromelioráció gyakorlati fejlesztésében). Az intézet a szóban forgó területeken működő más tudományos kutatókat is be akarja vonni munkájába, ami idővel lehetővé teszi, hogy az Akadémia keretében önálló Műszaki Tudományok Osztályát szervezzenek.

Akadémiánk Kémiai Intézet fontos problémák kidolgozásával foglalkozik. Rankov levelező tag pl. új módszereket dolgozott ki a benzaldehid, vanilin stb. előállítására. Megemlítendőek továbbá Ivanov levelező tagnak szer- ves fémvegyületekkel foglalkozó értékes művei.

A Dimitrov akadémikus vezetése alatt álló Földtani Intézet szoros kapcsolatot tart fenn a nagy vízépítészeti objektumokon dolgozó intézetekkel, valamint a hasznos ásványok, — rézérc, ólom- és horganyérc, foszfortartalmú nyersanyagok — felhasználásával foglalkozó intézményekkel. Az intézetben legjobb geológusaink, petrográfusaink és bányamérnökeink dolgoznak.

A Földrajzi Intézetnek, amelynek élén Golubov levelező tag áll, leíró földrajzi és gazdaságföldrajzi szakosztálya van.

A Biológiai és Orvostudományi Osztály magába foglalja a biológiai, agrobiológiai és orvostudományi intézeteket.

A Popov-Biológiai Intézet Popov akadémikus növényfejlesztő módszerének mezőgazdasági alkalmazására fordította főfigyelmét. Az 1952-ben 800 hektáron és 1953-ban 10 000 hektáron végzett kísérletek azt mutatják, hogy ezzel a módszerrel a gyapot, a burgonya és egyéb növények terméshozama 10—20%-kal emelhető. Felfedezték a fermentált dohány nikotintartalmának csökkentési módszerét; folyamatban vannak a nukleinsavak hisztokémiájával kapcsolatos kutatások, a regeneráció problémáinak vonatkozásában. Sztefanov akadémikus (az Erdészeti Intézet igazgatója) értékes kutatásokat végzett fafajtáink szárazságtűrésének meghatározása terén és módszert dolgozott ki a kemény magvak — különösen a leguminózus fűfélék — csírázó-képességének fokozására, amelynek révén a csírázóképeség 90%-kal is emelhető.

A Sztojanov akadémikus vezetése alatt álló Növénytani Intézet szisztematikai, növényföldrajzi és fitopaleontológiai problémákkal foglalkozik, s a takarmányprobléma megoldásával kapcsolatban jelentős eredményeket ért el réti és legelőnövényzetünk osztályozása (tipizálása) terén. Botanikusaink az utóbbi idők folyamán számos új bulgáriai növényfajt és fajtát fedeztek fel; növényföldrajzilag körzetekre osztották fel az országot, s felosztásukat gyakorlatilag is felhasználják a füves vetésforgók alkalmazásánál és az erdőtelepítésknél.

A Növénytermesztési Intézet 1952-ben létesült. Ebben az intézetben dolgozik Daszkalov akadémikus, aki az általa kitermesztett heterózisos paradicsom- és egyéb főzelékfélék révén vált hírnevessé; Georgieva levelező tag, aki a paradicsomfajták vegetatív hibridizációjával kapcsolatban folytat

micsurini kutatásokat, és Popov levelező tag, gabona- és dohányfajtáink szakembere. Az intézet az azóta megszűnt Alkalmazott Biológiai Intézetből fejlődött ki, amelynek vezetője Kosztov akadémikus volt, aki a dohányjal és más ipari növényvel kapcsolatos citogenetikai vizsgálatai révén vált ismertté. A Növénytermesztési Intézetnek széleskörű munkaprogramja van a bulgáriai ipari növények genetikájának, osztályozásának, fizioiogiájának, biokémiájának, szisztematikájának, agrotechnikájának és növénykórtanának területén. Ennek a programnak az a célja, hogy mezőgazdaságunkat jóminőségű növényfajokkal és fajtákkal lássa el. A bolgár növénytermesztési szakemberek bátran haladnak Micsurin útján és maradéktalanul mentesítik magukat a reakciós formalista genetika befolyása alól.

A Bures akadémikus vezetése alatt álló Állattani Intézet főfeladata Bulgária állatvilágára vonatkozó alapvető munka elkészítése. Ennek keretében a »Bulgária madárvilága« és »Bulgária halai« c. monográfia már napvilágot látott (1950-ben ill. 1951-ben), s újabb munkák is már készülöfélben vannak. Nagy gyakorlati jelentőségük van továbbá az Intézet kiadásában megjelenő, rovarokkal és egyéb gazdaságilag kártékony állatokkal foglalkozó műveknek is.

Az Angelov akadémikus vezetése alatt álló Mikrobiológiai Intézet a különféle betegségek elleni harcban való értékes közreműködésével számottevő segítséget nyújtott népgazdaságunknak, egyebek között állattenyésztésünknek is. »Bisztrin« elnevezésű készítményét a konzerviparban a gyümölcsnedvek tisztítására használik. Mezőgazdaságunknak nagymértékben hasznára válik Markov akadémikus módszere, amelynek értelmében a magvakat (szója-, borsó- stb. magvakat) elvetés előtt gumóbaktérium-tenyészetből készített preparátumokkal kezelik. Emanuilov levelező tag egy proteázt vezetett be a sajtgyártásba, amely a hiányosan rendelkezésre álló himuzint pótolja.

A Bolgár Tudományos Akadémia más intézeteivel egyidejűleg 1947-ben létrehozták a Sztranzkij akadémikus vezetése alatt álló Talajtani Intézetet és a Talajtani Múzeumot, amelynek E. Kolarova az igazgatója. A Talajtani Intézet munkatársai már 1947-ben résztvettek a szovjet-bolgár közös expedíción, amelyet Geraszimov akadémikus és Antyipov-Karatajev, a mezőgazdasági tudományok doktora, a Szovjet Tudományos Akadémia képviselői vezettek. Az expedíció meghatározta az ország fontosabb talajtípusait és lerakta Bulgária talajterképezésének alapját.

A Bolgár Tudományos Akadémia talajbiológusai együtt dolgoznak a minisztérium kötelékébe tartozó Puskarov Intézet talajtani szakembereivel és nagyban hozzájárulnak a mezőgazdaságfejlesztési terv teljesítéséhez, az öntözőhálózat berendezéséhez, a mezővédő erdősávok létesítéséhez stb. Számos kutatást végeztek a talajok mikroflórájával kapcsolatban is.

Az Állattenyésztéstudományi Intézetben (igazgató: Hlebarov akadémikus), valamint a főiskolák és a Mezőgazdasági Minisztérium keretében működő állattenyésztési intézetekben egyaránt, ugyancsak új alapokra helyeződött a tudományos kutatómunka. Ennek előmozdítója a Bolgár Tudományos Akadémia 1949-ben megtartott biológiai konferenciája volt, amelyen elvi síkon megsemmisítő csapást mértek a reakciós weismanizmus-morganizmus híveire. Az Akadémia Állattenyésztéstudományi Intézete, a Mezőgazdasági Minisztérium Kísérletes Állatorvostudományi Intézetének közreműködésével — ugyanezzel a célzattal — 1950-ben állattenyésztési és állatorvostudományi kongresszust rendezett. Az intézet nagyjelentőségű gyakorlati eredményeket

ért el a helyi iszkrszki tehénfajta tejhozamának emelése, finomgyapjas és félfinomgyapjas juh fajta, nagyhozamú tyúk fajta kitenyésztése terén, a takarmányozás kérdéseiben stb. Állattenyésztésünk javulásában az állatorvostudomány, a mikrobiológia, a zoológia, az embriológia és egyéb tudományágak területén végzett tudományos munkáknak is szerepük van. A Kísérletes Állatorvostudományi Intézetben Ivanov akadémikus vezetése alatt felfedezték a szarvasmarha-bronchopneumonia kórokozóját és megtalálták e betegség megelőzésének módját. Folyamatban van továbbá a sertésvész kórbonctani vizsgálata is.

A Hadzsiolov akadémikus vezetése alatt álló Morfológiai Intézet számottevő mértékben hozzájárult az idegrendszer szövettani vizsgálatának módszertanához; új módszert dolgozott ki a vörösvérsejt-szedimentáció mikroszkópiai meghatározására, továbbá számos kutatást végzett az emberi magzat vérképzése, valamint az emberi és állati szövet luminiscenciás analízise terén.

A Kísérletes Orvostudományi Intézet (igazgatója Orahovac akadémikus) kamrákat épített a feltételes reflexek tanulmányozására és a pavlovi fiziológia nyomán megkezdett kísérleteik elsősorban a keringés és a táplálkozás fiziológiájának vizsgálatára irányulnak. Emellett számos hazai gyógynövényt vizsgáltak meg és új hazai gyógyszereket vezettek be a gyakorlatba.

A Krisztanov akadémikus vezetése alatt álló Klinikai és Közegészségügyi Orvostudományi Intézet klinikai és közegészségügyi vonatkozású problémákkal foglalkozik.

A Bolgár Tudományos Akadémia orvostudományi intézetei az orvosi akadémiák megfelelő tanszékeinek közreműködésével 1951 folyamán vitatásokat rendeztek, amelyeken morfológiai, fiziológiai és közegészségügyi kérdések kerültek megvitatásra. Ezek a vitatások komoly csapást mértek az orvostudomány reakciós elméleteire és utat mutattak orvostudományunk helyes irányú fejlődésének. E téren nagyban segítségünkre voltak a hozzánk ellátogató szovjet tudósok: köztük Palladin és Szkrjabin akadémikusok.

A Bolgár Tudományos Akadémia keretében számos társadalomtudományi intézet is működik, amelyek a társadalomtudományok kérdéseivel foglalkoznak.

1947-ben alakult meg a Bolgár Történeti Intézet (igazgatója Koszev levelező tag), amelynek az a feladata, hogy történettudományunkat megtisztítsa az idealista és nacionalista felfogások maradványaitól és kidolgozza Bulgária tudományos történetét. Az intézet több értékes monográfiát adott ki (Szlávok és a bolgárok elődei; A bogomilok filozófiai nézetei; Hübéri viszonyok a Bizánc által meghódított Bulgáriában stb.); két folyóirat jelenik meg szerkesztésében: egy tudományos (A Bolgár Történeti Intézet) Közleményei) és egy ismeretterjesztő (Isztoricseszki pregled: történeti szemle) folyóirat. Szerkesztés alatt áll a Bulgária Története c. kétkötetes ismeretterjesztő mű. Akadémiai és tudományos életünk képviselőinek teljes részvételével az intézet több vitatást rendezett történelmünk korszakokra osztása és egyéb fontos problémája tárgyában.

Akadémiánk elnöke, Pavlov akadémikus által megalapított Filozófiai Intézet (igazgató: Kiszelnicsev levelező tag) mind tudományszervezési, mind pedig módszertani vonatkozásban hatalmas munkát végez. Pavlov akadémikus nagy érdeme, hogy társadalomtudományunk mellett természet-tudományunk is a dialektikus materializmus alapjaira helyeződött át. Ő a megalapítója és a főszerkesztője az Intézet kiadásában megjelenő Filozofska

Miszil (Filozófiai gondolat) c. folyóiratnak. E köré a folyóirat köré csoportosulnak a filozófusok. Az intézet közreműködésével készül a kétkötetes Bolgár Enciklopédia is.

Az Archaeológiai Intézet, élén Mijatyev akadémikussal és az Archaeológiai Múzeum (igazgatója : Dimitrov levelező tag) nagyfontosságú ásatások keretében tárja fel a prehisztorikus, a frank, a római, a görög, a szláv és a bolgár emlékeket. Az ásatások eredményei elsősorban az Izvesztyija Archaeologicseszko Insztituta (az Archaeológiai Intézet Közleményei) c. folyóirat hasábjain jelennek meg. 1950 májusában az intézet egy nagyarányú kongresszust rendezett, amelynek archaeológiai tudományunk történelmi materialista alapon való fejlődése szempontjából nagy ideológiai és módszertani jelentősége volt. Az intézet készíti elő Bulgária anyagi kultúrájának történetéhez az anyagot.

Társadalomtudományaink fejlődése szempontjából fontos szerepük van az Akadémia által az utóbbi években alapított egyéb társadalomtudományi intézeteinknek is.

A Bolgár Tudományos Akadémia könyv- és folyóiratkiadási tevékenységét a Tudományos Kiadói Tanács irányítja, amelynek saját kiadóvállalata és nyomdája van. Az Akadémia könyv- és folyóiratkiadványainak száma évről évre növekszik.

Mindez arról tanúskodik, hogy a Bolgár Tudományos Akadémia egyre fokozottabb mértékben átveszi tudományos életünk irányítását, amelyet a gyakorlati szükségletek kielégítésének szolgálatába állít. Az a feladatunk hogy tudományos életünk szervezeti formáit a szocialista építés politikai és gazdasági követelményeinek, valamint ütemének színvonalára emeljük.

A Bolgár Tudományos Akadémia, miután az ideológiai, módszertani és szervezeti átállítást lényegileg befejezte, egyre szélesebbkörű és a szocialista építés szempontjából fontos tudományos feladatok megoldását tűzi napirendre.

A múlt év folyamán pl. az Akadémia az Erdőgazdasági Igazgatóság tudományos kutatóintézetével karöltve nagyarányú komplex talajtanulmányozási expedíciót vezetett Dobrudzsába, ahol állami mezővédő erdősávok telepítését tervezik. Ily módon tehát tudományunk komoly mértékben hozzájárul annak a viszonyainkhoz és lehetőségeinkhez képest grandiózus tervnek a végrehajtásához, amely Dobrudzsa átalakítását és hazánk gabonaraktárává változtatását tűzi ki célul.

Az állami tervbizottság megbízásából az Akadémia kidolgozta a tudományfejlesztés távlati tervét, a második ötéves terv alatti népgazdasági szükségletek számbavételével. Az egyes intézetek és osztályok, de maga az egész Akadémia is, egyre eredményesebben sajátítja el a tervezés és a tudományos kutatómunka komplex irányításának módszerét, s egyre nagyobb sikerrel alkalmazza a kutatások eredményeit a szocialista építésnél. Nyilvánvaló, hogy mennél felelősségteljesebbekké és bonyolultabbakká válnak feladataink, annál égetőbbé válik annak szükségessége, hogy tudományos és tudománytechnikai síkon még szorosabban együttműködjünk a szovjet tudósokkal és a népi demokratikus országok tudósaival.

Az idén az Akadémia keretében megalakították a tudományos tevékenységet koordináló tanácsot, amely az akadémiai intézmények, a minisztériumi intézetek és a főiskolai tanszékek munkáját közös nevezőre hozza.

Az ideológiai fronton folyó harcban, valamint a politikai, tudományos és műszaki ismeretek terjesztésében egyaránt fontos szerepet tölt be az 1944-ben megalakult Bulgária Tudományos Dolgozóinak Szövetsége.

A kormány nagyra értékeli tudósaink eredményeit, aminek bizonyságául számos tudós kap évente Dimitrov-díjat.

Ebből a rövid és hiányos áttekintésből is kitűnik, hogy hazánknak az imperialista zsarnokság alóli felszabadulása után a bolgár tudomány ideológiai, módszertani és szervezési szempontból egyaránt a helyes útra lépett és évről évre szaporítja eredményeit. A bolgár tudósok a szovjet tudósok tapasztalatai nyomán minden erejük megfeszítésével azon vannak, hogy a második ötéves terv folyamán még nagyobb eredményeket érjenek el.

A még végérvényesen fel nem számolt fogyatékoságok és nehézségek ellenére is, tudósaink, ha visszatekintenek a megtett útra, méltán lehetnek büszkéek a nép, a szocialista építés szolgálatába álló bolgár tudomány és a Bolgár Tudományos Akadémia eredményeire. A Bolgár Kommunista Párt és a népi kormány gondoskodásával körülvelt tudósaink tudják, hogy minden új eredményük, minden újabb felfedezésük erősíti a béke, a demokrácia és a szocializmus legyőzhetetlen táborát, amelynek élén a nagy Szovjetunió áll.

FEHÉR DÁNIEL

1890—1955

Fehér Dánielnek, a magyar talajbiológia nagymesterének váratlan halála mélyen lesújtotta és gyászba borította nemcsak a Magyar Tudományos Akadémiát, hanem az egész magyar tudományt is.

Fehér Dániel 1890. október 27-én született a győrmegyei Tenkepusztán, édesapja gazdatiszt volt. Az alsóbb iskolát Budapesten végezte, majd a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Főiskola hallgatója. 1913—14-ben a berlini egyetemen dolgozik. Vasútépítő mérnökként szolgálja végig az első világháborút. 1918-ban főiskolai tanársegéd, majd adjunktus, 1923-ban rendkívüli, 1926-ban rendes tanár, majd az átszervezés után a Műegyetem Bánya-Kohó és Erdőmérnöki Karának professzora. Növényélettantól és kémiából tesz doktori szigorlatot a wieni egyetemen (1920). A húszas és harmincas években tanulmányutakat tesz a skandináv államokban, Svájcban, Német-, Francia- és Olaszországban, több kongresszuson vesz részt és számos előadást tart. 1930-ban norvég-magyar expedíciót szervez a lappföldi erdők megismerésére, 1934- és 1936-ban Killian algeri professzorral együtt két expedícióban járja be a Szaharát a Csád tóig. A felszabadulás után a Magyar—Szovjet Társaság soproni csoportjának egyik megalapítója, a győr-sopronmegyei és a soproni városi tanács tagja. 1949—50-ben dékán, 1951-től az MTA soproni Talajbiológiai Osztályának (ill. Laboratóriumának) vezetője, haláláig, 1955. február 17-ig.

Fehér Dániel az erdészeti tudományok, a növényélettan, a sugárzásbiológia és a talajbiológia úttörő, harcoss kutatója volt. 35 éven át jelentek

meg sűrű egymásutánban közleményei, több mint 200 eredeti dolgozata és könyvei, amelyek a magyar talajbiológiát megteremtették. Foglalkozott növényalaktani (így az akácfa összehasonlító szövettana), élettani (a gazdasági növények hő- és vízgazdálkodása, a növekedés egyes környezeti feltételei) és társulástani kérdésekkel (hazai erdőtársulások és talajuk aciditásának időszakos változásai, a lappföldi erdőtársulások). Munkásságának középpontjában két évtizeden át a hazai erdőtalajok biológiai vizsgálata áll, amelyeket később a mezőgazdasági talajokra is kiterjeszt. Számos kísérlet- és vizsgálat-sorozatot hajtott végre munkatársaival együtt a talajok összetételére, reakció-jára és elektromos vezetőképességére, nitrogén- és humusztartalmának, foszfor- és káliumtartalmának biológiai vonatkozásaira, a talajlélegzésre és a növények CO₂-gazdálkodására, a talajéletnek a klimatikus tényezőkkel kapcsolatos időszaki változásaira stb. vonatkozólag. Megállapítja, hogy a talaj biológiai tevékenysége, amelyet a talajlélegzés intenzitásával mérhetünk, arányos az ún. R-faktorral (talajhőmérséklet + 10 × víztartalom) és a maximumot nyár közepén éri el. Foglalkozott az erdei talajok moszat- és gombaflórájának összetételével és elterjedésével és a talajlakó moszatok asszimilációjával. Legutóbb a fásítás és a füvesvetésforgó talajátalakító hatásainak vizsgálata volt intézete főtémája.

Az utóbbi 15 évben érdeklődését megragadja az a gondolat, hogy az összes elemek rádióaktív sugarakat bocsátanak ki, amelyek a csíranövények tropisztikus görbüléseivel biofizikai úton mérhetők. Ez a probléma élénk vitára adott alkalmat biológusaink és fizikusaink körében, de az effektust kiváltó tényezőt biztosan meghatározni napjainkig sem sikerült.

Fehér Dániel számos kitűnő kézikönyvet és tankönyvet írt, így Szerves Kémiát (1930), Talajtant (1931), háromkötetes Erdészeti Növénytant (1928—1935), amelynek fiziológiai része akkor a legkorszerűbb növényélettani kézikönyvünk volt. Berlinben adták ki a Mikrobiologie des Waldbodens (1933) alapvető művét. Párizsban jelent meg a Recherches sur la microbiologie des sols désertiques (1939), a két expedíció kutatásaink eredményei, míg a magyar beszámoló A Szaharán keresztül (1943) címen látott napvilágot.

Háromévi szakadatlan munka után fejezte be élete főművét, a Talajbiológia (1954) hatalmas kézikönyvét, amelyhez hasonló nincs a világirodalomban sem részletességben, sem korszerűségben. Ennek a nagy műnek megalkotása túlságosan igénybevette egészségét és erejét, de még megérhette megjelenését és elismerését.

Fehér Dániel munkáit, megállapításait számtalan hazai és külföldi kutató idézi, kitűnően felszerelt intézete nemzetközi tudományos műhely volt, ahol nemcsak hazai, de idegen kutatók (németek, franciák, szlovákok, svéd, norvég, finn, spanyol, még kínai is) jöttek tanulni Fehér professzortól. Több külföldi tudományos társaságnak levelező tagja volt, az 1950-es stockholmi nemzetközi botanikai kongresszus az ökológiai osztály egyik alelnökének választotta meg. Jól ismerték munkásságát a Szovjetunió mikrobiológusai is. Felismerte munkásságát a magyar népi demokrácia is, amely előbb a kiemelt tudósok közé sorolta, majd a biológiai tudományok doktorává minősítette, 1954-ben az MTA lev. tagjává választotta.

Barátai és kartársai sokra becsülték, őszintén tisztelték és igazán szerették Fehér Dánielt, aki nemcsak nagy tudós, de igaz ember is volt.

Soó Rezső akadémikus

ÚJ DOKTOROK ÉS KANDIDÁTUSOK

(A Tudományos Minősítő Bizottság hírei)

Sziklai Imre

1954. június 29-én védte meg »Gáspár Imre« című kandidátusi értekezését.
Az értekezés opponensei :

Barta János, az irodalomtudományok kandidátusa
Kovács Endre, a történelemtudomány kandidátusa.

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : Turóczy Trostler József akadémikus

Titkár : Nagy Péter, az irodalomtudományok kandidátusa

✓ Tagok : Baróti Dezső, az irodalomtudományok kandidátusa
Komlós Aladár, az irodalomtudományok kandidátusa
Király István, az irodalomtudományok kandidátusa
Kniezsa István akadémikus.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett az irodalomtudományok kandidátusává minősítette.

Markó Jenő

1954. szeptember 17-én védte meg »A marxista-leninista fogalmazás alapvető kérdései« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei :

Nizsalovszky Endre akadémikus
Vas Tibor, a jogi tudományok kandidátusa.

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : Marton Géza levelező tag

Titkár : Névai László, a jogi tudományok kandidátusa

Tagok : Beck Salamon, a jogi tudományok kandidátusa

Beér János, a jogi tudományok kandidátusa

Kádár Miklós, a jogi tudományok kandidátusa

Kocsis Mihály, a jogi tudományok kandidátusa

Martonyi János, a jogi tudományok kandidátusa

✓
Móra Mihály, a jogi tudományok kandidátusa
Pólai Elemér, a jogi tudományok kandidátusa
Világhy Miklós, a jogi tudományok kandidátusa.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a jogi tudományok kandidátusává minősítette.

Szendy Károly

1954. szeptember 23-án védte meg »Háromfázisú váltakozóáramú rendszer transzformációjának elmélete« című doktori értekezését.

Az értekezés opponensei :

Kovács K. Pál levelező tag
Vajtha Miklós, a műszaki tudományok doktora
Urbanek János, a műszaki tudományok doktora.

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : Egervári Jenő akadémikus
Titkár : Halász Dénes, a műszaki tudományok doktora
Tagok : Fonó Albert levelező tag
Verebély László levelező tag
Liska József, a műszaki tudományok doktora
Pöschl Imre, a műszaki tudományok doktora.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a műszaki tudományok doktorává minősítette.

Góth Endre

1954. szeptember 29-én védte meg »A hypophysis, mellékvese és pajzsmirigy összefüggése a fehérje és szénhidrát anyagcserével« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei :

Sós József, az orvosi tudományok doktora
Bach Imre, az orvosi tudományok kandidátusa.

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : id. Issekutz Béla akadémikus
Titkár : Julesz Miklós, az orvosi tudományok kandidátusa
Tagok : Kovách Arisztid, az orvosi tudományok kandidátusa
Karády István, az orvosi tudományok kandidátusa
Farkas Károly, az orvosi tudományok kandidátusa.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett az orvosi tudományok kandidátusává minősítette.

Botár Gyula

1954. november 4-én védte meg »A sympathicus[✓] élettani-morphologia felosztása az egészséges ember ganglion coeliacuma idegsejtjeinek kvalitatív és kvantitatív vizsgálata alapján« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei :

✓ Ábrahám Ambrus levelező tag
Szentágothai János levelező tag.

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : Kiss Ferenc, az orvosi tudományok doktora
Titkár : Juhász Pál, az orvosi tudományok kandidátusa
Tagok : Horányi Béla, az orvosi tudományok doktora
Haranghy László, az orvosi tudományok doktora
Lehoczky Tibor, az orvosi tudományok doktora.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett az orvosi tudományok kandidátusává minősítette.

Berentei György

1954. november 26-án védte meg »Csonthiányok pótlása harántsegmentum átültetéssel« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei :

Krompecher István, az orvosi tudományok doktora
Hedri Endre, az orvosi tudományok kandidátusa.

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : Babics Antal akadémikus
Titkár : Littmann Imre, az orvosi tudományok kandidátusa
Tagok : Haranghy László, az orvosi tudományok doktora
Zinner Nándor, az orvosi tudományok kandidátusa
Molnár Béla, az orvosi tudományok kandidátusa.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett az orvosi tudományok kandidátusává minősítette.

Kollár Lajos

1954. november 29-én védte meg »A beton zsugorodásának és kúszásának hatása a szerkezetek erőjátékára« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei :

Csonka Pál, a műszaki tudományok doktora
Palotás László, a műszaki tudományok doktora.

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : Széchy Károly levelező tag

Titkár : Gyengő Tibor, a műszaki tudományok doktora

Tagok : Gáspár Géza, a műszaki tudományok kandidátusa

Korányi Imre, a műszaki tudományok doktora

Ratthing Ferenc, a műszaki tudományok kandidátusa

Schwertner Antal, a műszaki tudományok kandidátusa.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a műszaki tudományok kandidátusává minősítette.

Feuer István

1954. november 30-án védte meg »Szövegmények a nyelőső mütetek után« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei :

Molnár Béla, az orvosi tudományok kandidátusa

Littmann Imre, az orvosi tudományok kandidátusa.

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : Hedri Endre, az orvosi tudományok kandidátusa

Titkár : Szántó György, az orvosi tudományok kandidátusa

Tagok : Czeida-Pommersheim Ferenc, az orvosi tudományok kandidátusa

Ratkóczy Nándor, az orvosi tudományok kandidátusa

Réthy Aurél, az orvosi tudományok kandidátusa

Kubányi Endre, az orvosi tudományok kandidátusa.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett az orvosi tudományok kandidátusává minősítette.

Korányi György

1954. november 30-án védte meg »Vizsgálatok az üveg tisztulására vonatkozólag« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei :

Szigeti György levelező tag

Szalkay Ferenc, a műszaki tudományok kandidátusa.

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : Varga József akadémikus

Titkár : Knapp Oszkár, a kémiai tudományok kandidátusa

Tagok : Bereczky Endre, a kémiai tudományok kandidátusa

Grofcsik János, a kémiai tudományok kandidátusa

Lengyel Béla, a kémiai tudományok doktora

Vándor József, a kémiai tudományok doktora.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a műszaki tudományok kandidátusává minősítette.

Szabó Pál

1954. december 3-án védte meg »Krisztallit-méreték meghatározása a Debye—Scherrer-vonalak kiszélesedéséből« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei :

Gombás Pál akadémikus
Kónya Albert, a fizikai tudományok kandidátusa.

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : Buzágh Aladár akadémikus
Titkár : Komáromy Istvánné, a kémiai tudományok kandidátusa
Tagok : Schay Géza akadémikus
Szabó Zoltán levelező tag
Gáspár Rezső, a fizikai tudományok kandidátusa
Simonyi Károly, a fizikai tudományok kandidátusa
Kiss István, a kémiai tudományok kandidátusa.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a kémiai tudományok kandidátusává minősítette.

Zambó János

1954. december 6-án védte meg »Feszültség elosztás a föld alatt« című doktori értekezését.

Az értekezés opponensei :

Széchy Károly levelező tag
Tarján Gusztáv levelező tag
Esztó Péter, a műszaki tudományok doktora.

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : Tárczy-Hornoch Antal akadémikus
Titkár : Hazay István, a műszaki tudományok doktora
Tagok : Osztrovszki György levelező tag
Rédey István, a műszaki tudományok doktora.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a műszaki tudományok doktorává minősítette.

Jakabfi Imre

1954. december 7-én védte meg »Csecsemőkori középfülgyulladás« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei :

Petényi Géza levelező tag
Kassai Dezső, az orvosi tudományok kandidátusa.

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : Gegesi-Kiss Pál akadémikus
Titkár : Varga Gyula, az orvosi tudományok kandidátusa
Tagok : Fleischmann László, az orvosi tudományok doktora
Csapó József, az orvosi tudományok kandidátusa
Gerlóczy Ferenc, az orvosi tudományok kandidátusa
Kapus Gyula, az orvosi tudományok kandidátusa
Krepuska István, az orvosi tudományok kandidátusa.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett az orvosi tudományok kandidátusává minősítette.

Szörényi Erzsébet

1954. december 16-án védte meg »Magyarországi kréta Echinoideák« című doktori értekezését.

Az értekezés opponensei :

Dudich Endre levelező tag
Földvári Aladár, a föld- és ásványtani tudományok doktora
Kretzói Miklós, a föld- és ásványtani tudományok doktora.

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : Vadász Elemér akadémikus
Titkár : Egyed László, a műszaki tudományok doktora
Tagok : Horusitzky Ferenc, a föld- és ásványtani tudományok doktora
Vitális Sándor, a föld- és ásványtani tudományok doktora
Hankó Béla, a biológiai tudományok doktora
Soós Lajos, a biológiai tudományok doktora.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a föld- és ásványtani tudományok doktorává minősítette.

Kádár Tibor

1954. december 17-én védte meg »Az állami közegészségügyi felügyelet jelentősége a szocialista egészségügy megelőző irányzatának érvényesülésében« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei :

Jeney Endre, az orvosi tudományok doktora
Dabis László, az orvosi tudományok kandidátusa.

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : Kanyó Béla, az orvosi tudományok kandidátusa
Titkár : Háhn Béla, az orvosi tudományok kandidátusa
Tagok : Kun Lajos, az orvosi tudományok kandidátusa
Surányi Olga, az orvosi tudományok kandidátusa
Timár Miklós, az orvosi tudományok kandidátusa.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett az orvosi tudományok kandidátusává minősítette.

Láng László

1954. december 20-án védte meg »A 9 helyen szubsztituált fenantrén származékok ultraibolya abszorpciós szinképének vizsgálata« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei :

✓
✓
Kiss Árpád levelező tag
Pauncz Rezső, a fizikai tudományok kandidátusa

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : Schay Géza akadémikus
Titkár : Hoffmann Tibor, a fizikai tudományok kandidátusa
Tagok : Boros János, a fizikai tudományok kandidátusa
Nagy Elemér, a fizikai tudományok kandidátusa
Szalkai Ferenc, a műszaki tudományok kandidátusa.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a kémiai tudományok kandidátusává minősítette.

Fialovszky Lajos

1954. december 20-án védte meg »A belső gyújtótávolság állítású távmérő táveső szerkesztése« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei :

Tárczy-Hornoch Antal akadémikus
Bárány Nándor levelező tag.

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Rédey István, a műszaki tudományok doktora
Titkár : Dékány Sándor, a műszaki tudományok kandidátusa
Tagok : Hazay István, a műszaki tudományok doktora
Regőczy Emil, a műszaki tudományok doktora
Ács Ernő, a műszaki tudományok kandidátusa
Szalkay Ferenc, a műszaki tudományok kandidátusa.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a műszaki tudományok kandidátusává minősítette.

Babos Imre

1954. december 22-én védte meg »Magyarország táji erdőművelésének alapjai« című doktori értekezését.

Az értekezés opponensei :

Kreybig Lajos akadémikus
Magyar János, a mezőgazdasági tudományok doktora
Magyar Pál, a biológiai tudományok doktora.

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : Máthé Imre levelező tag
Titkár : Gyórfi János, a biológiai tudományok doktora
Tagok : Fehér Dániel levelező tag
Fekete Zoltán levelező tag
Porpáczy Aladár levelező tag
Róth Gyula, a mezőgazdasági tudományok doktora
Varga Lajos, a biológiai tudományok doktora.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a mezőgazdasági tudományok doktorává minősítette.

Csapody István

1954. december 22-én védte meg »Szemüregi plasztikák« című doktori értekezését.

Az értekezés opponensei :

Babics Antal akadémikus
Radnót Magda, az orvosi tudományok doktora
Kettesy Aladár, az orvosi tudományok doktora.

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Gegesi-Kiss Pál akadémikus
Titkár : Baló József, az orvosi tudományok doktora
Tagok : Környei István levelező tag
Petényi Géza levelező tag
Kiss Ferenc, az orvosi tudományok doktora.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett az orvosi tudományok doktorává minősítette.

Csáki Frigyes

1954. december 23-án védte meg »Soros kondenzátorok alkalmazásának kérdései« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei :

Szendy Károly, a műszaki tudományok kandidátusa
Ronkay Ferenc, a műszaki tudományok kandidátusa.

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : Verebély László levelező tag
Titkár : Eislér János, a műszaki tudományok kandidátusa
Tagok : Urbanek János, a műszaki tudományok doktora
Vajta Miklós, a műszaki tudományok doktora
Ignác Pál, a műszaki tudományok kandidátusa
Gesztli Pál Ottó, a műszaki tudományok kandidátusa.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a műszaki tudományok kandidátusává minősítette.

ifj. Hetényi Géza

1954. december 28-án védte meg »A szövetek cukorforgalmát befolyásoló tényezők, különös tekintettel az inzulin hatására« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei :

Went István levelező tag
Kovács Arisztid az orvosi tudományok kandidátusa.

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : id. Issekutz Béla akadémikus
Titkár : Magyar Imre, az orvosi tudományok kandidátusa
Tagok : Straub. F. Brunó akadémikus
Julesz Miklós, az orvosi tudományok kandidátusa
Ludány György, az orvosi tudományok kandidátusa.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett az orvosi tudományok kandidátusává minősítette.

Renner János

1954. december 29-én védte meg »Újabb vizsgálatok a függővonal-elhajlások körében« című doktori értekezését.

Az értekezés opponensei :

Tárczy-Hornoch Antal akadémikus
Kántás Károly levelező tag
Hazay István, a műszaki tudományok doktora.

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : Vadász Elemér akadémikus
Titkár : Egyed László, a műszaki tudományok doktora
Tagok : Bogárdi János, a műszaki tudományok doktora
Regőczy Emil, a műszaki tudományok doktora
Rédey István, a műszaki tudományok doktora
Vitalis Sándor, a föld- és ásványtani tudományok doktora.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a föld- és ásványtani tudományok doktorává minősítette.

Mészáros István

1954. december 29-én védte meg »Szatíra és valóság. Adalékok a szatíra elméletéhez« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei :

Sötér István, az irodalomtudományok doktora
Szigeti József, a filozófiai tudományok kandidátusa.

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : Mátrai László levelező tag
Titkár : Nádor György, a filozófiai tudományok kandidátusa
Tagok : Bóka László levelező tag
Kardos Tibor levelező tag
Tolnai Gábor levelező tag
Gyergyai Albert, az irodalomtudományok kandidátusa
Hont Ferenc, az irodalomtudományok kandidátusa
Zádor Anna, a művészettörténeti tudományok kandidátusa.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a filozófiai tudományok kandidátusává minősítette.

Kemenesy Ernő

1954. december 31-én védte meg »A növénytermesztés a termőerő-gazdálkodás szolgálatában« című doktori értekezését.

Az értekezés opponensei :

Kreybig Lajos akadémikus
Surányi János levelező tag
Erdei Ferenc levelező tag.

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : Manninger Rezső akadémikus
Titkár : Nagy Lóránd, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa
Tagok : Jávorka Sándor akadémikus

Sedlmayr Kurt akadémikus
Máthé Imre levelező tag
Obermayer Ernő levelező tag
Somos András levelező tag
Zólyomi Bálint levelező tag
Di Gléria János, a mezőgazdasági tudományok doktora
Kolbai Károly, a mezőgazdasági tudományok doktora.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a mezőgazdasági tudományok doktorává minősítette.

Vágsellyei István

1954. december 31-én védte meg a »Füvesvetésforgó szerkezetének vizsgálata, figyelemmel annak magyarországi alkalmazására« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei :

Berend István, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa
Nagy Lóránd, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa.

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : Erdei Ferenc levelező tag
Titkár : Kiss Albert, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa
Tagok : Kreybig Lajos akadémikus
Máthé Imre levelező tag
Surányi János levelező tag
Csákány István, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa
Kelemen Zoltán, a közgazdasági tudományok kandidátusa
Láng Géza, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a mezőgazdasági tudományok kandidátusává minősítette.

Farkas József

1955. január 7-én védte meg »A bizonyítás alapkérdései a magyar polgári perben« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei :

Nizsalovszky Endre akadémikus
Móra Mihály, a jogi tudományok kandidátusa.

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : Marton Géza levelező tag
Titkár : Eörsi Gyula, a jogi tudományok kandidátusa
Tagok : Világhy Miklós, a jogi tudományok kandidátusa

Weltner Andor, a jogi tudományok kandidátusa
Névai László, a jogi tudományok kandidátusa
Vas Tibor, a jogi tudományok kandidátusa
Kovács István
Buza László akadémikus
Beck Salamon, a jogi tudományok kandidátusa.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a jogi tudományok kandidátusává minősítette.

Szodoray Lajos

1955. január 7-én védte meg »A psoriasis pathomechanizmusának idegi tényezői« című doktori értekezését.

Az értekezés opponensei :

Hetényi Géza akadémikus
Lissák Kálmán levelező tag
Melczer Miklós, az orvosi tudományok doktora.

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : id. Issekutz Béla akadémikus
Titkár : Rajka Ödön levelező tag
Tagok : Went István levelező tag
Guzsman József, az orvosi tudományok doktora
Soós József, az orvosi tudományok doktora.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett az orvosi tudományok doktorává minősítette.

Kárpáti Zoltán

1955. január 10-én védte meg »Magyarország és a környező területek sorbusai« című doktori értekezését.

Az értekezés opponensei :

Jávorka Sándor akadémikus
Soó Rezső akadémikus
Máthé Imre levelező tag.

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : Zólyomi Bálint levelező tag
Titkár : Okályi Iván, a mezőgazdasági tudományok doktora
Tagok : Wágner János, a biológiai tudományok doktora
Fehér Dániel levelező tag

Porpáczy Aladár levelező tag
Magyar Pál, a biológiai tudományok doktora
Sárkány Sándor, a biológiai tudományok doktora
Ubrizsy Gábor, a biológiai tudományok doktora.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a biológiai tudományok doktorává minősítette.

Varsányi György

1955. január 10-én védte meg »Néhány újabb adat benzol és monohalogen-benzolok gőzének ultraibolya abszorpciós spektrumáról« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei :

Schay Géza akadémikus
Kovács István levelező tag.

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : Kiss Árpád levelező tag
Titkár : Oláh György, a kémiai tudományok kandidátusa
Tagok : Lengyel Béla, a kémiai tudományok doktora
Szarvas Pál, a kémiai tudományok kandidátusa
Mátrai Tibor, a fizikai tudományok kandidátusa
Török Tibor, a kémiai tudományok doktora
Scari Ottó, a fizikai tudományok kandidátusa
Déri Márta, a műszaki tudományok kandidátusa.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a kémiai tudományok kandidátusává minősítette.

Lőrinczy Ervin

1955. január 19-én védte meg »A gangrénás fogak gyógyításának új szemlélete és kísérletes igazolása« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei :

Hattyasy Dezső, az orvosi tudományok doktora
Adler Péter, az orvosi tudományok kandidátusa.

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : Balogh Kálmán, az orvosi tudományok doktora
Titkár : Molnár László, az orvosi tudományok kandidátusa
Tagok : Kemény Imre, az orvosi tudományok kandidátusa
Simon Béla, az orvosi tudományok kandidátusa
Schranecz Dénes, az orvosi tudományok kandidátusa.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett az orvosi tudományok kandidátusává minősítette.

Lukács Lajos

1955. január 27-én védte meg »Függetlenségi mozgalmak 1849—1867.« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei :

Léderer Emma, a történelemtudomány doktora
Mérei Gyula, a történelemtudomány kandidátusa.

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : I. Tóth Zoltán levelező tag
Titkár : Hanák Péter, a történelemtudomány kandidátusa
Tagok : Ember Győző levelező tag
Gerőné Fazekas Erzsébet, a történelemtudomány kandidátusa
Révész Imre akadémikus.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a történelemtudomány kandidátusává minősítette.

Bányai Éva

1955. január 28-án védte meg »Csapadékcsereléses reakciók az analitikai kémiában« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei :

Schulek Elemér akadémikus
Szarvas Pál, a kémiai tudományok kandidátusa.

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : Szabó Zoltán levelező tag
Titkár : Déri Márta, a műszaki tudományok kandidátusa
Tagok : Mika József, a kémiai tudományok doktora
Török Tibor, a kémiai tudományok doktora
Mester László, a kémiai tudományok kandidátusa
Pungor Ernő, a kémiai tudományok kandidátusa
Végh Antal, a kémiai tudományok kandidátusa.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a kémiai tudományok kandidátusává minősítette.

Simon Tibor

1955. január 28-án védte meg »Az Északi-Alföld erdői« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei :

Zólyomi Bálint levelező tag
Magyar Pál, a biológiai tudományok doktora.

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : Jávorka Sándor akadémikus

Titkár : Kárpáti Zoltán, a biológiai tudományok kandidátusa

Tagok : Máthé Imre levelező tag

Fekete Zoltán levelező tag

Ubrizsy Gábor, a biológiai tudományok doktora

Babos Imre, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa

ifj. Fekete Zoltán, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa

Timár Lajos, a biológiai tudományok kandidátusa

Wágner Richárd, a földrajzi tudományok kandidátusa.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a biológiai tudományok kandidátusává minősítette.

Medgyesi Pál

1955. február 4-én védte meg »Valószínűség-eloszlásfüggvények keverékének felbontása összetevőire« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei :

Szőkefalvi Nagy Béla levelező tag

Gyires Béla, a matematikai tudományok kandidátusa.

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : Hajós György akadémikus

Titkár : Fenyő István, a matematikai tudományok kandidátusa

Tagok : Turán Pál akadémikus

Jordan Károly levelező tag

Horváth János, a fizikai tudományok kandidátusa

Makai Endre, a matematikai tudományok kandidátusa

✓ Pauncz Rezső, a fizikai tudományok kandidátusa.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a matematikai tudományok kandidátusává minősítette.

Garas Klára

1955. február 7-én védte meg »Magyarországi festészet a XVIII. században« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei :

Pigler Andor, a művészettörténeti tudományok kandidátusa

Vayer Lajos, a művészettörténeti tudományok kandidátusa.

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : Fülepi Lajos levelező tag

Titkár : Dercsényi Dezső, a művészettörténeti tudományok kandidátusa

Tagok : Klaniczay Tibor, az irodalomtudományok doktora

Balogh Jolán, a művészettörténeti tudományok kandidátusa

Gerevich László, a művészettörténeti tudományok kandidátusa.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a művészettörténeti tudományok kandidátusává minősítette.

Heller Ágnes

1955. február 16-án védte meg »Csernyisevszkij etikája (az értelmes önzés problémája)« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei :

Fogarasi Béla akadémikus

Nádor György, a filozófiai tudományok kandidátusa.

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : Mátrai László levelező tag

Titkár : Szigeti József, a filozófiai tudományok kandidátusa

Tagok : Szabó Imre levelező tag

Kardos László, az irodalomtudományok kandidátusa

Havas Ernő, a filozófiai tudományok kandidátusa

Mészáros István, a filozófiai tudományok kandidátusa.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a filozófiai tudományok kandidátusává minősítette.

Ács Ernőt

a Tudományos Minősítő Bizottság a műszaki tudományok doktorává minősítette.

A Tudományos Minősítő Bizottság

Kolonics Ilonát

a Szovjetunióban megszerzett művészeti kandidátusi fokozata alapján »A Szovjetunió Művészeti Akadémiájának kandidátusává« minősítette.

A Tudományos Minősítő Bizottság a Szovjetunióban megvédett disszertációjuk alapján

Erdélyi Jánost a műszaki tudományok kandidátusává,

Kovács Gábort a mezőgazdasági tudományok kandidátusává,

Szarka Józsefet a neveléstudományok kandidátusává

minősítette.

TARTALOMJEGYZÉK

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának munkája	59
<i>Babics Antal</i> akadémikus :	
Rövid összefoglaló a szovjet sebészek XXVI. kongresszusáról	70
A. <i>Hadzsiolov</i> akadémikus, a Bolgár Tudományos Akadémia titkára :	
A tudomány fejlődése a Bolgár Népköztársaságban	78
<i>Fehér Dániel</i>	87
A Tudományos Minősítő Bizottság hírei :	
Új doktorok és kandidátusok	89

СОДЕРЖАНИЕ

О работе Библиотеки Венгерской Академии Наук	59
академик А. БАБИЧ — Краткий отчет о работе XXVI Съезда советских хирургов	70
академик А. ХАДЖИОЛОВ, гл. ученый секретарь Президиума Болгарской Академии Наук - Развитие науки в Болгарской Народной Республике	78
Даниэль Фехер	87
Сообщения Высшей Квалификационной Комиссии :	
Новые доктора и кандидаты наук	89

A kiadásért felel: az Akadémiai Kiadó igazgatója

Műszaki felelős: Farkas Sándor

A kézirat beérkezett: 1955. IV. 11. — Terjedelem: 4 (A/5) ív, 1 ábra

Akadémiai nyomda, Gerlőczy u. 2. — 36159/55 — Felelős vezető: ifj. Puskás Ferenc

Felelős szerkesztő : Osztrovszki György

Technikai szerkesztő : Szántó Lajos

Szerkesztőség : Budapest, V., Akadémia u. 2. Távbeszélő : 127-069

Kiadóhivatal : Budapest, V., Alkotmány u. 21. Távbeszélő : 111-010

Egyes szám ára : 3 Ft

Előfizetés egy évre : 36 Ft (Az Akadémia tagjai tagilletményként kapják.)

Csekk számla : 04-878-111-46

Egyes szám ára: 3,— Ft

AKADÉMIAI
ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBÍZÁSÁBÓL
SZERKESZTI

OSZTROVSZKI GYÖRGY
FŐTITKÁR

1955 ÁPRILIS

LXII. KÖTET – 509. SZÁM

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
BUDAPEST, 1955

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

SZERKESZTI: OSZTROVSZKI GYÖRGY

LXII. KÖTET, 1955

A MŰSZAKI TUDOMÁNYOK OSZTÁLYA TUDOMÁNYTÖRTÉNETI FŐBIZOTTSÁGÁNAK VITAÜLÉSE

(1955. március 10.)

A Magyar Tudományos Akadémia Műszaki Tudományok Osztályának Tudománytörténeti Főbizottsága 1955. március 10-én vitaülést tartott »A magyar műszaki tudománytörténet kérdései«-vel kapcsolatban. A vitaülésen nagy számban vettek részt tudósok és a műszaki tudománytörténet iránt érdeklődő szakemberek.

Az előadásokat számos hozzászóló részvételével vita követte. A vitaülés során került sor az 1954. évre hirdetett műszaki tudománytörténeti pályázat eredményeinek ismertetésére és a pályadíjak kiosztására.

*

A MŰSZAKI TUDOMÁNYTÖRTÉNET MŰVELÉSE

VADÁSZ ELEMÉR akadémikus elnöki megnyitója

A tudományok fejlődésének vizsgálatában általános szabályként adódik, hogy kezdeti fokon, az egymástól elszigetelten működött tudósok új felfedezéseivel új tudományos irányok létesülnek. Ezeknek elterjedését, a tudomány nemzetközi közkincsévé válását a könyvnyomtatás majd az utazások megkönnyítése, a nemzetközi érintkezés lehetősége segítette elő. A tudományművelésnek a kultúra fejlődésével minden országban rendszeres intézményesítése, különösen pedig az oktató intézmények, egyetemek létesítése és fejlődése biztosították és mindmáig terjedően kizárólagosan megvalósíthatják a tudományok terjesztését és a tudományok fokozódó művelését. Ez a múltban egyes egyetemek meghatározott irányú működésével, főként azonban egyes kimagasló tudósok egyénisége körül kialakított »iskolával« történt.

A tudományok fejlődésével kialakult módszerek és eszközök napjainkban már a tudományművelést bizonyos mértékig mechanizálják s a tudománytermelés ilyen eszközeinek nagymérvű növekedése és tervszerűsítése mindinkább háttérbe szorítja a tudósok egyéni szerepét. A tudományos iskolák a különböző vizsgálati módszerek és műszerek köré csoportosulnak. Különösen vonatkozik ez a műszaki tudományokra, ahol a tudományos gondolat a technikai megvalósításban kap igazolást, s a technika mindinkább elhomályosítja a gondolatot. A műszaki alkotások, még a legnagyobbak is, magukban véve nem fejezik ki a tudományt, csak az előzmények össze-

hasonlító kritikai vizsgálata adja meg a tudományos jelleget. *A műszaki tudománytörténet első feladata tehát a műszaki tudományok gondolati fejlődés-menetének feltárása.*

Minden tudományos felfedezés kritikai vizsgálatát korának társadalom-alakulásában, tudományos légkörében, a rendelkezésre állott eszközök és lehetőségek figyelembevételével kell végeznünk. Erre kötelez az elődök munkájának igazságos megítélése, különösen a műszaki tudományokban, ahol felhasználjuk letűnt nemzedékek alkotásait, alkotóikra való tekintet nélkül. Tudjuk, hogy a műszaki tudományos gondolatok megvalósítását a kapitalizmusban gyári titkok őrzik és szabadalmak »védik«. Ez a védelem azonban nem felel meg az emberiség egészének javára történő közrebocsájtás elvének. Előttünk ebben *Eötvös Loránd* magasztos példája lebeg, aki világraszóló graviméteres ingáját sohasem szabadalmaztatta, sőt annak nagy jelentőségű gyakorlati alkalmazását is másoknak engedte át. A magyar műszaki tudománytörténetre tartozik annak a megállapítása, hogy az *Eötvös* ingát gyakorlati földtani kutatásra, az azóta is legáltalánosabban használatos kőolajkutatásra, a szlovákiai Nyitra völgyben, Egbell vidékén 1918-ban, *Böckh Hugó* nagynevű geológusunk alkalmazta. Ezzel a gyakorlati geofizika is tőlünk indult el.

A tudományos gondolatok és műszaki alkotások *történeti* megismerésének nagy nevelő-serkentő hatása van az oktatásban és a tudományos kutatásra való nevelésben. Egyrészt megértjük s folyamatos fejlődésében látjuk mai tudományunk alapját tevő egyes tudományos felfedezéseknek jelentőségét, másrészt behatolunk azok keletkezésének egykori, a maitól eltérő légkörébe, ami sokszor megkötötte vagy gátolta az intuício szabad érvényesülését. Nem utolsó sorban szükséges itt foglalkoznunk az egyes tudósok egyéni lelkivilágának vizsgálatával is, mert az egyéni szellem és jellem, alkat és vérmérséklet, környezet és hivatottság, a társadalmi hatás mindig visszatükröződik a nagy alkotásokban. A szubjektív emlékezésben azonban mindig a történetíró tárgyilagosságával kell eljárunk.

Ezzel a bevezetesként nyersen fölvetett irányelvvel már eleve hangsúlyozni kívánjuk, hogy a műszaki tudománytörténeti kutatás csak kritikai értékeléssel lehet tudományos színvonalú. Eddigi elég gazdag műszaki tudománytörténeti irodalmunk ebben a vonatkozásban túlnyomólag a minden tudományfejlődésben általánosan érvényes megállapító, leíró szakasz megmerevedett állapotában van. Újravizsgálatra és kritikai újraértékelésre van szükség ott is és akkor is, ha egyik-másik vonatkozásban bőséges leírásaink vannak. Egy-két esetben ez már meg is indult, de az eddigiek inkább csak bővített újrakiadásai a régebbi leíró szemléletnek. Imitt-amott szakmai elfogultságból következő túlértékeléssel, a magyar tudomány számára szükségtelen menteni akarással, vagy feledésbe ment magyar alkotások szükséges, de elszigetelten történő jóhiszemű, kiásásával. Itt jut nagy szerephez a tudománytörténeti kritika, az a kritika, ami a múltat és a jelent egybefogóan tudja érzékeltetni, olyan kritikai szemlélet, ami a múlt alkotásait a maguk korának függvényében láttatva, azok mai ellentmondásaival egységben ábrázolja. Kimutatja a fejlődés vonalát, a meghaladott múltat összeköti az élő jellel. A mindenkori fejlődésben a változásokban kritikai értékelés tudja csak fölismerni az állandót, a maradandót, a műszaki fejlődés iránytjelző tengelyvonalát. Divatos szólammal, a »haladó hagyományt«, azaz a hagyományból továbbvitelre, korszerűsítésre alkalmasat.

Mindez nem könnyű, sokoldalú feladat, ami sokirányú felkészültséget, elsősorban megfelelő műszaki gyakorlatot, tapasztalatot és teljes szakmai ismeretet igényel. Ezt elismerve élénk mered a gyakorlatilag már többször felvetődött műszaki tudománytörténeti aspiránsképzés kérdése. Egyetemi fokon elképzelhetetlen a műszaki tudományok oktatása a specializált tudományszakok fejlődéstörténetének ismerete nélkül. Ez együttjár a szaktárgy anyagának tudásával s egyben a szakismerettől el nem választható. A műszaki tudománytörténetet tehát különállóan művelni nem lehet, arra külön aspiránsi vagy egyéb képzés, különösen kezdő szakemberrel nehezen képzelhető. Alapfeltétel a teljes szakmai tudás, mert a műszaki alkotások, új tudományos megoldások legtöbbször nincsenek részleteikben ismertette a műszaki irodalomban. Ezek tudományos alapelveinek a fejlődést fölismérő kritikai értékelése csak alapos szakmai ismeretekkel történhetik. A szakmai tudást azonban megfelelően társadalomtudományi és társadalomtörténeti ismeretekkel kell kiegészíteni. Ez utóbbi túlnyomólag a történelmi módszerek elsajátítását jelenti, ami megfelelő hivatástudattal és kutatási hivatottsággal, rendszeres képzés nélkül is elérhető. A tárgyi szaktudáshoz azonban megfelelő gyakorlati tapasztalat, tehát rövidebb-hosszabb idejű szakmai működés kell. Kezdő szakember itt csak olvasmányösszesítő munkát adhat.

A tudományok különbözősége és azok társadalomalakulástól függő fejlődésmenetének más-más módja fölveti azt a kérdést, vajon a tudománytörténeti kutatás a műszaki tudományokra vonatkozóan is más tudományhoz hasonlóan, azonos módon művelhető-e? A szakmai különbségektől eltekintve, minden tudomány az emberi művelődés része, tehát ebben a vonatkozásban a fejlődésmenet egységében vizsgálendő. Így, a már megállapított kritikai vizsgálat kívánalma szerint, minden tudománytörténeti vizsgálat közös módszere a dialektikus materialista szemlélet. A műszaki tudományok határozott alépítmény jellege már magában véve megszabja a történelmi materializmus irányelveinek használatát is.

Ezekből kitűnik, hogy a műszaki tudománytörténet hivatásos művelője nem lehet kiérdemesült vagy a korszellemtől elzárkózó, bármilyen kiváló műszaki szakember sem, a föntebbi előfeltételek nélkül. A tudománytörténet művelése tehát nem egyszerű »nyugdíjas« foglalkozás, hanem kiszélesített szakmai tevékenység, a szaktudomány művelésének következménye, a korszellemben való teljes beleéléssel és együttérzéssel is. Nem lehet a tevékeny alkotástól való visszahúzódás vagy elzárkózás fedezéke sem.

Ezek az általános alapelvek, a különböző műszaki tudományok különleges fejlődéstörténetének egységét biztosítják, az elkülönült részeket a műszaki fejlődés egészében láttatják. A műszaki tudományos elgondolásokat és megoldásokat a gyakorlati megvalósítás igazolja, azért a műszaki tudománytörténet szoros kapcsolatban áll az ipartörténettel és az iparfejlesztés társadalmi tényezőivel is. Ebben a vonatkozásban a műszaki tudománytörténeti kutatás a műszaki újítások, fölfedezések, alkotások és műszaki létesítmények vizsgálatára toódik át, amelyek, mint említettük a szakirodalomban nincsenek mindig ismertette, tehát önálló kutató vizsgálatot igényelnek.

A Magyar Tudományos Akadémia a tudománytörténeti kutatások művelését két irányban jelölte meg: a tudományok magyarországi helyzetére és fejlődésére vonatkozó általános összefoglaló munkákban és egyes kimagasló magyar tudósok működésének ismertetésében. Ezt az irányelvet követ-

jük műszaki tudománytörténeti munkálatainkban s ehhez igazodtak eddigi tudománytörténeti munkaterveink is. Ilyenirányú műszaki tudománytörténeti munkák és dolgozatok is készülnek s folyamatosan olyan íramot vesznek, amit a kiadási lehetőségek szűkítése sajnálatos megállásra kényserítene.

Vannak még megoldatlan elvi nehézségek is. Egyik a már említett szakmai elfogultságból, tévesen értelmezett »nemzeti büszkeségből« vagy a főtebbiekben szükségszerűen megkívánt idősebb kutatóinknak múltban gyökerező szemléletéből, egyes dolgoknak jóhiszemű túlértékeléséből adódnak. Nincs szükségünk arra, hogy elődeink minden tevékenységét kimagaslónak tekintsük, még kevésbé, hogy hibáikat, tévedéseiket elhallgassuk. Az utóbbiak lehetnek egyéni hibák, de lehetnek kor, társadalom, gazdasági helyzetből adódók is. Ezeket a történelmi materializmus módszereivel fel kell tární és összefüggésükben ismertetni is kell. A műszaki fejlődéstörténetben főként a gazdasági kapcsolatok elengedhetetlenek. A történelmi események évszámokkal telített bőséges leírása ezt nem pótolhatja.

Tudósaink történeti értékelésében ki kell emelnünk működésük magyarországi vonatkozásait és a tudomány nemzetközi állásához való viszonyt, illetve jelentőségüket. Ez a megkülönböztetés sok esetben reávilágít tudósaink hazai viszonylatban jelentős működésének jobb megbecslésére, különösen műszaki vonalon, ahol tudvalevőleg nagyon sok elsőbbségi kérdés vár földerítésre és szélesebb körökben történő tudatosításra. Természetesen túlzás nélkül. Helytelen volna olyan példákat követni, amelyek minden tekintetben elsőbbségek kimutatására törekednek.

Nehezebb, talán sehol másutt hasonló mértékben nem mutatkozó kérdés a tudomány magyar jellegének, főként a tudományos szerzők személye szerinti megállapítása és elhatárolása. Ez a kérdés az utolsó évszázad politikai és társadalmi változásaival kapcsolatban kerül előtérbe. Kényszerű vagy önkéntes kivándorlások, magyar származású szaktudósoknak kezdetről fogva külföldön végzett és idegen nyelven közölt tudományos tevékenykedése aligha sorolható be a magyar tudomány keretébe. Viszont, külön egyénekenkénti elbírálást igényel külföldi szakemberek hosszabb vagy rövidebb magyarországi működésének minősítése. Mindkét esetben az országterület szabja meg az alkotások tudományos eredményének hovatartozási kérdését. Előző több nemzetiségű országterületünkre vonatkozólag az egyes szaktudósok nemzeti tudományos jellegét saját bevallásuk és tudományos közleményeik eredeti nyelve szabja meg. A tudományos alkotás nemzeti hovatartozását tehát nem az alkotó tudós származása, hanem működési helye (országa) és tudományos közleményének nyelve szabja meg. Ez vitathatatlan különösen akkor, ha hazája társadalmi vagy gazdasági viszonyaiban munkája lehetetlen volt. Ezért kell ragaszkodnunk, múltban és jelenben egyaránt, minden magyar tudományos közleménynek, könyvnek vagy bármely tárgyú szakmonográfiának teljes szövegű, magyar nyelvű közléséhez, mint a magyar tudományos irodalom elvi bizonyítékához. Nyilvánvaló, hogy itthon vagy külföldön csak idegen nyelven közölt tudományos munkák nem a magyar tudományhoz tartozók, hanem tudománytörténetileg még inkább bibliográfiailag a megfelelő nyelvterület sajátjává lesznek. Tudományfejlődésünknek nemzeti elnyomatásunkból származó kozmopolita csökevényeként mutatkozik még ma is a nemzetközi tágabb érdeklődés felé forduló, kizárólagos idegen nyelvű publikálási kívánság, amit sajnos elősegít a szűkreszabott

kiadási költségkeret. Ez pedig vészes akadály a szakmai nyelvünk és szakirodalmunk fejlődésének. Nyomatékosan kell hangsúlyoznunk tehát, hogy a tudományos könyv vagy folyóirat kiadása sem az Akadémiai Kiadónál, sem másutt, nem lehet jövedelmező vállalkozás, csak kulturális szükséglet és kötelező kormányzati áldozatvállalás. Felszabadulásunk óta megkezdett méreteiben sohasem csökkenthető, mindig csak haladó fejlődésű lehet, a magyar szaktudományok és szakirodalmunk fejlesztése érdekében, a szakmai olvasók vagy érdekeltek számára való tekintet nélkül, a kötelező takarékoság figyelembevétele mellett, »papiroshiány« kényszere nélkül.

A felvetett kérdéssel kapcsolatban nyilvánvaló, hogy külföldre kényszerült magyar származású kiváló szaktudósok működése a magyar tudománytörténetben csak külön fejezetként szerepelhet. Nem magyar tudomány, hanem annak kétségtelen vesztesége, a nemzetközi tudomány nyeresége. Ebben a fejezetben különösen szükség van pártos megítélésre, a külföldön működők régebbi kényszerűségének, különböző okainak megvilágítására, másrészt a felszabadulás utáni idők néhány eltávozottjának megkülönböztetésére. Ebben a mielőbb időszerű fejezetben műszaki tudósok talán kevésbé szerepelnek, főként természettudósok, elsősorban matematikusok kerülnek számításba.

Csak általánosságban kívántam itt a műszaki tudománytörténeti kutatás és irodalom irányelveit, más tudománytörténettel szemben fennálló különlegességeit és azokhoz fűződő néhány egyetemleges hazai vonatkozású kérdést felvetni. A kivitelben nagy szerep vár a lektori tevékenységre, ami eddig ebben a tekintetben nagyon felszínesen érvényesült. Az eddig megjelent műszaki tudománytörténeti dolgozatokban túlteng a bőbeszédű leíró rész, műszaki és történelmi adatfölsorolás, kritikai értékelés nélkül. Ebben az irányban megindult munkánk, meglepő új adatgyűjtéssel, a régebbi műszaki tudománytörténeti összefoglaló irodalommal szemben, nagyon sok újat és hézagpótló ismereteket ígér.

Az elmondottakkal legyen szabad tapasztalt, nagy szaktudású műszaki szakembereink figyelmét ezekre a kérdésekre fölhívni és ebben az értelemben ilyenirányú közreműködésüket kérni.

MŰSZAKI TUDOMÁNYTÖRTÉNET ÉS MAGYAR MŰSZAKI TUDOMÁNYTÖRTÉNET

SZABÓ GUSZTÁV nyugalmazott egyetemi tanár előadása

Előadásom kettős címe már meghatározza fejtegetéseim feladatkörét. Tudománytörténet a műszaki tárgykörben, szűkítve pedig magyar vonatkozásban.

Minden tudományra nézve lényeges követelmény a tárgyköréhez tartozó anyag rendszeres egységbe kapcsolása, az események, jelenségek, folyamatok és állapotok okszerűségének objektív felderítése és következtetésekre alkalmas törvények felállítása. S minthogy a tudományok eredetükben az emberi élet szükségleteinek kielégítési törekvéseiből sarjadzottak ki, sőt fejlődésük során is mindenkor annak hatása alatt állottak, nem lehetnek öncélúak. A tudomány célját talán legtalálóbban jellemezte a kiváló francia pozitívista filozófus: *Comte* — egyébként a párisi *ecole polytechnique* volt növendéke — ezzel: »*Savoir pour prévoir, prévoir pour prévenir.*« Tudás az előrelátáshoz, előrelátás a megelőzéshez. De vajon nem illik-e ez rá arra a mérnöki tervezetre is, amelynél készítője tudományos szabatosággal már előre mérlegeli azokat az eshetőségeket, amelyekkel szemben megvalósított alkotásának majd később tartósan helyt kell állania.

A műszaki tudomány alaptudománya a fizika, segédtudománya, kifejező nyelve és szellemi kutató eszköze pedig: a matematika. A fejlődés mai stádiumában már-már kezd elmosódní az a megkülönböztető határ, ami az elvont fizikát a műszaki tudománytól, mint alkalmazott fizikától elválasztotta, mert kölcsönösen gazdagítják egymást kutatásaik eredményeivel. A két rokon tárgyú tudomány fejlődése párhuzamosan haladt, sok átfonódással és kölcsönhatással, jóllehet a fizikai törvények felismerése szükségszerűen megelőzte azok felhasználását. Mégis tisztán kell látnunk a köztük levő lényegbeli különbséget.

A fizika tudományának feladata a teret elfoglaló szervezetlen anyagok tulajdonságainak vizsgálata, a tömegek mozgási jelenségeinek, a hő-, fény-, villamos és mágneses tünemények összefüggéseinek felkutatása és tudományos egységbe való összefoglalása. Kutatásai kísérleti megfigyelésekre és mérésekre támaszkodnak, eredményei azonban nem véletlen felfedezéseknek tulajdoníthatók, hanem az egész rendszerét átható vezéreszmék irányító hatásának. Építményeinek klasszikus fundamentuma az energiatörvény felállítása. A fizika tehát feltáró és rendszerező tudomány: eredményei a természetben előforduló anyagok állapotjelző fizikai tulajdonságainak és a lejátszódó folyamatoknak mérőszámokban és összefüggésekben való leképezése.

A műszaki tudomány módszereit tekintve sok rokon vonást tartalmaz a fizika tudományával, de céljaikban eltérnek egymástól. A műszaki tudomány munkaterülete a technikai létesítmények fizikájára korlátozódik ugyan, tehát

elvileg nem oly általános, mint amaz, de differenciáltságánál fogva nem kevésbé széleskörű. Nemcsak alkalmazza az elvont fizika törvényeit, de részlet-problémákon belül tovább kutatva, gyarapítja is azokat.

A műszaki tudomány feladata már tervezetben kellő előrelátással biztosítani azt, hogy a technikai létesítmények anyaga, szerkezete és működése zavartalanul és tartósan megfeleljen a cél kijelölté követelményeknek. A létesítmény minőségi biztosítéka éppen a tervezés és megvalósítás során követett tudományos tisztánlátás *mértékében* rejlik. De ahhoz, hogy ezt képes legyen felelősen teljesíteni, előbb a mechanika, a szilárdságtan, a hydrodinamika, a technikai hőelmélet, a villamosságtan stb. részletproblémáinak egész sorozatát kellett megoldania.

Fejlődését ugyyszólván a kezdet kezdetétől fogva két főfontosságú követelmény sarkalta, egyfelől a biztonság növelése, másfelől az anyagok, energiák és az idő gazdaságos kihasználása. Ennek a szinte ellentétes két követelmény-csoportnak együttes kielégítése bizony folytonos megalkuvásra készíti az alkotó mérnököt. Problémáinak megoldása rendszerint maximum-minimum feladatok alakjában merül fel, ahol pedig a követelmények ellentétesek, ott relatív szélső értékek megállapításáról esik szó, kompromisszumos megoldással.

A közelítő megoldásoktól a fejlettebb ideális megoldásokig hosszú küzdelmes utat kellett megtenni a fokozatos fejlődés során.

Az előrebocsátott fejtegetéseimben szükségesnek tartottam párhuzamot vonni a fizika és a műszaki tudomány részben rokon, részben eltérő természetének jellemzése végett. A fizika analitikai jellegű, mert elemző, felbontó munkát végez, a tulajdonságokat elvonván azok hordozójától, az anyagtól, ezzel szemben a műszaki tudomány szintetikus jellegű, mert alkotásaiban összetevéssel, kapcsolással biztosítja egy zárt rendszeren belül azokat az egybekényszerített képességeket, ami az alkotás kifejezett célja.

Tárgyalásunk témája a műszaki tudománytörténet fogalmának meghatározása ezek után világosan bontakozik ki: fejlődésének látható lépcsői maguk az alkotások, de fejlődésének igazi előremozdítói az alkotások sikerét biztosító s bennük rejtve meghúzódó tudományos problémák.

Az Akadémia Műszaki Tudománytörténeti Főbizottsága mindjárt megalakulásának kezdetén, legelső határozatában mondotta ki, hogy a technikában a tudomány és az alkotás egymástól el nem választható, tehát a hazai technikai alkotások és tudományok fejlődéstörténetét egységesen kell megírni.

Az alkotásoknak megjelenésük időrendjében való pusztán leírása és ismertetése *nem tudománytörténet*, mert ezek csupán hordozói a bennük megoldott tudományos problémáknak és fejlődésük is éppen ezekben nyilatkozik meg.

Lássuk már most, hogy melyek azok a szempontok, amelyekre a műszaki tudomány fejlődéstörténetének feltárásánál és megírásánál figyelemmel kell lenni.

Ha kritikus szemmel pillantunk vissza a korábbi fejlődési szakaszokra, egy-egy újként megjelenő létesítménykategória fejlődésének megindulásában feltűnik, hogy az egyéni megoldási változatnak milyen szertelen sokféleségével találkozunk. Ennek természetes oka, hogy eleinte a helyes elvek ismeretének hiányában a felmerült feladatok megoldását a legkülönbözőbb úton és módon törekedtek megközelíteni. A tömeges tapasztalatok ellentmondásai nyomán azonban csak fokozatosan tisztulhattak az elvek és nyújtottak elegendő alapot egy-egy ésszerű teória kialakításához, majd később már ez szabott

helyes irányt a további fejlődés számára. Ily módon lassan eltűntek az indokolatlan megoldási változatok, hogy a célkitűzést helyesen felismerő kiforrott alaptípusoknak adjanak helyt. Kifogástalan eredmény csak akkor volt elérhető, mikor már az összes kapcsolatos problémákat felismerték és tudományos szabotossággal megvalósították.

Rendszerint ezek a jellegzetes folyamatok peregtek le a gyáripar által tömegesen előállított gépészeti létesítmények fejlődésében, hol rövidebb, hol pedig hosszabb idő alatt, asszerint, amint erre a kedvezően előmozdító, illetőleg a hátrányosan bénító körülmények befolyása érvényesült. Csak néhány példát hozok fel erre a gépészet köréből: a gőzgép, a gázgép, a lokomotív, az automobil, a repülőgép példáit, amelyek fejlődésében a fentjelzett mozzanatok szintén felismerhetjük.

Ha valaki e témák bármelyikének fejlődéstörténete megírásához fog, annak teljesen ismernie kell az illető ágazattal kapcsolatos összes tudományos problémákat, amelyek a fejlődés egymásutánját és a fejlettség egészét megszabják.

Az imént szó esett előremozdító és bénító körülményekről. Vajon melyek azok?

Mindenekelőtt le kell szögeznünk, hogy a fent kiragadott gépészeti példák egyike sem fejlődhetett volna ki egymagában. A lokomotívnek előfutárja volt a gőzgép, a repülőgépnek az automobil, ennek pedig a gázgép, de valamennyinek a szükséges fizikai ismeretek kialakulása. A szerkezeti anyagok tulajdonságai iránt támasztott fokozott követelmények ösztönző hatására fejlődött a vas- és fémkohászat és az öntési technika; a gépszerkezetek pontossági igényeinek kielégítésére pedig a precíziós technológia. Mindezek fejlődésük folyamán oly szorosan egymásra voltak utalva, hogy bármelyik ágazat fejlődésének addig kellett várakoznia, amíg a többiek nyújtotta »conditio sine qua non« kielégítve nem volt. Ha pedig ez nem volt meg, akkor az átmeneti tökéletlenségek miatt az üzemzavarok és bajok egész sorozata bénította az egyetemes üzemet és fejlődést. A fejlődés jellemzéséhez tehát hozzátartozik a rendszeresen előforduló üzemi kiesések, rongálódások és balesetek statisztikája is. még pedig azok okaira való rámutatással.

*

A műszaki tudományok nem elszigetelten, nem is maguktól fejlődtek ki, mert gerjesztőjük mindenkor a gazdasági élet volt. Gépészeti ágazataik szorosan összefüggtek a gyáriparral, sőt gyökerük mondhatni ennek talajában erősödött meg. Tudományos szintjük voltaképpen akkor bontakozott ki, amikor a problémák a gyári titkok rejtettségéből kiléptek és az idők folyamán kialakult és világszerte megnövekedett műszaki irodalom keretében nyilvános megvitatás tárgyai lettek.

A problémák publicitásához nagymértékben járult hozzá a találmányokra engedélyezett szabadalmak bevezetése, mert míg egyfelől ösztönzi a feltalálót azzal, hogy szellemi tulajdona védelemben részesül, másfelől közérdekből korlátozta ennek időtartamát. A régi magyar szabadalmi törvény szerint szabadalom tárgya csak iparilag értékesíthető új találmány lehet. Az újdonsági jelleg nehezen volt jogilag szabatos meghatározható, ezért a joggyakorlat az új műszaki hatás megállapítására törekedett, de ezt sem fogalmazta meg, hanem inkább újdonságrontó negatívumokkal hatá-

rolta körül. Újdonságrontást látott abban, ha a találmány tárgya közzétett sokszorosítások nyilvános gyakorlatbavétel vagy kiállítás útján már annyira ismeretessé vált, hogy szakértők által használhatása lehetséges volt. A szabadalom megemmisítésére szolgáló ok, ha a szabadalom leírása nem volt olyan világosan szerkesztve, hogy abból a találmány lényege és a létesítésére szolgáló eszközök oly tökéletesen kitűnjenek, hogy minden szakértő a tárgyat a leírás nyomán előállíthassa. Ezekkel az ovatossági szabályokkal a törvény kikényszerítette a találmány tárgyának világos megismertetését és nyilvános ságra hozatalát.

A törvény, amelyhez hasonló szellemű a külföldi államoké is, igen bölcsen kizárta a szabadalmazhatóságból a tudományos elveket és tantételeket, mint ilyeneket, de ha ezek valamely technikai eljárásban, vagy eszközben valósíthatnak meg, szabadalmazhatóságukat mi sem akadályozhatja, természetesen csak a foganatosítási alakban.

A találmányokkal kapcsolatos iménti hivatkozások szükségesek ahhoz, hogy a műszaki tudománytörténet egy igen fontos fogalmát, a prioritás kérdését megvilágíthassam.

Nemcsak jogos egyéni, hanem egyben nemzeti érdek is fűződik annak hiteles megállapításához, hogy kitől ered valamely nagy fontosságú folyamat első elindítása. Ez azonban nemcsak egyéni és nemzeti, hanem sarkalatos elvi kérdés is, amelyről másképpen gondolkodik a szűkebb látókörű laikus, mint a tudományos műveltséggel rendelkező, szélesebb áttekintéssel bíró egyén, másképpen az öntelt elfogultság, mint a fejlődés rendjét és okát kereső tudományos felfogás.

A civilizált világban az életszükségletek kielégítése és az ebben végbenő természetes versengés szorítja előre a fejlődés rendjét. Hasonló környezetben élők, hasonló körülmények között dolgozók és hasonló problémákkal küzdők között van egy láthatatlan lelki kapcsolat, ami egyidejűleg érleli bennük az eszmei fejlődést. A tervező szakember agyában már együtt vannak az ismert elemek, nyüzsögnek az aktuális problémák, de hogy a forgó lelki kalaidoszkópban az ismert eszmei elemek és képzetek folyton változó röpke kapcsolódása kinél, hol és mikor hoz létre olyan eszmei figurát, amiből egy-egy új megoldás képe tűnik elő, az csupán a véletlen műve és nem is tagadható, hogy azonos elemek esetében a körülmények összetalálkozása nemcsak lehetséges, hanem valószínű is.

Tudományos felfedezések és nagy jelentőségű műszaki találmányok körében tehát gyakran találkozunk olyan esetekkel, amelyek kigondolói egymásról nem tudva jöttek rá azonos probléma-megoldásra. Ismert példa erre *Jedlik Ányos* és *Simens Werner* prioritási kérdése.

Ampère, *Arago*, *Lentz* és *Faraday* kísérletei vezettek az indukált áram jelenségeinek széleskörű megfigyelésére és rendszerbe foglalására, ami már megadta a tudományos alapját az egyenáramú és váltakozó áramú dinamók és motorok elvének. Mégis *Siemens Werner* nevéhez fűződik az egyenáramú dinamógép feltalálása ; ő 1867-ben mutatta be a berlini akadémiának dinamó-elektromos gépét, amely fordított értelemben, mint egyenáramú motor is használható volt. Ezt a nagy jelentőségű találmányt hazánk tudós fia, *Jedlik Ányos* bencés fizikus-tanár már hat évvel ezelőtt modellben is elkészítette, amelyet a budapesti tudományegyetem fizikai gyűjteményében őriznek ma is, használati utasítással együtt, kétségtelenül igazolván ezzel a *Jedlik* javára eső időbeli elsőbbséget, de még sem tagadható, hogy a további fejlődésnek

Siemens előbb nyilvánosságra jutott találmánya adta meg az ösztönzést. Noha *Jedlik* elsőbbsége nem kétséges, mégis *Siemens* az elkönyvelt feltaláló.

Watt Jakab 1781-ben kapott a Balancier-gőzgépre szabadalmat, de az egyszerű forgattyús hajtómű helyett kénytelen volt egy feleslegesen bonyolult bolygókerekes hajtóművet alkalmazni, mert a forgattyús hajtóműre egy évvel ő előtte egy *Pickard* nevű gombkötő mester nyert szabadalmat, noha ezt már a rómaiak idejében ismeretes lábbal hajtott esztergánál is használták. Micsoda megdöbbenő butaság kellett ahhoz, hogy egy közönséges ismert megoldást kisajátítva, titalom alá helyezzen és a közhasználatból hosszú időre kizárjon. *Watt* emiatt kénytelen volt *Pickard* szabadalmának lejártáig egy üzemzavarokra hajlamos, kevésbé kielégítő megoldást alkalmazni, ami gépének használhatóságát hosszú időn át kedvezőtlenül befolyásolta.

A gépészet rohamos fejlődésének során gyakran találkozunk hasonló esetekkel, amikor is a magasra szabott szabadalmi díj megtakarítása végett a versenyző gyáros megkerülő megoldást alkalmazott és csak a korlátozó szabadalom megszűnte után tért át a közkinccsé vált jobb szerkezet alkalmazására. Ez is természetesen a fejlődésnek nem kívánatos bénításával jár.

Egy lázas problémamegoldási világban élünk, amelyben játékosan kergetőznek a gyökértelen céltalan ötletek is, de ezek nem tartoznak a műszaki tudomány fejlődéstörténetéhez, mindaddig, amíg problémává, nem váltak. Hasonlóképpen az utópista írók felelőtlenül szárnyaló fantázia-szüleményei sem, tartoznak ide még akkor sem, ha a későbbi fejlődés során netán a megvalósítás állapotában jutottak.

Kívánatos, hogy a műszaki tudomány fejlődéstörténete foglalja magába a kívülről ható befolyásoló erőkkel is. Hiszen a műszaki tudomány, mint az általános gazdasági tudomány egyik ágazata, fejlődésében mindenkor a gazdasági állapotok hatása alatt állott. A gazdasági élet legfőbb problémája a mennyiségi és minőségi termelés fokozása, aminek hajtóereje a népszerű szaporodásával és a kultúrásint emelkedésével növekvő igények kielégítésére való törekvés. Ez mind az ipari, mind a mezőgazdasági termelésben erős versengést támaszt és már ki is jelöli a feladatok fő irányait, de a részletproblémák megoldásában a műszaki tudományra, — mint a természeti erők kihasználására szolgáló eljárásokat megvalósító tudományra — hárul a feladat.

A problémák rendszeres megoldására irányuló törekvés világszerte különleges kutatóintézeteket létesített, amelyek kellő anyagi támogatásban részesülvén, hathatósan közreműködnek a fejlődés gyorsításában, mintegy katalizálván azt. Ezek szerepe is méltatásra vár.

A problémák mikénti megoldása iránt különös követelményeket támaszt a létesítmények környezetének és a munkafolyamatokban résztvevő dolgozóknak védelme. Ez az üzemek saját biztonságán túlmenő, magasabb rendű követelmény. Az ember nem üzemanyag! A szó felelős értelmében haladásról csak akkor lehet beszélni, ha a létesítmény kellő biztonságot nyújt a használója és a vele dolgozó személynek minden veszélyeztetésével szemben. A balesetelhárítás és a dolgozók egészségének megóvása sarkalatos követelmény a probléma helyes megoldásában, aminek szem elől tévesztése a tudományt sem menti fel az előrelátás elmúlásztásának vádjá alól.

Abban az óriási kiterjedésű és heterogén tárgyú problémamegoldási birodalomban, amelynek területére a műszaki tudományok hatásköre kiterjed, egyelőre alig lehet szó egyetemes összefoglaló fejlődéstörténetről. Még az egyes mérnökkategóriák hivatása szerint megosztott tartományok is olyan

szerteágazó bőségét nyújtják a problémáknak, hogy ezek egybefoglalt áttekinthető tárgyalása sem valósítható meg. Az egységes szellemben való tárgyalás megkívánja az összetartozó anyag szerinti szűkebb fejezetekre osztást, miként azt a Műszaki Tudománytörténeti Főbizottság programnyitásának kezdetén egyelőre 21 fejezetben állapította meg. Kiragadva ezekből a kalorikus gépek csoportját, azt kell látnunk, hogy még ez is további 8 terjedelmes alcsoportot foglal magában, éspedig: a gőzkazánok, a gőzgépek, a gázgenerátorok, a gázgépek, az autómobilok a terepjáróművek, a repülőgépek és a hűtőgépek alcsoportjait.

Ha már most ezekre utalva visszapillantunk ama szempontokra, amelyeket a példaképpen felhozott gépészeti ágazatoknak tudománytörténeti fejlődésével kapcsolatban szükségesnek láttam kifejezni, megítélhetjük, hogy milyen nagy anyagnak a feldolgozását kíváná meg ezen ágazatok bármelyike. De nem is a mi kis nemzetünk mérnökeinek feladata az, hogy az egész világon végbemenő fejlődés szerves összefoglalását még a legszűkebb keresztmetszetben is megírja.

A feladat további megítéléséhez vegyük szemügyre a hasonló célkitűzésű külföldi munkák közül is kimagasló: *Konrad Matschoss: Die Entwicklung der Dampfmaschine* című 1500 oldal terjedelmű 1907–1908-ban megjelent két kötetes művét. A Német Mérnök Egylet (Verein Deutscher Ingenieure) 1893-ban hirdetett egy 5000 M-val jutalmazandó mű megírására pályázatot, amely a gőzgépek fejlődésének kritikus előadását tartalmazza. A pályázati feltételek között érdekes kikötés volt az, hogy a mű foglalkozzék azokkal az eltévelyedésekkel is, amelyeket a tudomány, az iskola és a gyakorlat e területen elkövetett. A pályázat egyébként kifejezetten technikatörténelmi jellegű volt.

A pályázatra 10 év leforgása alatt sem akadt jelentkező, amire a V. D. I. 1902-ben személyi megbízást adott Matschoss Konrádnak, aki a mű megírására 5 évet fordított. Ez a terjedelmében és az anyag összegyűjtésében szinte páratlan mű inkább leíró, mint kritikai jellegű, ami igazolja azt, hogy a gyűjtő-feltáró műveletnek meg kell előznie a tudományos szellemű kritikát. Ez a már másodlagos szellemi funkció rendszerint igen hiányosan szerepel a hasonló természetű művekben, aminek az oka abban rejlik, hogy a gyűjtésre hajlamos egyén nem mindig bír egyben mindenre kiterjedő átfogó s rendszerező tudományos kritikával. Hozzá kell tennem ehhez még azt is, hogy mennél terjedelmesebb és átfogóbb egy mű tartalma, annál kevésbé mélyedhet bele a részletkérdésekbe s így nem is nyílik módja azoknak a tudományos szempontoknak a kifejtésére amelyek az alkotás részletproblémáinak megoldásában elrejtve húzódnak meg. Világos tehát, hogy egy átfogóbb munkánál meg kell elégednünk az irányjelző tudományos princípiumoknak megjelölésével, ezzel szemben a monográfiászerű szűkebb tárgykörben már a különleges tudományos szempontok is jobban érvényre juthatnak.

Mindezek tanulságul szolgálnak a mi feladataink elbírálásánál is.

*

Az előrebocsátott fejtegetések után megérkeztünk tulajdonképpeni feladatunkhoz: a magyar műszaki tudománytörténet körének kijelöléséhez.

Minden tudomány, mint ilyen csak egyetemes, de lehetnek nemzeti vonatkozásai is, s minket ez alkalommal főképpen ezek érdekelnek. Vajon melyek a műszaki tudomány magyar vonatkozásai?

Általánosságban meghatározhatók így : »*Mindazok az elvek, módszerek, vagy eljárások és fizikai létesítmények, amelyek tudományos megfontolások útján jöttek létre, s amelyek magyar részről, vagy hazánkban a technikai fejlődést előmozdították.*«

Ezek a tárgykört illetőleg a következő működési területeken találhatók fel :

Magyar tudósok és szakemberek műszaki jellegű tudományos felfedezései, találmányai és kísérleti kutatásokkal feltárt eredményei, amelyekkel magát a műszaki tudományt is gyarapították.

A földtan, a geofizika és geodézia tudományoknak eredményes teljesítményei.

A magyar gépgyárak, a vasgyárak és vegyigyárak és a feldolgozó gyáriparnak tudományos irányítással történt kifejlesztése, továbbá ezeknek figyelemre méltó berendezései és minőségi termékei.

A magyar villamossági erőművek és az országos áramelosztás kifejlesztése.

Közületi művek : gázgyárak, vízművek, és csatornázó művek fejlődési problémái.

Közlekedési rendszerek : a vasútak, a hajózás, a közúti és légi közlekedés szervezeteinek és eszközeinek kifejlesztése. Út- és vasúthálózatok problémái.

A vízszabályozás, árvízvédelem, belvízlecsapolás és öntözés országos szerveinek kifejlesztése és tervezeteik kiépítése.

A hídépítmények az országos közlekedési hálózat keretében különös jellegüknél fogva egyéni létesítmények, amelyek számos problémamegoldást képviselnek.

Nagymúltú hazai bányászatunk, az őstermelési ágak legkényesebbike, a maga nehéz geológiai, technikai és biztonsági problémáival.

A mezőgazdasági gépészet heterogén természetű talajviszonyok, a művelési módok és termények minősége szerint változó gépesítési feladatával. Az épületek változatos sztatikai szerkezetei és segédberendezései.

A tudományos anyagvizsgálat eljárásai, műszerei és gépei. Az anyagok tulajdonságainak feltárása.

S végül, minthogy mindennek az alapja a tudás : műszaki oktató intézeteink. legfelsőbb fokon a mérnökképzés múltja, fejlődése, és eredményességéhez fűződő tudományos követelmények.

A felvázolt keretben képet adtam arról, a nagy problémamegoldási birodalomról, amelyet érdeklődési körünk felölel.

A Műszaki Tudománytörténeti Főbizottság ezeket széttagolva a következő szakcsoportokba osztotta be :

1. Földtan. 2. Geodézia, geofizika. 3. Bányászat. 4. Erdészet műszaki alkotásai. 5. Vaskohászat. 6. Fémkohászat. 7. Anyagvizsgálat. 8. Hidrogépek. 9. Kalorikus gépek. 10. Vasúti gépészet. 11. Hajóépítés. 12. Mezőgazdasági géptan. 13. Malomipari és vegyipari gépészet. 14. Emelő- és szállítógépek. 15. Erősáramú elektrotechnika. 16. Gyengeáramú elektrotechnika. 17. Textiltechnika. 18. Útépítés, vasútépítés. 19. Hídépítés. 20. Vízépítés. 21. Épület-szerkezetek. 22. A műszaki tudományos oktatás. (Utóbbit a magam részéről legyen szabad hozzájavasolnom.)

Ezek a fejezetek csak szerkesztési egységek, amelyek a szükséghez képest összefüggő témakörök szerint tovább is felbonthatók, egészen a szűkített monográfiákig.

A heterogén tárgykörű témák megírása kell, hogy egységes legyen. legalábbis a tárgyalás szellemében, mégpedig úgy, hogy a fejlődés visszadadásánál a tudományos kritika szelleme vonuljon végig, a fejlődési fokok egymásutánját pedig logikus összefüggések kapcsolják egybe.

A technika fejlődése világszerte párhuzamosan haladt előre, de a fejlettségi fokuk szerint különböző országokban egymáshoz képest fázisban előre sietve, vagy több-kevesebb késedelemmel. Különösen ki kell hangsúlyoznunk azt, ahol mi előljárunk, vagy lépést tartunk, de azt is ki kell mutatni, ahol el vagyunk maradva, mégpedig a gátló okok megjelölésével. Ahol nagy jelentőségű magyar felfedezésről, vagy találmányról esik szó, ott azt az egyetemes fejlődéstörténet korábbi fázisába beágyazva kell bemutatni, mert a haladás viszonylagos értéke csak így tűnik elő.

A megírásra már csak a tárgyak heterogén természete miatt sem lehet merev szabályokat előírni de logikus rendet elvárni lehet. Elöl kell, hogy járjon az elérni kívánt cél megjelölése, majd ezt kövesse a problémák megismertetése, a kielégítendő feltételek, a megvalósítás nehézségei, esetleg a részletproblémák megoldásai és azok összefonása. Úgy, hogy a létesítmény ne mint kész eredmény tűnjék elő, hanem mint egy logikusan követett gondolatmenet természetes eredménye.

A témák legtöbbször a megírást meg kell előznie az anyag feltárásának és összegyűjtésének, s ahol ez még nem történt meg, ott számolnunk kell ennek a bizonytalan folyamatnak az elhúzódásával. A feltárás és gyűjtés sajnos nem lehet határidős munka, mert ez a belső érték rovására menne.

Örömmel állapíthatjuk meg, hogy ebben a tekintetben egészen kivételes helyzetben van a bányászat, a hídépítés és a vízépítés, mert ezek központi ellenőrzés alatt állván, nálunk a régmúlt idők anyaga sem kallódhatott el annyira, mint a többiek esetében s így a feltárásgyűjtő munka terhétől nagyrészt elesnek.

A bányászat veszélyes üzem lévén már, régóta a bányahatóságok ellenőrzése alatt állott. A híd, mint teherhordó szerkezet a közbiztonsággal kapcsolatos büntetőjogi felelősség miatt is, már az engedélyezéstől kezdve a tervezésen át a megvalósításig, sőt a használat alatt is időközönként ellenőrzésben részesül. A vízépítési munkák közérdekű természetük miatt szintén állami ellenőrzés alatt folynak, régebben, az ármentesítő és belvízlecsapoló társulatok — nem haszonra dolgozó, hanem a közbiztonság érdekében létesített kényszertársulások — munkájának a földművelésügyi minisztérium által történő ellenőrzésével. Mind a három ágazat mindenkor példásan teljesítette feladatát. Ezek állapota és teljesítményei irodalmilag is legjobban fel lévén dolgozva, remélhető, hogy a fejlődésükről beszámoló tanulmányaik leg hamarabb fognak elkészülni.

A többieknél azonban több-kevesebb feltárási és anyaggyűjtő munkával kell előbb számolni, esetleg külön szervezéssel is gyorsítani azt.

Fejtegetéseim vége felé hozom csak fel, hogy eddig adósak maradtunk a műszaki tudománytörténet céljának megokolásával. Nem hivatkozom a »Historia magistra vitae« elcsépelet és hitelvesztett mondásra, mert nekünk ilyen ingatag alap nem elég. A matematikai nyelv szabatosságával kifejezett »Fizika« biztosabb alapot támaszkodik következtetéseiének levonásánál. Mi is — mint mesterünk a Fizika, — előrelátással lefolytatott kísérleti eredményeken nyugvó tapasztalatokra építjük létesítményeink tervét s ahol ez bizonytalan, ott a bizonytalanság mértékének figyelembevételével szabad

csak megközelítenünk a probléma megoldását. Ez a mérnöki felelősség! Ennek a kiélesítéséhez van szükségünk a műszaki tudománytörténettel feltárandó tapasztalatok tanulságaira is. Nem az elmúlt idők meséit élvezzük, hanem komoly megállapítások tanulságait óhajtuk leszární. Éppen ezért is van szükség azok tudományos kritikával való megírására.

Aki a »jövő« fejlesztésén fáradozik, annak ismernie kell a »múlt« fejlődését is, tehát kívánatos, hogy ez a szempont a legfelső műszaki oktatásban is kellő szerephez jusson. Felmerült az a gondolat, hogy ennek gondozása végett a műszaki egyetemeken fejlődéstörténeti tanszékeket kellene felállítani. De ha meggondoljuk, hogy a technika minden ágazatának meg van a maga különleges fejlődéstörténete, vita nélkül állíthatjuk, hogy az nem választható el a saját tárgykörének a megalapozásától. Minden tárgykör teljes ismeretéhez hozzátartozik a már túlhaladott korábbi fejlődési fokozatok ismertetése mind a szerkezetekre, mind az eljárásokra vonatkozóan, még pedig a haladást jelentő előnyök kritikai mérlegelésével. Ez a legjobb nevelő eszköz a helyes *ítélőképesség* kifejlesztéséhez, a mindenkori viszonyoknak legalkalmasabb megoldás kiválasztása számára.

*

A műszaki oktatás legfelsőbb szerve, a műszaki egyetem, minden időben törekedett lépést tartani a műszaki tudomány korszerű szintjével, de azt már alig lehet állítani, hogy a négy évre szabott tanulmányi időbe a tudományos bázist nyújtó elméleti tantárgyak és szaktárgyak összes mennyiségi követelményei is belefértek volna. Fél századdal ezelőtt ez még ment volna valahogyan, de a szaktárgyak anyagának rohamos bővülésével, a megszabott régi tanulmányi időkeretnek fenntartása mellett, az elméleti alaptárgyak óraszámainak leszállítása árán igyekeztek a szaktárgyak megsaporodott óraszükségletét kielégíteni, amikor pedig már ez sem volt elég, a szakosításnak nevezett anyagmegosztással operáltak. Ez két irányban is aggodalmas volt; míg egyfelől a kiélesedett verseny, a minőségi igények fokozódása és a mindinkább bonyolultabbá váló problémák felelős megoldása még több elméleti ismeretet kívánt volna, másfelől a szűk keretekre szabott szakcsoportok nem annyira specializálást jelentenek, mint inkább a szomszédos területekkel való szerves kapcsolatok hiánya miatt: *szűkebb látókört*.

Az orvosi egyetemen jól van ez megoldva, mert ott nem szakorvost nevelnek kezdetben, hanem egyetemes orvost és csak az orvosi diploma megszerzése után következik a szakorvosi *elmélyítő* továbbképzés.

A mérnökképzésnél mi ennek szükségképpen a káros következménye? Az előadási órák elégtelen volta miatt az előadó mindinkább a kész eredmények tanítására és igazolására kényszerül és nem jut elég ideje a problémák felismertetésére, de nem jut arra sem, hogy a régi fejlődési állapot tipikus állomásait megismertesse és tanulságaikat a fejlődés számára levonja.

A hallgató az elméleti tárgyak rövidebbre szabott előadása miatt, de az üledés híjján is, elemi fizikai fogalmakat felejt el, a szaktárgyakba begyömszölt anyag bősége miatt pedig nem látja a fától az erdőt.

Azért kellett minderre rámutatnom, mert ezzel igazolni kívántam, hogy a szűk keretek a megérttetéshez szükséges tanítási módszerek alkalmazását s így a műszaki történelmi fejlődés okszerű összefüggéseinek kellő méltatását alig engedik meg. Másrészt rá akartam terelni a figyelmet arra, hogy a mérnökképzés tudományos szükségleteinek kielégítése is egy fejlődés-

tani probléma, ami korok és viszonyok szerint változó. A magyar mérnökképzés intézeteinek történetével többen foglalkoztak, de inkább a szervezetek külső körülményeivel, mint a tanítás belső tudományos tartalmával.

*

Nemrég a műszaki egyetem folyosóin járva egy bölcs felirat tűnt a szemembe: »A tudatlanság merészsége és a felületesség könnyelműsége a technika legnagyobb veszedelme!« Mi is ez ellen küzdünk, mikor a műszaki tudománytörténet kritikus feltárásának követelményeit vizsgáljuk.

A MAGYAR TECHNIKATÖRTÉNET FELADATAI ÉS PROGRAMJA

KONDOR IMRE, a Budapesti Műszaki Egyetem Könyvtára vezetőjének előadása

I.

A tudománytörténeti érdeklődés nem mai keletű. Minden tudományos eszme történeti képződmény; mai eszméink a tudomány egész területén szervelesen utalnak vissza arra a hosszú fejlődésre, ami a tudomány mai állását megelőzte. A ma tudományának ahhoz, hogy teljes mértékben érvényt szerezzen igazságainak, szüksége van arra, hogy egész múltjával, történelmi fejlődése összes előfeltételeivel és körülményeivel tisztában legyen. Az eszmék fejlődése az egyetemes emberi fejlődés tényezője és éppen az exakt természettudományok terén a történeti folytonosságnak nagy jelentősége van. A műszaki tudományokra vonatkozóan, felületes vizsgálat tagadhatja ugyan a történeti tájékozódás fontosságát, mivel a technika világában az új eredmények elavulttá teszik a korábbi megoldásokat, tehát azoknak nincs aktuális jelentőségük s végleg a történelem lomtárába valók. Ellenkezőleg áll a dolog. Egyrészt, mert a műszaki tudományok sokkal szorosabb kapcsolatban vannak a gyakorlattal, a termeléssel s e szoros kapcsolat révén a legnagyobb történelmi érdeklődést keltenék még akkor is, ha a jelen műszaki tudományos problémáinak megoldásában semmi szerepük sem volna. De a legtöbb esetben nem így áll a dolog. A műszaki tudományos problémák az elméleti jellegű természettudományok általános törvényeinek gyakorlati alkalmazásában merülnek fel. De a gyakorlati alkalmazás lehetőségei egy adott megoldási sémával nincsenek kimerítve. Gazdaságosság, az üzembiztonság, a termelékenység emelésének érdeke mindig új és új megoldási módokat követel. Az eredeti fizikai törvény a hőtanban, vagy az elektromosságban mindig újabb alkalmazási törvényekben manifesztálódik: ez a technikai tudományok fejlődésének útja. De az alkalmazásnak új lehetősége nem mindig valósítható meg felmerülése pillanatában: néha hosszú évtizedek telnek el, míg az általános fizikai törvény új alkalmazásának technikai vagy gazdasági előfeltételeit sikerül megteremteni. A technika sok ilyen — hosszú ideig evidenciában tartott, de gyakorlatilag egyideig gátolt megoldási lehetőséget tart nyilván.

De a gyakorlatból már kiszorult régi megoldások ismerete sem felesleges a modernebb megoldások mellett. Elavultnak vélt, gyakorlatból rég kivont technológiai folyamatok ismerete két szempontból lehet hasznos. Negatív irányban, amennyiben a kutatás számára már érdektelen területeket eleve kizárja s így a még fel nem derített területek felé irányítja a kutatást. De pozitív irányban is járhat haszonnal, mivel a technikai alkalmazás kérdése sohasem zárható le véglegesen semmilyen vonatkozásban sem. Egy-egy elavultnak vélt technikai megoldás új körülmények, új előfeltételek között megint

korszerűvé válhatik. Hozzávehetnők még azt is, hogy az a mérnök, aki tudománya történetének összes megoldásaival tisztában van s a különféle megoldásokat tudományos értékük szerint egymáshoz tudja mérni, az a legújabb eredményt is csak átmenetinek fogja fel és nem dogmatizálja véglegesen tökéletesnek, lezártnak. Ezért fogékonyabb lesz az újjal szemben, invenciózusabb a gyakorlatban s intenzívebb a kutatómunkában.

A technika rohamos fejlődése nélkülözhetetlenné teszi a technika történetének rendszeres művelését. A modern mérnöknek nemcsak arra van szüksége, hogy tudományozásának tárgyi rendszerét statikusan a kor színvonalán megismerje, hanem arra is, hogy a rendszer kialakulását, egyes elemeinek a születés pillanatától való tökéletesedését, szóval fejlődéstörténeti rendjének dinamikáját alaposan megismerje.

A mai gépészmérnöknek a hőerőgépekkel kapcsolatban logikus rendszerbe szedett ismeretei vannak. Tud az energia átalakulásának általános törvényéről, az energia átalakíthatóságának technikai előfeltételeiről. Megtanulja, hogy a hőerőgép az égés alkalmával felszabaduló hőt hogyan alakítja át mechanikai energiára. Tudomásul veszi, hogy az energiaforrásul felhasznált anyagok és a felhasználási módok szerint osztályozhatók a hőerőgépek: gőzgépek, gázgépek, gázgenerátorok. Ismeri mindezek üzemeltetési elvét és törvényét, berendezését, stb. A gépészmérnöknek mindekre az ismeretre szüksége van. De ezt kétféleképpen taníthatják meg neki. Vagy úgy, hogy mindez *így* van, mert ilyen és ilyen elvekből, ilyen és ilyen törvények figyelembevételével nem is lehet másképp. De megtaníthatjuk úgy is, hogy mindez a tudomány mai állása szerint *van így*, mert ilyen és ilyen gyakorlati szükségégek ilyen és ilyen feltételek megteremtése után erre az eredményre vezettek. A tudomány általános elveiből mind konkrétabb kísérletezések közben idők folyamán mind szélesebb alkalmazását találtuk meg a hőenergia felhasználásának, s a hőerőgépek mai rendszere egy természetes történeti rendszerben is elképzelhető, melyben a bonyolultabb mindig előfeltételezi a primitívebbet, mint szerves előzményét. Ezért a legáltalánosabb elvi törvények mindegyiknél azonosak, de az azonos törvény alkalmazási módjai különböznek egymástól. Ez oktatási módszerrel elérhető, hogy a mérnök egyszerre lát azonoságot és különbözőséget a hőerőgépek rendszerén belül s jobban megtanulna dialektikusan gondolkodni saját szaktárgyán belül, mintha a dialektika általános törvényeit egy neki szokatlan területen magoltatják vele.

A technikatörténet rendszeres és alapos tanulmányozásának más vonatkozásban is haszná lehetne. A technikatörténet a műszaki tudományos eredményeket konkrét gazdasági és társadalmi vonatkozásukban tárja fel. Korántsem tényeket regisztráló, dokumentumokat kronológikusan sémákba rendszerező tudomány a technikatörténet, mert nem csupán szemléltetés a célja, hanem a legszigorúbban vett tudományos értelmezés és az értelmezés után történelmi magyarázat. Egész történelmi szemléletünk fogyatékos s nem eléggé plasztikus — ha szabad ezt a szót használnom — mert beszélünk manufaktúrákról, kapitalista nagyüzemekről és — bár ismerjük ezeknek társadalmilag forradalmasító hatását, de nem ismerjük eléggé azok műszaki értelmezését. S enélkül — éppen a döntő ponton — szemléletünk történelmietlenné válik. Mert vagy mai képzeteket vetítünk vissza a múltba, vagy üres szólamokkal élünk, képzeleteink múlt korok termelési eszközeiről nem válnak tudományos jelentéssel telt fogalommá. A technikai alkotások, a műszaki tudományos eredmények történeti vizsgálata és az ebből adódó tanulság — a technika

és gazdaság, a technika és társadalmi élet viszonyaira vonatkozólag — fiatal mérnökeinket megint jobban hozzászoktatná ahhoz, hogy tudományukat ne csak elvontan szemléljék és metafizikus örökérvényű tannak fogják fel, hanem a mindenkori gazdasági rendszer döntő tényezőjének lássák és saját tudományszakjuk valóságos társadalmi jelentőségére rádőbbenjenek. Ennek a ténynek elvont, mert saját tudományszakjukkal semmi konkrét kapcsolatot felmutatni nem tudó hangoztatása ugyanis nem alkalmas mód arra, hogy komoly, megalapozott meggyőződést alakítson ki.

Mindezek után megkockáztathatjuk azt az állítást, hogy mérnök-képzésünkben a szorosabb értelemben vett szaktárgyak és az ideológiai oktatás között éppen a technikatörténet teremthetné meg azt a szerves kapcsolatot, melyet ma még nélkülözünk s melyet sokszor ötletszerű anekdotikus és gyakran erőltetett példákkal igyekszünk pótolni. A technikatörténet azért természetes kapocs a mérnöki szaktárgyak és az ideológiai tárgyak között, mert anyagában műszaki jellegű, ugyanakkor történelmi jellegéből következőleg ideológiai tartalmú is.

A tudományos oktatási érdek mellett nem hagyható figyelmen kívül a technikatörténet jelentőségének felvázolásánál az a sokszor hangoztatott nevelési érdek sem, mely a múlt értékes hagyományainak megismeréséből, nagy alkotó mérnökeink munkájának, áldozatos életének értékeléséből, tudományos felkészültségük igen magas színvonalú példájából, a maihoz viszonyítva sokkal kedvezőtlenebb társadalmi helyzetben és életkörülmények között kiharcolt eredményeinek tanításából származik. A technikatörténet területén pleonazmus »haladó«
hagyományokról beszélni : a technika története és a vele való foglalkozás mindenestől a haladó hagyományok igazi kultusza. A mérnöki foglalkozás iránt rokonszenvet kelt, tehát a kezdő mérnököt választott foglalkozás iránt érzelmileg elmélyíti, a történelmi perspektíva a mérnöki munka társadalmi szerepét segít tisztázni, tehát értelmes szolgálatra éppen a társadalom érdekében vállalt feladatok elvégzésére hívja fel a figyelmet. S végül a sok nemes példa s a műszaki fejlődés nagy arányai hivatástudatra ösztönöznek.

II.

A technikatörténet szerepének vázolt jelentősége a szovjet technikatörténetben járatos hallgatóság előtt eléggé ismeretes. A szovjet példa ösztönző ereje mozgosított nálunk is ilyen irányú kutatásra. De világszerte mindenütt szervezett kutatómunka folyik a kapitalista országokban is. Elég itt nálunk is széles körben ismert Deutsches Museumra utalni, de még az osztrákok is évtizedek óta nagy gonddal és szervezett kutatómunkával gyűjtik az osztrák technikatörténeti emlékeket. Igen erőteljes szervezett és eredményesnek mondható kutatómunka folyik Bécsben a Forschungsinstitut für Technikgeschichte nevű intézetben. Az eredményekről az intézet kiadványa a Blätter für Technikgeschichte számol be. De a világ minden táján egyre-másra látnak napvilágot hatalmas monográfiák egyes nemzetek eredményeiről vagy a különböző technikai ágak történeti feldolgozásáról. Mindenütt szervezett és tervszerű kutatómunka eredménye a technikatörténet feltárása és feldolgozása.

Nálunk is van mit kutatni és volna mit publikálni s nem kellene szégyenkeznünk eredményeink miatt. A magyar technikai alkotások, a magyar műszaki tudományos eredmények nagyon mostohán vannak kezelve, sőt

nyilvántartva is a világ tudományos közvéleményében. Mindezért elsősorban magunk vagyunk felelősek. A legújabban megjelent német nyelvű általános technikatörténetben (Klemm: Problemgeschichte der Technik), mely 456 oldalon a technikatörténet jelentősebb problémáiról számol be, egyetlen magyar nevet sem találunk. De nem is csoda, mert mi magunk sem ismerjük e téren értékeinket, hogy kívánjuk azt az idegenektől. Minden nemzet elsőrenden önmaga tudósait, alkotóit tartja nyilván és nagyon sokszor részrehajlóan foglal állást a prioritás s egyes technikai alkotások történeti jelentőségének kérdésében. Ilyen körülmények között nem várhatjuk, hogy a magyar műszaki tudományos alkotások kellő értékelésben részesüljenek, vagy hogy egyáltalán nyilvántartásba kerüljenek.

Mi eddig még nem szenteltünk megfelelő időt, pénzt és kutatómunkát arra, hogy e téren feltárjuk történeti jelentőségünket, értékeljük, méltó formában nyilvántartsuk és ország-világ elé tárjuk igazi nagy értékeinket. Ehelyett inkább sérelmeinket tartjuk nyilván s a méltatlan elbánásra panaszkodunk, amellyel mások illetnek — s nem ok nélkül — bennünket.

E téren mégis mi magunk tehetünk legtöbbet! Meg kell változtatnunk vétkes közönyünket és fel kell számolni tudománytalan álláspontunkat. Mai megbeszélésünk célja, ha nem is végrehajtani a döntő fordulatot, de előmozdítani a fordulat végrehajtását. Ahhoz, hogy a fordulat megtörténjék, tisztázni kell elvi célkitűzéseinket, kutatásunk elvi irányvonalát, a kutatás módszerét, a szervezett kutatómunka előfeltételeit, legkedvezőbb s egyben megvalósítható formáját, eddigi munkánk értelmét, hibáit. Tisztázunk kell a magyar műszaki tudománytörténet területének határait, a tudomány és ipar, a magyar és nem magyar fogalmak viszonylatában, de az egyes szakterületek speciális magyar értékrendjének viszonylatában is.

A tervszerű kutatómunka megszervezésénél figyelembe kell venni és fel kell használni a külföldi példákat, a moszkvai Politechnikai Múzeum, vagy a müncheni Deutsches Museum tapasztalatait, de nem vitás, hogy hazánk különleges történelmi, földrajzi és politikai helyzetére tekintettel kell lennünk s az ezekből folyó különleges szempontokat figyelembe kell venni. Hiszen még olyan lényeges kérdésre sem tudunk véglegesen megnyugtató választ adni, hogy kit tekintünk magyarnak és nem magyarnak a Magyarországon működő mérnökök közül. Jó példa erre Petzvál József nemzeti hovatartozásának kérdése, aki Felvidéken született, Pesten tanult és kezdte meg mérnöki pályáját, bécsi egyetemi tanárként működött, testvére pesti egyetemi tanár volt; a szlovákok szlováknak, a bécsiek osztráknak, a németek németnek állítják, holott Petzvál magát mindig magyarnak vallotta, temetésekor Bécs polgármestere magyarként parentálta el és nekünk mégis gondot okoz, hogy be merjük-e sorolni magyar mérnökök és feltalálók közé.

De tisztázásra szorul az a kérdés is, hogy a technikának melyik területe, mely magyar vonatkozásban a legdöntőbb s melyik az, mely speciális adottságaink miatt elhanyagolható. Különös figyelmet kell fordítani az ősi gyökerű hazai technikai kérdésekre: így a mezőgazdasági eszközök és berendezések, a malomipar és a textilipar fejlődésének történetére. A malomiparnál fel kell tárnunk a nem gabonaőrlésre szolgáló malmi berendezéseket is (ércszűrő-, kalló-, papír-, stb. malmokat is). Hazai műszaki fejlődéstörténet szempontjából különösképpen az erdészet és vízimunkálatok lépnek előtérbe. Mind a két vonatkozásban a technikai oldallal párhuzamosan és avval összefüggésben fel kell tárnunk a kutatásnak a természet biológiai és fizikai elvének megváltoz-

tatásából származó gazdasági és társadalmi eredményeket. A hazai bányászat és kohászat fejlődéstörténete széles gazdasági vonatkozásban és összefüggően szintén megérdemelné a tudományos feldolgozást. A vasút- és útépités hazai történetének szintén vannak fel nem derített szakaszai és nincs kellően kidolgozva az egyes történelmi korszakok közlekedéspolitikája sem. Az építészet hazai fejlődéstörténetét fel kell, hogy kutassa az ősi népi építőtechnika fejlődését, jellegét, eredetét. Ugyancsak tisztázandó kérdés építészetünk történetében a külföldi hatások, stílusok szerepe a magyar építészet fejlődésében. A géptechnika és az elektrotechnika terén elért magyar eredmények tudományos értékelése, az e téren működő magyar feltalálók élete, működése szintén olyan téma, amely nincs korszerűen feldolgozva, de még felkutatva sem.

A technika területén az alkotás nem választható el az alkotás alapjál szolgáló tudománytól. Egyes technikai alkotásaink tudományos értéke szintén sokat vitatott kérdés. A magyar technikatörténetnek a legszigorúbban vett tudományos feldolgozása nem nélkülözheti a szerves kapcsolatot a gazdaságtörténettel és az ipartörténettel.

Ha ezeknek a nagy feladatoknak elvégzését reális alapokra akarjuk fektetni, mindenek előtt azt kell tisztázni, hol tartunk a jelen pillanatban? Azt mindenesetre meg kell állapítanunk, hogy a probléma általános felvetésénél már jóval előbbre vagyunk és szerény véleményem szerint ma már nagyobb lehetősége van a konkrét program meghatározásának, mint 3 évvel ezelőtt, amikor az Akadémia illetékes Főbizottsága 23 nagy témakör felvázolásával először tett kísérletet a magyar műszaki tudománytörténet összefüggő és részletes kidolgozására. A kísérlet célkitűzésnek jó volt ugyan, de konkrét programnak korai, s megvalósíthatatlan, mert nem előzte meg megfelelő szakmai tárgyi tájékozódás és anyagi erőnkkal sem voltunk tisztában. Nem ítélnék reálisan a szükséges szakemberek képességeinek és munkabírásának kérdésében. Teljesen figyelmen kívül hagytuk a szervezett kutatómunka megteremtésének szükségességét, annak összes anyagi konzekvenciáival együtt. Nem voltunk tisztában a munka igazi jellegével és terjedelmével sem.

A magyar műszaki múlt kutatásának és tudományos feldolgozásának kérdése komoly formában a felszabadulás után merült fel, konkrétan csak az 1951. évben. De ha rendszeres kutatás nem is volt azt megelőzően, sok kezdeti kísérletezés volt azelőtt is. Bizonyos évfordulókra írt alkalmi megemlékezés formájában mind gyakrabban merült fel — habár kellő kutatás és minden különösebb tudományos érdek nélkül — egy-egy elfelejtett magyar mérnök alakja, hírlapok és folyóiratok hasábjain, főleg a Magyar Mérnök- és Építész Egylet Közlönyében. Történetek alkalmi kísérletek a főbb eredmények regisztrálását adó összefoglalásra is.

Pl. Zelovich Kornél megírta a műszaki felsőoktatás történetét, rengeteg adatot hozott össze és dolgozott fel, de az a feldolgozás mégsem ad teljes és egységes történelmi képet, mert hiányzik belőle a kritikai szempont és következőképpen a szintetikus összefüggések történelmi feltárása is.

Mindnyájan ismerjük Lósy-Schmidt Ede nevét és hangyaszorgalmát, továbbá érdemeit az első magyar, általános jellegű műszaki múzeum anyagának összegyűjtése és felállítása körül. De az ő vállalkozása elszigetelt magánvállalkozás maradt, érdeklődést keltett, de megfelelő támogatást nem sikerült elérnie. Cikkjei, kutatómunkája így is értékes a magyar műszaki múlt feltárása szükségességének elsőízben való erőteljes és tudatos hangoztatása

miatt. Érdemes volna idevonatkozó írásait kritikailag méltatni. A háború megakasztotta szerény kezdeményezését, ugyanakkor elsodorta a közben Kassán felállított pótolhatatlan emlékekben gazdag magyar műszaki múzeumot is.

Az Akadémia a magyar tudománytörténet feldolgozásának programját 1951-ben hangsúlyozta először. A VI. osztály ennek a programnak kapcsán kezdett foglalkozni a magyar műszaki tudománytörténet kérdésével. A Párt is állást foglalt a műszaki tudománytörténeti kutatások megindítása mellett.

Az elvi célkitűzés fokozatosan nyert konkrétebb formát, s közben elég széles társadalmi publicitást is. Különösen a METESz társegyesületeinek választmányi és vitaulésein szerepelt sokszor. Ennek a mozgalomnak az eredménye, hogy szaklapjaink — különösen a Bányászati és Kohászati Lapok — teret adnak történeti tárgyú cikkeknek is. A fő célkitűzés ettől még nem vált konkrétebb programmá, minden esetre az érdeklődés állandó ébrentartását sikerült elérni és a magyar műszaki tudománytörténet kidolgozásának kérdését műszaki értelmiségünk körében sikerrel propagálni.

A műszaki egyetemen 1951 novemberében a Központi Könyvtár kezdeményezésére egy tanárokból alakult bizottság foglalkozott a kérdéssel s ezen az értekezleten felmerült mint legelső programpont egy tankönyvszerű összefoglaló mű megszerkesztésének terve, melynek főbb elvi szempontjait és tárgyát tisztázta is a bizottság.

E terv határozat formájában az Akadémia VI. osztálya által 1951 novemberében életre hívott Műszaki Tudománytörténeti Főbizottság első ülése elé került, mely azt magáévá tette s úgy döntött, hogy e megírandó összefoglaló technikatörténeti mű 23 fejezetet tartalmazzon a főbb technikai szakterületekről. A bizottság kijelölte az egyes témakörök szerkesztőit is.

Közben egy nagyobb, most már sorozat formájában megjelenő, a magyar technikai fejlődés teljes történetét felölelő összefoglalás terve is kidolgozást nyert. Ezzel kapcsolatban a bizottság tématerveket dolgozott ki, felülbíráltta őket és sorozatosan megvitatta a sorakerülő üléseken. A bizottság úgy döntött, hogy a sorozat egyes köteteit elkészülésük sorrendjében jelenteti meg s kiadási tervzetet nyújtott be az Akadémiai Kiadónak.

A terv azonban terv maradt, mert közben az Akadémia Tudománytörténeti Főbizottsága arra hívta fel figyelmünket, hogy a nagy összefoglaló mű terve helyett, melyre még nem eléggé érettek a kutatások, monografikus feldolgozásokat tervezzünk és vegyünk fel programunkba.

A Műszaki Tudománytörténeti Főbizottság ezen a téren sem maradt tétlen. Kiadta Schimanek könyvét Bánki Donátról. Támogatta és bírálatával segítette a Műszaki Egyetem Központi Könyvtára által megindított Műszaki Tudománytörténeti Kiadványok c. sorozatot, melynek 5 füzetét jelent meg eddig és az ún. bio-bibliográfiákra ad példát. Egy-egy tudós, vagy intézmény életének, működésének rövid ismertetése mellett inkább a teljes bibliográfiai adatszolgáltatás a célja, mely a további részletes feldolgozást segíti elő.

Megszövegezte a Bizottság a műszaki emlékvédelemről és a műszaki múzeumról szóló törvényjavaslatot és ezzel az intézményesített szervezett kutatás első előfeltételének megteremtése felé tette meg a kezdő lépést.

Az Akadémia ösztöndíjakat szervezett fiatal kutatók számára; ezzel megindította a szakképzést ezen az elhanyagolt területen.

Pályázatot hirdetett az elmúlt év folyamán a magyar műszaki tudománytörténet egyes fejezeteinek feldolgozására és a pályázat igen nagy visszhangra

talált : 36 pályamunka érkezett be, köztük sok önálló kutatásra valló komoly, új eredményeket hozó pályamunka.

Megkezdte a Bizottság a tavalyi év folyamán a leváltarak rendezetlen állományából a műszaki tudománytörténeti anyagok kiválogatását és feldolgoztatását, mellyel a jövő kutatót teszi könnyebbé és eredményesebbé.

Tagjai közül többen, például Faller Jenő és Schleicher Aladár értékes munkákkal gazdagították technikatörténeti irodalmunkat (önállóan és az Actaban). Az egész műszaki tudománytörténeti irodalomban példamutató a szervezetileg még e bizottság hatáskörébe utalt földtani szakterület, amely nagymúltú irodalommal rendelkezik. A felszabadulás után Vadász Elemér, a Főbizottság elnöke számos történeti részlettanulmányt írt és megírta a földtan fejlődéstörténetét áttekintő alapvető könyvét. Ide tartozik Koch Sándor, a sok tekintetben hiányolható Magyar Ásványtan Története c. műve és Vendl Aladár számos tanulmánya.

A Főbizottság ezenkívül ülésein az aktuális kérdéseken túlmenőleg elvi állásfoglalásokat és javaslatokat dolgoz ki. Támogatja és elősegíti a tudományos színvonalú technikatörténeti művek megjelenését a különböző kiadóknál (Fodor Ferenc : A magyar térképírás c. műve). Múzeumi albizottságot hozott létre, amelyen keresztül elvileg irányítja és támogatja a meginduló műszaki múzeumot.

Az Akadémia Műszaktörténeti Főbizottsága, bár nem töltötte idejét tétlenül, mégis úgy érzi, hogy nem lehet elégedett önmaga működésével. Eredeti célkitűzése : a magyar műszaki múltnak teljes terjedelmében való feltárása és kidolgozása, ma távolabbnak tűnik, mint három évvel ezelőtt. A műszaki tudománytörténeti kiadványok száma — nem utolsósorban a Bizottság munkájának eredményeként — nagyobb ugyan, mint az Akadémia más osztályain — mégis a kitűzött célt tekintve, nem kielégítő. Pedig csak látszat szerint kerültünk távolabb eredeti célunktól, valójában sokkal közelebb vagyunk hozzá. Akkori becslésünkben nem a célkitűzés volt a hibás, hanem a cél elérésének programját, a célhoz vezető utat nem tudtuk reálisan felmérni és felvázolni. Ezért ütemezésünk is hibásnak bizonyult. A direkt módszerek itt nem vezetnek azonnali eredményre.

A kérdés most úgy jelentkezik : hogyan közeledjünk kitűzött, reálisnak bizonyult célunkhoz, milyen előfeltételei vannak a munkának, milyen közbevetett célok megvalósításától függ a végső cél elérése. Erre ma sem könnyű a felelet, de nem is lehetetlen.

Minden esetre világos, hogy mikor a Főbizottság átmenetileg monográfiák, részletterületek, kisebb, de jelentős időszakok feltárását helyezte előtérbe, helyesen járt el. Ebben az irányban indulva, minden egyes részletmű közelebb visz végső célunkhoz is : tehát ezt folytatni kell.

A Főbizottság helyes utat választott akkor is, amikor a Műszaki Egyetem Központi Könyvtárát mintegy operatív szervül jelölte meg. A technikatörténeti kutatások terén az Akadémia Főbizottsága elvi irányítószerveként működik és kell működnie a jövőben is, de operatív munkát nem végezhetne sikeresen akkor sem, ha az Akadémia adminisztrációs apparátusa hivatása magaslátán állana is. Okvetlenül szüksége van tehát ahhoz, hogy elvi irányítása gyakorlati eredményeket is hozzon, egy operatív tevékenységre alkalmas gyakorlati feladatok végzésében járatos munkaszervezetre, mely létszámában nem nagy, de illetékességének hivatalos elismerésével, tagjainak szakavatottságával, jól ütemezett munkabíráásával és nem utolsósorban a szervezett s kizárólagosan

egyirányban foglalkoztatottság következtében eredményessé és hatékonyá tudja tenni a bizottság munkáját.

Erre eddig nem volt lehetőség, mert a műegyetemi könyvtár megbízása formális jellegű volt, ugyanakkor személyzetének szűkös volta miatt legfeljebb egy emberét, azt sem folyamatosan és tervszerűen, teljes munkaidejében bocsáthatta rendelkezésre. A Bizottságot állandóan hátráltatta munkájában, hogy nincs szervezett munkára alkalmas, kutatóintézeti jellegű operatív szerve és így munkája mindinkább elvontan elméleti jelleget öltött megfelelő gyakorlati hatékonyság nélkül.

Hiányzik a bizottság munkájának eredményesebbé tételéhez egy állandó jellegű kiadvány, műszaki tudománytörténeti szemle, melyben a bizottság elvei, a kutatás mindenkori állása, a problémák, feladatok, megoldások, eredmények rendszeresen közölhetők volnának. E lap, mely évente egyszer-kétszer, a szükséghez mérten jelennék meg, kerülhetne az előbb említett szerv gondozásába, a Főbizottság szerkesztő, vagy felügyelő bizottsága mellett. Kitűnő külföldi cseereanyagként kínálkoznék s rendkívül megkönnyítené a tudományos kutatáshoz elengedhetetlenül szükséges elvi és helyzeti tájékozódást, az eszmék széleskörű kicserélését, de a tudományos kutatómunka színvonalának emelését is szolgálná.

Az önálló feladatkörű kutatóintézet megszervezéséhez az Akadémia Főbizottsága a műszaki múzeumi törvényjavaslat elkészítésével megtette az első lépést. Atmenetileg a Műszaki Egyetem Központi Könyvtárára lehetne ruházni ezt a jogkört és feladatot, megfelelő személyzeti és anyagi feltételek mellett. A feladatkör meghatározásánál abból a tényből kell kiindulni, hogy a magyar műszaki múlt dokumentumai még nincsenek felkutatva, az ilyen gyűjtemény természetének megfelelő módon feldolgozva, rendszerezve és nyilvántartva.

Minden magasabbrendű történelmi szintézis, minden történelmi kritika előfeltétele az írásos és tárgyi dokumentumok alapos ismerete. A régi, felületes történelmi szempontok alapján létrejött műszaki tudománytörténeti művek egyszerű »átpolitizálása«, s marxista szemlélet szempontjából való átírása sem cél, sem módszer nem lehet. Mert vagy az ideológiai »tendencia« válik benne szervesen képződménnyé, vagy a pozitivista adathalmaz akadályozza meg a helyes történelmi tájékozódást. Mind a kettőre bőven akad példa az eddigi gyakorlatunkban.

A marxista szemléletnek, a marxista kritikának már a források kiválogatásánál és feldolgozásánál is érvényesülnie kell. A magyar műszaki múlt hagyományaira vonatkozó hatalmas anyagnak modern feltárása nem maradhat továbbra is egyéni partizán vállalkozás tárgya: tervszerű és szervezett kutatómunkára van sürgősen szükség, hogy a bizonytalan kezdőponton mielőbb túljussunk. Az ilyen hatalmas arányú és nagy jelentőségű kutatómunka, — s ezt nagyon hangsúlyoznom kell — nem maradhat sarlatán lelkesedők kedvtelése és elaggottak unaloműző időtöltése. Be kell lássuk, hogy a műszaki tudománytörténet — a magyar éppúgy, mint az egyetemes — a történelmi kutatás terén a legtöbb előképzettséget feltételező, komoly tudományos munka, objektív történelmi, gazdasági és eszmei összefüggéseket értelmező és magyarázó tudományág. Nem a kutató életkora, hanem egyedül képzettsége a döntő tényező. Ha e területen jelentkező kezdeti kísérletezéseket színvonalassá és a bevezetésben vázolt céloknak megfelelőbbé akarjuk tenni, sürgősen hozzá kell fogni ehhez a szervezett előkészítő munkához. Enélkül minden további erőfeszítés, propaganda felesleges, sőt káros. Minden nivótlan

mű e nemben gátolja a fejlődést, mert aláássa a kezdeti pátoszt, tompítja az érdeklődést, rontja az egész mozgalom hitelét. E téren nem bürokratikus, de érdemi ellenőrzést s operatív irányítást kell gyakorolni, mert enélkül különösen a különböző népművelési intézmények és lapok szerkesztőségei nevelés ürügyén a legkártékonyabb hatást gyakorolhatják, amint ezt már eddig is számos példa bizonyítja. A tudományos kutatás általában nálunk már nem magánügy, csak e fontos területét a műszaki múlt feltárásának és megismertetésének vélik még komoly fórumok is eléggé komolytalanul »maszek«-ügynek. Ebből két veszedelem is támad : komoly tudósaink minden támogatást nélkülözve, elkedvetlenedve hagyják abba az e téren megkezdett kutatást, viszont komolytalan avatatlanok olesó pénzszerzés céljából tarlóznak az elhagyott területen, tücsköt-bogarat összeírván, felelőtlenül és felelőségrevonástól sem erkölcsi, sem anyagi téren mit sem tartván, még hozzá, olyan nyelven és stílusban, mely magán hordja az írástudatlanság bélyegét és súrolja a népellenes merénylet határát. A megszervezendő operatív kutató intézmény feladata lesz a további előfeltételek megteremtésére és kutatás tárgykörére, módszerére és ütemtervére vonatkozó javaslatok kidolgozása. S csak ennek kidolgozása után lesz abban a helyzetben az Akadémia Főbizottsága, hogy — az eredeti célkitűzés koncepcióján még mindig belül maradva — nemcsak felkeltse és ébren tartani törekedjék a műszaki tudománytörténeti érdeklődést, hanem annak irányt szabva és reális megvalósítható programot adva, ki is elégítse azt.

III.

Javaslatok

A fentiekre való tekintettel jelenleg a következő konkrét javaslatokat terjesztem elő :

1. Szerveznünk kell egy műszaki tudománytörténeti kutatóintézetet megfelelő képzettséggel rendelkező személyzettel. Ennek az intézetnek a felállítandó Magyar Műszaki Múzeum keretében kell működnie. Átmenetileg a múzeum felállításáig a Műszaki Egyetem Központi Könyvtára kapná teljes jogkörrel és megfelelő személyzetkiegészítéssel a kutatóintézeti jelleget és meghatározott költségvetési előirányzattal.

2. Gondoskodni kell egy állandó jellegű periodikus kiadvány megjelentetéséről, mely felölelné a magyar műszaki tudománytörténet egész tárgykörét és gondoskodnék a kutatás elveinek, a kutatás mindenkori állásának széleskörű publikálásáról.

A műszaki tudománytörténeti vitaülésen három gondolat felvetését tartom időszerűnek. Az *első* — mindmáig le nem zárt — kérdés: magának a *műszaki tudomány fogalmának* tisztázása.

Az elhangzott előadások idevágó megállapításai csak burkoltan és csak közvetve adnak támpontokat a műszaki tudomány lényegéről.

Nem vitatható *Vadász Elemér* akadémikus ama megállapítása, amely szerint . . . »a műszaki tudományokban a tudományos gondolat a technikai megvalósításban kap igazolást« . . . és vitán felül áll az is, hogy . . . »a műszaki alkotások, — még a legnagyobbak is — magukban véve nem fejezik ki a tudományt, csak az előzmények összehasonlító *kritikai vizsgálata* adja meg a tudományos jelleget«.

Dr. Szabó Gusztáv professzor a műszaki tudományt, feladatát és módszereit annak alaptudományával: a *fizikával* állítja szembe. Rámutat az utóbbinak *analitikai* (elemző) jellegére, ellentétben a műszaki tudomány *szintetikus* jellegével. Szerinte a műszaki tudománynak már a tervezetben kellő *előrelátással* kell biztosítania azt, hogy a műszaki alkotások anyaga, szerkezete és működése zavartalanul és tartósan megfeleljen a cél kijelölté követelményeknek. »A létesítmény minőségi biztosítóka éppen a tervezés és a megvalósítás során követett tudományos tisztánlátás mértékében rejlik«. . . »Fejlődését úgyszólván a kezdet kezdetétől fogva két főfontosságú követelmény sarkalta: egyfelől a *biztonság növelése*, másfelől az anyagok, energiák és az idő *gazdaságos kihasználása*.«

Véleményem szerint ezek a megállapítások kiegészítésre szorulnak, mert nem fejezik ki világosan és félreérthetetlenül *az elmélet és a gyakorlat dialektikus egységét*.

Kölcsey szerint: »*Emberi tudomány legfőbb célja: maga az ember*.« Más szóval: az *ember* szolgálata ad szociális tartalmat a mérnöki alkotómunkának is. Végső fokon tehát csak ez a belső tartalom lehet értékmérője minden műszaki alkotásnak. A *szociális követelmények* kielégítése után kerülhet a sor a szerkezet tökéletességének, valamint az üzem gazdaságosságának fokozására irányuló fontos feladatokra. A műszaki tudomány alaptudományai közé kell tehát sorolnunk a társadalomtudományt is.

Vita tárgyává kívánom tenni továbbá *Dr. Szabó Gusztáv* professzortársam egy másik megállapítását is, amely a *matematikára* vonatkozik, mint a műszaki tudomány szerintem is legfontosabb segédtudományára és szellemi kutatóeszközére. Nem tudok azonban egyetérteni azzal a tétellel, amely szerint a sokrétű és szintetikus jellegű műszaki tudományok *«kifejező nyelve»* csak a matematika lehet. Sajnos, ezt a megállapítást sok esetben tévesen értelmezik és egy egy műszaki tárgyú dolgozat tudományos értékét az *elvont analitikai* tárgyalási mód magas színvonalában jelölik meg.

Egy tudományos értekezés színvonalát nem a felső matematika módszereinek divatos, de sokszor indokolatlan alkalmazása emeli, hanem az, ha a szerző a műszaki gondolat tárgyát és fizikai tartalmát a jó matematikus kristálytisztá *logikájával, szabatosan, világosan és szemléletesen* fejezi ki. Megállapítható az is, hogy az elvont analitikai tárgyalási mód helyett sok esetben a *geometriai szemlélettel* válik a feladat megoldása áttekinthetővé és szemléletessé. A grafikus szerkesztési eljárások, függvényábrák, diagramok és nomogramok értéke különösen a tudományos kísérleti kutatás vonalán annyira közismert, hogy arra itt csak rámutatok.

Végül a tudománytörténet tárgykörébe illeszkedő harmadik kérdésem a műszaki tudomány eredményes művelőinek *minősítésére* vonatkozik. Nálunk is divatossá vált az a szemlélet, amely szerint a mérnöki munka tudományos értéke a szakirodalomban megjelent közlemények számával fejezhető ki. Ez a tétel véleményem szerint nem általánosítható. Számos professzorom mélyenszántó, de sehol nem publikált gondolataiban gyönyörködhettem műegyetemi tanulmányaim során, akiknek klasszikus színvonalú előadásai egész mérnökmenzedéket ihlettek meg a műszaki tudomány továbbfejlesztésére. Haladó hagyományaink összegyűjtése során e professzoraink tudományos munkásságáról sem szabad megfeledkeznünk.

SCHLEICHER ALADÁR, a műszaki tudományok doktorának hozzászólása

Az előadásokból kitűnik az az igyekezet, hogy elsősorban a műszaki tudományok helyzetét körülírják. Általában az a kép adódik, hogy a műszaki tudományokat a természettudományok — pontosabban a fizika — alkalmazásának tekintik. Ezt a felfogást vallja *Geleji Sándor* akadémikus is, aki a műszaki tudományokat a természettudományokon alapuló *»tapasztalati tudománynak«* tekinti. (M. T. A. Műszaki Tudományok Osztályközleményei 7. (1952/15-18.) Ebben természetesen semmi megalázó nincsen, mert, amint *H. Poincaré* *»Tudomány és feltevés«* címen 1908-ban magyarul is megjelent könyvében mondja: *»A tudományos igazság egyetlen forrása a tapasztalat, egyedül csak ez taníthat bennünket valami újra, csak ez teheti tudásunkat biztossá«*. (Természettudományi Társulat, Bp. 129. l.)

Nincs itt a helye, de az alkalom sem, hogy evvel a kérdéssel foglalkozzam, csupán megállapítom, hogy hasonló jelenség az alkalmazott természettudományok azaz a műszaki tudományok csaknem minden ágában mutatkozik. Általában azonban nem arról van szó, hogy a műszaki tudományokat hová sorolják és egyáltalában tudománynak tekintsék-e. A kérdés ennél sokkal egyszerűbb alakban vetődik fel, nevezetesen egyszerűen az elmélet és a gyakorlat közti ellentéteket és azok okait igyekeznek felderíteni.

Szűkebb tárgykörömből: a metallográfiából és részben a kohászatból vett egyik példában a neves göttingeni metallografus: *Masing* fejtegetéseiben (*Metall 5* [1951]375-378) odáig megy, hogy ennek a tárgykörnek a kríziséről beszél, amit azonban távolról sem tekint bajnak, hanem az ellentéteket egyszerűen a gyors fejlődésnek tulajdonítja.

Ismétlem, nem óhajtok most avval a sajátságos jelenséggel foglalkozni, amely a műszaki tudományokat sokszor kimondottan ellenségesen bírálja és a technikai fejlődésben szinte a sors csapását látja. Evvel a felfogással határozottan szembeszállt *Oelsen* clausthali kohász-professzor két rendbeli elmélkedésében (*Stahl und Eisen 70* [1950] 577/582. és uo. *72* [1952] 1053/1055); amelyekben az efféle nézeteket helytállóan cáfolja és kimutatja, hogy ezek ellensúlyozására milyen fontos — egyebek között — a kohászat műszaki történeti fejlődésének művelése. Ezt megkönnyíti, hogy a világtörténelem és a kohászat periódusai — szerinte — csaknem teljesen egybeesnek, amivel talán arra céloz, hogy egyes nagy kultúr-korszakokat fémekről neveztek el. Szerinte a kohászattól már csak azért is várható tárgyköre múltjának mennél behatóbb kutatása, mert él benne az ősrégi hagyományok tisztelete és szeretete.

Éppen a kohászat fejlődése a példák tömegét szolgáltatja arra nézve, hogy milyen termékenyítő hatással volt a gyakorlati megfigyeléseknek tudományos feldolgozása. Nem ok nélkül szeretik erre nézve idézni *Bunsen*-nek egyik német kohón 1838-ban végzett vizsgálatait, amelynek a kémia az első tőrfogatos gázelemző-eljárást köszönheti; a kohász pedig ezekből a vizsgálatakból tudta meg, hogy a nagyolvasztóba bevitt meleg háromnegyed része a torkon át felhasználatlanul eltávozik.

A kohászat vagyis a fémek termelése egyike azoknak a termelési ágaknak, amelyeknek eljárásai alapelveikben lényegileg nem változtak, de a termelésnek fokról-fokra szaporodó mennyiségi növekedése és pl. a vaskohászat azelőtt elképzelhetetlen méretű fejlődése természetesen maga után vonta a módszerek nagyarányú fejlődését is. Éppen ezért a kohászat fejlődési történetének kutatása nem csak érdekes, hanem fontos is, mert nem egyszer előfordult már, hogy a mai mérnök megoldásra váró feladatát előtte már régen megoldották. Elengedhetetlen tehát a múlt mennél részletesebb feltárása, bár természetesen az ilyen kutatásnak nem az a legfőbb szempontja és célja, hogy csak hasznothajtó eredményeket produkáljon.

De maga az összehasonlítás is hasznos lehet, mint *Poincaré* idézett könyvében mondja (156. l. : . . . »megfigyeljük a tudomány mai állását és összehasonlítjuk a tegnapiéval. Ebből a vizsgálatból aztán kétségkívül alkothatunk magunknak némi sejtelmet.« *Freycinet* »A természettudományi megismerés alapjai« című, 1898-ban magyarul szintén megjelent könyvében (Természettudományi Társulat, Budapest, 113. l.) még bizonyos megértéssel ír arról, hogy az elméleti mechanika megalkotásának első idejében meg volt az a törekvés, hogy lehetőleg keveset merítsenek a tapasztalatból.

Úgy hiszem, hogy ma nyugodtan mondhatjuk, hogy a tapasztalatnak meg van az elmélettel legalább is egyenrangú helye. Ennek tudatosításához pedig legjobb eszköz a tapasztalati tudomány fejlődésének azaz a mi példánkban a műszaki tudománytörténetnek kutatása és ápolása. Már 1583-ban megmondta *Decsi János*, hogy »szerencsés, aki más példáján tanulhat«. (Margalits Ede : Magyar közmondások és közmondásszerű szólások. Budapest, Kókai L., 1896, 704. l.)

Ezen általánosságok után legyen szabad néhány konkrét — az ankét során felmerült — kérdéssel foglalkoznom. Azt hallottuk, hogy hiba a műszaki tudománytörténeti kutatásba olyan szempontokat belevinni, amelyekből szakmai elfogultságra vagy tévesen értelmezett »nacionalista« szemléletre kell következtetni. Egyetértek avval, hogy ebben a tekintetben nem szabad túlzásba menni és nem szabad a tárgyhoz nem illő lelkesedéssel egy-egy kiválasztott műszaki teljesítményt olyan jelentőségűnek feltüntetni, amilyent az egyáltalán nem érdemel meg. Nem értek azonban egyet avval, hogy minden ilyen tárgyú megállapítást »nacionalistának« minősítsünk. Evvel az észrevételemmel távolról sem óhajtok ellenzékiekedni, csupán annak tisztázásához hozzájárulni, hogy a témák kiválasztásában és feldolgozásában meddig szabad menni.

Felfogásomat erre nézve az alábbiakban néhány példán fogom indokolni és megvilágítani.

Nem tudjuk, hogy a középkorban Európa területén mikor kezdték a sárgarézet használni. Bizonyosnak látszik, hogy a 12. században Flandriában virágzó sárgarézipar volt, amely azonban a 15. században háborúban elpusztult. Mint hazai vonatkozású érdekességet közbevetőleg megemlítem, hogy

Paulinyi Oszkár megállapítása szerint («*A középkori magyar réztermelés gazdasági jelentősége*», kny. Bp. 1933, 6. l.) a flandriai sárgarézt gyártásához magyar rézet is használtak. Valószínű, hogy a 15. századtól kezdve Németországnak a mai Belgiummal határos részén szintén készítettek sárgarézet. A német szakirodalom azonban általában a 16. sz. közepére teszi ennek az iparnak a kezdetét és annak központját Nürnbergbe helyezi. Evvel szemben adatok vannak arra nézve, hogy Magyarországon a sárgarézt a 15. században — legalább 100 évvel a nürnbergiek előtt — biztosan, de valószínűleg már a 14. század második felében használták. Mégpedig nem az addig egyedül ismert öntvény, hanem húzott drót alakjában, ami egyúttal a még sok tekintetben szintén tisztázatlan európai dróthúzás kezdetére ad értékes támpontot. Ezekből az adatokból nyilvánvaló, hogy nem valamilyen magyar dicsőség, hanem olyan tények méltatásáról van szó, amelyek az *egyetemes* kultúra, de főképpen a műszaki fejlődéstörténet szempontjából is figyelemre méltók.

Másik példa a tellurnak, ennek a ritka fémnek nagyüzemi előállítására, ami legelőször Magyarországon történt. A tellur erdélyi ércekben fordul elő s azt — egy kohászati tünemény tapasztalati megfigyelése alapján — mint kémiai elemet magyar fedezte fel. A tellur felfedezése *Müller Ferenc* nevéhez fűződik, aki erdélyi volt és hosszú időn át Erdélyben működött, már az apja magyar nemességet kapott. Az elnöki megnyitóból hallottuk azt a helyes megállapítást, hogy az ilyen felfedezés hovatarozását a felfedező működési helye és közleményeinek nyelve szabja meg. *Müller* ezt a felfedezését magyar földön tette, tehát az első feltételnek megfelelt, de eredményeit német nyelven tette közzé, mivel arra nem volt lehetősége, hogy azokat 1789-ben magyar vagy pl. nálunk akkor járatos latin nyelven tegye közzé. Magyar, helyesebben sopronkörnyéki *»poncihter«* volt *Kitáibél Pál* is, a pesti egyetem tanára, aki a tellurt a Börzsönyhegység érceiben megtalálta és akinek a berlini *Klaproth*-al folytatott vitája, de főképpen az utóbbinak viselkedése az ásványtan történetének egyik nem éppen épületes fejezete.

Ezt a ritka elemet érceiből nagyban legelőször magyar kohászok Magyarországon termelték; az erre vonatkozó irodalmi ismertetések legnagyobbbrészt csak magyar nyelven láttak napvilágot. Hiba-e, ha a nemzetközi irodalom részére csaknem hozzáférhetetlen, 60—80 évvel ezelőtt csak magyarul közzétett eredményeket most idegen nyelven, kritikai feldolgozásban megismertetjük más országbeli olvasókkal is?

Utolsó példaként egyik most folyamatban levő kutatásról kell megemlékezni. Kereken 200 évvel ezelőtt a veszprémmegyei Kislődön vashámor létesült, ahol nyersvasat termeltek. A hozzáértők véleménye szerint azon a környéken vasércelőfordulás sem a múltban nem volt, sem ma nem ismeretes. Ismeretesek ellenben nagy tömegű bauxit előfordulások s így kézenfekvő az a feltevés, hogy a régiek bauxitot kohósítottak vasércként. Ez már csak azért is lehetséges volt, mert a vasban dús bauxit vörös színe könnyen kelthette nálunk azt a hitet, hogy vasércel van dolguk. Az utóbbi 20—22 évben nálunk végzett számos vizsgálat bebizonyította, hogy a vasban dús bauxitnak nyersvasra való kohósítása nemcsak lehetséges, de abból — bizonyos körülmények között — nagyon jó minőségű nyersvas termelhető. Ezt ma tudjuk, de ilyen pontosan nem tudhatták 200 évvel ezelőtt, hiszen a bauxitnak mint ásványnak első leírása csak 1821-ből származik, amikor a kislődi vasolvasztó, az eddigi feltárt adatok szerint, már nem is működött. Ennek a kérdésnek vizsgálatakor tisztában vagyunk azzal, hogy nem valami világot rengető felfedezést keresünk,

de amikor tudjuk, hogy a legújabb becslések szerint a föld bauxitkészletének 1/6-a vagy éppenséggel 1/5-e Magyarországon van (Enginering and Mining Journal 154 [1953]124. l.), akkor talán mégsem lehet magyar szempontból egészen közömbös annak felderítése, hogy nálunk a bauxitot — bár nem tudatosan — már 200 évvel ezelőtt hasznosították. Feltehető, hogy ez a megállapítás a nemzetközi szakközönséget is érdekelné.

Sok kitűzött feladatnak egyes részleteit csak úgy lehetne felderíteni, ha lehetőség kínálkoznék külföldi, elsősorban a bécsi egykori udvari- és állami levéltárban végzendő kutatásra. Sajnos ennek leküzdhetetlen akadályai vannak, és éppen úgy megfeneklett minden arra irányuló igyekezet is, hogy a selmecbányai egykori főkamaragrófi levéltárban kutatást végezhesünk. Már pedig mindaddig, amíg csupán a több-kevesebb fáradtsággal hozzáférhető nyomtatott források figyelembevételére kell szorítkoznunk és nincs lehetőségünk levéltári kutatásra, csak nagyon hézagos munkát végezhetünk. Kérdés, hogy ilyen körülmények között van-e egyáltalában értelme és célja a kutatásnak, legalábbis a kohászat és a vele rokon bányászat területén.

A magam részéről örömmel üdvözlöm *Kondor* kartárs javaslatait, mert remélem, hogy azok megvalósítása — ami nyilvánvalóan tisztán pénzkérdés — lehetővé fogja tenni a most mutatkozó számos nehézség kiküszöbölését.

FALLER JENŐ egyetemi docens hozzászólása

Az elnöki megnyitó s az elhangzott előadások — mint hallottuk — gazdag részletességgel merítették ki a műszaki tudománytörténet művelésének alapjait, legsürgősebb feladatait és tennivalóit.

A megállapítások helytállóak, tisztázták a technikai tudománytörténet fogalmát, munkaterületeit s irányelveit, melyek szerint dolgoznunk kell, hogy megjavítsuk eddigi fogyatékosságainkat s közelebb vigyük e tudományágot a kitűzött célhoz.

Amikor tehát örömmel szólok arról, amit az előadások is elkönnyvelnek, hogy bizottságunk a legtöbb vonatkozásban helyes úton haladt eddigi munkájában, ugyanakkor szükségesnek tartom rámutatni, azokra a meggondolásokra, helyesen gyakorlati tennivalókra, melyeket nem hanyagolhatunk el munkánk teljessége végett.

Feladatainkról szólva ugyanis a beszámolóknak lényegében csak a műszaki történetírás és azzal kapcsolatos kutatómunka területén ránkvaró tennivalókra mutatnak rá, nem szólnak azonban arról, hogy ezekkel teljesen azonos kötelességeink vannak a műszaki emlékek gyűjtésének szervezése, irányítása, mindenekelőtt azonban a Magyar Technikai Múzeum gondolatának megvalósítása terén. Véleményem szerint ugyanis műszaki emlékeinknek feldolgozása és tudatosítása mellett ugyanoly súlyponti feladatunk azok összegyűjtése, aminek szorgalmazása már azért is kötelez, mert éppen bizottságunk volt az, amely a műszaki emlékvédelmi törvényt életre hívta. A hivatkozott törvényerejű rendelet véleményem szerint ugyanis bizottságunk eddigi munkájának legnagyobb eredménye, mert fontos határkő műszaki kultúránk múltbeli és mai szemléletében s nem túlzás, ha azt mondom, hogy ha ezenkívül semmi

mást sem tettünk volna, ennek megalkotásával egymagában is nagy lépéssel vittük előre munkánkat. Fontosságát ugyanis nemcsak abban látom, hogy ennek alapján megállapíthatjuk azt a pusztítást, ami e téren ismert, de elsősorban abban, hogy ezzel törvénybeiktattuk a mérnöki munka és tudomány alkotásainak jelentőségét, megbecsülését és védelmét.

Nagy horderejű rendeletünket nem szabad kiaknázatlanul hagyni, éleszteniünk szorgalmaznunk és segítenünk kell elsősorban a gyűjtést, másodsorban a Technikai Múzeum megszületésének gondolatát. Múzeumi albizottságunk főladata e kérdést célba vinni és ha átmeneti gazdasági lehetőségeink annak megvalósítását pillanatnyilag nem engedik, annak gondolatát állandóan és szívósan felszínen kell tartani s terveit, szervezeti fölépítését stb. sürgősen ki kell alakítani, hogy az új 5 éves tervben már kész tervekkel állhassunk elő.

Ezzel kapcsolatban rá kell mutatnom munkánk egy további fogyatékoságára, melynek megjavítása ugyancsak nem késhet tovább s itt csatlakozom az előttem szóló Schleicher Aladár professzor felszólalásához.

Az elhangzott előadások igen helyesen megállapítják, hogy bár a műszaki tudományok fejlődéstörténetének mindenütt megvannak a maga nemzeti vonatkozásai, ennek ellenére nem tárgyalható elszigetelten, s annak dialektikusan, szervesen beépítve kell megjelennie a tudomány egyetemességében, melytől nem választható el. Amikor, mint mondom az előadók ezt helyesen leszögezik és figyelmeztetnek még arra is, hogy tervszerű munkánkban figyelembe kell venni és fel kell használni a külföldi példákat és eredményeket, elmulasztják rámutatni arra, hogy munkánk sajnos elszigetelten folyik, mert számunkra eddig a külföld elérhetetlen volt. Külföld alatt itt elsősorban a baráti demokratikus országokat és Ausztriát értem, vagyis azokat a területeket, ahol műszaki alkotásaink egyrésznének bölcsője ringott s melyeknek ismerete és felhasználása nélkül e technikai tudományágak története örökké csonka és hiányos lesz. — Gondolok itt közelebbről ide s tova egy évezredes múltú bányászatunkra és kohászatunkra, melyeknek tárgyi és dokumentációs emlékeit csaknem kizárólag csehszlovákiai, romániai (erdélyi) és ausztriai múzeumok és levéltárak őrzik, melyek azonban ismételt kérésünk ellenére sem voltak eddig elérhetőek kutatásaink számára.

A külföldi levéltárak fölkeresése egy-egy technikai tudományág történetének feldolgozása szempontjából elengedhetetlen, mert nem elégedhetünk meg többé az eddigi feldolgozásokkal, de rá kell térnünk a részletmunkára, melyet levéltári adatokkal kell alátámasztanunk. Technikai fejlődéstörténetünk megbecsülhetetlen értékei fekszenek e levéltárakban, melyek nagyrésze magyar vonatkozása miatt — mint illetékesektől tudom — kicserélhető, ha kellő formában számbavesszük és kérjük. — Mindezek érdekében kérnünk kell az Akadémiát, tegye lehetővé mielőbb, mondott országok levéltárainak felkeresését s az ottani múzeumok hazai vonatkozású emlékeinek lajstromozását. Kérnünk kell ezt mondottakon kívül azért is, hogy tisztázzuk egyszer végre a bizottsági üléseinken ismételtlen visszatérő, Kassán maradt Műszaki múzeumunk ügyét, melynek magyar vonatkozású anyaga abban a baráti légkörben, melyben ma élünk Csehszlovákiával talán még visszaszerezhető volna.

Ezután kell, hogy szóljak a műszaki tudománytörténet művelésének egyik sarkalatos és szerény véleményem szerint holt vágányra futott problémájáról a képzés és utánpótlás kérdéséről.

Elhangzott előadásaink e téren nem egyöntetűek s a kérdést lényegében nyitva hagyják.

Kondor tagtársam amikor a technikátörténet fogalmát meghatározta, azt mondta, hogy az a műszaki tudományos eredményeket konkrét gazdasági és társadalmi vonatkozásukban tárja fel, de korántsem regisztráló, dokumentumokat kronológikus sémákba rendszerező tudomány, hanem a legszigorúbban vett tudomány-értelmezés és az értelmezés után történelmi magyarázat. Ezután — idézem — megkockáztatja, mint tudománynak a mérnökképzésben való helyét is kijelölni, mondván, hogy annak helye a szorosan vett szaktárgyak és az ideológiai oktatás között van, de egy szóval sem említi e tudomány oktatásának szükségességét.

Szabó professzor tagtársunk kitűnő okfejtéssel kívánatosnak tartja, hogy a múlt fejlődésének ismertetése a legfelső műszaki oktatásban szerephez jusson s azt — helyesen — elválaszthatatlannak tartja a technika ágazatának tárgykörétől.

Magam teljes egészében osztom Szabó professzor álláspontját, annak hangsúlyozásával, hogy azokban a műszaki ágazatokban, melyeknek története oly gazdag, hogy megüti az önálló tantárgy mértékét, nem látom akadályát e tantárgy bevezetésének és előadásának. Indokolom álláspontomat Szabó professzor tagtársam idevonatkozó megállapításaival, ki e kérdést azzal fejezi be, hogy — idézem — »az egyetemi előadási órák elégtelen volta miatt sajnos az előadó csak a kész eredmények oktatására és igazolására kényszerül, de nem jut már ideje a régi fejlődési állapotok állomásainak ismertetésére s így a műszaki történelmi fejlődés okszerű összefüggéseinek méltatása nem lehetséges!«

Nem kétséges és mindnyájan, kik az egyetemi oktatásban tevőlegeselek vagyunk tudjuk, hogy ez vitathatatlanul így van. Önként vetődik fel azonban akkor a kérdés, hogy és hol gondoljuk elhinteni magvát tudományunknak, hogy azt az előadásokban megszabott elvek szerint művelje az az új generáció, melyre a feladat megvalósításának dandárja vár?

Szorosan függ össze ezzel a javaslatba hozott Műszaki Tudománytörténeti Kutatóintézet létesítésének kérdése is — melynek gondolatát egyébként örömmel köszöntöm, de semmiképpen sem abban a formában ahogy a javaslat mondja, de a többi Kutatóintézethez hasonlóan teljesen önállóan, illetve az Akadémia keretében — mert azzal kapcsolatban ugyancsak önként adódik a kérdés, kik lesznek annak dolgozói, ha nem adjuk át tudásunkat és tapasztalatainkat s nem ösztönözzük technikusainkat tudományunk szeretetére, megbecsülésére és művelésére

Tökéletesen osztom ugyanis Kondor tagtárs megállapítását, hogyha munkánkat színvonalassá s kitűzött célunknak megfelelővé akarjuk tenni, úgy operatív irányítást kell gyakorolnunk annak művelésére, az pedig — véleményem szerint — csak akkor lesz eredményes, ha az egyes műszaki tudomány-ágazatok fejlődéstörténetét rendszeresen tudatosítjuk. Technikusképzésünknek nem szabad elveszíteni kapcsolatait azoktól az alapvető, dialektikus fejlődési folyamatoktól, melyeknek ismerete elengedhetetlen feltétele a legelvontabb műszaki tudomány helyes értékelésének!

Jövönk ugyanis a ma lefektetett alapokon s a múlt ismeretén épül s a tudomány és technika történetének tanulmányozása a szakmunkást és mérnököt nemcsak saját speciális munkájának elsajátításában segíti, hanem

lehetőséget ad arra is, hogy megismerje szakmunkájának fejlődési törvényeit és láthassa milyen helyet foglal el a többi tudományágak között.

Ennek felismerése kell hogy ráterelje szakirodalmunk figyelmét is e műszaki tudományágak fejlődéstörténetére s azt ami abból haladó hagyomány át kell ültetni szakkönyveinkbe. E kérdés ugyanis sokkal nagyobb horderejű mind gondoljuk tekintve, hogy semmilyen termelési újítás és fokozás sem lehetséges a technológiai folyamatok múltjának és természetének mélyreható ismerete nélkül.

Szándékosan időztem a kérdésnél hosszabban, hisz értekezletünk elsődleges feladata a műszaki tudománytörténet munkaterületeinek megállapítása és művelésének konkretizálása volt.

Az előadások meghatározták és nem lehet kétséges, hogy tudományunk munkakörébe azok az alkotások tartoznak, melyeket a műszaki tudományok alakítottak ki, s melyek a tudomány fejlődésére döntő befolyással voltak és az emberiség egyetemességének javát szolgálták. Így pl. a robbantásnak a bányászatba való bevezetése, vagy a gőzgép megszületése nemcsak korukban voltak hatalmas technikai alkotások, de azok maradtak mindig, mert mint a tudomány mérőkövei történelemkialakítók voltak, szoros egységbe fűzik tehát a műszaki ismereteket a történelemmel s képezik a műszaki tudománytörténetírás alapjait. Mindezek kimerítik azt az elképzelést, amit az igazolt tudományról általában alkotunk s így tudományunk rendszerezhető és oktatható.

Az elhangzott előadások alapján nyugodtan megállapíthatjuk, hogy főbizottságunk rövid, nem egész négyéves munkájában messze túljutott a kezdeti nehézségeken s olyan pozitívumokat mutathat föl, melyek azt igazolják, hogy jó nyomon járunk. — A műszaki emlékvédelmi törvény alapján megindult rendszeres gyűjtés, melyet a Népművelési Minisztériumunk keretében működő Műszaki Emlékeket Nyilvántartó és Gyűjtő Csoport irányít szakavatott fölkészültséggel, továbbá az a tény, hogy szaklapjaink, a napi sajtó és a Magyar Rádió ma már keresik és szívesen közlik a technikatörténeti tanulmányokat, oly eredmények, melyek azt igazolják, hogy jól mozgósítottuk erőnket s remélni engedik, hogy bizottságunk további kitartó munkával megvalósítja kitűzött feladatait. Biztosítja ezt Pártunk programja is, mely — mint tudjuk — műszaki alkotásaink és nagy technikusaink emlékének ápolását is előírja, minek megvalósítása tehát most már nemcsak feladat, de kötelesség is.

A vitaülésen a fenti hozzászólásokon kívül más hozzászólás is elhangzott, amelyeket helyszüke miatt e helyen nem közölhetünk. Azok kivonatos ismertetése előreláthatólag a VI. osztály közleményeiben fog megjelenni.

A vitaülés és egyébként Kondor Imre javaslatait határozatilag elfogadta.

JELENTÉS

*a Magyar Tudományos Akadémia által hazai vonatkozású
műszaki tudománytörténeti művek írására hirdetett pályázatra beérkezett
pályamunkák bírálatáról*

Az 1954. december 31-re kiírt pályázatra a beküldési határidőig 31 pályamű érkezett be. A pályázat, a művek nagy számát tekintve, a vártnál nagyobb eredményt hozott. Bizonyíték ez arra, hogy a hazai tudománytörténet tárgyköre iránt fokozódik az érdeklődés. A pályázat a beérkezett művek szűkebb tárgykörét tekintve is érdeklődésre tarthat számot. A 31 pályamunka, ha nem is öleli fel a hazai műszaki tudománytörténet egész területét, mégis igen széles körben mutatja meg műszaki tudománytörténetünk fontosabb feladatait. A pályaművek nagy része a kiírásban szereplő feltételeknek megfelelt. Így több pályázat foglalkozik neves magyar mérnökök működésével, hazai technikai létesítmények, illetve iparvállalatok történetével. A 31 dolgozat általában feloleli a pályázati kiírásban feltüntetett tárgyköröket. Eredményesnek mutatkozott a pályázat, színvonalát tekintve is. A színvonalra jellemző, hogy az Akadémia az eredetileg kiírt 1–3 fokozatú pályadíjon kívül további 4 pályaművet is érdemesnek tart dicséretre és kiegészítő jutalmazásra. A beérkezett pályamunkák közül 13 érdemes tudományos színvonalú publikálásra, az Akadémia véleménye szerint. További 5 dolgozatot kisebb nagyobb átdolgozással szintén közzétételre érdemesnek tart az Akadémia, különböző szaklapokban. További 8 pályamunka témaválasztás tekintetében szintén szerencsésnek mondható, kidolgozásuk azonban nem ütötte meg a fentiek mértékét. A 30 pályázat közül csupán 4 mondható selejtes munkának és érdemi elbírálásra alkalmatlannak.

Az Akadémia a beérkezett pályamunkák érdemi bírálatát szakértők bevonásával végezte el. A beérkezett pályamunkákat a szükséghez képest egy vagy két szakértőnek adta ki bírálatra. A beérkezett bírálatok alapján a Főbizottság két ülésén is foglalkozott a pályamunkák érdemi minősítésével és a végleges döntést egy külön e célra kiküldött 3 tagú véleményező bizottság javaslatának mérlegelésével az alábbiakban hozta meg :

I. Díjazásban részesített pályamunkák

Az 5000 Ft-os első pályadíjat az Akadémia a »Tisza« jeligéjű »Magyar Vízimérnökök« c. pályaműnek ítélte oda. A mű a beérkezett pályamunkák közül vitán felül kimagaslik, a kutatás nagy terjedelmét és tudományos kidolgozás színvonalát illetően. Sok ismeretlen, elfelejtett magyar mérnököt kutatott fel s azoknak működését részletesen ismerteti. Gondos, széles körre

kiterjedő levéltári kutatás alapján tárta fel főleg a XVIII. század nagy magyar vízimunkálatait és azok tervezőinek szerepét.

A pályamű szerzője : Fodor Ferenc ny. egy. tanár.

A 3000 Ft-os második díjat az Akadémia a »Vörös Csillag« jeligéjű »Egy traktorgyár története« c. pályamunka szerzőjének ítélte oda. »Egy traktorgyár története« c. pályamunka 181 oldal terjedelmű. Beható üzemtörténeti tanulmány, amely bemutatja a gyár műszaki fejlődése mellett a gyár munkásmozgalmi vonatkozású történetét is és azt a szerepet, amelyet a gyár az ország mezőgazdaságának fejlesztésében játszott. Bőséges dokumentációval támasztja alá megállapításait, ez külön érdeme a pályaműnek.

Szerzője : Horváth József levéltáros.

Az 1000 Ft-os harmadik díjat nyerte a »Tisza« jeligéjű »Vásárhelyi Pál tiszaszabályozási tervei és a szabályozás végrehajtása« c. pályamű. A dolgozat fő érdeme, hogy Vásárhelyi eddig ismeretlen, második részletes tiszaszabályozási tervét tárja fel és eddig éppen a tervnek nem ismeréséből eredő téves nézeteket és véleményeket oszlat el.

Szerzője : Botár Imre okl. mérnök.

II. Dícséretben és 1000 Ft jutalomban részesülnek

1. »Budapest 1954.« jeligéjű »A budapesti rakpartok és kikötők története« c. pályamunka. A munka lelkiismeretes gyűjtőmunka eredménye. A közölt ismertetések logikusan áttekinthetők, fogalmazása józan tárgyilagos-ságra vall és különösen tárgyválasztása figyelemreméltó. Jól megválasztott reprodukciók, metszetek, fényképfelvételek és térképanyaga mind nagy műgondra vallanak.

Szerzője : Kovácsházy Frigyes okl. mérnök, a műsz. tud. kandidátusa.

2. A »Claro maiorum exemplo« jeligéjű, »Adatok a magyarországi répacukorgyártás szakirodalmához« c. pályamunka. A pályamű összeállítója nagy munkát végzett az eddig kevésbé ismert és nem közölt egykorú források felkutatásával, s az anyag áttekinthető csoportosításával. A cukoripar fejlődését bemutató történelmi jellegű dolgozat feltétlen hiányt pótol s cukoripari szakemberek, de iparunk általános fejlődése iránt érdeklődő minden olvasó számára is tanulságos, mert sok új adatot tartalmaz a magyar répacukorgyártás kezdeti helyzetére vonatkozólag.

Szerzője : Falvay Alfréd könyvtáros.

3. »Movere« jeligéjű, »A 110 éves Ganz gyár« c. pályamunka. Egyik legrégibb és legnagyobb gépgyárunk történetével foglalkozik. Kitér arra a fontos szerepre, amit a gyár hazánk történetében és külkereskedelmi kapcsolatainkban betöltött. Külön értékesek azok a fejezetek, amelyek a fizikai dolgozók helyzetével és a munkásmozgalmi vonatkozásokkal foglalkoznak. Értékes exportvontatkozású adatokat is közöl a gyár történetéből. A műszaki jellegű találmányok aleírás kiegészítésre szorul.

Szerzője : Szeres József levéltáros.

4. »728.03« jeligéjű, »Összehasonlító tanulmány a rabszolgotartó társadalmak lakóház építéséről« c. pályamű. Kiemelendő a tárgyválasztás és az anyagesortosítás eredetisége. Az ókori lakóházépítészeti, társadalmi jelentőségét eddig tudományos szempontból nem nagyon vizsgálták.

Szerzője : Dernői Lajos okl. építészmérnök.

Dicséretben részesül

1. »Haladó hagyományok ápolása illő kötelesség« a »Bányászati és Kohászati Lapok alapításának története és első negyedszázados fejlődése« c. pályamű. A mű elsősorban mint magyar műszaki irodalomtörténeti kísérlet érdemel figyelmet. A szakfolyóiratirodalom történetének jelentős szakaszát tárja fel és gazdag forrásokat nyit meg mind a magyar tudománytörténet, mind a kortörténet kutatói számára. Külön érdekessége, hogy a műszaki szaknyelv kifejlődésének nehézségeit is feltárja.

Szerzője : Jakoby László okl. kohómérnök, a műsz. tud. kandidátusa.

III. Említésre méltó pályamunkák

1. »100 vasutat, ezeret. . . .« jeligéjű, »A magyar középponti vasút mozdonyai« c. pályamunka. A magyar vasút fejlődése szempontjából sok adatot összegyűjtő pályamunka, kiegészítéssel és átdolgozással publikálásra alkalmas.

2. »Pons« jeligéjű, »A Széchenyi-lánchíd története« c. pályamunka. A dolgozat egyes összefoglalás, egyes téves megállapításai helyesbítése után kiadható.

3. »1868« jeligéjű, »A magyar vagongyártás« c. pályamunka. A témaválasztás sikerült, de tárgyát nem illeszti bele a hazai gazdasági és ipari viszonyok keretébe.

4. »Garadnavölgy« jeligéjű, »Adatok a hátori völgyzárógát történetéhez« c. pályamunka. A témaválasztás érdekes, az adatgyűjtése hasznos, bár nem teljes. További feldolgozásra sok indítékot ad.

IV. Témaválasztás szempontjából figyelemre méltó pályamunkák

1. »Galvani 505« jeligéjű, »A hetvenéves magyar akkumulátor« c. pályamunka.

2. »Historia« jeligéjű, »Miskolc város közlekedésének története« c. pályamunka.

3. »Per aspera ad astra« jeligéjű, »Puskás Tivadar élete és műszaki jelentősége« c. pályamunka.

4. »Vivere militare est« jeligéjű, Rejtő Sándorról szóló pályamunka.

5. »A tudomány hatalommá válik, ha a tömegek birtokába kerül« jeligéjű, »Műszaki jellegű múzeumok története« c. pályamunka.

Említetteken kívül a következő dolgozatok érkeztek be:

a) »Az első magyar műszaki doktor: Zielinszky Szilárd«,

b) »Elfelejtett feltalálók a szabadságharc korából«,

c) »A Duclos bányagépgyár története«,

d) »A veszprémi völgyhíd története«,

e) »A magyar repülőgéptechnika fejlődésének története«,

f) »A mechanikai cipőipar történeti fejlődése Magyarországon«,

g) »Az infravörös hőkezelési eljárás története«,

h) »Egy traktorgyár története«,

i) »A Kertész utcai áramfejlesztő telep története«,

j) »Egy hazai középüzem létesülésének és fejlődésének története«,

- k) »A minőségi szelepek hazai gyártásának története«,
- l) »Madame Curie«,
- m) »Az írógép«,
- n) »A budai téglaiipar fejlődésének története«.

A Bizottság csak a jutalmazott és dícséretben részesített munkák jelígy leveleit bontotta fel. Kérjük a többi pályázót, hogy dolgozatának átvétele és a részletes véleményezés közzlése miatt mielőbb jelentkezék a Magyar Tudományos Akadémia VI. osztályán. Az akadémia minden pályázóval részletesen, írásban közölni fogja a dolgozat bírálatát.

A KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATKIADÁS EREDMÉNYEI ÉS FELADATAI A NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYI OSZTÁLYON

A Magyar Tudományos Akadémia újjászervezése óta eltelt esztendőök a tudományos munka nagyarányú fellendülésének mérföldkövei. A tudományos kutatások eredményei legimpozánsabban az akadémiai könyvkiadás egészében jelentkeznek. A legutóbbi éveket figyelembe véve körülbelül nyolc és félszer több kiadványunk jelenik meg, mint az 1930—1938-as évek idején. Kiadványaink legnagyobb része tudományos színvonal tekintetében is megállják a helyüket és nem kevés azoknak a száma sem, amelyek a nemzetközi tudományosság elismerését is kivívták.

Ez az örvendetes fejlődés a Nyelv- és Irodalomtudományi Osztály könyvkiadási tevékenységében is megmutatkozik. A felszabadulás után megindult akadémiai könyvkiadás második évének végén, 1952. decemberéig az I. Osztálynak összesen 28 kiadványa jelent meg, a legutóbbi két évben pedig, az év elején megjelenteket is ideszámítva, összesen harminckét művet adtunk ki. Még szembetűnőbb ez a változás akkor, ha tekintetbe vesszük, hogy egyes folyóirataink nagyobb számban és terjedelemben jelennek meg mint a múltban. Az I. Osztály közleményei mellett négy nyelvtudományi, három irodalomtörténeti folyóiratunk, az Antik Tanulmányok, az Irodalmi Figyelő, a Magyar Könyvszemle és három Actánk jelenik meg.

Az Osztály tudományszakjainak fejlődése azonban nemcsak a fel dolgozások számának növekedésében, hanem abban is megmutatkozik, hogy az egyes tudományágak elvi jelentőségű problémái egyre nagyobb mértékben kapnak helyet kiadványainkban. A számszerű növekedés mellett kiadványaink tudományos színvonal szempontjából is felülmúlják a felszabadulás előtti évtizedeket. A nyelvtudomány területéről elegendő, ha csak Zsirai Miklós akadémikus: »A modern nyelvtudomány magyar úttörői«, vagy a Bárczi Géza akadémikus által szerkesztett: »A magyar nyelvátlasz munkamódszere« című művet s az új helyesírási szabályzatot említjük. Hajdu Péter kandidátus: »A magyarság kialakulásának előzményei« című munkája az eddigi őstörténeti kutatások eredményeit foglalja össze, és kritikai állásfoglalása egyes alapvető kérdésekben új eredményekre is vezet. Kniezsa István akadémikus: »Szláv jövevényszavaink« I. kötetében hatalmas anyag bemutatásával a kérdés első tudományos összefoglalását adja.

Az alkotó tudományos munka eredményei bontakoznak ki az irodalomtudomány területén is. Az irodalomtörténeti monográfiák sorából Horváth János akadémikus: »A reformáció jegyében«, Waldapfel József levelező tag: »A magyar irodalom a felvilágosodás korában« című összefoglaló műve, Sőtér István Kossuth-díjas, az irodalomtudomány doktora: »Eötvös József«,

Klaniczay Tibor Kossuth-díjas, az irodalomtudomány doktora: »Zrinyi Miklós«, ifj. Horváth János Kossuth-díjas, az irodalomtudomány doktora: »Árpádkori latinnyelvű irodalmunk stílusproblémái«, valamint Bóka László levelező tag: »Ady Endre élete és művei« I. most megjelent munkája emelkedik ki. Haladó irodalmi örökségünk nagy klasszikusaink kritikai kiadása is erőteljesebben folytatódik. Arany János, Petőfi Sándor, Ady Endre, József Attila műveinek már megindult kritikai kiadása mellett megjelent Balassi Bálint, Rimay János teljes és Batsányi János I. kötete is.

Zenei forráskiadványaink közül egész kultúrpolitikánk és a rokon tudományok szempontjából is nagy jelentőségű »A Magyar Népzene Tára« című sorozat első két kötete, a »Gyermekjátékok« és a »Jeles Napok«, mely utóbbi a népszokások énekeit tartalmazza. Arany János népdalgyűjteményének kiadása Kodály Zoltán jegyzetapparátusával, az utóbbi évtizedek legnagyobbszabású zenefilológiai műve. Szabolcsi Bence akadémikus: »Népzene és történelem« című munkája, valamint a »Zenetudományi Tanulmányok« I. (Kodály Emlékkönyv) és Erkel Ferenc, Bartók Béla emlékének szentelt II. kötete az elemző-feldolgozó munka eredményeiről adnak számot.

A klasszika-filológia területén kiemelkedik Szabó Árpád kandidátus: »Homéros«-a, amely új, összefoglaló képet ad a homérosi költészetről. Az Ovidius, »Fasti« című kétnyelvű kiadvány az antik római népszokások, az antik Róma kultúrája szempontjából igen fontos mű, korszerű új fordítása.

Könyvkiadásunk elmúlt néhány éve eredményeinek mérlegelése elengedhetetlen új feladataink tervszerűbb és sikeres megvalósításához. A könyvkiadás növekedése, új, illetőleg újraindított folyóiratsorozatok (Antik Tanulmányok, Studia Slavica, Filológiai Közöny, Magyar Könyvszemle, Irodalmi Figyelő), megindulása is azt mutatja, hogy az Osztály igyekezett a tudományos kutatás bázisát kiszélesíteni. A megnövekedett igények a tudományos kutatás rohamos fejlődése azonban megkövetelik, hogy további lépéseket tegyünk könyv- és folyóiratkiadásunk fejlesztésére.

Mindenekelőtt azt kellene megvizsgálni, hogy az akadémiai könyvkiadás mai rendszere megfelel-e annak az egészséges változásnak, amely tudományos életünkben és az Osztályok tudományszervező munkájában végbement. Talán nem követünk el hibát, ha ezt a kérdést elsősorban az I. Osztály területén szerzett tapasztalatok alapján próbáljuk megtenni.

Az akadémiai könyvkiadás megindulásának időszakában fontos szerepe volt egy mindent átfogó közös irányító szervnek, figyelembe véve, hogy az Akadémiai Kiadó még eléggé önálló, többnyire póstázó szerepet töltött be és az Osztályok is gyakorlatlanok voltak a könyvkiadás ügyeinek intézésében. Ez a helyzet azonban ma már nem áll fenn. A Kiadó egyre nagyobb részt vállal kiadványaink előállításának érdemi munkájában is. Az Osztály és a Kiadó együttműködése pedig egyre több probléma elintézését teszi lehetővé anélkül, hogy ezekbe a Könyv- és Folyóiratkiadó Bizottságot is be kellene vonni. Ennek az egészséges törekvésnek a fokozásával, a jelenlegi helyzetet mérlegelve felmerülhet az a kérdés, hogy mennyiben azonosak a Könyv- és Folyóiratkiadó Bizottság feladatai az elmúlt évek feladataival, s miben jelentkeznek az új tennivalók. Egyezően arra gondolunk, hogy Könyv- és Folyóiratkiadó Bizottság ma már képes lenne arra, hogy a tudományos könyvkiadás kérdéseivel magasabb szinten foglalkozzék, és az akadémiai könyvkiadásban olyan irányító szerepet töltsön be mint az kívánatos. Az Osztályok és a Kiadó önállóságának növelésével egyszerűsödik a Könyv- és Folyóiratkiadó

Bizottság munkája, s egyre több lehetőség mutatkozik arra, hogy a könyvkiadás legfontosabb problémáival foglalkozzék, és kezdeményezőbb legyen, intenzívebben foglalkozzék a bel- és külföldi könyvterjesztés, a könyvexport, idegen nyelvekre történő fordítások, könyvkiadás tudományágak közötti arányossága, tervezés, árpolitika, stb. problémáival. Bár az utóbbi évben megnyilvánult ilyen irányú törekvés a Könyv- és Folyóiratkiadó Bizottság részéről, az eredményeket figyelembevéve megállapítható, hogy ez nem volt eléggé erőteljes, ugyanakkor le kell azt is szögezünk, hogy az Osztályok sem adtak ehhez megfelelő támogatást.

Legkomolyabb előrehaladás a tervezés terén történt. A kiadványtervek elkészítése két alapvető ok következtében 1954-ig rendkívül bizonytalan volt. Az egyik a papír és szubvenció későn való megállapítása és korlátozott volta, a másik az Osztályok tervezésének lazasága és maximalizmusa. A külső és belső akadályozó körülmények azonban ma már sok tekintetben módosultak. Az elmúlt évben az akadémiai kiadási tervet 80%-ban sikerült teljesíteni. Ebben a Kiadó mellett nagy szerepe volt annak, hogy a Könyv- és Folyóiratkiadó Bizottság új tervezési módszert dolgozott ki, melyszerint a végleges kiadói tervet a művek készültségi foka szerint állítják össze. Ez nagy lépést jelentett előre az elavult, merev A), B), C), rangsorolási és felépítési könyvtervekkel szemben. A régi tervezésnek ugyanis az volt a fő hibája, hogy az A)-tervbe felvett művek egy részének kézírata nem készült el időre, s az olyan kéziratok, melyek elkészültek, de a B), vagy C) tervben voltak, nem kerülhettek kiadásra. Ez a hiba elsősorban az Osztályok laza tervezéséből származott, s arra vezetett, hogy a Könyv- és Folyóiratkiadó Bizottság egész évben kénytelen volt az Osztályok tervmódosításaival foglalkozni. Mindez természetesen rendkívüli mértékben akadályozta a Kiadó egyenletes munkáját is. Sok nézeteltérésre és vitára adott okot az is, hogy az Osztály ún. könyvterve nem egyezett soha a kiadói tervvel. A reális tervezés és a kiadási lehetőségek bővebb ismeretében ma már ez a különbség az I. Osztály és a Kiadó terve között eltűnőben van. Ez döntő mértékben annak a következménye, hogy az Osztályvezetőség egyre gyakrabban foglalkozik a könyvkiadás kérdéseivel és vigyáz arra, hogy az Osztály terve ne legyen maximalista.

Az akadémiai könyvkiadás egyik legegészségtelenebb jelensége kezdettől fogva, a kiadás igen lassú menete. Bár a Kiadó munkájában erős törekvés tapasztalható ennek meggyorsítására, meg kell állapítani, hogy eddig az Akadémia Hivatala részéről nem sok segítséget kapott. A könyvkiadás lassú menetének meggyorsítása érdekében az I. Osztály javasolta az Elnökség által jóváhagyott könyvekkel kapcsolatos adminisztratív eljárások egyszerűsítését.

Érvényt kell szerezni a Minisztertanács 1955. évi, a könyvkiadásról szóló határozatának, mely leszögezi, hogy ezentúl csak olyan műre lehet szerződést kötni, amely egy, legfeljebb két éven belül meg is jelenik. Az I. Osztály vezetősége az 1955. s az 1956. évi programot ezen helyes alapelv szellemében hagyta jóvá, ugyanakkor az idén és az elmúlt évben több mint 50 olyan régi címet törölt, melyek elkészülése belátható időn belül nem biztosítható. E munkák legnagyobb részére szerződéskötés még nem történt. előzetes ráfordítás pedig egyáltalán nem volt. Ezzel a módszerrel elkerülhető az a helytelen állapot, hogy a Kiadó 4—500 olyan címet tartson nyilván évekig, amelyek kiadvány alakjában sohasem, vagy csak hosszú évek múlva látnának napvilágot. Az osztályvezetőség új címet csak akkor iktat a könyv-

tervbe, ha azok elkészülését biztosítottak látja. Az Osztály a terv összeállítás után fokozott figyelemmel kíséri az egyes kiadványok előkészítő munkálatait, s a szerzőkkel, szerkesztőkkel, lektorokkal való szoros kapcsolat kiépítésével igyekszik biztosítani a határidők betartását és a kéziratoknak szedésre való bocsájtását.

A művek megjelenésének meggyorsítása érdekében az I. Osztály javasolta, hogy a nyomási, valamint a terjesztési engedélyt ezután ne az osztálytitkár, hanem közvetlenül a szerzők, szerkesztők adják meg. Ezen engedélyek megadása az Osztályokon amúgyis formális. Elvszerűen kell törekedni arra, hogy a kiadványokkal kapcsolatos felelősség elsősorban az Osztályokra, de egyre nagyobb mértékben a szerzőkre is háruljon, s a különféle ellenőrző közegek szerepe a minimumra csökkenjen. A fenti javaslat megvalósításával jelentősen megrövidül a kiadványok megjelenésének útja, s megszűnik a kéziratok felesleges ide-oda küldözgetése.

Az I. Osztálynak az Akadémiai Kiadóval való kapcsolata az utóbbi időben jónak mondható. A Kiadó az Osztály javaslatait és észrevételeit megértéssel fogadja, és támogatja. Hibák ha voltak, többnyire a Kiadó belső apparátusa (lektorálás, szerkesztés, kézirat-átgépelés stb.) és a szerzők között fordultak elő. A Kiadó és a szerzők egyaránt szívügyüknek tekintik kiadványaink ügyét. Bizonyos kérdések tisztázatlansága miatt azonban előfordultak súrlódások. Szerzőink, tudósaink örömmel fogadják a Kiadó belső lektorainak észrevételeit, de egyes lektorok néhány esetben hatáskörüket túllépve önkényesen járnak el. Egy mű tudományos kérdéseinek megítélésére elsősorban a szerzők és a mű tudományos lektorai hivatottak.

A könyvkiadásnál — és ez áll a tudományos könyvkiadásra is — nemcsak az a fontos, hogy a művek tartalmilag helyesek legyenek, hanem az is, hogy megfeleljenek azoknak a követelményeknek, melyeket a könyvkiadás kultúrája ma megkíván (technikai szerkesztés, tipografizálás, árpolitika, példányszám, stb.). A Kiadó belső szerkesztősege felállításának ebből a szempontból igen komoly jelentősége van és hatása már is érezhető. Ami azonban kiadványaink technikai színvonalát és kiállítását illeti, még sok javítanivalót találunk. Horváth János: »A reformáció jegyében« című alapvető művét egyáltalán nem olyan kiállításban tették közzé, amilyent nagy nevű tudósunk megérdemelt volna. A gyakran előforduló szedési hibák (zenei kiadványok, kétnyelvű szótárak és főleg a kritikai kiadásoké) újra csak felvetik a régóta meg nem oldott kérdést. Az I. Osztály korábbi észrevételei óta az Akadémiai Nyomda és a Kiadó már elismerésre méltó eredményeket ért el a legújabb kiadványainknál (Balassi, Rimay, Szláv jövevényszavaink I.) de az Akadémiai nyomda igen fontos feladata a minőség további javítása (ez nemcsak a szedésre, hanem egyéb nyomdai munkálatokra is vonatkozik). Általános panasz, hogy kiadványaink papírjának minősége rossz. A művek tartósságát elsősorban nem a jó, gazdag kivitelezésű kemény kötés biztosítja, hanem a jó papír. A legtöbb külföldi országban nem bevett szokás, hogy az akadémiai kiadványok vászon, vagy félvászon kötésben jelenjenek meg. A fűzött kiadás is igen elterjedt. A jobb papír, az olcsóbb ár érdekében talán ezzel a kérdéssel is foglalkozni lehetne.

Különösen sok panasz merült fel folyóiratainkkal kapcsolatban. A folyóiratokban a legfrissebb kutatások tudományos eredményei jelentkeznek. Annál súlyosabb volt a helyzet, hogy a kiadói és nyomdai munkálatok — a szerkesztési műveleteket is beleszámítva — négy hónapig is elhúzódtak.

A technikai előállítás egyes mozzanatai (szedés, tördelés, nyomás, kötés, terjesztés) között sokszor két-három hét is eltelt.

Az Akadémiai Kiadó teljesen magáévá tette az osztályvezetőség és a szerkesztők észrevételeit és felajánlotta, hogy a folyóiratok előállításának idejét a felére csökkenti. Folyóirataink technikai szerkesztőivel folytatott megbeszélésen a lapzárta megállapításával és néhány ésszerű javaslat bevezetésével közös erővel biztosítható a folyóiratok gyorsabb és rendszeresebb megjelenése.

Az Osztály a legnagyobb bizalommal tekint a Kiadó egyre javuló munkája elé s támogatja egészséges kezdeményezéseit. Az I. Osztály kiadványainak magas ára nagymértékben akadályozta a szélesebb körökben való terjesztést és az egyes művek megvásárlását. A Kiadó és a Könyv- és Folyóiratkiadó Bizottság új intézkedései és árpolitikája következtében sikerült az Osztály kiadványainak árát 20, sőt 50 százalékkal is csökkenteni. Így pl. Eckhardt : Rimay János kritikái kiadás 500 példány helyett 1000 példányban, 100 forintos ár helyett 50. — forintos árral jelent meg. Bárczi: A magyar nyelvátlasz munkamódszere az eredetileg tervezett 90 forint helyett 45 forintért kapható. Bóka : Ady Endre élete és művei I. 500 példány helyett 4200 példányban, 70 forint helyett 35 forintos árban került kiadásra. Az Ady Endre kritikái kiadás I. kötetét 1000 példány helyett 5200 példányban adták ki, melynek ára 50 forint a korábban tervezett 80 forint helyett. A Minisztertanács új rendelkezése értelmében a Kiadó saját kiadványaiból 10 sajtópéldánnyal rendelkezik, melyet saját belátása szerint használ fel. Az Osztály és a Kiadó a recenzios példányokat előzetesen megbeszélte terv alapján küldi ki recenzióra, s ez biztosítja, hogy a tudományos szempontok mellett, s a Kiadó sajátos szempontjai együttesen minden vonatkozásban érvényesüljenek. Öröndetes ez azért is, mivel így az eddigi ötről tizenötre emelkedett a recenzios példányok száma.

A tapasztalat azt mutatja, hogy a Kiadó és az I. Osztály szoros kapcsolata rendkívüli mértékben megkönnyíti a könyvkiadást érintő kérdések megoldását, csökkenti az adminisztratív intézkedéseket, s tehermentesíti a Könyv- és Folyóiratkiadó Bizottságot is. Az Osztály és a Kiadó közös tevékenysége egyre jobban az érdemi munka felé terelődik, sok tekintetben egyszerűsödik. Egyes esetekben, mint például a határidőmódosítás, fordító kijelölése stb., melyekhez azelőtt az Osztály, sőt a Könyv- és Folyóiratkiadó Bizottság hozzájárulása volt szükséges, a Kiadó ma önállóan és gyorsabban intézkedik. Ide számítva a nyomási és terjesztési engedélyt, évenként rengeteg idő és több ezer levél takarítható meg mindkét részről, ha az egész akadémiai könyvkiadást vesszük számításba.

A Nyelv- és Irodalomtudományi Osztály kiadványainak terjesztése messze elmarad a lehetőségek és a követelmények mögött. A kiadványok jelentős része nem jut el a megfelelő szakemberek, érdeklődők kezébe, a külföldiekéről nem is beszélve. A tudományos könyvterjesztést elsősorban a szakszerűtlenség jellemzi. Lehetetlen az az állapot, hogy az Osztály jelentős kiadványai példányszámának megállapítása főleg az üzleti érdekeket tekintő, a tudományos szempontokat sokszor mellőző személyektől vagy szervektől függjön. Egyes esetekben a Kiadónak hosszú vitákat kellett folytatnia, hogy az Állami Könyvterjesztő Vállalat kiadványaink terjesztését egyáltalán elvállalja. (pl. Eckhardt : Rimay János.) A tudományos művek terjesztése lassú, körültekintő munkát igényel, s nem lehet egyszerűen üzleti feladat. Nem helyes az a felfogás, pedig gyakran találkozunk vele, hogy a tudományos

munkáknak az első évben el kell fogyniok, s számukra nem lehet a raktárban helyet biztosítani. Akik így vélekednek, nem gondolnak arra, hogy egyes szakmunkákból vagy szakfolyóiratokból a jövődő nemzedék számára is kell tartalékolni. Nem lenne helyes, ha az akadémiai könyvkiadás egy bibliofil társaság, mégpedig egy budapesti bibliofil társaság kiadványsorozatává válnék, melyhez csak a beavatottak és jól értesültek tudnak hozzájutni. Az Irodalomtörténeti Közlemények, a Magyar Nyelv, a Nyelvtudományi Közlemények egyes számai, évfolyamai ma már nem kaphatók. Más folyóiratoknál is tapasztalható hasonló helyzet. A szakszerűtlen terjesztés következménye az is, hogy az Állami Könyvterjesztő Vállalat raktáraiban garmadával álltak olyan kiadványok, amelyekre azt mondták, hogy nincs kereslet. pl. az Eckhardt: Balassi kritikai kiadás I. már sehol sem volt kapható. Az Osztály a nagy érdeklődést látva a mű új kiadását tervezte, amikor kiderült, hogy a Könyvterjesztő raktárában még többszáz példány hever eladatlanul. Legtöbb folyóiratot megjelenésük után bizonyos időre már nem lehet kapni. Az egyéni előfizetők száma általában rendkívül alacsony; igen sokan egyes számonként vásárolják a folyóiratokat. (pl. Irodalomtörténeti Közlemények, Irodalomtörténet, Nyelvőr.) Az Irodalomtörténet a legkeresettebb folyóiratok egyike. Állandó panaszként merül fel, hogy nem kapható. Mikor az Osztály lépéseket akart tenni a példányszám emelésére, arra gondolván, hogy esetleg a példányszám kevés, kiderült, hogy a Terjesztő raktárában több mint 900 példány van belőle. S ugyanekkor az emelés helyett 2200-ról 1800-ra csökkentették, arra hivatkozva, hogy sok maradt belőle raktáron. Szinte neveltséges az is, hogy az Irodalomtörténetnek összesen 1200 előfizetője van, s az egyéni előfizetők ebből is csak 118. A Magyar Nyelvőr példányszámát 2600-ról 2200-ra csökkentették (960 db. volt belőle raktáron), 1700 előfizető közül 157 egyéni előfizetője van. A nagymultú Magyar Nyelv 800 példányban jelenik meg, melynek felemelése egyébként feltétlenül kívánatos, a 700 előfizető közül mindössze 148 az egyéni előfizető. Az I. Osztály Közleményeinek összesen 53 egyéni előfizetője van a 140-ből s a megjelenési példányszámot (500) 150-nel javasolták csökkenteni. Ezek az adatok rávilágítanak a folyóirat terjesztés mai tarthatatlan állapotára. Az I. Osztály a Kiadó terjesztési osztályával együtt most elsősorban ezen próbál változtatni. Külön-külön meg kell vizsgálni a terjesztés lehetőségét az egyes folyóiratok arculatának és érdeklődési területének megfelelően. A szaktitkárság szakterületenként összeállítja azokat a listákat, amelyeket a terjesztés szempontjából bel- és külföldön fel lehet használni. Ezen a téren természetesen nem lehet a régi ügynöki módszerrel eredményt elérni. A szakszerű egyedi terjesztést kell megvalósítani az egyes kiadványok, folyóiratok rendeltetésétől függően. A terjesztés hibái közé tartozik az is, hogy az Osztály kiadványai és folyóiratai elsősorban az Akadémiai Könyvesboltban nem kaphatók. Az Akadémiai Könyvesbolt kevés példányt kap az akadémiai kiadványokból, s ha azok elfogynak »kifogyott«-nak minősítik. Ugyanakkor a Kiadó terjesztési osztályán igen sokszor bőven van ezekből a kiadványokból és folyóiratokból.

A külföldi terjesztés hiányosságai még szembetűnőbbek. Egyáltalán nem lehet mondani, hogy a kiterjedt cserekapcsolatok akadályozzák a külföldi terjesztést. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára a Nyelv- és Irodalomtudományi Osztály kiadványaival az egész világon mintegy 20 címmel áll csereviszonyban. A magyarnyelvű folyóirataink cseréje jóformán nem lépi túl a kultúr-egyezményes kereteket. Az Acta Antiqua-nak 128, az Acta Orientalia-nak 197,

az Acta Linguisticának pedig 156 a külföldi cserepéldányszáma. A cserekapcsolatok növelésére egyelőre nem sok lehetőség van, a külföldi terjesztésre annál több. Rendelkezünk olyan nemzetközi szempontból is jelentős, kiváló nyelvészeti (szlavisztikai, finnugrisztikai, orientalisztikai), irodalomtörténeti, zenei, klasszika-filológiai munkákkal, amelyek iránt nagy érdeklődés mutatkozik meg külföldi tudósok, intézmények részéről. Eddig azonban sem a folyóiratok, sem kétnyelvű kiadványaink, sőt még a magyar—idegennyelvű szótárak külföldi terjesztéséről sem történt megfelelő gondoskodás. A népi demokráciákban működő könyvesboltok egyáltalán nem, vagy csak igen kis mennyiségű kiadványt kapnak, ezek is sokszor a megjelenés után évekkel kerülnek el a megfelelő helyre. A főhibák közé tartozik, hogy a mintaküldemények választéka nem szakszerű, kevés a kezdeményezés, nincs megfelelő külföldi képviselőtünk, s a művekről szóló tájékoztatókat későn és nem a kiadást megelőzően küldik szét. Nincs megfelelően megszervezve az egyes külföldi országokban az igények összegyűjtése és kielégítése. A közelmúltban történt finnországi, csehszlovákiai, romániai, lengyelországi, valamint a Német Demokratikus Köztársaságban tett tanulmányutak azt bizonyítják, hogy ezekben az országokban óriási lehetőségek vannak az Osztály kiadványainak terjesztésére. Ez fokozott mértékben vonatkozik a Szovjetunióban terjesztendő tudományos kiadványokra is. A hazánkban járt szovjet tudósok szerint szlavisztikai, orientalisztikai, finnugrisztikai, zenei kiadványok iránt a Szovjetunióban rendkívül nagy az érdeklődés. A legrosszabb a helyzet a nem népi demokratikus országokkal, pl. Svédország, Finnország, — jóllehet az ezekbe az országokba irányuló könyvexportunk értékes valutát is jelentene. Az osztályvezetés ülésén a Kultúra képviselője felvetette, hogy Svédországból és Finnországból számos megrendelés érkezett a Zsirai: Chanti szövegek II. kötetére, s mivel ez a kiadvány az Állami Könyvterjesztő Vállalat tájékoztatása szerint elfogyott nem tudják azokat elküldeni. Az Állami Könyvterjesztő Vállalat képviselője ott helyben megállapította, hogy a kért mű legalább 500 példányban található a raktárban eladatlanul. Többek között az is kiderül e kis példából, hogy a könyvterjesztés alapvető hibái közé tartozik a különböző terjesztő szervek nem megfelelő együttműködése. Az utóbbi időben a Kultúra részéről komoly lépések történtek külföldi igények felkutatására. Kniezsa István: »Szláv jövevényszavaink« I. és Fekete Lajos: »Die Siyaqat Schrift« című művek megvásárlására már a megjelenés előtt igen sok külföldi előfizető jelentkezett. E helyes kezdeményezések mellett még sok gondot kell fordítani a terjesztési módszerek kialakítására.

Örvendetesnek tekinthető az a változás, hogy az Állami Könyvterjesztő Vállalat felügyeleti szerve a Kiadói Főigazgatóság lett. Remélhető, hogy ennek hatása a könyvterjesztés jövőbeni módszereiben is meg fog mutatkozni. Még örvendetesebb az Akadémiai Kiadónak az a törekvése, hogy kiadványaink terjesztését saját kezébe vegye. Ez évtől kezdve az 500 példányon aluli művek és a folyóiratok terjesztését a Kiadó már maga végzi. Jó eredménnyel járna, ha az Osztályok megjavítanák kapcsolataikat az Akadémiai Kiadó terjesztési osztályával.

A könyvkiadás fejlesztése, a kül- és belföldi terjesztés megjavítása különösen fontos az idej, jövőévi és további terveink valóráváltása érdekében is. Az Osztálynak egyre hatékonyabb segítséget kell nyújtania az egyes tudományágak területén folyó kutatásokhoz, mind a kiadási lehetőségek növelése és gazdaságos felhasználása, mindpedig a tudományos eredmények terjesztése terén.

Még ez évben elkészül Pais Dezső akadémikus által szerkesztett »A reformkor nyelve« című tanulmánykötet, mely a magyar nyelvet fejlődésében vizsgálja meg, egyik legfontosabb szakaszában, s röviden visszapillant a nemzeti nyelvvéválás történetére, megvizsgálja a korabeli szókincsek, a prózai és költő nyelvet. Úgyszólván ez az első próbálkozás, amely e kérdéseket a gazdasági és társadalmi fejlődéssel kapcsolatban elemzi. Kiadásra kerül a III. Nyelvész-kongresszus előadásainak és vitáinak anyaga. A következő két évben elkészül Kniezsa István akadémikus: »Szláv nyelvemlékek« II. kötete, s »Szláv jövevényszavaink« című művének II. része is. Terveink között szerepel Gáldi László, a nyelvészeti tudományok doktora: »A magyar szótáriródalom a felújulás korában és a reformkorban« című munkája. Mivel a szótárak történetéről csupán a XVIII. század elejéig készült — mintegy 50 évvel ezelőtt — tudományos rendszerezés, napjainkban, amikor a magyar szótáriródalom felvirágzásának új és minden eddiginél jelentősebb korszakához érkezett, különösen fontos a XVIII. és XIX. századi szótárirási hagyományaink vizsgálata. A jelen munka azt a korszakot öleli fel, amely átvezet a régebbi klasszikus szótárainktól a Magyar Tudományos Akadémia első szótáraihoz. 1956-ban megjelenik Czeglédy Károly kandidátus: »Mohamedán források« és Fokos-Fuchs Dávid: »Komi szótár«-a A szótár a szerzőnek komi földön gyűjtött anyagából készült. Megjelenését a finnugrisztika művelői már türelmetlenül várják. A folytatódó Petőfi Sándor, Arany János, Ady Endre, József Attila kritikai kiadás mellett megindultak a Csokonai Vitéz Mihály és Vörösmarty Mihály kritikai kiadás munkálatai is. Az osztályvezetőség a felsoroltakon kívül tervbe vette Mikszáth Kálmán és Jókai Mór műveinek kritikai kiadását is. Előrehaladott állapotban van Kardos Tibor levelező tag: »A magyar humanizmus első korszaka« című monográfiája és megkezdődött Hatvany Lajos: »Így élt Petőfi« című többkötetes munka kiadása is. Közeli terveink között szerepel Turóczy-Trostler József akadémikus: »Nikolaus Lenau« és »Petőfi belép a világirodalomba« című monográfiája és Kardos László kandidátus: »Tóth Árpád«, Lutter Tibor kandidátus: »Milton«, Bóka László levelező tag: »Ady Endre élete és művei« II. összefoglaló művének kiadása. Az Osztály időszerűnek tekinti az »Acta Litteraria« 1956-ban való megindítását is. A magyar irodalom története négykötetes új marxista kézikönyvének előkészítő munkálatai is befejezéshez közelednek és a kézikönyv kézírata 1956. során előreláthatólag elkészül. Kiadás előtt áll a Magyar Népzene Tára III. és IV., s a Zenetudományi Tanulmányok Liszt—Bartók emlékének szentelt kötete. A Zenetudományi Főbizottság irányításával folynak a Régi Magyar Költők Tára Dallamkötetének munkálatai. Bartók Béla halálának 10. évfordulójára egy Bartók-émlékkönyv előkészületei folynak. A klasszika-filológiai terv az előző évekhez képest sokkal gazdagabb. Még ez évben megjelenik Trencsényi-Waldapfel Imre akadémikus: »Hésiodos« című munkája. Marót Károly levelező tag: »A görög irodalom kezdetei«, Kardos Tibor levelező tag: »Az Árgirus széphistória«, Harmatta János kandidátus: »Magyarok, görögök, irániak« című munkáján dolgozik. A Juhász László-féle »Bibliotheca scriptorum medii recentisque Aevorum« — sorozatban többek között Janus Pannonius összes művei előkészítése folyik. E szövegkiadások mind a magyarországi latinság, a magyar irodalomtörténet, mind pedig a humanizmus kutatói számára rendkívül fontosak.

A nagy kedvvel és lendülettel folyó alkotómunka eredményeinek közzététele érdekében az Osztály más kiadóknál is biztosítani igyekszik publiká-

lási lehetőségeket. A Művelt Népnél több, nyelvveléssel kapcsolatos népszerű kiadvány, a Nagy Magyar Írók sorozata, néhány irodalomtörténeti monográfia, s az irodalomtörténeti tanulmányok c. sorozat jelenik meg. Haladó irodalmi örökségünknek a nagyközönség számára, de tudományos színvonalon való közzétételét a Magyar Klasszikusok című sorozatban valósítja meg a Szépirodalmi Kiadó. Zenetörténeti és népzenei monográfiák jelennek meg a Zeneműkiadónál, a Tankönyvkiadó adja ki az Egyetemi Nyelvészeti Füzetek című sorozatot, a szovjet tankönyvek fordításait és a szöveggyűjteményeket.

Az osztály terveinek rövid felvázolása is figyelmeztet feladataink állandó növekedésére. Éppen ezért szükséges, hogy a könyvkiadási munka menetét zavartalanra téve, az osztály egyre inkább ennek érdemi részével foglalkozzék. Igaza van Alexits György akadémikusnak, amikor az Akadémia 1953. évi könyvkiadásáról szóló beszámolójában arra hívja fel az osztályok figyelmét, hogy ne kezeljék a könyvkiadást, a könyvterv összeállítását mellékes, »adminisztratív jellegű« tevékenységnek. Az I. osztály a könyvterv és a könyvkiadás kérdését egyik középponti feladatának tekinti. A kiadványterv elkészítése előtt az Osztály teljes egészében felméri az egyes területeken folyó tudományos kutatások helyzetét s a terv elkészülése után tudományszervező és irányító munkáját erre a területre fokozott mértékben kiterjeszti. Az Osztály részéről a könyvkiadás realitásának biztosítására több kézzelfogható lépés történt. A nagyszabású szövegkiadási munkálatok elősegítése érdekében az Irodalomtörténeti Főbizottság az elmúlt évben dolgozta ki a kritikai kiadások új jóváhagyott szabályzatát. Az Osztály létrehívta a Szövegkiadási Bizottságot, mely a kritikai kiadások szerkesztőinek idejében segítséget nyújt a szövegkiadási problémák megoldásához és így a határidők betartását is elősegíti. A Szövegkiadási Bizottság az elmúlt évben megvizsgálta a szövegkiadások szerkesztőinek, lektorainak munkáját és ahol szükséges volt, új embereket vont be, s így több kutatót tehermentesített, a munkát pedig meggyorsította. A Szövegkiadási Bizottság rendszeresen foglalkozik a megjelent kritikai kiadások bírálatával és ezáltal — a tapasztalatok felhasználásával — a szövegkiadások előkészítésének munkálatai egyre magasabb szinten történnek. Hasonlóképpen foglalkoznak a többi bizottságok a kiadványok megvitatásával és a folyóiratok problémáival. Az Irodalomtörténeti Közlemények és az Irodalomtörténet 1953/54. évfolyamait a főbizottság ez év márciusában vitatta meg. A viták anyaga az I. Osztály Közleményeiben jelennek meg. Az Osztály különös gondot fordít arra, hogy a műveiken dolgozó tudósok, kutatók ne legyenek agyonterhelve egy sereg más megbizatással, melyek munkájukat hátráltatják. Az Osztály erőfeszítései már érzetik hatásukat. 1953-ban az Osztály ún. »tervében« 20 kiadvány szerepelt, amelyből 13 jelent meg. 1954-ben az A-tervben 22 kiadvány volt, de csak 13 jelent meg. 1955-ben az Osztály, illetve a Kiadó végleges tervében 26 mű szerepel. A kéziratok többsége márciusban már a Kiadónál van, s az év első negyedében hat már meg is jelent. Az Osztály kiadványainak száma ez évben előreláthatólag 22—23 lesz. 1956-ban kiadási tervünk tovább növekszik, s biztosítottnak látszik a megjelenő kiadványok számának emelkedése is. Ma már a távlati terv nem olyan aránytalanul nagy a kiadói tervhez képest, s a kiadói terv gazdagabb, mint bármelyik elmúlt évben. Nem közömbös az sem, hogy a kiadványok megjelenésének ideje nem az év egy bizonyos részére összpontosul, hanem az egyes évnegyedekben egyenletesen, csaknem arányosan oszlik meg.

Az Akadémia Hivatalának szaktitkárságain a könyvkiadás ügyei intézésének még mindig nincs egészen kialakult módszere. Minden tekintetben egységes módszert nem is lenne célszerű bevezetni. A dolog azon fordul meg, hogy az osztályvezetőségek és a szaktitkárságok mennyit és hogyan foglalkoznak a könyvkiadás kérdéseivel. Ezen a téren még sok minden nincs rendben. Nemcsak az osztályok, de a Könyv- és Folyóiratkiadó Bizottság munkáján is sokat lendítene annak a helyes elvnek általánossá tétele, hogy a könyvkiadás nem adminisztratív tevékenység, hanem az osztályok egyik legfontosabb tudománypolitikai és tudományszervező feladata. Az I. osztály ehhez úgy kíván segítséget nyújtani, hogy elsősorban saját területén igyekszik a könyvkiadás egészséges továbbfejlődését biztosítani és kezdeményezően foglalkozik a kiadás és terjesztés olyan kérdéseivel, amelyek a többi osztályok szempontjából is fontosak lehetnek.

A SZOVJETUNIÓ FÖLDRAJZI TÁRSASÁGÁNAK 1955. ÉVI KONGRESSZUSA

KOCH FERENC egyetemi tanár

A Föld valamennyi országának, különösképpen a Szovjetunióknak és a népi demokratikus országoknak geográfusai nagy érdeklődéssel és várakozással fordultak a Szovjetunió Földrajzi Társaságának 1955. február 3–10-ig Moszkvában megtartásra került II. Kongresszusa felé. A jóval a második világháború előtt tartott I. Kongresszus óta a szovjet földrajztudomány hatalmas ütemű fejlődésének során alapvető fontosságú eredményeket ért el a gyakorlati kutatómunkában, az elméleti kérdések tisztázásában és a földrajzoktatásban. A II. Kongresszus most alkalmat adott az eddigi eredmények összefoglalására és értékelésére, de nemkülönben a marxista földrajztudomány jövőbeli feladatainak meghatározására. Megállapításai és határozatai hosszú időre irányt szabnak a földrajzi kutatások számára és értékes segítséget jelentenek a hazai földrajztudomány második ötéves terve feladatainak megállapításában és végrehajtásában. Különös jelentőséget kölcsönzött a Kongresszusunak az a körülmény, hogy alkalmat adott a Szovjetunió és a népi demokratikus országok geográfusainak közvetlen eszmecserejére. Az előadások, az egymás között lefolytatott megbeszélések során kibontakozott a tudományos együttműködés lehetőségének és szükségességének gondolata.

A Kongresszusra mintegy 3–4000 szovjet geográfus gyűlt össze az ország minden részéből. Valamennyi népi demokratikus ország képviseltette magát a Kongresszuson, számszerint összesen 19 küldöttel. Résztvett még a Kongresszuson az Indiai Unió 2 küldöttje is.

A Kongresszus nyolc napját 6 plenáris ülésnap és 2, a szekciók üléseinek szentelt nap töltötte ki. Utóbbiakon 9 szekció (fizikai földrajz, geomorfológia, paleogeográfia, biogeográfia, gazdasági földrajz, kartográfia, földrajzdidaktika, történelmi földrajz, néprajz) előadásai (naponta átlag 4–6 előadás) egymással párhuzamosan zajlottak le. Valamennyi ülés színhelye a Lomonoszov Egyetem volt, a plenáris üléseké az egyetem aulája, a szekciók pedig az egyes tantermekben tartották üléseiket. Az ülések $\frac{1}{2}$ 11 órakor kezdődtek és általában 2 órás ebédszünettel délután $\frac{1}{2}$ 5 órakor folytatódtak s rendszeren esti 10–11 óráig tartottak. A Kongresszuson összesen 82 előadás hangzott el, nem számítva a népi demokratikus országok delegátusainak előadásait.

Néhány reprezentatív előadás kivételével az előadások időtartama általában 25–30 perc, kivételesen 40 perc volt. A hozzászólások időtartamát 20 percre korlátozták.

A rendezőség előzetes felkérésére a Kongresszuson három előadást tartottam, az elsőt febr. 5-én a fizikai földrajzi szekcióban »A természeti föld-

rajzi kutatások állapota és eredményei Magyarországon, különös tekintettel a felszabadulás utáni időkre címen. Ennek az előadásnak anyagát Bulla Béla levelező tagnak a Földrajzi Társaság tavaszi közgyűlésén elmondandó elnöki megnyitójának anyagából állítottam össze. Az előadáshoz *D. L. Armand* az Akadémia Földrajzi Intézetének főmunkatársa szolt hozzá. Az előadás — úgymond — mély benyomást gyakorolt reá. Egy időben sokat foglalkozott az Alföld természeti földrajzi viszonyainak tanulmányozásával. Abban az időben ilyen részletes kutatások eredményei még nem állottak rendelkezésre. Igen nagy előrehaladást lát ebben a vonatkozásban. Elismerően nyilatkozott a kutatások komplex jellegéről és ama törekvésükről, hogy a magyar nép-gazdaság fejlődésének ügyét szolgálják. Kellemes hallani, hogy a népi demokráciák geográfusai tőlünk akarnak tanulni. De tanulhatnak hibáinkból is. A mi hibánk — úgymond, — hogy még ma sem tudtuk tető alá hozni a Szovjetunióról szóló nagy, összefoglaló földrajzi munkát. A magyar geográfusok úgy látszik — mégha tekintetbe is vesszük országuk jóval kisebb területét — gyorsabban és nagyobb sikerrel dolgoznak. Elismerőleg nyilatkozott a magyar természeti földrajzosok munkájáról *U. P. Lidov* professzor is. *Ivanov* docens Omszkból érdeklődését fejezte ki a mikroklimatológiai kutatások iránt.

Második előadásomat febr. 6-án a gazdaságföldrajzi szekcióban tartottam »*A gazdasági földrajzi kutatások állapota és eredményei Magyarországon, különös tekintettel a felszabadulás utáni időkre*« címmel. Egy későbbi plenáris ülésen *J. G. Szauskin* professzor, aki közvetlenül a Kongresszust megelőzően járt nálunk tanulmányúton, elismerőleg nyilatkozott a magyar természeti és gazdasági geográfusok munkásságáról. Ajánlotta, hogy a szovjet folyóiratok hozzák le a magyar geográfusok tanulmányait. A Dunántúli Tudományos Intézet Pécssett — úgymond — mintaképe egy regionális intézetnek, amelyben a környezet tudományos feltárását igen széles vonalon, a történelemtől a geológiaiáig folytatják. A magyar geográfusok kutatásaik során az elméletet mindenkor összekötik a gyakorlattal. A magyar gazdasági geográfusok a Tervhivatal munkatársaival együtt igen komolyan és nagyléptékű alapon dolgoznak Magyarország gazdasági földrajzán. *N. F. Janickij*, az akadémiai földrajzi intézet népi demokratikus tagozatának vezetője általánosságban elismerőleg nyilatkozott a népi demokratikus országok geográfusainak munkásságáról. *Glusakov* a népi demokratikus országok küldötteinek előadásaihoz általánosságban hozzászólva értékesnek tartja a gyakorlat és elmélet egybekapcsolását. Ez követendő példa — úgymond — ama szovjet geográfusok számára, akik vagy a gyakorlattól, vagy az elmélettől elszakadtak.

A február 7-i plenáris ülésen tartottam meg harmadik előadásomat »*A magyar földrajztudomány szervezeti kiépítése a felszabadulás után*« címmel.

A Kongresszus a maga 82 előadásával, a hozzájuk kapcsolódott felszólalásokkal és vitákkal olyan nagytömegű anyagot hozott felszínre és annyi problémát vetett fel, hogy lefolyásának minden részletére, kritikai méltatására márcsak a rendelkezésre álló hely szűk volta miatt sem térhetek ki. A továbbiakban ezért azoknak a témáknak az ismertetésére szorítkozom, amelyek a Kongresszus jellegét megadták és amelyek számunkra különös jelentőségűek.

Mindenekelőtt az elméleti kérdések körül kialakult vita ismertetésére térek rá, mint olyan témára, amely a magyar geográfusokat is sokat foglalkoztatta és foglalkoztatja ma is. Lényegében véve a megnyitó ülésen el-

hangzott két előadás indította, el az elméleti kérdések körül kialakult vitát. Az egyik *I. P. Geraszimov* előadása volt a szovjet geográfiáról és a fejlődés jelenlegi szakaszbeli feladatairól. *V. F. Vaszjutyin* »A szocialista termelés területi elhelyezésének alapjai és a gazdasági földrajz feladatai« címmel tartott előadást. *N. N. Baranszkij* hozzászólásai nyomán kialakult egy harmadik felfogás a földrajztudományok, elsősorban a gazdasági földrajz alapvető elméleti kérdései körül.

Megkísérlem a kialakult vitát dióhéjban összefoglalni.

A Kongresszus tagjainak túlnyomó többsége elutasította a burzsoá *egységes földrajz* áltudományos fikcióját. Egyöntetű volt az állásfoglalás abban a vonatkozásban is, hogy van *természeti földrajztudomány*, amely a természeti jelenségeket kutatja s mint ilyen a természeti törvényeken alapul, tehát a természettudományokhoz tartozik. A természeti földrajztudomány mellett van *gazdasági földrajztudomány*, amely társadalmi jelenségeket kutat, s mint ilyen a társadalmi törvényeken alapszik, tehát a társadalomtudományokhoz tartozik.

Ez a kérdés átvezet már az elméleti kérdések egy másikához, a *természeti és gazdasági földrajz egymáshoz való viszonyához*. Általánosan tudott, hogy két irányzat áll egymással szemben. Az egyik irányzatot a politikai gazdaságtanhoz közelebb álló gazdasági földrajzosok képviselik, élükön *V. F. Vaszjutyinnal*. A másik irányzat hívei a természeti földrajzzal szorosabb kapcsolatot tartó geográfusokból kerülnek ki, általában *N. N. Baranszkij* tanítványai. Az előbbi iskola hívei lazább kapcsolatot tartottak a természeti földrajzzal és vulgáris materialista elhajlással vagy egyenesen determinizmussal, sőt unizmussal vádolták a másik iskola híveit. Émezek viszont azt a vádat szegezték Vaszjutyinnal és követőivel szembe, hogy politikai gazdaságtant csinálnak a gazdasági földrajzból. Ezek az ellentétek itt-ott még a Kongresszuson is jelentkeztek. Mégis általánosabb volt a két álláspont egymáshoz való közeledése. A közeledést elősegítette *Geraszimov* állásfoglalása, amely szerint a gazdasági földrajz nem élhet meg a természeti földrajz nélkül, ha pedig a természeti földrajzot elszakítjuk a gazdasági földrajztól, akkor az élettől szakítjuk el. A természeti földrajzi környezetet figyelmen kívül hagyó gazdaságföldrajzi kutatások — úgymond — formalizmushoz és üres elméleti-eskedéshez vezetnek.

Tanulmányos vita alakult ki a *két földrajztudomány tárgyának meghatározása* felett. *Karamosko* mutatott rá a természeti földrajzi szekció vitájában arra, hogy a különböző természeti földrajzi munkák különféleképpen határozzák meg a *természeti földrajz tárgyát*. A geográfusok egyrésze (*Geraszimov*) a természeti földrajzi környezetet, mások (*S. V. Kalesznyik*) a földrajzi burokban vélik a természeti földrajz tárgyát meghatározni. Különálló véleményének adott kifejezést *D. L. Armand*. Szerinte a természeti földrajzi kutatás tárgya a földrajzi szférák. A záróülésen *Geraszimov* rámutatott arra, hogy az uralkodó két felfogás között lényegbevágó különbség nincs, mert alapjában véve a természeti földrajzi környezet azonos a földrajzi burokkal.

Nem alakult ki teljesen egyöntetű állásfoglalás a *gazdasági földrajz tárgykörét* illetően. Két állásfoglalás ütközött össze. Az egyiket *V. F. Vaszjutyin* fejtette ki a Kongresszus megnyitó ülésén. Eszerint a gazdasági földrajz a politikai gazdaságtan által feltárt törvényekre támaszkodva tanulmányozza a területi munkamegosztással összefüggő gazdasági viszonyokat

és a társadalmi termelés megoszlásának törvényszerűségeit. Kutatja a termelés fejlődésének az egyes országokban, körzetekben megállapítható feltételeit és sajátosságait. Meghatározóan döntő szerepe a termelési módnak és a velejáró termelési viszonyoknak van. A másik álláspontot N. N. Baranszkij képviselte, aki Vaszjutyin előadását bírálva fenntartotta korábban kifejtett definícióját, amely szerint a gazdasági földrajz a termelőerők megoszlásával és területi kapcsolataival foglalkozik. Nem tagadta a termelési viszonyok fontosságát, de hangsúlyozta, hogy ha a termelőerőket csak másodsorban, a termelési viszonyok után vesszük figyelembe, akkor nem gazdasági földrajzi, hanem politikai földrajzi munkát végzünk. Érdekes és a Kongresszus tagjai jelentős részének helyeslésével kísért álláspontot fejtett ki ebben a kérdésben *Geraszimov*. Sztálinnak »A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban« című munkájára hivatkozott, amely szerint »A marxizmus a társadalmi termelést egyetlen egésznek tekinti, amelynek két egymástól elválaszthatatlan oldala van: a társadalom termelőerei (a társadalom viszonyai a természeti erőkhöz, amelyekkel harcolva megszerzi a szükséges anyagi javakat) és a termelési viszonyok (az emberek egymáshoz való viszonyai a termelési folyamatban). Ez a társadalmi termelés két különböző oldala, bár egymással elválaszthatatlan kapcsolatban vannak.« (Szikra 1952., 62. old.). Ott van tehát — úgymond *Geraszimov* — a hiba, hogy némely gazdasági geográfus elfeledkezik a termelési viszonyoknak a termelőerőkkel való elszakíthatatlan kapcsolatáról és vagy az egyiknek, vagy a másiknak tulajdonít döntő jelentőséget — a termelés másik oldalának alábecsülésével. Ezzel a felfogással *Geraszimov* — bár a gondolatmenetet nem vitte végig — magának a termelésnek területi megoszlásában látja a gazdasági földrajz kutatásának tárgyát.

A Kongresszuson igen jelentős szerephez jutott a *természeti földrajz*, mégha tekintetbe vesszük is azt, hogy a geomorfológiai problémákat külön szekcióban tárták fel. Kiemelkedett *A. A. Grigorjev* akadémikus előadása, amely Dokucsajev tudományos elveinek a természeti földrajzi vonatkozásairól szólt. Grigorjev leszögezte, hogy a természeti földrajzban a lithoszféra és az atmoszféra egyége a legdöntőbb tényező. Ez az egység a zónák törvényében nyilvánul meg. A természeti földrajzi előadók közül sokan fordultak a gyakorlati élettel, a népgazdasággal kapcsolatban álló kérdések felé. A szovjet mezőgazdaságnak a periferikus száraz területekre való kiterjesztése adta ehhez az impulzust. Ilyen jellegűek voltak *M. I. Budiko*, *O. A. Drozdov* és *G. D. Rihter* előadásai, amelyek a radiáció, a melegháztartás, a nedvesség és a hó kérdéseivel foglalkoztak. Élénk érdeklődést váltott ki *D. L. Armand* előadása a talajerózióról és az ellene való védekezésről. *V. A. Lednyev*, *V. I. Lvovics*, *V. L. Schulz* és *A. A. Szkolov* hidrometeorológiai és hidrológiai fejtegetései szintén gyakorlati jellegű vízgazdálkodási kérdéseket érintettek. *V. F. Burhanov* a szovjet Arktikum földrajzi feltárásának, *V. G. Kort* pedig az oceanográfiai kutatásoknak legújabb eredményeiről számolt be.

A *geomorfológiai* szekció előadásai közül kiemelkedett *B. A. Fedorovics* előadása az áttekintő geomorfológiai térképekről és szerkesztésük alapelveiről. Két munka került bemutatásra: a Szovjetunió európai részének 1 : 2 500 000 mértékű és az egész Szovjetunió 1 : 4 000 000 mértékű térképei. Ezek a térképek ugyan mint fali térképek felsőoktatási célokat szolgálnak, de a morfológiai térképezés tudományos és technikai alapelveinek lerögzítése hasznos szolgálatot tehet a tervbevett hazai nagymértékű morfológiai térképezésnek.

Karsztkutatóink számára részletes tanulmányozást igényel *N. A. Gvozgyeckij* előadása a karsztkutatás kérdéseiről. A materialista dialektika magas szintjén tárgyalta a karsztjelenségeknek a földrajzi komplexus, a földrajzi táj egyéb elemeivel való kölcsönös összefüggését. Felhívta a figyelmet többek között a karsztfolyamatoknak genetikus, paleogeografikus tanulmányozásának, az éghajlati tényezőknél, valamint a vegyi oldás és a mechanikai lepusztulás időbeli azonosságának és kölcsönös kapcsolatának fontosságára.

A magyar természeti földrajznak újabban éledező ága, a *paleogeográfia* sok útmutatást nyerhet a magas színvonalon álló szovjet ősföldrajztól, amely önálló szekcióban számos előadással jelentkezett a Kongresszuson. Ezek az eljegesedésnek (*K. K. Markov*) és a kontinentális takarók anyagi összetételének paleogeográfiai jelentőségéről (*A. V. Szidorenko*), a quartárpaleogeográfiai kutatásokról és más ősföldrajzi problémákról szólnak.

Régi hagyományainak megfelelően tekintélyes számban szerepeltek a Kongresszuson a *biogeográfia*, elsősorban a *talajföldrajz* művelőinek előadásai. Nép gazdasági vonatkozásban érdekes problémát vetett fel *N. N. Rozov* a talajvagyon minőségi statisztikájának felállításával. Kimutatta a szántó, a rét-legelő, az erdő és a gazdaságilag ki nem használt területek talajbeli tagozódását, az ebből eredően eltérő agrotechnikai módszerek alkalmazásának szükségességét, valamint a belterjes gazdálkodás kiterjesztésének lehetőségeit. Hasznos módszertani tapasztalatokat nyújthat *V. B. Szocsava* előadása a Szovjetunió geobotanikai térképezéséről. Az uralontúli szűzföldek talajviszonyaival több előadás foglalkozott (*I. P. Geraszimov, N. S. Giljarov*).

A *gazdaságföldrajzi szekció*-ban *Vaszjutyin* felolvasása élénk elméleti vitát indított meg, amelynek értékelésével fentebb már foglalkoztam. Hazai gazdaságföldrajzi tervmunkálataink jelentős részét teszik ki az agrogeográfiai kutatások. Éppen ezért különös érdeklődésre tarthatnak számot a szovjet gazdasági földrajznak azok a munkálatai, amelyek egyes körzetek és tájak agrogeográfiai feltárására és térképezésére irányulnak. A Kongresszuson *N. J. Nyikítov* (A Szovjetunió mezőgazdaságának térképezéséről), *A. N. Rakitnyikov* (A kísérleti gazdaságföldrajzi munkálatok metodikai kérdései), *N. V. Krilov* (A mezőgazdasági termelés problémáinak kidolgozására kiküldött területkutató expedíciók metodikája) és *K. I. Ivanov* (Kísérlet a kolhozok gazdaságföldrajzi feltárására) mutatták be agrogeográfiai munkásságuk eredményeit. A gazdaságföldrajzi szekció keretében került sor *V. V. Poksisevszkij* előadására, amely a népességföldrajz helyzetét és feladatait világította meg. Ő is — hozzászólásában pedig *M. I. Pomusz* is — hangsúlyozták a népességföldrajzi munkálatoknak viszonylagos elhanyagolását, annak ellenére, hogy metodikáját már régebben kidolgozták és a szocialista tervgazdálkodás nagy igényekkel lép fel a népességföldrajzzal szemben. Újból leszögezték a népességföldrajznak a gazdasági földrajzhoz való tartozását és antropogeográfiai burzsoá jellegét.

A *kartográfiai szekcióban* *K. A. Szaliscsev* a szovjet kartográfia jelenlegi állásáról és feladatairól, *N. J. Nikicsov* a Szovjetunió mezőgazdasági térképezéséről adott képet. Részletesen megvitatták (*S. I. Surov, K. A. Szaliscsev, I. P. Saruckája* és *J. V. Filipov* előadásai nyomán) az új iskolai és a viláगतlaszt.

A *földrajzoktatással* foglalkozó számos előadás közül kiemelkedett *K. K. Markov* előadása az egyetemi geográfusképzés irányának alakulásáról. Rámutatott a komplex expedíciók egyre nagyobb jelentőségére. Részt-

vevőik száma 1947—1949-ig öt és félszeresére emelkedett. Ezekben az expedíciókban a földrajztudományok ágainak művelői szoros együttműködésben dolgoznak. Ennek megfelelően a földrajzképzés egyre jobban szakosodik. A második világháború előtt a földrajzi fakultásokon mindössze 1—3 szak volt, ma már 5—7 (a Lomonoszov egyetemen 7). Ez az irányzat megfelel a szocializmus építése során a földrajztudományokkal szemben támasztott követelmények fokozódásának.

A Kongresszus a plenáris ülészakok egyikén *E. M. Mursev, S. N. Rjazancov, N. F. Janickij* és *K. M. Popov* előadásaikban a regionális földrajz művelésének kérdéseivel foglalkoztak. Egybehangzóan megállapították a regionális földrajzi munkálatok viszonylagos elmaradottságát és sürgették az ezen a téren fennálló hiányosságok felszámolását.

Különálló előadásban számolt be — igen tartalmasan és széleskörűen — *I. N. Pavlovskij*, a Földrajzi Társaság elnöke a betegségek földrajzának (a nozogeográfiának) elvi és gyakorlati kérdéseiről, különös tekintettel a természetes fészkekhez kötött és parazita betegségekre. Kifejtette többek között azt a módszert, amellyel a járványos betegségek földrajzi fészkei megállapíthatók és ismertette a járványok elterjedésének változásait a társadalmi fejlődéssel kapcsolatban.

A Kongresszus utolsó plenáris ülésén *F. F. Davitaja* összefoglalóan megállapította, hogy a szovjet földrajztudomány az I. Kongresszus óta eltelt idő alatt hatalmas fejlődésről tett tanúságot, de ugyanakkor még számos hiányossága vár kiküszöbölésre. A gyakorlati kutatások szolgáltatja eredmények elméleti feldolgozása még mindig szűkkörű. A természeti földrajzi kutatások még ma sem számolnak kellő mértékben a társadalommal, az emberrel mint természeti földrajzi tényezővel. Még ma is megmutatkozik a gazdaságföldrajzi kutatásoknál az a helytelen jelenség, hogy a gazdasági életet a természeti környezettől elszakítva vizsgálják.

A Kongresszus vezetősége az elhangzott előadások és felszólalások nyomán megállapította a szovjet földrajztudományoknak az elkövetkező időkben megoldásra váró feladatait. Ezek a következők. Fokozni kell a komplex expedíciós munkálatokat, főleg a keleti országrészekben. A geográfusoknak nagyobb mértékben kell a mezőgazdaság fejlesztésével összefüggő tudományos munkálatokba bekapcsolódnok. Több gondot kell fordítani a természeti erők mennyiségi tanulmányozására. Szorosabb kapcsolatot kell kiépíteni az üzemekkel. Tanulmányozni kell a termelés és a munkamegosztás törvényszerűségeit. Elengedhetetlenül szükséges a népességföldrajzi (településföldrajzi) kérdésekkel való foglalkozás kibővítése. Nagyobb figyelem szentelendő a földrajztudományok elméleti kérdéseinek. Népgazdasági érdekek szükségessé teszik a rayonirozás kérdésével való további foglalkozást. Szorgalmazni kell a Szovjetunióról és egyes részeiről, valamint a népi demokratikus országokról, de nemkülönben a tőkés országokról szóló földrajzi monográfiák megírását és megjelentetését nemcsak tudományos, hanem népszerű szinten is. Többet kell a nemzetközi munkamegosztás földrajzi kérdéseivel foglalkozni. Sürgős megoldásra vár a külföldi kapcsolatok kiszélesítése, a népi demokratikus országok geográfusaival való szorosabb együttműködés megteremtése. A Kongresszus szervezeti vonalon is több probléma haladéktalan megoldását sürgette.

A Kongresszuson való részvétel, amint azt már a bevezető sorokban kiemeltem, alkalmat adott arra, hogy a szovjet geográfusokkal és a népi

demokratikus országok küldötteivel megbeszéléseket folytassak kapcsolataink kiépítésére, kiszélesítésére. Különösen nagy és reményteljes perspektíva csírái bontakoztak ki *J. P. Geraszimov* akadémikussal, az Akadémia Földrajzi Intézetének igazgatójával folytatott megbeszélésekben. Szovjet geográfusokkal való közös kutatások, publikációk, tudóscsere, magyar geográfusoknak szovjetunióbeli tanulmányutai és a komplex expedíciók munkálataiban való részvétel, reprezentatív magyar munkáknak és összefoglaló tanulmányoknak orosz nyelven való kiadása, aspiránsoknak és ösztöndíjasoknak a kiküldetése, a személyi és intézetbeli kapcsolatok elmélyítése — voltak azok a főkérdések, amelyek e megbeszélések során felmerültek.

Összefoglalóan megállapítható, hogy a Szovjetunió Földrajzi Társaságának II. Kongresszusa hatalmas munkát végzett a marxista földrajztudományok további fejlesztése érdekében. Számunkra, magyar geográfusok számára sok és értékes tapasztalatot nyújtott, amelyeket eredményesen gyümölcösztethetünk a hazai föld kutatásában, hogy az eddiginél is jobban szolgálhassuk tudományunk művelésén át hazánk szocialista építését.

KITÜNTETÉSEK

(1955. év első negyedében)

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1955. január 9-én *Molnár Erik* akadémikus, igazságügyminiszternek 60. születésnapja alkalmából

a »Magyar Népköztársaság Érdemrend«

kitüntetést adományozta.

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1955. március hó 3-án *Vadász Elemér* akadémikus, egyetemi tanárnak 70. születésnapja alkalmából eredményes munkássága elismeréséül

a »Munka Vörös Zászló Érdemrend«

kitüntetést adományozta.

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1955. március 12-én kiváló eredményei elismeréséül *Buza Lászlónak*, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjának

a »Munka Érdemrend«

kitüntetést adományozta.

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1955. március 26-án az Egészségügyi Minisztérium területén végzett kiváló munkája elismeréséül *dr. Babics Antal* akadémikusnak, a budapesti Orvostudományi Egyetem tanárának

a »Munka Érdemrend«

kitüntetést adományozta.

1955-BEN KOSSUTH-DÍJJAL KITÜNTETETT AKADÉMIKUSOK, DOKTOROK ÉS KANDIDÁTUSOK

A Kossuth-díj Nagydíját és a velejáró 75 000 forintot kapta:

Lukács György akadémikus

egész életművéért, amelynek középpontjában a marxista esztétika kidolgozásához való hozzájárulás, valamint a polgári filozófia harcoss bírálata áll. A marxista elmélet és a békeharc szempontjából munkássága nemzetközi jelentőségű.

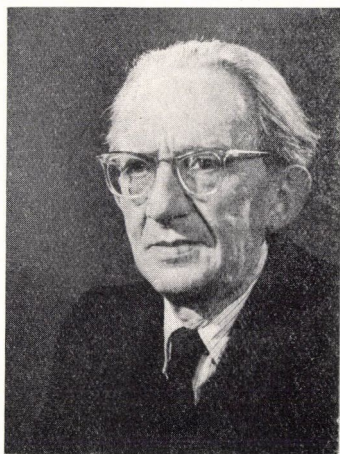
A Kossuth-díj I. fokozatát és a velejáró 50 000 forintot kapták:

Bruckner Győző akadémikus

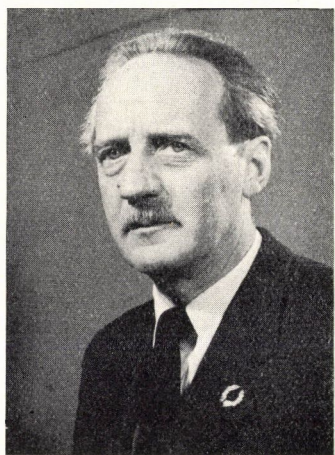
az élettani szempontból jelentős polipeptidek és fehérjék kémiai szerkezetének és szintézisének kutatása terén elért kimagasló eredményeiért.

Rédei László levelező tag

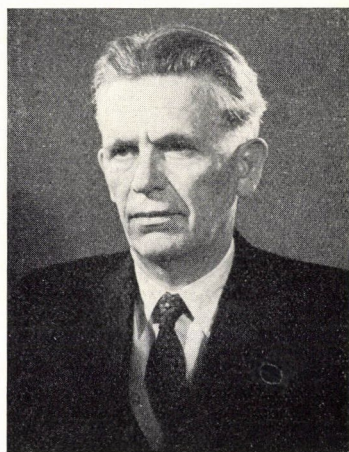
algebrai és számelméleti tudományos eredményeiért. Munkái közül kiemelkedő jelentőségű a Pell-féle egyenletekre, a csoportok és gyűrűk holomorf elméletére vonatkozó dolgozata, valamint az 1954-ben megjelent *Algebra* című könyve.

Lukács György

Bruckner Győző

Rédei László

A Kossuth-díj II. fokozatát és a velejáró 35 000 forintot kapták:

Baló József, az orvostudományok doktora

Baló Józsefné, az orvostudományok kandidátusa

az érrendszer kórtanának kutatásában elért kimagasló eredményeikéért, a rugalmas rostokat emésztő új enzim felfedezéséért. (A díj egyenlő arányban megosztva.)

Dénes Péter, a műszaki tudományok doktora

a Távközlési Kutató Intézet osztályvezetője, a híradástechnikai ipar nélkülözhetetlenül fontos por-vasmagokhoz szükséges vas- és egyéb ötvözetporck előállítására szolgáló elektrolitikus eljárás önálló kidolgozásáért.

Geleji Sándor akadémikus

a fémek képlékeny alakítására vonatkozó, kísérletileg is igazolt legújabb elméleti megállapításaiért, amelyek az 1952-ben megjelent könyvében és 1954-ben számos publikációban nyertek ismertetést.

Baló József

Baló Józsefné

Dénes Péter

Geleji Sándor

Gyárfás József, a mezőgazdasági tudományok doktora

nyugalmazott kísérletügyi főigazgató, az idősebb mezőgazdasági tudós-nemzedék kiemelkedő alakja, akinek elméleti és gyakorlati eredményeit több mint 600 tanulmány, cikk és sok általánosan elismert szakkönyv képviseli. Művei közül kiemelkedő jelentőségű a *Sikerés gazdálkodás szárazságban* című munkája.

Hetényi Géza akadémikus

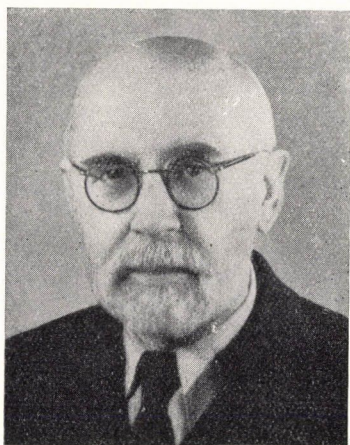
A fekélybetegségek időszerű kérdései című monográfiájáért. A fekélybetegségek kóroktanában végzett kiemelkedő kutatásokat, amelyekkel a pavlovi tanításokat jelentős mértékben fejlesztette tovább.

Jancsó Miklós akadémikus

aki a sejtek tárolási működésével, a tároló sejtek szerkezetével, élettani és immunbiológiai működésével kapcsolatban új módszereket dolgozott ki és ezzel ismereteinket nagymértékben bővítette.

Kiss Árpád levelező tag

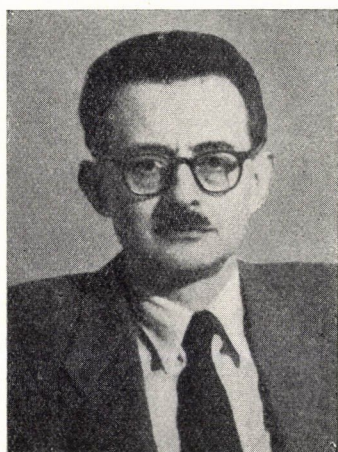
az aromás szénhidrogénekre, valamint hidratált fémionokra és komplex sókra vonatkozó spektroszkópiai kutatásaiban elért eredményeiért.

Gyárfás József

Hetényi Géza

Jancsó Miklós

Kiss Árpád

Lengyel Béla, a kémiai tudományok doktora

az üveg elektromos vezetőképességének mechanizmusára vonatkozó kísérleti és elméleti vizsgálataiért, az üveg elektródfunkciójának kutatása és ipari felhasználásra is alkalmas üveg-elektrod kidolgozása terén elért eredményeiért.

Pigler Andor, a művészettörténeti tudományok kandidátusa

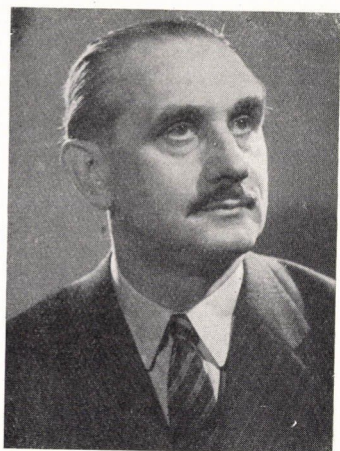
az Országos Szépművészeti Múzeum osztályvezetője, a *Szépművészeti Múzeum Régi Képtárának katalógusa* című művéért, amely Európa egyik legjelentősebb képtárának a művészettörténeti tudomány legújabb eredményein alapuló, számos új képmeghatározást tartalmazó feldolgozása. Nemzetközileg is kiemelkedő jelentőségű.

Róth Gyula, a mezőgazdasági tudományok doktora

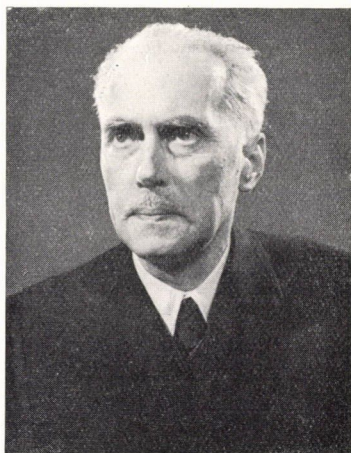
a *Magyar Erdőművelés különleges feladatai* című 1953-ban megjelent munkájáért, amely folytatása és befejezése az 1953-ban megjelent *Erdőművelés* című kétkötetes művének.

Sályi Gyula, a mezőgazdasági tudományok doktora

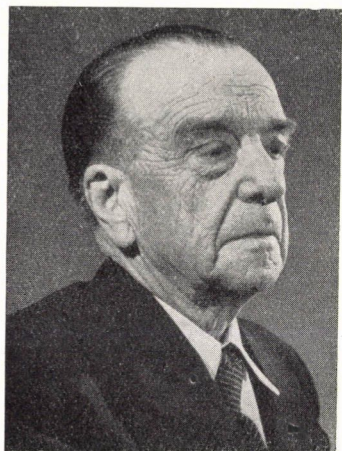
a *Háziállatok részletes kórbonctana* című 1954-ben megjelent munkájáért. A könyv a címében kifejezett tárgykör egész ismeretanyagának szintézise — a szerző három évtizedes tapasztalatainak felhasználásával.

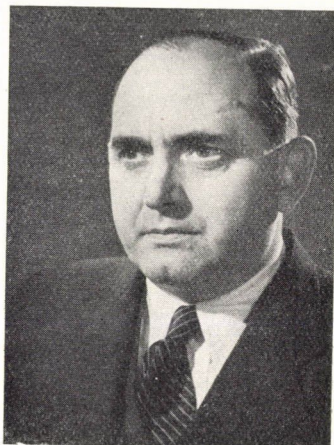
Lengyel Béla

Pigler Andor

Róth Gyula

Sályi Gyula

Török Gábor, a kémiai tudományok kandidátusa

a Konzerv-, Hús-, és Hűtőipari Kutató Intézet igazgatója, aki rendkívül sokoldalú munkássága során különösen jelentős eredményeket ért el a sterilizálás folyamán történő hőbehatolás törvényszerűségeinek feltárásában, kiemelkedő eredményeket ért el a pektin szerkezetének vizsgálata és alkalmazása terén.

Zólyomi Bálint levelező tag

aki *A bükk-hegységi növényföldrajzi térképezés erdővonalkozású eredményei* című cikksorozatában a szovjet Pogrebnyák-féle tipológiai osztályozás alapul vételével újszerű erdőtípusokat állapított meg és ezzel nemcsak az elméleti növénytársulástant gazdagította, hanem a gyakorlati erdőszet számára is értékes útmutatással szolgált.

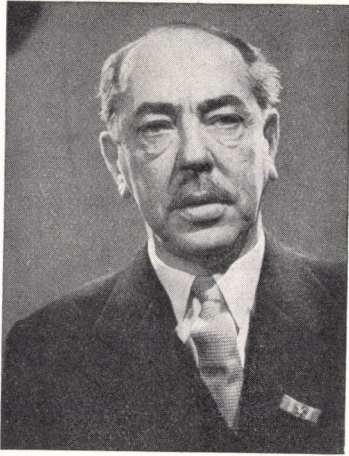
A Kossuth-díj III. fokozatát és a velejáró 20 000 forintot kapták:

Dischka Győző, a műszaki tudományok kandidátusa, a Textilipari Kutató Intézet osztályvezetője

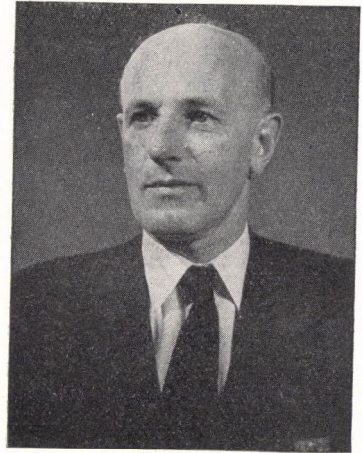
a textilipari exakt tudományos vizsgálati módszerek kialakításában végzett sokirányú tevékenységéért.

Dallos András, a műszaki tudományok kandidátusa

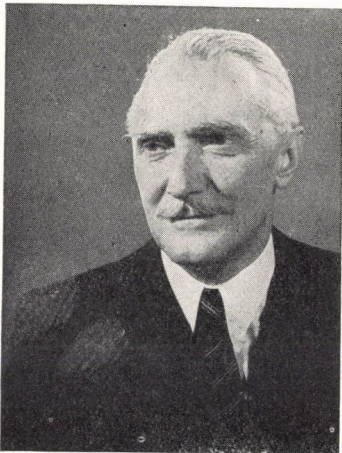
a Távközlési Kutató Intézet laboratóriumvezetője, speciális mikrohullámú elektroncsövek és katódsugárcsővek kidolgozásáért, és ezen csövekhez szükséges gyártóberendezések kidolgozásáért és a gyártás megszervezéséért. (A díj egyenlő arányban megosztva Fried Henrikkel, az Egyesült Izzó gyáregység-vezetőjével.)

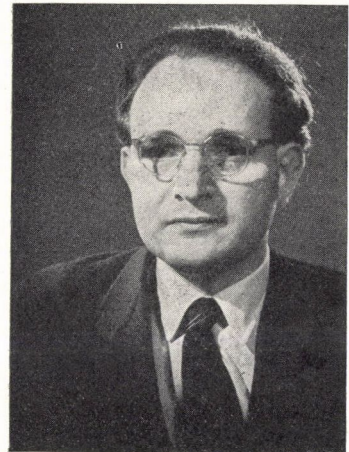
Török Gábor

Zólyomi Bálint

Dischka Győző

Dallos András

Hazay István, a műszaki tudományok kandidátusa

a geodézia tudományos és gyakorlati fejlesztésében elért kiemelkedő eredményeiért, illetőleg az 1954. évben megjelent *Földi vetületek* című könyvéért. A könyv anyagának nagyrésze eredeti kutatások eredménye.

Herke Sándor, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa
a Szegedi Mezőgazdasági Kísérleti Intézet kutatója,

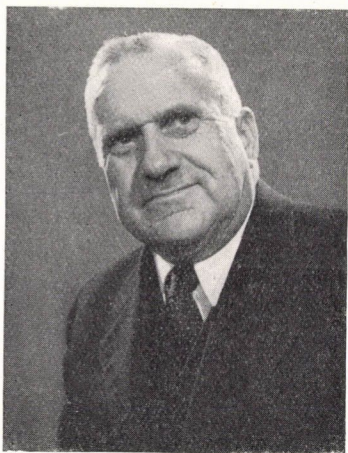
a mezőgazdasági és népgazdasági jelentőségű talajtani kutatások terén elért kiemelkedő eredményeiért, elsősorban a Duna-Tisza-közi rizstermelés módszereinek kidolgozásáért és alkalmazásáért.

ifj. Horváth János, az irodalomtudományok doktora

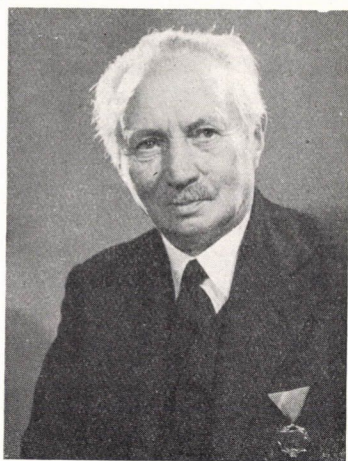
Árpádkori latinnyelvű irodalmunk stílusproblémái című könyvéért, amely úttörő kezdeményezés a stílus kutatás terén. Eredményei nemcsak a hazai, hanem a nemzetközi latinkutatások szempontjából is kiemelkedők.

Kadosa Gyula, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa, a Növényvédelmi Kutató Intézet munkatársa,

aki nemzetközi viszonylatban is elismert növényvédelmi szakember, könyvei és tanulmányai nagyjelentőségűek. Tisztázta számos kártevő életmódját és ennek alapján megállapította az ellenük való védekezés módját.

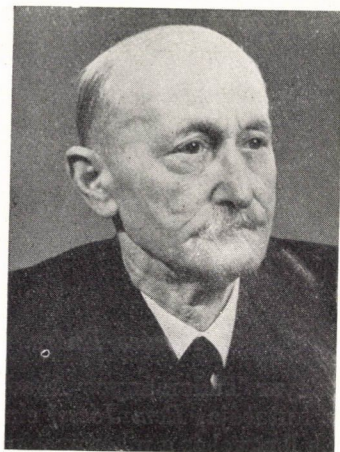
Hazay István

Herke Sándor

ifj. Horvóth János

Kadosa Gyula

Klanczay Tibor, az irodalomtudományok doktora

Zrínyi című monográfiájáért, amely a szerző korábbi részletkutatásainak és az előbbi eredményeknek nagyméretű szintézise, s egyaránt komoly nyeresége nemcsak irodalom-, hanem történettudományunknak is.

Korányi Imre, a műszaki tudományok doktora

a *Tartók statikája* című 1953–54-ben megjelent kétkötetes tankönyvéért, amely a vonatkozó magyar szakirodalomban egyúttal az első teljes, a mérnöki gyakorlatot is szolgáló kézikönyv.

Kovács Endre, a történettudományok kandidátusa

a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének tudományos kutatója, *Bem József* című monográfiájáért, amelyben helyesen rajzolja meg a lengyel és a magyar nép közös hőisének hiteles arcképét ; a munka jelentős lépés a népi demokráciák közötti tudományos kapcsolatok és a közös haladó hagyományok feldolgozásának területén.

Klaniczay Tibor

Korányi Imre

Kovács Endre

ifj. Kovács Ferenc és Zsebők Zoltán, az orvostudományok kandidátusai

A tüdő kutatásának röntgenanatómiai alapjai című 1953-ban megjelent munkájukért, amely a tüdősebészet és röntgenanatómia számára igen értékes ábrázolását adja a hörgőrendszer és tüdők röntgenanatómiájának.
(A díj arányosan megosztva.)

Marx György, a fizikai tudományok kandidátusa

az elektrodinamika, valamint a magelmélet terén elért eredményeiért. Elméleti fizikai dolgozatai közül kimagaslik az elektromágneses tér energiimpulzus-tenzorára vonatkozó, valamint a fermionok töltésének megmaradásáról írt munkája.

Máthé Imre, levelező tag

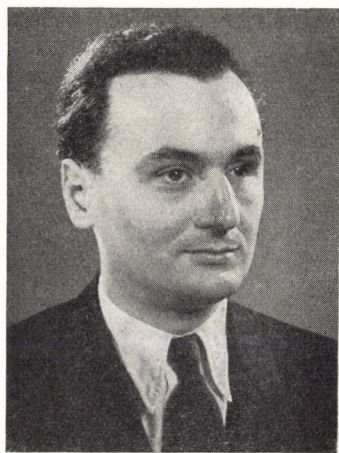
akinek az elmúlt évben számos komoly tanulmánya jelent meg és tudományos munkásságának egyre inkább gyakorlati iránya van. Különösen kiemelkedőek a fűtársítási és gyökérfejlődési florisztikai kutatásai, amelyek rétek és legelők telepítésénél nagy jelentőségűek, de alapul szolgálhatnak a gyepes szakaszok összetételeinek megállapítására is.

új. Kovács Ferenc

Zsebök Zoltán

Marx György

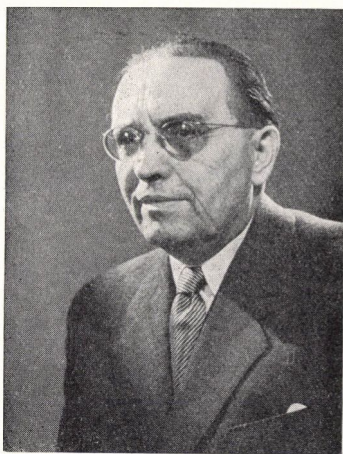
Máthé Imre

Melczer Miklós, az orvostudományok doktora

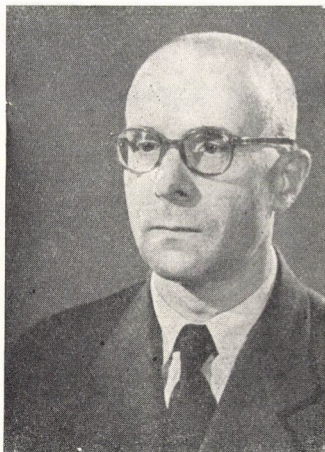
aki a rák keletkezésének kutatásában eredeti módszerekkel tett új megállapításokat.

Örösi Pál Zoltán, a mezőgazdasági tudományok doktora

a Kisállattenyésztési Kutató Intézet méhészeti osztályának vezetője, a méhészet fejlesztésében kifejtett kutatói és gyakorlati munkásságáért, illetőleg az eddig három kiadásban megjelent *Méhek között* című könyvéért.

Melczer Miklós

Örosi Pál Zoltán

TARTALOMJEGYZÉK

A Műszaki Tudományok Osztálya Tudománytörténeti Főbizottságának vitaülése (1955. III. 10.)		
Vadász Elemér akadémikus elnöki megnyitója:		
A műszaki tudománytörténet művelése	107	
Szabó Gusztáv nyugalmazott egyetemi tanár előadása:		
Műszaki tudománytörténet és magyar műszaki tudománytörténet.....	112	
Kondor Imre, a budapesti Műszaki Egyetem Könyvtára vezetőjének előadása:		
A magyar technikatörténet feladatai és programja	122	
Hozzászólók:		
Pattantyus Á. Géza levelező tag	131	
Schleicher Aladár, a műszaki tudományok doktora	132	
Faller Jenő főbizottsági tag	135	
Jelentés a Magyar Tudományos Akadémia által hazai vonatkozású műszaki tudománytörténeti művek írására hirdetett pályázatra beérkezett pályamunkák bírálatáról		139
A könyv- és folyóiratkiadás eredményei és feladatai a Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályon		143
Koch Ferenc egyetemi tanár: A Szovjetunió Földrajzi Társaságának 1955. évi II. Kongresszusa		153
Kitüntetések		161
1955-ben Kossuth-díjjal kitüntetett akadémikusok, doktorok és kandidátusok		162

СОДЕРЖАНИЕ

Заседание Главной Научно-исторической Комиссии Отдела Техн. Наук. (10. марта 1955 г.)		
Открытие заседания председателем, академиком Элемер Вадас:		
Занятия в области истории технических наук	107	
Доклад профессора Густава Сабо:		
История технических наук и история венгерских технических наук	112	
Доклад начальника библиотеки ВТУЗ, Имре Кондор:		
Задачи и программа истории венгерских технических наук	122	
Выступления:		
Геца А. Паттантюш, член корр.	131	
Аладар Шлейхер, доктор техн. наук	132	
Енэ. Фаллер, член Глав. комиссии	135	
Доложение об отзывах к конкурсным работам по истории отечественной технической науки, прибывшие на конкурс, объявленный Венгерской Академией Наук		139
Результаты и задачи Отдела языков и литературы по изданию книг и журналов		143
Профессор Ференц Кох:		
II. конгресс Всесоюзного Географического Общества СССР за 1955 г.	153	
Награждения		161
Академики, доктора и кандидаты, награжденные в 1955 г. премией имени Кошшута		162

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó igazgatója

Műszaki felelős: Farkas Sándor

Kézirat beérkezett: 1955. IV. 18. — Terjedelem: 5 $\frac{1}{2}$ (A/5 ív), 32 ábra

Akadémiai nyomda, V., Gerlőczy u. 2. — 36210/55 — Felelős vezető: ifj. Puskás Ferenc

Felelős szerkesztő : Osztrovszki György

Technikai szerkesztő : Szántó Lajos

Szerkesztőség : Budapest, V., Akadémia u. 2. Távbeszélő: 127-069

Kiadóhivatal : Budapest, V., Alkotmány u. 21. Távbeszélő: 111-010

Egyes szám ára : 3 Ft

Előfizetés egy évre : 36 Ft (Az Akadémia tagjai tagilletményként kapják.)

Csekk számla : 04-878-111-46

Egyes szám ára: 3,— Ft

50024

AKADÉMIAI

ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBÍZÁSÁBÓL
SZERKESZTI

OSZTROVSZKI GYÖRGY
FŐTITKÁR

1955 MÁJUS

LXII. KÖTET — 510. SZÁM

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
BUDAPEST, 1955

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

SZERKESZTI: OSZTROVSZKI GYÖRGY

LXII. KÖTET, 1955

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA ÜNNEPI ÜLÉSE

(1955. április 1.)

A Magyar Tudományos Akadémia hazánk felszabadulásának tizedik évfordulója tiszteletére ünnepi ülést tartott. Az ünnepi ülésen jelen voltak az MDP Központi Vezetőségének képviselői. A Magyar Népköztársaság kormánya nevében megjelentek Erdei-Grúz Tibor és Erdei Ferenc miniszterek. Jelen volt a budapesti diplomáciai testület számos vezetője és a követségek munkatársai. Jelen voltak a Magyar Tudományos Akadémia rendes és levelező tagjai, doktorok és kandidátusok és más meghívott vendégek.

Lukács György akadémikus elnöki megnyitója után Rusznyák István akadémikus, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke tartotta meg „A Magyar Tudományos Akadémia tíz éve” c. ünnepi előadását.

Az előadáshoz hozzászóltak: Erdei Ferenc levelező tag, Fogarasi Béla akadémikus, Hevesi Gyula levelező tag, Kodály Zoltán akadémikus és Pais Dezső akadémikus.

Az ünnepi ülést színvonalas kultúrműsor követte, melynek keretében felléptek Horváth Ferenc színművész és a Magyar Néphadsereg Vörös Csillag Érdemrenddel kitüntetett kórusa.

LUKÁCS GYÖRGY akadémikus elnöki megnyitója

Tisztelt Ünnepi Ülés!

Üdvözlöm a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége képviselőiben megjelent elvtársakat, üdvözlöm a kormány képviselőiben megjelent Erdei-Grúz Tibor és Erdei Ferenc minisztereket. Üdvözlöm a Magyar Tudományos Akadémia megjelent tagjait.

Tisztelt ünneplő közönség!

Nagy napon gyűltünk itt össze: felszabadulásunk tizedik évfordulóján. Nem kétséges, hogy most az egész országban mindenütt ezt a napot ünnepli dolgozó népünk. Ünnepli, mert több évtizedes szolgaságból szabadult fel a Vörös Hadsereg hősi katonái segítségével, és ezalatt a tíz év alatt megvetette egy új, jobb, szebb, termékenyebb életnek alapját.

Ha most már mindenkinek joga van örvendezni ezen az ünnepi napon, akkor nekünk, a magyar tudomány munkásainak megkülönböztetett okunk van erre a saját speciális területünkön. Mindenki tudja — és ezt nem szán-

dékozom részletesen kifejteni —, milyen szörnyű idő volt a magyar tudomány részére az az idő, amely a Tanácsköztársaság bukásától egészen a felszabadulásig terjedt. A magyar tudomány büszkeséggel mondhatja el azt, hogy nem sok volt azoknak a jelentékenyebb magyar tudósoknak a száma, akiket sikerült a magyar fasizmusnak közvetlen a maga szolgálatába állítania. De a kár nem is annyira ebben nyilvánult meg. Rendkívül nagy azon kiváló kutatóknak a száma, akik ha politikailag és társadalmilag nem csatlakoztak is az uralkodó irányzathoz, de akiknek gondolkodását, tudományos munkásságát félrevezette, tévútra vezette annak az időnek a szelleme. És még nagyobb talán azoknak a száma — és ennek súlyát ma is érezzük —, akik meghúzódva és visszahúzódva ennek az időnek szellemétől, a tények pusztá konstatálásába, részletkutatásokba menekültek azért, hogy ne kelljen az uralkodó reakciós farsangban részt venniök. Tudjuk, hogy tudományunk nehézségei a felépítés után nem kis mértékben ennek a helyzetnek következményei.

Nem szándékozik pár szónál többet mondani e tíz évnél történetéről. Ez a tíz év a magyar tudomány szempontjából nemcsak a negatív felszabadulást jelentette ez alól az elnyomás, félrevezetés és rossz irányba terelés alól, hanem jelentette, hogy a magyar tudomány egészen, igazán hajlékot kapott az Akadémián és az egyetemen. Hogy az, ami nemcsak a Horthy-időszakban, de jóval a Horthy-idők előtt is ránehezedett a magyar tudományra: az, hogy a magyar tudomány elszakadt a nép életétől, elszakadt a nép és a haza nagy problémáitól. Ezt a felszabadulás utáni idő helyreállította, illetve azon dolgozott, hogy ez a helyreállítás — a magyar tudománynak kiépítése, mély beágyazása a nép egész életébe —, minél tökéletesebben megtörténjék.

Nem mondom, hogy ezeket a célokat teljesen elértük, de mondhatjuk, hogy útban vagyunk ezeknek a céloknak eléréséhez és a Magyar Tudományos Akadémia dolgozói nevében bizonyos büszkeséggel tekinthetünk vissza arra, hogy ebben a nem egészen hat évben, amióta a Magyar Tudományos Akadémia megújodott, egyenként is, szervezeten tettünk komoly lépéseket ebben az irányban.

Ezek a problémák azok, amelyeket csak távirati stílusban érinthetek ebben a rövid felszólalásomban, ezek azok, amelyek minket a mai napon büszkeséggel töltenek el, és amelyek mély hála érzését keltik bennünk azok iránt, akiknek felszabadulásunkat köszönhetjük, akik a felszabadulás után a magyar tudományt ezen az úton ideológiailag és anyagilag is segítik és támogatják.

Ebben a szellemben megnyitom ünnepi ülésünket és felkérem Rusznyák István akadémikust, az Akadémia elnökét, hogy tartsa meg ünnepi beszédét.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA TÍZ ÉVE

RUSZNYÁK ISTVÁN akadémikus, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke

Ma, amikor a Magyar Tudományos Akadémia ünnepi ülésre jött össze, hogy hazánk felszabadulásának tizedik évfordulóját ünnepelje, az egész magyar tudomány hálatelt szívvel és büszke öntudattal emlékezik meg mindazokról, akiknek mai felemelkedését köszönheti: a nagy Szovjetunió hőseiről, pártunk iránymutatásáról, kormányunk és egész dolgozó népünk állandó támogatásáról és megbecsüléséről. Tíz év előtt, amikor a német fasizmus barbársága és magyar csatlósainak szégyenletes hazaárulása már-már pusztá létünket fenyegette, amikor az általuk felidézett háború borzalmas vihara végig söpörte hazánkat, s a romokon végigtekintve, szorongó aggodalom ülte meg lelkünket: lesz-e élet a romokon, van-e még jövő a nemzet számára, akkor, tíz év előtt, hihetetlen utópiának tűnt volna mindazoknak az eredményeknek kis töredéke is, amelyeknek ma egész népünk, egész tudományunk büszke birtokosa. Egy alkotásokban páratlanul gazdag évtized magaslatairól visszatekintve az egykori romokra, ma újból el kell mondanunk: mindezt elsősorban ennek a történelmi sorsfordulatnak köszönhetjük, annak, hogy tíz évvel ezelőtt a Szovjetunió felszabadította hazánkat. A dicsőséges szovjet fegyverek nem csupán a fasizmus dűlásaitól szabadítottak meg bennünket, nem egyszerűen békét hoztak számunkra, hanem a szabadságot is. Szétzúzva a német fasizmust, s vele együtt a magyar nagybirtokosok és nagytőkések hatalmát, olyan lehetőséget adtak kezünkbe, amellyel élve népünk urává válhatott sorsának, jövőjének, szabadon bont-hatta ki az alkotó munkában kiváló képességeit. Az ellenforradalmi nagybirtokos-nagytőkés uralom megdöntése felszabadulást hozott a magyar tudomány számára is, nemcsak a kapitalista profitérdek és kiuzsorázás béklyóiból, hanem felszabadulást az imperialista Magyarország tudománysorvasztó idealista, sovíniszta ideológiájának uralma alól is. A felszabadulás tudományos életünk előtt is a páratlan felvirágzás lehetőségét nyitotta meg. Mi, akik ma minden erőnkkel igyekszünk e lehetőséghez méltónak bizonyulni, forró hálával és szeretettel köszönjük meg népünk, tudományos életünk felszabadítását és támogatását nagy barátunknak, a Szovjetuniónak.

Az elmúlt évtized eredményeit nem mérhetjük azonban csak a német fasizmustól leigázott és feldúlt ország romjainak, pusztulásának mércéjével. Tíz év alatt a magyar tudomány és vezető fóruma, középpontja, a Tudományos Akadémia olyan fejlődést ért el, amely példa nélkül áll évszázados történetében. Ismeretes, hogy az Akadémia, az első évtizedek haladást szolgáló, lelkes és eredményes tevékenysége után hanyatlásnak indult, a XX. század elején, főként pedig az ellenforradalmi rendszer negyedszázada alatt, tudományos és eszmei színvonala mélypontra süllyedt. Az Akadémia az

élettől és a néptől elszakadva, a nemzeti érdekeket megtagadva szolgálta a Horthy-rendszert és tudományos jelentéktelenségre kárhozhatóva tengődött. Nem is lehetett ez másként, hiszen az Akadémia az arisztokrácia, a nagytőke és a papság »tudománypártoló« hatalmasságainak befolyása, vezetése alatt állott. Az 1930-as években az Akadémia igazgatótanácsa olyan »tudományos« kapacitásokból került ki, mint herceg Eszterházy Pál, herceg Batthány-Strattman, gr. Apponyi Albert, gr. Andrásy Gyula, gr. Károlyi Gyula, gr. Zichy József, gr. Majláth József, 1936-tól pedig az elnöke Habsburg József királyi herceg, aki tudományos érdemeit maga is erősen bizonygatta pároldalis tudományt parodizáló »ertekezéseiben«. Az Akadémia támogatói között olyan fináncmágnások szerepeltek — nem éppen önzetlenül — mint a Kronfeldek, Chorinok, Weiss Fülöpök. Ez az Akadémia természetesen irgalmatlanul üldözte a haladó irodalmat, tudományt és művészetet, elnyomta vagy agyonhallgatta annak legjobb képviselőit. Múltunk legreakciósabb hagyományainak ápolása közben negyed század nem volt elegendő Petőfi, Kossuth vagy Ady emlékének megőrkítésére, annál gyakrabban és »méltóbban« zengte Ferenc József, Tisza Kálmán és Tisza István, Apponyi Albert, Darányi Ignác és Prohászka Ottó »dicsőségét«. A magyar uralkodó osztályok legreakciósabb politikusainak, politikai és tudományos irányzatainak dicsőítése mellett az Akadémia elsősorban a középkor felé fordult — a történelmi tárgyú felolvasó ülések kétharmada a feudalizmus korával foglalkozott —, filozófiában a szélsőségesen idealista, irracionalista irányzatot tette uralkodóvá, ugyanakkor pedig a műszaki- és természettudományokkal hihetetlenül mostohán bánt. Az Akadémiának csupán egyetlen matematikai természet-tudományos osztálya volt, de a hivatalos vezetés azt is elhanyagolta. Ám a másik két osztály sem kérkedhetett eleven, pezsgő tudományos élettel. Az Akadémia egészének főtevékenységét belső személyi ügyek, jutalmak egymás közötti kiosztása, az akadémiai vagyon kezelése, az emlékeszések és egyéb külsőségek kultusza foglalta le. Nemcsak tagjainak életkorát, de életerejét, alkotó erejét tekintve is elaggott az Akadémia, s mint megkövesedett, a tudományos haladást eltorlaszoló intézmény talán a leghívebben tükrözte vissza az egész ellenforradalmi rendszer korhadtságát, halálraítéltségét.

Ha volt és fejlődött a magyar tudomány a felszabadulás előtti évtizedekben is — és bátran mondhatjuk: volt, fejlődött s számos területen világviszonylatban is jelentős eredményeket ért el történelmünk e sötét korszakában is —, akkor az a hivatalos Akadémia *ellenére*, minden szellemi és anyagi korlát *ellenére* fejlődött és elsősorban a magyar értelmiség, kiváló magyar orvosok, fizikusok, matematikusok, mérnökök, zenetudósok, nyelvészek és egyéb tudósaink tehetségének, az akadályokat, mellőzést, gyakran üldözést leküzdő alkotóerejének köszönhető. És — tegyük hozzá — tudományos eredményeik gyümölcseit legtöbbször a kizsákmányoló hazai és külföldi nagytőke aratta le.

A Tudományos Akadémia felszabadulás előtti katasztrofális sivárságának e rövid jellemzése, az egész tudományos élet egykori helyzetének felelevenítése a maga teljes nagyságában domborítja ki a felszabadulás jelentőségét a magyar tudomány felvirágzása szempontjából.

Senki előtt sem lehet kétséges, különösen ha az elmúlt évtizedet egységes egészként tekinti, hogy az Akadémia megújulásának és eredményeinek alapját a Szovjetunióknak a faszizmuson aratott világtörténelmi győzelme és a hazánknak nyújtott mindenoldalú, állandó segítsége rakta le. Nem kétsé-

ges, hogy a felszabadulással népünk történetében bekövetkezett fordulat, a gazdasági alapon és a társadalomban végbement hatalmas változások teremtették meg a magyar tudomány új reneszánszának feltételeit is. Igaz, a tudományos életben a felszabadulás hatása nem azonnal és nem közvetlenül jelentkezett. A tudomány — és általában a kultúra — fejlődése elmaradt hazánk gazdasági és politikai fejlődése mögött. Így a felszabadulást követő első években az új élet építésének friss levegője még nem hatolt be az Akadémia falai közé, ahol egyideig még a régi rendszer szelleme kísértett. A letűnt rendszer kártékony szelleme, amely a múltat képviselte s nem a jövőt, hovatovább tarthatatlan anakronizmussá vált a szocialista jövődőlért küzdő népi demokratikus rendszerünkben.

A dolgozók nem szövetségést láttak benne, amely a tudományt a nép szolgálatába állítja, hanem a múlt maradványát, amely a kor eszméivel és eseményeivel, a nép hatalmával szemben megneheztelt, sőt ellenállást tanúsít, s amely tagjainak jórésztében nem is képes az új, magas színvonalú, néperért való tudományosságot szolgálni és művelni.

Népi demokratikus rendszerünk fejlődése, különösképpen a fordulat éve után, amikor kirajzolódott a szocializmus építésének távlatai és előtérbe kerültek az építés konkrét feladatai, egyre sürgetőbbben követelte meg valamennyi tudományág rohamos fejlesztését. Népi demokráciánk gazdasági és politikai fejlődése ugyanakkor szilárd alapul szolgált a kulturális forradalom kibontakozásához, biztosította mindazokat a feltételeket, amelyek között a magyar tudomány is valóra válthatta a felszabadulással megnyílt lehetőségeket. 1948 után a párt és a kormány lényegesen több figyelmet és sokkal nagyobb anyagi eszközöket tudott fordítani a tudomány fejlesztésére, támogatására, mint a korábbi években; a marxi—lenini elmélet és módszer, valamint a szovjet tudomány eredményei egyre szélesebb körben terjedtek el tudósaink között; ennek hatására megnőtt a marxizmus—leninizmus alapján álló haladó tudósok száma, önbizalma, fejlődött tudományos tevékenységük; végül — de talán ez a legdöntőbb —, pártunk politikája, népi demokráciánk hatalmas eredményei értelmiségünk egyre nagyobb részét hódították meg, akik meggyőződve célkitűzéseink helyességéről, tevékeny részt vállaltak a szocialista építésből.

Ezek a mélyreható változások azt eredményezték, hogy már az újjáépítés, már a hároméves terv megvalósítása során számos területen nagy lendülettel indult meg a tudományos munka és — a régi, vegetáló Akadémiától ugyan függetlenül — egymás után keletkeztek új, nagyjából ipari kutatóintézetek. A tudományos kutatás fellendülése most már újabb követelményt támasztott: olyan új típusú központ létrehozására volt szükség, amely összefogja az elszigetelt, szétforgácsolt tudományos dolgozókat, és tervszerűen, közös célra irányítja erőfeszítéseiket. Mindezeket a követelményeket időben felismerte a Magyar Kommunista Párt: 1948 áprilisi programnyilatkozatában kifejtette, hogy a tudományos kutatást össze kell kapcsolni az ország termelőerőinek fejlesztésének, természeti kincsei feltárásának feladataival, az állam messzemenő segítsége mellett. Hangsúlyozta továbbá, hogy a kutatás eredményességének fokozása érdekében biztosítani kell a tudományos munka tervszerűségét, meg kell teremteni a magyar tudomány legfelső irányító szervét, a tudomány és művészet kiváló munkatársait pedig mentesíteni kell az anyagi gondoktól. A párt által kitűzött program megvalósítása gondos, körültekintő előkészítő munkát kívánt meg. E nem könnyű feladat meg-

valósítására volt hivatva az 1949 februárjában megalakult Magyar Tudományos Tanács.

A Tudományos Tanács munkássága, érdemei eléggé ismeretesek tudományos dolgozóink előtt. Engedjék meg, hogy ezúttal csak röviden utaljak olyan fontos eredményeire, mint a tudományos szervezés és a tervszerű együttműködés alapjainak lerakása, a nagyösszegű állami támogatás biztosítása és célszerű elosztása, a tudományos örök felmérése, sok esetben felkutatása, munkábaállítása és messzemenő támogatása. A Tudományos Tanács tette lehetővé, hogy 1949-ben kb. négyezer tudományos kutatót, fizetésüket tetemesen felemelve, az anyagi gondoktól mentesítették. Rövid fennállása alatt a Tudományos Tanács 26 új tudományos intézetet szervezett meg, illetve szervezésüket elindította. A tudományos intézetek új hálózatának kiépítése és egész sor tudományos dolgozó munkába állítása lehetővé tette, hogy a Tudományos Tanács bekapcsolódjék az ötéves népgazdasági terv előkészítésébe. Ennek kapcsán fáradságos és még ma is példamutató munkával előkészítette a magyar tudomány első ötéves fejlesztési tervét, kijelölte e nagyszabású terv súlyponti feladatait. Ma elmondhatjuk, hogy ennek az áldozatos munkának a gyümölcsei számos területen éppen napjainkban érnek meg. Legalább ilyen jelentős az az tevékenység is, amellyel bizonyos mértékig már akkor sikerült eloszlatnia a tudósaink egy részében mélyen gyökerező idegenkedést a tervszerű, kollektív munkával szemben. Végül hadd említsem, hogy a Tudományos Tanács egész munkássága előkészítette a Tudományos Akadémia megújulását, ami a szocializmus építésének abban az időszakában, az első ötéves terv küszöbén immár halaszthatatlan volt.

*

Ahogy a szocializmus építésének szükségletei megérlelték az Akadémia újjáalakítását, úgy érlelődött tudósaink, akadémikusaink egyre nagyobb részében az az elhatározás, hogy tevékenyen bekapcsolódjanak a szocializmus építésének munkálataiba. Ezt az elhatározást hamarosan tettek követték. Az Akadémia haladó tudósai 1949 folyamán széleskörű tevékenységet fejtettek ki az újjáalakítás előkészítésére. 1949. október 31-én az Akadémia zárt ülése titkos szavazással elfogadta az új alapszabályokat és háromtagú intézőbizottságot bízott meg az ügyek ideiglenes irányításával, majd november 29-én az Akadémia közgyűlése a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa által jóváhagyott új alapszabályok értelmében megválasztotta új vezetését. Akadémiánk történetének e döntő fordulópontjáról megemlékezve, ezúttal is szeretném kiemelni a két leglényegesebb mozzanatot. Először is annak jelentőségét kívánom hangsúlyozni, hogy az átalakulás az Akadémia autonómiájának keretén belül ment végbe, a polgári világnézetben nevelkedett régi tudósok és a marxista tudósok legjobbjainak együttműködésével, közös erőfeszítésével. Ma már világos, hogy ez volt a leghelyesebb út, ez segítette elő legjobban az Akadémián belül és kívül a tudományos dolgozóknak olyan egységfrontba tömörítését, amely a leghatásosabban szolgálta az ötéves terv tudományos feladatainak megoldását, a magyar tudomány fellendítésének ügyét. Ugyanakkor nem kisebb jelentőségű az a tény sem, hogy az Akadémia megújulása elsősorban a haladó, marxista szellemű tudósok kezdeményezésére és irányítására következett be. Csakis ez biztosította, hogy az Akadémia régi szervezeti formájának fenntartása, haladó örökségének átvétele mellett

a magyar tudományos élet a marxizmus—leninizmus eszméi alapján új szocialista tartalommal teljék meg.

A Magyar Népköztársaság az Akadémia újjáalakulását az 1949. évi XXVII. törvényekben szentesítette. A törvény értelmében államunk a Magyar Tudományos Akadémiának »... meg kíván adni minden lehetőséget arra, hogy az ország legfelsőbb tudományos intézményévé fejlődhessen. Feladatává teszi az emberiség tudományos eredményeinek tanulmányozását és továbbfejlesztését, különösen a termelő erők fejlődését közvetlenül előmozdító természettudományok és műszaki tudományok kutatása terén, de feladata a műveltség egyéb területeit felölelő, elméleti jellegű tudományok intenzív műveléséről való gondoskodás is. A Magyar Tudományos Akadémiának tehát a tudomány minden erejét sorompóba kell állítania hazánk felvirágoztatására és ezzel egyszersmind a haladó emberiség fejlődésének előmozdítására.«

Hatodfél esztendő után, gazdag eredményeinkre büszkén, megilletődve ismétljük e nagyszerű megbízatás szavait. Első gondolatunk ismét a Szovjetunió hős fiaitól kivívott felszabadulásunk és a pártunk vezette magyar dolgozó nép új hazát teremtő küzdelmeihez száll. A felszabadulás, a párt vezetésével elért történelmi győzelmek, népünk áldozatos erőfeszítései tették lehetővé, sőt követelték ki ezt a megtisztelő megbízatást, amely az Akadémiát olyan magaslatra emelte, amilyent soha korábban nem ért el. Ezért kapcsolódhattunk be népünk sorsának tevékeny alakításába és a haladásért vívott nemzetközi küzdelembe, így újíthattuk fel és vihattuk tovább Akadémiánk első korszakának legnemesebb tradícióit.

Az újjáalakulás után saját magunktól, a magyar tudomány munkásaitól függött, megfelelünk-e népünk törvénybe foglalt megbízatásának, élünk-e a párt és a kormány nyújtotta olyan hatalmas lehetőségekkel, amilyenek ismeretlenek a kapitalista országokban élő tudósok számára, s amilyenekről elődeink talán álmodozni sem mertek. Engedjék meg, hogy válaszképpen nagy vonásokban felvázoljam az utolsó öt év főbb eredményeit. Természetesen még a »főbb« eredmények elsorolása is szétfeszítené ennek az ünnepi megemlékezésnek a kereteit. Ezért elsősorban az egész Akadémia tevékenységét, az egész magyar tudomány fejlődését jellemző fő vonásokat szeretném kiemelni. Részletesebb számadást az az ünnepi kötet fog adni, amelyet Akadémiánk felszabadulásának tizedik évfordulója alkalmából ad ki.

Az elmúlt évtized tudományos fejlődésének legfőbb oka — s egyben eredményeként — a *marxizmus—leninizmus megtermékenyítő elméletének elterjedését* és egyre szélesebb alkalmazását tekinthetjük. Az új magyar tudományt mindenekelőtt *eszméi tartalma*, a materialista világnézet és a dialektikus módszer különbözteti meg a régítől, ez avatja igazi, a népet szolgáló, harcoss tudománnyá. Az új eszmei tartalom, természetesen, elsősorban a társadalomtudományok területén jutott kifejezésre: a régi vérszegény, külföldi idealista—irracionalista ideológiák epigonjaként tengődő filozófia helyén több, nemzetközi viszonylatban is elismert jelentős alkotással büszkélkedő marxista—leninista filozófiatudományunk van kibontakozóban. A nemzeti irodalmunk forradalmi nagyjait és haladó hagyományait meghamisító, vagy elszűrítő irodalomtörténetírással szemben az utóbbi években nagy lendülettel tört előre a marxista irodalomtudomány, amely máris komoly eredményeket ért el nemzeti irodalmunk legnagyobb alakjainak, műveinek értékelésében. A letűnt rendszer feudális-klerikális elemekkel elegyes imperialista, sovíniszta történelem-

kutatását sikerrel küzdötte le marxista történettudományunk, amely népünk igazi történetének, haladó, osztályharcos és nemzeti hagyományainak feldolgozása során már eljut egy marxista szintézis elkészítéséig. Ha a társadalomtudományok terén — az ideológiai felépítményben elfoglalt sajátos helyzetük következtében — a marxista—leninista eszmei tartalom, mint alapvető körülmény, sokkal világosabban tükröződik is, a dialektikus materializmus megtermékenyítő erejéről tanúskodik a műszaki- és természettudományok fejlődése is. Gondoljunk csak arra, hogy a materialista világnézet alapján, a dialektikus módszer alkalmazásával milyen jelentős eredményekre tekinthet már eddig is vissza agrártudományunk a növénynevelés, a talajjavítás terén; a pavlovi szemlélet mind eredményesebb elsajátításával a biológia, orvostudomány, pedagógia; avagy gondoljunk arra, hogy a természettudományokban, így a fizikában, matematikában, csillagászatban, a geológiában is előtérbe kerültek olyan alapvető ideológiai kérdések, mint a formalizmus, az idealizmus elleni harc, a kozmogóniai elmélet; általában egy-egy tudományág alapvető elvi kérdéseinek kutatása, tisztázása.

Igaz, a marxizmus—leninizmus elsajátításában, s főleg: hozzáértő alkalmazásában még sok hiányossággal küszködünk, de kétségtelen, hogy eddigi és további fejlődésünk legfőbb hajtóereje a marxist-lenini elmélet elmélyült tanulmányozása és egyre magasabb színvonalú, egyre szélesebb körű alkalmazása.

A második leglényegesebb eredménynek a magyar tudomány *tervszerű fejlesztésének* megalapozását tekinthetjük. Olyan társadalomban, amelyet nem a maximális monopolista profit irányít, hanem a dolgozó tömegek anyagi és kulturális szükségleteinek maximális kielégítése, olyan társadalomban, amelyben nem a gyilkos konkurrencia és anarchia törvénye uralkodik, hanem a kizsákmányolástól felszabadult baráti osztályok és rétegek közös célra szövetkezése, a tudomány tervszerűen fejlődik. E törvény szellemében járt ez az új magyar tudomány, amikor kidolgozta a magyar tudomány első ötéves tervének fő irányvonalait. A terv fő feladatai között első helyre a hazánk szocialista iparosítását előmozdító tudományos munkálatok kerültek. Így többek között az önköltségcsökkentés és a minőség megjavításának tudományos kérdései, az ország energiaszükségletének biztosítására irányuló kutatások, az alapanyagbázis problémái, új nehézipari eljárások kidolgozása, a legnehezebb fizikai munkák gépesítése és az automatizálás kérdései, valamint a mezőgazdasági termelés hozamának növelésére, a háziállatok betegségeinek megelőzésére vonatkozó kutatások. Ugyancsak hatalmas feladatokat tűzött ki az ötéves terv az orvostudomány elé is a betegségek megelőzésére és a gyógyítás új módszereinek kidolgozására vonatkozóan. A tervszerűséggel kapcsolatban elmondhatjuk, hogy tudományos dolgozóink a *tematikai* tervezés szükségességét megértették, hasznát tapasztalják; általában: a reális *tematikai* tervezés terén értünk el eredményeket. Rosszabbul állunk az időbeli tervezéssel, a határidők reális kitűzésével, ami egyrészt a tudományos kutatás sajátos természetével és tudósaink sokirányú megterhelésével függ össze, másrészt a tervezésben való járatlanságunkból fakad.

A tudományos tervszerűség legfőbb eredménye az *elmélet és gyakorlat szoros kölcsönkapcsolatának* kialakulása volt. A régi Akadémiában az elmélet elszakadt a gyakorlattól, vagy csak nagyon laza szálakkal kapcsolódott ahhoz. Az új Akadémia előtt kezdettől az a sztálini útmutatás lebegett, hogy az igazi tudomány »nem távolodik el a néptől, hanem kész a népet szolgálni,

kész a népnek átadni a tudomány minden vívmányát». A tudomány és a gyakorlati élet kapcsolatának gondolata — ha nem is fennakadások és zökkenők nélkül —, tért hódított tudósaink között és ma már áthatja Akadémiánk tevékenységét. Elég itt hivatkozni azokra a nagyszámú és nagy fontosságú javaslatokra, amelyeket az utóbbi években a Műszaki, illetve a Kémiai Tudományok Osztályának különféle bizottságai tettek az ipar felé, azokra a szerződésekre, amelyeket tudományos intézetek, tanszékek kötöttek egyes gyárakkal, az agrártudományok, az egészségügy, alkalmazott matematika, nyelv-művelés stb. terén elért eredményekre, s nem utolsó sorban arra a lelkes és sikeres tevékenységre, amelyet legkiválóbb tudósaink és tudományos munkásaink egész sora fejt ki a (TTIT) Társadalom és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat keretében, tudományáguk eredményeinek népszerűsítésében. Ma már inkább az a probléma, hogy a gyakorlat, főként az ipar és mezőgazdaság, nem tudja kellő mértékben és ütemben realizálni a tudomány újabb és újabb eredményeit.

Akadémiánk fejlődésének harmadik fontos eredménye a *szervezeti keretek és anyagi lehetőségek* páratlan arányú kibővítése. Már 1949-ben, az Akadémia újjáalakításakor világos volt, hogy a magyar tudomány gyors felvirágoztatását a régi szűkreszbott és elavult szervezettel még csak megkísérelni sem lehet. Ezért a tudományos alkotó munka fellendülésével párhuzamosan le kellett rakni egy új, az egész magyar tudományos életet átfogó és irányító szervezet alapjait. Mindenekelőtt lényegesen meg kellett változtatni a régi Akadémia belső felépítését és szervezeten is biztosítani kellett az alkalmazott tudományoknak megnövekedett jelentőségükhöz méltó súlyát. Ezt a célt szolgálta a Matematikai és Fizikai Tudományok Osztálya mellett az Agrártudományok, a Biológiai és Orvos Tudományok, a Műszaki és a Kémiai Tudományok osztályának felállítása és kifejlesztése. A múlthoz képest ugyancsak lényegesen kibővült a tudományos főbizottságok szervezeti hálózata és hatásköre. Az elmúlt öt év folyamán kikristályosodott főbizottságoknak oroszlanrész jutott a tudományágak egyes szakterületeinek elvi irányításában és ellenőrzésében, a tudományos tervek kidolgozásában, az elmélet és gyakorlat kapcsolatának szorosabbá fűzésében. Ma a főbizottságok 70 szakterület mintegy 900 legkiválóbb szakemberét egyesítik. Az utóbbi években a tudományos bizottsági munkában magasabb szervezeti forma is megszületett: komplex bizottságok alakultak olyan problémák kidolgozására, amelyekhez több tudományág vagy szakterület tudósainak együttműködésére van szükség.

Az akadémiai osztályok és a különböző tudományos bizottságok koordináló és irányító szerepkörét különösen fontosnak teszi az az ismert körülmény, hogy a tudományos kutatómunka — még a fundamentális kutatások jórésze is — mind a mai napig főleg egyetemi tanszékeken, ipari kutatóintézetekben folyik. A tudomány tervszerű fejlesztése és vezetése szempontjából tehát szükség volt olyan szervezetre, amely az Akadémia elvi irányító hatáskörét kiterjesztette a szakminisztériumok alá tartozó többszáz kutatóintézetre és tanszékre. Ezt a feladatot főként az osztályok és bizottságaik fáradságot nem kímélő, körültekintő munkásságának segítségével tudtuk megoldani. Mindazonáltal a tudományos kutatás túlságos szétforgácsolttsága ma is sok nehézség forrása. Ezért külön ki kell emelnünk az egész magyar tudományos életre kiható jelentőségű kezdeményezés fontosságát: az *akadémiai kutatóintézetek* hálózatának megszervezését. A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának tapasztalatait felhasználva, azonnal az újjáalakulás után

hozzákezdünk akadémiai kutatóintézetek felállításához, az a cél lebegvén szemünk előtt, hogy az Akadémia ne csak a tudomány megszervezésének, hanem művelésének is középpontjává váljék. A kutatóintézetek száma 1954-ben már meghaladta a huszat, munkásságuk pedig meggyőzően bizonyítja, hogy ezek az intézetek mind a tudomány tervszerű fejlesztésének, mind a fundamentális kutatásokhoz szükséges valamennyi feltétel biztosításának legcélszerűbb formái: ezek az intézetek alkotják az Akadémia tudományt-művelő tevékenységének gerincét.

A szervezeti fejlődésről szólva, meg kell emlékeznünk a tudományos kutatás megkönnyítése érdekében szervezett intézményeinkről is. Felállítottunk Dokumentációs Központokat, a Kutatási Eszközöket Kivitelező Vállalatot; rendeztük és kibővítettük a nagymúltú Akadémiai Könyvtárat, amelynek értékes anyagát elhanyagolt állapotban vettük át; létrehoztuk az Akadémiai Kiadót és az Akadémiai Nyomdat, amelyek — ha nem is hibák és nehézségek nélkül —, mégis sikeresen szolgálják kiadványaink ügyét. Végül megemlítem, hogy az Akadémia gondját viseli a tudományos egyesületek és társulatok legnagyobb részének is. Az Akadémiához tartoznak a Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége, a Magyar Élettani Társaság, a Nyelvtudományi, az Irodalomtörténeti, a Történeti Társaságok és még mások is úgy, hogy ilyen módon az Akadémia szervező és irányító hatóköre az egész magyar tudományra kiterjed.

Ez a szervezeti fejlődés, amely híven tükrözi az egész magyar tudomány nagyszerű fellendülését, elképzelhetetlen lett volna pártunk és kormányunk messzemenően bőkezű anyagi támogatása nélkül. E támogatás méreteire rávilágít, hogy az első ötéves tervben 1 milliárd 700 ezer forintot fordított az ország tudományos célokra, ebből kb. 600 milliót beruházásokra.

Ugyancsak jellemző az Akadémia költségvetésének alakulása is: az első év 26 millió forintos költségvetése 1954-re négyeszeresére növekedett. Népköztársaságunk az akadémikusokat, levelező tagokat, doktorokat és kandidátusokat tekintélyes javadalmazásban részesíti, a legkiválóbbakat pedig a legmagasabb tudományos kitüntetésben: Kossuth-díjban. Az Akadémia tagjai közül pedig eddig 113 tudósnek — közülük 26-nak kétszer is — jutott osztályrészül ez a kitüntetés. Ha mindehhez hozzászámítjuk az egy-egy esztendő kiemelkedő alkotásait honoráló akadémiai jutalmakat, a kezdő kutatók támogatására szánt ösztöndíjakat és prémiumokat, a tudományos elmélyedést biztosító alkotószabadságok rendszeresítését, akkor bátran kifejezést adhatunk annak az egyöntetű közvéleménynek, hogy hazánkban a tudományos munka *soha olyan társadalmi megbecsülésben, olyan pártfogásban és anyagi támogatásban nem részesült, mint népi demokráciánkban.*

Az Akadémia — és a magyar tudomány — eszmei, szakmai és szervezeti fejlődésének számos egyéb — mégannyira fontos és ismert — eredményét most mellőzve, hadd szóljak még az egyik legdöntőbbéről: *a tudományos utánpótlás tervszerű és szakszerű biztosításáról.* Úgy vélem, nem szükséges ehelyütt részletesen ismertetnem az aspirantúra intézményét, a kandidátusi és doktori fokozat elnyerésének módozatait. De amikor megemlítek olyan adatokat, mint hogy 1954-ben már több mint 800 aspiránst képeztünk — közülük százat a Szovjetunióban —, hogy eddig 759 kutató nyerte el a kandidátusi és 261 a doktori fokozatot és többszáz kutató kérelme, illetve disszertációja még elbírálás alatt van, akkor rá kell mutatnom tudományos káder-utánpótlásunk új rendszerének jelentőségére. Gondolhatott-e a múltban a

fiatal tudósjelölt — hacsak nem vagyonos családból származott és nem nyúlt hóna alá a protekció —, anyagi függetlenségét és tudományos elmélyedését biztosító állami támogatásra, tudományos irányításra, szerető gondoskodásra? Ellenkezőleg, a tudományos pálya rögös útjain elindulva, ezernyi mesterséges akadállyal, anyagi gondokkal, részvétlenséggel, féltékenységgel, a társadalmi rendszer korlátaival is meg kellett küzdenie. Csak a felszabadulás, csak népi demokráciánk megerősödése nyújtott módot arra, hogy munkások, parasztok, értelmiségiek gyermekei közül — anyagi lehetőségeiktől, protekciótól, véletlenektől függetlenül — a leghivatottabbakból válhassanak ki az új tudományos erők, s hogy a legfontosabb területek, kutatási témák felé irányítva, tervszerűen biztosíthassuk a legmagasabb színvonalú szakmai és ideológiai képzésüket, tudományos vezetésüket. Tudományos életünkben már érződik, de csak évek múltán fog teljességében kibontakozni e nagy horderejű változás jelentősége.

Hadd zárjam le fejlődésünk legfőbb vonásainak jellemzését azzal az összegezéssel: a magyar tudomány mind eszmei tartalma, mind szervezeti formái tekintetében a felszabadulás óta, kiváltképp az Akadémia megújodása óta *minőségi* változáson ment keresztül, *minőségileg magasabb szintre emelkedett*. E minőségi változás legkézzelfoghatóbb dokumentumai azok az alkotások, amelyek tudományos-szakmai eredményeinket örökítik meg. Ezekről az eredményekről fog beszámolni a már említett jubileumi kötet, de mégis azt hiszem helytelen volna, ha mai ünnepünkön megelégednénk egyszerűen az erre való utalással. A rendelkezésemre álló idő rövid és nem törekedhetem teljességre, mégis, mintegy emlékeztetésül, néhány példán szeretném megmutatni, hogy mit ért el a magyar tudomány az elmúlt 10 év alatt. Az Akadémia egyes osztályainak sorrendjében haladva, elsőnek a nyelvtudományt említem. A nyelvtudományban évtizedes mulasztások pótlására nagyszabású kollektív munkálatok indultak meg. Már megjelent A magyar helyesírás szabályai és nagy lendülettel folynak az Értelmező Szótár, a Nyelv-Atlasz, az Akadémiai Nagyszótár és a Leíró Nyelvtan munkálatai. Milyen eredményekről adhatunk számot a nyelvtörténet és szlavisztika terén is. Mindezekben, főként pedig az utóbbi időben kibontakozott elvi vitákban tapasztalhatjuk azt a nagy ösztönző hatást, amit *Sztálin nyelvtudományról* szóló munkája és a szovjet nyelvtudománynak ezt követő fellendülése hazánkban is kiváltott.

Az irodalomtudomány területén különösen az utolsó két évben mutatkozott jelentős haladás. Olyan monográfiák megjelenése, mint a Mikszáth-ról, Eötvösről, Mórícz Zsigmondról, Zrínyiről, Adyról, a magyar humanizmusról és felvilágosodásról szóló monográfiák, továbbá legnagyobb íróink és költőink műveinek kritikai kiadása jelzik irodalomtudományunk felfelé ívelő útját. A klasszika-filológiaiában több alapvető szovjet munka fordítása mellett öröndetesen szaporodik az önálló monográfiák száma is, amelyek jogosan keltik azt a reményt, hogy tovább fejlesztjük ezt a nagy hagyományú tudományágunkat is. A zenetudomány megkezdte a magyar zene népi és történeti forrásanyagának rendszeres feltárását. Olyan nagyszabású kezdeményezésekre, mint pl. a Népzene Tárának kötetei, a Népdalgyűjtemények stb., a múlt rendszerben gondolni sem lehetett.

A társadalomtudományok közül a történettudomány érte el viszonylag a legnagyobb fejlődést. Számottevő sikereket ért el ez a tudományágunk a történelmi materializmus elméletének a magyar történetre való alkalma-

zásában, amit több kiemelkedő monográfia mellett az egyetemi történelem-tankönyv elkészült kötetei is bizonyítanak. Az elmúlt öt év alatt történettudományunk főként haladó nemzeti hagyományaink, honvédő harcaink, a forradalmi mozgalmak és osztrályharcok történetének, a dolgozó néptömegek helyzetének feltárását tekintette fő feladatának. Nemzetközi viszonylatban is jelentős volt az 1953 júniusában megtartott Történész Kongresszus, amely sok szempontból új szakaszt nyitott a Szovjetunió és a népi demokratikus országok történéseivel való együttműködés terén.

Filozófusaink figyelmét az elmúlt években elsősorban a marxizmus—leninizmus megismertetése és a különböző tudományágakban való elterjesztése foglalta le. Emellett a tudományos munka kibontakozásáról tanúskodnak olyan művek, mint »Az irracionális története«, »Az ész trónfosztása«, a »Logika«, a »Filozófiai évkönyv« megjelenése stb. Külön alá kell húzni filozófusaink eredményes harcát a természettudományok egyes területein mutatózó idealista nézetekkel szemben.

Az állam- és jogtudomány fejlődése lehetővé tette, hogy az utóbbi években fokozottabban kivegye részét a gyakorlati szempontból is fontos tudományos feladatok megoldásából, elsősorban a kodifikációs munkálatok elméleti megalapozásában.

A közgazdaságtudomány területén fennálló elmaradást még nem tudtuk felszámolni, de már konkrét kezdeményezésekről számolhatunk be, mint a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem tudományos ülészakának vitái, a Közgazdasági Szemle megjelenése, és remélhető, hogy a Közgazdaságtudományi Intézet létrehozása elő fogja segíteni a gyorsabb ütemű tudományos fejlődést.

A földrajztudomány mind egészségesebb fellendülése megmutatkozik Magyarország természeti és gazdasági földrajzának feldolgozásában, amely munkálatokban öröndetesen tapasztalható a dialektikus módszer tudatos alkalmazására irányuló törekvés.

Elismeréssel adózhatunk matematikusaink munkásságának, amellyel méltóképpen folytatják a régóta híres magyar matematikai iskola legjobb hagyományait. Matematikusaink olyan alapvető kérdések megoldásában érték el eredményeket, mint a funkcionál-analízis alapvető problémái, a valószínűség-számítás elvi kérdései és gyakorlati alkalmazása, az absztrakt algebra és számelmélet kérdései. Nagy segítséget nyújtottak a gyakorlatnak is pl. a kompresszorok és légtartályok racionális méretezésének, a textilgépek optimális fordulatszáma meghatározásának, a minőségellenőrzés matematikai módszereinek kidolgozásával stb., amik szép példái az elmélet és a gyakorlat kapcsolatának.

A fizika eredményei közül különösen jelentősek az atommag kötési energiájának kiszámítása, az atomok új statisztikus elmélete, a kozmikus sugárzás vizsgálata terén elért új eredmények, továbbá spektroszkópiai tanulmányok, akusztikai és ultrahang kutatások. A fizika — és számos más tudományág — további fejlődése szempontjából felbecsülhetetlen jelentőségű az a tény, hogy — hála a Szovjetunió Tudományos Akadémiája segítségének — hazánkban is megindulhattak a radioaktív izotópokkal végzett kutatások. Az Akadémia felügyelete alatt központi bizottságot szerveztünk, amely az egész izotópkutatást irányítja és ellenőrzi. Nem szükséges külön hangsúlyoznom, milyen nagy hordereje van e lehetőségnek, mind a biológiai, mind a műszaki, kémiai és agrártudományok fejlődésére.

Agrártudományunk súlya különösen megnőtt az utóbbi években, mint-hogy pártunk és kormányunk a mezőgazdaság fejlesztésének elmaradottságára hívta fel a figyelmet. Tudósaink e téren is minden igyekezetükkel azon fáradoznak, hogy az országos célkitűzéseket minél hathatósabban elő-segítsék. Már eddig elkészítették hazánk talajismereti térképét, megoldották egyes lapterületek és szikes talajok hasznosítását, kísérleteznek új trágyázási eljárásokkal, teljes erővel dolgoznak a nagy terméshozam hazai feltételeinek kimunkálásán. Kidolgozták az öntözés és belvízrendezés tudományos alapjait. Értékes eredmények születtek a cukorrépa és takarmányrépa, az őszi árpa és len, továbbá a magyar heterózis- és hibrid-kukorica nemesítése terén. Elvi kérdések feltárásában kiemelkednek a répa és más növények stádiumos fejlődésére, a tavaszi búza jarovizációjára vonatkozó kutatások. Biztató eredményekkel kecsegtet a szovjet növényvédelmi módszerek alkalmazása és továbbfejlesztése. Az állatorvos tudományban a fertőző és parazitás állat-betegségek profilaxisa állt a kutatás középpontjában, több új gyógyszert és oltóanyagot sikerült előállítani. Kidolgozták az állattenyésztés céljaira legmegfelelőbb keresztezési eljárásokat, főként a sertés, de a ló- és marha-tenyésztés céljaira is.

Szorosan összefüggenek az agrártudomány fejlődésével azok a botanikai és zoológiai kutatások is, amelyek a magyar flóra, főleg pedig a növény-társulások összetételét elemzik és lerakják hazánkban a zoocönológia alap-jait is.

Orvostudományunk sikerrel folytatja azoknak a tudományterületeknek a művelését, amelyekre a világszerte elismert nagy magyar hagyományok köteleznek: így a szív- és érbetegségek, valamint a vesebajok és nyirok-keringés terén. Anatómusaink a központi és periferiás idegrendszer problémaival, mikrobiológusaink különösen a vérhas és a vírusbetegségekkel foglalkoznak. Megindultak a kutatások az onkológia és a foglalkozási ártal-mak meg nem oldott kérdéseinek tisztázására. Akadémiánk különös gondot fordít Pavlov tanainak minél általánosabb megismertetésére és alkalmazá-sára. Szovjet segítséggel megteremtettük a szükséges laboratóriumokat és klinikusaink egyre elmélyültebben foglalkoznak a legmagasabb idegtevékeny-ség jelentőségével, a magas vérnyomás, a gyomorfekély és egyéb, ún. vegetatív betegségek területén. Biokémikusaink az izomkontrakció, a struktúrához kötött enzimek, a fehérjeszintézis és tárolás kérdéseit vizsgálják és meg-indították a kutatásokat az élő anyag problémáinak tisztázására is.

Jóformán a semmiből kellett kifejleszteni a magyar biológiai tudományt, amelyet a múlt rendszerben, mint jellegzetesen materialista világnézeti tudomá-nyt, nem engedtek kibontakozni. Bár emiatt a biológiában nagyrészt hiányoztak a haladó hagyományok és iskolák, mégis rövid néhány év alatt elért eredményekről számolhatunk be, különösen bizonyos új típusú sejt-oszlási forma felfedezése, bacilusok filtrálható alakjainak kimutatása és a hidrobiológia területén.

A szocialista iparosítás követelményeinek megfelelően igen nagyarányú fejlődést értek el a műszaki és kémiai tudományok. Így többek között a földtani tudományok terén a kutatás jelentősen kiszélesítette természeti kincseink ismeretét és befejeződött az ország egész területének geológiai térképezése. Jelentős eredményeket értünk el a geofizikai kutatási módszerek tökéletesítésében, valamint a geodéziai mérőmódszerek és műszertechnika tökéletesítésében is. A hidrológia területén elkészült az Országos Vízgazdál-

kodási Keretterv ; a bányászatban termelékenyebb fejtmódokat dolgoztak ki és új, nagy teljesítő képességű szénfejtőgépek készültek ; a hőtechnika vonalán folyamatban van a légkondenzációs rendszer üzemi méretű kivizsgálása ; az erős áramú elektrotechnikában új szerkezetű transzformátorok készültek ; kohászainknak sikerült — ha nem is üzemi méretekben — a fém-titán és a 99,99%-os tisztaságú alumínium előállítását ; a gépészet a hazai viszonyoknak megfelelő traktorokat és arató kombájnt szerkesztett a mezőgazdaság számára, kidolgozta a fogaskerekek egységes magyar fogazási rendszerét, nagy hatásfokú szellőzőt, korszerű exportképes szerszám-gép-sorozatokat és önhordó karosszériájú autóbuszokat alakított ki ; kifejlődött az elektronikus készülékek és mérőműszerek előállítása, közöttük a nemzetközi viszonylatban is figyelemre méltó mikrofotométer ; a híradástechnika területén megoldást nyert a televíziós katódsugárcső-fénypor előállítása ; az építőtechnika terén a nagyméretű előregyártott elemekkel való gépesített építés tekintetében értünk el nemzetközi viszonylatban is jelentős eredményeket ; sikerült megoldanunk a ragasztott fagerendák és vasúti talpfák kérdését, a szalma-cellulóz és részlegesen acetilezett, szikraálló pamutfonal előállítását.

Vegyészeink a gumi és műgumi fizikájának vizsgálatában, az anyagszervek kolloidkémiai sajátosságainak meghatározásában az üveg elektromos vezetőképeseknek, a fehérjék szerkezeti részleteinek felderítésében, a tropánvázas alkaloidák és a nitrogén térszerkezetének kutatása terén érték el nagy eredményeket. Értékes segítséget nyújtottak a szénelőkészítés, kokszosítás, és a földgáz feldolgozásának tökéletesítésével, és megoldották a nagy kén- és aszfalttartalmú nyersolajok feldolgozásának a kérdését. Új és gazdaságos eljárásokat dolgoztak ki a B₁₂ vitamin, továbbá egyes antibiotikumok és más gyógyszerek előállítását terén, és új, fontos eredmények születtek a szénhidrátkémiaiban is.

A tudomány fellendülését ugyancsak szemléletesen bizonyíthatjuk kiadói tevékenységünk több adataival. Amíg 1930 és 1945 között az Akadémia évente átlag 10 munkát adott ki, addig 1953-ban 71, 1954-ben pedig 84 munka jelent meg az Akadémia kiadásában. Emellett 21 idegen nyelvű »Acta« sorozat és nagyszámú folyóirat jelenik meg az Akadémia, vagy intézetei szerkesztésében. Itt említem végül a magyar tudomány legnagyobb közös vállalkozását, a Nagy Enciklopédiát, amelynek előkészítéséhez az Akadémia már az elmúlt évben hozzákezdett. Ilyen nagyszabású és felelősségteljes vállalkozás elindítása is az egész magyar tudomány megnövekedett szükségleteiről és egyben teljesítőképességéről tanúskodik.

Tudományos fejlődésünknek ezek a jellemző — de csak kiragadott —, példái valamelyest érzékeltethetik a megtett utat. Ezeknek az eredményeknek a hallatára szerénytelenség nélkül jogos büszkeség dobogtathatja meg valamennyiünk szívét. De a büszkeség kifejezése mellett, mégis, hadd adjak elsőbbséget két másik érzelmenek. Először is hadd szólaltassam meg valamennyiünk őszinte háláját azért az önzetlen baráti segítségért, amellyel a szovjet tudomány első lépéseinktől kezdve végigkísért bennünket. A sokoldalú segítség, amely a szovjet tudomány évtizedes, gazdag tapasztalatainak átadása, kölcsönös látogatások, megbeszélések, viták formájában nyilvánul meg, felbecsülhetetlen értékekkel gazdagította tudományos életünket, és ma már valamennyi tudományágunk eredményes munkásságának szerves alkotóeleme, az egész magyar tudomány fejlődésének egyik legfontosabb meggyorsító tényezője. A Magyar Tudományos Akadémia a jövőben is minden

alkalmat meg fog ragadni, hogy ne csak szavakkal, de tettekkel is kifejezésre juttassa forró szeretetét és háláját nagy barátja és példaképe : a szovjet tudomány iránt.

A másik érzetem, aminek hangot kívánok adni, a felelősségé. Eredményeink miatt érzett büszkeségünk elvesztené jogosultságát, ha eltompítaná felelősségérzetünket a meglevő hibákkal és hiányosságokkal szemben, ha elhomályosítaná tisztánlátásunkat a hibák kiküszöbölésére hivatott tenni-valók gondos mérlegelése terén.

Jövő feladataink kitűzésénél pártunk útmutatásait, a III. Kongresszus és a Központi Vezetőség határozatait kell érvényre juttatnunk. Ez elsősorban azt követeli meg tőlünk, hogy még céltudatosabban közelítsük a tudományt a gyakorlathoz, még fokozottabban állítsuk tudományos erőfeszítéseinket a nép anyagi és kulturális szükségletei mind teljesebb kielégítésének szolgálatába. Ebből következik, hogy feladataink első sorába továbbra is a nehézipar, mégpedig a hazánk természeti és termelési adottságainak leginkább megfelelő nehézipari ágak fejlesztésének tudományos alátámasztását és a magasabbfokú műszaki kultúra kialakítását kell állítanunk. Nem kétséges, hogy csakis a nehézipar további fejlesztése alapozhatja meg a mezőgazdaság és a fogyasztási cikkek gyártó iparágak egyenes vonalú fejlődését. Ezzel egyidejűleg a legnagyobb erővel biztosítanunk kell a mezőgazdasági tudományoknak az eddiginél nagyobbütemű fejlődését főként a talajerő-gazdálkodás, a növénynemesítés és a korszerű állattenyésztés terén. Számtalan feladat áll előttünk a könnyűipari kutatásokban is.

A gyakorlati élet szükségletei által felvetett problémák hangsúlyozása a legcsekélyebb mértékben sem jelenti azt, hogy a következő években a kutató munkának csupán a közvetlen termelési feladatok megoldásában juthat szerep, fejlődési lehetőség. Az Akadémia nem mondhat le — és nem is akar lemondani — a hosszú távon gyümölcsöző, fundamentális kutatásokról, alapvető elvi—elméleti kérdések tisztázásáról, amelyek csak közvetve hatnak a termelés, a népgazdaság és kultúránk fejlődésére. Az előttünk álló feladatokat felmérve változatlanul valljuk, hogy a tudomány legsajátosabb célja ismereteink állandó gyarapítása, új törvényszerűségek felfedezése és ezeknek dolgozó népünk szolgálatába való állítása.

Ebből a szempontból is iránytmutató az MDP III. Kongresszusának az a határozata, hogy az Akadémiának a társadalomtudományok bázisává kell válnia. E párthatározatnak mindenekelőtt a közgazdaságtan és a filozófiatudomány terén kell érvényt szerezniük. A párt több ízben ráirányította figyelmünket a legfontosabb témára : népi demokratikus fejlődésünk elméleti kérdéseinek, a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet általános és sajátos törvényszerűségeinek kutatására, amelyben a közgazdaságtannak, filozófiának, történettudománynak, jogtudománynak, irodalomelméletnek és történetnek az eddiginél lényegesen nagyobb szerepet kell vállalnia.

Fejlődő tudományunk sokféle ágazó feladatait röviden úgy összegezhethetném : eddigi eredményeinkre, tapasztalatainkra támaszkodva, minden szépitgetés nélkül felmérve hibáinkat és hiányosságainkat, tervszerűen ki kell dolgoznunk a második ötéves tudományos tervet és azután még nagyobb tervszerűséggel, odaadással és alkotó kedvvel munkálkodnunk kell a népünknek boldogabb életét teremtő második ötéves terv megvalósításán.

Tisztelt Elvtársak! Ebben az ünnepi órában, amikor egy évtized ormai-ról visszapillantottunk a magyar tudomány fejlődésének eredményekben gaz-

dag, de meddő kísérletezésektől, kudarcoktól és hibáktól sem mentes, küzdelmes útjára, bizton vethetjük tekintetünket előre, az eljövendő évtized felé. Minden alapunk megvan ahhoz, hogy szilárd önbizalommal hirdethessük: elég erőseknek érezzük magunkat a reánk váró feladatok, a minden eddiginél hatalmasabb új feladatok megoldására. Az elmúlt évtized folyamán gyökeresen megváltozott a magyar tudomány s az Akadémia jellege és jelentősége, célkitűzései és lehetőségei. Megnövekedett szerepe az ország életében, szorosra fűződött kapcsolata a dolgozó néppel, a gyakorlattal. Megváltozott tudósaink túlnyomó többségének gondolkodása, világnézete is. A marxizmus—leninizmus tanításai nyomán megnőtt tudományos alkotó erejük, elmélyült hazaszeretetük, összekovácsolódott a békénket, szabadságunkat védő harcos egységfrontjuk. Amint a tudomány szervezetében, úgy a tudomány munkásaiban is gyökeres változások mentek végbe. Tudósaink ma már nem a dolgozószoba vagy laboratórium falai közé zárkózott emberek, akik csupán a kutatásokba elmerülve, vakok a körülöttük zajló élet fényei és árnyai, süketek a világszerte jelentőségű események hangjai iránt. Az új magyar tudomány képviselői tevékenyen részt vesznek hazánk építésében, egyhangú lelkesedéssel csatlakoztak a Hazafias Népfront célkitűzéseéhez, látják úgy életünk szépségeit, de nehézségeit is, látják a kitaruló jövő ragyogó képét, de érzékenyen reagálnak azokra az aggodalmat keltő eseményekre is, amelyek árnyéket borítanak alkotó életünkre, jövő reményeinkre. Tudományos dolgozóink a legkevésbé sem közömbösek az imperializmus új háborús fenyegetésével szemben és nagyonis jól tudják — tanulmányozva, megértve a történelem tanulságait és felidézve személyes tapasztalataikat —, mit jelent a német militarizmus feltámasztása és az új háborúval való fenyegetés. Az emberiség e szörnyű veszélyével szemben mi, magyar tudósok tudományunk minden fegyverével felvesszük a harcot.

Tisztelt Elvtársak! 1917-ben a szocialista rend világtörténelmi győzelme háborúban fogant és megmutatta a háborúból, a szolgaságból kivezető utat. 1945-ben népi demokráciánk is háborúban született, a szovjet emberek a háború orkánjában hozták el szabadságunkat, megmutatták és azóta is példájukkal mutatják egy új háború megakadályozásának lehetőségeit. Népünk, tudományunk mérhetetlenül sokat tanul a Szovjetuniótól, s ma, felszabadulásunk 10. évfordulóján elmondhatjuk, értjük már, hogyan kell az emberiség szavával és a tudomány eszközeivel, aggyal és karral helytállnunk abban a nagy harcban, amely a tudományért és civilizációért, népünk boldogságáért, mindannyiunk életéért folyik.

Tisztelt hallgatóság! Kedves elvtársak!

Hazánk felszabadulásának tízéves évfordulóján a Magyar Tudományos Akadémia is úgy ünnepelhet együtt egész népünkkel, hogy részese mindazoknak az eredményeknek, sikereknek és tapasztalatoknak, amelyeket felszabadulásunk évtizede alatt elértünk. Arról, hogy Akadémiánk e tíz év alatt hogyan dolgozott, mit ért el és milyen további feladatokra vállalkozik, — az ünnepi beszéd részletesen megemlékezett. Engedjék meg, hogy én, mint az Akadémiának olyan levelezőtagja, aki munkája nagyobb részét az Akadémián kívül a termelésirányítás és az államigazgatás munkakörében végzem, néhány személyes élményem és tapasztalatom felidézésével járuljak hozzá az ünnepi megemlékezéshez.

Az első, amit el kell mondanom, egy ma is eleven élményem az Akadémia hivatásáról szól. 1950 augusztusában egy magyar parasztküldöttséggel járva a Szovjetunióban, szerencsém volt találkozni Lisenko akadémikussal. Az első kérdés, amit feltettem neki, az volt, hogy véleménye szerint a mezőgazdaság problémáit illetően mi a szerepe és a jelentősége az Akadémiának. Erre ő a következőket felelte: Az olyan kérdéseket, amelyekkel a termelés irányítói és maguk a termelők a legnehezebben boldogulnak, amelyek megoldása az eddig ismert eszközökkel nem sikerül, tegyék fel az Akadémiának, hogy az a tudomány minden eszközével, a legmagasabb színvonalú elméleti erőfeszítéssel keresse meg ezeknek a kérdéseknek a megoldását. S nyomban hozzátette a maga személyes tapasztalatát. Mint fiatal kutatót két nagyon nehéz gyakorlati termelési kérdés megoldásával bízták meg. Egyik a burgonya volt, amelynek a termése tudvalevően a déli körzetekben nemcsak, hogy nem volt kielégítő, hanem évről évre romlott. A másik pedig a búzatermés növelésének a leghatásosabb módjait megtalálni. Ő mint fiatal kutató úgy látott hozzá e nagyon gyakorlati kérdések megoldásához, hogy segítségül vette az addig ismert biológiai elmélet minden tételét, de ezzel még nem lelte meg a megoldás nyitját. Így vált elkerülhetetlenné számára, hogy a növények fejlődésének olyan törvényszerűségeit keresse, amelyek addig nem voltak feltárva, de amelyek kulcsát adják termelésük megjavításának. Az eredmény ismeretes: a legnehezebb gyakorlati kérdések megoldása vezette Liszenkót arra, hogy feltárta a növényi szervezet stádiumos fejlődésének a törvényeit és ez az elmélet nemcsak tudományos eredmény, hanem egyben a búza termelésének a megjavításához és más növény kultúrájának a magasabb fokához segítette hozzá a mezőgazdasági termelést. Semmi kétség, hogy tudományos akadémiaának valóban ilyen szerepe van, nemcsak a nép tudományának a fejlesztésében, hanem egy ország termelésének az előbbrevitelében is.

Felszabadulásunk tizedik évfordulóján most már mi is joggal elmondhatjuk, hogy a mi Akadémiánk is ezen az úton jár és már ért is el eredményt országunk életének legbonyolultabb, legnehezebb kérdései megoldásában. S ezek a mi tapasztalataink és eredményeink is ugyanazt tanúsítják, amit Liszenkó akadémikus példája. A Magyar Tudományos Akadémia, a magyar tudományos élet legjelentősebb eredményei azok, amelyek egy-egy, népünk számára különösen fontos gyakorlati kérdés megoldását segítették elő.

Engedjék meg, hogy én két területről idézzek néhányat az ilyen példák közül, arról a két területről, amelynek a gyakorlati munkájában legjáratosabb vagyok és amelyben a legközvetlenebb tapasztalataim vannak.

Egyik ilyen terület a jog- és államtudomány. Hogy mi volt a jog- és államtudomány a felszabadulás előtt, azt a jelenlevők nagyon jól tudják. Néhány példát arra szeretnék idézni, hogy milyen gyökeresen, mennyire alapjaiban változott meg ez a helyzet felszabadulásunkkal, s jog- és államtudományunk hogyan tért rá a marxizmus—leninizmus útján arra, hogy alkotó segítőjévé válhatott szocialista építésünknek, népi államunk felépítésének. Egész államépítésünk számára értékes az a munka, amelyet Akadémiánk jogászmunkatársai elvégeztek számos államjogi, elméleti kérdés tisztázásával, különösen pedig az, amit a helyi tanácsok szervezésével, működésével kapcsolatban kidolgoztak, s aminek közvetlen gyakorlati eredményei az elmúlt évben hozott tanácstörvényünkben valósultak meg.

Nem kevésbé kiemelendő az a jogászai elméleti munka, amit legnagyobb részt az Akadémia körében a gazdasági élet jogviszonyai, a polgári jog és a családjog terén elvégeztek jogászaink, s amelyek számos olyan elméleti tisztázást hoztak, amelyek gazdasági életünkben, társadalmi életünkben, jogalkotásunkban gyakorlati felhasználást is nyertek.

De még többet beszélhetek a tudomány és ezen belül is az akadémiai tudományos munka eredményeiről és gyakorlati kapcsolatairól — a mezőgazdaság terén. Mióta mezőgazdasági tudósaink magukévá tették a micsurini biológia, a haladó darwinizmus elméleti alapjait, tevékenységük szinte megújult, s kutató munkájuk eredményeként nemcsak cikkek és könyvek születnek, hanem munkájuk hatása közvetlenül a termelés gyakorlatában is érvényesül. Hogy csak egy különösen kiemelkedő példát idézzek. Ismeretes, hogy Sedlmayr Kurt Kossuth-díjas akadémikus kitűnő cukorrépa-fajtát nemesített ki, s a kiváló cukorrépa-fajta nemesítője egyben eleven kapcsolatot teremtett a cukorrépa-termelők tízezreivel és kitűzte eléjük azt a reális célt, hogy haldanként 200 mázsa cukorrépa-termést érjenek el. S ebben a mozgalomban 1953-ban több mint 26 000 termelő, 1954-ben pedig 63 000 termelő vett részt, s ezek között 1953-ban 1046 termelőszövetkezet, 1954-ben pedig 2224 termelőszövetkezet. S ez a mozgalom a cukorrépa legjobb tudósai közreműködésével, élükön Sedlmayr Kurt akadémikus szakmai irányításával, nem kisebb eredményt ért el, mint azt, hogy a versenymozgalomban résztvevő termelők termésátlaga több, mint 40 mázsával volt magasabb az országos átlagnál.

De hasonló gyakorlati eredményeket idézhetnék az állatorvostudomány, az állattenyésztés köréből is, vagy a szocialista építés legközvetlenebb területéről, a termelőszövetkezetek üzemi felépítésének a köréből. Termelőszövetkezeti gazdaságaink építésének nem egy különösen bonyolult és nehéz kérdését vitték előbbre vagy oldották meg azok a tudósaink, akik a mezőgazdasági üzemszervezéssel foglalkoznak.

Nem sorolom tovább a példákat a két általam legjobban ismert területről, ez a néhány utalás még hosszsan folytatható lenne az ipari termelés, az egészségügy, az erdészet körében és szinte minden területén az életnek és a tudománynak. De egy nagyon fontos eredményére még Akadémiánk és felszabadult tudományunk ilyen irányú munkájának, feltétlenül rá kell mutatnom. Ez pedig az, hogy az új Tudományos Akadémiát népünk széles tömegei nem valami elvont tudományos szentélynek, hanem mindennapi életük egyik igen fontos segítőjének, formálójának tekintik, s annak megfelelően becsülik, tisztelik. Néhány példát erre. 1953-ban, amikor az Akadémiai nagygyűlés keretében az öntözéses növénytermesztés körében rendezett előadást az Akadémia, Ronyai Lajos az öcsödi termelészövetkezet öntözőbrigádjának a vezetője a következőket mondotta: »Tagságunk 2/3 része a Horthy-időkből kubikos volt és mint ilyenek, építettünk öntözőcsatornákat, vízvezető csatornákat, de nem tudok róla, hogy valamit éreztünk volna ezek hatásából. Annak idején a Tudományos Akadémiáról nem is hallottunk. Most pedig a Tudományos Akadémián részt vehetek és megismertem az öntözés kérdéseinek részleteit és rendkívül sokat tanulhattam és tapasztalhattam az itt eddig elhangzottakból is.«

A megbecsülésnek, a tiszteletnek és a jogos várakozásnak ezeket a megnyilatkozásait nem akarom tovább idézni, de egyet még feltétlenül idéznem kell. A Magyar Tudományos Akadémia keretében anyag- és adatgyűjtést szerveztünk a termelészövetkezeti gazdálkodás körében, hogy a gyakorlat tapasztalatai alapján vizsgálhassuk és oldhassuk meg szövetkezeti gazdálkodásunk fejlesztésének legbonyolultabb kérdéseit. Amikor ezt az adatgyűjtést előkészítettük, többekben felmerült az a kétség, hogy vajon termelészövetkezeteinkben hogyan fogadják ezt és az adatgyűjtést készek lesznek-e támogatni és lelkiismeretes adatszolgáltatással megalapozni a tudományos munkát. Ezek a kételyek azonban csak a munka megkezdéséig tartottak. Már az első termelészövetkezetekben megszereztük azt a tapasztalatot, s ez azóta sem változott, hogy termelészövetkezeteink, és nemcsak az elnökök, agronómusok vagy könyvelők, hanem egyszerű tagok is nagyon szívesen fogadták ezt a munkát.

A rábacsanaki Kossuth tsz elnöke például annyira fontosnak tartotta ezt az üzemi statisztikai adatgyűjtést, hogy az egyébként a könyvelőre és a brigádvezetőre háruló adatgyűjtési feladatot saját maga végezte és gondoskodott azok ellenőrzéséről. Vagy a hajdúböszörményi Vörös Csillag termelészövetkezetben nem is szándékoztunk ilyen adatgyűjtést folytatni, de ennek hírére véve a termelészövetkezet elnöke és könyvelője maguk keresték fel az akadémiai adatgyűjtést végzőket és nem tárgítottak attól, hogy ők is részt vegyenek ebben a munkában.

A termelészövetkezetek vezetői és tagjai azonban nem álltak meg annál, hogy készséggel segítik az adatgyűjtést, felismerik a munka jelentőségét és ezzel kapcsolatban kifejezik megbecsülésüket az Akadémia iránt, amely ilyen munkával, életük ilyen kérdéseivel is foglalkozik. Ezen túlmenően, nagyon helyesen, a termelészövetkezeti vezetők lépten-nyomon fel is lépnek azzal az igénnyel, hogy gazdálkodásuk egy-egy bonyolultabb kérdésében útmutatást, segítséget kapjanak munkájukhoz, s elvárják az Akadémia tagjaitól, intézeteitől, munkatársaitól, hogy ne hiába forduljanak hozzájuk ilyen segítségért. Hogy nem hiába támasztanak ilyen igényeket, azt szépen fejezte ki a kisbér-battyánpusztai Virágzó termelészövetkezet Kossuth-díjas

elnöke, aki a termelészövetkezetek 1954. évi nyári tanácskozása alkalmával nyilvánosan köszönetet mondott azért a segítségért, amit az Akadémia intézete részéről kapott, s azt is hozzátette, hogy ennek felhasználásával már sikerült úgy megszervezni a munkaegység ráfordítást, hogy ezzel igen sok munkaerőt és anyagi eszközt takarítottak meg, s növelték mind a termelészövetkezet közös vagyonát, mind a tagok egyéni részesedését.

Tisztelt Akadémia!

Fejlődő életünk, szocializmust építő országunk előrehaladása természetesen nap-nap után támaszt új meg új igényeket a tudományos munkával és az elmélettel szemben, így az Akadémiával szemben is. Életünk egymás után vet fel olyan kérdéseket, amelyeket csak az élenjáró elmélet újmutatásaival, a marxizmus—leninizmus alapjain fejlődő tudomány segítségével lehet megoldani. Felszabadulásunk évfordulóján jogosan megállapíthatjuk azt, hogy Akadémiánk a párt és az állam segítségével ennek a tudománynak az alapjait lerakta s eddigi eredményei, eddigi tapasztalatai biztosítják azt, hogy mind a most felmerülő és a jövőben jelentkező kérdéseket képesek leszünk megoldani. Az ünnepi ülés alkalmával helyénvaló, hogy eredményeinkről beszéljünk, de elmulaszthatatlan, hogy feladatainkra is gondoljunk, amelyek előttünk állanak, s amelyek nem kevesek, hanem nagyon is nagyszámúak és nem is könnyűek. E munka készséges vállalására kötelezik az eddigi eredmények Akadémiánk minden tagját és minden szervezetét. S azzal is tisztában kell lennünk, hogy tudományos munkánk minden megelőző célja és feladata szocializmust építő országunk legfőbb és legnehezebb feladatainak a megoldásában a tudomány minden eszközével részt venni. Ez egyben a forrása annak is, hogy a Magyar Tudományos Akadémiát még jobban magáénak érezze népünk és még tovább növekedjék és öregbedjék az Akadémiának és a tudománynak a megbecsülése egész népünk előtt.

HEVESI GYULA levelező tag hozzászólása

Tisztelt Ünnepi Ülés!

A felszabadulás nekem csodálatos ajándékot hozott. Ifjúságomat hozta vissza — legalábbis lelkileg. Dehát tudjuk, hogy lélekről beszélni a fizikai létől elvonatkoztatottan legfeljebb csak képletesen lehet. Azt szeretném röviden elmondani, hogy ez hogyan történt.

Miért tartom helyénvalónak, hogy életem egyik legnagyobb, de mégis csak egyéni élményéről egy ilyen nagy ünnepélyes nyilvánosság előtt beszéljek? Azért, mert a szocializmus felé nem sima, vagy éppen szőnyeggel borított úton haladunk, s ezért még mindig nem kevesen vannak, akik ennek az útnak elkerülhetetlen zökkenői, meredek kapaszkodói, kisebb-nagyobb kitérései mellett, a mai mozgalmas élet forgatagában felvert por fátyolán keresztül alig veszik észre a közben megtett út nagyszerűségét, a célhoz való határozott közeledésünket.

Az én »esetem« alkalmas lehet arra, hogy kissé jobban átvilágítsa ezt a fátyolt. Ezért beszélek róla.

Mindenekelőtt arra szeretnék emlékeztetni, hogy hazánk sorsának történelmi szükségszerűségként a szocializmus felé való fordulása már akkor kezdődött, amidőn népünk magáévá téve a Nagy Októberi Forradalom eszméit, azokat az orosz nép után, hacsak rövid időre is, de elsőnek vitte győzelemre. Nem általánosságban kívánok erre rámutatni, mert hiszen ez közismert tény. De a szocialista átalakulásnak a tudomány és a technika területéről vett néhány viszonylag kis részletkérdésén, epizódján keresztül, úgy ahogyan azt egyéni tapasztalatomon át érzékelhetem, kívánom megmutatni, hogy fejlődésünknek a Magyar Dolgozók Pártja által követett fő irányvonala annyira megdönthetetlenül helyes, hogy annak történelmi érvényesülését fel nem tartóztathatja nemcsak holmi kisebb-nagyobb — bár az emberek egyéni életében sokszor súlyosnak látszó — zökkenő, jobb vagy balfelé való átmeneti eltolódása, de még egy olyan szörnyű vargabetű sem, mint aminő a Horthy-uralom 25 éve volt.

Én a magyar Tanácsköztársaság bukását követő csaknem három évtizedes távollét után tértem hazánkba vissza, éppen a fordulat évében, midőn a »jognak asztala« már gazdagon terítve volt az egész dolgozó nép számára, bár az éttermekben még csak bucit lehetett jegy nélkül korlátlanul fogyasztani. Itt első munkaként azt a feladatot kaptam, hogy készítsek elő intézkedéseket, amelyek alkalmasak a feltalálói és újítói tevékenység maximális ösztönzésére, ami elsőrendű érdeke a szocialista építésnek.

Engedjék meg, hogy felolvassam kissé rövidítve a következő rendelkezést :

»A Magyar Tanácsköztársaság feladatának tekinti, hogy a termelés előmozdítására hasznosan alkalmazható találmányokat, különleges titkos gyártási eljárásokat és egyéb újításokat a dolgozó társadalom közkincsévé tegye. Ezért a következőket rendeli :

Belföldi feltalálónak minden találmánya a Tanácsköztársaság tulajdona, amely az arra érdemes találmányért a feltalálót megfelelő jutalomban részesíti.

A jutalmazásnak az elért gazdasági haszonnal arányosnak kell lennie.

Olyan találmányok jutalmazását, amelyek gazdasági haszna közvetlenül nem állapítható meg, a Találmányi Bizottság ettől függetlenül állapítja meg. A feltaláló anyagi jutalmazáson felül erkölcsi jutalmazásban is részesülhet. A feltalálónak kísérleti eszközök és üzemek bocsáthatók rendelkezésükre. Addig, amíg találmányukkal foglalkoznak, más munkától egészen, vagy részben felmenthetők, vagy fizetéssel is alkalmazhatók avégből, hogy találmányuk kidolgozásával foglalkozzanak.

A Magyarországi Tanácsköztársaság a találmányokhoz hasonlóan kíván elismerésben részesíteni minden egyéb tudományos felfedezést, javaslatot, eszmét, javítást vagy más újítást, amely a termelés előmozdítására akár közvetlenül, akár közvetve hasznosan alkalmazható.

Budapest, 1919. június 20-án.

a Népgazdasági Tanács«

Merem állítani, hogy azok a nagyszabású intézkedések, amelyeket népi demokráciánk a feltalálói és újtói tevékenység ösztönzése érdekében megvalósított, nem jelentenek egyebet, mint ennek az előbb felolvasott rendelkezésnek a megvalósítását. Miután ezt a rendelkezést is én fogalmaztam annakidején, úgy éreztem, hogy most épperről csak a végrehajtási utasítást kell hozzá kidolgoznom. 30 év e tekintetben mintha nyomtalanul eltűnt volna számomra nemcsak a történelemből, de egyéni életemből is.

A továbbiakban az Akadémia átszervezésével kapcsolatban részt kellett vennem (a mai napig is) abban a szervező munkában, amelynek célja a tudományos alkotó munka minél gyorsabb és szélesebbkörű fejlesztése, a szocialista társadalmat építő nép szolgálatába állítása. Engedjék meg, hogy kissé félbeszakítva beszédemet, ezekről az elsárgult lapokból* felolvassam a következő néhány mondatot: »Igen tisztelt Elvtársak! Teljesen feleslegesnek tartom, hogy ebben a testületben beszéljek a tudománynak és a technikának a kommunista termelésben való jelentőségéről, abban a testületben, amely a legöntudatosabban és a legtisztábban a tudomány jegyében és a tudomány jogaiért folytatta a maga harcát, amidőn a szocialista mozgalomhoz csatlakozott. Mindnyájan tudatában vagyunk annak, hogy a *kommunista társadalom, a kommunista termelés tulajdonképpen a tudományos társadalomnak, a tudományos társadalmi rendnek megvalósítása*, a tudomány érvényesülési lehetőségeinek leghabzóbb megteremtése...« stb.

Azt hiszem, hogyha csak magam el nem árulom, senki sem tétélezne fel, hogy ezek a szavak nem a mai életből fakadóan szólnak a mai élethez, hanem azokat pontosan 35 évvel ezelőtt ugyanígy mondta el egy kb. ugyanilyen összetételű értelmiségi nagygyűlésen, ha nem is a Műszaki Tudományok Osztályának osztálytitkára, de a szocialista termelés egyik népbiztosa. Hozzáfüzök ehhez még egy kis híresekét, amely az akkori Népművelési Minisztérium, illetve népbiztosság egyik tájékoztató közleményeként jelent meg és így hangzik: »*A magyar Tudományos Akadémia működését a népbiztosság felfüggesztette, hogy helyiségeinek és berendezéseinek olyan felhasználását készítse elő, amely ebből az intézményből a tudományos kutatás igazán otthonát teremti meg.*« Vajon nem világos-e ebben az esetben is, hogy az, ami a tudomány fejlesztése terén ma történik, lényegében szintén a már 1919-ben kitűzött nagy kezdeményezések megvalósítása és a történelmi fejlődés objektív törvényszerűségei ezen a téren is úgy félresöpörték az útból a Horthyuralom 25 éves szemétdombját, mintha az soha nem is létezett volna.

A világ haladó tudósainak ma óriási vezető és kezdeményező szerepük van abban a harcban, amely a békéért és különösen azért is folyik, hogy a tudománynak az atomenergia felszabadításával kapcsolatos nagyszerű felfedezései az emberiség jólétét szolgálják és ne válhassanak az imperialista rablók kezében az emberiség elpusztításának eszközévé. A Tudományos Dolgozók Világszövetsége, élén Joliot Curievel és a világ egész sor legnagyobb tudósával, egyik legfontosabb szervező ereje a béke sokszáz mil iós táborának.

Nem ritkán szoktunk rámutatni arra, hogy ilyen óriási társadalmi erő eddig még sohasem állott szemben a hatalmat az emberiség kétharmada fölött még mindig bitorló imperialista háborús uszítókkal. Úgy gondolom tehát, hogy némi büszkeséggel tölthet el bennünket az a tény, hogy az első

* »AMOSZ« Az Alkalmazott Mérnökök Országos Szövetségének lapja, 1919. 2–3. szám 17. o.

kísérlet egy ilyen világmozgalomnak a tudomány felszabadítása jegyében való megszervezésére, hazánkból a kis Tanácsmagyarországból indult ki és mai békemozgalmunk, amelyben tudósaink és technikusaink nem kis szerepet játszanak, tulajdonképpen közvetlen folytatója ennek a kezdeményezésnek. Íme egy rövid kivonat a világ összes technikusaihoz címzett kiáltványból, amelyet 1919. április 18-án adott át az Alkalmazott Mérnökök Országos Szövetsége a Forradalmi Kormányzótanácsnak, hogy rádió útján sugározza szét a világ minden részébe. (Tekintsünk el természetesen kisebb ideológiai pontatlanságoktól, amelyeket a mozgalomnak e hősi csecsemőkorában nem vehetünk rossznéven.)

»A világ összes technikusaihoz!*

A magyar mérnökök egy kisded csoportja volt az első a világon, amely a háború folyamán belátta, hogy a mérnök és a munkás érdekei azonosak és hogy a szocialista termelési rendszernek, mint a lehető legnagyobb produktivitást és jólétet biztosító rendszernek a megteremtése, nemcsak politikai, hanem mérnöki feladat is. A kizsákmányolt intellektuális proletariátus csakhamar nagy tömeggel csatlakozott ehhez az osztályharcos mozgalomhoz, amelynek irányelve az volt, hogy a bekövetkező szociális forradalom sikere azon múlik, hogy a gazdasági termelés irányítói, a technikai és adminisztrációs munka emberei, ne álljanak ellenségesen szemben a fizikai munkásokkal, hanem velük szoros fegyverbarátságban vívják meg a nagy harcot. Ezt sikerült is Magyarországon elérni.

Világ összes technikusai! Tanuljatok ebből a példából. A szocialista termelési rend megvalósításával elérkezik az igazi tudás és rátermettség érvényesülésének a világa. Megszűnik a kicsinyes érdekek személyes küzdelme és megnyílik a tér a nagy koncepciójú alkotó munka számára.

Világ technikusai!... Alkossuk meg *a technikusok világszervezetét, amely ne engedje továbbra is prostituálni a tudományt, hogy imperialista célokra az öldöklő technikát szolgálja.*

Álljatok ti is a tudományos igazságnak arra az alapkövére, amelyre mi helyezkedtünk, hadd omoljanak le a válaszfalak nemzet és nemzet között, hogy minden produktív munka az egész emberiséget szolgálja.»

Azt hiszem, ehhez a kiáltványhoz nem is kell már kommentárt fűznöm — megjelenhetne szinte változtatás nélkül akár mai dátummal is.

Igen tisztelt Ünnepi Ülés!

A Nagy Októberi Forradalom közvetlen hatására hazánkban megindult kezdeményezéseknek ilyen pontos, szinte egymásba illő csiszolatként való összetalálkozása a felszabadulás utáni fejlődés során — ahogyan én azt saját személyemben átélhettem — olyan benyomást keltett bennem, mintha szabadságunk napjának leáldozása és újbóli felkeltének hajnalpírja közt csak a szokásos, átaludt néhány óra telt volna el. Igaz, hogy ez az éj hazánk

* Rövidített idézet a Kiáltványnak az »AMOSZ« folyóirat 1. számában közölt szövegéből.

egyik legsötétebb, legnehezebb éjszakája volt. De a Nap, a Szabadság napja, legyőzte ezt az éjszakát is, bár hősök tengernyi kiontott vére festette hajnalát még vörösebbre. Fényes nappal lett újra, s én folytattam az életet és a munkát ott, ahol »tegnap« naplementekor abbahagytam.

Szent meggyőződésem, hogy ezt a nappalt még egy olyan éjszaka nem válthatja fel többé; a népek szolidaritásának ereje, birtokba véve az atomok kimeríthetetlen energiáit, a szabadság Napját nem engedi többé a horizont alá szállni az emberiség egéről.

FOGARASI BÉLA akadémikus hozzászólása

Tisztelt Akadémia!

Hazánk felszabadulásának tízéves évfordulója alkalom arra, hogy tudatosítsuk: mit jelentett e tíz év a magyar tudomány fejlődése számára?

A tudomány, különösen a társadalmi tudományok fejlődése a múltban számos kiemelkedő teljesítmény ellenére egészében messze elmaradt az ország gazdasági, állami, nemzeti-kulturális szükségletei mögött. A régi Magyarországon még az első világháború előtt a filozófia, a társadalomtudomány, a közgazdaságtan területén a haladó gondolat képviselői a hivatalos világon kívül éltek, tevékenykedtek. Sem az egyetemen, sem az Akadémián nem volt hely Szabó Ervin, Lukács György, Varga Jenő és más haladó szellemű tudósok számára.

A Horthy-uralom negyedszázados uralma alatt a társadalmi tudományok terén a reakciós idealizmus, a német militarizmus és fasiszmus, a világnézeti pesszimizmus és irracionalizmus, a tudományellenesség, miszticizmus uralkodott. A népellenes uralom nemcsak a művészet és irodalom, hanem a tudomány területén is oda vezetett, hogy nagy volt a tönkrement, elsorvadt fiatal kiváló tehetségek száma és nem kisebb a kiváló tudományos tehetségeké, akiket a rendszer emigrációba kényszerített.

Ha a reakció a természettudomány és a technika terén korlátozta, úgy a társadalmi tudományok, mindenekelőtt a világnézeti tudományok terén hosszú időre megakadályozta a tudomány egészséges, szabad fejlődését, legnagyobb bűne abban állt, hogy törvényen kívül helyezte korunk legnagyobb tudományát, a marxizmus—leninizmust.

A tudományos élet a folytonos süllyedés jegyében állott s közvetlenül 1945 előtt a fasiszmus a vele szemben álló tudomány képviselőinek fizikai kiirtását tűzte ki célul.

Minderre gondolnunk kell, hogy teljes mértékben felmérni tudjuk, mit jelentett a magyar tudomány számára országunk, népünk felszabadulása az évszázados rabság és annak legszörnyűbb formája, a fasiszta iga alól.

A felszabadulással új korszak kezdődött az egész magyar tudomány történetében. Megnyílt a lehetőség a haladó szellemű magyar társadalmi tudományok kibontakozására, a nép érdekeit szolgáló tudomány fejlődésére, a korszerű tudományos kutatás szervezetének megteremtése számára. De a lehetőség még nem a valóság. A lehetőséget valósággá változtatni, ez olyan feladat volt, amelyet csak *harcban* lehetett megoldani. *Harcban* a *marxizmus* elismeréséért, *harcban* a *szocialista ideológia* érvényesítéséért, a tudomány

egész területén, harcban a burzsoá ideológia közvetlen és közvetett tudományos megnyilvánulásaival szemben. Harcolnunk kellett a tudományos élet korszerű formáinak, a tudomány *tervszerű* fejlesztésének bevezetéséért.

A meggyőzés fegyverével folytatott harcunk eredményeképpen a magyar tudományos értelmiség széles körei aktívan közreműködnek a szocializmus építésének nagy munkájában. Sikerült elérni, hogy tudományos életünkben a marxizmus—leninizmus ideológiája szilárd gyökereket vert.

Ha társadalomtudományaink fejlődésére visszapillantunk, azt kell mondanunk, hogy e téren a harc nehezebb volt és ma is nehezebb, mint a természettudományok és a műszaki tudományok területén. Ez természet-szerűleg következik e tudományok felépítmény jellegéből. A társadalmi tudományok terén sok tekintetben teljesen új alapokat kellett teremteni a fejlődés számára. Ezért kettős szempontból kell értékelnünk a 10 év eredményét. Ha a szocializmus építésének nagy követelményeihez viszonyítjuk eredményeinket, úgy helyes rámutatni az elmaradásra. Ugyanakkor *hatalmas* eredményeket értünk el az 1945. év előtti helyzethez képest. Ezeket az eredményeket túlbecsülni helytelen volna. Nincsen okunk megelégedésre, s ezt nap-nap után hangsúlyozzuk. De ugyanúgy, amint pártunk felemeli szavát népi demokráciánk 10 éves nagy eredményeinek oktalan és káros lebecsülésével, lekicsinylésével, vagy éppen tagadásával szemben, a magunk területén is fel kell lépnünk az ilyen tendenciák ellen.

Milyen eredményekről beszélhetünk és kell beszélnünk? Azt hiszem, nagyjában a következőkről van szó :

Először : nagy eredményeink vannak a marxizmus—leninizmus klasszikusainak ismertetése, magyarázata, propagálása terén. Ennek jelentőségét nem lehet eléggé kiemelni. Gondoljunk csak arra, hogy amikor Sztálin nyelvtudományi műveivel kapcsolatban a történelmi materializmus egyes alapkérdéseit, az alap és a felépítmény kérdéseit tárgyaltuk, ez a nagy terem szüknek bizonyult a közönség befogadására. *Volt-e valaha hasonló érdeklődés a tudomány iránt a múltban?* Nem volt! Ugyanígy hasonló érdeklődést váltott ki Sztálin A szocializmus közgazdasági problémái c. munkája a tudomány törvényeiről.

Másodszor : a társadalmi tudományok legtöbb területén a marxista irányú hazai kutatások folynak és számos eredményt tartalmazó munka már meg is jelent. A tudomány egyébként nemcsak elmélet, hanem az anyag összegyűjtése, feltárása, elemzése is. E téren is elmondhatjuk, hogy a népi demokrácia alatt olyan, nemzeti kultúránk szempontjából nagyjelentőségű munkák indultak el és vannak folyamatban, amelyeket a régi reakciós Magyarországon nem lehetett elvégezni. Elég archeológiai kutatásokra, nagyszabású történelmi irodalmi forráskiadványainkra, a magyar művészet múltjának topográfiájára, olyan munkákra, mint Sopron megye műemlékei, Budapest történelmi és műtörténelmi emlékeire utalni. Elég arra utalni, hogy a filozófia történetének materialista klasszikusai, az orosz forradalmi demokrácia művei stb. először jelentek meg Magyarországon. Mindeme munkákban állandóan felhasználtuk és fel fogjuk használni a polgári tudomány előző munkájának pozitív eredményeit, forráskutatásait, anyaggyűjtését, filológiai szövegkiadásait stb., stb. De ugyanakkor kezdettől fogva hangsúlyoztuk : *az elmélet, az ideológia terén nincsenek kompromisszumok, nincs harmadik út*, csak két út van : burzsoá és szocialista ideológia. A mi megújított Akadémiánk az utóbbi utat követi.

Harmadszor : új mozzanatot jelentenek a kollektív munkák. Nem minden cikkgyűjtemény kollektív munka. De nálunk vannak már igazi kollektív munkák, mint a magyar történelem főiskolai tankönyve.

Negyedszer : a reakciós burzsoá ideológia bírálata terén több olyan munka jelent meg, amelyeknek nemzetközi és hazai jelentősége van. Kimagasló jelentőségű különösen Lukács György műve : *Az ész trónfosztása*. Utalhatok talán a fizikai idealizmus bírálatára s annak nemzetközi visszhangjára.

Ötödször : a tudományos munka tervszerű irányítása. E téren nagy ellenállás leküzdése után az első ötéves terv formális célkitűzései után komoly eredményeket értünk el a reális, *tudományos* tervezés vonalán. Állandó bizottságokban az I. és II. Osztály tudományterületein több száz kutatót vontunk be a tervszerű munkába. Kutatás terén azonban elmaradtunk a népi demokratikus baráti országokhoz képest.

Hatodszor : az idősebb tudományos nemzedék számos jeles képviselője — akik a polgári tudomány eszmekörében nőttek fel —, meggyőződött a szocialista ideológia helyességéről, levetette előítéleteit a dialektikus materializmus és a történelmi materializmussal szemben, aktív és nagyon becsült tagjai tudományos és társadalmi életünknek.

Ugyanakkor a fiatal nemzedék számára egészen új lehetőségek nyíltak meg ; az aspirantúra. Tudom, sok a panasz, de fiatal barátaink és kollégáink ne felejtsek el, hogy a mi számunkra *álom* volt három évig csak tanulmányainknak élni. Jőmagam pl. egyetemi tanulmányaim elvégzése után csak szakmámon kívül mint ideiglenes megbízott óraadó, helyettes stb. kereskedelmi iskolai tanár működhettem.

Tisztelt Akadémia! 10 éves fejlődésünk eredményeit népünk fáradságos munkájának, népi demokratikus államunk megszilárdulásának, dicső pártunk vezetésének s felszabadítónk, a nagy Szovjetunió önzetlen segítségének köszönhetjük. A magyar tudomány új útra lépett, s ezen az úton kell tudományunknak tovább haladnia. Mindez emeli felelősségünket. Mindez magas követelményeket támaszt a tudománnyal szemben. Mindez arra készítet, hogy a második ötéves terv kidolgozásához és főleg megvalósításához még aktívabb módon járuljunk hozzá, mint az első ötéves tervhez. 10 év alatt szerzett tapasztalataink és végzett munkánk úgy látjuk kedvező feltételeket ad ahhoz, hogy a szocializmus építésének nagy ügyét a jövőben eredménytel szolgáltuk s *megteremtsük a társadalmi élet minden területét, minden vonatkozását átfogó, feldolgozó magyar marxista—leninista társadalomtudományt.*

KODÁLY ZOLTÁN akadémikus hozzászólása

Tisztelt ünneplő közönség!

Az elhangzottak után kevés mondanivalóm maradt, a népzenekutató csoportra vonatkozó pár szón kívül.

Alighogy a felszabadító szovjet hadsereg bevonulása megengedte, hogy gyalázatos patkányéletünkéből felszabadulva, előkotorhattuk a pincébe, alagútba elrejtett, részben megmentett anyagát az évek óta szünetelő munkának, hozzáfogtunk. A Közoktatásügyi Minisztérium eleitől fogva

támogatta munkánkat, de sem elegendő munkatárs nem volt, sem megfelelő helyiség: az Akadémia romos épületének megjavítására csak évek múlva kerülhetett sor, így első kötetünk csak 1952-ben jelenhetett meg. Igazában akkor láthattunk a munkához, amikor az Akadémián belül megalakult kutató csoportunk. Ezzel és az Akadémia vezetőségének segítő támogatásával (miért köszönetet mondunk) biztosítva van, hogy évenként megjelenhetik egy-egy, az eddigiekhez hasonló terjedelmű kötet.

Munkánk társadalmi vonatkozására szeretnék rámutatni. Most, hogy az Akadémia magáévá tette, aligha lehet többé vita tárgya, hogy a népzene nemzeti kultúránk egyik legnagyobb kincse és sajátos zenekultúra csak ennek alapján fejlődhetik. Egyes tudósok a társadalom közömbössége ellenére is dolgozhattak, amint erre a magyar múlt is számos példát nyújt. De társadalomformáló ereje a tudománynak csak akkor van, ha megfelelő szervek gondoskodnak róla, hogy a tudomány eredményei a mindennapi életbe is átkerüljenek.

Ami e téren már ma is történik, reményt nyújt, hogy a magyar társadalom azzá alakulhat, amivé viharos történetünk kedvezőtlen körülményei miatt eddig nem válhatott (és erős meggyőződésem, hogy ehhez népzenénknek az Akadémia égisze alól kisugárzó ismerete és szeretete hathatósan hozzájárulhat): egy erős, a néppel egységes, egészséges homogén társadalommá.

Ebben a távoli perspektívában bízva, folytatjuk munkánkat tovább.

PAIS DEZSŐ akadémikus hozzászólása

Tisztelt Akadémia, tisztelt közönség!

Azt hiszem, nem először mondom, sőt nem is én mondom először, hogy ha ünneplünk, ne csak örüljünk vagy dicsekedjünk és dicsérjünk, hanem okuljunk és tanuljunk is. És mindig okulhatunk, ha a múltról van szó, de különösen, ha olyan múltról emlékezünk, amelyet az utóbbi évtizedben és évtizedekben mi hagytunk magunk mögött. — Nem kevés joggal mondhatok ilyent én, aki koromnál fogva a múltnak, sőt az Akadémia múltjának is egyik eleme vagyok.

A felszabadulás előtti tíz évet megelőző múltból óhajtok rámutatni néhány mozzanatra, olyanokra, amelyekkel személy szerint is kapcsolatban voltam. Talán nem tévedek, ha azt gondolom, hogy őket idézve megvilágíthatom későbbi, illetőleg mai felfogásomat is.

Amikor 1943. november 8-án szándékomon és akaratomon kívül az első osztály elnökévé választottak, egy tőlem kért újságnyilatkozatot azzal fejeztem be, hogy a »Magyar Tudományos Akadémia nem a múltjából él, hanem meg akar és — bízunk abban — meg is tud felelni azoknak a kötelességeknek, amelyeket fényes emlékeinek hatalma ír eléje.« Midőn azt mondtam, hogy az Akadémia nem a múltjából él, nem mondtam igazat. A kijelentésemet megelőző negyedszázadon át szinte kizárólagosan abból élt. Illetőleg szinte csudálatos, hogy a Vigyázó-örökség birtokosaként mennyire nem élt, legalább a magyar tudománynak és műveltségnek nem élt. Néhányan voltunk okvetetlenkedők, akik legalább az első osztály körében megpróbáltunk valami mozgást előidézni. Ellenszenvet váltottunk ki ezzel magunk

ellen, de az értetlenség, tehetetlenség csak nem szűnt. — Tehát amit mondtam, nem volt igaz a közel múltra és az akkori jelenre, de mondtam, mivel kívántam, hogy igaz legyen a jövőre. — És kijelenthetem, hogy igaz is lett a legutóbbi években.

Osztályelnökké választatásom után úgy éreztem, kötelességem újabb erőfeszítést tenni, hogy az egyre súlyosabbá váló körülmények között is mozduljon meg az Akadémia, mutassa meg, hogy vagyunk és akarunk lenni. A német megszállás után az ülések szüneteltek. 1944. október 9-én jöttünk össze felolvasó ülésre, amelyen én tartottam előadást »A *hat* ige és a *-hat*, *-het* képző« címen. A felolvasást követő zárt ülést ezekkel a szavakkal nyitottam meg: »Talán groteszknak tűnik fel, hogy ebben az — enyhe minősítéssel áldatlannak mondható — helyzetben, amelyben — különösen szünetelésünk óta nem a tudomány, nem a tudás rosszvoltából vergődünk, úgy teszünk, mintha munkához fognánk. Mi mégis indokoltnak tartjuk a munkába lépést, mivel ezzel bizakodásnak adunk kifejezést, hogy a helyzet mégis kedvezőbben oldódik meg, mint ahogy szoros logikai következtetések alapján várnunk lehet. — Abban a reményben, hogy az Akadémián belüli és kívüli magyar tudományosságunk az emberiség és a magyarság érdekében van jövője, a zárt ülést megnyitom.«

A Szálasi-fordulat után november első napjainak valamelyikén meghívást kaptam, hogy vegyek részt az Igazgató Tanács ülésén. Majdnem egy év telt el, de csak ekkor jöttek rá az Akadémia hatalmasai, hogy mint osztályelnököt illenék bevonni az Igazgató Tanács tárgyalásaiba. Az ülésre jövet bombázás szakadt ránk, s vagy másfél órát a jelenlegi József Attila utca egyik óvóhelyén töltöttem. Utána a közismert akkori elnökkel az élünkön négyen ültünk össze. Ekkor újabb bomba ért: a májusról elhalasztott nagygyűlést most akarják megtartani, főképpen, hogy a jutalmakat kiosztassák, mégpedig a nagyjutalmakat az akkor közismert orvos- és egyéb szakértőnek. Elleneztem a nagygyűlés megtartását. Néhány nap múlva mégis híre jött, hogy meglesz a nagygyűlés. Éles tiltakozásom ellenére november 9-én 17 résztvevővel megrendezték a komédiát, amely nyilván gesztus kívánt lenni az úgynevezett »uralom« iránt.

*

. A felszabadulás után következő tíz év nem volt teljesen egyenes vonal a haladás és felemelkedés irányában, sem ha általában nézzük a tudomány dolgát, de akkor sem, ha sajátosan az engem leginkább érintő tudomány, a nyelvtudomány dolgát tekintjük. Belőle több, mint négy esztendő az Akadémiának 1949 október–novemberében történt átszervezéséig az akarózás és tehetetlenség időszaka. A felemás helyzetnek nem utolsósorban a természettudománynak Nobel-díjas kitűnősége volt az oka, aki azóta elhagyott bennünket. Vele, aki a természettudományon és kiváltképpen önmagán kívül nem volt hajlandó egyebet tudomásul venni, sok súrlódásuk volt a szellemi — társadalmi tudományok fölényesen kezelt képviselőinek, köztük talán leggyakrabban csekélységemnek. Azt ugyanis elfogadtam — amint elfogadom most is —, hogy a természettudományokat értékeljük mint a tudományok »legdrágább« csoportját, azonban hogy mellettük az anyagiakból a szellemi és társadalmi tudományoknak csupán töredék százalékok jussanak, nem tudtam megnyugvással fogadni.

*

Természetesen jól esett nekem és e tudománybeli társaimnak, hogy amikor a materialista világnézet rohamcsapata vette át nálunk előbb a Tudományos Tanács, majd az Akadémia révén a tudomány és műveltség ügyeinek az irányítását, a mi tudományaink nemcsak nem jártak rosszul, hanem közülük éppen a nyelvtudomány igen kedvező, sokban szinte kivételezett elbánásban részesült.

Az Elnök Úr hangsúlyozta annak a jelentőségét, hogy az átalakulás, a megújulás az Akadémia autonómiájának a keretében ment végbe: »a polgári világnézetben nevelkedett régi tudósok és a marxista tudósok legjobbjainak együttműködésével, közös erőfeszítésével«. Egy véleményen vagyok az Elnök Úrral, hogy a megújult Akadémia sikereinek ez egyik fő biztosítéka lett és egyik fő biztosítéka most is.

Az a felismerés, hogy a tudomány és a tudósok anyagi helyzete nem lehet közömbös munkájuk kellő színvonalon való végzésében, már 1949 elején örvendetes tényekben érvényesült. A tudomány emberei ebből is láthatták, hogy érdemes és lehetséges az építő munkában részt vállalniok.

*

1949-ben és 1950-ben, vagyis a Tudományos Tanács fennállása és a megújított Akadémia megindulása idejében az a szerencsétlen közjáték okozott bizonyos zavart, amit a marrizmusnak nálunk akkor megkísérelt előnyomulása jelentett a nyelvészet területén. Megállapíthatom, hogy az Akadémia, az MDP, valamint a kormányzat illetékesei teljesen távol tartották magukat a marrizmus néhány — akkori! — hívének a próbálkozásától. Hogy Sztálinnak a nyelv és a nyelvtudomány ügyében tett fellépése mennyire döntő fontosságú volt, arról nem beszélek bővebben. Különben is kifogásolták, hogy a nyelvészek, köztük éppen én, folyton Sztálinra hivatkozunk. Azt is ellenünk vetik, hogy csak emlegetjük Sztálint, de nem követjük irányelveit. Az Elnök Úr rámutatott azokra a munkálatokra, amelyek a nyelvtudományban eredményeket hoztak és eredményeket fognak hozni. Ha kritikusaink elfogulatlan szemmel néznék és valóban megnéznék ezeket, a legtöbbjükéről megállapíthatnák, hogy némelyeknek a folytatásában, másoknak a megindításában Sztálin felfogásának, az ő szempontjainak igen lényeges, nem egyszer döntő szerepük van. Sztálin hatása megerősítette, s bízunk abban, további virágzásra készíti nyelvtudományunknak régebbiről meglevő sajátosságát, amit így jelölhetünk meg: *realizmus*. Realizmus, még ha pozitívizmusként hívják is. Nem kedveljük és nem műveljük az elméletet: kapjuk elég gyakran a szemrehányást. Nem fogadhatjuk el egészen az ilyen irányú megrovást. A nyelvészek korántsem akarják mellőzni az elméletet, csak az a meggyőződésük, hogy az elmélet a valóságért van, és legtöbbször a valóságból van, bár természetesen tudják, hogy van elmélet, amely valósággá válik. Különben megjegyezhetem, hogy az utóbbi évek nyelvészeti munkálatában elég gyakran vannak elméleti megnyilatkozások, csak nem éppen kiáltó címenek, hanem a fejtegetésekbe beágyazva.

*

A nyelvtudomány tervszerű fejlesztésében különösen fontos szerepe van az Akadémia Nyelvtudományi Intézetének, amelynek korai létrehozatala és

egy ideig bőségesen nyújtott személyzeti ellátottsága művelődésünk intéző fórumainak megértéséről tanúskodik. Ennek köszönhető, hogy nagyméretű és nemcsak tudományos, de nemzeti szempontból is kiemelkedő jelentőségű nyelvtudományi munkák, mint például az Értelmező Szótár, a Nyelvatlasz, anyanyelvünk leíró nyelvtana, igen előrehaladott fókig jutottak.

A tudományszervezés, amely Akadémiánk hivatásában egyik legfontosabb feladatkör, sikeresen halad előre a nyelvtudománnyal kapcsolatban. Helyeselhetjük, hogy a szervezetet a mi tudományunk vonatkozásaiban csakugyan szervezetnek tekintik és nem automatának, amely abszolút pontossággal rögzíthető módon, órákban vagy hetekben meghatározható időkeretben termel. Azzal, hogy ezt hangsúlyozzuk, nem a tervszerűség követelményei alól való kibúvásnak vagyunk szószólói. De a nyelvészeti tevékenység sokban különleges természetére irányítjuk rá a figyelmet. A nyelvi jelenségek jóval bonyolultabbak, vizsgálatuknak adatanyaggal való megalapozása is gyakran sokkal nehezebb, mintsem hogy valami mechanikus tervezés rubrikáiba bele lehetne szorítani a velük való foglalkozást. Nyelvészkedni: időben mérve erősen bizonytalan, szaporátlan munka. Sokszor például napokig, hetekig dolgozunk, s előkerül egy adat, ami felforgatja, másfelé tereli addigi eredményeinket, feltevéseinket. — Akadémiánk vezetősége helyesen látja, hogy a tervszerűség nem lehet az egyéni alkotóképesség és teremtő lendület megkötése, megbénítása. Ennek következménye, hogy a Nyelvtudományi Intézet tudományos személyzete versenyt dolgozik a nyelvtudomány más művelőivel a kollektív tervtől független kisebb-nagyobb munkák megalkotásán is.

Midőn a Nyelvtudományi Intézetéről szólok, nem hallgathatom el, hogy minket, nyelvészeket is fájdalmasan érint, hogy testvértudományunk, az irodalomtudomány még mindig nem tudta megkapni a maga szervezeti fő alapját, az Irodalomtudományi Intézetet.

A tudományos nevelés, a tudományos utánpótlás biztosítása terén az aspirantúra komoly tényező lehetne, ha az aspiráns-nevelésből kiküszöbölődnének némely fogyatkozások, s az aspiránsok elhelyezése gyakran nem egyszerűen az adminisztrációs technika körébe volna utalva. A sokszor bizony nem nagyon megfelelő aspiránsok kategorikus elhelyezkedési kivételezettsége is nem csekély tudományos és morális kárt vonhat maga után. Ezzel tanácsos idején szembenézni.

Büszkék lehetünk az utóbbi esztendőök nyelvészeti termelésére, és hálásak lehetünk azért, hogy államunk az Akadémián át biztosította a munkálatok jelentékeny részének nyomtatásban való nyilvánosságra hozatalát. Ezen a téren az Akadémiai Kiadó felé elismerésünket nyilváníthatjuk, hogy mindjobban megfelel a rá váró nem könnyű feladatoknak. Az Akadémiai Nyomdával való nehézségeink szintén szűnőben vannak.

Nyelvünk Nagyszótárának helyzetéről és kilátásairól — sajnos — igen kedvezőtlenül tudnék nyilatkozni, remélhetőleg hozzátehetem: *ez idő szerint*. Részletesebben nem kívánok most kitérni erre. Csak azt emelem itt is ki, hogy tragikus volna, ha azok, akikre tartozik, fel nem ismernék, hogy ez nem *csak* a nyelvészet ügye, nem is *csak* az Akadémiáé, hanem nemzeti ügy, amely nem részesülhet mostohább elbánásban, mint a természetesen szintén rendkívül fontos Enciklopédia.

A nyelvészet hazai elismertetésének fokára bizonyos mértékig jellemző adat lehet, hogy eddig hat művelője kapott Kcssuth-díjat. Reméljük, e

szám hamarosan növekedni fog az ifjabb nemzedék kiváló teljesítményeinek méltánylásával.

*

Akadémiánk, valamint a tőle irányított és képviselt magyar tudományosság nemzetközi viszonylatban egyre nyomósabb szerepet játszik. Ebben — nem vagyunk szerénytelenek, ha rámutatunk — része van a nyelvtudománynak is. Hogy a magyar nyelvtudományt nem kevésbé becsülik külföldön, azt tudjuk részben az itt megfordult külföldi vendégeink nyilatkozataiból, részben idegenben járt magyar nyelvtudósok tapasztalataiból.

Sok szempontból szerfőlött termékeny volt *B. A. Szerebrennyikovnak*, a Szovjetunió Tudományos Akadémiája levelező tagjának, a moszkvai Nyelvtudományi Intézet helyettes igazgatójának itteni látogatása. A nyelvtudomány különböző köreiből számos okulást merítettünk előadásaiból és a vele való személyes megbeszélésekből. Érezni lehetett, hogy nem pusztán udvariasság, amikor elismerően nyilatkozott a mi nyelvtudományunk színvonaláról, s hangoztatta, hogy vannak egyes ágak, amelyekben a szovjet nyelvészet is találhat nálunk követni valót. Örömmel állapítottuk meg számos lényeges mozzanatban nézeteink, felfogásunk azonosságát, többször olyan esetekben is, amelyekben itthon nem szokás nekünk igazat adni.

Hasonlóan megelégedettségüket nyilvánították finn látogatóink, különösen *Erkki Itkonen*. A mi Finnországból visszatért küldötteink: *Kálmán Béla* és *Papp István* ugyancsak azt a hírt hozták, hogy a magyar nyelvtudomány ott egyre jobban visszaszerzi korábbi tekintélyét.

A magyar nyelvtudomány megbecsülését tapasztaltuk cseh, francia, lengyel nyelvész kollégáink részéről is.

Mindez természetesen nem tesz bennünket elbizakodottá, de mindenestre lényegesen hozzájárul munkánkba vetett hitünk fokozásához.

*

A természettudományok és műszaki tudományok jelentőségét, sok tekintetben az időkhöz képest döntő szerepét magától értetődőleg nem vonjuk kétségbe. Azonban nem tudunk lemondani arról, hogy mi: szellemi — társadalmi tudományok is lehessünk a világon és a világért.

Magam ismételtelen hangoztattam, hogy a tudománynak kötelességei vannak az élettel szemben. Éppen ezért is örömmel olvastam a március 29-i Szabad Népeknek »Angol atomtudósok az atomfegyver eltiltásáért« című közleményében (3. l.), hogy az értekezlet a »Tudomány az életért« szervezet kezdeményezésére hívták össze.

Módot, eszközöket kérünk, hogy a mi tudományaink, az első osztályba foglalt tudományok is az életért lehessenek. S hogy ez meg is lesz nálunk, arra nézve bizalmat ébreszthet bennünk, hogy az MDP III. kongresszusának egyik pontja az Akadémiát jelöli meg a társadalomtudományok gondviselőjéül.

A természettudományok sok mindenre képesek, bizonyos fajta csodákra is. De az embert emberré nevelni önmagukban aligha tudják. Ebben nekünk van némi illetékességünk. Ők úrrá tudják tenni az embert a természet felett, de aligha rajtuk fordul meg, hogy úrrá tudjon lenni önmaga fölött. — Embertelen tudomány lehetséges, de az nem lehet a szocializmus tudománya. Ezzel számoljanak és tudnak is számolni Akadémiánk vezetői, még ha a természettudósok köréből kerülnek is ki.

Február 7-én, azon a napon, melyen 143 évvel ezelőtt *Charles Dickens* született, Londonban emlékünnepelet rendeztek. Az emlékünnepeleten részt vett *Charlie Chaplin* is, és felszólalásában a következőket mondotta: »Ha fenn akarunk maradni a nukleáris energia és a tömegpusztító fegyverek korszakában, ki kell fejlesztenünk valamit, ami több, mint okosság, s ez az érzések és az értelem nagyszerű egyensúlya. Ezzel menthetjük csak meg civilizációnkat, s teremthetünk az atomkorszakban egy mindnyájunk számára nagyszerű és ragyogó világot. Az értelem és az érzés nagyszerű egyensúlya: ez volt *Dickens* lelkében, s ez műveinek lényege.« — (A Daily Mail után közli a Szabad Nép 1955. február 11. 4. l.)

Chaplin helyesen ítélte.

A jövődónek urai vagyunk. De hogy valóban azok lehessünk, először a magunk urainak kell lennünk. Hogy ezt előmozdítsák, a természettudományoknak meg kell osztaniok az uralmat a szellemi — társadalmi tudományokkal és a művészetekkel. — Ez lényeges feltétele a békének és vele az emberiség jövődjének.

HAZÁNK FELSZABADULÁSÁNAK 10. ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIAHOZ ÉRKEZETT ÜDVÖZLŐ LEVELEK ÉS TÁVIRATOK

Rusznyák István elvtársnak,
a Magyar Tudományos Akadémia elnöke,

B u d a p e s t.

Magyarország Szovjet Hadsereg által történt felszabadításának 10. évfordulója alkalmából további sikereket és a tudomány felvirágzását kívánjuk Önnek és minden magyar tudósnak.

Nyeszmejanov akadémikus,
a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának
elnöke,

Topcsijev akadémikus
a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának
főtitkára.

Rusznyák István akadémikusnak,
a Magyar Tudományos Akadémia elnökének,

B u d a p e s t.

Mélyen tisztelt Rusznyák Elnök!

Magyarország felszabadulásának 10. évfordulója alkalmából engedje meg, hogy az összes kínai tudományos dolgozók nevében tolmácsoljam forró jókívánságaimat. Azok a nagy sikerek, amelyeket a magyar nép és a magyar tudósok a szocializmus építése során elértek, zálogai a biztonságnak és a világbékének. Munkájához nagy sikereket kívánok.

Kuo Mo-Zso,
a Kínai Tudományos Akadémia elnöke.

Rusznyák István akadémikusnak,
a Magyar Tudományos Akadémia elnökének,

B u d a p e s t.

Magyarország felszabadulásának 10. évfordulója alkalmából üdvözetemet küldöm. A Magyar Népköztársaság tudósainak nagy sikereket kívánok a nép javára végzett tudományos munkájukhoz.

Pallagyin akadémikus,
az Ukrán Tudományos Akadémia elnöke.

Rusznayák István akadémikusnak,
a Magyar Tudományos Akadémia elnökének,
B u d a p e s t.

A Grúz Tudományos Akadémia Elnöksége és tudósai szívből köszöntik Önt és a Magyar Tudományos Akadémia tudósait és összes munkatársait népük nagy ünnepe — Magyarország német fasiszta megszállók alól való felszabadításának 10. évfordulója alkalmából. Öszintén kívánjuk önöknek — a testvéri magyar tudósoknak —, alkotó erők hatalmas felvirágzását, további fényes sikereket. Nőjön és erősödjék a magyar és szovjet nép barátsága!

A Grúz Sz. Sz. K. Tudományos Akadémiájának
Elnöksége.

Rusznayák István elvtársnak,
a Magyar Tudományos Akadémia elnökének,
B u d a p e s t.

Fogadja Elnök Elvtárs őszinte jókívánásainkat Magyarország felszabadulásának nagyszerű évfordulója alkalmából. Hazája tudományának további sikeres fejlődést kívánunk.

I. G. Kocsergin,
a Szovjetunió Egészségügyi Minisztériuma.
Tudományos Tanácsának elnöke.

Butrov,
a Külügyi Osztály vezetője.

Rusznayák István akadémikusnak,
a Magyar Tudományos Akadémia elnökének,
B u d a p e s t.

Fogadja őszinte jókívánásaimat Magyarország német fasiszta iga alól való felszabadulásának és a népi hatalom megteremtésének 10. évfordulója alkalmából. Erősödjék a magyar és szovjet nép barátsága, a két ország tudósainak kulturális kapcsolata és együttműködése. Önnek, valamint minden magyar tudósunk nagy, tudományos sikereket kívánok.

Oparin akadémikus.

Rusznayák István akadémikusnak,
a Magyar Tudományos Akadémia elnökének,
B u d a p e s t.

Nemzeti ünnepünk alkalmából szívből köszöntöm. A magyar tudomány fejlődéséhez sok sikert kívánok.

Potapov professzor.

A kínai-magyar kulturális egyezmény 1954. évi munkaterve alapján Magyarországon járt delegáció üdvözlő távirata :

Kedves Rusznayák Doktor!

Magyarország felszabadításának 10. évfordulója alkalmából kérem engedje meg, hogy a közegészségügyi és bakteriológia területén dolgozó kollégáim és magam szívből jövő szerencsekívánásait fejezzem ki. Amikor múlt évben meglátogattuk az Önök országát, sokat tapasztaltunk a magyar tudósok haladó tapasztalataiból. Ezeket a tapasztalatokat már átadtuk a különböző hazai szakembereknek. Felbecsülhetetlen segítség ez Kína egészségügyi újjáépítése és orvosi kutatásai számára. Kérem fogadja szívből jövő köszönetünket és továbbítsa köszönetünket mindazon tudósoknak, akikkel látogatásunk alatt találkoztunk. Látogatásunk folyamán dr. Katona, Pallóné és Rubányiné voltak különösképpen segítségünkre, az ő fáradozásuk biztosította küldeté-

sünek sikerét. Szeretnénk hálánkat különösképpen kifejezni nekik. A népi demokráciákban a kulturális, tudományos és műszaki kapcsolatok tovább fokozhatják a baráti kapcsolatokat népeink között. Magyarország felszabadulásának 10. évfordulója alkalmából legmélyebb tiszteletemet fejezem ki Önnek, kedves Elnök Elvtárs és még nagyobb sikereket kívánok a szocialista építés terén végzett munkájukban.

Li Si-Sung.

A Magyar Tudományos Akadémia Elnökségének,
B u d a p e s t.

Hazájuk nagy ünnepe alkalmából fogadják szívből jövő jókívánságainkat. Sok nagy sikert kívánunk Önöknek tudományos munkájukhoz, a Magyar Népköztársaság javára és felvirágoztatására. Eljen népeink barátsága!

A Csehszlovák Tudományos Akadémia
Elnöksége.

Rusznják István akadémikusnak,
B u d a p e s t.

Magyarországnak a dicső Szovjet Hadsereg által történt felszabadítása 10. évfordulója alkalmából fogadja a Román Népköztársaság Tudományos Akadémiája Elnöksége és a magam legőszintébb, forró jókívánságait. A Román Népköztársaság tudományos és kulturális munkásai éppúgy, mint művészeti dolgozói őszinte örömmel vesznek részt a magyar nép nagy ünnepében és újabb sikereket kívánnak a magyar tudósoknak az új szocialista kultúra fejlesztéséhez, a béke megvédéséhez.

Traian Săvulescu akadémikus,
a Román Tudományos Akadémia elnöke.

A Magyar Tudományos Akadémia Elnökségének,
B u d a p e s t.

Magyarország felszabadulásának 10. évfordulója alkalmából a Német Tudományos Akadémia Elnöksége őszinte szívvel köszönti a Magyar Tudományos Akadémia Elnökségét és a magyar tudósoknak további sikereket kíván a szocialista építésben és magyar hazájuk boldog életének megteremtésében.

Dr. Walter Friedrich
professzor,
a Német Tudományos Akadémia elnöke.

Rusznják István akadémikusnak,
B u d a p e s t.

Igen Tisztelt Elnök Elvtárs!

Szerencsémnek tartom, hogy a dicső Szovjet Hadsereg által felszabadult Magyarország 10. évfordulója alkalmából, valamint az eddig elért nagy sikerekhez szívből gratulálhatok. A magyar nép — a fasiszta iga alól való felszabadulása óta eltelt 10. év alatt — hazájában a szocializmus alapjainak lerakásában nagy eredményeket ért el. Népünk szoros barátsága, közös felszabadítónk a Szovjetunió iránti hála fontos tényező a világbékének biztosítása terén.

Engedje meg igen tisztelt Elnök Elvtárs, hogy mély tiszteletemet ezúton is kifejezzem.

Sepp Schwab
a Német Demokratikus Köztársaság
magyarországi nagykövete.

Rusznayák István akadémikusnak,
a Magyar Tudományos Akadémia elnökének,
B u d a p e s t.

Magyarország felszabadulásának 10. évfordulója alkalmából a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság Tudományos Akadémiája szívből jövő üdvözlését küldi és nagy sikereket kíván tudományos kutatómunkájukhoz. Erősödjék az akadémiaink közötti baráti kapcsolat!

Hon Men Hi,

a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság
Tudományos Akadémiájának elnöke.

Vadász Elemér akadémikusnak,
és a magyar geológusoknak,
B u d a p e s t.

Kedves Elvtársak!

Az Önök üdvözlése lelkem mélyéig hatolt. Szívből köszönöm Önöknek a hozzám intézett meleg szavakat, aki csak szerény résztvevője voltam a Budapestért folytatott nagy csatának. Megértem, hogy az Önök bensőséges üdvözlése nemcsak nekem szól, hanem mindazoknak a társaimnak, akik velem együtt harcoltak, s akik közül sokan örökre a magyar földben nyugosznak, de nemcsak hozzájuk, hanem az egész baráti szovjet néphez, amely önfeláldozóan és bátran harcolt, hogy megszabadítsa az emberiséget a sötét fasizmustól. Ez a harc nem fejeződött be, hanem még inkább folytatódik. A kapitalista világ agresszív körei új háborút akarnak kirobbantani, ezúttal az atomcsodafegyverek bevetésével fenyegetnek. Azonban a szovjet embereket, akik az emberiség világos jövőjéért, a kommunizmusért, a lenini eszmékért harcolnak — nem lehet megijeszteni. Mi elég erősek vagyunk, hogy ellenálljunk bármilyen fenyegetésnek és elég erősek, mert nem vagyunk egyedül: velünk van a nagy kínai nép és a mi magyar, lengyel, bolgár, cseh, román, albán, vietnámi és koreai barátaink és sok más barátunk még ellenségeink országában is, velünk van az egész haladó emberiség.

Ezért különösen meleg érzésekkel fogadtam mint baráti kézszorítást az én kedves budapesti barátaim sürgönyét.

Nagy és nehéz utat kellett megtennem a magyar földön át: a háború útját, de magammal hoztam a munkaszerető magyar népről emlékeimet, megszerettem ezt a népet; ez a nép mohón, mély érdeklődéssel hallgatta a szocializmus országáról szóló történeteket.

Súlyosan megsebesültem a budai utcai harcokban. Nem lehetett elszállítani, mert köröskörül fasiszta mesterlövészek tüzeltek. Bevittek egy pincébe, ahol ágyba fektettek, ahol már egy sebesült magyar tiszt feküdt. Örömmel átengedte nekem keskeny ágyának egy részét és azt mondta, hogy mi most már vérzerinti testvérek vagyunk és a pince lakói megosztották velem legnagyobb értéküket, a vizet, amelyet oly nagy nehézségek árán, életük kozkáztatásával a hó felolvasztásával — szereztek. Nem tudom nevüket, sem címüket, de megőriztem emléküket, mint a magyar nép lelkiiségének a szovjet emberek iránti szeretetének bizonyítékát.

Ismétlem, én csak igen szerény résztvevője voltam e nagy eseményeknek, de nagyon büszke vagyok, hogy részt vehettem bennük. Büszke vagyok arra, hogy ha csak csekély részben is, mégis hozzájárultam azokhoz a nagy sikerekhez, amelyeket a Magyar Népköztársaság a szocialista építésben elért. Büszkeséggel követem ezeket az eredményeket az Önök könyvei, filmjei, kiállításai, újságjai útján.

Ismételten köszönöm Önöknek teljes szívemből üdvözlésüket a magam és barátaim nevében, akik velem együtt harcoltak és azoknak a társaimnak nevében, akik ma is harcolnak velem együtt békés munkával, hogy erősítsék a szocializmus hatalmas táborát.

Elvtársi üdvözléssel:

R. L. Merklin tudományos főmunkatárs,
a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának
Paleontológiai Intézete.

ÚJ DOKTOROK ÉS KANDIDÁTUSOK

(A TUDOMÁNYOS MINŐSÍTŐ BIZOTTSÁG HÍREI)

M é r e i G y u l a

1954. december 14-én védte meg »A középfül physiologiája és pathologiája csecsemőkorban« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

György Ede, az orvostudományok kandidátusa,
Farkas Károly, az orvostudományok kandidátusa.

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Fleischmann László, az orvostudományok kandidátusa,
Titkár : Varga Gyula, az orvostudományok kandidátusa,
Tagok : Kassay Dezső, az orvostudományok kandidátusa,
Krepuska István, az orvostudományok kandidátusa,
Baló József, az orvostudományok kandidátusa.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett az orvostudományok kandidátusává minősítette.

H o r v á t h A n d o r

1954. december 20-án védte meg »A paksi pleisztocén üledékek csigái és értékelésük« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Soós Lajos, a biológiai tudományok doktora,
Kretzói Miklós, a föld- és ásványtani tudományok doktora.

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Dudich Endre levelező tag,
Titkár : Balogh János, a biológiai tudományok doktora,
Tagok : Kotlán Sándor akadémikus,
Zólyomi Bálint levelező tag.

Soós Árpád, a biológiai tudományok kandidátusa,
Székessy Vilmos, a biológiai tudományok kandidátusa.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a biológiai tudományok kandidátusává minősítette.

K o v á c s S á n d o r

1955. február 8-án védte meg »Fajok közötti hibridizálás a *Fragaria* genusban« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Okályi Iván, a mezőgazdasági tudományok doktora,
Mészöly Gyula, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa.

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Somos András levelező tag,
Titkár : Tamássy István, a biológiai tudományok kandidátusa,
Tagok : Soós István, a mezőgazdasági tudományok doktora,
Rajháthy Tibor, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa,
Maliga Pál, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa,
Probockai Endre, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa,
Kozma Pál, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a mezőgazdasági tudományok kandidátusává minősítette.

L a d á n y i K á r o l y

1955. február 11-én védte meg »A nemesfémek elmélete« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Horváth János, a fizikai tudományok kandidátusa,
Kónya Albert, a fizikai tudományok kandidátusa.

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Novobátzky Károly akadémikus,
Titkár : Hoffmann Tibor, a fizikai tudományok kandidátusa,
Tagok : Gáspár Rezső, a fizikai tudományok kandidátusa,
✓ Pauncz Rezső, a fizikai tudományok kandidátusa.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a fizikai tudományok kandidátusává minősítette.

H a j ó s y F e r e n c

1955. február 17-én védte meg »Adatok a Tisza vízgyűjtőjének csapadékviszonyaihoz« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Wagner Richárd, a földrajzi tudományok kandidátusa,
Hille Alfréd, a földrajzi tudományok kandidátusa.

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Surányi János levelező tag,
Titkár : Béll Béla, a fizikai tudományok kandidátusa,
Tagok : Dési Frigyes, a fizikai tudományok kandidátusa,
Aujeszi László, a fizikai tudományok kandidátusa,
Lászlóffy Woldemár, a műszaki tudományok kandidátusa,
Salamin Pál, a műszaki tudományok kandidátusa,
Bacsó Nándor, a földrajzi tudományok kandidátusa.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a földrajzi tudományok kandidátusává minősítette.

R é v é s z L á s z l ó

1955. február 18-án védte meg »Gazda—cseléd jogviszony története a XVIII—XIX. században« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Eckhart Ferenc, a jogi tudományok doktora
Bónis György, a jogi tudományok kandidátusa

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Nizsalovszky Endre akadémikus,
Titkár : Szamel Lajos, a jogi tudományok kandidátusa,
Tagok : Beér János, a jogi tudományok kandidátusa,
Kádár Miklós, a jogi tudományok kandidátusa,
Névai László, a jogi tudományok kandidátusa,
Sarlós Márton egyetemi tanár,
Weltner Andor, a jogi tudományok kandidátusa,
Beck Salamon, a jogi tudományok kandidátusa.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a jogi tudományok kandidátusává minősítette.

L e s z l e r A n t a l

1955. február 22-én védte meg »Röntgenológiai megfigyelések sclerodermiában« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Rajka Ödön levelező tag,
Ratkóczy Nándor, az orvostudományok kandidátusa.

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Bugár-Mészáros Károly, az orvostudományok kandidátusa,
Titkár : Zsebők Zoltán, az orvostudományok kandidátusa,
Tagok : Berde Károly, az orvostudományok kandidátusa,
Chatel Andor, az orvostudományok kandidátusa,
Erdélyi József, az orvostudományok kandidátusa.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett az orvostudományok kandidátusává minősítette.

K e s z t h e l y i L a j o s

1955. február 23-án védte meg »Gamma-sugarak abszorpciója NaJ szcintilláló kristályban« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Simonyi Károly, a fizikai tudományok kandidátusa,
Imre Lajos, a kémiai tudományok kandidátusa.

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Gyulai Zoltán akadémikus,
Titkár : Marx György, a fizikai tudományok kandidátusa
Tagok : Szigeti György levelező tag,
Bozóky László, a fizikai tudományok kandidátusa,
Nagy Elemér, a fizikai tudományok kandidátusa,

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a fizikai tudományok kandidátusává minősítette.

G y ö m r e i S á n d o r

1955. február 28-án védte meg »Budapest gazdaságtörténete a manufaktúra korszakában« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Domanovszky Sándor, a történelemtudomány doktora,
Eckhart Ferenc, a jogi tudományok doktora.

Kiküldött bírálóbizottság:

- Elnök : Lederer Emma, a történelemtudomány doktora,
Titkár : Mérei Gyula, a történelemtudomány kandidátusa,
Tagok : Elekes Lajos, a történelemtudomány doktora,
Kovács Endre, a történelemtudomány kandidátusa,
Perényi József, a történelemtudomány kandidátusa,
Szilágyi Loránd, a történelemtudomány kandidátusa,
Pach Zs. Pál, a történelemtudomány kandidátusa.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezettet a történelemtudomány kandidátusává minősítette.

W i t t m a n n T i b o r

1955. március 14-én védte meg »A nemzeti monarchia megteremtéséért vívott harc a cseh—magyar szövetség keretében a terjeszkedő Habsburg-uralom ellen 1619—20« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

- Székely György, a történelemtudomány kandidátusa,
Perényi József, a történelemtudomány kandidátusa.

Kiküldött bírálóbizottság:

- Elnök : Ember Győző levelező tag,
Titkár : Spira György, a történelemtudomány kandidátusa
Tagok : Elekes Lajos, a történelemtudomány doktora,
Kovács Endre, a történelemtudomány kandidátusa,
Zsigmond László, a történelemtudomány kandidátusa,
Arató Endre, a történelemtudomány kandidátusa.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezettet a történelemtudomány kandidátusává minősítette.

TARTALOMJEGYZÉK

A Magyar Tudományos Akadémia ünnepi ülése (1955. IV. 1.):

<i>Lukács György</i> akadémikus elnöki megnyitója	181
<i>Rusznayk István</i> akadémikus, a Magyar Tudományos Akadémia elnökének ünnepi beszéde	183

Hozzászólók :

<i>Erdei Ferenc</i> levelező tag	197
<i>Hevesi Gyula</i> levelező tag	200
<i>Fogarasi Béla</i> akadémikus	204
<i>Kodály Zoltán</i> akadémikus	206
<i>Pais Dezső</i> akadémikus	207
Hazánk felszabadulásának 10. évfordulója alkalmából a Magyar Tudományos Akadémiához érkezett üdvözlő levelek és táviratok	213
A Tudományos Minősítő Bizottság hírei :	
Új doktorok és kandidátusok	217

СОДЕРЖАНИЕ

Торжественное заседание Венгерской Академии Наук 1 апреля 1955 г.:

Вступительное слово председателя академика <i>Дь. Лукача</i>	181
Речь президента Венгерской Академии Наук академика <i>И. Фусняка</i>	183

Выступления :

чл.-корр. <i>Ф. Эрдеи</i>	197
чл.-корр. <i>Дь. Хевеши</i>	200
академик <i>Б. Фогараш</i>	204
академик <i>З. Кодай</i>	206
академик <i>Д. Пайж</i>	207
Приветственные телеграммы и письма, поступившие в Венгерскую Академию Наук по случаю празднования десятилетия со дня освобождения Венгрии	213
Сообщения Высшей Квалификационной Комиссии :	
Новые доктора и кандидаты наук	217

A kiadásért felel az Akadémiai Kiadó igazgatója

Műszaki felelős: Farkas Sándor

A kézirat beérkezett: 1955. IV. 21. — Terjedelem: 3 $\frac{1}{2}$ (A/5) ív

36239/55. Akadémiai nyomda, V., Gerlőczy u. 2. — Felelős vezető: ifj. Puskás Ferenc

Felelős szerkesztő : Osztrovszki György

Technikai szerkesztő : Szántó Lajos

Szerkesztőség : Budapest, V., Akadémia u. 2. Távbeszélő: 127-069

Kiadóhivatal : Budapest, V., Alkotmány u. 21. Távbeszélő: 111-010

Egyes szám ára : 3 Ft

Előfizetés egy évre : 36 Ft (Az Akadémia tagjai tagilletményként kapják.)

Csekk számla : 04-878-111-46

Egyes szám ára: 3,— Ft

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBÍZÁSÁBÓL
SZERKESZTI

BOGNÁR REZSŐ
FŐTITKÁR

1955 JÚNIUS

LXII. KÖTET — 511. SZÁM

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
BUDAPEST, 1955

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

SZERKESZTI: BOGNÁR REZSŐ

LXII. KÖTET, 1955

LENIN ÉS A TUDOMÁNY*

FOGARASI BÉLA akadémikus

Amikor 85 évvel születésének napja után Lenin halhatatlan eszméivel és azok világtörténeti jelentőségével foglalkozunk, sohasem szabad elfelejtenünk, hogy Lenin életműve egy nagy, egységes egészet alkot. A bolsevik párt és a nemzetközi forradalmi munkásmozgalom vezérének, a szovjet állam megalapítójának, a nagy gondolkodónak, a tudósnek tevékenysége, munkássága ezen az egységes egészen belül elválaszthatatlanul egymásba fonódik, egymásra utal. Mint Marx, Lenin is mindenekelőtt és mindenekfelett egész élete folyamán forradalmár volt, s a forradalom szelleme hatja át egész óriási elméleti, tudományos munkásságát is.

Mégis jogos és elkerülhetetlen, hogy életművét necsak egészében tekintsük, hanem annak hol különböző szakaszait, hol egyes műveit, hol műve különböző oldalait világítsuk meg. Ebben az értelemben indokolt, ha az évforduló alkalmából a tudomány dolgozói előtt Lenin alkotó és irányító tudományos eszméivel foglalkozunk. A téma még ilyen megszorításban is olyan átfogó, hogy kifejtése messze meghaladja egy előadás kereteit. Ezért csak egyes központi kérdésekre szorítkozom, amelyek egyszermind napjainkban a mi tudományos munkánk szempontjából, illetve a szocialista építés szempontjából különösen korszerűek.

Ebben az értelemben a következő két kérdésről lesz szó :

I. A tudományos világnézet kérdései.

II. A tudomány szerepe, helye, jelentősége a szocializmus és a kommunizmus építésében.

I. A tudományos világnézet kérdései

A) *Materializmus*

Lenin rendkívül nagy jelentőséget tulajdonított a világnézeti kérdéseknek. Világnézet: a világegyetem egészére, törvényeire, a természet és társadalom fejlődésére vonatkozó nézeteink egysége, összefüggése. Tudományos világnézet: a tudomány eredményei alapján és *csak* a tudomány döntéseit, felfedezéseit számba vevő általánosítása, rendszerezése egész emberi

* Elhangzott 1955. április 21-én, V. I. Lenin születésének 85. évfordulója alkalmából rendezett ünnepi ülésen.

tudásunknak. Lenin a marxizmus szigorúan és következetesen tudományos jellegét kiemelve rámutatott arra, hogy a marxizmus nemcsak gazdaságtani, ökonómiai elmélet, amint ezt a marxizmus ellenfelei gyakran állítják, nem is csak az osztályharc politikája, hanem átfogó *tudományos világnézet* alapul. Ez a világnézet a materialista világnézet, filozófiai materializmus, nevezetesen annak legmagasabb, Marx és Engels által kidolgozott és egész munkájukban alkalmazott formája, a dialektikus materializmus.

Ezek a megállapítások a fiatal nemzedék számára, akik egyetemeken, pártiskoláinkban tanulják a marxizmus-leninizmust, nyilván magától értetődő dolognak tűnnek fel. Tudnunk kell azonban, hogy éppen Leninnek köszönhetjük, ha ezek a tételek annyira átmentek a marxista mozgalom köztudatába, hogy magától értetődőnek tartjuk azokat. Valójában a szociáldemokrata munkásmozgalom vezető körei, azok is, akik marxistáknak vallották magukat, néhány kivétellel sohasem értették meg a marxizmus és a materialista világnézet összefüggését. Berstein, Kautsky, Bauer, Adler azt állították, hogy a materializmus elavult, a korszerű tudományos filozófia az újkantianizmus, a machizmus, a legtöbbben pedig azt állították, hogy a szocializmust a legkülönbözőbb világnézetekkel, nevezetesen a vallásos világnézettel is össze lehet egyeztetni. (Utóbbi nézetét főleg az angol laboristák terjesztették.)

Erre kell gondolni és visszagondolni, hogy megértsük Lenin világnézeti harcának jelentőségét. E harc nagyszerű irodalmi terméke Lenin *Materializmus és empiriokritícizmus* c. műve volt. Ez a marxista filozófia, a materialista világnézet, a dialektikus materializmus megvédése volt az idealizmus, nevezetesen a szubjektív idealizmus előretörésével szemben az orosz munkásmozgalomban, de ugyanakkor ennél sokkal több: a dialektikus materializmus alaptételeinek, főleg ismeretelméleti tételeinek korszerű, a természettudomány új eredményeit általánosító kifejtése és továbbfejlesztése.

Lenin klasszikus műve alapot nyújt ma is számunkra, hogy a materialista világnézet helyességét a tudomány új és legújabb eredményei alapján állandóan ellenőrizzük, ugyanakkor tovább kidolgozzuk, gazdagítsuk. A világnézeti harc tengelye a materializmus és az idealizmus harca és ez a harc ma hevesebben dúl, mint valaha. A tudománytalan világnézet, a fideizmus, a miszticizmus, a babona az elmék ködösítésének eszközei és ezzel napjainkban egy új világháború ideológiai fegyverzetéhez tartoznak. Lenin műve a tudományos világnézet harcok propagandájának szükségességére tanít. S különösen fontos ez azért, mert napjainkban a tudomány és a tudósok szerepe és felelőssége az atomháború veszélyeivel kapcsolatban rendkívül megnövekedett. Ugyanakkor az atomenergia békés célokra való felhasználása a tudományt új nagy feladatok elé állítja és páratlan perspektívákat tár fel számára.

Lenin egyik alapvető jelentőségű megállapítása, hogy *az idealizmus belső következetességgel, szükségszerűséggel, elkerülhetetlenül a fideizmushoz vezet*, ahhoz az állásponthoz, amely a vallást, a hitet a tudomány fölé helyezve, a tudományos megismerést megfosztja önállóságától és ezzel a tudomány tagadásába torkollik.

A polgári filozófia, különösen a »fizikai« idealizmus napjainkban egyre újabb formákban variálja azokat a tételeket, amelyeket Lenin művében oly fényesen megcáfolt s ez az, ami a lenini mű állandó tanulmányozását és ugyanakkor korszerű alkalmazását, a materialista elmélet további ki-

dolgozását a világnézeti harc, a békeharc, a két tábor harca szempontjából olyan döntő feladattá teszi.

Lenin szenvedélyes küzdelme a fideizmus ellen, amelyet napjainkban egy Heisenberg, egy Jordan, Pauli, Jung és sokan mások terjesztenek, a tudományos megismerés *határtalan fejlődésébe* vetett bizalommal, a tudomány *korlátlan* fejlődésére vonatkozó meggyőződéssel párosul. Éppen ezt vonják kétségbe napjaink obskurantistái a fizika állítólagos eredményeire, vagy a csillagászatra, vagy a biológiára hivatkozva. És éppen ezért hirdetik oly nagyszerű pátozzsal a lenini szavak az emberi tudás, a megismerés »*eleven gyümölcsöző, igazi, hatalmas, mindenható, abszolút, objektív*« jellegét.

Lenin e szavai minden tudós, minden tudományos dolgozó számára lelkesítő, programot adnak, arra bátorítanak, hogy mi is határtalan bizalommal nézzünk a jövőbe a tudomány elméleti fejlődését és gyakorlati alkalmazásának lehetőségeit illetően, s erőnkkel részt vegyünk az emberi jólét és boldogság feltételeinek megteremtésére irányuló tudományos munkában.

Lenin műve lehetővé és szükségessé teszi, hogy a tudomány *alkotó művelőit* mind nagyobb számban megnyerjük a dialektikus materializmus álláspontjának, amely egyedül képes pozitív módon értelmezni az új fizika, a relativitáselmélet és a kvantumfizika, valamint általában a modern tudomány nagy vívmányait és szilárd világnézeti alapot nyújt a reakciós, a tudományellenes fideizmus elleni harchoz. Napjainkban a tudományos és a tudománytalan, illetve tudományellenes világnézet harcának központjába a determinizmus és az indeterminizmus, az okság értelmezésének kérdései kerültek. Lenin nagy műve e téren is vezérfonalat ad a tudományos világnézet hívei számára, főleg ha a »Filozófiai Füzetek« idevágó eszméivel kiegészítjük. Ezért állandóan és mind szélesebb körökben ismertté kell tennünk Lenin e műveit. Ha a nyugati idealista természettudósok filozofálnak, kiderül, hogy legtöbbször egyáltalán nem ismerik a dialektikus materializmust, nem ismerik Lenin filozófiai műveit. Ha a determinizmust cáfolják, előveszik Laplace 170 év előtti kijelentéseit, azokat a dialaktikus materializmus determinizmus-felfogásával azonosítják, majd Laplace-t az atomi folyamatokra való hivatkozással cáfolják és mindezekután azt hiszik, hogy megcáfolták a determinizmust. Így pl. Jordan Haeckel ösztönös, mechanisztikus materializmusának gyengéit kipécézve azt hiszi, hogy megcáfolta a materializmus természetfelfogását.

Ha a nyugati természettudósok ismernék és megértenék Lenin filozófiai műveit, jelentékeny részük osztályérdekből valószínűleg mégis az idealizmus álláspontján maradna. De — rossz tudományos lelkiismerettel, és ez már nagy különbség. Ugyanakkor ma már nem kis számmal vannak természet-tudósok, akik az indeterminizmust kihívásnak tekintik a tudománnyal szemben. Ha sikerül nekünk a determinizmus álláspontját úgy kifejteni, hogy az kielégítőbb magyarázatát nyújtsa a mikrofizikális, atomi tárgyban végbenő ellentmondásos folyamatoknak, úgy ez fordulatot idézhet elő a természettudósok állásfoglalásában. Ezen fáradozunk mi, a dialektikus materializmus képviselői. S e munkánkban Lenin művéből, azt újra és újra tanulmányozva, állandóan új s termékeny ösztönző eszméket merítünk.

Napjainkban különösen fontos, hogy a dialektikus materializmus és a kvantumfizika fejlődése között szoros kapcsolat jöjjön létre. A kvantumfizikában érvényesíteni kell, fel kell használni a dialektikus materializmust és fordítva, a dialektikus materializmus elméletét gazdagítani kell a kvan-

tumfizika forradalmi jelentőségű felfedezéseivel. Ez áll a természettudomány más területeire is.

B) *A tudomány pártossága és az objektív igazság*

A »Materializmus és empiriokriticizmus«-hoz kapcsolódva, tisztázhatjuk a tudomány pártosságának viszonyát a tudomány objektivitásához, az objektív igazság elismeréséhez. Ez annál is inkább szükséges, mert egyetemen, oktatásunkban és irodalmunkban e kérdések körül sokszor zűrzavar uralkodik.

A tudomány pártosságának, pártszerűségének marxi-lenini elvét a polgári táborban legtöbbször úgy értelmezik, hogy Lenin nem törekedett objektivitásra. Az imperialista tábor ideológiai, »tudományos« tekintélyei szerint a marxizmus nem »objektív tudomány«, »hanem« propaganda.

Ez a nézet a marxizmus-leninizmus teljes félreértésén, illetve szándékos félremagyarázásán alapul. Marx a legnagyobb szenvedéllyel támadta, ostromozta azokat, akik a tudományos igazság kutatásáról lemondanak és azt osztályuk érdekében elferdítik. Dicsérte Ricardo igazságszeretetét, igazi tudományos elfogulatlanságát, ugyanakkor pedig pellengérré állította és apologetikának nevezte a burzsoá osztályérdekek szolgálatába állított, a tudományos igazságot meghamisító burzsoá közgazdaságtant. Lenin, Marx nagy tanítványa félreérthetetlen egyértelműséggel fogalmazza meg a marxizmus álláspontját a következő szavakban: »Blei nyomban megsejtette és tökéletesen helyesen sejtette, hogy a történelmi materializmus és Marx egész gazdasági tana át és át van itatva az objektív igazság elismerésével.« (Materializmus és empiriokriticizmus 325. l.)

Az objektivitás kérdésében azonban nemcsak a burzsoázia elfogult ideológusai értették félre Lenin gondolatát, hanem félreértik, nem helyesen vagy nem teljesen helyesen értelmezik azt gyakran a marxizmus-leninizmus elméletét tanuló, sőt oktató elvtársaink is. Miben áll ez a félreértés? Abban, hogy Lenin a filozófia és a közgazdaságtudomány párt-tudomány jellegét megállapító tételének nem egyszer szubjektivistikus értelmet tulajdonítanak. Ugyanez áll az irodalom és a művészet pártosságáról szóló lenini szavak értelmezésére is. Mintha csak Lenin azt mondta volna: »Minden osztály a maga érdekeinek megfelelően határozza meg, mit tart igaznak.« Mintha Lenin azt mondta volna: ha valamely tétel megfelel a proletariátus érdekeinek, akkor igaznak kell tartanunk.

Valójában Lenin nagy tette abban állott, hogy feltárta a materializmus és az objektivitás, a materializmus és a pártosság elválaszthatatlan, szükségszerű kapcsolatát. Lenin szerint a *materializmus magában foglalja a társadalmi kérdésekben a pártosságot*, de ez nem áll ellentétben az objektivitással, hanem ellenkezőleg, annak feltétele.

A félreértés gyakran onnan ered, hogy Lenin bírálta az »objektívizmust«. De milyen értelemben használta Lenin ezt a kifejezést? A XIX. század 90-es éveiben az orosz »legális marxisták« (Struve) azt hirdették, hogy a tudomány az osztályok felett áll, s ezáltal és ezért »objektív«. Ezt a felfogást *objektívizmusnak* nevezték. Lenin szerint ez az elmélet hamis, burzsoá elmélet. Lenin szerint a materialista mélyebben ismeri meg az objektív tényeket, mint az »objektivistá«, mert az élenjáró osztály álláspontjára helyez-

kedve vagyunk képesek az osztályerőket és azok alakulását felismerni. Ez a materializmus alkalmazása a tudományban, a politikában. »A materializmus úgyszólván magában foglalja a pártosságot, amely arra kötelez, hogy az események minden megítélésénél nyíltan és egyenesen egy meghatározott társadalmi csoport álláspontjára helyezkedjünk.« (Művei, I. 424.) Lenin azt mondja, hogy a marxizmust követve *mindinkább közeledünk* az objektív igazság megismeréséhez (anélkül, hogy azt kimerítenénk) és minden más úton »csak zűrzavarhoz és hazugsághoz jutunk«.

Tehát: Lenin feltárta az osztályálláspont és az objektivitás tényleges összefüggését a társadalmi tudományos megismerésben, annak gyakorlati alkalmazásában. Íme a marxista-leninista pártosság értelme. Ezt a pártosságot megsértik azok, akik nem materialisztikusan, hanem szubjektív módon, dogmatikusan nyúlnak hozzá valamely kérdéshez.

Azt a lenini megállapítást, hogy a marxizmus át van hatva az objektív igazság elismerésének elvétől, logikusan követik és betetőzik a nagyszerű lenini szavak: »*A marxizmus mindenható, mert igaz.*« Az igazság elismerésének valóban klasszikus megfogalmazása!

Ezen az alapon, ebben az összefüggésben kell értelmeznünk Lenin megállapítását, amely szerint a filozófia, a közgazdaságtudomány: *párttudományok*.

Lenin ebben az összefüggésben a filozófiát megkülönböztette a természettudományoktól. Utóbbiak nem párttudományok. Ez Lenin szabatosan kifejtett nézete. Ezt csak proletkultos módon lehet tagadni. Ezt a kérdést az alap és felépítmény viszonyával kapcsolatban gyakran tárgyaltuk, és bár újra és újra tisztázni kell, ez alkalommal csak igen röviden térek ki rá. A természettudományok tartalmi tételeinek nincsen osztályjellege. Pythagoras tétele ma éppenúgy érvényes, mint 3000 évvel ezelőtt. De a természettudományok *művelői* osztályok tagjai, a természettudományokat felhasználhatjuk *vagy* a kapitalizmus, *vagy* a szocializmus érdekében, s végül a természettudományok és a filozófiai világnézetek között szoros kapcsolatok állnak fenn, s az utóbbiaknak szintén osztálygyökereik vannak. Mindezen kapcsolatokban beszélhetünk és beszélünk is kell a *tudomány* és a *tudósok* pártosságáról. Lenin arra tanít, hogy a tudós pártossága, melynek következtében a materialista és nem az idealista világnézet híve, amelynek következtében a tudományt a szocializmus és nem a kapitalizmus, a béke és nem a háború szolgálatába akarja állítani, az ilyen pártosság nem gátolja, hanem elősegíti az objektív igazság felismerését. Ilyen pártosságra neveljük a tudomány dolgozóit!

C) *A dialektika elméletének továbbfejlesztése és alkalmazása* *Lenin tudományos műveiben*

Lenin tudományos eredetisége, alkotó, újító szelleme a legmélyebben a dialektika felfogásában, továbbfejlesztésében, mindenoldalú alkalmazásában nyilvánul meg; Lenin egész életművének tanulmányozása akkor valóban gyümölcsöző, ha dolgozatait, műveit mindig mint a materialista dialektika alkalmazását tanulmányozzuk és értjük meg.

Ez annál fontosabb, mert a dialektikus gondolkodás elsajátításához nagy erőfeszítésre és nagy *segítségre* van szükségünk, mert a dialektikus

gondolkodás ellentmond a metafizikus gondolkodás évszázadokon át begyökerezett, megrögzített formáinak, a köznapi gondolkodásnak, ellentmond a tőkés osztály, a kizsákmányoló osztályok érdekeinek s ezzel kapcsolatban a burzsoá ideológia egész jellegének.

Hadd idézzem Lenin szavait Marx és Engelsről: »A materialista dialektika alkalmazása az egész politikai gazdaságtan átdolgozásánál, kezdve annak alapjaitól, — a materialista dialektika alkalmazása a történelemre, a természettudományra, a filozófiára, a munkásosztály politikájára és taktikájára — ez érdeklő legjobban Marxot és Engelt, ebben adják ők a leglényegesebbet és legújabbat, ebben áll az ő zseniális lépésük a forradalmi eszme történetében.« (Lenin, Marx és Engels levelezése. Marx, Engels, marxizmus. Moszkva. 52. 1.)

Amit itt Lenin Marxról és Engelsről mond, azt elmondhatjuk mi Leninről.

A dialektika tudományos és gyakorlati jelentősége Lenin művében három vonatkozásban nyer megvilágítást. 1. Lenin vázlatokban, aforisztikusan, polémiákban kidolgozza a dialektikus gondolkodás elméletét, logikáját, módszertanát, feltárja az objektív és szubjektív dialektika alaptörvényeit, 2. politikai, ökonómiai, kulturális tárgyú munkáiban sokoldalúan alkalmazza a materialista dialektikát, 3. Lenin programot ad a marxisták, a forradalmárok, a filozófia, a társadalomtudomány és a természettudomány művelői számára a dialektika tudományának további rendszeres mindenoldalú tanulmányozására, kidolgozására és alkalmazására.

Lenin adja a dialektika logikai és ismeretelméleti vonatkozásainak legmélyebb, legrészletesebb, legkidolgozottabb jellemzését. Lenin nyújtja a hegeli dialektika legbehatóbb, legátfogóbb jellemzését a materializmus szempontjából. Marx, Engels és Leninnek Hegel-értékeléséhez kell visszatérnünk, mint alaphoz, hogy felszámoljuk azt a képtelen vulgarizálást, amely nálunk a Hegel-kérdés körül felburjánzott. Nincs a világon semmi szükség arra, hogy szégyenkezve agyonhallgassuk vagy elferdítsük Marx, Engels és Lenin felfogását a hegeli dialektikáról és annak a marxista filozófiához való viszonyáról. Aki elveti Marx és Lenin, a marxizmus-leninizmus felfogását Hegel dialektikájáról, az szembehelezkedik a marxizmus klasszikusaival egy alapvető kérdésben.

Ebben az összefüggésben célszerű és korszerű néhány szót ejteni Lenin viszonyáról a filozófia történetéhez általában.

A filozófiatörténet gyakori lebecsülésével szemben példát kell vennünk Marxtól, Engeltől, Lenintől, hogyan foglalkoznak a filozófia történetével.

Lenin szerint a filozófia történetének alapos, beható tanulmányozása a marxista elmélet teljes megértésének és még inkább művelésének egyik nélkülözhetetlen feltétele, mert

1. a marxizmus filozófiája a filozófia két és félezeréves fejlődésének kritikai feldolgozásán alapul, annak betetőzése,

2. a filozófia története a dialektikus logika, a dialektika elméletének egyik alapeleme, anyaga,

3. a jelenkori burzsoá filozófiával folytatott harcban a marxistáknak állandóan fel kell mutatni a mai filozófiai kérdések összefüggését a filozófia történetével, a jelenkori idealizmus történeti gyökereit. (Lásd: Lenin művében Berkeley, Fichte, Kant tárgyalását és bírálatát.)

Lenin maga nemcsak felhasználja a filozófia történetét, hanem alapvető jelentőségű szempontokat adott annak marxista tanulmányozásához: a filozófia történetét mint a materializmus és az idealizmus harcát, mint a pártok harcát világítja meg. Itt is Marx és Engels felfogását építi ki (lásd Engels leveleit a 90-es évekből a filozófia történetéről). Jellemző a következő tény: Lenin 1920-ban egy éjjelre a könyvtárból munkákat kér a görög filozófiáról! Miért? Mert Lenin a görög filozófia anyagán a dialektika *elvi kérdéseit* tárgyalja.

Hogyan kell foglalkozni a filozófia történetével? Nemcsak történetileg magyarázni, hanem állandóan *kiemelni, kihámozni az értékeset és kritizálni a reakciós tendenciákat.*

Lenin a hegeli Logika alkotó szellemű materialista méltatása és bírálata keretében dolgozta ki saját nézeteit a dialektikáról. Miért nem elégedett meg Lenin, mint Marx és Engels hű tanítványa azzal a sokat idézett tétellel, hogy Marx és Engels a dialektikát, mely Hegelnél fejtetőre volt állítva, talpra állították, hogy kihámozták a hegeli dialektika értékes magvát annak misztikus hüvelyéből! Azért, mert szükségét látta annak, hogy önállóan, a maga számára tisztázza a kérdéseket és elvégezze azt a munkát, amelyet Marx és Engels csak utalásokban végeztek el. Tudjuk Marx egy leveléből, hogy kedve lett volna a hegeli dialektika *»racionális«*, vagyis helyes elemeit egy néhány íves munkában összefoglalni. Ezt a munkát, amelyhez Marx nem jutott hozzá, az imperializmus korszaka tapasztalatainak felhasználásával, szélesebb alapon lényegileg elvégezte Lenin. Ám neki sem adatott meg, hogy egy kidolgozott filozófiai műben összefoglaló, rendszeres formában fejtse ki a dialektika kérdéseire vonatkozó eszméit.

Lenin *»Filozófiai Füzeteit«*, amelyek ezeket az eszméket vázlatos, sok helyen azonban kidolgozott formában is tartalmazták, az imperializmust és a szocialista forradalom előkészítését tárgyaló társadalomtudományi munkáival szoros kapcsolatban kell olvasnunk, tanulmányoznunk. *Lenin számára a dialektika alkalmazása közvetlenül forradalmi célokat szolgált.* Az imperializmus törvényszerűségeinek elemzése, a szocialista forradalom elméletének kidolgozása, a szovjet hatalom, a szovjet állam, a szocialista építés kérdései: mindez *lehetővé* és egyszersmind *szükségessé* tette számára a dialektika igen messzemenő konkretizálását. Azok, akik antimaterialista, antidialektikus módon foglalkoztak e kérdésekkel, politikailag is mint antimarxisták, mint opportunisták, vagy mint renegátok és árulók folytatták díctelen pályájukat. Lásd Kautsky, Bauer, Bucharin, Trockij esetét.

Ám az a tény, hogy Lenin számára a dialektika forradalmi célokat szolgált, távolról sem jelentett praktícizmust és távolról sem jelentette azt, hogy Lenin a dialektika anyagát csak társadalmi vonatkozásban tanulmányozta és tárgyalta volna. Lenin a dialektikát (csakúgy, mint Engels) nemcsak módszernek, hanem a természet, társadalom és a gondolkodás terén fennálló közös törvények tudományának tekintette. Állandóan utalt a természet dialektikájára, a jelenkori természettudománynak a dialektika által megérthető és megoldható nehézségeire. A világ mint mozgás, az anyag mozgása, a mozgás mint fejlődés, a fejlődés mint ellentétek egysége és harca — mindezek az alapvető lenini *»vezér motívumok«* egyformán fontosak a természet, a társadalom és az emberi gondolkodás tanulmányozásában. Mindazonáltal, amikor Lenin a dialektikával filozófiai szempontból foglalkozik, elsősorban a *dialektikus logika*, a dialektika mint ismeretelmélet,

érdekl. Erre a területre összpontosította erőit a XX. században a burzsoá filozófia. Befolyása, mint machizmus, később mint pozitívizmus, mint fizikai idealizmus, itt volt a legerősebb. Itt folyik ma is a legnagyobb harc az idealizmus és a materializmus között. Ezért olyan döntő fontosságú Lenin számára a materialista ismeretelmélet alaptételének, a visszatükrözési elméletnek dialektikus továbbfejlesztése. Ezért tesz szemrehányást Plechanovnak, akit a korabeli marxisták között filozófiai vonatkozásban a legtöbbre becsült, hogy ő is elhanyagolta ezt a feladatot. S ezen a ponton tett Lenin a legtöbbet a filozófiai materializmus továbbfejlesztése terén. Az ember fogalmaiban, írja Lenin, *sajátosan és dialektikusan* tükrözi a természetet. S a »Filozófiai Füzetek« feltárják az itt érvényesülő dialektika leglényegesebb elemeit.

Ebből a tudományok számára az következik, hogy ne elégedjünk meg a filozófia által nyújtott általános visszatükrözési elmélettel. Minden tudománynak megvan a maga *sajátos* visszatükrözési formája, minden mozgásforma sajátosságának sajátos visszatükrözés felel meg. Ezt ki kell dolgozni s ez csak a tudomány teljes ismerete alapján lehetséges. Egyes ilyen irányú kísérletekről már tudunk. Így Alexandrov, kiváló szovjet matematikus Lenin eszméit alkalmazva rámutatott a matematikai visszatükrözés bizonyos sajátosságaira. A legnagyobb és legnehezebb feladatok egyike számunkra ma kimutatni a visszatükrözés sajátosságait az atomi tárgy megismerésében, ahol az uralkodó szubjektivista pozitívizmus a legtöbbször mértékben tagadja a visszatükrözést és ezzel a tudományos megismerés objektív jellegét.

Kétségtelen azonban, hogy Lenin tudományos munkásságában a dialektikát mindenekelőtt a politikára alkalmazva fejlesztette tovább. Politika alatt itt az orosz és a nemzetközi forradalmi munkásmozgalom kérdéseit értjük. Lenin társadalomtudományi-politikai művei korunkban a dialektika legkonkrétebb, legmeggyőzőbb alkalmazásai. Az alkalmazás szó nem is kimerítő, mert Lenin a dialektikát alkalmazva, egyszersmind kidolgozta, először fejtette ki a dialektika számos vonatkozását.

E helyen csak jelzésszerűen szeretnék utalni Lenin néhány alapvető elméleti tézisére, amelyekben a dialektika közvetlen alkalmazása a legszembe-tűnőbbben megnyilvánul és amelyek a forradalmi gyakorlat szempontjából alapvetőj elentőségűek.

A munkásság és a parasztság szövetségének gondolata ; az átnövés gondolata ; a polgári-demokratikus forradalom átnövése a szocialista forradalomba.

Az átmeneti korszak dialektikája, különböző társadalmi alakulatok egyidejű fennállása az átmeneti korszak első szakaszában.

A két hatalom fennállása az 1917. évi februári forradalom után Oroszországban és az abból levont következtetések.

Tudományosan megalapozni a forradalmi osztályharc vezetését, irányítását annyit jelentett, mint megadni a korszak tudományos ökonómiai és társadalmi-történeti elemzését. Ezen az alapon Lenin a legszigorúbb objektivitást vitte bele a mindenkori *helyzet*, az osztályerőviszonyok elemzésébe.

A szocialista forradalom lenini elmélete bizonyos objektív összefüggések felismerésén alapul, amelyeket a szocializmus teoretikusai és a munkásmozgalom vezetői addig nem ismertek fel.

Lenin a forradalom tudósa, tudományos lángelméje volt. Az októberi forradalom volt a világtörténelem első tudományosan előrelátott, bámulatos tudományos precízióval, az erőviszonyok folytonos változásának tudományos

elemzésével ellenőrzött forradalma. A szocializmus egy, egyedül vett országban lehetséges győzelmét megállapító törvény, Lenin e nagy felfedezése, valamint a kapitalizmus egyenlőtlen fejlődését megállapító törvény az októberi forradalom tudományos alapjai.

Az októberi forradalom a proletárforradalom Lenin által kidolgozott tudományos elméletének győzelmes megvalósítása volt.

Vonatkozások, összefüggések, átmenetek, ellentmondások: ez a lenini filozófiai dialektika tematikája. S ugyanezzel foglalkozik az imperializmus, az osztályharc a forradalom kérdéseinek tárgyalásában.

Lenin legjelentékenyebb tudományos teljesítményei: mindig valamely *eddig nem ismert* összefüggésnek feltárása. Így az, hogy az imperializmus nemcsak egy politikai irányzat, mint pl. Kautsky és a többiek gondolták, hanem a modern kapitalizmus gazdasági lényege, monopolkapitalizmus, a kapitalizmus legújabb és legfelsőbb szakasza. Tehát nem lehet imperialista és nem imperialista kapitalizmus a mi korunkban, mint ezt a szociáldemokrácia a tömegek megtévesztése céljából hirdette és hirdeti.

A szociáldemokrácia kérdéseivel kapcsolatban Lenin feltárta az imperializmus és a munkásmozgalomban elterjedt opportunizmus szükségszerű összefüggését, kimutatta, hogy az opportunizmusnak *objektív* gazdasági alapja van, a munkásarisztokrácia megvesztegetése az imperialista extraprofitból neki juttatott magasabb bérek és más anyagi előnyök által. Olyan kiváló forradalmárok, mint Rosa Luxemburg, vagy nálunk Szabó Ervin, szintén felléptek az opportunizmus ellen, de nem ismerték fel az opportunizmus és az imperializmus összefüggését és ezért az opportunizmusban csak egyes vezetők eltévelyedéseit látták.

Lenin a dialektika alkalmazását állandóan összekapcsolta az anti-dialektikus felfogások, az eklekticizmus, a szofisztika, a skolasztika ellen folytatott harccal, akár a II. Internacionálé jobboldali szociáldemokrata vezéreiről, akár a kommunista pártba ideiglenesen befurakodott antimarxista, ellenséges, trockista, buharinista elemekről volt szó. Itt csak utalhatok arra, milyen mély tudományos megalapozottsággal folytatta Lenin ezt a harcot is. 1919-ben ezerféle elfoglaltság közepette Lenin megírja »A proletárforradalom és a renegát Kautsky« c. művét. Ebben a polémia és a cáfolat egyik fő fegyvere Kautsky ellen hamis, szofisztikus érvelésének leleplezése. Ugyanebben az évben Lenin Vandervelde belga opportunisták munkáspolitikus könyvét megsemmisítő bíráló tárgyává teszi. Lenin kimutatja, hogy Vandervelde csalárd szofisztikus játékot űz az átmeneti korszak fogalmával. Lenin ezzel kapcsolatban mélyreható dialektikus értelmezését adja az átmeneti korszak és a különböző típusú átmenetek fogalmának.

Lenin a dialektika kidolgozását *kollektív munkának* tekintette, amelyen egész nemzedékeknek kell dolgozniuk. Ehhez a nagy munkához, amely a tudományok fejlődésében új korszakot jelent, programszerű vázlatot, irányító eszméket, konkrét szempontokat, felbecsülhetetlen értékű tanácsokat adott a »Filozófiai Füzetek«-ben és 1922-ben a Pod znamenem markszizma folyóirat szerkesztőségéhez írott levelében. Íme egyik különösen fontos programszerű útmutatása. Hegel Logikájának a lényegre vonatkozó fejtegetéseit összefoglalva, Lenin ezt mondja:

»Kétségtelen, hogy Hegel e következtetéseiben sok miszticizmus és üres pedantizmus van, de zseniális az alapeszme: mindennek mindennel való egyetemes, mindenoldalú, *eleven* összefüggése és ennek az összefüggés-

nek tükröződése — materialista módon fejetetejére állított Hegel — az emberi fogalmakban, amelyeknek szintén esiszoltaknak, kerekdedeknek, rugalmasaknak, mozgékonyaknak, relatívaknak, kölcsönösen összefüggőknek, az ellentétekben egységeseknek kell lenniük, hogy átfogják a világot. Hegel és Marx művét folytatni annyit jelent, hogy *dialektikusan* fel kell dolgozni az emberi gondolat, a tudomány, a technika történetét.» (Filozófiai Füzetek 123. l.)

A tudomány ilyen értelemben vett története egyszersmind, amint Lenin mondja, egybeesik a logikai elemzéssel.

Mily nagyszerű munkaprogram a filozófusok, a természettudósok, a műszaki tudósok és történészek együttműködésére — de mondjuk meg őszintén: eddig úgyszólván semmit sem tettünk megvalósítása érdekében. Túl nehéznek tűnt-e fel a feladat, vagy nem értették meg teljes jelentőségét? Bármint is legyen, a mulasztást pótolni kell. A Lenin által kitűzött feladatot meg kell oldani és *meg fogjuk oldani*. Ezt követeli a tudomány dolgozóitól a szocializmus építése. Ehhez azonban mindenekelőtt el kell sajátítanunk a materialista dialektika teljes eszmei gazdagságát annak teljes mélységében, ehhez mindenekelőtt fel kell számolnunk a dialektikus materializmus tanulmányozásában és tanításában a felületességet, a dogmatizálást, a vulgarizálást, a sablont, a frázist, a skolasztikus idézgetés és betúrágás módszerét, amelyet Lenin annyiszor kárhozottatott.

II. Lenin a tudomány szerepéről a szocializmus és a kommunizmus építésében

A Nagy Októberi Forradalom győzelme, a szovjethatalom megalakulása, a szocializmus építésének ezzel megkezdődött új korszaka új megvilágításba helyezte a tudományos kommunizmus (tudományos szocializmus) eszméjét. A tudományos kommunizmus fogalmának terjedelme kibővült. A szocializmus győzelme előtt a Kommunista Kiáltvány óta tudományos szocializmus, tudományos kommunizmus alatt csak a szocializmus győzelméhez vezető *út* tudományos magyarázatát, a forradalmi osztályharc elméletét, a szocializmus győzelme szükségszerűségének bizonyítását értették. Ebben az értelemben írja Lenin: »... Marx annak a tudásnak szilárd fundamentumára támaszkodott, melyet az emberiség a kapitalizmus alatt teremtett meg: az emberi társadalom fejlődési törvényeit tanulmányozva Marx megértette, hogy a kapitalizmus fejlődése elkerülhetetlenül a kommunizmushoz vezet és ami fő, ezt kizárólag a kapitalista társadalomnak a legpontosabb, legrészletesebb, legmélyrehatóbb tanulmányozása alapján bizonyította be oly módon, hogy tökéletesen elsajátította mindazt, amit az előbbi tudomány nyújtott.« (Lenin: Az ifjúsági szövetségek feladatai 1920.)

Ebben az idézetben két mozzanat fontos. Az egyik, amire később fogok rátérni, a kapitalizmus tudományának felhasználása. A másik: a tudományos szocializmus döntő teljesítménye Marx művében annak bizonyításában áll, hogy a kapitalizmus fejlődése szükségszerűen a kommunizmushoz vezet.

Marx és Engels ennek megfelelően azt tanította, hogy a szocialista munkásmozgalomnak a társadalmi fejlődés a történelmi materializmus által feltárt törvényeinek tudományos elemzésén kell alapulnia, a forradalmi osz-

tályharcot az osztályviszonyok, osztályerők tudományos elemzése alapján kell kidolgozni.

A tudományos kommunizmus fogalma 1917 után a *szocializmus építésének tudományos megalapozásával bővül, gazdagodik*. Ez a gazdagodás nemcsak mennyiségi, hanem minőségi jellegű is. A tudományos kommunizmus feladatköre, problémaköre, témaköre úgyszólván határtalan. Egyúttal megváltozik a tudomány társadalmi szerepe, rendkívüli mértékben megnő jelentősége a társadalom számára.

Lenin sokszor beszélt arról, hogy kettős értelemben megváltozott a tudomány és a nép viszonya. Azelőtt a tudomány a kizsákmányolók érdekeit és nem a nép érdekeit szolgálta. Ugyanakkor a nép nem sajátíthatta el a tudomány vívmányait, nem lehetett a kultúra részese. Ez a szovjet-hatalom alatt döntően megváltozott.

Az európai és amerikai burzsoázia természetesen azt állítja, hogy a tudomány nem ismer osztálykorlátokat. Tehát szerintük mindenki számára nyitva áll. De ez tiszta álszenteskedés. Időben és térben messze távolba kell visszamennünk, hogy az uralkodó osztályok naiv nyíltsággal kimondott igazi nézetét meghallhassuk. Így az inkák igen nyíltan beszéltek a tudomány és a nép viszonyáról. Egy inka ezt mondotta: »A tudomány nem a népnek való, hanem kizárólag azok számára van fenntartva, akik a nemes-ség színéjévé alkotják.« (Id. Scientia, vol. 63. (1938) p. 218.)

Lenin pedig ezt mondja: »Azelőtt az emberi elme, az emberi géniusz csak azért alkotott, hogy egyeseknek juttassa a technika és a kultúra minden áldását, a többieket pedig megfossa a legszükségesebbtől — a művelődéstől és a fejlődéstől. Most ellenben a technika minden esodája, a kultúra minden vívmánya a nép kincsévé válik és mostantól fogva az emberi elme és géniusz sohasem lesz az erőszak eszközévé, a kizsákmányolás eszközévé.« (Lenin Beszéd a szovjetek III. összoroszországi kongresszusán. 1918. Művei 26. k. 419.)

A tudomány megnövekedett szerepe úgy a társadalomtudományokra, mint a természettudományokra vonatkozik. Lenin az új viszonyok között óriási jelentőségű feladatnak tekintette a tudományos világnézet terjesztését: ezt szolgálta az ateista propaganda, amelynek fogyatékoságait Lenin éppen azért korholta, mert annyira fontosnak tartotta a színvonalas, nem iskolás, hanem életteljes harcoss ateista propagandát. Ismételtén felhívta a természettudósok figyelmét a materialista világnézet elsajátításának jelentőségére. A Pod znamenem marksizma szerkesztőségéhez írott levele ma is nemzetközi arányokban érvényes és sokszorosan időszerű megállapításai vezérfonalat és munkaprogramot nyújtanak a harcoss materializmus elméletének kidolgozására és a természettudósok között folytatandó propagandájára. »Meg kell értenünk, hogy szolid filozófiai megalapozás nélkül semmiféle természettudomány, semmiféle materializmus nem állhatja meg helyét a burzsoá eszmék támadása és a burzsoá világszemlélet visszaállítása ellen folytatott harcban. A természettudósoknak, ha ebben a harcban meg akarja állni a helyét s azt teljes sikerrel akarja végigvinni, modern metarialistának, a Marx által képviselt materializmus öntudatos hívének, vagyis dialektikus materialistának kell lennie.«

Az októberi forradalom győzelme után Lenin egészen *gyakorlati jelentőségű új feladatokat* tűzött ki a tudomány művelői számára. Központi feladatként az *államgazdasági terv* kidolgozását, illetőleg az abban való rész-

vételt jelölte meg. Lenin a tervek kidolgozásának munkájába bevonta a legjobb tudományos és műszaki szakembereket, bevonta a Tudományos Akadémiát. Állandóan személyes beszélgetéseket folytatott a legkiválóbb szakemberekkel. 1918-tól kezdve addig, amíg betegsége engedte, a legaktívabban részt vett a tudományos tervezés munkájában.

Történelmi jelentőségű kezdeményezést jelentett Lenin 1918 áprilisában írott egyoldalas irányító feljegyzése »A tudományos-technikai munkák tervének vázlatá«. (Művei 27. k. 319.)

Ez a terv kitűzi a legfőbb feladatokat az ipar ésszerű elhelyezése, a nyersanyagok termelése és ésszerű felhasználása, az ipar és a mezőgazdaság villamosítása kérdéseiben. Alapvető feladatként Lenin egy »az ipar újjászervezését és Oroszország gazdasági fellendítését célzó terv mielőbbi összeállítását« jelölte meg. A Tudományos Akadémia nagy lelkesedéssel indította meg a természeti termelő erők (Lenin kifejezése) felkutatásának óriási munkáját, amely azóta is szakadatlanul folyik és felmérhetetlen értékű nyersanyagforrások feltáráshoz vezetett. A második világháború alatt a szovjet tudósok hadi szempontból nagy jelentőségű nyersanyagforrásokat kutattak fel és ezzel nagymértékben hozzájárultak a honvédelem anyagi bázisának biztosításához.

Lenin a továbbiakban a tervet mint a *villamosítás tervét* határozta meg. Lenin a villamosítást a legtágabb értelemben, tulajdonképpen mint a *modern technikával ellátott nagyipar* megteremtését fogta fel. A Kommunista Internacionálé III. kongresszusán tartott beszédének 9. szakasza (»A szocializmus anyagi alapja és Oroszország villamosításának terve«) a következőket tartalmazza: »A szocializmus anyagi alapja csakis a gépi nagyipar lehet, amely a mezőgazdaság átszervezésére is képes. Nem szorítkozhatunk azonban erre az általános tételre. Ezt konkretizálnunk kell. A legmodernebb technika színvonalának megfelelő és a mezőgazdaság átszervezésére képes nagyipar az egész ország villamosítását jelenti. Ki kellett dolgoznunk az Oroszországi Szovjet Föderatív Szocialista Köztársaság ilyen villamosításának tudományos tervét és ezt meg is tettük. Ezt a munkát mi Oroszország több mint 200 legkiválóbb tudósának, mérnökének és agronómusának közreműködésével elvégeztük, a tervet vaskos kötet alakjában publikáltuk s a VIII. összoroszországi Szovjet kongresszus 1920 decemberében azt általánosságban elfogadta.« (Művei 32. k. 493/444.) Ezen a VIII. Szovjetkongresszuson így nyilatkozott: »A kommunizmus — Szovjethatalom plusz az egész ország villamosítása. Máskülönb az ország kisparaszti ország marad, s ennek világosan tudatában kell lennünk. Ezt mi felismertük és el fogjuk érni, hogy gazdasági bázisunk kisparasztiból nagyiparivá váljék. Csak amikor az országot villamosítottuk, amikor az ipart, a mezőgazdaságot és a közlekedésügyet a modern nagyipar technikai alapjára helyeztük, csak akkor győztünk majd véglegesen.« (A VIII. Összoroszországi Szovjetkongresszus, 1920. Művei 31. k. 533.)

Lenin a saját szerepéről nem szól. Ő volt azonban ezekben az években a híres GOELRO egész elkészülése folyamán és utána is az, aki a munkát állandóan szorgalmazta, eszmékkel sugalmazta és ha kellett — és sokszor kellett — kíméletlenül bírálta. Lenin a kritika tüzét a bürokratikus utópiák, az irodalmároskodó, kiagyalt bürokratikus jellegű javaslatok és azok szerzői ellen irányította. Lenin túrhetetlennek tartotta, hogy az Állami Tervbizottság és más szervek sok esetben a tényeknek meg nem

felelő, képzeletszülte adatokat »gyártanak«. Ugyanakkor Lenin nem tűrte az igazságtalan vádakat: megvédte az Állami Tervbizottságot Trockij vádjával szemben, hogy ott akadémiizmus uralkodik. S Lenin itt egy nagyon fontos és tanulságos megjegyzést tett az Állami Tervbizottság munkájáról: »Természetesen vannak fogyatékoságok ebben a munkában, de nem az akadémiizmusban, hanem éppen az ellenkező irányban kell keresni őket«. (1922. Művei 33. k. 352.)

Hogyan értelmezzük ezt a megjegyzést? Természetesen nem betűszerint, Lenin nem azt akarta, hogy a tervmunkában több akadémiizmus, vagyis elvont tudakosság, doktrineriség legyen, hanem azt, hogy az jó értelemben vett akadémiai, vagyis magas színvonalú tudományos munkán alapuljon. Mint Lenin sok más kritikái és pozitív tartalmú megjegyzése, ez is, *ma is* és számunkra is a legnagyobb mértékben tanulságos és megszívlelendő. Természetesen a mi tervezésünk számos okból s mindenekfelett a Szovjetunió több évtizedes tervmunkájának tapasztalatai alapján és segítségével következtében sokkal előrehaladottabb állapotban van, mint a szovjet-oroszországi tervezés 35 évvel ezelőtt volt. Azonban Lenin bizonyos, *hosszú időkre érvényes alapelveket* a történelemben először szögeztet le, és ezek az elvi megállapítások a tervezésről éppen olyan maradandó értékűek, mint a leninizmus számos más tételei. Ezért csak azt ajánlhatom tudósainknak, műszaki és gazdasági tervfunkcionáriusainknak, hogy tanulmányozzák át Lenin 1918—1922 közötti írásait, beszédeit, leveleit a tervezés kérdéseiről s igen sokat fognak tanulni azokból.

Lenin a szocializmus építése érdekében szükségesnek tartotta a *legmagasabbfokú* tudományos és technikai képzettség, a legteljesebb elérhető tudás elsajátítását. Szenvedéllyel harcolt a kapitalizmus által létrehozott tudomány proletkultus lebecsülése ellen is. Lenin a maga műveiben példát adott a burzsoá irodalom alapos tanulmányozására és kritikái feldolgozására. Elég arra utalni, hogy a néhány ív terjedelmű »Imperializmus«-hoz folytatott előtanulmányai során több mint 600 polgári közgazdasági munkát olvasott, kivonatolt és jegyzeteket készített azokból. Még sokkal inkább megkívánta ezt Lenin a természettudomány és a technika vonalán, Lenin ezt olyan döntő fontosságú kérdésnek tartotta, hogy újra és újra megismétli tanácsait. Hallgassuk mi is meg és vessük szívünkbe Lenin intelmeit.

Az ifjúsághoz fordulva, Lenin 1920-ban ezt mondja: »Tudjuk, hogy nem lehet felépíteni a kommunista társadalmat, ha nem keltjük új életre az ipart és a mezőgazdaságot, és pedig nem úgy, ahogy régen volt, hanem a tudomány utolsó szava szerint. Modern alapon kell újjáéleszteniünk az ipart és a mezőgazdaságot...

Önök előtt az egész ország gazdasági újjáélesztésének feladata áll, a mezőgazdaság és az ipar újjászervezésének feladata, modern, a jelenlegi technikán, elektromosságon nyugvó technikai alapon.« (Lenin Művei 31. k. 292.)

Egy, a Taylor-rendszer és a tudományos munkaszervezés kérdését tárgyaló könyvvel kapcsolatban Lenin egyenesen »legelső és legfőbb feladatról« beszél: »El kell érni, hogy mindenki tudjon írni-olvasni, de semmi esetre sem szabad beérni ezzel, hanem mindenáron tovább kell menni és át kell venni mindazt, ami az európai és az amerikai tudományban való értékes — ez legelső és legfőbb feladatunk«. (1922. Művei 35. k. 365.)

Tudás, műveltség, kultúra a szocializmus sikeres építésének, győzelmének feltételei, hangsúlyozza Lenin »Inkább kevesebbet, de jobban« c. cikké-

ben, mely már a lenini »végrendelet« eszméinek egy részét tartalmazza, és hozzáteszi: »És itt nem szabad elfelejtenünk, hogy bennünk még túlságosan megvan a hajlandóság arra, hogy ezt a tudást buzgalommal, elhamarkodottsággal stb. pótoljuk (illetve azt képzeljük, hogy azokat ily módon pótolni lehet)«. (Művei 33. k. 490.) És Lenin hangsúlyozza azt is, hogy egy szocialista országnak a tudást illetően sokkal nagyobb követelményekkel kell fellépnie, mint a burzsoá országoknak. S a tapasztalatból tudjuk, hogy a Szovjetunióban az iskolákban, a főiskolákon, a munkában ez az elv valóban következetesen és fokozatosan érvényre jutott.

Ahhoz, hogy a tudomány felelősségteljes hivatásának megfeleljen, meg kell teremteni az ehhez szükséges feltételeket.

Lenin rendkívüli megbecsülést biztosított a Szovjetunióban a tudománynak, a kiváló tudósoknak. Állandóan személyesen gondoskodott arról, hogy Pavlov, Timirjazev, Micsurin és mások a legnehezebb viszonyok között megkapjanak mindent, ami munkájukhoz szükséges. Mikor értesült egy rádiótechnikai feltalálásról (a rádiótelefonos hírközlés megszervezéséről), azonnal levelet írt Sztálinnak, javasolva, hogy az aranyalpból (akkor nagy infláció volt) megfelelő összegeket utaljanak ki a szükséges laboratóriumi munka megszervezésére. (Művei 33. k. 358—359.) Lenin ezt azért tartja fontosnak, hogy a jó társadalomtudományi előadásokat, melyekre nagy szükség van, gyorsan eljuttassák az egész országba! De nemcsak egyes esetekről van szó. A tudomány legnagyobbfokú megbecsülése Lenin számára nagy elvi kérdés, sőt harci kérdés volt, és Lenin az elvi megállapításokból mindig levonta a gyakorlati következtetéseket, jól tudva, hogy elvi igazságok kimondása gyakorlati megvalósítás nélkül semmit sem használ.

A villamosítási program (GOELRO) megvalósítása körül harc folyik a bürokraták és a tudományos szakemberek között. Lenin határozottan és erőiesen a tudomány oldalán áll. Megbélyegző szavakkal illeti a bürokraták önhittségét, fölényeskedését. »Meg kell végre tanulnunk a tudományt megbecsülni, elutasítani a dilettánsok és bürokraták 'kommunista' gőgjét, meg kell végre tanulnunk rendszeresen dolgozni, saját tapasztalataink, saját gyakorlatunk felhasználásával.« (Művei 32. k. 140.)

»A tudomány, a proletariátus és a technika képviselőinek szövetsége minden sötét erőt elsöpör« — e szavakkal fejezte be egy beszédét Lenin. (1920-ban. Művei 30. k. 404.)

A tudomány oktatását Lenin igen fontosnak tartotta. De felismerte, hogy nem lehet az oktatás alá rendelni a tudományos kutatást, mert ennek eredményei azok, amelyek közvetlenül befolyásolják a termelőerők fejlesztését, a népgazdaság fellendítését. S Lenin itt is levonta a konzekvenciákat. Lenin kezdeményezésére születtek meg már a szovjethatalom első éveiben az új típusú nagyszabású, korszerű tudományos kutatóintézetek, amelyeknek a szükséges anyagi eszközökkel, külföldi műszerekkel stb. való ellátásáról a kormány bőkezűen gondoskodott. Ma a Szovjetunióban cca. 3000 tudományos kutatóintézet működik. A tudományos kutatás évi költségvetése Ambarcunjan közlése szerint meghaladja a 10 milliárd rubelt. Olyan adatok ezek, amelyek ékesen hirdetik a lenini elgondolások nagyszerű megvalósítását!

Lenin életművének összefoglalásaképpen élete utolsó éveiben kidolgozta a *szocializmus építésének azt az átfogó tervét*, amely túlmegy a gazda-

sági terv keretein. Ez a régi elmaradt Oroszország szocialista nagyhatalommá való átalakításának tudományosan megalapozott terve volt. Ez a terv a *szocialista iparosításból* indult ki s magába foglalta a *mezőgazdaságnak szövetkezeti alapon való szocialista* átalakítását, magába foglalta a *kultúrforradalom* célkitűzéseit s egyszersmind az ország függetlenségének biztosítását, *védelmi erejének folytonos fokozását a nehézipar megteremtése és fejlesztése alapján*. Ennek a nagyszerű tervnek megvalósítását Lenin már nem élte meg. De zseniális elgondolásait győzelemre vezette a Szovjetunió Kommunista Pártja, Lenin harcostársa és nagy utódja, Sztálin vezetése alatt. A tudomány jelentősége, szerepe a szocializmus építésében, a szocializmustól a kommunizmus felé vezető átmenet időszakában a Szovjetunióban egyre nő és fokozódik. De a tudomány fejlődésének győzelmes útját ebben a szakaszban már nem követhetjük tovább.

Felesleges volna iskolás pedantériával összegezni, milyen tanulságokat vonhatunk le a mondottakból a magyar tudomány fejlesztése érdekében. Menetközben utaltam már e tanulságokra. Ha nem is tévesztjük szem elől a két ország és a két időszak különbségeit, Lenin felfogása a tudomány feladatairól, a népgazdasággal való kapcsolatáról, a tudományos munka állami támogatásáról, ma is teljes érvényű és értékű. Itt csak egyet lehet mondani: kövessük Lenint, amint követte és követi a Szovjetunióban a párt, a kormány, a nép, amint hazánkban követi Lenint, követi a leninizmus halhatatlan tanítását népünk, pártunk, kormányunk.

Lenin emlékét úgy tiszteljük, ha nemcsak évfordulókon, hanem a mindennapi munkánkon lenini szellemben igyekszünk dolgozni. A szocializmust és a tudományt mély sorsközösség egymásra utalja. Tegyük meg *mindent*, amire képesek vagyunk, mi, a tudomány dolgozói a szocializmus érdekében. Emeljük magasra a nép és a tudomány szövetségének lenini zászlaját. A nagy Lenin szellemétől ihletve, előre a tudományos világnézet, a tudományos felfedezések új, nagy, a szocializmus építését és a béke megvédését szolgáló győzelmei felé!

A NÉMET MEZŐGAZDASÁGI AKADÉMIA ÁLLATTENYÉSZTÉSI ÉS ÁLLATORVOSI KONGRESSZUSA

MANNINGER REZSŐ akadémikus

Az állattenyésztés hozamát nemcsak a lakosság létszámának rohamos gyarapodása miatt, hanem azért is szükséges fokozni, mert az életszínvonal emelkedése lényegesen függ attól, hogy milyen mértékben vagyunk képesek az embereket kifogástalan állati eredetű élelmiszerekkel, az ipart pedig állati nyerstermékekkel ellátni. Az ezzel összefüggő feladatokat nem lehet pusztán a háziállatok létszámának emelésével megoldani. Szükséges megvizsgálni és a gyakorlatba átültetni mindazokat a módszereket, amelyeket az állattenyésztési és a takarmányozástani kutatás eredményei e téren rendelkezésünkre bocsátanak. Ezenfelül évenként jelentékeny veszteségek származnak abból, hogy háziállataink egy része betegségek következtében leromlik vagy éppenséggel elpusztul, ezek a veszteségek pedig az állatorvostudományi módszerek helyes alkalmazásával részben elháríthatók, részben legalábbis lényegesen csökkenthetők. Az állattenyésztés terén a termelékenység fokozásának szükségessége már ismételtelen arra készítette Akadémiánkat, hogy időnként e kérdésekkel foglalkozó kongresszusokat rendezett. Ugyanez a cél lebegett a Német Mezőgazdasági Akadémia vezetőségének szeme előtt, amikor elhatározta, hogy 1955. február 21—23-ig Berlinben székházában különösen a szarvasmarhatenyésztés termelékenységének emelésére irányuló kérdések megvitatására nemzetközi kongresszust rendezzen. A kongresszuson nemcsak a Szovjetunió és a népi demokráciák specialistái, hanem több nyugati állam (Ausztria, Belgium, Dánia, Franciaország, Nyugat-Németország és Svájc) egyes tudósai is részt vettek. Magyar részről Akadémiánk megbízásából Manninger Rezső és Mócsy János akadémikusok, Horn Artúr, a mezőgazdasági tudományok doktora és Tangl Harald, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa voltak a kongresszus tagjai.

Az állattenyésztés és takarmányozástan keretébe tartozó előadások a tejszírttermelés és a tejben foglalt egyéb alkotórészek növelésének lehetőségével, az életteljesítmény és az életerő fokozásának kérdéseivel, valamint a takarmányok értékelésével, a takarmánynormákkal, a vitaminok és hormonok szerepével foglalkoztak. Cromberg professzor (Lipsee) és Becker professzor (Völkenrode) előadásaiból egyaránt kiderült, hogy a tejben a zsírszázalék mélyrehatóbb befolyásolása a külső tényezők által alig lehetséges, abban az esetben pedig, ha megfelelő tenyészkiválasztással vagy keresztezéssel zsírosabb tejet adó egyedekhez jutunk, a zsírszázalék emelkedését nagyjában szabályszerűen egyharmad arányban a tejfehérje száza-

lékának emelkedése követi. Ezért nem látszik megokoltnak külön törekedni magas fehérjetartalmú tejet termelő tehenek kiválasztására a tenyészmunka során.

Zorn professzor (Grub) nyomatékka utalt arra, hogy a jövőben fokozott mértékben kell a nagy ételteljesítményt mutató állatokra támaszkodni, ha a szarvasmarhák életképességét növelni és az önköltséget csökkenteni akarjuk. Fajtánként kell megállapítani azokat az optimális felnevelési és tartási viszonyokat, amelyek tartós ételteljesítmény kialakítását eredményezik. A jövőben ezért a törzskönyvekben is sokkal tervszerűbben kell a tartós teljesítmények és az életerő szabatos kifejezésére irányuló feljegyzéseket szerepeltetni. Horn professzor (Budapest) saját vizsgálataira hivatkozva rát mutatott arra, hogy a nagy éves teljesítmény és az életkor, egyes szakkörök véleményével szemben, nem ellentétes tulajdonságok. Utalt a keresztezésnek az életerőt fokozó hatására, majd vázolta a gazdasági és biológiateenyészcelegyensúly fogalmát és e kérdésnek módszertani vonatkozásait

Nehring professzor (Rostock) vizsgálatai szerint a takarmányféleségeket kizárólag a szervezetben való teljesítőképességük alapján kellene értékelni. Vele szemben Kielanowski professzor (Varsó) az átalakulási energia meghatározását javasolta, Nehring professzor azonban az élénk vitában azzal érvelt álláspontja mellett, hogy az átalakulási energia nem szolgáltat teljesítmény-értéket, már pedig az állattenyésztőt gyakorlati szempontból az utóbbi érdekli. Tangl professzor (Budapest) a környezetnek a szervezet anyagcseréjével való kapcsolatát kifejtő elméletének ismertetése után beszámolt azoknak a hazai kutatásoknak eredményéről, amelyek az utóbbi években a szarvasmarhatenyésztéssel kapcsolatosan a hormonokról, vitaminokról és egyéb hatóanyagokról ismeretessé váltak. Hasonló tárgyú előadást tartott Neseni professzor (Rostock) is.

Az *állategészségügy* keretébe tartozó előadásokban mindenekelőtt Wagener professzor (Hannover) a szarvasmarhák fertőző betegségeinek leküzdéséről beszélt általánosságban, Götze (Hannover), Seelemann (Kiel), Bendixen (Kopenhága) és Trautwein (Freiburg) professzorok pedig a brucellosis, a trichomonadosis és a vibriosis elleni védekezéssel foglalkoztak.

Az ülészakon a legbehatóbb tárgyalásban mindenesetre a szarvasmarha-gümőkór felszámolásának kérdése részesült, mint olyan kérdés, amely nemcsak állattenyésztési s így népgazdasági, hanem közegészségügyi szempontból is a legnagyobb figyelmet érdemli. A gümőkórirtás kérdéséről általánosságban Müssemeier professzor (Berlin) és Meyn professzor (Warthausen) beszélt. Ez előadásokból és a hozzászólásokból kiderült, hogy a gümőkór kiirtását nem lehet egyszerűen az állattulajdonosok belátására bízni, hanem azt, akár van tervgazdálkodás az illető országban, akár nincsen, hosszabb időre előre kell tervezni és következetesen végrehajtani. Hogy a gümőkórt a szarvasmarhaállományokban egész országok területéről Bang módszerének alkalmazásával tökéletesen ki lehet irtani, mutatja több állam példája. E sorok írójának az volt a feladata, hogy megvilágítsa azt a kérdést, vajon nem lehetne-e a védőoltást is a szarvasmarhák gümőkórja ellen való védekezésre felhasználni. Saját tapasztalatai szerint a védőoltással lehet ugyan még nagyon fertőzött állományokban is a gümőkór okozta veszteségeket lényegesen csökkenteni, mégis évtizedekre visszamenő magyarországi tapasztalatok alapján azon a véleményen van, hogy a Bang-féle módszer alkalmazása az az egyedüli út, amelyen haladva egész országokat meg lehet

szabadítani ettől a betegségtől. Nagyon alaposan foglalkozott a kongresszus a szarvasmarhák gümőkórjának közegészségügyi vonatkozásaival. Schönberg (Hannover), Emanuiloff (Szófia), Leonov (Moszkva), Goerttler (Jena), Redetzky (Berlin) és Hessler (Jena) professzorok előadásai és hozzászólásai kimerítően tárgyalták ezt a kérdést.

A szarvasmarhák legjelentősebb parazitás betegségei, a májmételykór, a tüdőférgesség és a bagóclárvabetegség leküzdésének lehetőségéről Wetzel professzor (Giessen) beszélt. Előadását igen értékesen kiegészítette Enigh professzor (Hannover), aki a tüdőférgesség leküzdésére az ascaridolnak aerosol alakjában való alkalmazásával ért el kitűnő eredményeket, a mételykóros vidékek szanálására pedig a köztigazdának, a törpe iszapesigának, a pentaklorfenil nátriumsójával való kiirtását találta az eddigieknél jobb eljárásnak.

Az egyes előadásokat élénk vita követte, amely annyira termékenynek bizonyult, hogy egyöntetűen az a vélemény alakult ki, hogy ilyen természetű összejöveleket gyakrabban kellene rendezni. Külön ki kell emelni a kongresszus kitűnő rendezését és a résztvevők nagy fegyelmeztségét a rendelkezésre álló idő tervszerű kihasználásában. Az akadémia elnöke már a kongresszus megnyitását megelőző estén fogadást adott, amely módot adott a résztvevők közötti személyi kapcsolatok megteremtésére, és jól bevált az a gyakorlat is, hogy a résztvevők a kongresszus egész tartama alatt együtt ebédeltek és részben közösen vacsoráztak is. Ez különösen hasznosan szolgálta a különböző tudományos kérdésekről szóló eszmecserét és a közös munka megindítását, ami végeredményben az ilyen nemzetközi jellegű összejöveledeknek egyik fő célja.

A kongresszus után az akadémia módot nyújtott a külföldi résztvevőknek különböző kutatóintézetek és kísérleti gazdaságok megtekintésére is. Ezek a kirándulások éppoly hasznosak voltak, mint maga a kongresszus. Sok tanulságos dolgot lehetett ott látni, s a közben kialakult eszmecserék mindenkiben új gondolatokat ébresztettek.

ALBERT EINSTEIN EMLÉKÜLÉS BERLINBEN

MARX GYÖRGY, a fizikai tudományok kandidátusa

Új korszakot nyitó év volt a fizikában az 1905. év.

Galilei és Newton, Faraday és Maxwell nagy alkotása, a klasszikus fizika ragyogó eredményeket ért el a XIX. században. A természeti jelenségek széles körének egységes magyarázatán kívül lehetővé tette a technika nagyarányú kifejlődését. De az újabb megfigyelések, kísérletek a század utolsó éveiben megmutatták, hogy elérkeztünk a klasszikus fizika teljesítő-képességének a határaihoz. Vajon további tételeket kell-e beiktatni Newton és Maxwell törvényei mellé, vagy talán azokat elvetve, teljesen új utakon kell keresni a jelenségek helyes leírását? Olyan nagy mesterek dolgoztak a probléma megoldásán, mint Planck és Lorentz. Michelson a fény terjedési sebességét vizsgálta a mozgó Földön. Lorentz a kísérlet eredményének a klasszikus felfogással való összeegyeztetésére bevezette a nagy sebességű testeken fellépő méretváltozások hipotézisét. Planck a hősugárzás szinképének intenzitás eloszlását tanulmányozta. Olyan feltevések alapján tudott helyes eredményt elérni, melyeknek a klasszikus elmélettel való összeegyeztethetősége kétségesnek látszott. Ezek után a feltevések után más megmagyarázatlan jelenségek támadtak.

Ilyen előzmények után jelent meg egy német folyóiratban, az *Annalen der Physikben* az 1905. év folyamán két dolgozat.

Az egyik dolgozat címe ez volt : *A fény kibocsátásra vonatkozó heurisztikus szempontról*. A benne felvetett gondolatok egyszerű magyarázatát adták Planck feltevéseinek, valamint a fény elnyeléssel kapcsolatos más megfigyeléseknek. Ezek a gondolatok gyökeres szakítást jelentettek a klasszikus fizika sugárzáselméletével, helyette bevezették a fény kvantumelméletét, a fotonokat. Ez a munka tudatosította a fizikusokkal, hogy a megoldást csak a klasszikus elmélet gyökeres átértékelésével lehet elérni, nem pedig részletmódosításokkal. A jelenségek új általános törvények felállítását teszik szükségessé, melyek a klasszikus törvények helyébe lépnek. Planck cikke és ez a dolgozat vezette be a kvantumelméletet, a klasszikus mechanika és elektromosságban helyébe lépő új nagy diszciplínát.

A másik megjelent dolgozat címe : *A mozgó testek elektrodinamikájáról*. A tárgyalt kérdés a következő : milyennek látja a természeti jelenségeket, így az elektromágneses folyamatokat egy egyenletesen mozgó megfigyelő, amilyenek például az űrben szárguldo Földön dolgozó fizikus tekinthető? A probléma Galileitől Lorentzig sok kiváló fizikust foglalkoztatott. A dol-

gozat által adott felelet a lehető legegyszerűbb, szinte kiolvasható Michelson és mások kísérleteinek eredményeiből: Ugyanolyan törvényeket észlel, mint a nyugvónak feltételezett észlelő. Ez a felismerés a relativitás elve. Egyszerű volta mellett is forradalmi tétel: szakítást jelentett sok begyökerezedett nézettel, mely évszázadok folyamán a térre és időre, a távolság- és időmérésre vonatkozólag kialakult és minden fizikai vizsgálat alapjának számított. Innen indult el a modern fizika másik nagy elmélete: a relativitáselmélet.

Mind a két dolgozatot egy fiatal, 26 éves német fizikus írta. Neve: *Albert Einstein*.

A két felfedezés olyan rohamos fejlődést indított el, hogy az ötven év alatt kifejlődött modern fizika teljesítőképessége csak az elmúlt négy évszázad során kifejlődött klasszikus fizikáéhoz mérhető. E két felfedezésnek a félszázados évfordulóját ünnepelték meg 1955 márciusában Berlinben a német fizikusok.

Az ünnepi ülészakot a Német Demokratikus Köztársaság Fizikai Társulata és Nyugat-Berlin Fizikus Egyesülete közösen rendezte. A Német Fizikai Társulat meghívására képviseltették magukat a Szovjetunió, Lengyelország, Csehszlovákia, Románia, Bulgária fizikusai is. A Magyar Tudományos Akadémiát és az Eötvös Loránd Fizikai Társulatot háromtagú küldöttség képviselte. A magyar delegáció tagjai Novobátzky Károly akadémikus, Szamosi Géza és Marx György egyetemi docensek voltak.

Az első ülést a Nyugat-Berlini Fizikus Egyesület rendezte március 18-án a Charlottenburgi műegyetem ünnepi díszbe öltöztetett nagy előadótermében. Az ülés tárgya az ötven éves foton-elmélet volt. A megnyitóbeszédet *Max Laue* Nobel-díjas fizikus, az Egyesület elnöke tartotta. Üdvözölte a Németország mindkét részéből összegyűlt fizikusokat és a külföldi vendégeket. Felolvasta az Albert Einstein által küldött táviratot. Einstein megköszönte a megtisztelő meghívást, de sajnálattal közölte, hogy magas kora miatt nem vehet részt az üléseken. A választáviratban Laue a résztvevők nevében köszöntötte a nagy tudóst és további eredményes munkát kívánt neki.

Ezután került sor *Max Born* Nobel-díjas fizikus nagy érdeklődéssel várt előadására. Born Einstein kortársaként vett részt a kvantumelmélet megalapozásában, Einstein gondolatait továbbvezette annak kiépítésében. A személyes élmény elevevőségével ismertette az öt évtizeddel ezelőtt történt eseményeket, a részeredményeket hozó vagy eredménytelen próbálkozások után azt a fellendülést, amit Einstein fénykvantum-elmélete indított el. Beszámolt Einstein többi fontos eredményéről: a Brown-mozgás elméletéről, a fénykvantumok és gázmolekulák kölcsönhatására vonatkozó statisztikus vizsgálatairól, arról, hogy miként alkalmazta az új gondolatokat a fényrezgések után atomokra, miként magyarázta a gázok elfajulását. Ezután Einsteinnek a kvantumelmélet további fejlődésével szemben képviselt kritikai állásfoglalását ismertette, részben személyes diszkussziók és viták alapján. Ebből is kitűnt Einstein szenvedélyes tudományos szellemisége és mély hite a természeti folyamatok változatos sokfélesége mögött rejlő objektív törvényekben. — Az ülés résztvevői az előadás után soká együttmaradtak és közvetlen eszmecsere folytattak közös tudományos problémáikról.

A másik ülést a NDK Fizikai Társulata rendezte március 19-én, a Humbolt-egyetemen. A relativitáselmélet ötven éves fennállása alkalmából

rendezett ülést a Társulat elnöke, *Gustav Hertz* Nobel-díjas fizikus nyitotta meg. Örömeinek adott kifejezést, hogy a fizikának ezen az ünnepén együtt vesznek részt a kettéoszlott Németország mindkét részének fizikusai, hogy a tudósok így tesznek hitet Németország egysége mellett.

Az ünnepi beszédet *Leopold Infeld* varsói professzor tartotta, aki évenként keresztül Einstein közvetlen munkatársa volt. Infeld először a relativitáselmélet jelentőségével foglalkozott. A sok vita, mely az első dolgozatok megjelenését követte, már nagyrészt elcsendesedett, a speciális relativitáselmélet a modern elméleti fizikai kutatások nélkülözhetetlen alapja, kiindulópontja. »*A mozgó testek elektrodinamikája*« című dolgozat már formájában is eltérő volt hasonló tudományos cikkektől. Nem szerepeltek benne irodalmi hivatkozások. A fizikai jelenségek gyökerétől indult el, gondolatmenete olyan egyszerű, hogy azt a természettudományos alapismeretek birtokában levő ember megérti. De itt fogalmazza meg Einstein azt az elvet, melyet méltán hasonlítanak össze a copernicusi gondolattal. A relativitás elve eredeti megfogalmazásában: »*Azok a törvények, melyek a fizikai rendszerek állapotváltzását megszabják, függetlenek attól, hogy két egymáshoz képest egyenletesen haladó koordinátarendszer közül melyikből vizsgáljuk ezeket az állapotváltozásokat.*« — Az *Annalen der Physik* következő kötetében jelenik meg Einstein következő munkája, melyben az elméletet továbbépíti. Címe »*Független-e egy test összege annak energiataartalmától?*«

— *Ha az ebben a dolgozatban foglalt gondolatokat világrengetőeknek nevezném* — mondta Infeld professzor —, *ez nem volna túlzás. Itt találjuk először elméleti megfogalmazását egy új jelenségnek, mely a tudomány és technika számára határtalan távlatokat nyitott. Idézem: »Egy test tömege a test energiataartalmának mértéke. Ha az energia L -vel változik, akkor ugyanúgyan értelemben megváltozik tömege is $L/9 \cdot 10^{20}$ -nal, amennyiben az energiát ergekben, a tömeget grammokban mérjük. Nincs tisztázva, hogy olyan testeknél, melyek energiataartalma nagymértékben változó (ilyenek a rádiumsók) az elméletnek tapasztalattal való összehasonlítására lehetőség nyílik.« E rövid cikk megmutatja: az atomenergia felhasználása elvben lehetséges. Negyven évvel később bebizonyosodott, hogy az atomenergiának háborús célokra való alkalmazása lehetséges. A bizonyíték nyomós volt: Hirosima és Nagasaki szétrombolása 200 000 ember pusztulása. Körülbelül ötven évvel később született meg annak bizonyítása, hogy az atomenergia az emberiség javára hasznosítható. Keserű iróniája a sorsnak, hogy az atomenergia mindkét felhasználásának alapját a világ legbékeszeretőbb embere vetette meg, egy magános ember, aki gyűlöli az erőszakot és megveti a nyers erőt.*

A speciális relativitáselmélet gyümölcseként megszületett eredmények ismertetése után Infeld áttért Einstein másik nagy alkotásának, az általános relativitáselméletnek méltatására:

— *A fizikára gyakorolt befolyás szempontjából a speciális relativitáselmélet a fontosabb. Az emberi elmének a természet megismerésére való törekvése szempontjából az általánosnak van nagyobb jelentősége. A speciális relativitáselmélet 1905-ben már a levegőben volt. Az elmélet felállítását szükségessé tevő nehézségeket ismerte a többi fizikus is. Poincaré 1904-ben igen közel volt a speciális relativitáselvének felállításához. Mindez nem érvényes az általános relativitáselméletre. Einstein volt az egyetlen, aki továbbra is nehézségeket látott, aki még továbbra is azok kiküszöbölésén dolgozott. Még Planck is ezt mondta Einsteinnek: »Mindent olyan szépen sikerült megmagyarázni. Miért töpreng*

még mindig problémákon? «Ő mégis töprengett, magában, teljesen egyedül. Einsteinben megvolt a gyermeki képesség: csodálkozni tudott egyszerű dolgokon, melyek olyan egyszerűek és megszokottak, hogy más észre sem veszi azokat. Galilei óta tudták a fizikusok, hogy minden test egyenlő gyorsulással esik. Pedig elképzelhető volna egy világ, ahol az elefántok olyan lassan esnek, hogy szinte lebegni látszanak a levegőben, a csecsemők viszont veszélyes gyorsulással zuhannak alá. A valóságban nincs különbség a kétfajta test esése között. Századunkban senki nem csodálkozott ezen az ismert jelenségen, kivéve Einsteint. Nyolc év telt el a speciális relativitáselmélet és az általános relativitáselmélet felállítása között. Nyolc év szakadatlan gondolkodás, mely végül meghozta gyümölcsét: a nehézségi erő nagy problémájának megoldását.

Infeld professzor ismertette az elmélet további fejlődését is. Előadása után az ülés résztvevői, különböző országok együttlevő tudósai hosszan ünnepelték Albert Einsteint, azt a tudóst, akinek nagy alkotásai közül, a foton felfedezése, a relativitás elve, az energia és tömeg kapcsolatának felismerése, a gravitáció geometriai elmélete közül egy is elegendő lett volna ahhoz, hogy biztosítsa világhírét, helyét a tudomány legkiválóbbjai sorában.

Este ünnepi társasvaconán gyűltünk össze. A pohárköszöntők során az ünnepelt tudósra, az emberiség haladását szolgáló tudományos kutatásnak az egységes Németországban való virágzására üritettük poharainkat.

Az ünnepségek lezajlása után alkalmunk nyílt a Német Demokratikus Köztársaság tudományos életének megismerésére. A Német Tudományos Akadémia meglátogatása után felkerestük a félvezetőkutatással és atommagfizikai problémákkal foglalkozó akadémiai kutatóintézeteket, majd a berlini és lipcei egyetemeket is. Sok érdekes megbeszélést folytattunk a német fizikusokkal eredményeikről és terveikről. Érdeklődéssel hallgattuk meg Fok leningrádi és Votruba prágai professzorok előadásait. Különös örömünkre szolgált, hogy Votruba professzor azokról az eredményeiről számolt be, melyek az elmúlt évben Budapesten tett tanulmányútja során születtek.

Mély benyomást tett az az igyekezet, ahogy a német nép újjáépíti hazáját. Láttuk a lerombolt Drezdát és láttuk a romok mellett dolgozó gyárat. Láttuk a Reichstag romjait, lebombázott lakóházakat és kiégett palotákat, de láttuk Berlin palotaszépségű vadonatúj házsorait, az újjáépülő Operát, a romjaiból feltámadt és kibővült lipcei egyetemet. Sok szép emlékekkel, a német, szovjet, lengyel, cseh fizikusokkal folytatott értékes eszmecsere révén tudásban is gazdagodva tértünk haza. Búcsúzóul idézzük Infeld professzor beszédének zárómondatait:

— *Már csak az marad hátra, hogy a meghívásért köszönetet mondjak. Köszönöm, hogy részt vehettem az ugyanabban a városban és ugyanazon egyetemen tartott ülésen, ahol egy negyed évszázaddal ezelőtt Planck és Einstein adott elő. A résztvevőknek és az egész német népnek szívből kívánom, hogy Berlinben, az egyszer ismét újraegyesülő demokratikus Németország fővárosában felvirágozzék az elméleti fizika, méltóan a Kirchhoff, Helmholtz, Planck és Einstein által teremtett hagyományokhoz.*

*

Márciusban üdvözlő távirat köszöntötte Berlinből Albert Einsteint két örökbeesű munkája megjelenésének évfordulóján. A távirat további

eredményes munkát kívánt a 76 éves tudósnak. Az ünnepség résztvevőinek lelkében még el sem halványodott az ünnepségek felemelő emléke, mikor megérkezett a szomorú hír: Albert Einstein, a XX. század legnagyobb fizikusa halott.

A világ tudósai mély gyásszal tisztelnek a nagy tudós koporsójánál. A fizika legnagyobb élő alakját, az emberiség minden idők egyik legkiemelkedőbb szellemét veszítette el. A gyász fájdalmát csak az a tudat enyhíti, hogy Albert Einstein gondolatai tovább élnek, továbbra is elősegítik a természet törvényeinek kutatását, az emberi haladást. A középiskolákban és egyetemeken milliók tanulják az általa felismert törvényeket, a tudományos kutatóintézetekben szinte minden fizikus felhasználja, gyümölcsözteti egyes eredményeit. Az ő emlékét, igaz emberiségét idézik azok a felépült és a jövőben felépülő telepek is, melyek az atommag energiáját az emberiség javára szabadítják fel.

ÚJ REFERÁLÓ FOLYÓIRATOK

P. I. NYIKITYIN,

a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Tudományos Tájékoztató Intézetének
helyettes igazgatója

A természettudományok és exakt tudományok egyes szűkebb szakterületeinek fejlődése sok esetben függ a szomszédos, vagy gyakran akár egészen távoli tudományterületeken korábban elért eredmények ismeretétől. Mielőtt a kutató, mérnök vagy tervező hozzáfog valamely tudományos vagy technikai probléma kidolgozásához, mélyrehatóan át kell tanulmányoznia mindazokat az ismereteket, amelyeket az emberiség az adott kérdéssel kapcsolatban felhalmozott, mégpedig nemcsak a már meglevő irodalmat, hanem figyelemmel kell kísérnie a kutatás egész ideje alatt is. Ez a munka gyakran több időt és munkát vesz igénybe, mint maga a kísérlet.

A világ könyvtermését az összes ismeretágakban együttesen jelenleg évi 200 ezer címre és 80 ezer időszaki kiadványra becsülik, amelyben kb. 3 millió cikk jelenik meg. Természettudományok, exakt tudományok és műszaki tudományok területén megjelenő tudományos szakfolyóiratok száma kb. 40 ezer cím, az ugyanezen szakterületeken megjelenő könyv száma pedig évi 50 ezer cím. Ezenkívül évente kb. 200 ezer szabadalmat közölnek.¹ ²

Az állattan területén, amely viszonylag szűk terület, havonta kb. 1000 cikk jelenik meg.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Tudományos Tájékoztató Intézetének kétévi munkája alapján, valamint a külföldi kémiai referáló folyóiratok munkájának tapasztalata nyomán a kémiai publikációk, cikkek, szabadalmak, könyvek, disszertációk számát évi 80—90 ezerre becsüljük.

Ilyen körülmények között még szűken körülhatárolt probléma esetén sem képes egyetlen kutató sem áttekinteni az egész világirodalmat. Ebben van segítségére a tudományos tájékoztató szolgálat, amely ilyenformán különleges jelentőségre tesz szert. E szolgálatnak az a feladata, hogy regisztrálja az egész tudományos irodalmat, osztályozza a tudomány egyes szűk kérdései szerint és valamely formában eljuttassa az olvasóhoz. Ezzel kapcsolatban fontos tényező nemcsak az irodalom kimerítő feldolgozása, hanem a feldolgozás ideje is.

¹ Dokumentation im Industrie-Betriebe, von Dipl.-Ing. W. Janitzki, Mikro-technik, 1954, 8, N. 6.

² K. R. Szimon és G. G. Kricsevszkij — A szovjet referáló folyóiratok és szervezésük legközelebbi feladatai. Vesztnyik AN SzSzsZR, 1952. 9. sz.

A tudományos tájékoztató szolgálat alapjában két irányban fejlődik : a bibliográfiai tájékoztatók, pl. a referáló folyóiratok kiadásának irányában és az úgynevezett expressz-tájékoztatások irányában, amikor az olvasó az illető kiadványról szóló bibliográfiai kartonlap vagy rövid annotáció alakjában kap jelzést.

Az első referáló folyóiratok a XVIII. sz. végén és a XIX. sz. elején, a fizikai-matematikai, kémiai és műszaki tudományok rohamos fejlődésének időszakában jelentek meg. Erre az időre esik a *világ legrégibb német kémiai referáló folyóiratának, a Chemisches Zentralblatt-nak megjelenése*, amely 1954 áprilisában ünnepelte fennállásának 125. évfordulóját. Ezután hamarosan referáló folyóiratok jelentek meg a biológia és az orvostudomány területén is. Csaknem 80 évvel később alapították a »Chemical Abstracts« című amerikai kémiai folyóiratot (1907-ben), majd az angol »British Chemical Abstracts« című folyóiratot (1926-ban). Ezek a referáló folyóiratok nemcsak a legrégibb ilyen jellegű tudományos tájékoztató kiadványok, hanem a legteljesebbek a bennük referált tudományos irodalom mennyiségére nézve is. Például a »Chemical Abstracts« című folyóirat *1952-ben 63 213* cikk-referátumot, könyvek bibliográfiai leírását és recenzóját, valamint szabadalomleírást közölt. A referátumok kb. 4000-féle időszaki kiadványt dolgoztak fel.

A referáló folyóiratok létrehozásának eszméje Oroszországban M. V. Lomonoszov, a zseniális tudós nevéhez fűződik, aki azt javasolta, hogy a folyóiratok közöljék »a megjelenő művek pontos és hű rövidítéseit«. Ezt a gondolatot csupán 1928-ban sikerült megvalósítani, amikor megjelent az első referáló folyóirat, »Központi orvosi referatív folyóirat« címen. Hamarosan követte a »Kémiai referáló folyóirat«, a »Biológiai referáló folyóirat« és a »Fizika-matematikai referáló folyóirat«. Ezek a folyóiratok fontos szerepet töltek be a szovjet tudomány és technika fejlesztésében az első öt-éves tervek idején. 1941-ben, a háborús nehézségekkel kapcsolatban szűntek meg.

A háború utáni korszakban a szovjet tudomány és technika rohamos fejlődése oly komoly feladatokat tűzött ki a tudományos tájékoztatás elé, amelyek végrehajtása a régi referáló folyóiratok egyszerű újramegindításával nem mutatkoztak megoldhatónak. Ezek a folyóiratok ugyanis nem feleltek meg teljes mértékben azoknak a követelményeknek, amelyeket a tájékoztató szolgálat fejlődésének mai színvonala támaszt az ilyen jellegű kiadványokkal szemben : nem ölelték fel az egész irodalmat, a cikkek és referátumok megjelenése között pedig túlságosan hosszú idő telt el.

1952-ben a Szovjetunió Tudományos Akadémiája keretében létrehozták a Tudományos Tájékoztató Intézetet. Az Intézetnek az a feladata, hogy olyan referáló folyóiratokat adjon ki, amelyek rendszeresen és kimerítően megvilágítják a természettudományok és exakt tudományok területén megjelenő egész világirodalmat. A tudományos tájékoztató szolgálatnak hasonló szervezetével sehol másutt a világon nem találkozunk.

A világon több mint 100 különböző referáló folyóirat és tematikus bibliográfiai útmutató jelenik meg az időszaki kiadványokról. E folyóiratok mindegyike saját tervek alapján, a teljességgel kapcsolatban sajátmaga által támasztott követelmények figyelembevételével jelenik meg.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Tudományos Tájékoztató Intézete a referáló folyóiratkiadást egészen új alapokon szervezte meg, amely lehetővé teszi, hogy a világ tudományos irodalmát a legteljesebben és a

legésszerűbben, s anyagi szempontból a leggazdaságosabban használják fel. Ezt mindenekelőtt úgy éri el az Intézet, hogy egész folyóiratsorozatot ad ki. Ezek egyrésze — »Csillagászat és Geodézia«, »Matematika«, »Mechanika«, »Kémia«, »Fizika«, »Biológia«, »Geológia és földrajz« már megjelent. Ezek a sorozatok 6500-féle külföldi tudományos folyóiratból, valamint az összes szovjet időszaki és folytatólagos kiadványokból (valamely intézmény munkái, tudományos feljegyzései stb.) publikálnak cikkeket.

Minden ilyen folyóiratban rendszerint vannak olyan cikkek vagy más publikációk, amelyek két, három vagy néha még többféle referáló folyóirat szerkesztőségét érdeklik. Ha ezek a sorozatok önálló folyóiratokként jelenének meg, úgy mindegyik számára nagy mennyiségű olyan irodalmat kellene előfizetni, amelyre — a külföldi referáló kiadványok tapasztalata szerint — a különböző sorozatoknak egyidőben van szükségük. Pl. a *Chemisches Zentralblatt* 1952-ben 4925 folyóiratból, 17 nemzeti bibliográfiai kiadványból, 16 szabadalmi lapból használt fel anyagot, noha a tisztán kémiai folyóiratok ennek mindössze 10—15%-át tették ki, a többi pedig a fizikai, biológiai, geológiai és műszaki folyóiratokból került ki. Annak a körülménynek, hogy egy intézmény a referáló folyóiratok egész sorozatát adja ki, még az is előnye, hogy lehetővé teszi a tudományos, valamint a műszaki tudományos személynét ésszerűbb kihasználását.

*

A Tudományos Tájékoztató Intézet gyökeresen különbözik a Szovjetunió Tudományos Akadémiájához tartozó más tudományos intézetektől. Leginkább a tudományos irodalom feldolgozására szolgáló különleges gyárhoz hasonlítható, amelyben minden folyamatot gondosan ki kell dolgozni és egybe kell hangolni.

Az Intézet a világ 81 országából kap 40 nyelven megjelenő irodalmat, köztük kínai, japán és arab nyelvű irodalmat is. Egyes kiadványok oly ritkák és a nyelvi nehézségek miatt annyira hozzáférhetetlenek, hogy sok szakembernek fogalma sem volt létezésükről. A japán nemzeti bibliográfia¹ adatai szerint Japánban 1953-ban kb. 1100-féle természettudományi, orvosi, mezőgazdasági, műszaki és exakt tudományos folyóirat és kb. 1200-féle társadalomtudományi folyóirat jelent meg, s az összes természettudományi és műszaki folyóiratok 35%-a csak japán nyelven, 28 folyóirat japán nyelven és angol nyelvű rezümékkel jelenik meg, s csupán 9%-a jelenik meg angol nyelven. Természetes, hogy sok japán nyelvű folyóirat, amely értékes tudományos és műszaki anyagot tartalmaz, hozzáférhetetlen volt a Szovjetunió és az európai országok tudósai számára, akik közül vajmi kevesen tudnak japánul. Ezt a következtetést mással is alá tudjuk támasztani. A »Japán kémiai referáló folyóirat«² referálás céljára 735 japán folyóiratot használ fel, amelyek közül mindössze 67 jelenik meg angol nyelven. A szovjet referáló folyóiratok valamennyi cikket referálják, függetlenül attól, hogy milyen nyelven jelentek meg.

Az Intézetbe érkező folyóiratokat még aznap nyilvántartásba veszik és továbbítják a rendszerező csoportokhoz, a cikkek kijelölése céljából. Itt

¹ »Kokunaj szuppanbucu mokuroku«, Japanese National Bibliography, 1953.

² »Nihon kagaku szoran« — »Complete Japanese chemical abstracts« 1953.

jól képzett és idegen nyelveket jól bíró tudományos munkatársak kiszignálják a cikkeket a referáló folyóiratok szerkesztőségeinek. Minden egyes kiválasztott cikkhez megfelelő számú bibliográfiai kartont állítanak ki, az ellenőrző kartotékok számára. A kartonokból néhány példány kíséri a cikket, amely eredeti alakjában vagy mint fotokópia kerül az illetékes szerkesztőségbe. 1954-ben a 7 meglévő szerkesztőségbe kb. 270 ezer cikk, szabadalom, bibliográfiai leírás, könyv és disszertáció érkezett.

A szerkesztőségbe érkezett cikkeket haladéktalanul nyilvántartásba veszik, szűkebb tudományterületek szerint szétválogatják és átadják a külső munkatársaknak. Ugyanaznap a külső munkatársaktól más cikkek érkeznek, referátumokkal ellátva, amelyeket ezután lektorálnak, kész kéziratná készítenek el és a kiadóhoz továbbítják. Mindezek a folyamatok a folyóiratoknak az Intézetbe való megérkezésétől a kéziratnak a kiadóba való leadásáig oly szorosan összefüggnek egymással, hogy az egyik helyen keletkező legkisebb fennakadás azonnal megmutatkozik a többi láncszemek munkáján.

A fent felsorolt, 1953—54-ben megjelent 7 referáló folyóiratsorozat, mint mondtuk, felölelte az exakt és természettudományok egész komplexumát. Valamennyi sorozat megvilágítja a megfelelő tudományterület történetének, filozófiájának és módszertanának kérdéseit, a tudományos intézmények, szervezetek, főiskolák, valamint az egyes személyek életét.

A folyóiratok referálják a szovjet és külföldi folyóiratokban, gyűjteményekben, évkönyvekben és más időszaki kiadványokban megjelenő cikkeket, összefoglalásokat és közleményeket, közlik könyvek, brosurák, recenziók, disszertációk autoreferátumai, valamint szabadalmi referátumok bibliográfiai leírását. Minden egyes folyóirat utolsó része közli a közölt szerzők névsorát, a referátumok számának megjelölésével, év végén pedig az egész évre kiterjedő szerzői, tárgyi és képletkatalógust ad.

Három sorozat, mégpedig a »Csillagászat és geodézia«, a »Matematika« és a »Mechanika« a tudományok matematikai ciklusa körében megjelent irodalmat világítják meg. Ezek 1953-ban jelentek meg először, havonta, egy-egy szám terjedelme pedig 6—6,5 ív terjedelmű, ami évenként 70—75 ívet tesz ki.

A »Csillagászat és geodézia« kezdetben »Csillagászat« néven jelent meg, de hamarosan kiderült, hogy a geodézia területéhez tartozó beérkező anyag rendkívül bőséges. Ezért ezt a részt kibővítettük, a folyóirat pedig 1954. január 1-től kezdve »Csillagászat és geodézia« címen jelenik meg. A világon ez az egyetlen olyan referáló folyóirat, amelyből nyomon követhető és tanulmányozható az asztronómia és a geodézia területén megjelenő egész időszaki irodalom. Az olvasó a folyóiratban referátumot találhat a bolygóközi összeköttetés problémájáról, az elméleti csillagászatról, égi mechanikáról, asztrometriáról, asztrofizikáról, csillagasztronómiáról, rádióasztronómiáról, a napról, naprendszeréről, kozmogóniáról és kozmológiáról, asztronómiai optikáról, csillagvizsgálókról, geodéziáról és topográfiáról, légifelvételekről és fotogrammetriáról, felsőbb geodéziáról, a Föld alakjának elméletéről, gravimetriáról, a mérések elméletéről és módszertanáról, geodéziai és fotogrammetriai műszerekről.

A matematikai referáló folyóiratban helyet kapnak az elméleti matematika összes ágai, köztük a topológia, valós- és komplex függvénytan, differenciál- és integrálegyenletek, variációs számítás, geometria.

Külön helyet foglal el a matematikai gépek és műszerek elmélete és alkalmazása, a matematikában alkalmazott numerikus és grafikus módszerek, valamint táblázatok.

A »Mechanika« c. folyóirat referálja az általános mechanika körébe tartozó anyagot, beleértve a működési stabilitást, valamint a gépek és mechanizmusok elméletét. Külön rész foglalkozik a gáz- és aerodinamika, a hidrodinamika kérdéseivel, a hullámelmélettel, a turbulencia elméletével, a hajóelmélettel, a rugalmasság és a képlékenység elméletével.

A felsorolt három referáló folyóiratsorozat évenként egyenként 5—6000 publikációt fog referálni.

A fizikai referáló folyóirat azt a célt tűzi ki maga elé, hogy kimerítő teljességgel világítsa meg mindazokat a tudományos és műszaki irodalomban megjelenő cikkeket, közleményeket, szabadalmi leírásokat és egyéb anyagokat, amelyek a megfelelő tudományágban és műszaki területen dolgozó tudományos és műszaki dolgozókat érdekelhetik. A folyóirat terjedelmére nézve jelentősen túlszárnyalja a fent említett sorozatokat. Havonta jelenik meg, 20 ív terjedelmű füzetekben. Az 1954-ben megjelent számok 14 200 cikkreferátumot, könyvek és disszertációk bibliográfiai leírását tartalmazták az elméleti fizika, atomfizika, többek közt a magreakció, magtechnika, valamint energetika köréből. Az egyes rovatokban az olvasó anyagot talál a szilárd testek fizikájáról, villamosságtanról és a mágnesség elméletéről, az elektronikáról, rádiófizikáról és optikáról.

A fizikai referáló folyóirat a referált anyag teljességére nézve jelentősen felülmúlja a külföldi fizikai referáló folyóiratokat — a »British Abstracts«, »Science Abstracts« és »Physikalische Berichte« címűeket.

1954 októberében az Intézet megindította a »Geológia és földrajz« című új referáló folyóiratsorozatot. Ehhez hasonló folyóiratot más országban nem találunk. Havonta egyszer jelenik meg a fizikai folyóirattal azonos terjedelemben. A folyóirat két részre — geológia és földrajz — tagolódik.

A következő két referáló folyóiratsorozat tárgya a két legrégebb és legnagyobb tudományág: a kémia és a biológia.

A »Kémia« című referáló folyóiratot kezdetben évenként 24-szer megjelenő, egyenként 20 ív terjedelmű kiadványnak terveztük. A gyakorlat bebizonyította, hogy még ez a terjedelem sem biztosítja az egész kémiai irodalom felölését. Ezért 1955. január 1-től kezdve a »Kémia« című folyóirat egy-egy számának terjedelmét 24 ívre emeltük fel, a »Biokémia« című rovatot pedig önálló, 6 ív terjedelmű füzeté alakítottuk át, amely ugyanolyan időközökben jelenik meg, mint a »Kémia«. A »Kémia« eddig megjelent 29 száma 51 047 publikációt tartalmaz.

A folyóirat megvilágítja a modern kémia összes területeit, ideértve a fizikai, analitikai, szerves és szervetlen kémiát, a geokémiát és hidrokémiát, a kémiai technológiát és a korrózió, valamint az ellene való védekezés kérdéseit.

A folyóirat külön része foglalkozik az általános laboratóriumi technikával, a vegyipari eljárásokkal és berendezésekkel, munkavédelmi és egészségügyi technikával.

A »Kémia« című folyóirat a publikált anyag mennyiségére nézve csak kevéssel marad a világ legrégebb referáló folyóiratai — a »Chemisches Zentralblatt« és a »Chemical Abstracts« mögött.

A »Biológia« című referáló folyóirat első ízben 1954 októberében jelent meg, havonta kétszer. Terjedelme közel akkora, mint a kémiai referáló folyóiraté — számonként 20 ív.

A folyóirat megvilágítja a biológia összes kérdéseit, továbbá a mezőgazdaság és az orvostudomány biológiai alapjait. Külön rovatok referálják a mikrobiológiával, vírusológiával, botanikával és növénytermesztéssel, állattannal és paleontológiával, az ember és az állatok morfológiájával és fiziológiájával, onkológiával, gyógyszerattal, az állattenyésztés biológiai alapjával és az állatorvostudománnyal foglalkozó irodalmat. Egy-egy szám 2000 vagy több cikk- és szabadalmi referátumot, könyvek és disszertációk bibliográfiai leírását tartalmazza.

A szovjet referáló folyóiratok az olvasók széles körének — tudományos kutatóintézetek, laboratóriumok, kutatóállamások, védett területek és más tudományos intézmények munkatársainak; egyetemi és főiskolai tanároknak, aspiránsoknak, egyetemek és főiskolák felső évfolyamain hallgatóinak szólnak. A »Biológia« című folyóirat nagy érdeklődésre tart számot az agronómusok, állattenyésztők, állatorvosok és középiskolai biológia-tanárok körében is. A kémiai, mechanikai, fizikai és részben a matematikai folyóirat viszont a tervezőintézetek és az üzemek mérnökei és műszaki személyzete körében is olvasókra talál.

A referáló folyóiratok kiadásra kerülő sorozataiban az olvasó kimerítő anyagot talál az őt érdeklő kérdésekre (az adott sorozat profiljának megfelelően), 1953-tól kezdve. Természetes, hogy a referálás teljessége nem meríthető ki egy évfolyammal, ehhez 2—3, esetleg több év kell. A nagy tapasztalattal és jó szakértői gárdával rendelkező »Chemical Abstracts« 1952-es évfolyamában az 1952-ben megjelent cikkek referátumai az összes referátumok 39%-át, az 1951-ben megjelent cikkek referátumai 42%-át, az 1950-ben megjelent cikkek referátumai 10%-át, az 1949-ben és még előbb megjelent cikkek referátumai az összes referátumok 9%-át tették ki. Ahhoz azonban, hogy a legfontosabb anyagokat a leggyorsabb idő alatt referálhassuk, a feldolgozás különleges rendszerét dolgoztuk ki. Ezt a rendszert kiterjesztettük az összes szovjet és népi demokratikus folyóiraatra, valamint a 300 legértékesebb más országbeli tudományos folyóiraatra.

A természettudományokat és a fizikai-matematikai tudományokat felölelő hét referáló folyóiratsorozat rövid idő alatt megvalósított kiadása a szovjet kultúra nagy eredménye. Minden bizonnyal elő fogja mozdítani a hazai tudomány és technika gyors felvirágzását.

A Tudományos Tájékoztató Intézet 1955-ben hozzáfog második feladatának — új műszaki referáló folyóiratsorozatok kiadásának megvalósításához. Munkatársaink tudományos tájékoztató szolgálatban szerzett tapasztalatai biztosítják a feladat sikeres végrehajtását is.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA 1955. ÉVI NAGYGYÜLÉSÉNEK PROGRAMJA

(1955. V. 23-tól V. 29-ig)*

Együttes ülések

- Május 23-án, hétfőn délelőtt 10 órakor :
Rusznayk István akadémikus :
Elnöki megnyitó
Friss István levelező tag :
Népgazdaságunk fejlődésének üteméről
- Május 23-án, hétfőn délután 1/24 órakor :
Lukács György akadémikus :
Az esztétikai visszatükrözés problémája
- Május 24-én, kedden délelőtt 10 órakor :
Kodály Zoltán akadémikus :
Szentirmaytól Bartókig
- Május 24-én, kedden délután 1/24 órakor :
Kovács István levelező tag :
A Központi Fizikai Kutató Intézet szerepe a felszabadulás utáni magyar fizikai kutatás kialakításában
- Május 27-én, pénteken délután 1/24 órakor :
Záróülés
Főtitkári beszámoló
Kitüntetések adományozása

Az együttes ülések helye :
Magyar Tudományos Akadémia Díszterem
(Bp. V. Akadémia u. 2.)

Osztályülések

Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya

- Május 25-én, szerdán délelőtt 10 órakor :
Bóka László levelező tag :
Osztálytitkári beszámoló

* A Nagygyűlés részletes ismertetését a következő számunkban közöljük.

Május 25-én, szerdán délután $\frac{1}{2}$ óraker:

Kniezsa István akadémikus:

A magyar állami és jogi terminológia eredete

Május 26-án, csütörtökön délelőtt 10 óraker:

Turóczi-Trostler József akadémikus:

Petőfi világirodalmi jelentősége

Az előadások helye:

ELTE Jogtudományi Kar díszterem

(Bp. V. Egyetem tér 1—3. sz.)

Társadalmi- és Történeti Tudományok Osztálya

Május 25-én, szerdán délelőtt 10 óraker:

Mátrai László levelező tag:

Osztálytitkári beszámoló

Május 26-án, csütörtökön délután 4 óraker:

Székely Endréné, a neveléstudományok kandidátusa:

A szovjet pedagógia tudományos eredményeinek alkotó felhasználása a magyar pedagógiai tudományban

Az előadások helye:

Marx Károly Közgazdaságtud. Egy. I. sz.
tanterem

(Bp. IX. Dimitrov tér 8.)

Matematikai és Fizikai Tudományok Osztálya

Május 25-én, szerdán délután 4 óraker:

Hajós György akadémikus:

Osztálytitkári beszámoló

Május 26-án, csütörtökön délelőtt 10 óraker:

Egerváry Jenő akadémikus:

A függőhidak elméletének megalapozása és felépítése a matrix-számítás segítségével

Május 26-án, csütörtökön délután 4 óraker:

Rédei László levelező tag:

Hazai vizsgálatok a véges csoportok elméletében

Fuchs László, a matematikai tudományok doktora:

Magyar kutatók eredményei a végtelen csoportok elméletében

Az előadások helye:

Bólyai János Matematikai Társulat,
előadóterem

(Bp. V. Reáltanoda u. 13—15. sz.)

Május 27-én, pénteken délelőtt 11 órakor :

Simonyi Károly, a fizikai tudományok kandidátusa :

Magfizikai gyorsító berendezések tervezésének és kivitelezésének néhány problémája

Az előadás helye :

Magyar Tudományos Akadémia díszterem
(Bp. V. Akadémia utca 2. sz.)

Agrártudományok Osztálya

Május 25-én, szerdán délelőtt 9 órakor :

Somos András levelező tag :

Osztálytitkári beszámoló

Május 25-én, szerdán délután 3 órakor :

Schandl József levelező tag :

Szarvasmarha tenyésztésünk termelékenységének fokozása

Május 26-án, csütörtökön délelőtt 9 órakor :

Porpáczy Aladár levelező tag :

A heterózis-nemesítés kertészeti vonatkozásai

Május 26-án, csütörtökön délután 3 órakor :

Somos András levelező tag :

Öntözéses zöldségtermesztés irányelvei

Május 27-én, pénteken délelőtt 9 órakor :

Lelley János, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa :

A gabonafélék nemesítésének és a terméseredmények gyors növe-
lésének tudományos kérdései

Az előadások helye :

Műszaki- és Természettudományi Egyesü-
letek Szövetsége, díszterem
(Bp. V. Rudas László u. 45. sz.)

Május 27-én, pénteken délelőtt 9 órakor :

Sóos István, a mezőgazdasági tudományok doktora :

A gyümölcs- és szőlőtermesztés rekonstrukciós problémái

Az előadás helye :

Kertészeti Főiskola
(Bp. XI. Ménesi út 44—46. sz.)

Biológiai- és Orvosi Tudományok Osztálya

Május 25-én, szerdán délelőtt 10 órakor :

Törő Imre akadémikus :

Osztálytitkári beszámoló

Május 25-én, szerdán délután 4 órakor :

Molnár Béla, az orvostudományok kandidátusa :

Az antibiotikumok a sebészetben

Május 26-án, csütörtökön délelőtt 10 órakor :

Bárczi Gusztáv :

A magyar gyógypedagógia a pavlovi fiziológia szemléletében

Május 26-án, csütörtökön délután 4 órakor :

Haynal Imre akadémikus :

Hypophysishypotalamus rendszer correlatiojának zavarán alapuló kórképek

Május 27-én, pénteken délelőtt 10 órakor :

Maucha Rezső akadémikus :

A fotoszintézis jelentősége a vizek potenciális termelésének meghatározásakor

Az előadások helye :

Orvosegészségügyi Szakszervezet
Semmelweis-székház, előadóterem
(Bp. VIII. Szentkirályi utca 21.)

Műszaki Tudományok Osztálya

Május 25-én, szerdán délelőtt $\frac{1}{2}$ 10 órakor :

Hevesi Gyula levelező tag :

Osztálytitkári beszámoló

Az előadás helye :

Magyar Tudományos Akadémia,
díszterem
(Bp. V. Akadémia u. 2.)

Május 25-én, szerdán délután 3 órakor :

Geleji Sándor akadémikus :

A nagy alakváltozásokkal járó képlékeny fémalakítás mechanikájának továbbfejlesztése

Fonó Albert levelező tag :

Acéliparunk hőenergia gazdálkodásának feladatai

Az előadás helye :

Magyar Tudományos Akadémia,
felolvasó terem
(Bp. V. Akadémia u. 2.)

Május 26-án, csütörtökön délután 5 órakor :

Major Máté levelező tag :

Az építészet dialektikája. Az építészmélet-kutatás eddigi eredményei

Az előadás helye :

Magyar Tudományos Akadémia,
díszterem
(Bp. V. Akadémia u. 2.)

Május 26-án, csütörtökön délelőtt 10 órakor :

Egerváry Jenő akadémikus :

A függőhidak elméletének megalapozása és felépítése a matrix-számítás segítségével

Az előadás helye :

Bólyai János Matematikai Társ.
előadóterem

(Bp. V. Reáltanoda u. 13—15. sz.)

Május 27-én, pénteken délelőtt $\frac{1}{2}$ 10 órakor :

Heller László levelező tag :

Atomerőművek felépítésével kapcsolatos új termodinamikai szempontok és lehetőségek

Május 27-én, pénteken délelőtt 11 órakor :

Simonyi Károly, a fizikai tudományok kandidátusa :

Magfizikai gyorsító berendezésének, tervezésének és kivitelezésének néhány problémája

Az előadás helye :

Magyar Tudományos Akadémia,
díszterem

(Bp. V. Akadémia u. 2. sz.)

Kémiai Tudományok Osztálya

Május 25-én, szerdán délelőtt 10 órakor :

Erdei László levelező tag :

Osztálytitkári beszámoló.

Az előadás helye :

Magyar Tudományos Akadémia,
felolvasóterem

(Bp. V. Akadémia u. 2. sz.)

Május 25-én, szerdán délután $\frac{1}{2}$ 4 órakor :

Varga József akadémikus :

Aszfaltos kőolaj hőbontása oldószer és hidrogén jelenlétében

Május 26-án, csütörtökön délelőtt 10 órakor :

Erdei László levelező tag :

Differenciáltermogravimetria.

Schulek Elemér akadémikus :

Adatok a kén hidrolíziséhez és a poliszulfidok kémiájához.

Az előadások helye :

Magyar Tudományos Akadémia,
díszterem

(Bp. V. Akadémia u. 2. sz.)

A TUDOMÁNYOS MINŐSÍTŐ BIZOTTSÁG HIREI

(Új doktorok és kandidátusok)

Hegedüs Lajos

1955. március 23-án védte meg »Eszközfonetikai vizsgálatok a magyar nyelvjárások és a köznyelv köréből« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei :

Gáldi László, a nyelvészeti tudományok doktora,

Benkő Loránd, a nyelvészeti tudományok kandidátusa.

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : *Bárczi Géza* akadémikus

Titkár : *Papp István*, a nyelvészeti tudományok kandidátusa

Tagok : *Mészöly Gedeon*, a nyelvészeti tudományok doktora

Klemm Imre, a nyelvészeti tudományok kandidátusa

Tompa József, a nyelvészeti tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a nyelvészeti tudományok kandidátusává minősítette.

Király Péter

1955. március 30-án védte meg »A kelet-szlovák nyelvjárás nyomtatott emlékei« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei :

Kniezsa István akadémikus

Hadrovics László, levelező tag.

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : *Tamás Lajos*, levelező tag

Titkár : *Sulán Béla*, a nyelvészeti tudományok kandidátusa

Tagok : *Gáldi László*, a nyelvészeti tudományok doktora

Hajdu Péter, a nyelvészeti tudományok kandidátusa

Moór Elemér, a nyelvészeti tudományok kandidátusa.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a nyelvészeti tudományok kandidátusává minősítette.

Sz. Kispál Magdolna

1955. április 12-én védte meg »A manysi igenév mondattana« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei :

Fokos-Fuchs Dávid, a nyelvészeti tudományok kandidátusa

Kálmán Béla, a nyelvészeti tudományok kandidátusa.

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : *Lakó György*, levelező tag

Titkár : *Hajdu Péter*, a nyelvészeti tudományok kandidátusa

Tagok : *Mészöly Gedeon*, a nyelvészeti tudományok doktora
Némethné Sebestyén Irén, a nyelvészeti tudományok kandidátusa

Korompai Bertalan középiskolai tanár

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a nyelvészeti tudományok kandidátusává minősítette.

Nagy Sándor

1955. január 31-én védte meg »A didaktika alapfogalmai és a tanítási óra felépítésének kérdései« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei :

Tettamanti Béla, a neveléstudományok kandidátusa

Székely Endréné, a neveléstudományok kandidátusa.

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : *Fogarasi Béla* akadémikus

Titkár : *Ágoston György*, a neveléstudományok kandidátusa

Tagok : *Kardos Lajos*, a neveléstudományok kandidátusa

Bóka László, levelező tag

Oroszlán Zoltán, a művészettörténeti tudományok kandidátusa

Jausz Béla egyetemi tanár

Szokolosky István főiskolai igazgató

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a neveléstudományok kandidátusává minősítette.

Szász Gábor

1955. március 18-án védte meg »A hálóméleti komplementer-fogalom általánosításairól« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei :

Fuchs László, a matematikai tudományok doktora

Szele Tibor, a matematikai tudományok doktora.

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : *Rédei László*, levelező tag

Titkár : *Kertész Andor*, a matematikai tudományok kandidátusa

Tagok : *Hajós György* akadémikus

Turán Pál akadémikus

Kalmár László, levelező tag

Szép Jenő, a matematikai tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a matematikai tudományok kandidátusává minősítette.

Makkai Endre

1955. március 18-án védte meg »Homogén lineáris differenciál-egyenletrendszerek egy osztálya és annak vizsgálata a matrixszámítás segítségével« című doktori értekezését.

Az értekezés opponensei:

Egerváry Jenő akadémikus

Turán Pál akadémikus

Császár Ákos, a matematikai tudományok doktora

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök: *Szőkefalvy Nagy Béla*, levelező tag

Titkár: *Fuchs László*, a matematikai tudományok doktora

Tagok: *Alexiüs György* akadémikus

Kalmár László, levelező tag

Péter Rózsa, a matematikai tudományok doktora

Fejes Tóth László, a matematikai tudományok doktora

Rényi Alfréd, levelező tag

Hajós György akadémikus

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezettet a matematikai tudományok doktorává minősítette.

Rapcsák András

1955. április 1-én védte meg »Differenciálinvariánsok teljes rendszere a reguláris Gartan-térben« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Hajós György akadémikus

Varga Ottó, levelező tag

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök: *Egerváry Jenő* akadémikus

Titkár: *Vincze István*, a matematikai tudományok kandidátusa

Tagok: *Gallai Tibor*, a matematikai tudományok kandidátusa

Szőkefalvy-Nagy Béla, levelező tag

Szász Pál, a matematikai tudományok kandidátusa

Rényi Alfréd, levelező tag

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezettet a matematikai tudományok kandidátusává minősítette.

Juhász Balázs

1955. március 29-én védte meg »Az epeutak fiziologiája« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Went István, levelező tag

Kovács Jenő, az állatorvostudományok doktora

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök: *Mócsy János* akadémikus

Titkár: *Kemény Armand*, az állatorvostudományok kandidátusa

Tagok : *Manninger Rezső* akadémikus
Kotlán Sándor akadémikus
Urbányi László, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa
Kuthy Sándor, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa
Kovács Gyula, az állatorvostudományok kandidátusa
A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett az állatorvostudományok kandidátusává minősítette.

Papp Károly

1955. április 28-án védte meg »A diafixatio« című kandidátusi értekezését.
Az értekezés opponensei :

Hedri Endre, az orvostudományok kandidátusa

Rubányi Pál, az orvostudományok kandidátusa

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : *Molnár Béla*, az orvostudományok kandidátusa

Titkár : *Horváth Boldizsár*, az orvostudományok kandidátusa

Tagok : *Haranghy László*, az orvostudományok doktora

Krompecher István, az orvostudományok doktora

Zinner Nándor, az orvostudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett az orvostudományok kandidátusává minősítette.

Ivicsics Lajos

1955. március 24-én védte meg »Hosszanti átfolyású ülepítőmedencék áramlástanai vizsgálata« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei :

Bogárdi János, a műszaki tudományok doktora

Károlyi Zoltán, a műszaki tudományok kandidátusa

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : *Vendl Aladár* akadémikus

Titkár : *Salamin Pál*, a műszaki tudományok kandidátusa

Tagok : *Mosonyi Emil*, levelező tag

Maucha Rezső, levelező tag

Lampl Hugó, a műszaki tudományok kandidátusa

Lászlóffy Woldemár, a műszaki tudományok kandidátusa

Szilágyi Gyula, a műszaki tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a műszaki tudományok kandidátusává minősítette.

Csanádi György

1955. április 18-án védte meg »A járműpark gazdaságos üzemeltetésének egyes kérdései a vasúti áruszállításnál« című doktori értekezését.

Az értekezés opponensei :

Verebély László, levelező tag

Vásárhelyi Boldizsár, a műszaki tudományok doktora

Hajnóczy László, a műszaki tudományok kandidátusa

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : *Széchy Károly*, levelező tag

Titkár : *Major Máté*, levelező tag

Tagok : *Hevesi Gyula*, levelező tag

Mosonyi Emil, levelező tag

Pattantyus A. Géza, levelező tag

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a műszaki tudományok doktorává minősítette.

Gerő László

1955. április 28-án védte meg »A magyar várépítészet fejezetei« című kandidátusi disszertációját.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a műszaki tudományok kandidátusává minősítette.

Vigh Ferenc

1955. március 7-én védte meg »Újabb kutatási eredmények a karsztvíz és egyéb bányavizek elleni védekezés terén« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei :

Vendel Miklós, levelező tag

Zambó János, a műszaki tudományok kandidátusa

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : *Tarján Gusztáv*, levelező tag

Titkár : *Konrád Ödön*, a műszaki tudományok kandidátusa

Tagok : *Esztó Péter*, a műszaki tudományok doktora

Tárczy Hornoch Antal akadémikus

Mazalán Pál, a műszaki tudományok kandidátusa

Schmidt E. Róbert, a műszaki tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a műszaki tudományok kandidátusává minősítette.

Tuzson Pálné

1955. április 5-én védte meg »A papírkromatográfia jelentősége a digitális glükozidák és anyarozsalkaloidák analitikájában« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei :

Schulek Elemér akadémikus

Csolnoky László, a kémiai tudományok doktora

Kiküldött bírálóbizottság :

Elnök : *Szabó Zoltán*, levelező tag

Titkár : *Rózsa Pál*, a gyógyszerészeti tudományok kandidátusa

Tagok : *Erdey László*, levelező tag

Vargha László, levelező tag

Vastagh Gábor, a kémiai tudományok doktora

Végh Antal, a kémiai tudományok kandidátusa

Flóderer István, a gyógyszerészeti tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezettet a kémiai tudományok kandidátusává minősítette.

Barna Péter

1955. március 22-én védte meg »Büntetőjogi ismeretek« c. értekezését.

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezettet a jogi tudományok kandidátusává minősítette.

Kocsis József

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezettet a Szovjetunióban szerzett diplomája alapján a műszaki tudományok kandidátusává minősítette.

TARTALOMJEGYZÉK

<i>Fogarasi Béla</i> akadémikus : Lenin és a tudomány.....	225
<i>Manninger Rezső</i> akadémikus : A Német Mezőgazdasági Akadémia állattenyésztési és állatorvosi Kongresszusa	240
<i>Marx György</i> , a fizikai tudományok kandidátusa : Albert Einstein emlékülés Berlinben	243
<i>P. I. Nyikityin</i> , a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Tudományos Tájékoztató Intézetének h. igazgatója : Új referáló folyóiratok	248
A Magyar Tudományos Akadémia 1955. évi Nagygyűlésének programja	254
A Tudományos Minősítő Bizottság hírei (Új doktorok és kandidátusok).....	259

СОДЕРЖАНИЕ

Академик <i>Бела Фогараш</i> : В. И. Ленин и наука	225
Академик <i>Резжé Маннингер</i> : Съезд по вопросам животноводства и ветеринарии Немецкой Академии Сельскохозяйственных Наук	240
Кандидат физических наук <i>Дьёрдь Маркс</i> : Заседание в Берлине, посвященное памяти Альберта Эйнштейна	243
Зам. директора Института Научной Информации Академии Наук СССР <i>П. И. Никитин</i> : Новые реферативные журналы	248
Программа Годичного Заседания Венгерской Академии Наук в 1955 г	254
Известия Высшей Квалификационной Комиссии (Новые доктора и кандидаты наук)	259

A kiadásért felel az Akadémiai Kiadó igazgatója

Műszaki felelős: Farkas Sándor

A kézirat beérkezett: 1955. V. 31. — Terjedelem: 3¹/₂ (A/5) ív

36700/55 Akadémiai Nyomda, Gerlóczy-u. 2. Felelős vezető: ifj. Puskás Ferenc

Felelős szerkesztő : Bognár Rezső

Technikai szerkesztő : Szántó Lajos

Szerkesztőség : Budapest, V., Akadémia u. 2. Távbeszélő: 127-069

Kiadóhivatal : Budapest, V., Alkotmány u. 21. Távbeszélő: 111-010

Egyes szám ára : 3 Ft

Előfizetés egy évre : 36 Ft. (Az Akadémia tagjai tagilletményként kapják)

Csekk számla : 04-878-111-46

Egyes szám ára : 3,— Ft

50024

AKADÉMIAI
ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBÍZÁSÁBÓL
SZERKESZTI

BOGNÁR REZSŐ
FŐTITKÁR

JÚLIUS—AUGUSZTUS

LXII. KÖTET — 512. SZÁM

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
BUDAPEST, 1955

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

SZERKESZTI: BOGNÁR REZSŐ

LXII. KÖTET, 1955

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA 1955. ÉVI CXIV. NAGYGYŰLÉSE

A Magyar Tudományos Akadémia 1955. május 23–29. között tartotta meg CXIV. Nagygyűlését. A Nagygyűlés együttes üléssel kezdődött, amelyet az Akadémia Disztermében tartottak meg.

Az együttes ülésen megjelent: Gerő Ernő, a Magyar Dolgozók Pártja Politikai Bizottságának tagja, a Minisztertanács első elnökhelyettese; Rónai Sándor az Országgyűlés elnöke; Nagy Dániel, a Népköztársaság Elnöki Tanácsának elnökhelyettese. Ott volt az MDP Központi Vezetőségének és a Minisztertanácsnak több tagja és a magyar tudományos és kulturális élet számos kiváló képviselője.

Részt vettek az ülésen az Akadémia Nagygyűlésére hazánkba érkezett külföldi tudósküldöttségek tagjai. Jelen volt az ülésen több budapesti diplomáciai képviselő vezetője és tagja.

Rusznayák István elnök megnyitója

(1955. május 23. délelőtt 11 óra.)

Tisztelt Akadémia! Kedves Hallgatóm!

Akadémiánk minden évben megrendezi Nagygyűlését, amelyen beszámol az elmúlt év tudományos és tudományszervező munkájának eredményeiről, feltárja a felmerülő problémákat és nehézségeket, bírálatot kér és önkritikát gyakorol hibái felett és állást foglal a jövődó tennivalók tekintetében. Akadémiánk újjászervezése óta Nagygyűléseink egyre inkább a hazai tudomány ünnepi eseményévé válnak, amelyeken nemcsak az Akadémia tagjai vesznek részt, hanem azok a széles rétegei a tudományos és termelő munkának is, akik az Akadémia körül csoportosulnak.

Idei Nagygyűlésünk, amelyik számszerűen a CXIV. Nagygyűlés, még az eddigieknél is nagyobb ünnepi jelleggel bír. Hazánk fejlődésének, népünk életének és tudományos munkánknek egészen rendkívüli periódusába esik.

Az idei esztendő az, amikor büszkén és meglelégedéssel tekinthetünk vissza első öt éves tervünk befejezésére, amely jelentős lépéssel vitte előbbre hazánkat a szocialista iparosítás és kulturális felemelkedés útján. Az idei esztendő az, amikor egyre határozottabban rajzolódnak ki a második öt éves terv körvonalai, amelynek tudományos részét nekünk kell még az ideén kidolgozni. De nemcsak hazai viszonylatban nagy jelentőségű az idei év és különösen az elmúlt hetek és hónapok. A varsói barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási egyezmény megkötése, az osztrák államszerződés

létrejött, a bandungi értekezlet, amely jelentős lépés az elnyomott, gyarmatosított országok szabadságharcában, a négyhatalmi értekezlet várható megvalósulása és még számos más esemény a békeharcnak és ezzel a mi békeharcunknak is olyan sikereit jelentik, amelyek mindnyájunkban fokozzák azt a reménységet, hogy végül is a népek békeakarata fog győzni az imperialista háborús uszítók felett, az élet fog győzni a halál felett.

Ezt a bizakodásunkat nem ingathatják meg még olyan események sem, mint például azok a kísérletek, amelyek a német militarizmus és revans-törekvések támogatására történtek az év elején.

Egyre világosabbá válik, hogy az erőfölény azoknak az oldalán van, akik a dolgozó nép százmillióinak akaratára támaszkodnak és nem azoknál, ahol a kizsákmányolás, az elnyomás és a butítás eszközeivel próbálják a minden tisztességes emberben mélyen gyökerező békevágyat elnyomni.

Mindezen fontos eseményeken túl idei Nagygyűlésünknek különleges jelentőséget ad az a körülmény, hogy olyan időpontra esik, amely ünnep minden hazáját szerető magyar ember számára: hazánk felszabadulásának 10. évfordulója esztendejére. Akadémiánk külön ünnepi ülésen méltatta ez év április 1-én felszabadulásunk nagy jelentőségét. Megemlékeztünk arról, hogy mit jelent mindannyiunk számára a Szovjetunió áldozatokat nem kímélő győzelmes segítsége, rámutattunk, hogy ez a segítség nem szűnt meg felszabadulásunk tényével, mert a Szovjetunió nemcsak a szabad és boldog fejlődés előfeltételeit teremtette meg számunkra, hanem azóta is állandóan, szinte napról-napra érezzük azt a segítséget, amelyet tőle politikai, gazdasági, ideológiai, kulturális és tudományos téren egyaránt kapunk.

A 10 év előtti események felidézése, valamint a 10 év óta lezajlott küzdelmeknek eredménye, de még nehézségeknek és hibáknak feltárása is erőt és bizakodást ad mindnyájunknak a további munkához. Ezek az érzések állandóan élnek bennünk és éppúgy nem fognak megszűnni, mint a köszönet és a hála érzése sem nagy barátunk, a Szovjetunió iránt.

Érzéseink állandó voltát bizonyítja az is, hogy idei Nagygyűlésünk szintén a 10 éves felszabadulás emlékének a jegyében fog lezajlani. Osztálytitkári beszámolóink, a főtitkári beszámoló nemcsak az elmúlt év eseményeiről fognak megemlékezni, hanem fel fogják ölelni az egész 10 év munkáját. Nagygyűlésünk végére pedig meg fog jelenni Akadémiánk ünnepi kiadványa »A magyar tudomány 10 éve« címmel, amellyel úgy érezzük, tanúságot tehetünk pártunk, kormányunk és egész dolgozó népünk felé, hogy igyekeztünk méltóak lenni a belénk helyezett bizalomhoz, mindahhoz a támogatáshoz s megbecsüléshez, amelyben a magyar tudósok és a magyar tudomány e 10 év alatt részesültek.

A magyar tudomány előtt óriási lehetőségek állanak, éppúgy, mint hazánk és egész dolgozó népünk előtt. Soha nem fogjuk elfelejteni, hogy ez a fejlődés milyen mélypontról indult ki és kiknek és minek köszönhetjük azt, amit elértünk és a jövőben el fogunk érni. Legyen idei Nagygyűlésünk ennek a gondolatnak a szimbóluma. Mutassuk meg az egész világnak, hogy hogyan fejlődik egy szabad nép, amely egy nagy közösség tagjaként a Szovjetunió, a népi Kína és a baráti népi demokráciák körében kemény munkával, a jövőbe vetett hittel érvényesíteni tudja mindazt a lehetőséget, amelyet számára a béke biztosít.

Ezzel a Magyar Tudományos Akadémia CXIV. Nagygyűlését megnyitom.

A BARÁTI ORSZÁGOK TUDOMÁNYOS AKADÉMIAI DELEGÁCIÓINAK VEZETŐI ÜDVÖZLIK A NAGYGYŰLÉST

Rusznnyák István elnöki megnyitója után elsőként *J. N. Pavlovszkij* akadémikus, zoológus, a Szovjetunió Tudományos Akadémiája küldöttségének vezetője szólalt fel:

— Engedjék meg, hogy a Szovjetunió Tudományos Akadémiája nevében melegen üdvözöljem a Magyar Tudományos Akadémiát Nagygyűlése alkalmából — mondotta többek között. — A szovjet tudósok szívből kívánnak a testvéri Magyarország tudósainak sok sikert hazájuk és az egész haladó emberiség érdekében kifejtett alkotó munkásságukban.

A szovjet tudomány művelői örömmel könyvelik el és kellően értékelik a magyar tudósoknak az egész világ tudománya fejlődéséhez tett hozzájárulását.

Igen örvendetes a tudományos együttműködés, a kapcsolatok megszilárdulása és további kiterjedése a Szovjetunió és a Magyar Népköztársaság tudósai között. A szovjet és a magyar tudósok alkotó kapcsolata immár tradícióvá vált és jelentős mértékben hozzájárult országaink tudományának fejlődéséhez. A szovjet—magyar tudóscserék békeszerető népeink baráti és kulturális kapcsolatát erősítik.

Fejlődjék és erősödjék a megbonthatatlan szovjet-magyar barátság Marx—Engels—Lenin—Sztálin győzedelmes zászlaja alatt! Fejlődjék és erősödjék a szovjet és a magyar tudósok baráti kapcsolata!

Teng Su-Csün, a Kínai Tudományos Akadémia mikológiai és fitopatológiai laboratóriumának helyettes igazgatója a Kínai Tudományos Akadémia és a kínai tudományos dolgozók üdvözlését tolmácsolta.

Hangsúlyozta, hogy a Magyar Népköztársaság és a Kínai Népköztársaság tudósainak kölcsönös látogatásai, a különböző tudományos kiadványok megismerése jelentősen hozzájárult a két ország tudományos kapcsolatának és együttműködésének megerősítéséhez.

Stanislaw Mazur akadémikus, matematikus a Lengyel Tudományos Akadémia képviselőjében üdvözölte a Nagygyűlést.

— Akadémiáink már régóta szorosan együttműködnek, több fontos vállalkozást végeznek együttesen — mondotta. — Remélem, hogy akadémiáinknak nemrég megkötött együttműködési megállapodása számos új eredményt fog hozni a két ország tudósainak együttműködésében.

J. Vasatko akadémikus, vegyész, a Csehszlovák Tudományos Akadémia és a Szlovák Tudományos Akadémia nevében köszöntötte a Nagygyűlést. Hangsúlyozta, hogy a Csehszlovák Köztársaság tudományos dolgozói lelkesedéssel figyelik a magyar dolgozók alkotó munkájának eredményeit és további sikereket kívánnak tevékenységükhöz.

A Német Tudományos Akadémia nevében *Erich Correns* akadémikus köszöntötte a Nagygyűlést.

— Nagy megtiszteltetés számomra, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Nagygyűlése alkalmával én is tolmácsolhatom a berlini Német Tudományos Akadémia legjobb kívánságait. Megállapíthatjuk, hogy a két aka-

démia között a múltban is mindig fennálló jó és baráti kapcsolatok az utóbbi időben még jobban megerősödtek és elmélyültek.

A mi akadémiánk, amely össznémet intézmény, különösen nagy jelentőséget tulajdonít a többi akadémia barátságának és segítségének, mert hazám áldatlan kettéosztottsága benne is élesen tükröződik vissza. A német kérdés békés rendezése akadémiánk szempontjából is életkérdés. Ezért hálaadás vagyunk minden segítségért és támogatásért, amelyben a Magyar Tudományos Akadémia részéről is részesülünk.

Nicolae Lupu román akadémikus, belgyógyász, annak a reményének adott kifejezést, hogy a magyar tudósokkal való mostani találkozás is elősegíti a Magyar és a Román Népköztársaság tudományos kapcsolatának további elmélyítését.

Aszen Hadziolov, a Bolgár Tudományos Akadémia főtitkára, a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja, üdvözetében a többi között a következőket mondotta:

— A Bolgár Tudományos Akadémia nagy érdeklődéssel figyeli a magyar tudományos élet eredményeit és a Magyar Tudományos Akadémia sikereit, amelyek őszinte örömmel töltik el a bolgár tudósokat. Örömmel hallottunk azokról az eredményekről, amelyeket a tudományos munka szervezése és a tudományos kutatás területén a Magyar Tudományos Akadémia az eltelt években elért.

Hozzon e Nagygyűlés a Magyar Népköztársaság szocialista építőmunkáját elősegítő határozatokat. Szolgálják ezek a határozatok az állandóan erősödő testvéri együttműködést és kölcsönös segítséget a népi demokratikus országok tudományos akadémiai és népei között, a nagy Szovjetunió vezetésével az egész világ békéjéért folyó harc megerősödése érdekében.

Ge Ün-san akadémikus, a Mezőgazdasági Kutató Intézet igazgatója, a Koreai Tudományos Akadémia üdvözetét tolmácsolta. Köszönetet mondott a koreai népnek nyújtott testvéri támogatásért. Hangsúlyozta: hazája tudományának további fejlesztésében igen jelentős a Szovjetunió és a népi demokratikus országok tudományos életével való kapcsolat.

Az Albán Tudományos Intézet levélben kívánt jó munkát a Nagygyűlésnek.

*

Az elnöki megnyitó és a külföldi vendégek üdvözlő beszédei után kezdetét vették a kétnapos együttes ülések.

Az együttes üléseken előadást tartott:

Friss István lev. tag: Népgazdaságunk fejlődési üteméről.

(Megjelent az M. T. A. Társadalmi- és Történeti Osztályának *Közleményei* 1955. VI. kötet 3—4. számában.)

Kodály Zoltán akadémikus: Szentirmaytól—Bartókig.

(Megjelent az M. T. A. Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályának *Közleményei* 1955. VII. kötet 3—4. számában.)

Kovács István lev. tag: A Központi Fizikai Kutató Intézet (KFKI) szerepe a felszabadulás utáni magyar fizikai kutatás kialakulásában.

(Megjelent a M. T. A. Matematikai- és Fizikai Tudományok Osztályának *Közleményei* V. kötet 3. számában.)

Lukács György akadémikus: Az esztétikai visszatükrözés problémája.

(Megjelent az M. T. A. Társadalmi- és Történeti Osztályának *Közleményei* 1955. VI. kötet 3—4. számában.)

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA 1955. ÉVI CXIV. NAGYGYŰLÉSÉNEK ZÁROULÉSE

(1955. május 27-én, du. 4 órakor)

Elnöki megnyitó

Rusznayk István elnök :

Tisztelt Akadémia! Kedves Hallgatóim!

Akadémiánk CXIV. Nagygyűlése befejezte munkáját. Visszatekintve az elhangzott beszámolókra, tudományos előadásokra és vitákra megállapíthatjuk, hogy ezek hűen tükrözték tudományos életünk eredményeit, de hibáit is. A magyar tudomány a felszabadulás óta, de különösen Akadémiánk újjászervezése óta nagy eredményekre tekinthet vissza. Sokat tett hazánk felvirágztatásáért, népünk életszínvonalának és kulturális fejlődésének emeléséért. De még mindig nem tett eleget, úgy érezzük, hogy többet is tehattünk volna. Nem akarok elébe vágni annak az értékelő munkának, amelyet a Nagygyűlés után osztályaink és Akadémiánk Elnöksége hivatottak elvégezni, mégis azt hiszem, máris rámutathatunk néhány hiányosságra :

Sok területen a magyar tudomány elmaradt népgazdaságunk és kultúrforradalmunk szükségletei által kitűzött feladatok megoldásában. Nem mindig hallattuk eléggé szavunkat népünk sorsdöntő kérdéseiben, nem mindig adtuk meg államunknak azt a segítséget, amelyet a szocializmus építése érdekében megadni köteleességünk. A tudomány munkásainak, különösen pedig az Akadémia köré csoportosult tudósoknak feladata, hogy a természet és a társadalom törvényszerűségének fundamentális kérdéseit kidolgozva messze előre tekintsenek a fejlődés irányának és ütemének helyes megállapítására. Vigyáznunk kell arra, hogy a legmagasabb fokon művelt tudomány ne kerüljön prakticista szempontok uszályába és ne forgácsolódjék széjjel a mindennapos apró kérdésekkel való foglalkozásban. Ugyanakkor mindent meg kell tennünk, hogy elért eredményeink dolgozó népünk javára, az eddiginél hathatósabban nyerjenek felhasználást. A tudományos kérdések és problémák felismerése természetesen elsősorban tudósaink feladata, mégis kérnünk kell kormányunkat is, hogy a jövőben az eddiginél fokozottabban vegye igénybe a tudomány munkásait az állami feladatok megoldásában.

A Nagygyűlés hetében elhangzott osztálytitkári beszámolók hű képet adtak az egyes tudományágak helyzetéről és a legújabb eredményekről még külön igen értékes előadások is beszámoltak. Sajnos meg kell állapítanunk, hogy mind a beszámolókkal, mind az előadásokkal kapcsolatosan szenvedélyes elvi viták csak igen kevés esetben fejlődtek ki.

Jelentősen emelték Nagygyűlésünk színvonalát külföldi barátaink előadásai. Hadd köszönjem meg itt is aktív közreműködésüket, amellyel

nemcsak értékes segítséget adtak a magyar tudománynak és ezzel egész népünknek, hanem még szorosabbra fűzték azokat a baráti kapcsolatokat, amelyek országaink között évről-évre egyre szilárdabbá válnak.

Nagygyűlésünk időszakában ült össze az országgyűlés, hogy törvénybe iktassa a varsói barátsági együttműködési és kölcsönös segélynyújtási egyezményt. Ez a történelmi jelentőségű egyezmény döntő jelentőségű hazánk további nyugodt, békés fejlődése szempontjából. Biztosítja szabadságunkat, függetlenségünket, hazánkban a szocializmus építését és még jobban összekovácsoz bennünket a nagy Szovjetunióval, a népi Kínával és a többi baráti országgal. A magyar Országgyűlés által törvénybe iktatott varsói egyezmény Európa és a világ minden népének békéjét, biztonságát szolgálja.

Pártunk és kormányunk bizton számíthat a magyar tudósokra a békéért, hazánk szebb jövőjéért folytatott küzdelemben.

Mi magyar tudósok Arany Jánossal valljuk :

»Vess számot erőddelel és legjavát, amelyet
Leghasznosabbnak ítélisz, hazádnak szenteljed.«

Ezzel a Magyar Tudományos Akadémia 1955. évi CXIV. Nagygyűlésének záróülését megnyitom.

BESZÁMOLÓ AZ AKADÉMIA MUNKÁJÁRÓL ÉS FELADATAIRÓL

BOGNÁR REZSŐ mb. főtítkár

Tisztelt Nagygyűlés!

A Magyar Tudományos Akadémia munkájáról szóló beszámoló anyagának összeállítása szempontjából nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a döntő jelentőségű tényt, hogy idei nagygyűlésünket hazánk felszabadulása 10. évfordulójának évében tartjuk. A dicső Szovjetunió győzelmes Vörös Hadse-
rege hozta el számunkra a szabadságot, és a felszabadulás adta meg a lehető-
ségét annak, hogy dolgozó népünk kezébe vegye saját sorsának irányítását,
hogy társadalmi szervezetében, gazdasági és kulturális életében olyan gyökeres
változtatásokat kezdhessen el és valósíthasson meg, amelyek alapját képezik
hazánkban a szocializmus felépítésének.

A Magyar Tudományos Akadémiának hazánk felszabadulása 10. évfordu-
lója alkalmából rendezett ünnepi ülésén nagy vonásokban beszámoltunk azokról
az eredményekről, amelyeket az elmúlt 10 év alatt, felszabadulásunk első
10 esztendejében pártunk és kormányunk segítségével, dolgozó népünk
önzetlen és odaadó támogatásával tudományunk fejlesztésében elértünk.

»A magyar tudomány 10 éve« című jubileumi kiadványunkban, amely
mostani nagygyűlésünk idején jelent meg, részletesen összefoglaltuk a leg-
különbözőbb tudományterületek területén 10 év alatt elért eredményeinket.
Amikor összegezzük a 10 év eredményeit, és amikor 10 év távlatából lemérjük
nemcsak a gazdasági, politikai és kulturális életünk, hanem tudományunk
hatalmas fejlődését és eredményeit, lemérhetjük a hibákat és hiányosságokat
is, mert ezeknek segítségével tudjuk csak a fejlődést tovább biztosítani, és
ez a számvetés a tudományos munka területén és a tudományos eredmények
továbbfejlesztésében hasznos lesz számunkra.

Ez a mostani beszámoló többet akar nyújtani, mint kizárólag az elmúlt
év eredményeinek és munkáinak felsorolását és ismertetését. Nem törekedhetünk
azonban arra, hogy teljes képet adjunk az egész elmúlt 10 évről, mert hiszen
ez még az említett akadémiai kiadvány kereteit is meghaladná. Néhány olyan
fontosabb kérdést tárgyal és ölel fel a beszámoló, mely súlypontja volt eddigi
munkánknak és különösen az elmúlt esztendő munkájának. Annál inkább
szükség van erre, mert soron következő nagy feladata Akadémiánknak a
következő ötéves tudományos terv elkészítése és ennek teljesítése érdekében
az erők összpontosítása, a fő feladatok kijelölése. Beszámolómban ezzel a
kérdéssel még részletesebben fogok foglalkozni.

Tisztelt Záróülés!

Mielőtt az Akadémia egyes osztályainak, valamint intézeteinek, bizottságainak és egyéb szerveinek munkájára részletesebben kitérnék, azt szeretném néhány példával megvilágítani, hogy az elmúlt 10 év alatt a múlthoz képest mennyiben változott meg a tudományos munka jellege hazánkban, mik voltak az elvi jelentőségű sikerek és eredmények, amelyeket elsősorban a marxi-lenini párt tanításai és a szocialista szovjet tudomány példája, a szovjet tudósok személyes segítsége alapján elértünk és Akadémiánk munkájában érvényesíteni tudtunk. Mik voltak azok az új ismeretek, amelyek a tudomány és társadalom, a tudomány és világnézet összefüggéseit tárták fel számunkra, és amelyeket külön-külön egyéenként is megkezdtünk, vagy legalábbis megkíséreltünk tudományos munkánk előbbrevitele érdekében alkalmazni. Ezáltal mintegy párhuzamot szeretnék vonni a régi Akadémia és újjászületett Akadémiánk munkája, szervezeti formája és jellege között. Előre bocsátom azonban, hogy ez a párhuzam nem terjedhet ki minden részletkérdésre, és csupán néhány legkézenfekvőbb, mindannyiunk által ismert, de véleményem szerint lényegbevágóan fontos mozzanatot emelek ki.

Az elmúlt 10 év alatt mindannyiunk számára bizonyossá vált a modern tudományos munka kollektív volta, kollektív jellege. A tudomány művelése nem önálló, magános tudósok és tehetségek érdeklődése vagy kedvtelése, szenvedélye vagy passziója többé, nem elszigetelt egyéni tevékenység, hanem olyan kollektív alapokon nyugvó alkotó munka, amely rendkívül komplex, széles területekre kiterjedő, több tudományágot és tudományterületet magába foglaló tevékenység részleteredményeinek aktív szintézisét kívánja meg. A tervszerű kutató munka különösen a természettudományok területén olyan sokféle és költséges felszerelést, laboratóriumokat stb. igényel, amelyet csak az állam, csak a közösség biztosíthat. A tudományos munka kollektív jellege tehát nemcsak a tudomány sokrétűségéből és összefüggéseiből következő eredmény, a gazdasági alappal való kapcsolata, de gazdasági, társadalmi jellegű funkciói és feltételeinek biztosítása egyaránt meghatározzák még tágabb értelemben véve is kollektív jellegét.

Ez a megállapítás azonban csak az olyan tudományra vonatkoztatható, amelyek valóban a népet szolgálja, és ezt a tudományt a dolgozó nép is a magáénak vallja.

Ehhez a kérdéshez szorosan kapcsolódik az elért tudományos eredmények alkalmazása. Ez az alkalmazás természetesen nem szorítkozik kizárólag a népgazdaság fejlesztésére, habár közvetlen vagy közvetett haszna elsősorban itt nyilvánul meg, és itt kell, hogy megnyilvánuljon. A műszaki és természet-tudományok eredményei, a kidolgozott új módszerek, eljárások gazdasági életünk fejlődését, sokszor ugrásszerű forradalmi fejlődését kell, hogy biztosítsák. A technológiai tudományoknak a termelés és termelékenység emelésében, az önköltség csökkentésében, a minőség javításában fontos szerepük van. A tudomány eredményeinek alkalmazása azonban a társadalmi tudományok területén is döntő jelentőségű, mert hiszen felesleges hangsúlyozni és bizonyítani éppen az itt jelenlevő hallgatóság előtt, hogy a kultúrforradalom egy-egy kifejlődése és kibontakozása, valamint az ideológiai, világnézeti fejlődés biztosítása csakis a tudomány eredményeinek széleskörű ismertetésével és a széles néprétegek körében való elterjesztésével oldható meg.

Az elmúlt 10 év alatt — nyugodtan mondhatjuk — minden tudományágban igazolást nyert az a marxista-leninista tétel, hogy a valóban haladó tudo-

mányokat csak a dialektikus materializmus helyes alkalmazásával és helyes módszereivel lehet továbbfejleszteni és előbbre vinni. A dialektikus materializmus eredményes alkalmazása a különféle tudományágakban csak a felszabadulás után indult meg nálunk. és a különféle tudományszakokban más és más eredményeket értünk el ebben a tekintetben. Nem kívánok itt ezzel részletesebben foglalkozni, a később felhozandó példák erre a kérdésre is konkrétan rá fognak világítani.

Egy másik jelentős és ugrásszerű fejlődés a magyar tudományban a tudományos munka tervezésének kérdésével függ össze. Annak ellenére, hogy még távolról sem tekinthető megoldottnak Tudományos Akadémiánk munkája a tudomány tervezése szempontjából, mégis nagy jelentőségű az a tény, hogy maguk akadémikusaink és kutatóink belátják azt az igazságot, hogy a tudományos munka tervezhető, és ezen túlmenően elismerik a tudomány tervezésének szükségességét is. Természetesen a tudományos munka tervezése nem történhetik teljesen ugyanazon sablon szerint, mint egy jól bevezetett üzemi gyártás-menet, vagy egy jól működő gyár tervkészítése. Sokkal komplexebb és sokkal több faktort tartalmaz, és éppen ez teszi nehezzé a helyes és megfelelő módszernek a kialakítását. De az nem lehet kétséges, hogy akadémikusainknak a tudomány tervezésével kapcsolatban rendkívüli feladataik vannak. különösen akkor, ha egy magasabb szempontból nézzük a kérdést; abból a szempontból, hogy az egyes tudományágakat a lehetőségekhez képest hogyan fejlesszük és támogassuk a rendelkezésre álló eszközök és anyagi lehetőségek figyelembevételével, hogy kutatóink munkáját milyen feladatokra összpontosítsuk, és nem utolsósorban, hogy hogyan kapcsoljuk a tudományos munkákat népgazdasági tervünkhöz.

Ezzel a kérdéssel szorosan összefügg a tudományos munka szervezésének kérdése, amely a régi Akadémia tevékenységéből teljesen hiányzott. A tudományos munka szervezésének kérdése egész akadémiai rendszerünk. Akadémiánk felépítésének kérdését veti fel. A tudományos munka szervezése összefüggésben van annak kollektív jellegével is, amire az előzőkben rámutattam, és messze túlnő az Akadémiához közvetlenül hozzátartozó akadémikusok és levelező tagok tevékenységén. A mai modern Akadémiának elengedhetetlen tartozékai, szerves részei az akadémiai kutató intézetek. Erre a legjobb példa a Szovjetunió Tudományos Akadémiája és annak széleskörű kutató intézeti hálózata. Ez a szervezeti forma tulajdonképpen a XVII—XVIII. századbeli tudományos akadémiák célkitűzéséhez való visszatérést jelenti, és azt, hogy ez a tudományos testület ne csak pusztán előkelő társadalmi intézmény, az akadémikuság ne csak pusztán cím legyen. A mai haladó Akadémiák intézeteikben újra maguk végeznek kutatásokat a legkülönbözőbb tudományterületeken, és keresik a felismert törvényszerűségeknek az emberiség javára történő alkalmazási lehetőségeit is. A régi Akadémiák később a XVIII—XIX. században — és így a mi Akadémiánk is egészen 1949-ben történt újjászervezéséig — pusztán olyan előkelő társadalmi dísztestületekké váltak, amelyek kimerültek a címek és érdemrendek osztogatásában és csak szűk körben, az uralkodó osztály érdekeit kiszolgálva fejtettek ki tudományos tevékenységet, kivéve természetesen egy-két kiváló egyéniséget, valóban haladó tudós munkáját.

Az elmúlt tíz év alatt — a Tudományos Tanács létrehozása, majd az Akadémia újjászervezése után — a mi Akadémiánk is elindult azon az úton, hogy a tudományos munka megszervezésével, intézeti hálózat kiépítésével,

a tudomány különböző területén dolgozó tudományos kutatók összefogásával megoldja azt a nagyszerű feladatot, amelyet az 1949. XII. 15-én hozott, 1949. évi 27. tc. fektetett le: nevezetesen azt, hogy ennek a törvénynek értelmében a Magyar Népköztársaság a Magyar Tudományos Akadémiának »... meg kíván adni minden lehetőséget arra, hogy az ország legfelsőbb tudományos intézményévé fejlődhessenek. Feladatává teszi az emberiség tudományos eredményeinek tanulmányozását és továbbfejlesztését, különösen a termelőerők fejlődését közvetlenül előmozdító természettudományok és műszaki tudományok kutatása terén, de feladata a műveltség egyéb területeit felölelő, elméleti jellegű tudományok intenzív műveléséről való gondoskodás is. A Magyar Tudományos Akadémiának tehát a tudomány minden erejét sorompóba kell állítania hazánk felvirágoztatására és ezzel egyszersmind a haladó emberiség fejlődésének előmozdítására.«

E célkitűzés méltán kapcsolódik azokhoz a haladó gondolatokhoz, amelyeket Tudományos Akadémiánk megalapításakor, majd Akadémiánk életében később is sokszor hangoztattak legkiválóbb haladó akadémikusaink, mint: Kölcsey, Vörösmarty, Arany, Than Károly, Eötvös stb.

A tudomány és tudományos munka jelentőségét nemcsak tudósaink, hanem pártunk, kormányunk és egész dolgozó népünk is látja és elismeri. A tudomány eredményeinek felhasználása azonban rendkívül nagy felelősséget is jelent. A tudomány és a tudomány fejlődése megkívánja, hogy a békés építő munka biztosítva legyen számára. A tudomány a béke és a dolgozó nép jóléte szolgálatában rendkívüli eredményekre képes. De rendkívüli veszélyeket rejt magában, ha a tudomány eredményeit felelőtlen vezetők sajátítják ki és használják fel, mert a tudomány eredményeit a háború, a pusztítás és az emberiség életének megrontása céljára is fel lehet használni. A tudósok lelki ismerete számtalanszor megszólalt akkor, amidőn látták, hogy tudományos eredményeiket a háború, a rombolás céljára használják fel; és elég, ha itt utalok a nemrég elhunyt nagy természettudós, Einstein állásfoglalására, aki bátran és példamutatóan tiltakozott az ellen, hogy a tudósok és a tudomány eredményeit lekiismeretlen csoportok kisajátítsák, és az emberiség ellen felhasználják.

Akadémiánknak elsőrendű feladatai közé tartozik ma már a magas szakmai és ideológiai képzettségű tudós utánpótlás nevelése, ezért kapcsolódik hozzánk a Tudományos Minősítő Bizottság. Rendkívül fontosnak látom a tudományos közvélemény kialakításának kérdését is, hogy széles tömegek megismerjék tudósaink munkásságát és eredményeit, és helyesen értékelhessék annak jelentőségét. Válgék valóban kollektív vezetőtestületté, irányítson, kezdeményezzen és vessen föl fontos kérdéseket. Mindezekre itt nem térhetek ki részletesen. Úgy gondolom, hogy ez a néhány kiragadott példa élesen rámutat arra a különbségre, amely a régi Akadémia és az új Akadémia munkája, célkitűzései és szervezete között fennáll és természetesen ezt a különbséget még nagyon sok példával lehetne illusztrálni. Itt újból utalok Ruznyák István elvtárs beszédére, amelyet a Magyar Tudományos Akadémia ünnepi ülésén mondott el hazánk felszabadulásának 10 éves évfordulója alkalmából.

Az itt tárgyalt kérdések nyilván mindenki előtt ismertek, de az is kétségtelen, hogy úgyszólván minden területen vannak még olyan hibák és hiányosságok, amelyek a tudományos munka teljes kibontakozását gátolják és lassítják. Ez részben az új szervezeti forma kiépítésének nehézségeiben rejlik, de bizonyos mértékig szerepet játszik ebben az is, hogy akadémikusaink

egy részében nem vált tudatossá ezeknek a kérdéseknek a jelentősége. Egyes tudósaink nem érzik teljesen magukénak az Akadémiát; helyesebben: azokat a célkitűzéseket, amelyeket a törvény is lerögzített, megoldhatónak tartják olyan módon, hogy becsületos, egyéni munkájukkal saját munkaterületükön végzik egyéni kutató munkájukat. Kétségtelen, hogy ez utóbbi elengedhetetlenül szükséges. De az is kétségtelen, hogy a hazánkban folyó tudományos kutatás egyes ágainak csak akkor válhatunk igazi gazdájává és irányítójává, ha saját munkaterületünkön túl, és az akadémikusoknak, a tudósoknak szűk érdeklődési területén túlmenően a tudomány egészének a fejlődését, népgazdaságunk és kulturális fejlődésünk teljességét is szem előtt tartjuk és abban saját szerepünket is tisztázzuk; és saját kutató munkánk jelentőségét nem becsüljük túl. Ez nemcsak egyénekre, egyes akadémikusokra vonatkozik, hanem bizonyos mértékben vezető szerveinkre, osztályvezetőségeinkre, és magára az elnökségre is. Az elnökségnek a jövőben törekednie kell arra, hogy valóban akadémiai jellegű módszereket dolgozzon ki. Az osztályvezetőségeknek és az elnökségnek gondos, mindenre kiterjedő figyelme, lelkiismeretes mérlegelése, helyes ítélete és irányítása nagymértékben tudja segíteni tudományos kutató munkánk helyes irányú fejlődését.

Ezek előrebocsátása után rátérek a tulajdonképpeni munkabeszámolóra, amely általános képet kíván adni Akadémiánk tevékenységéről: elsősorban a legújabb, jelenlegi helyzetet igyekszik nagy vonásokban felvázolni, és ezért különösen az elmúlt év eredményeit emeli ki. Az anyag összeállításában az egyes osztályok osztálytitkárai, szaktitkárai, és Molnár Béla elvtárs, a hivatalvezető, végeztek elismerésre méltó munkát.

Tisztelt Nagygyűlés

A második világháború okozta károk helyreállítása és az ország újjáépítése után gazdasági helyzetünk megerősödött. Hozzákezdhattünk hazánk szocialista átalakulása szilárd alapjainak lerakásához, elsősorban a nehézipar fejlesztésén alapuló szocialista ipar megszervezéséhez. Akadémiánk a *műszaki tudományok* továbbfejlesztése érdekében létrehozta legfelsőbb irányító központját, a Műszaki Tudományok Osztályát az Akadémia keretében. Az elért tudományos eredmények, ha részben csak közvetve is, de tükrözik Műszaki Osztályunk munkáját. A felszabadulás előtt műszaki tudományunk még elmaradottabb volt, mint más tudományágak. Ezért a felszabadulás után sürgősen pótolnunk kellett azokat a hiányokat, amelyek gátolták a műszaki jellegű tudományos kutatómunkát, és gondoskodnunk kellett a tudományos kísérleti és kutatási bázisról, mert az előttünk álló feladatok megkövetelik a legkorszerűbb technika, és a műszaki tudományok legújabb eredményeinek alkalmazását. A Műszaki Tudományok Osztálya kezdeményező szerepével, tanácsadással, bírálattal és a tudományos segítségnyújtás legkülönbözőbb módjainak felhasználásával járult hozzá az eredmények megszületéséhez. A műszaki tudományok általános fejlesztését és a technikai haladás meggyorsítását szolgáló legfontosabb intézkedések között első helyen szerepelt az ipari kutatóintézetek széleskörű hálózatának kiépítése, továbbá a Műszaki Egyetem tanszékein folyó kutató munka megerősítése, megfelelő felszereléssel és munkaerővel való ellátása. Ezek az intézkedések nemcsak a kutatás anyagi feltételeit teremtették meg, hanem elősegítették a műszaki kutatás új kádereinek kinevelését is. A Műszaki Tudományok Osztálya kezdetben saját kutatási bázis és tudományos apparátus nélkül csak a bizottsági rendszer széleskörű kiépítése útján tudta befolyá-

sát érvényesíteni a műszaki tudományokban. Ezekben a bizottságokban valósult meg az elmélet és a gyakorlat szoros egységének egyik formája, mivel a bizottságokban az ipar és az iparigazgatás szakemberei találkoznak a kutatókkal. Ez lehetővé teszi, hogy az osztály tudományos irányító tevékenysége érvényesüljön az ipari kutatás és a tervezés munkáiban is. A műszaki tudományok korszerű továbbfejlesztése, a tudományos irányító, szervező tevékenység nem képzelhető el megfelelő számú műszaki kutatóintézet nélkül. Ezt már az elmúlt nagygyűlés is megállapította, és a hozott közgyűlési határozatok értelmében tettünk is lépéseket, melyeknek eredményeként a Műszaki Tudományok Osztályához tartozó intézetek száma négyre emelkedett. További akadémiai kutatóintézetek szervezésével a közeljövőben újabb intézetekkel fog bővülni a Műszaki Tudományok Osztálya. Az intézeti hálózat kibővítésével együtt kell járni a bizottsági munka felülvizsgálatának, és meg kell határoznunk, hogy a műszaki bizottságok a jövőben milyen feladatokat lássanak el. A bizottsági hálózat munkájának értékelésére az Akadémia elnöksége már felszólította a Műszaki Osztály vezetését. Az elnökség foglalkozni kíván a bizottsági munka eredményeinek és hiányosságainak megvitatásával, hogy ezzel elősegítse a műszaki tudományok fejlesztését. Műszaki Osztályunknak meg kell vizsgálnia a műszaki tudományos kutatás fejlődését nehezítő bürokratikus akadályokat, és a kormányzat részére megfelelő javaslatot kell kidolgoznia az akadályok elhárítására.

A Műszaki Tudományok Osztálya közreműködésével elért tudományos kutatások eredményeinek alkalmazása elősegítette egyes műszaki területeken a termelés növelését. Egyes bizottságok állást foglaltak azoknak a szakmai eljárásoknak a kérdésében, amelyek kutatóintézeteink kísérletei alapján kerültek bevezetésre, mint pl. a szénbányászatban a tömegtermelést szolgáló fejtmódok. Iparosításunkkal szorosan összefügg vízerőkészletünk, melynek ismerete a további tervezésnél nélkülözhetetlen. Ehhez jelentősen hozzájárult a hidrológia területén az elmúlt 10 évben elért számos figyelemre méltó eredmény. Műszaki Osztályunk közreműködésével elkészült az átfogó országos vízgazdálkodási keretterv. Ez lehetővé tette az egyes mezőgazdasági és ipari területek vízgazdálkodási terveinek elkészítését. A kohászatban eredménnyel jártak a nyersvas- és acélgyártási technológiánk korszerűsítésére irányuló kutatások, valamint a fémtitán előállítását célzó kísérletek. A gépészeti kutatásokban fő feladatunk a mezőgazdaság részére, hazai viszonyainknak megfelelő traktorok és aratókombájnok tervezései, illetve tökéletesítése. Iparunk nyersanyagforrásainak kiszélesítése szükségessé teszi a földtanhoz tartozó tudományágak intenzív fejlesztését. Ezen a területen alapvetően megváltozott a kutató munka jellege is, és az eddigi, túlnyomóan leíró jellegű ásványföldtani vizsgálódások helyett mindinkább előtérbe kerül a dialektikus materializmus módszereinek alkalmazása ezekben a kutatásokban is. Ezen a téren nemcsak hazai, hanem nemzetközi viszonylatban is kiemelkedő eredményeket értünk el. Eredményes kutatások segítették elő a geofizikai kutatómódszerek tökéletesítését és a geodéziai mérőműszerek és műszertek továbbfejlesztését.

A kémiai tudományokban az ipar mindennapi kérdései mellett a fundamentális kutatások is nagy szerepet kaptak. A fiziko-kémiai kutatások fejlesztését jelentősen elősegítette, hogy az új ipari kutatóintézetek nagy súlyt helyeztek a technológiai kutatásokban is a korszerű, egzakt elméleti alapon nyugvó módszerek széleskörű alkalmazására. A szerves- és analitikai kémiai

kutatások elismerését jelenti, hogy a nálunk kidolgozott módszerek sok nemzetközileg elterjedt vizsgálatnak váltak alapjává. Jelentős eredményeket értünk el a fehérjék szerkezetének felderítésében és különféle alkaloidok és más természetes anyagok szerkezeti és térszerkezeti kutatásában is. Kémikusaink eredményes tudományos munkájuk mellett tovább építették a tudomány és a gyakorlat kapcsolatát. A kémiai tudományok előrehaladását várjuk az akadémiai Központi Kémiai Intézet munkájától, mely jelenleg már 2 osztállyal működik. A Kémiai Tudományok Osztálya munkájának az elnökség által történt megvitatásakor a fő probléma a kémiai technológiai tudományok kérdése köré csoportosult. A kialakult vélemény szerint az osztálynak meg kell vizsgálnia a hatáskörébe tartozó szakterületeken az alkalmazott tudományok elvi kérdéseit és elő kell segítenie az e téren tapasztalható hiányosságok felszámolását.

A mezőgazdaság fejlesztésére hozott párt- és kormányhatározatok értelmében fontos feladatok hárulnak az *agrártudományokra*. Az Agrártudományok Osztályának a mezőgazdasági tudományos kutató munka legfelsőbb irányításán kívül részt kell vennie a haladó szovjet agronómia, a micsurini biológia széleskörű elterjesztésében is. A hozott határozatok alapján Akadémiánk fontos feladatának tekinti, hogy a tudományos kutatókat főleg azokra a témákra irányítsa, amelyek a talaj termékenységének fokozásával, talajjavítási módszerek kidolgozásával, új növényfajták kitenyészésével jelentősen hozzájárulnak a mezőgazdasági termelés növeléséhez. Növénynemesítőink eredményes munkája — melynek bizonyítéka az új hibrid cukorrépa fajta, az új heterózis kender stb. — jelentősen emeli a termés hozamot. A legfontosabb takarmányunknak, a kukoricának mennyiségi növelésére irányuló kísérletek is szép eredményeket hoztak: az új kukorica hibrid fajták 20–30%-kal múlják felül az eddig termesztett legjobb kukoricafajtákat. Nagyvárosok bővebb zöldség- és burgonyaellátását segíti elő annak a termelést fokozó módszernek kidolgozása, mely az öntözéses zöldségtermesztésben használatos. Takarmánybázisunk kiszélesítését jelenti a Martonvásári Mezőgazdasági Kutató Intézetben kitermelt takarmánycirok is.

Állattenyésztési kutatásaink a helyes tenyésztési módszerek kidolgozására és gazdasági szempontból megfelelő állatok kitenyészésére irányulnak. Növelnünk kell a tej-, vaj-, sajt-, hústermelést és bizonyos iparok nyersanyag-ellátását; ezt csak úgy érhetjük el, ha megfelelő fajták felhasználásával és helyes módszerekkel folytatjuk tenyésztésüket. Állatorvostudományunk állattenyésztésünk fejlesztéséhez az állatbetegségek elhárításával kapcsolatban elért eredményekkel járul hozzá. Mezőgazdaságunk szocialista szektorának további fejlesztése megkívánja, hogy az üzemszervezési kutatások eredményei további segítséget adjanak a termelőszövetkezeteknek. Akadémiánk Mezőgazdasági Kutató Intézetének üzemszervezési csoportja által termelőszövetkezetekben végzett üzemszervezési adatfelvételek sok vonatkozásban tisztázták a termelőszövetkezetek megerősítésének módjait.

Ezek alapján is megállapíthatjuk, hogy a mezőgazdasági tudományos kutatások eddig elért eredményei sok segítséget nyújtottak a mezőgazdaság fejlesztéséhez. Ennek ellenére azt tapasztaljuk, hogy a mezőgazdasági tudományos kutatás még mindig nem halad eléggé a gyakorlat előtt. Emelnünk kell a mezőgazdasági kutatások tudományos színvonalát, és elő kell segítenünk, hogy az eredmények az eddiginél nagyobb mértékben kerüljenek át a gyakorlatba.

Felszabadulásunk után a magyar *matematikusok* egyre nagyobb érdeklődéssel fordultak a matematikának a termelésben, valamint más tudományokban való alkalmazása felé, és eredményes kutatások indultak a régebben elhanyagolt területeken is. Igen jellemző, hogy a felszabadulás utáni korszakban rövid idő alatt nagyon megnövekedett a kutatók és a kutatás iránt érdeklődők száma. A matematika elméleti eredményeinek a gyakorlatba való átültetését nagymértékben elősegítette az Akadémia Alkalmazott Matematikai Intézetének munkája, ami arra is rámutatott, hogy a meglévő matematikai módszerek sablonos felhasználásával a gyakorlati problémák jelentős része nem oldható meg. Ezért szükséges az ismert módszerek módosítása, továbbfejlesztése. Sőt sok esetben teljesen új módszerek kidolgozása is. A kutatóintézet eredményeit sikerrel alkalmazzák a gyakorlatban. A valószínűség-számítási kutatások alkalmazása a kémiai reakciók lefolyásának számításában, az üzemek energiaszükségletének, a textilgépek leggazdaságosabb fordulatszámának meghatározása, a mátrixelméleti kutatások eredményeinek a lánchidak tervezésére való felhasználása, mind azt bizonyítják, hogy matematikusaink eredményesen segítik népgazdaságunkat. Tudatos tudománypolitikánk eredménye, hogy a felszabadulás után a régebben is művelt kutatási irányok továbbfejlesztése és kiterjesztése mellett a magyar algebrai és valószínűség-számítási iskolák is kifejlődtek. A matematika alkalmazása terén elért eredményekkel párhuzamosan a nagy múlttal rendelkező elméleti kutatásokban is kiváló új eredmények születtek. Az elvi jelentőségű matematikai kutatások kiterjesztése megkívánja, hogy Alkalmazott Matematikai Intézetünket kutatóintézetté fejlesszük, amivel elősegíthetjük az elmélet és a gyakorlat helyes kapcsolatának még jobb kiépítését.

A *fizikai* irányú kutatások terén az elméleti fizikában, különösen az atom statisztikus elméletének továbbfejlesztésében, a relativitás-elméletben vannak kiemelkedő eredményeink. Az elméleti fizikában is jelentős iskolák alakultak ki. A Központi Fizikai Kutató Intézet létesítésével megteremtettük a kísérleti fizikai kutatások komoly lehetőségeit. Az intézet felépítése, felszerelése és munkájának megszervezése után máris figyelemre méltó eredményekről számolhatunk be az intézet munkatársai. Igen fontos feladat vár intézetünkre az atomreaktor felépítése és az atomenergia békés célokra való felhasználására irányuló kutatások terén. Akadémiánk az elmúlt évek során komoly áldozatokat hozott a Központi Fizikai Kutató Intézet kiépítése érdekében. Az eredmény nem maradt el, mert nyugodtan állíthatjuk, hogy a Központi Fizikai Kutató Intézet Közép-Európa egyik legjobban felszerelt fizikai kutatóintézete. Az anyagi áldozat, amelyet az intézet felállítása Akadémiánktól megkövetelt, a Szovjetunió nagy jelentőségű segítségével most megindulás előtt álló atomkutatások beláthatatlan eredményét fogja kibontakoztatni, és a modern kutatási módszerek kialakítását teszi lehetővé. Nagy jelentőségűek a Szovjetunió által rendelkezésünkre bocsátott rádióizotópokkal való kutatások, melyeknek felhasználása a műszaki, kémiai, mezőgazdasági, orvosi és biológiai tudományok kutatásaihoz is segítséget nyújt.

A *biológiai tudományok* területén még mindig sok a tennivaló, igazi fejlődés még nem bontakozott ki. A kísérleti biológia fejlesztésénél arra kell törekednünk, hogy az orvosi és mezőgazdasági kutatóintézetek munkatársai minél szorosabban együtt dolgozzanak a biológusokkal. Biológiai kutatásaink egyik nehézsége a megfelelő számú kutatók hiánya

volt. Ezért ezekre a munkákra jórészt egészen fiatal, kezdő kutatókat kellett beállítani. A mezőgazdasági kutatások nagy hiányát érzik annak, hogy a biológia még nem nyújt kellő segítséget a növénytermesztőknek és-nemesítőknek, az állattenyésztőknek és az állatnemesítőknek. A biológiai kutatásokban igen értékes eredmények születtek a hidrológiai kutatások terén, melyek az akadémiai kutató intézetekben folynak. A biológiával foglalkozó kutató-intézetek gazdasági és személyi megerősítése mellett elő kell segíteni a magyar biológiai tudomány fejlesztésére vonatkozó tervek kidolgozását.

Az alkalmazott botanika területén folyó kutatások közül különösen kiemelkedik *N. G. Potapov* szovjet professzor és munkatársainak kutató munkája, melynek nyomán új növényélettani iskola alakult hazánkban. Potapov professzor utat mutatott az elméleti biológia művelőinek, hogyan kell az elméleti területen folyó kutató munkát úgy végezni, hogy azzal a mindennapi gyakorlatot minél hatékonyabban segítsék.

Az ökológiai fajkeletkezési kísérletek terén a morfológiai bélyegek átalakíthatósága kérdésének tanulmányozására beállított kísérletek eredménnyel jártak. A fenti kísérletekkel újabb hazai bizonyítékokat kaptunk a miczurini biológia alapvető tételének, a növény és környezet közötti összefüggésnek bizonyítására, a morfológiai átalakulások vonatkozásában is.

A zoológiai tudományok területén működő munkaközösség az erdei alomlebontás és humuszképződés folyamatát vizsgálja alapvető zoológiai kutatások keretében. Ezenkívül folyamatban van a kultúrterületek állatvilágának rendszeres feldolgozása is. Ezek a kutatások sokoldalúan segítik a mezőgazdasági gyakorlatot a növénytermesztési, trágyázási, talajművelési és egyéb területeken felmerülő kérdések megoldásában.

Orvosi tudományainkban sikerrel folynak azok a kutatások, amelyek már a felszabadulás előtt is elismertek voltak, így a szívsebészet, az érbetegségek, a vesebajok, a nyirokkeringés, az idegszerkezet kutatása, a gyermekgyógyászat stb. Akadémiánk különös gondot fordít Pavlov tanainak minél általánosabb ismertetésére és alkalmazására. Klinikusaink egyre elmélyültebben foglalkoznak a legmagasabb idegtevékenység, a magas vérnyomás, a gyomorfekély és egyéb betegségek kutatásával. Ezeknek a kutatásoknak a megindításában nagy jelentőségű volt a szovjet professzorok magyarországi tartózkodása. Orvostudományunk eredményei külföldön is igen ismertek. A külföldről hozzánk érkezők nemcsak megismerni jönnek orvostudományi kutatásainkat, hanem főleg tanulni, ami annak köszönhető, hogy egyes területeken magas színvonalú iskolák alakultak ki.

A biokémiai kutatások az elmúlt időkből a funkcionális biokémia irányába tolódtak, és alapvető biológiai kérdésekre irányulnak. A kórélettan egyetemi oktatásának megerősödése ezt a területet is fejlődésnek indította, és témái szükségszerűen szorosabban kapcsolódnak a felsőbb idegtevékenység- és fehérjevizsgálatokhoz.

A III. Pártkongresszus és az 1953 októberi párthatározat útmutatásai komoly segítséget adtak a *társadalmi tudományoknak*. A társadalomtudományokban (történelem, filozófia, közgazdaság, irodalomtudomány, jog, stb.) ideológiai fejlődés állapítható meg, azonban egyes területeken, mint a közgazdaság és filozófia, hiányosságok is vannak. Pártunk III. Kongresszusa élesen rávilágított ezekre a hiányosságokra, és arra, hogy égetően szükséges népi demokráciánk sajátosságainak elméleti kérdéseit feldolgoznunk, fokozva a burzsoá ideológia elleni harcot is. Társadalomtudományaink művelői a

határozatokat figyelembe vették és az első szükséges lépéseket megtették. A történettudomány képviselői a marxista egyetemi tankönyveknek jegyzet formájában való biztosítása után hozzáfogtak népi demokráciánk története kérdéseinek feldolgozásához, és az első ilyen irányú tanulmánykötetet már nyomdába is adták. Filozófusaink fokozottabban foglalkoznak népi demokráciánk problémáival, néhány színvonalas vita is volt ezekről a kérdésekről. Több figyelmet fordítanak a hazai burzsoá ideológiai megnyilvánulások leleplezésére. A tervszerű és eredményesebb munkát azonban jobban elősegítené egy filozófiai intézet felállítását. 1954 decemberében hoztuk létre a Közgazdaságtudományi Intézetet, aminek munkája jelenleg népgazdaságtudomány legégetőbb elvi kérdéseinek kidolgozására irányul. A közgazdaságtudományunkban meglévő hiányosságok felszámolását elősegíti a Közgazdasági Szemle megindulása is annak ellenére, hogy nem egy cikkében a jobboldali nézetek is felismerhetők voltak.

Első öt éves tudományos tervünkben a magyar irodalomtörténet marxista revízióját és a magyar irodalom fejlődésének marxista újraértékelését tűztük ki célul. Irodalomtörténetírásunk arra törekedett, hogy legnagyobb íróinknak, köztük az akadémiai gondolat első harcosainak (Apáczai Csere, Bessenyei) és az Akadémia nagy nevű tagjainak (Kölcsey, Vörösmarty, Arany, Mikszáth stb.) életműveit valóban tudományos alapon feldolgozza és értékelje. Az elmúlt évben a legújabbkori irodalom kutatásának megerősítése érdekében hozott határozatok nyomán erősen fellendült az élő irodalmunk és kultúrforradalmunk szempontjából oly fontos XX. századi kutatás.

Nyelvtudományunk egyre határozottabban és erőteljesebben igyekszik kielégíteni az élet által felvetett igényeket. Akadémiánk fontos feladata a nemzeti nyelv gondozása és művelése. Még Akadémiánk alapításakor felmerült az igény, hogy nyelvünk gazdagságát lehető legteljesebb egészében mutassuk be: ezt a célt szolgálja az Akadémiai Nagyszótár. A Nagyszótár jelentős áldozatokat követel Akadémiánktól, de tisztában vagyunk azzal, hogy a Nagyszótár kiadásával a magyar tudomány régi, de különösen napjainkban időszertű adósságát rója le. Fontos feladata nyelvtudományunknak az Értelmező Szótár, a Leíró Nyelvtan elkészítése, a helyesírással és a stilisztikával kapcsolatos munkálatok.

Zenetudományunk eredményes fejlődéséről két nagyszabású kiadványsorozat tanúskodik. A *Kodály Zoltán* szerkesztésében készülő Népzene Tára külföldön is egyre ismertebbé válik és jelentős mértékben hozzájárul a magyar tudomány tekintélyének növekedéséhez. A sorozat újabb köteteinek előkészítése nagy ütemben folyik az Akadémia Népzene-kutató Csoportjának keretei között. A *Szabolcsi Bence* és *Bartha Dénes* szerkesztésében megjelenő Zenetudományi Tanulmányok című sorozatnak az elmúlt évben már a második kötete jelent meg és a zenetudományi kutatómunka erőteljes fejlődéséről tanúskodik. A Zenetudományi Tanulmányok kötetei helyesen a legnagyobb magyar zeneszerzők munkásságát állítják a középpontba. A Kodály Zoltánnak ajánlott első kötet után a második kötet Erkel és Bartók munkásságát megvilágító tanulmányokat közölt, az idén megjelenő harmadik kötetet pedig zenetudósaink Liszt és Bartók emlékének szentelik. Ebben a kötetben fog megjelenni *Szabolcsi Bence* akadémikusnak ez év februárjában elhangzott nagyjelentőségű székfoglaló előadása Liszt Ferencről.

A klasszika-filológia művelői az elmúlt évben az idén megrendezendő klasszika-filológiai kongresszus előkészületeire összpontosították erőfeszítési-

ket. A kongresszus az ókori kutatások néhány elsőrendűen fontos elvi kérdését tűzte napirendre. Emellett tovább folytatódott a görög és római klasszikusok kétnyelvű kiadásának munkája is és nemrég hagyta el a sajtót a sorozat legújabb kötete: a *Trencsényi-Waldapfel Imre* gondozásában megjelent »Hésiodos«.

Jogtudományunk fejlesztésében igen eredményes munkát végzett a múlt év végén rendezett nagy sikerű Állam és Jogtudományi Kongresszus. Ez a kongresszus hozzájárult jogtudósaink nagy jelentőségű munkájának, a polgári törvénykönyv előkészítését célzó kodifikációs munkálatoknak előbbre viteléhez. A társadalomtudományok többi ágában csak lassúbb ütemű fejlődésről számolhatunk be, így a néprajz, a művészettörténet, a régészet, a földrajz területén. Megállapíthatjuk ugyanakkor, hogy megindult a történelmi materializmus eszmei és módszertani követelményeinek érvényre juttatása ezekben a tudományszakokban is. Elő kell segítenünk, hogy ez az igyekezet általánossá váljék, és a marxizmus-leninizmus elmélyültebb tanulmányozása, továbbá komplex kutatások kialakítása elősegítse e tudományterületek: a közgazdaságtudomány, a filozófia, a történettudomány, az irodalomtudomány, a néprajz, a régészet, a földrajz, a művészettörténet stb. fejlődését.

Tisztelt Nagygyűlés!

Akadémiánk nemcsak a tudomány művelésével, hanem annak szervezésével is foglalkozik, részben az akadémiai kutatóintézetekben, részben az egyetemi tanszékeken a kiemelt akadémiai témák irányításával, támogatásával és ellenőrzésével. Akadémiánk jelenleg 23 kutatóintézete van. Nem hangsúlyozható eléggé, hogy Akadémiánk célkitűzésének, a magyar tudomány legfelsőbb irányításának elengedhetetlen előfeltétele, hogy a legfontosabb tudományterületeken az Akadémia saját kutatóintézetekkel rendelkezék.

Az Akadémia kutatóintézeti hálózatának bővítése, valamint a meglévők megerősítése egyik — mondhatni — legfontosabb feladatunk. A kutatóintézetek munkáját segítik az intézetek tudományos tanácsai. Tudományos tanácsaink feladatainak kérdésében különböző felfogások vannak, és ezért munkájukat is különbözőképpen oldják meg. Feladatuk, hogy a tudományterületüknek megfelelő tudományos kutatásokkal kapcsolatos kérdésekben állást foglaljanak, az intézetek tudományos terveit felülvizsgálják, figyelemmel kísérjék az intézet kutató tevékenységét és ellenőrzik a tudományos tervek végrehajtását. Az intézet ellenőrzését az illetékes osztályvezetőség végzi, és tudományos tanácsainknak arra kell törekedniük, hogy az osztályvezetőségek irányító munkája érvényesüljön intézeteinkben. Ha megvizsgáljuk tudományos tanácsaink működését, megállapíthatjuk, hogy ezek nem minden intézetnél látják el kellően feladataikat. Nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket pl. a Központi Fizikai Kutató Intézet tudományos tanácsa, mivel megalakulása óta semmi segítséget sem adott az intézet vezetőjének. Egyes intézeteinknél a tudományos tanácsok rendszeres ülést tartanak és különféle szakmai kérdésekkel foglalkoznak. A Martonvásári Mezőgazdasági Kutató Intézet tudományos tanácsa szervezeti kérdésben is állást foglalt, amikor az intézet egyik osztályának átszervezésére vonatkozóan tett javaslatot. Helyes, hogy az Alkalmazott Matematikai Intézet tudományos tanácsa foglalkozik a fiatal intézeti munkatársak szakmai fejlődésének elősegítésével, a belső tudomá-

nyos kutatómunka és külső megbízásokra végzett munka helyes arányának kérdésével. Azok a tudományos tanácsok oldják meg jól feladatukat, amelyek tudományos kérdésekkel foglalkoznak és ugyanakkor az intézet tudományos vezetésében segítségére vannak az intézet vezetőjének. Szükséges, hogy a tudományos tanácsok munkájával többet foglalkozzanak az akadémiai osztályok, és az elnökség is járuljon hozzá a tudományos tanácsok munkájának és feladatainak kialakításához.

Intézeteink tudományos eredményeiken kívül hozzájárulnak a gazdasági és kulturális problémák megoldásához is. Jó kapcsolatot építenek ki a legkülönbözőbb intézményekkel, állami szervekkel, és közreműködnek a tudományt népszerűsítő feladatok megoldásában is. Több intézetünk közvetlen kapcsolatban áll az iparral és a mezőgazdasággal. A termelésben felmerülő elvi jelentőségű problémáknál messzemenő támogatást adnak tanácsaikkal, s ezzel eredményesebbé teszik a termelőüzemek munkáját.

Kutatóintézeteinknek fontos feladata, hogy határozott állásfoglalásukkal ideológiai kérdésekben is elősegítsék a helytelen nézeteknek, a burzsoá ideológia maradványainak felszámolását. Az orvosi, mezőgazdasági és biológiai tudományokban a Szovjetunióban folyó viták eltorzítása és a szovjet eredmények lebecsülése formájában jelentkeztek ezek a nézetek. Az élettan területén a pavlovi kutatásoknak, a botanikában és az agrobiológiában Lisenko egyes állításainak a Szovjetunióban történt vitatása után még azoknak az eredményeknek a felhasználása is elmaradt, melyeket a vita előtt a hazai tudományos körökben elismertek. Az ideológiai problémák és állásfoglalás kerülése mutatkozik rendezvényeinken, amikor a sok esetben egészségesen induló szakmai és ideológiai viták elakadnak, vagy helytelen formában személyi kérdéssé fajulnak. Akadémiai kutatóintézeteink tudományos kutatóinak feladata, hogy elsőként foglaljanak állást tudományos területük ideológiai kérdéseiben, és következetesen érvényesítsék a helyes marxista bírálatot.

Ezt elősegíti, ha intézeteink tudományos kádereinek szakmai és ideológiai továbbképzésére nagyobb gondot fordítunk. Egyes intézeteinknél nem fordítanak erre különös figyelmet, és ennek következménye, hogy a fiatal kutatók nem kapják meg azt az irányítást, amelyre további munkájuk szempontjából szükség lenne. Tudományos tanácsainknak, osztályvezetőseinknek foglalkozniuk kell azzal, hogy az intézet profiljának megfelelően milyen módszerekkel segíthetik elő az intézet tudományos kutatóinak szakmai és ideológiai továbbképzését.

Külföldi kapcsolataink kutatóintézeteink munkájában nagy segítséget jelentenek. A személyi kapcsolatok erősödését segítik, ha intézeteink munkatársai tanulmányutakat tesznek a baráti országokban, és ha külföldi szakemberekkel megismertetik munkájukat. Akadémiánknak törekednie kell arra, hogy intézeteink munkatársai közül minél többen mehessenek tanulmányútra. Kiküldetési politikánkban nagyobb lehetőséget kell biztosítani akadémikusaink és intézeteink vezető tudósai mellett a fiatalabb kutatók kiküldésére is.

Intézeteink további megerősítésének előfeltétele, hogy az egyik legégetőbb kérdést, az egyes intézetek elhelyezését jól megoldjuk. Nem engedhető meg, hogy kiemelkedő tudományos eredményeket felmutató intézetek — mint pl. az Alkalmazott Matematikai Intézet — lehetetlen elhelyezése gátolja a sikeres munka teljes kibontakozását.

Az eredményes tudományos munkát a természettudományokban korszerű műszerekkel és tiszta vegyszerek biztosításával segíthetjük elő. El kell érniünk, hogy az e téren mutatkozó bürokratikus nehézségeket kormányzatunk mielőbb felszámolja, és lehetővé tegyék kutatóintézeteink részére ezek akadály nélküli biztosítását.

Azokon a tudományterületeken, ahol akadémiai kutatóintézetek nincsenek, a legfontosabb témákban az egyetemi tanszékeken folynak a kutatások az Akadémia anyagi és személyi támogatásával. A tanszéki kutatások fejlesztésénél elsősorban azt kell megvizsgálni, hogy az egyetemek és az Akadémia egyes osztályai milyen kapcsolatot építenek ki. Akadémiánk nem minden esetben ismeri az egyetemi kutatások problémáit, de az egyetemek sem foglalkoznak kellő súllyal a náluk folyó kutatómunkával, bár tudatában vannak annak, hogy az eredményes felső fokú oktatás csak akkor lehetséges, ha azt a tudomány művelői végzik. Akadémiánknek ezért nagyobb gondot kell fordítania az egyetemi tanszékek tudományos munkájára.

Akadémiánk tudományos eredményeit gyarapítják az Akadémia tagjainak kiváló eredményei. Az elmúlt évben számos olyan kitűnő könyvvel gazdagodott tudományos irodalmunk, amely a külföld elismerését is kivívta. Ezek közül külön ki kell emelnünk azokat a műveket, melyeket ez évben Népköztársaságunk Kossuth-díjjal tüntetett ki. Első helyen kell említenünk *Lukács György* akadémikusnak »Az ész trónfosztása« című munkáját, melynek elismeréséül a szerzőnek a Kossuth-díj Nagydíjjal adományozták. Kossuth-díjban részesítették még akadémikusaink közül *Rédey László* levelező tagnak »Algebra I.«, *Hetényi Géza* akadémikusnak »A fekélybetegségek időszerű kérdései« című munkáját. Itt kell megemlíteni azokat a munkákat is, amelyek kiadványaink közt szerepeltek és amelyek Kossuth-díjban részesültek; ezek *Piegler Andor*: »A Szépművészeti Múzeum régi képtárának katalógusa«, *Hazay István*: »Földnyelvetek«, *ifj. Horváth János*: »Árpádkori latin nyelvű irodalmunk stílusproblémái«, *Klaniczay Tibor*: »Zrínyi Miklós«, *ifj. Kovács Ferenc—Zsebők Zoltán*: »A tüdő kutatásának röntgenanatómiai alapjai«.

Tudósaink nemzetközi elismerését igazolja, hogy a Német Tudományos Akadémia több akadémikusunkat, így *Lukács György*, *Morovcsik Gyula*, *Németh Gyula* és *Jánossy Lajos* akadémikusokat levelező tagjává választotta. Tudományos munkájuk elismeréséül ez évben Kossuth-díjat kaptak még a már említetteken kívül *Bruckner Győző*, *Geleji Sándor*, *Jancsó Miklós*, *Kiss Árpád*, *Zólyomi Bálint*, *Máthé Imre* akadémikusok, illetve levelező tagok.

Akadémiánk tagjainak műveit külföldön is nagy érdeklődéssel fogadják. Az elmúlt év kiemelkedő munkái közül a következőket kell megemlíteni: *Szabolcsi Bence*: »Népzene és történelem I.«, *Fehér Dániel*: »Talajbiológia«, *id. Issekutz Béla—Kovács Arisztid*: »A kísérleti orvostudomány vizsgáló módszerei«, *Kovács—Rácz*: »Váltakozó áramú gépek tranziens jelenségei«, *Vadász Elemér*: »Magyarország földtana«, *Szúdeczky-Kardoss Elemér*: »Geokémia« stb. A tudósaink művei iránti külföldi érdeklődést mutatja az is, hogy számos akadémikusunk munkája külföldi kiadóknál is megjelent. Igen nagy érdeklődést váltott ki pl. *Fogarasi Béla*: »Logika« című műve, mely a Német Demokratikus Köztársaságban jelent meg; *Manninger—Marek—Mócsy*: »Lehrbuch der Klinischer Diagnostik der inneren Krankheiten der Haustiere«, *Geleji Sándor*: »Walzwerks und Schmiedemaschinen« c. művek, melyek szintén az NDK-ban jelentek meg; és *Manninger—Mócsy*: »Belgyógyászat I.«

c. munkája, mely Csehszlovákiában került kiadásra. Igen nagy sikert váltott ki *Kodály Zoltán* művészi munkájának a »Kállai kettős«-nek londoni, és a »Kórusművek«-nek a bécsi kiadása.

Akadémikusaink tudományos munkásságának és eredményeinek elismerése, a Kossuth-díj adományozása mellett, megnyilvánult a nagyszámú kormánykitüntetésben is.

A tudomány fejlődését nagymértékben szolgálja a tudományos könyvek, folyóiratok kiadása, és minél szélesebb körben való terjesztése. Akadémiánknak fontos feladata, hogy tudományos életünk eredményeit minél színvonalasabban és minél eredményesebben demonstrálja. Legutóbbi nagygyűlésünk óta a könyv- és folyóiratkiadásban jelentős fejlődést értünk el. amihez hozzájárult az a tény, hogy tudományos osztályaink behatóbban foglalkoztak tudományterületük kiadványaival. A Tudományos Akadémia »Értesítőjével« kapcsolatban részben vannak még tisztázni való kérdések.

Könyvkiadásunk nemcsak mennyiségileg, hanem tartalmilag is fejlődést mutat. Amíg az előző években egy-egy kiemelkedő mű mellett több rosszul, sőt néha feltűnően rosszul sikerült könyv is megjelent, addig az elmúlt évben ilyen eset nem fordult elő. Könyveink tartalmi színvonalának biztosítását és továbbfejlesztését nagyban elősegítené a kiadványok rendszeres vitája. A tudományos munkák vitájának szükségességét mutatja, hogy egyes műveknél osztályaink utólagos vitái igen jól sikerültek. Arra kell törekednünk, hogy az utólagos viták mellett a művek előzetes tematikai vitái is gyakoribbá váljanak, s ezzel kiküszöböljük azokat a hibákat, amelyek esetleg a mű kiadása után derülnek ki.

Könyvkiadásunkkal kapcsolatban sok panasz merül fel a könyvek és folyóiratok terjesztésével kapcsolatban. A hibák kiküszöböléséhez az szükséges, hogy az ismertté vált hibákat azonnal közöljük az Akadémia illetékes szervével, hogy ezek kivizsgálásával megszüntethessük azokat. Könyvkiadásunkban javulást várhatunk, mivel az Állami Könyvterjesztő Vállalat közvetlenül a Kiadói Főigazgatóság felügyelete alá került, és így Akadémiánk jobban érvényesítheti kívánságait és a hibák megszüntetésére irányuló javaslatait.

Legutóbbi nagygyűlésünk óta összesen 77 könyvünk jelent meg; ezek közül társadalomtudományi tárgyú 35 mű, természettudományokkal 42 könyv foglalkozik. A kiadott könyvek közül 37 monográfia, 27 fordítás, 8 gyűjteményes munka, 4 kritikai kiadvány és 1 bibliográfia szerepel. A már korábban rendszeresen megjelenő folyóiratokon kívül a múlt nagygyűlés óta megindítottuk az *Acta Zoologicát*, az *Acta Botanicát* és jelentek meg új magyar nyelvű folyóiratok is, mint: *Állattani*, *Botanikai*, *Biológiai*, *Földtani*, *Filológiai Közlöny*, *Antik Tanulmányok*, *Közgazdasági Szemle*.

Akadémiánk az elmúlt évben kezdte meg a Magyar Enciklopédia előkészítésének munkálatait. Az általános lexikonok megjelenése óta gyökeres változás állt be országunk gazdasági, társadalmi és kulturális életében. Ennek következtében régi lexikonaink nemcsak szellemükben, hanem adataikban is elavultak. Akadémiánk szükségesnek tartja, hogy az önálló, korszerű, egyetemes tudást nyújtó, s ugyanakkor sajátos, a magyar viszonyokat is tükröző Enciklopédiát megalkossa. Az Enciklopédia jelentőségét nagymértékben növeli, hogy a marxizmus-leninizmus elméletére támaszkodva közérthetően igyekszik megvilágítani a szocializmus világtörténelmi jelentőségét és annak magyarországi előhaladását, a szocializmust építő országok társadalmának

gazdasági és kulturális életét. eredményeit. A Magyar Enciklopédia mellett gondoskodnunk kell az Enciklopédia Hungarica kiadásáról is, mert külföldi országokban egyre nagyobb érdeklődés mutatkozik hazánk, népünk, kultúránk iránt. Az Egyetemes Kis Magyar Lexikon a legjelentősebb ismeretanyagot tartalmazza és mivel nagy példányszámban jelentetjük meg, a dolgozók széles tömegei részére is könnyen hozzáférhető lesz.

Könyvkiadásunkat az elnökség mellett működő Könyv- és Folyóirat-kiadó Bizottság irányítja. A Bizottságot eddig a könyvkiadás legkülönbözőbb nehézségei, főleg anyagi és technikai problémák foglalták le. Elnökségünk igyekezett a hibákat felszámolni. Az Akadémiai Kiadó munkájának nagymértvű javulása lehetővé teszi, hogy a Bizottság főként a könyvkiadás elvi kérdéseivel foglalkozhasson és ezzel fokozza az Akadémiai Kiadó tevékenységének eredményességét.

Akadémiánk tudományos életünket részben úgy irányítja, hogy a tudomány jelenlegi fejlődésének megfelelően a legfontosabb tudományos problémák megoldására irányítja kutatóink figyelmét. Ezt a célt szolgálják többek között a tudományos ülésszakok és a különböző rendezvények. Akadémiánk rendezvényeinek színvonala az elmúlt évben határozottan emelkedett és számos rendezvényünk nemzetközi jellegűvé vált. A Magyar Élettani Társaság XX. Vándorgyűlése, az Egészségtudományi Kongresszus, a Korányi Vándorgyűlés, a Takarmányozási Kongresszus, a Meteorológiai Kongresszus, a Méréstechnikai Kongresszus, a Jogtudományi Kongresszus stb. hozzájárultak az egyes tudományterületek elvi és gyakorlati kérdéseinek tisztázásához. Örvedetes jelenség, hogy rendezvényeinken a számos külföldi vendég mellett fiatal tudományos kutatóink is számot adnak elért eredményeikről.

Tudományos rendezvényeinkkel szoros összefüggésben van a tudományos viták kérdése. Az utóbbi időben e téren bizonyos fokú visszaesés mutatkozik. A tudományos viták elsősorban a disszertációk megvédésénél olyan színvonalúak, hogy a tudomány fejlesztéséhez komoly segítséget nyújtanak. A vitaszellem javulása különösen a bizottságok munkájában mutatkozik meg, ahol kötetlen formában nyilváníthatják véleményüket a jelenlevők. Nem kielégítőek azonban a viták a felolvasó üléseken, amelyeknek tartalmát illetően is sok tisztázandó kérdés van. A viták során igen gyakoriak a formális hozzászólások, és gyakori a tudományos bírálattól való tartózkodás. Tudományos osztályainknak foglalkozniuk kell a viták kibontakoztatásának helyes módszereivel.

Azokon a területeken, amelyeken Akadémiánk nem rendelkezik megfelelő intézetekkel, igen fontos feladatot töltenek be az akadémiai bizottságok. Bizottságaink nagy része az elmúlt években főleg szervezési feladatokkal foglalkozott és tudománypolitikai kérdésekkel, a tudomány elvi kérdéseivel keveset törődött. A műszaki, a kémiai és az agrártudományok területén működő bizottságok számos javaslatot dolgoztak ki és juttattak el az illetékes kormányzati szerveknek, mint pl. a villamosenergia fogyasztással kapcsolatos javaslatok; a nyersvas- és acélgyártás távlati fejlesztésének kérdései, a növénytermelés, állattenyésztés, gépesítés legsürgősebb feladatai, a fa takarékos felhasználása, stb. Akadémiánk fejlődésével a bizottsági munkában is változást kell elérnünk és a kimondottan szervező, operatív munkák helyett bizottságainknak mindinkább a tudományos kutatómunka irányítása, a kutatások koordinálása, a tudományos kérdések tisztázása kell hogy feladatuk legyen. A további munka eredményessége megkívánja, hogy bizott-

ságaink felülvizsgálata alapján csak a legszükségesebb bizottságokat működtessük.

Az Akadémia irányítását a két Közgyűlés közötti időben az Akadémia elnöksége végzi. Az elnökség munkáját az elmúlt évben bizonyos fejlődés jellemzi. Az elnökségi üléseken a tudományos osztályok beszámoltak munkájukról és azt az elnökség megvitatta. A viták során az elnökség az egyes osztályok részére a legfontosabb feladatok elvégzéséhez tudományszervezési és tudománypolitikai kérdésekben útmutatást, irányítást adott s e kérdésekben határozatokat hozott. A hozott határozatokat az osztályvezetőségek nagyjából részben végrehajtották; erre a beszámolóban már több ízben utaltam.

Az elnökség munkáját gátolta az a körülmény, hogy az elnökségi tagok egy része nem vett rendszeresen részt az elnökségi üléseken. Az elnökség munkája legnagyobb részben a napirendi pontok megtárgyalására szorítkozik, és általában az anyag által nyújtott problémákat a viták során nem lépi túl. Hiányoznak azok a kezdeményezések, amelyek Akadémiánk politikai és tudományos irányítását segítenék elő és az egyes vitaanyagok alapján a legfontosabb kérdésekben az egész Akadémiára vonatkozó álláspontot alakítanák ki.

Az osztályvezetőségek munkája az elmúlt év során főleg a felügyeletük alá tartozó kutatóintézetek és tanszéki témák kérdéseinek megvitatására s a főbizottságok munkájának irányítására és ellenőrzésére irányult. Egyes osztályvezetőségeinkben még mindig igen sok a részletes, operatív és adminisztratív jellegű munka, és ezekkel terheliük az osztályvezetőség tagjait. Az ilyen jellegű munkák gátolják azt, hogy osztályvezetőségeink főleg a tudománypolitika és tudományszervezés elvi kérdéseivel foglalkozzanak, és olyan intézkedéseket dolgozzanak ki, amelyek a tudományos kutatások fejlesztését szolgálják. Ezért feltétlenül kívánatos, hogy egyes osztályvezetőségeink munkamódszerét megváltoztassuk. Csökkentenünk kell az osztályvezetőségi üléseken a formális, rendszeresen napirendre kerülő ügyek számát és az osztályvezetőségeknek fel kell hatalmazniuk az osztálytitkárokat, hogy az adminisztratív, operatív feladatokat a szaktitkár közreműködésével osztályvezetőségi határozat nélkül, személyes felelősséggel végezzék el. Az osztályvezetőségek ilyenformán csak abban az esetben foglalkozzanak adminisztratív tudományszervezési kérdésekkel, ha az az egész osztályt érinti. Kívánatos lenne, hogy a különböző osztályvezetőségek egyes tagjai kölcsönösen meglátogatók egymás osztályvezetőségi üléseit tapasztalatcsere céljából.

Az osztályülések fontos szerepet töltenek be Akadémiánk tudományirányító munkájában. Egyes osztályoknál azonban nem jut érvényre az osztályülések jelentősége, és az osztályvezetőségek töltik be sok esetben az osztályülések szerepét. Az egész osztályt érintő tudományirányító tevékenység legfontosabb fóruma az osztályülés kell, hogy legyen. Ezért szükséges, hogy egyes osztályvezetőségeink vegyék igénybe az osztályületektől várható segítséget, és a legfontosabb tudománypolitikai, tudományfejlesztési kérdésekben osztályülések keretében vitassák meg az osztályhoz tartozó egész tudományterületre vonatkozó problémákat. Fontos feladata lesz osztályainknak a második ötéves tudományos tervnek az illető osztályra vonatkozó részét megvitatni és jóváhagyni.

A tudományos káderek képzése Akadémiánk elsőrendű feladata. Ennek egyik módja az aspirantúra. Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy az aspiráns képzés bevált. A kezdeti tapasztalatlanságból eredő nehézségek

után évről évre nagyobb azoknak az aspiránsoknak a száma, akik megfelelő színvonalú disszertációval bizonyítják be önálló tudományos munkára való alkalmasságukat. Az elmúlt esztendőben felvett nagyszámú aspiráns között elsősorban a levelező aspiránsok közé kerültek be olyanok, akik pusztán szakmai továbbképzésnek tartották az aspirantúrát. Az aspiránsok kiválasztását bizonyos mértékig javította a felvételi vizsga bevezetése. A jelenlegi felvételi bizottságok még mindig nem ragaszkodnak a megfelelő színvonalú vizsgakövetelményekhez, ehhez járul, hogy indokolatlanul nagy számban veszünk fel frissen végzett egyetemi hallgatókat is. Az eddigi gyakorlat azt mutatja, hogy — különösen a természettudománnyal kapcsolatos — aspirantúrára csak több éves gyakorlat után helyes felvenni a jelöltet.

Az aspiránsok munkájának ellenőrzése nem kielégítő. Néhány kivételt nem tekintve, ez csaknem kizárólag az aspiránsvezető ellenőrzésében nyilvánul meg, és az egyetemek még nem fordítanak elég gondot a hozzájuk tartozó aspiránsok szakmai és politikai fejlődésére.

Aspiránsvezetőink többsége jó munkát végez, rendszeresen foglalkozik aspiránsaival, és helyesen irányítja tudományos érdeklődésüket. Az aspiránsvezetők között azonban találunk olyanokat is, akik nem teljes felelősséggel végzik feladatukat, és nem teljesítik azt a kötelességüket, amely az aspiránsképzés folytán reájuk hárul.

A végzett aspiránsok munkába állítása első alkalommal az elmúlt évben történt meg. A munkába állítás nem minden esetben folyt le zavartalanul, mivel egyes minisztériumok a hozott határozatokat vonakodva, késedelmesen hajtják végre. Komoly eredménynek tekinthető, hogy az aspirantúra és az új tudományos fokozatok tekintélye megalapozódott az idősebb tudósok körében.

A disszertációs viták immár több mint egy éve jelentős eseményei tudományos életünknek. A viták egy része azonban nem kielégítő. Az opponensek közül sokan nem bírálják tárgyilagosan a munkát, és ha felvetik is a hiányosságokat, a fokozat odaitélését mégis javasolják. A bíráló bizottságok tagjai gyakran nem érzik felelősségüket, és a végleges állásfoglalást a TMB-től várják. Tudományos kádernevelésünk egyik hiányossága, hogy nem fordítottunk kellő gondot az idősebb kutatók tervszerű tudományos képzésére. Így állhatott elő az, hogy több szakterületen, ahol elsőrangú, kiemelkedő vezető kádereink vannak, nincsenek doktori színvonalú tapasztaltabb kutatóink. A tudományos káderek nevelése és továbbképzése rendszeres, szívós következetes munkát igényel. A kádernevelés szoros összefüggésben van a tudomány fejlesztésével, ezért Akadémiánk a legmesszebbmenőkig biztosítja a politikai, anyagi és erkölcsi támogatást, hogy ezzel elősegítsük a tudomány eredményes hozzájárulását a szocializmus építéséhez.

Nemzetközi kapcsolatainknak nagy jelentősége van tudományos életünkben. A legutóbbi nagygyűlés óta nemzetközi kapcsolatainkban jelentős változás mutatkozik. Tudósaink az elmúlt évben jóval nagyobb lehetőséget kaptak a külföldi tanulmányutakhoz, mint az előző évek folyamán. Az elmúlt nagygyűlés óta eltelt időben 304 kiküldetésünk volt az előző azonos időszak 110 kiküldetésével szemben. Ezek túlnyomó többsége a Szovjetunióba és a népi demokráciákba irányult. Jelentős a változás a kapitalista országokba való kiküldetéseknél is, mert legutóbbi nagygyűlésünk óta 50 tudományos dolgozó kiküldetését tudtuk biztosítani, míg az előző időszakban a kiküldetések száma 17 volt. Nemzetközi kapcsolataink további erősödését segítette

elő, hogy számos nemzetközi unióba is beléptünk, vagy felújítottuk tagságunkat.

Kulturális és tudományos kapcsolataink a Szovjetunióval felbecsülhetetlen segítséget nyújtottak tudományos kutatómunkánkhoz. Ez részben a szovjet tudósok magyarországi látogatásainak és az itt járt szaktanácsadók segítségének köszönhető; másrészt tudósaink szovjetunióbeli látogatásai és a kapott dokumentációk is nagymértékben segítették tudományunk fejlődését. Az elmúlt évben rendszeresen részt vettünk szovjet kongresszusokon. Szükségtelen indokolni, hogy tovább kell fokoznunk kapcsolatainkat a szovjet tudósokkal, személyes látogatások elősegítésével.

Kapcsolataink a népi demokráciákkal közvetlenebbé váltak. Az elmúlt évben megállapodást kötöttünk a Lengyel Tudományos Akadémiával, amely a két akadémiának az eddiginél nagyobb és szorosabb együttműködését segíti elő.

Közvetlen kapcsolatoknak eredménye a Csehszlovák Tudományos Akadémia és a Magyar Tudományos Akadémia megállapodása kölcsönös kutató csoportok létesítésére. Jelenleg társadalomtudományi kutató részlegünk dolgozik Bratislavában, és cseh kutatók csoportja Budapesten. A közvetlen kapcsolatoknak megállapodás útján való erősítését tovább kívánjuk fejleszteni, és más baráti Akadémiákkal is külön megállapodásokat kívánunk kötni.

Nemzetközi kapcsolataink lebonyolításában több hibát követtünk el. Egyik legszembetűnőbb hiányossága kiküldetéspolitikánknak, hogy egyes tudósok vagy tudományos dolgozók majdnem állandó utazókká válnak. A sok kiutazás leköti tudósaink idejét és a külföldön látottak, a tapasztalatok feldolgozása nagyon eltolódik. Nem eléggé érvényesítettük azt az elvet, hogy Akadémiánk az akadémikusokat és az akadémiai kutatóintézetek munkatársait, valamint az aspiránsokat részesítse kiküldetésben. A kiküldetések során szerzett tapasztalatok általánosan ismertté tételének egyik formája a beszámolások megszervezése. Osztályainknak ebben az ügyben többet kell tenniük, és elő kell segíteni, hogy az úti jelentések, beszámolók érdemi beszámolókká váljanak és olyan javaslatokat is tartalmazzanak, melyek megvalósítása kívánatos.

Tudományos egyesületeink is részesei annak, hogy egyre szorosabb kapcsolat alakult ki a tudomány és a gyakorlat között. Az egyesületek azok a társadalmi fórumok, ahol a különböző tudományágak területén dolgozó akadémikusok, kutatók és szakemberek kicserélik tapasztalataikat. Az egyesületek társadalmi kapcsolatot létesítenek a tudományos kutatás és a termelés között. Tudományos egyesületeink munkája az elmúlt évek során rohamosan fejlődött; kongresszusokat, konferenciákat, ankétokat rendeznek, nagyrészt az Akadémiával közösen, ezek nemcsak szakembereink, hanem a tudományos dolgozók körében is eseményszámba mennek. Az egyes konferenciák, ankétok tématerveit és tudományos előkészítését Akadémiánk illetékes osztályai, bizottságai abban az esetben is segítik, ha azok nem az Akadémiával közös rendezésben kerülnek megtartásra.

Tudományos egyesületeink széleskörű társadalmi tevékenységüket a különböző bizottságokban folytatják. A bizottságok részben iparunk, mezőgazdaságunk és természettudományunk fejlődésének perspektívája kérdéseivel, részben az adott terület soronlevő feladataival foglalkoznak. Ezeknek a bizottságoknak a munkája nemcsak segíti és kiegészíti az Akadémia munká-

ját, hanem egyben társadalmi alátámasztást biztosít az egyes minisztériumok, üzemek és gazdaságok munkájához.

Tudományos egyesületeink a rendezvények megszervezésén kívül jelentős tudományos népszerűsítő és a termelést elősegítő szakpropagandát is folytatnak. Szerkesztésükben több mint 30 szakfolyóirat jelenik meg, amelyek példányszáma az 50 000-et is meghaladja. Ezek a folyóiratok eredményesen segítik a termelésben dolgozó szakembereket, és hozzájárulnak tudományos kutatóink szakmai kultúrájának emeléséhez, szakmai továbbképzéséhez is.

A tudományos egyesületek munkájának hatékonysága és politikai szerepe lényegében attól függ, hogy milyen élő kapcsolatot tudnak teremteni a tudományos kutatás és a termelés között. Tudományos szempontból ezek az egyesületek Akadémiánk irányítása alatt állnak. Ez az irányítás azonban csak akkor érvényesülhet hatékonyan, akkor töltheti be megfelelően szerepét, ha akadémikusaink és kutatóink aktív társadalmi vezetőivé válnak egyesületeinknek.

*

Az Akadémia tudományos kutatásokat irányító munkájának elősegítésében az Akadémia Hivatala és szervei működnek közre. Az Akadémia Hivatala az elmúlt év folyamán jobban megközelítette azt a szerepét, amelyet egy olyan állami szervtől várnak, mely olyan nagyfontosságú társadalmi szerv, mint Akadémiánk munkáját segíti elő. Az Akadémia Hivatalában végrehajtott átszervezések és az ügyrend elkészítése megszilárdította a Hivatal szervezetét. Ennek eredménye, hogy kisebb zavarokat nem tekintve, egyenletezebbé, nyugodtabbá vált Hivatalunk munkája. Az elmúlt év folyamán az Akadémia Hivatalának sok olyan rendkívül nehéz feladatot kellett megoldania, amely népgazdaságunk helyzetéből adódóan Akadémiánkra is hárult, és a tapasztalatok szerint ezeket eredményesen el is végezte.

Tisztelt Nagygyűlés!

Az elhangzott beszámoló alapján megállapítható, hogy Akadémiánk munkája az újjáalakítás óta rendkívüli mértékben kiszélesedett. Elindultunk azon az úton, amely Akadémiánk feladatainak megvalósításához vezet. A magyar tudomány haladó hagyományainak felhasználásával szem előtt tartottuk azt a lenini elvet is, amely szerint »birtokba kell venni azt az egész kultúrát, amelyet a kapitalizmus hagyott hátra és fel kell építeni belőle a szocializmust. Birtokba kell venni az egész tudományt, a technikát, minden ismeretet, a művészetet«.

A beszámoló igyekezett rámutatni a hibákra és hiányosságokra, igyekezett kiemelni a legfontosabb tennivalókat. Azt hiszem, hogy ezen a területen elsősorban a jobb szervező munkát kell megvalósítanunk mind intézeti, bizottsági, mind hivatali vonalon, de a felsőbb vezetés szempontjából is. Még ennél is döntőbb kérdés azonban véleményem szerint, hogy jobban és megfelelőbben kell elkészítenünk tudományos terveinket. Ezeknek reálisabbnak és alaposabbnak, de ugyanakkor rugalmasabbnak, konkrétabbnak és előbbre mutatóbbnak kell lenniük az eddigi terveinkhez viszonyítva.

Az Akadémia első ötéves tervét tulajdonképpen az egyes osztályok ötéves tervei jelentették. Az osztálytitkári beszámolók foglalkoztak is ezek értékelésével. Az Akadémia elnöksége az osztályvezetőségeket főbb szempon-

tok és irányelvek kitűzésével segítette és bizonyos mértékig számon tartotta a tervek teljesítését. Következő ötéves tervünk elkészítéséhez már részben hozzáfogtunk, de ezt a legközelebbi jövőben alaposan ki kell dolgozni. Ehhez az alapvető szempontokat az elnökség körülbelül egy évvel ezelőtt megadta, és az osztályokat felszólította a távlati tudományos tervjavaslatok kidolgozására. Az osztályok foglalkoztak is ezzel a kérdéssel, de arra való hivatkozással, hogy a népgazdasági terv adatait nem ismerik pontosan, ezt a munkát leállították. A tervjavaslatok elkészítéséhez véleményem szerint névleges számokra nincs szükség, hiszen a tervek készítésének alapját az alulról — a kutatók, osztályok részéről — jövő terv és az egységesebb szempontokat tekintetbe vevő felső irányelvek alakítják ki. Az alulról kiinduló tervezés a magasabb szintű tervezésre is hatással van és a tervek összeegyeztetése és végleges jóváhagyása az elnökség feladata lesz. A tervek részletes kidolgozása, a tervjavaslatok módosítása és arányosítása a fő irányvonalak kijelölése után kezdhető meg.

Jövő munkánk szempontjából a tervkészítésnek alapos és részletes, de ugyanakkor mindenre kiterjedő kidolgozását látom a legszükségesebbnek, és biztos vagyok benne, hogy a tervkészítéssel és a tervek teljesítésével Tudományos Akadémiánk minden egyes dolgozója egyaránt vállalja azokat a feladatokat, amelyeket Akadémiánktól pártunk, kormányunk és dolgozó népünk vár. — Akadémikusaink, tudományos dolgozóink tűzzék ki és állapítsák meg soron következő és távolba mutató feladatainkat, és folytassuk még eredményesebben, még nagyobb lelkesedéssel eddigi munkánkat. Mindannyiunkat egyformán lelkesít az a tudat, hogy Akadémiánk azon a helyes úton jár, ami a magyar tudomány felvirágoztatásához, a szocializmus építéséhez, népünk boldogulásához és a békéhez vezet.

RUSZNYÁK ISTVÁN

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA ELNÖKE A NÉPKÖZTÁRSASÁG ELNÖKI TANÁCSÁNAK NEVÉBEN KIOSZTJA A KITÜNTETÉSEKET

Tisztelt Nagygyűlés!

Jelentem, hogy Népköztársaságunk Kormányja mint már annyi ízben, most is kifejezésre kívánja juttatni elismerését, megbecsülését a tudomány kiváló művelői és azok iránt, akik kiváló szervező munkájukkal a tudományos munkát elősegítették. Idei Nagygyűlésünk alkalmából a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa a tudományos munka, valamint a tudomány szervezése terén elért kimagasló eredményeik elismeréseképpen akadémikusainknak, kutatóinknak, továbbá az Akadémia dolgozóinak kitüntetésekkel adományoz.

Tudatában vagyok annak, hogy tudósaink méltóknak bizonyulnak pártunk és kormányunk bizalmára, biztosítják a szocializmus építése során felmerült és rájuk háruló feladatok megoldását.

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa nevében most a kitüntetésekkel kiosztom.

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa a Magyar Tudományos Akadémia 1955. évi Nagygyűlése alkalmával kiváló munkájuk elismeréséül a »Munka Érdemrend«-del a következőket tüntette ki:

Bárczi Géza Kossuth-díjas akadémikust, az ELTE Nyelv- és Irodalomtudományi Kara II. sz. Magyar Nyelvészeti Tanszékének tanárát.

A felszabadulás óta több fontos munkája jelent meg. 1952-ben »A tihanyi apátság alapítólevele, mint nyelvi emlék« című monográfiája. 1953-ban »Bevezetés a nyelvtudományba« című munkája, mely általános szempontból igen értékes.

Eredményes kutatómunkája mellett kiváló munkát végez mint a Szótári Főbizottság elnöke. A Nyelvtudományi Intézetben folyó nagy jelentőségű tervmunkát: az Értelmező Szótár és a Nyelvatlasz munkálatait ő irányítja.

Szerkesztésében jelent meg »A magyar nyelvatlasz munkamódszere« című fontos kiadvány, mely nemcsak magyarországi, de európai viszonylatban is kiemelkedő alkotás. Az első olyan munka, amely tisztázza a nyelvatlaszkészítés elvi és gyakorlati módszereit.

Schay Géza Kossuth-díjas akadémikust, az MTA Központi Kémiai Kutató Intézetének igazgatóját, a Budapesti Műszaki Egyetem Kémiai Fizikai Intézetének vezetőjét.

A Magyar Tudományos Akadémia újjászervezése óta ő látja el a Fizikai-Kémiai Főbizottság elnöki teendőit. Vezetése alatt a Bizottság valóban a tudományterület irányítójává vált, mely Schay Géza főbizottsági elnök tudományos vitakészségének és objektív értékelő kritikájának eredménye.

Bulla Bélát, az MTA levelező tagját, az ELTE Természeti Földrajz Tanszék egyetemi tanárát, az MTA Földrajztudományi Kutató Csoport igazgatóját. Évtizedes irodalomfeldolgozó és kutatómunkája eredményeképpen 1954 folyamán megjelentette az »Általános természeti földrajz« II. kötetét, amely az első teljes magyar nyelven megjelent természeti földrajzi kézikönyv, mely a nemzetközi irodalomban is komoly értéket képvisel. Ugyancsak nemzetközi érdeklődést keltő »A szilárd kéreg domborzata fejlődésének alapsajátosságai« c. doktori disszertációja is.

Bulla Béla a tudományszervezés terén is kiváló eredményeket ért el, mint a Földrajzi Főbizottság, valamint a Földrajztudományi Kutató Csoport irányítója.

A Földrajztudományi Kutatócsoport igazgatói teendőit igen eredményesen és odaadóan végzi, a vezetés átvétele óta jelentősen megjavította a Kutatócsoport munkáját.

Erdey László Kossuth-díjast, az MTA levelező tagját, az MTA Kémiai Osztályának osztálytitkárát, a Budapesti Műszaki Egyetem Általános Kémiai Tanszékének vezetőjét.

Mint a Kémiai Tudományok Osztályának titkára lelkiismeretesen és odaadóan irányítja és vezeti a tudományszervező munkát.

Az Általános Kémiai Tanszéken folyó tudományos kutatómunkát mintaszerűen szervezte meg.

Kovács István Kossuth-díjast, az MTA levelező tagját, az MTA Központi Fizikai Kutató Intézetének igazgatóját, a Műszaki Egyetem Atomfizikai Tanszék egyetemi tanárát.

A Központi Fizikai Kutató Intézet megszervezésében mint igazgató komoly munkát végzett. Az intézet Spektroszkópiai Osztályát — igazgatói teendőinek ellátása mellett — megszervezte és annak tudományos munkáját mint osztályvezető is ellátja.

Tolnai Gábort, az MTA levelező tagját, az ELTE Bölcsészkar Magyar Irodalomtörténeti Intézet tanszékvezető tanárát, a Tudományos Minősítő Bizottság titkárát.

A Tudományos Minősítő Bizottságban munkáját igen nehéz és bonyolult körülmények között, tudományos szempontok figyelembevételével, eredményesen végzi. Lelkesen, odaadóan segíti a fiatal tudósnevezdek — aspiránsok — fejlődését.

Mint — nyelv- és irodalomtudományi — osztályvezetőségi tagnak nagy érdeme van az osztályvezetőség munkájának megjavításában. Javaslaival és bírálaival elősegítette a helyes szellem és a megfelelő vezetés kialakítását.

Seidner Mihályt, a műszaki tudományok doktorát. Külföldi viszonylatban is jól ismert energiagazdászunk. Évtizedek óta foglalkozik az energia-

szolgáltatás gazdaságossági kérdéseivel. 1931-ben jelent meg »Energiewirtschaft« c. könyve, az első olyan mű volt a világirodalomban, amely rendszerbe foglalta az energiagazdálkodás főbb kérdéseit. Egyik legjelentősebb szabádalma a villamosgépeknek folyadékkal (vízzel) való hűtése, amely 1917-ből való. Ennek első gyakorlati alkalmazása a Kandó-féle fázisváltóknál történt. Rendszerét később tovább fejlesztette.

Simonyi Károly kandidátust, a Műszaki Egyetem Villamosmérnöki Kar Elméleti Villamosságtani Tanszék vezetőjét, az MTA Központi Fizikai Kutató Intézet Atomfizikai Osztályának vezetőjét.

Az Atomfizikai Osztályt rendkívül rövid idő alatt megszervezte és az ott folyó tudományos munkát nagy hozzájárulással, lelkesedéssel és ügyességgel végzi. Kísérleti atomfizika kutatásokhoz szükséges idő igen kis hányada alatt külföldön is elismert eredményeket ért el.

Zilahy Mátyás, a műszaki tudományok kandidátusát, a Budapest Műszaki Egyetem Textiltechnológiai Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanárát.

A legutóbbi időben folytatott kutatómunkával jelentős eredményeket ért el pamutfonal részleges acetilezése útján előállított fonalakkal kapcsolatban. Ezen új fonalak villamosszigetelési célokra kiválóan alkalmasak. Magas hőmérsékletbírók és szilárdságilag is igen kedvező tulajdonságokkal rendelkeznek. Az eddigi hazai vizsgálatok szerint az így előállított fonal jelentősen felülmúlja a hasonló célra eddig gyártott külföldi anyag minőségét és különösen kitűnik korrózióállóságával, valamint szigetelőképességével. Laboratóriumi kísérletek eredményei alapján az anyag kisüzemi gyártása már rendszeresen folyik.

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa a Magyar Tudományos Akadémia területén végzett kiváló munkájuk elismeréséül a »*Szocialista Munkáért Érdemérem*«-mel a következőket tüntette ki:

Bálint Péter egyetemi tanárt, az orvostudományok kandidátusát, a Budapesti Orvostudományi Egyetem Élettani Intézetének igazgatóját.

A veseműködés és a vese vérkeringésével kapcsolatban tudományos kutatásai igen eredményesek. Makaricsev szovjet professzor együttműködésével komoly munkát végzett a II. Pavlovi állomás megszervezésében és létrehozásában. Eredményesen foglalkozik a fiatal kutatókkal és segíti azok tudományos fejlődését és irányítja a Pavlovi Kutatóállomás tudományos munkáját.

Arató Endrét, a Történettudományi Intézet második igazgatóhelyettesét.

Mint az intézet második igazgatóhelyettese, gondos és körültekintő szervező munkával komoly segítséget jelent az intézet irányításában és az intézetre háruló komoly tudományszervezési, valamint aspiráns ügyekkel kapcsolatos munkák elvégzésében.

Tudományos munkájában igen fontos területtel, a cseh-magyar történeti kapcsolatokkal és általában a nemzetiségi kérdés problémájával foglalkozik. Az 1790—1849-ig terjedő korszakot feldolgozó egyetemi tankönyvben a nemzetiségi kérdéstről kiemelkedően jó fejezetet írt.

Páris Jánost az MTA Agrártudományok Osztályának szaktitkárát. A tudományos osztályok szaktitkárai közül egyike a legjobb vezetőknek. Beosztottainak munkáját helyes módszerrel irányítja és ellenőrzi. Ezzel nagymértékben elősegíti az agrár-tudósok és kutatók munkáját. Az agrártudomány területén dolgozó tudósaink komoly mértékben tudnak támaszkodni a szaktitkárság munkájára. Ennek eredményeként tudósaink és a szaktitkárság dolgozói között igen jó viszony alakult ki, melynek következtében a tudományos és tudományszervező munka nagymértékben megjavult.

E munkája mellett tudományos továbbképzésével is foglalkozik, mint levelező aspiráns.

dr. Juvancz Ireneuszt, az MTA Alkalmazott Matematikai Intézet orvosi statisztikai csoportjának vezetőjét. Lelkes és energikus munkával megszervezte az Alkalmazott Matematikai Intézet orvosi statisztikai csoportját, amely rendszeres segítséget nyújt a hazai orvostudományi, biológiai, állattenyésztési stb. kutatásoknál, a laboratóriumi kísérletek eredményeinek szabatos matematikai kiértékelésével. Számos olyan helyes javaslatot tett, amely az Intézet egész munkájának megjavítását szolgálja.

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa a Magyar Tudományos Akadémia területén végzett kiváló munkájuk elismeréséül a »*Munka Érdemérem*«-mel a következőket tüntette ki:

Schleicher Aladárt, a műszaki tudományok doktorát. 1951 óta az Acta Technica és a Műszaki Tudományok Osztályközleményei c. folyóiratok belső szerkesztője. Ezt a munkát igen nagy hozzáértéssel, fáradhatatlan szorgalommal és lelkesedéssel végzi.

Imre Samut, az MTA Nyelvtudományi Intézetének tudományos munkatársát. Tudományos munkásságát igen eredményesen végzi. Részt vesz a Nyelvtudományi Intézet tervmunkáiban. Kiemelkedően jó munkát végez a Nyelvatlasz készítésében. A kollektív munka mellett egyéni kutatómunkájának is komoly eredményei vannak. Tudományos kutatómunkája mellett évek óta jó eredménnyel végez tudományszervezői munkát is, mint a Nyelvtudományi Főbizottság és a Nyelvtudományi Intézet Tudományos Tanácsának titkára. A rábízott feladatokat lelkiismeretesen és gyorsan oldja meg. Az Akadémia mindig számíthat munkájára.

Varga Balázst, az Irodalomtörténeti Társaság ügyvezető titkárát. Mint a Társaság titkára kiemelkedő tudományszervező, tudománypolitikai munkát végez. Mióta a titkári teendőket Varga Balázs látja el, a Társaság munkájának színvonala jelentősen emelkedett. A helyes kezdeményezések egész sora indult el a Társaságtól, mint pl. a nagyhatású irodalomtörténeti kiállítások rendezése, a vidéki kutatók munkalehetőségeinek megjavítása stb., s e fontos kezdeményezések sikeres megvalósulása is jelentős részben az ő személyes munkájának köszönhető. Emellett tudományos kutatómunkájában egyre több eredményt mutat fel.

Egymás után jelennek meg tanulmányai a XIX. század elejének irodalmából, és ugyanakkor aktívan részt vesz az élő irodalom életében is mai művekről szóló kritikáival.

Palásti Ilonát, az MTA Alkalmazott Matematikai Intézet valószínűség-számítási osztályának tudományos segédkutatóját. A felszabadulás után nyílt meg számára a továbbtanulás lehetősége, kitarató munkával elvégezte az egyetemet. Példamutató, szorgalommal és eredményesen végzi intézeti munkáját. Fáradságot nem kímélve, önzetlenül és áldozatkészen vesz részt az intézet társadalmi munkájában, mely komoly hatással van az intézet tudományos munkájára is. Jó munkájának jelentős része van abban, hogy az intézet kutatói a külső megbízások eredményes teljesítésével lelkesedéssel törekszenek az elmélet és gyakorlat egységének megvalósítására. Sokat tett a munka tervszerűségének biztosításáért, a munkafegyelem megjavításáért és a kutatók szakmai és politikai fejlődésének biztosításáért.

Huzai Lászlót, az MTA Hivatalának főelőadóját, 1950 augusztus óta dolgozik az MTA Hivatalában. A Matematikai és Fizikai Tudományok Osztályának könyv, felolvasó és vitaulések szervezőjeként dolgozott. Munkáját nagy hozzáértéssel és alaposággal végezte. Jó munkájával elérte, hogy a III. Osztály akadémikusai szerették és becsülték, teljes mértékben támaszkodtak munkájára. A szaktitkár távollétében becsülettel és jól intézte a szaktitkárság munkáját. Munkatársait jól tudja nevelni és irányítani.

Jenőfi Lőrinczet, az MTA Gépkocsi Csoportjának vezetőjét, 1949 óta dolgozik az MTA Hivatalában. Ittléte óta nagyon sokat fejlődött, határozott, magabiztos, a Gépkocsi Csoport munkáját egyre jobban irányítja. A viszonylag kis gépkocsiparkkal az Akadémia nagyszámú fuvarjait jól és pontosan látja el. Takarékosan bánik az üzemanyaggal. Az Akadémia gépkocsiparkját gondosan és gazdaságosan karban tartja. Becsületes, őszinte, a fegyelmet megkövetelő vezető, akit a beosztottjai szeretnek és becsülnék.

A kitüntetettek nevében *Tolnai Gábor* levelező tag köszöni meg a kitüntetésekét.

Tisztelt Nagygyűlés! Tisztelt Elvtársak!

Amikor a magam és kitüntetésben részesült társaim nevében köszönetet mondok a pártnak és a kormánynak a nagy kitüntetésért, nem tudom és egyetlen társam sem tudja visszafojtani a megilletődöttségét, hiszen a felszabadulásunk 10. évfordulóján részünkre juttatott kitüntetés mindnyájunkat emlékeztet. Visszaemlékeztet egész életünkre, tudományos pályánkra, hazánk életére, a magunk felszabadulás előtti és felszabadulás utáni sorsára és népünk régi és tíz évvel ezelőtt kezdődött új történelmére.

Mindnyájan jól tudjuk, hogy mit kaptunk a párttól és a kormánytól, magyar tudósok, és utoljára mondom, de elsősorban értem, tudjuk, hogy mit kaptunk a Szovjetuniótól, felszabadítóinktól, a kommunizmust építő országtól egész hazánk és tudományunk fejlődésének lehetősége szempontjából.

Azt is tudjuk elvtársak mindnyájan, hogy mindaz, amit kaptunk, magyar tudósok, a Szovjetuniótól, a marxizmus-leninizmus ideológiájától, pártunktól és kormányunktól, még mindig csak előleg, amelyet még nem tudtunk kellően beváltani egészében, munkánk minden eredményében. De tudjuk azt is, hogy a nagy kormánykitüntetés is, amelyben részesített bennünket a párt és a kormány, megfeszített komoly munka jutalmaként, egyúttal szintén

előleg. Előleg, amely kötelez mindnyájunkat még fokozottabb munkára, még több eredményre, felszabadult népünk utolsó lehelletünkig való szolgálatára.

Még egyszer hálás köszönetet mondok magam és társaim nevében a pártnak, a kormánynak és ígérjük, hogy elkövetkező munkáinkban csökkenteni fogjuk azt a tartozást, amellyel népünknek adósa vagyunk.

*

ELNÖKI ZÁRSZÓ

Rusznyák István elnök :

Tisztelt Nagygyűlés!

Mindenekelőtt mindannyiunk nevében szeretettel köszöntöm a kitüntetetteket és szívből kívánom, hogy népünk szolgálatában továbbra is jó egészségben, törhetetlen munkakedvvel folytathassák áldásos működésüket.

Mielőtt Nagygyűlésünket bezárnám, még egyszer megköszönöm külföldi barátainknak azt a rendkívül értékes és sokoldalú segítséget, amelyet Nagygyűlésünk folyamán tőlük kaptunk. Kérem őket, hogy hazájukba visszatérve adják át a magyar tudományos dolgozók baráti üdvözleteit és annak a biztos érzésnek a kifejezését, hogy egynek érezzük magunkat közös céljaink megvalósításában, a béke megvédésében, a szocializmus felépítésében, a dolgozó nép életszínvonalának és kultúrájának minél magasabb fokra való emelésében.

Köszönetet mondok tudósainknak és szakembereinknek értékes előadásaikért és hozzászólásaikért. Végül köszönöm az előadások hallgatóságának azt a nagy érdeklődését, amelyik évről évre fokozódva bizonyítja a magyar tudomány egyre növekvő jelentőségét hazánk életében.

Ezzel a Magyar Tudományos Akadémia CXIV. Nagygyűlésének nyilvános részét bezárom.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA 1955. ÉVI RENDES KÖZGYŰLÉSE

(1955. május 28.)

A Magyar Tudományos Akadémia 1955. évi 115. rendes Közgyűlését 1955. május 28-án tartotta, melyet Rusznyák István, az MTA elnöke nyitott meg.

Megnyitó beszédében megemlékezett a legutóbbi Közgyűlés óta elhunyt Havas András és Fehér Dániel levelező tagokról. A Közgyűlés résztvevői néma felállással fejezték ki kegyeletüket az elhunytak iránt.

A tanácskozások napirendjén szerepelt : A főtítkári beszámoló az elmúlt évi közgyűlési határozatok végrehajtásáról ; Főtítkári beszámoló az Akadémia 1954. évi gazdálkodási tevékenységéről, új rendes és levelező tagok választása ; tiszteleti és külső tagok választása ; az Akadémia Alapszabályainak módosítása ; az Elnökség megválasztása ; a főtítkári beszámoló, valamint az Akadémia 1954. évi gazdálkodásáról szóló beszámoló vitája.

*

A vitában felszólaltak :

Aszen Hadzsiolov a Bolgár Tudományos Akadémia főtitékára, a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja, Bárczi Géza, Egerváry Jenő, Fodor Gábor, Fogarasi Béla akadémikusok. Fonó Albert levelező tag, Gegesi Kiss Pál akadémikus. Hevesi Gyula levelező tag, Jávorka Sándor akadémikus, Kalmár László levelező tag, Kellner Béla levelező tag, Kovács Károly Pál levelező tag, Lukács György akadémikus, Müller Sándor levelező tag, Novobátzky Károly akadémikus, Pais Dezső akadémikus, Rényi Alfréd levelező tag, Soó Rezső akadémikus, Szádeczky-Kardoss Elemér akadémikus, Tolnai Gábor levelező tag, Zólyomi Bálint levelező tag.

A hozzászólásokra Bognár Rezső főtitékár válaszolt.

A Közgyűlés titkos szavazással megválasztotta az Akadémia új rendes és levelező tagjait, valamint az új tiszteleti és külső tagokat.

Rendes tagok :

Erdey László
Fodor Gábor
Ivanovics György
Rédei László
Somos András

Levelező tagok :

Detre László
Sötér István

Tiszteleti tagok :

A. M. Pankratova történész
Varga Jenő közgazdász
I. M. Vinogradov matematikus
J. Dembovszkij biológus
J. Heyrovszky kémikus
C. I. Parhon orvos
T. Savulescu botanikus
G. Hertz fizikus
Y. H. Toivonen nyelvész

Külső tag:

J. Böhm archeológus

*

Alapszabály módosítás

Az Akadémia sokrétű és új feladatai szükségessé tették, hogy a Közgyűlés az Alapszabályt módosítsa. Ennek értelmében az Elnökség az elnökből, a három alelnökből, a főtitkárból, a három akadémiai titkárból, az osztályelnökökből és nyolc elnökségi tagból áll.

*

Az Akadémia Elnökségének megválasztása

Az Alapszabály módosítás után sor került a lejárt tisztségek megújítására és az új tisztségek betöltésére.

A Közgyűlés a következőket választotta meg, illetve újraválasztotta az Elnökségbe :

Elnök:

Rusznay István akadémikus

Alelnökök:

Gombás Pál akadémikus

Ligeti Lajos akadémikus

Fogarasi Béla akadémikus

Főtitkár:

Bognár Rezső akadémikus

Akadémiai titkárok:

Jánossy Lajos akadémikus

Major Máté akadémiai levelező tag

Elnökségi tagok:

Alexits György akadémikus

Erdey-Gruz Tibor akadémikus

Hevesi Gyula akadémiai levelező tag

Lukács György akadémikus

Molnár Erik akadémikus

Novobáczky Károly akadémikus

Sedlmayr Kurt akadémikus

Straub F. Brunó akadémikus

*

Az Akadémia 1955. évi rendes közgyűlése Rusznay István elnök zárószavával ért véget.

AZ 1955. ÉVI NAGYGYŰLÉS KÜLFÖLDI RÉSZTVEVŐI

Szovjetunió

Jevgenyij Nyikanorovics Pavlovszkij akadémikus, parazitológus
Mihail Alexandrovics Geraszimov akadémikus, borász

Kína

Teng Su-csün akadémikus, mikológus

Lengyelország

Leopold Infeld akadémikus, fizikus, az MTA tiszteleti tagja
Stanislaw Mazur akadémikus, matematikus, az MTA külső tagja
Bogdan Suchodolski akadémiai lev. tag, pedagógus

Csehszlovákia

Josef Vasatko akadémikus, kémikus
Andrej Mraz akadémikus, irodalomtörténész és *felesége*

Románia

Nicolae Lupu akadémikus, belgyógyász
Jorge Jordan akadémikus, nyelvész

Német Demokratikus Köztársaság

Erich Correns akadémikus, vegyész, a Nemzeti Front Elnökségének elnöke

Bulgária

Aszen Ivanov Hadziolov akadémikus, morfológus, a BTA főtitkára, az MTA külső tagja,
Nedelcso Radev Nedelcsev akadémikus, borász

Korea

Ge Üng-zsan akadémikus, selyemhernyószakember
Li Csen-von akadémiai lev. tag, történész

*

Vendégeink előadásaiikkal, a vitákban való részvételükkel igen jelentős mértékben emelték Nagygyűlésünk színvonalát.

Külföldi tudósok közül előadást tartott :

M. A. Geraszimov szovjet professzor : a jó minőségi borkészítés tudomány alapjairól.

Aszen Hadzsiolov a Bolgár Tudományos Akadémia főtítkára : Az állati sejtek és szövetek saját lumineszcenciájáról.

Leopold Infeld: »Az ötvenéves relativitás-elmélet« címmel tartott előadást.

Jorgu Jordan román akadémikus : A román nyelv kialakulásáról tartott előadást.

Li Csen-von a Koreai Tudományos Akadémia levelező tagja : A koreai történettudomány helyzetéről.

Nicolae Lupu, a Román Tudományos Akadémia tagja : »Pneumoconiosisok mint tömegbetegségek« címmel a különböző porártalmakról tartott előadást.

Stanislav Mazur, a Lengyel Tudományos Akadémia tagja : a kiszámítható analízis alapjairól tartott előadást.

Andrej Mraz, a Szlovák Tudományos Akadémia tagja : »A kritikai realizmus a szlovák irodalom fejlődésében« címmel tartott előadást.

Radev Nedelcsev: a szőlőtermesztéssel kapcsolatos bolgár tudományos kutatásokról számolt be.

Josef Vasatko, a Csehszlovák Tudományos Akadémia tagja : »A répalé epurációja és a cukoripari hulladék felhasználása« címmel tartott előadást.

*

A nagygyűlés után magyar és külföldi tudósok baráti beszélgetésre ültek össze. Rusznyák István elnök kérésére vendégeink elmondották hazánkban szerzett tapasztalataikat.

A nagygyűlés programjáról, szervezéséről elismerően nyilatkoztak. Elismerésük mellett meg kell szívlelni baráti tanácsaikat, megjegyzéseiket.

Teng Su-csün kínai tudós több tudományos intézetünket látogatta meg és az itt szerzett tapasztalatok alapján kijelentette : a magyar tudósok kutatásaikkal a termelő munkát, az életet szolgálják. Ehhez kapcsolódott *N. Lupu* román akadémikus, aki elmondotta, ez a tapasztalata a magyar orvostudományok területén is : a tudományos kutatások szoros kapcsolatban állnak a gyakorlati munkával. Lupu akadémikus nagy elismeréssel nyilatkozott szakközleményeinkről is és kérte, hogy azokat nagyobb számban küldjük Romániába.

A külföldi tudósok megismerkedtek agrártudományunk egyes területével. *Geraszimov* szovjet professzor nagyon értékesnek tartotta *Somos András* akadémikus és *Soós István* a mezőgazdasági tudományok doktora előadásait. *Geraszimov* professzor, aki a szőlészet jeles tudósa, nagy érdeklődéssel tanulmányozta a Szőlészeti Kutató Intézetben *Soós* és *Raksányi* professzorok

munkásságát. Közölte, hogy Raksányi professzor és munkatársainak értékes eredményeit a Szovjetunióban is alkalmazni fogják. *Nedelcsev* bolgár akadémikus elmondotta, hogy sok értékes tapasztalatot merített az Agrártudományok Osztályának munkájából. *Correns* akadémikus megemlítette, hogy a Német Tudományos Akadémia nagygyűlését magyar mintára szervezték meg. *Correns* akadémikus a Kémiai Tudományok Osztálya kollektív munkáját tartotta jelentősnek. A nagygyűlés előadásaival kapcsolatosan megjegyezte, hogy meggyőződése szerint Varga József akadémikus előadása e szaktudományban új utat jelent, mely német tudósok munkája szempontjából is rendkívül fontos. *Ge Ün-san* koreai akadémikus igen értékesnek tartotta a nagygyűlés előadásait és kérte, hogy a teljes anyagot küldjük meg a Koreai Tudományos Akadémiának.

Barátaink munkánk hiányosságaira is felhívták a figyelmünket. *Vasatko* csehszlovák akadémikus szóváltette, hogy a Nagygyűlés előadásainak csak egy része volt idegen nyelvre lefordítva és ez csökkentette a külföldiek részvételét a vitákban. *Hadziolov* bolgár akadémikus azt tanácsolta, hogy a jövőben az osztálytitkári, főtitkári beszámolók röviden ismertessék a tudományos kutatások eredményeit is. Hiányolja, hogy a beszámolók elhallgatják, hogy az Akadémia milyen mértékben teljesítette éves és ötéves tervét.

Két igen jelentős problémát vetett fel *Suchodolski* lengyel akadémikus. Az egyik a pedagógiára, a másik a tudományok történetére vonatkozik. Tapasztalatai is megerősítik a II. Osztály osztálytitkári beszámolójában elhangzott pedagógia-tudományra vonatkozó megállapításokat. Javasolta a pedagógia területén is perspektivikus tudományos terv kidolgozását és a tudományos munka tervszerű megszervezését. Kapjanak több alkalmat a fiatal pedagógusok tudományos munkák kifejtéséhez. Lengyelországban jól beváltak a nyaranta rendezett egy hónapos pedagógiai konferenciák. A tudományok története kutatásainak megszervezését Lengyelországban külön bizottság végzi, mely közvetlen az elnökség mellett működik. A bizottság 2 éves működése igen eredményes. Több közleményt adott ki. Az idei Tudománytörténeti Évkönyvben megjelenik Fogarasi Béla akadémikus »A tudomány története« című tanulmánya is. Talán hasznára válna a Magyar Tudományos Akadémiának, ha megismerkedne e bizottság munkájával. *Mráz* csehszlovák akadémikus felvetette, hogy a programok összeállításakor több időt kellene biztosítani a szakemberek találkozásaira, konzultációs beszélgetések szervezésére.

Ezek a beszélgetések is bizonyosságai annak, hogy milyen hasznos és termékeny a külföldi tudósokkal való szoros kapcsolat. A jövőben még többet kell munkálkodnunk azon, hogy megismerjük a haladó tudomány eredményeit és a haladó tudományos világgal megismertessük a mi eredményeinket.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA ELNÖKSÉGÉNEK TAGJAI

Elnök :	Rusznayák István r. tag
Alelnökök :	Ligeti Lajos r. tag Gombás Pál r. tag Fogarasi Béla r. tag Bognár Rezső r. tag
Főtitkár :	Jánossy Lajos r. tag
Akadémikus titkárok :	Major Máté lev. tag
Választott elnökségi tagok :	Alexits György r. tag Erdey-Gruz Tibor r. tag Hevesi Gyula lev. tag Lukács György r. tag Molnár Erik r. tag Novobátzky Károly r. tag Sedlmayr Kurt r. tag Straub F. Brunó r. tag
Osztályelnökök	
I. Osztály :	Szabolcsi Bence r. tag
II. Osztály :	
III. Osztály :	Riesz Frigyes tiszteletbeli elnök Alexits György r. tag Manninger Rezső r. tag
IV. Osztály :	Maucha Rezső r. tag
V. Osztály :	Mihailich Győző tiszteletbeli elnök
VI. Osztály :	Verő József r. tag
VII. Osztály :	Schulek Elemér r. tag

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA TAGJAINAK NÉVSORA

I. NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYOK OSZTÁLYA

Tiszteleti tagok:

Révai József
Kuo Mo-zso
Yrjö Henrik Toivonen

Rendes tagok:

Bárczy Géza
Horváth János
Kniezsa István
Kodály Zoltán
Ligeti Lajos
Németh Gyula
Pais Dezső
Szabolcsi Bence
Trencsényi-Waldapfel Imre

Turóczi-Trostler József
Zsirai Miklós

Levelező tagok:

Beke Ödön
Bóka László
Fekete Lajos
Gyóni Mátvás †
Hadrovics László
Kardos Tibor
Lakó György
Maróth Károly
Sötér István
Tamás Lajos
Tolnai Gábor
Waldapfel József

II. TÁRSADALMI-TÖRTÉNETI TUDOMÁNYOK OSZTÁLYA

Tiszteleti tagok:

Zdenek Nejedly
Anna Mihajlovna Pankratova
Varga Jenő

Külső tag:

Jaroslav Böhm

Rendes tagok:

Andics Erzsébet
Buza László
Fogarasi Béla
Lukács György
Molnár Erik

Moravcsik Gyula
Nizsalovszky Endre
Révész Imre
Szladits Károly

Levelező tagok:

Bulla Béla
Ember Győző
Friss István
Fülep Lajos
Marton Géza
Mátrai László
Ortutay Gyula
Szabó Imre
Szász István
I. Tóth Zoltán

III. MATEMATIKAI ÉS FIZIKAI TUDOMÁNYOK OSZTÁLYA

Tiszteleti tagok:

John Desmond Bernal
Frédéric Joliot Curie
Gustav Hertz
Leopold Infeld
Ivan Matvejevics Vinogradov

Külső tagok:

Kazimierz Kuratowski
Stanislaw Mazur

Rendes tagok:

Alexits György
Egerváry Jenő
Fejér Lipót
Gombás Pál
Gyulai Zoltán

Hajós György
Jánossy Lajos
Novobátzky Károly
✓ Rédei László
Riesz Frigyes
Turán Pál

Levelező tagok:

Budó Ágoston
Detre László
Jordan Károly
✓ Kalmár László
Kovács István
Rényi Alfréd
Szalay Sándor
✓ Szókefalvi-Nagy Béla
Varga Ottó

IV. AGRÁRTUDOMÁNYOK OSZTÁLYA

Tiszteleti tag:

Traian Savulescu

Rendes tagok:

Jávorka Sándor
Kotlán Sándor
Kreybig Lajos
Manninger Rezső
Mócsy János
Sedlmayr Kurt
Somos András
Soó Rezső
Zimmermann Ágoston

Levelező tagok:

Csukás Zoltán
Dudich Endre
Erdei Ferenc
Fekete Zoltán
Máthé Imre
Obermayer Ernő
Porpáczy Aladár
Schandl József
Surányi János
Zólyomi Bálint

V. BIOLÓGIAI ÉS ORVOSITUDOMÁNYOK OSZTÁLYA

Tiszteleti tagok:

Jan Dembowski
Alexander Vlagyimirovics Palladin
Constantin I. Parhon

Külső tag:

Aszen Hadzsiolov

Rendes tagok:

Babics Antal
Ernst Jenő
Gegesi Kiss Pál
Haynal Imre
- Hetényi Géza
id. Issekutz Béla
- Ivánovics György
Jancsó Miklós

Maucha Rezső
Rusznayk István
Straub F. Brunó
Szörényi Imre
Tátró Imre

Levelező tagok:

✓ Ábrahám Ambrus
Entz Béla
Gömöri Pál
Kellner Béla
Kerpel-Fronius Ödön
Környey István
Lissák Kálmán
Petényi Géza
Rajka Ödön
Szentágothay János
Went István

VI. MŰSZAKI TUDOMÁNYOK OSZTÁLYA

Tiszteleti tagok:

Ivan Pavlovics Bárgyin
Gerő Ernő

Rendes tagok:

Geleji Sándor
Mihailich Győző
Ratkovszky Ferenc
Szádeczky-Kardoss Elemér
Tárczy-Hornoch Antal
Vadász Elemér
Vendel Miklós
Vendl Aladár
Verő József

Levelező tagok:

Barta István
Bárány Nándor

Biró Ferenc
Bognár Géza
Borbély Samu
Fonó Albert
Gillemot László
Heller László
Hevesi Gyula
Kántás Károly
Kovács Károly Pál
Major Máté
Millner Tivadar
Mosonyi Emil
Osztrovski György
Pattantyus A. Géza
Rázsó Imre
Széchy Károly
Szigeti György
Tarján Gusztáv
Verebély László
Winter Ernő

VII. KÉMIAI TUDOMÁNYOK OSZTÁLYA

Tiszteleti tagok:

Mihail Mihajlovics Dubinyin
Hevesy György
Jaroslav Heyrovsky

Külső tag:

Radu Cernatescu

Rendes tagok:

Bognár Rezső
Bruckner Győző
Buzágh Aladár
Csűrös Zoltán

Erdey László
Erdey-Gruz Tibor
Fodor Gábor
Freund Mihály
Schay Géza
Schulek Elemér
Varga József
Zemplén Géza

Levelező tagok:

Gerecs Árpád
Kiss Árpád
Müller Sándor
Szabó Zoltán
Vargha László

TARTALOMJEGYZÉK

A Magyar Tudományos Akadémia 1955. évi CXIV. Nagygyűlése	
Rusznyák István elnöki megnyitója	267
A baráti országok tudományos akadémiai delegációinak vezetői üdvözlik a Nagygyűlést	269
A Magyar Tudományos Akadémia 1955. évi CXIV. Nagygyűlésének záróülése	
Rusznyák István elnöki megnyitója	271
Bognár Rezső megbízott főtitkár : Beszámoló az Akadémia munkájáról és feladatairól	273
Rusznyák István, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke, a Népköztársaság Elnöki Tanácsa nevében kiosztja a kitüntetésekét	293
A Magyar Tudományos Akadémia 1955. évi rendes közgyűlése	299
Az 1955. évi Nagygyűlés külföldi résztvevői	301
A Magyar Tudományos Akadémia Elnökségének és tagjainak névsora	304

СО Д Е Р Ж А Н И Е

СХІV Годи́чное собрание Академии Наук Венгрии 1955 г.	
Вступительное слово президента Иштвана Русньяка	267
Приветственные речи руководителей делегаций Академий Наук дружеских стран	269
Заключительное заседание СХІV Годи́чного собрания Академии Наук Венгрии в 1955 г.	
Вступительное слово президента Иштвана Русньяка	271
И. о. генерального секретаря АНВ Режé Богнар : Доклад о деятельности и задачах Академии Наук	273
Вручение орденов и медалей президентом АНВ Иштваном Русньяком — от имени Президнума Венгерской Народной Республики	293
Общее собрание Академии Наук Венгрии в 1955 г.	299
Зарубежные участники Годи́чного собрания АНВ в 1955 г.	301
Члены и члены Президнума Академии Наук Венгрии	304

A kiadásért felel az Akadémiai Kiadó igazgatója — Műszaki felelős: Farkas Sándor
A kézirat beérkezett: 1955. VIII. 5. — Terjedlem: 3 $\frac{1}{4}$ (A/5) ív

37103/55 Akadémiai Nyomda — Felelős vezető: ifj. Puskás Ferenc

Felelős szerkesztő : Bognár Rezső

Technikai szerkesztő : Szántó Lajos

Szerkesztőség : Budapest, V., Akadémia u. 2. Távbeszélő: 127-069

Kiadóhivatal : Budapest, V., Alkotmány u. 21. Távbeszélő: 111-010

Egyes szám ára : 3 Ft

Előfizetés egy évre : 36 Ft. (Az Akadémia tagjai tagilletményként kapják)

Csekk számla : 04-878-111-46

Kettős szám ára : 6,— Ft

50024

AKADÉMIAI

ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBÍZÁSÁBÓL
SZERKESZTI

BOGNÁR REZSŐ
FŐTITKÁR

SZEPTEMBER — OKTÓBER

LXII. KÖTET — 513. SZÁM

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
BUDAPEST, 1955

AKADÉMIAI ÉRTESTŐ

SZERKESZTI: BOGNÁR REZSŐ

LXII. KÖTET, 1955

BARTÓK BÉLA

(1881 — 1945)

SZABOLCSI BENCE akadémikus

Bartók Béla halálának tizedik évfordulóján a magyar tudomány is a maga nagy halottját gyászolja és ünnepli a zeneköltőben : a kutatót, a felfedezőt és úttörőt, aki művével a magyar tudományosságnak is világraszóló rangot és dicsőséget szerzett századunk szellemi műveltségének történetében.

Bartók — ma már világosan látjuk — kora egyik legnagyobb teremtő és összefoglaló lángelméje volt ; olyan lángelme, aki a korszak méhében vajdó *új*-nak a legelsőik között, a legmerészebben, forradalmi bátorsággal adott hangot és formát. Alkotóművész volt és tudós, — mindkét területen példát mutató, az igaz emberségért harcos öntudattal helytálló humanista. Számára műalkotás és tudományos kutatómunka nem lehetett más, mint egyazon törekvésnek, egyazon folyamatnak : ember és világ megismerésének, feltárásának és kifejezésének két arcúta. Így érvényesülhetett művészetében a gondolkodás szigorú logikája, s ezért fűthette tudományos munkáját is költői képzelet. A kettőt egy meredeken felfelé ívelő emberi fejlődés pályája foglalta össze koncentrált, felbonthatatlan egységé.

S egy volt, oszthatatlan volt ez a pálya a meggyőződés és az állásfoglalás sohsem-alkuvó, szigorú becsületességében és szilárdságában is. Bartók Béla munkásságában egyszerre bontakozott ki a hazafi és az emberiség ügyének, a népek testvériségének harcosa ; s talán semmi sem olyan vonzó a művész életrajzában, mint az a szerves következetesség, amellyel egyik eszménye a másiktól kifejlődött. »Egész életemben, minden téren, mindenkor és minden módon egy célt fogok szolgálni : a magyar nemzet és a magyar haza javát« — fogadta meg huszonegyéves korában, s mint e fogadalom természetes folytatását írta közel harminc évvel utóbb, bántalmak és üldöztetések keserű tapasztalataival : »Mióta csak mint zeneszerző magamra találtam, tökéletesen tudatában vagyok igazi vezéreszmémnek : ez az eszme a népek testvérréválásának eszméje, a testvérréválás minden háborúság és viszály ellenére.« Ez a kettő. — egy alapeszme : a haza, a nép szolgálata és a világbéke szolgálata, egyetlen központi dallamként zeng végig a zeneköltő és a zenetudós egész munkásságán.

Így tudott ez a munka tudományos téren is roppant távlatokra kitágulni. A magyar népzene mellé, melynek feltárását most ötven éve nagy művész-társával, Kodály Zoltánnal együtt kezdte meg, hamarosan odaszegődött a szomszéd, majd a távolabbi népek ugyancsak feltárára váró dallamvilága : s kiderült, hogy a magyar nép ősi dallamkincse a maga történeti távlatában csak akkor válik igazán érthetővé, ha a kutató nem áll meg a nyelvi határoknál, hanem megismeri a szlovák, a román, az ukrán, a bolgár, a jugoszláv nép zenéjét is ; rajtuk túl pedig mind vonzóbbá vált a török, az arab, a belsőázsiai népek

zenéjének megismerése... A kör így hamarosan óriási szélességre tágult. Talán egyetlen kutató sem mondhatta még el magáról, amit Bartók Béla : hogy négy világrészben kutatta a népzenei hagyományokat, s hogy ugyanakkor, amikor új fejezetet nyitott a teljes világ zenetudományában, nevezetesen az összehasonlító népzene-kutatás történetében, egyben bátran és tüntetően állástfoglalt és hitet tett Keleteurópa, Ázsia, Afrika elnyomott népeinek az élethez és szabadsághoz való joga mellett. Mert ezt hirdették nagy tudományos művei, *A magyar népdal* (1924), a *Népzene és a szomszéd népek népzeneje* (1934), a hatalmas román, szlovák és jugoszláv gyűjtemények, éppúgy, mint kisebb tanulmányai, vagy az a munkásság, melyet — számunkra külön, fájdalmas büszkeség — a Magyar Tudományos Akadémián, nehéz viszonyok között, sokszor ellenséges légkörben, a harmincas évek légkörében kifejtett.

Ellenséges légkörben, igen ; ma már szinte természetesnek tartjuk, hogy Bartók munkásságának lépten-nyomon bele kellett ütköznie kora társadalmának mesterséges és hazug sorompóiba. A sovinizmus innen is, túlhan is üldözőbe vette s ha emitt hazaárulónak szidalmazták, amott nacionalista agitátornak kiáltották ki. Bartókot mindez nem tántorította meg s nem tétette le útjáról ; a sovinizmusnak és fasizmusnak, a faji gőgnek és háborús izgatásnak mindvégig kérérlhetelen, szikrázó haragú ellenfele maradt s mikor 1940 őszén, a fasiszta terror ellen tiltakozva, nehéz szívvel odahagyta hazáját, bizonyos volt benne, hogy a »rablógyilkos rendszer«, melyet annyira gyűlölt, egy napon véget ér s ő megbékélten hazatérhet majd felszabadult hazájába.

Nem így történt : nemcsak a megújhódott Magyarország, hanem az egész világkultúra mérhetetlen kárára, nem így történt. A gyilkos kórság, mely már emigrációja idején titokban rombolta életerejét, súlyosan küzdelmes amerikai évei alatt elhatalmasodott rajta, s mikor a zeneköltő utolsó nagy műveit írta, mikor végső összefoglalást adott tudományos munkásságának, mikor remegő kézzel vetette papírra : »szeretnék hazamenni, de végleg . . .« — már maga is érezte, hogy a halál megakadályozza a nehezen várt hazatérésben.

Mégis : Bartók Béla »végleg«, örökre hazatért, — itt van és itt marad közöttünk művével, szellemével, példaadásával. S a magyar tudományosságnak is egyik elsőrangú kötelessége, hogy a nagy művet, melyet ő elkezdett, folytassa teljessé tegye és befejezze, épp Bartók szándéka szerint : a magyar nép igaz szolgálatára s a népek testvérréválása szellemében.

A MICSURINI BIOLÓGIA ELTERJESZTÉSE ÉS EREDMÉNYEI MAGYARORSZÁGON

SOMOS ANDRÁS akadémikus

Ezekben a napokban az egész haladó világ megemlékezik I.V. Micsurin-ról, mint az alkotó darwinizmus egyik legtehetségesebb továbbfejlesztőjéről. Személyében egy új biológiai irányzatnak, a róla elnevezett micsurini biológiának megteremtőjét tiszteljük. Száz év távlatából nyugodtan mondhatjuk, hogy tanításai forradalmi változást idéztek elő a biológiai tudományok területén. Tanítása új, magasabb szakaszt jelent a darwinizmus fejlődésében, az élő természet törvényszerűségei valóban tudományos megismerésének a fejlődésében.

Micsurin munkásságát elsősorban azok a tudományos felfedezések tették az egész világon ismertté, amelyeket alapvető célkitűzéseinek megvalósítása, a melegigényes déli növények északi és keleti termesztési határainak mintegy 1000 km-rel távolabbra való kiterjesztése közepette tett. Ezzel tulajdonképpen az élő természet gyökeres átalakításának rendkívül nehéz feladatát tűzte életcélként maga elé. Arra törekedett, hogy kifürkéssze, megismerje azokat a törvényszerűségeket, amelyek szerint az új fajták kialakulása végbemeleg. Szakadatlanul azt kutatta, hogyan lehet a növények öröklött természetét céltudatosan az ember igényeinek megfelelően megváltoztatni.

Egész élete a természettel folytatott szakadatlan küzdelemből állott. Mindjárt munkássága kezdetén rájött arra, hogy a melegez szokott déli fajtákból a hűvösebb éghajlatot is kibíró új gyümölcsfajtákat az akkor ismert egyetlen Grell-féle honosítási módszerrel nem lehet előállítani. Ezért nem maradt számára más lehetőség, minthogy teljesen új utakon induljon és lépésről lépésre haladva olyan nemesítési eljárásokat dolgozzon ki, amelyek lehetővé teszik a növényi tulajdonságok céltudatos, tervszerű átalakítását.

Az új módszerek kidolgozását mindig egy-egy a növények fejlődését döntő módon alakító törvényszerűség megismerése előzte meg. Így pl. bámulatos éleslátással észrevette, hogy a *növény és közvetlen környezete között a legszorosabb összefüggés van*. Ennek ismeretében megállapította azt is, hogy a nemesítés során a nemesítő csak abban az esetben érhet el biztos eredményt, ha a szülőpárok helyes kiválasztásán kívül a fiatal hibridnövények fejlődésénél a környezeti tényezőket is a szükségnek megfelelően változtatja. Később észrevette azt is, hogy a *növényi szervezetek egészen fiatal korukban különleges alkalmazkodóképességet tanúsítanak a környezeti viszonyokkal szemben és elsősorban azokat a tulajdonságokat fejlesztik ki magukban, amelyek egy adott környezetben a legjobban biztosítják a fejlődési feltételeket*.

Az említett felfedezések birtokában kidolgozta a hibridek ún. *irányított nevelési* módszerét. Később a módszer további tökéletesítéséből született a

mentor-módszer, amellyel a fiatal hibridcsemeték tulajdonságai főként más növényeknél a leghatékonyabban alakíthatók.

Amikor rájött arra, hogy a hibridek alakíthatósága (fellazítása) annál nagyobb mérvű, minél távolabbi alakok kereszteződnek egymással, nyomban hozzálátott a rokonságilag és földrajzilag távol álló változatok hibridizálására alkalmas módszerek kidolgozásához. Ilyen elgondolások alapján kidolgozta a keresztezéses nemesítés számára az ún. *kevert pollenés módszert*.

A meglegigényes gyümölcsfajták hidegtűrőképességének növelése céljából Micsurin sok esetben felhasználta az északi zord klímaviszonyok között kialakult félvad és vad gyümölcsfajokat is. A rokonságilag egymástól távolálló gyümölcsfajok keresztezése azonban nem járt eredménnyel, ezért az ilyen partnerek eredményes keresztezésére egy teljesen új nemesítési eljárást dolgozott ki: az ún. *oltásos vagy* vegetatív hibridizálás módszerét. Ezzel a módszerrel sikerült Micsurinnak egész sor értékes gyümölcsfaj-hibridet előállítani, amelyekből sok értékes gyümölcsfajta kapott.

Micsurin egész munkásságán végigvonul az az alapgondolat, hogy a *növények tulajdonságai a fejlődés folyamán alakulnak ki* s ezért a nemesítési alapként használt szülőpárok és a kapott hibrid utódok életkörülményeit, ökológiai viszonyait állandóan céltudatosan változtatni kell. Ez a felfogás merőben ellenkezik a morganisták nézetével, akik azt vallják, hogy a növényi tulajdonságok örökletes hordozói a kromoszómák és gének, amelyek a környezeti tényezők hatására nem változnak meg, és ezzel a biológiában a reakciós irányzat képviselőivé váltak, mert az objektív törvényszerűségek tanulmányozása helyett idealista világnézetten alapuló metafizikus elméletet dolgoztak ki a kromoszómákba és génekbe zárt halhatatlan anyagöröklődésről.

Megállapításuk igaz voltát azonban a gyakorlatban nem tudták bizonyítani. Ezzel szemben Micsurin tételeinek helyességét a gyakorlat már sok esetben igazolta. Az a 300-nál több új fajta, amelyeket I. V. Micsurin állított elő nem igen jött volna létre a hibridek irányított nevelése, a mentorozás, a vegetatív hibridizálás módszerének felhasználása nélkül. Így, csakis a már ismertetett törvényszerűségek elvén alapuló módszerek céltudatos felhasználásával sikerült Micsurinnak a természetet hatalmas területeken átalakítani és lerakni a virágzó gyümölcstermesztés alapjait a zord éghajlatú északi vidékeken is. Azok az óriási természetátalakító munkálatok, amelyek ma oly hatalmas arányokban folynak a Szovjetunió egész területén, újabb bizonyítékai annak, hogy Micsurin tanítványai eredményesen fejlesztik tovább a micsurini biológiát. Gondoljunk csak e téren azokra az eredményekre, amelyeket T. D. Liszenkó, Cicin és I. E. Gluscsenkó akadémikusok, valamint a tövbi szovjet micsurinista ért el. Fajtaikkal évről-évre jelentős mértékben tovább bővítik a kultúrnövényekkel hasznosítható területeket.

Végül Micsurin munkásságának korszakalkotó jelentősége nagyon jól lemérhető azon keresztül is, hogy elméleti megállapításai és nemesítési módszerei ma már az egész haladó emberiség közkincsévé váltak.

A nyugati országok biológusai és növénynemesítői közül is egyre többen lesznek — éppen gyakorlati munkájuk folytán — meggyőződéses micsurinistákká. Hogy a micsurini biológia iránt milyen nagy a nyugati államok biológusai és nemesítői között az érdeklődés, azt nagyon jól igazolta a közelmúltban Hollandiában megtartott nemzetközi kertészeti kongresszus is, ahol a vegetatív hibridizálás eredményeit ismertető egyik előadás után külön vitát is kellett rendezni az érdeklődő nyugatiak kérésére.

Micsurin tudományos munkássága soha nem szakadt el a gyakorlattól. Róla nyugodtan mondható, hogy minden elméleti megállapítása az élő gyakorlatból nőtt ki. Azokban az elméleti megállapításokban, amelyeket a növényi szervezet fejlődésének törvényszerűségeivel kapcsolatban tett, nincs egyetlen formális mondvasínált tétel sem.

Tudományos tevékenységét teljes mértékben a marxizmus-leninizmus filozófiájára alapozta. A micsurini biológiáról bátran mondható, hogy az idealista világnézeten alapuló metafizikus biológiai elméletek elleni kéréselhetetlen harcban alakult ki és fejlődött tovább. A micsurini biológia lényegét az élő szervezeteknek a formaképzés törvényei alapján történő céltudatos irányítását P. T. Bjelov az alábbi 3 tételben foglalja össze :

»1. Az élet folyamatainak és lényegének, az organizmusok öröklött tulajdonságai jellegének következetesen materialista értelmezése.

2. Határtalan meggyőződés a tudomány és gyakorlat mindenhatóságában és az ismeretekben és a természet valamennyi titkának, a fajok formaképzése titkainak hatalombakerítésében.

3. Az élő természetnek (és különösen a növényvilágnak), mint szüntelenül a mozgás, változás, fejlődés folyamatában lévőnek értelmezése. A mozgást, változást, fejlődést Micsurin nem metafizikailag, nem az örökök egy és ugyanazon megváltozhatatlan »öröklött jelek hordozóinak« egyszerű mennyiségi, növekedési vagy csökkenési, átcsoportosítási folyamatoként, hanem dialektikusan értelmezte, mint végtelenül változatos formákban történő fejlődést, mint az előregedett megsemmisülését és minőségileg új keletkezését.«

Micsurin nemcsak mint tudós, de mint hazafi is példaképül állhat előttünk. A forradalom előtt, a cári rendszer idején semmiféle támogatást nem kapott az államtól. Faiskoláját a legnagyobb nélkülözések közepette tudta csak tartani olyannyira, hogy nem egyszer saját maga és családja szájától a napi kenyérfalatot is meg kellett vonni. »A forradalom előtt — írja visszaemlékezésében — egész életutam gúnnyal, lenézéssel, és feledéssel volt kikövezeve... Vagyon nélkül, anyagi eszközök nélkül, a társadalomból kitaszítva, szakadatlan szükséggel küzdve, fáradtságos, az abban a korban senki által nem használt tudományos munka mellett, a vasúti hivatalnok és finommechanikai alkalmazott személyes munkájával elérhető szűkös anyagi eszközökből tengődve, csak még állhatatosabban dolgoztam a magam elé tűzött célok eléréseért...« Ennek ellenére, amikor az Északamerikai Egyesült Államok mezőgazdasági osztályának főbotanikusa *Frank Mayer* az amerikai üzletemberek nevében felajánlotta, hogy fajtagyűjteményét és faiskoláját megvásárolja, őt pedig Amerikába hívták dolgozni. Micsurin az ajánlatot a leghatározottabban elutasította, mert az volt a meggyőződése, hogy eredményei első-sorban hazáját, az orosz népet illetik.

Fentiekből következik, hogy Micsurint mint tudóst a szovjet szocialista rendszer karolta fel és tette világszerte ismertté. Az októberi forradalom győzelme után a szovjet kormány minden szükséges támogatást megadott munkájához. Ennek megfelelően Micsurin élete a forradalom előtti és a szovjet rendszer győzelme utáni időben két egymástól élesen elkülönülő korszakra oszlott. A forradalom előtti időben egy megfélemlített, az ismeretlenség homályában elveszett, anyagi gondokkal küszködő tudós, akinek fáradtsággal végrehajtott kísérletek alapján elért nagy tudományos jelentőségű felfedezéseit a burzsoá tudomány nem ismerte el. A szovjet rendszer idején viszont rendelkezésére állt minden, ami szükséges volt kutatásaihoz. Itt anyagi

gondoktól függetlenül tudása teljes erejével tovább kutatja a növények életében végbemenő változások törvényszerűségeit.

Micsurin munkásságának tanulmányozásánál soha ne tévesszük szem elől azt, hogy mily nagymértékben fejlesztette tovább az alkotó darwinizmust. De ugyanúgy ne felejtjük el azt sem, hogy tanításának legfőbb ereje abban van, hogy az elválaszthatatlan az élettől, a szocialista építés gyakorlatától. Ezért a micsurini biológia olyan alkotó tudomány, amely a népet szolgálja és segítségével az ember céltudatosan megváltoztathatja, átalakíthatja a természetet.

*

A magyar kutatók a felszabadulás előtt nem sokat hallottak a micsurini agrobiológiáról. Rendszeres kapcsolatot egyetlen szovjet tudományos intézettel sem tarthattak fenn. Ennek következtében a Szovjetunió mezőgazdasági tudományos intézeteinek munkájáról is csak elvétve, egy-egy véletlenül hozzánk tévedt kiadványon keresztül szereztek tudomást.

A felszabadulás után e téren is gyökeres változás következett be. A Szovjetunió kormánya e téren is minden vonatkozásban segítségünkre sietett. Készséggel rendelkezésünkre bocsátotta az élenjáró szovjet agrobiológia eddigi eredményeinek gazdag anyagát.

Az első időszakban természetesen sok kezdeti nehézséget kellett leküzdünk. Nem volt a kutatók ideológiai és szakmai továbbképzéséhez szükséges magyar nyelvű szakirodalom. Nem rendelkezünk kellő számú képzett oktatóval sem, akik az átképzés első nehézségeinek leküzdésében segítségünkre lettek volna. Késett a kísérleti hálózat korszerű átszervezése és kibővítése is, mert a termelés fejlődését elősegítő elsőrendű feltételeket (vetőmag, vonóró, műtrágya stb.) kellett elsősorban biztosítani.

A felsorolt nehézségek ellenére 1947—48-ig mégis sikerült elérnünk azt, hogy a legfontosabb tudományos cikkek, valamint a micsurini biológia alapvető kérdéseit részletesen ismertető szovjet szakkönyvek eljutottak hozzánk.

Mivel kutatóink közül nagyon kevesen tudtak oroszul, külön problémát jelentett az említett könyvek magyar nyelvű lefordítása. A kezdeti nehézségek leküzdése után az elsők között fordítottuk le *T. D. Liszenko*: *Agrobiológia, I. E. Gluscsenko*: *A növények vegetatív hibridizációja*, *R. V. Viljamsz*: *Talajtan, a földművelés alapjai* c. könyveket, és még több egyéb fontos agrobiológiai tárgyú tanulmányt és cikket.

1949-ben a magyar—szovjet barátsági hónap alkalmával ellátogatott hazánkba *I. E. Gluscsenko* szovjet agrobiológus professzor. Látogatása határkőnek számít a micsurini biológia hazai elterjesztése terén. Előadásai, valamint az azokat követő viták széleskörű lehetőséget nyújtottak a micsurini biológia egyes helytelenül értelmezett kérdéseinek alapos megvitatására. Erre nagy szükségünk is volt, mert addig a micsurini biológia fogalmán elsősorban a Micsurin által kidolgozott nemesítési módszereket értettük.

A tervszerű céltudatos munka, amelyet a micsurini biológia elterjesztéséért végeztünk, a felszabadulást követő első öt éves időszak végére meghozta az első gyümölcsöket. Kutatóink közül egyre többen figyeltek fel már a micsurini biológiára, egyre inkább kezdték látni, hogy azok a feladatok, amelyek mezőgazdaságunk szocialista átszervezése során megoldásra várnak, csak a tudományos alapokon nyugvó micsurini biológia módszereivel oldhatók meg. Nemesítőink munkájuk során egymás után folyamodnak

a vegetatív hibridizáció, a kevert pollenés megtermékenyítés, a mentor stb. módszerek alkalmazásához.

Nem volna teljes a micsurini biológia elterjesztéséért kezdett harcunk első időszakának összesítése, ha nem emlékeznénk meg arról a munkáról, amelyet ezzel kapcsolatban pedagógusaink az ifjúság nevelése terén kezdtek. Az iskolákban folyamatosan bevezették a materialista világnézetten alapuló természettudományos ismeretek oktatását. Ennek keretén belül jelentős hely jutott már a micsurini biológia oktatására.

A fiatal agrárszakemberek és kutatók számára bőséges lehetőséget nyújtott a micsurini biológia tanulmányozására az 1948-ban bevezetett agrárfelsőoktatási reform. Természetesen ennek megfelelő tartalommal való kitöltése nem történhetett meg egyszerre, csak fokozatosan, úgy ahogyan fejlődtek a magyar micsurinista pedagógusok.

A felsorolt intézkedések eredményeként mezőgazdasági kutatásunk 1948—50 között már jelentős minőségi változáson ment át.

Visszapillantva az első időszak munkásságára, ma már jól látjuk, hogy ezek a kezdeti próbálkozások sok esetben nem tudtak túljutni a módszerek mechanikus alkalmazásánál és nem egyszer a helytelen végrehajtás következtében nem is hozhattak megfelelő eredményt. Ez az időszak tehát elsősorban a micsurini biológia megismerésének kezdeti időszaka volt. Ezalatt raktuk le a korszerű kutatási hálózat alapjait, megszereztük a legfontosabb agrobiológiai tárgyú könyveket, folyóiratokat, bevezettük a közép- és felsőfokú mezőgazdasági iskolákban a micsurini biológia oktatását stb.

A felszabadulást követő öt éves időszak eredményei, *a kutatómunka terén bekövetkezett minőségi változás első jelei az újjászervezett Tudományos Akadémia 1950. évi nagygyűlésén jelentkeztek először.* A Tudományos Akadémia agrártudományok osztálya által rendezett nagygyűlési előadások már képet nyújtottak a micsurini biológia hazai elterjesztése terén elért eredményekről. (Sedlmayr K.: A micsurini biológia alkalmazása a növény-nemesítésben, Páter Károly: A viljamszi rendszerek szerepe a mezőgazdaság fejlesztésében, Horn A.: A micsurini biológia elveinek érvényesítése a fiatal állatok felnevelésében.) A nagygyűlés tudományos ülészaka ugyanakkor megmutatta azt is, hogy kutatóink jelentős része még nem ismeri eléggé a micsurini biológia lényegét és éppen ezért nem is tudja még annak módszereit kutató munkájában megfelelően felhasználni.

*

Az 1950. évi első országos mezőgazdasági tudományos tanácskozással lezáruló időszak után a mezőgazdasági kutatás fejlődése lényegesen meggyorsult.

Jelentős mértékben elmélyült a kutatók ideológiai és szakmai továbbképzése. Egymás után napirendre tűztük a micsurini biológia egyes alapvető kérdései körül kialakult vitás kérdések tisztázását. A viták során kutatóink közül egyre többen bizonyították be, hogy a micsurini biológia alkalmazása terén vannak már eredményeink.

A Tudományos Akadémia agrártudományok osztálya által rendezett vitauléseken elhangzott előadások között egyre gyakrabban találkoztunk a micsurini biológia elméleti és gyakorlati kérdéseivel foglalkozó témákkal. Közülük különösen kiemelkedtek: az irányított felnevelés, a megtermékenyí-

tés folyamata, a fajhibridek és távoli keresztezések előállítására és a rezisztencia nemesítés kérdéseiről rendezett viták. A vitákban résztvevő kutatók nagy része már saját vizsgálati eredményeivel bizonyította a micsurini biológia kutatási módszereivel feltárt törvényszerűségek helyességét.

Rendkívül nagy segítséget jelentett számunkra a micsurini biológia elterjesztése szempontjából a szovjet tudósok magyarországi látogatásainak további kiszélesítése. Szovjet vendégeink előadások tartásával, vitákon való részvétellel, valamint szakmai tanácsadásokkal minden alkalommal részletes felvilágosítást adtak a felmerülő kérdésekre. (*P. A. Baranov, K. I. Szkrjabin, A. I. Oparin, I. E. Ljascsenko.*)

Sok értékes tapasztalattal gazdagodva tértek vissza a Szovjetunióban tanulmányúton járt magyar kutatók is, akik helyszínen közvetlenül tanulmányozták az élenjáró szovjet mezőgazdasági kutatás módszereit és eredményeit. Különösen nagy segítséget nyújtott mezőgazdasági kutatásunk továbbfejlesztéséhez az 1951. év őszen a Szovjetunióban járt mezőgazdasági kutatókból álló küldöttség. A segítség elsősorban a micsurini biológia elméleti kérdéseinek tisztázásában való aktív részvételben (beszámoló előadások, viták rendezése stb.) jutott kifejezésre.

A tudományegyetemen folyó oktatásban az élenjáró szovjet biológia oktatása terén kiemelkedő érdemei vannak *N. G. Potapov* professzornak és munkatársainak. Mondhatjuk, hogy Potapov professzor oktató- és kutatómunkája nyomán új növényélettani iskola alakult hazánkban. Munkásságának különös érdeme, hogy az elméleti tudományokkal foglalkozó kutatók számára példát mutatott, hogyan kell a legfontosabb mezőgazdasági kérdések megoldásában segítséget nyújtani.

A micsurini biológia elterjesztése terén elért eredmények végsősorban a kutatómunka gyakorlatában mérhetőek le legjobban. E téren különösen kiemelkedők *Sedlmayr Kurt* kétszeres Kossuth-díjas akadémikus kutatási eredményei. Az általa előállított Beta K 91-es új cukorrépa fajta kh-ként közel 3 q-val adott több cukrot az eddigi legjobb hazai és külföldi cukorrépa fajtáknál. További nagy értéke a fajtának, hogy nem érzékeny a *Cercospora beticola* répabetegséggel szemben. A legújabban előállított hibrid (heterózis) cukorrépa fajtája még ennél is értékesebbnek ígérkezik.

Sedlmayr nagyon komoly eredményeket ért el a takarmányrépa nemesítése terén is. »Rózsaszínű Beta« takarmányrépa fajtája szintén nemcsak hazai, de nemzetközi viszonylatban is a legjobb takarmányrépafajták közé került. Az említett fajta több éves átlagban 25%-kal túlta felül az eddig termesztett legjobb takarmányrépafajták termését.

Sedlmayr akadémikus kiváló eredményeit döntő módon annak köszönheti, hogy nemesítési munkája során mélyreható tudományos analízissel értékelte alapanyagát s ezzel minden alkalommal megfelelő partnereket használt fel a nemesítésben. *Sedlmayr* akadémikus répafajtáinak értékét a gyakorlat teljes mértékben igazolta. Ma már nemcsak hazánkban, de a külföld részéről is egyre nagyobb mértékű megrendelést kapunk az említett új cukor- és takarmányrépafajták vetőmagvára.

Sedlmayr a hazánkban termesztett legfontosabb cukorrépafajták stádiumos törvényszerűségeinek részletes feltárásával jelentős mértékben hozzájárult a répanemesítés és természetis tisztázatlan kérdéseinek megismeréséhez.

Minden reményünk megvan ahhoz, hogy a gabonakérdés megoldásában jelentős mértékben előbbre jutunk *Beke Ferenc* mg. tud. kandidátusa által

előállított új búzafajtával, amelyeknek — bőtermőségén kívül — az a legnagyobb értéke, hogy ellenálló a gabonarozsdával szemben.

Beke Ferenc elméleti vizsgálataiból elsősorban értékesek az egyed-fejlődésre és a szervképződési folyamatok összefüggésére vonatkozó vizsgálatok. Tanulmányozta a fejlődés, növekedés, termőképesség egymáshoz való viszonyát. Megállapította azt, hogy ha korán vetjük az őszi gabonát vagy az őszi vetés után meleg az idő, akkor nagyfokú a növekedés, ami intenzív bokrosodásban jut kifejezésre. A fejlődés viszont lassúbb, mert a hőmérsékleti viszonyok nem kedveznek a jarovizációs stádiumon való áthaladásnak. Megállapította továbbá, hogy az áprilisi időjárás nagy hatással van a kalász-kezdemény differenciálódására. Meleg időjárás esetén a szemek számának alakulása kedvezőbb, a differenciálódás lassan következik be, tehát a szemkezdemények kialakítására elegendő idő áll rendelkezésre. Az áprilisi hideg időjárás meggyorsítja a fejlődés ütemét s ezért kevesebb szemkezdemény alakul ki. Megfigyelései alapján megállapítható, hogy a fejlődés ütemét kiegyenlítővé tevő, illetve lassító folyamatok termésemelkedéshez vezetnek.

Az őszi búzáéhoz hasonló jelenségeket tapasztalt Beke Ferenc az őszi káposzta-repecénél is.

Fentieken kívül behatóan tanulmányozta a táplálóanyagoknak és a víznek a hatását a gabonafélék fejlődésére és növekedésére. Ezek a kísérletek példát mutatnak arra, hogy hogyan lehet és kell az egyes növények agrotechnikáját tudományos alapokon kidolgozni.

A gabonaprobléma megoldását segíti a *martonvásári Mezőgazdasági Kutató Intézet* genetikai osztályának munkája. (*Rajháthy Tibor és munkatársai.*) Az osztály az elmúlt évek során igen gazdag búza faj és nemzetség hibrid anyagot állított elő, amely nemzetközi viszonylatban is nagyon jelentős. Ezzel nagymértékben szaporodott a bőventermő búzafajták előállításához jó alapot nyújtó faj és nemzetség hibridanyag változékonysága.

Ugyancsak a genetikai kutatások terén jelentős eredményeket ért el a *Tudományos Akadémia Genetikai Intézete* is. *Győrffy Barna* igazgató, *Rédei György* aspiráns a Bánkúti 1201 őszi búzafajtán bebizonyították az őszi gabonafajtáknak tavasziakká való átalakíthatóságát. Ezzel lehetővé vált, hogy hazai példákkal is igazoljuk a *Liszenko* akadémikus által kidolgozott új gabonanemesítési eljárás gyakorlati alkalmazhatóságát.

Idősebb kutatóink mellé folyamatosan felzárkóznak most már azok a fiatalok is, akik aspiránsi tanulmányaikat a Szovjetunióban végezték. A Szovjetunióban végzett fiatal kandidátusok munkásságából elsősorban kiemelendő *Tamási István* és *Rajki Sándor* munkássága. Előbbi a kajszi hidegtűrő képességének fokozása terén végzett figyelemre méltó munkát, utóbbi a gabonafélék közül a rozson bizonyította be, hogy a növények tulajdon-sága a környezeti viszonyok változtatása révén alakítható.

Nagymértékben segítik a fontosabb gazdasági növények termőképességének fokozását azok az eredmények, amelyeket az ireszemcsei Kísérleti Intézet munkaközössége ért el *Kurnik Ernő* igazgató vezetésével az egyes gazdasági fajták fényigényének tanulmányozásával.

A zöldségfajták hő- és fényigényének tanulmányozása terén a *Kertészeti és Szőlészeti Főiskola Zöldségtermesztési Tanszéke* ért el jelentős eredményeket. A tanszék munkaközössége tisztázta a paradicsom, paprika és saláta néhány alapvető biológiai sajátosságát és ezzel új alapokra helyezte agrotechnikájukat.

A megváltozott felnevelési feltételeknek a vegetatív úton szaporodó növényekre kifejtett hatását legjobban a burgonya nyári ültetése terén elért eredményeink bizonyítják. Ilyen vonatkozásban *Mészöly Gyula*, *Somorjai Ferenc*, *Barsi Sarolta* és *I. I. Odnoglazkov* tanulmányozták behatóan T. D. Liszenko akadémikus által kidolgozott burgonya vetőgumó szaporítás kérdését hazánkban. Munkásságuk során tisztázták a burgonya nyári vetésének néhány fontos alapvető agrotechnikai kérdését. Ezzel lehetővé tették, hogy hazánk középső és déli részein kiküszöbölhetjük a burgonya termőképességét jelentős mértékben hátráltató kedvezőtlen hatást.

A vegetatív hibridizációval végzett vizsgálatok közül említésre méltók *Felföldi Lajosnak*, a biológ. tud. kand., a pécsi pedagógiai főiskolának, *I. I. Odnoglazkovnak* és *Sedlmayr Kurt* akadémikusnak vizsgálatai. Előbbiek a paradicsommal, utóbbi a répával folytatott kísérleteket.

Egri Lászlónak különböző dohányfajokkal végzett kísérletei során sikerült a vegetatív hibridizálással kapott hibridekből olyan új alkaloidát nyerni, amelyik egyik szülőben sem fordul elő.

Ökológiai fajkeletkezési kérdések vizsgálata terén a morfológiai bélyegek átalakíthatósága kérdésének tanulmányozására beállított kísérletek közül kiemelkednek *Soó Rezső* akadémikusnak és *Borsos Olgának* sziki és homoki növényfajok átalakítása terén elért eredményei.

A mikroszkopikus szervezeteknek a nyomegyet hatásokra kialakult változásaival eredményesen foglalkoztak *Balassa Rózi* a rizobiumok és *Zsolt János* az élesztő-gombák terén.

Az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Általános Biológiai Intézete *Faludi Béla* és munkatársai megalapozták a micsurini biológia egyetemi oktatását. Az alkalmazkodás kísérleti kutatása során értékes eredményeket ért el az idegrendszer szerepének tisztázásában, valamint az aljtrágyázás kérdését összehasonlító anatómiai vizsgálatokkal egészítették ki.

Törő Imre akadémikus a Szövet- és Fejlődéstani Intézetben a sejtosztódások eddig ismert formáján kívül egy új sejtszaporodási formát fedezett fel, amely a sejttestben lejátszódó nukleinsav szintézisén alapszik. Az új sejt magja az anyasejt protoplazmájában, de annak magjától függetlenül alakul ki.

Szörényi Imre Sztálin-díjas akadémikus a Magyar Tudományos Akadémia Biokémiai Intézetében a fundamentális fehérje kutatása meghonosításának és kifejlesztésének kérdésében fejtett ki úttörő munkásságot. Különös eredményeket ért el a fehérjék szerkezete és funkciója közötti kapcsolat kérdésében és az élő anyag fejlődésével kapcsolatos biokémiai problémák megoldásán munkálkodik.

Az állattenyésztés területén lassabban halad a micsurini biológia elterjedése. E téren hazánkban úttörő munkát végzett *Magyari András* földművelésügyi miniszterhelyettes a Steiman-féle természetes borjúnevelési módszer hazai viszonylatban való kikísérletezésével és elterjesztésével. Ugyancsak az ő irányításával folyik a magyaróvári mezőgazdasági kísérleti intézetben új szarvasmarhafajta kitenyésztése micsurini módszerekkel. (Kosztromai × magyar tarka.)

Mészáros István az állatorvostudományok doktora az állatok mesterséges megtermékenyítésénél ért el kiváló eredményeket. A növénynevelésben használatos kevertpollenes módszerhez hasonlóan igen jó eredményeket kapott hígított és kevert ondóval. Nagy gondot fordított ezenkívül a takarmányozás célszerű alakítására.

Az Agrártudományi Egyetem állatélettani tanszékén *Barna József* adjunktus az utóbbi időben már több vizsgálatot végzett nyulakon a petefészek átültetésével. Ezenkívül megindultak már a tojásfehérjék kicserélésével és a vérátömlesztéssel elérhető tulajdonságátalakító vizsgálatok.

A felsorolt példákkal természetesen nem zárul le a magyar micsurinisták által elért eredmények sora. Az utóbbi időben egyre több helyen találkozunk a micsurini biológia céltudatos alkalmazásával elért eredményekkel.

Mindezekből határozottan megállapítható, hogy a magyar agrárkutatók túlnyomó többsége az elmúlt években komoly előrehaladást ért el a micsurini biológia elsajátítása és alkalmazása terén. Kutatóink ily irányú fejlődését nagymértékben segítették az ideológiai tanfolyamok, a szovjet irodalom rendszeres dokumentálása és a szovjetunióbeli tanulmányutak. Az élenjáró szovjet agrobiológia módszereivel és eredményeivel a helyszínen történő megismerkedés, a szovjet agróbiológusokkal folytatott közvetlen baráti beszélgetések sok vitás kérdés és kétely eloszlatásához járultak hozzá. Mindez végsősorban odavezetett, hogy ma már hazánkban is sokkal mélyebb alapokon nyugszik a haladó hagyományokra épülő micsurini agrobiológia.

A micsurini biológiával való elmélyültebb kapcsolatunk kifejezésre jut továbbá abban is, hogy kutatóink egyre szorosabb kapcsolatot építenek ki a gyakorlattal. A kutatás középpontjába egyre inkább a gyakorlat által felvetett fontos népgazdasági kérdések megoldása kerül. (Gabonakérdés, takarmánykérdés megoldása, öntözéses termesztés stb.)

Az elért eredmények természetesen nem szabad, hogy megtévesszenek bennünket. Akad még bőven pótolnivalónk e téren. Így pl. kevés még a micsurini biológia elvi kérdései körül folyó vita. Nem fordítunk kellő gondot a micsurini biológia elméleti hagyatékának a növényhonosításban való megfelelő felhasználására. Nem foglalkozunk eleget a falusi fiatalok ilyen irányú oktatásával stb. Ezért további fejlődésünk biztosítása érdekében az elkövetkezendő esztendőkből még nagyobb erőfeszítéseket kell tennünk a micsurini biológia elterjesztése és továbbfejlesztése terén.

Micsurint mint tudóst, mint hazafit és mint a szocializmus építésének lelkes harcosát egyaránt tekintsük példaképnek, kövessük mindenben példáját és hozzá hasonlóan dolgozzunk a népért, támogassuk minél hatékonyabban hazánkban a mezőgazdaság szocialista átszervezését, minél több az eddigieknél jobb új fajta előállításával és minél több korszerű agrotechnikai módszer kidolgozásával. Így leszünk valóban méltó továbbfejlesztői elméleti hagyatékának az élenjáró micsurini agrobiológiának.

A felsorolt példákkal nem zárul le a magyar micsurinisták által elért eredmények sora. Az utóbbi időben egyre több helyen találkozunk a micsurini biológia céltudatos alkalmazásával elért eredményekkel.

Mindez azonban nem szabad, hogy megtévesszen bennünket. Az elkövetkező évek során megoldandó — egyre bonyolultabb — feladatokat csakis úgy oldhatjuk meg eredményesen, ha a jövőben még sokkal többet merítünk az élenjáró micsurini agrobiológia rendkívül értékes kincsestárából.

Micsurin tanításai mindig biztos vezérfonalat nyújtanak számunkra abban a munkában, amelynek középpontjában mezőgazdaságunk szocialista átszervezése áll.

A MAGYAR ÉLETTANI TÁRSASÁG XXI. VÁNDORGYŰLÉSE

HETÉNYI GÉZA akadémikus

A Magyar Élettani Társaság ez évben Szegeden tartotta (június hó 30-án, július hó 1-én és 2-án) XXI. vándorgyűlését. A gyűlésnek több mint 400 belföldi látogatója volt, akiknek túlnyomó része a fiatal évjáratokból került ki. Mivel a magyar orvostudomány művelőinek túlnyomó többsége az orvosegyetemi intézetekben és klinikákon működik, a résztvevők túlnyomó része is orvosegyetemekről került ki.

Okulva az elmúlt évek tapasztalataim, a vezetőség úgy határozott, hogy szakít az eddigi szokással és lényegesen csökkenti a vándorgyűlés előadásainak számát. Valóban, a tavalyi 130 előadással szemben — amelyhez még a külföldi vendégek előadásai is csatlakoztak — idén csak 58 előadás hangzott el és 3 bemutatás volt. Ennek megvalósítása érdekében a vezetőség felkérte az intézet- és klinikavezetőket, hogy intézetenként csupán néhány előadást tartassanak, kiválasztva a legjobb és lehetőleg befejezett munkákat. Így el is lehetett érni, hogy csak a legutolsó napon ülésezett a társaság két szekcióban, a résztvevők tehát teljesebb képet tudtak maguknak alkotni a magyar kísérleti orvostudomány jelenlegi problémáiról és teljesítményeiről.

Az ez évi vándorgyűlés még egy tekintetben jelentett változást. A vezetőség hangsúlyozni kívánta az elméleti orvostudománynak a klinikai orvostudománnyal való kapcsolatát és ezt abban öhajtotta kifejezésre juttatni, hogy elnökül is (*Hetényi Géza*), főreferensül is (*Gömöri Pál*) klinikai kutatót választott.

Az elnöki megnyitó először is azzal a kérdéssel foglalkozott, mi tette nagygyá a Társaságot és ezt abban jelölte meg, hogy a Társaság a legnehezebb időkben sem tántorodott meg az igazi hazafiság útján, mindig hű maradt a demokrácia eszményeihez, példaadó volt a tudomány erkölcsi alapjának megingathatatlan védelmében, és megszületése óta főcéljának tekintette a fiatal kutatók megsegítését. Majd röviden áttekintette az élettani tudománynak múltját és jelenét, s hangsúlyozta az élettannak elszakíthatatlanul szoros kölcsönös kapcsolatát a klinikai orvostudománnyal, aminek szemmel tartása a Társaság munkájának is a javulását, látókörének szélesedését és a gyakorlathoz való közeledését fogja jelenteni. A vándorgyűlés referátuma a »Hypoxia és keringéreguláció« kérdését taglalta. A főkérdéseket világosan áttekintő, kitűnő referátumhoz a felszólalások hosszú sora csatlakozott, bizonyítván azt, hogy a választott kérdés a magyar kutatók széles rétegeit érdekelte. Mind a vérkeringés, mind a szervezetben lefolyó regulációk olyan témák, amelyek valóban hazai kutatóink nagy számát foglalkoztatják, amiben félreismerhetlenül része van Korányi Sándor egykori ez irányú munkásságának.

A vándorgyűlésen elhangzott »kis« előadások átlaga jó volt. Bár túlnyomó részben részletmunkák kerültek előadásra, mindenki egyetértett abban, hogy az előadások módja és az előadók methodikai felkészültsége az elmúlt évekhez hasonlítva szembetűnően javult. Nagyobb érdeklődést keltettek a következő előadások: »Az aerob glykolyysis mechanizmusa az Ehrlich-féle ascitest okozó ráksejtekben« (*Straub F. Brunó* és munkatársai), »A kálium mikroszkópos lokalizációja velőshüvelyű idegrostokban« (*Sávay—Csillik*), »Só- és vízválogatás shockban« (*Irányi—Kovách—Roheim*), »Vizsgálatok glutaminsav és asparaginsav antimetabolitjaival« (*Sós József* és munkatársai), »A sexuális magatartás vizsgálata és hatása a magasabb idegműködésre« (*Bata—Endrőczy—Lissák*) és »A fehérvérsejtekben kimutatott természetes antihistamin izolálása« (*Kovács—K. Juhász*).

Különösen örvendetes volt az előadásokhoz fűződő hozzászólások nagy száma. Ebben derekas részt vettek fiataljaink, de idősebbjeink is. Ha magas színvonalú viták nem is alakultak ki, a hozzászólások a legtöbb esetben aktív segítséget nyújtottak az előadóknak. Persze, »mellébeszélés« és »pótelőadás« idén is akadt. Úgy látszik, hosszabb idő kell ahhoz, hogy a kongresszusoknak e két rákfenéje kiirtható legyen.

Végül két érdekes összeállítást óhajtanék ismertetni:

1. Az első az előadóknak munkahelyük szerinti eloszlását mutatja. Kiderül ebből, hogy az 58 előadás közül 49 származott az Orvostudományi Egyetemekről, 7 tudományos kutatóintézetekből, 4 más főiskoláról, 1 kórházból. Az összeállítás jól demonstrálja azt a fentebbi megállapítást, hogy Magyarországon az orvostudományi kutatómunka túlnyomó többségében az orvostudományi egyetemi intézetekben és klinikákon folyik. Ez még minden bizonnyal hosszú ideig így lesz!

2. A következő összeállítás az elhangzott előadásokat tárgykörük szerint csoportosítja. Biophysikai tárgyú volt két előadás, biochemiai 13, szorosabb értelemben vett élettani 19, kórélettani 7, a felsőbb idegtevékenységgel foglalkozó 8 és gyógyszer-tani 9. Az élettan tehát az előadásoknak csupán 1/3-ával volt képviselve. Figyelemre méltó a biochemia jelentős előretörése. A Magyar Tudományos Akadémia Élettani Főbizottságának foglalkoznia kell azzal a kérdéssel, mennyiben kívánatos továbbra is az elméleti orvostudomány egyes ágainak együttartása, vagy helyesebb-e belenyugodni abba, hogy az élettani tudomány keretén belül további specializálódás és leválás indult meg.

A Magyar Élettani Társaság idei szegedi vándorgyűlése — akár csak fiatalabb testvére: a Korányi Sándor-vándorgyűlés — joggal kelthette mindannyiunkban azt az érzést, hogy az oly szép hagyományokra visszatekintő magyar kísérletes orvostudományi kutatás jövője biztosítva van. Megfelelő vezetők és lelkes fiatalok együttműködése a jövő sikerének záloga.

BESZÁMOLÓ A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KUKORICANEMESÍTÉSI KONFERENCIÁJÁRÓL

BÁLINT ANDOR

A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének »A mezőgazdaság szocialista átszervezésének és a mezőgazdasági termelés fellendítésének további feladatairól« szóló határozata a kukoricatermesztés fejlesztése érdekében a következő feladatot tűzi kutatóink elé:

»A kukorica kiemelkedő népgazdasági jelentőségének megfelelően minél több kutató kapcsolódjék be a kukoricanemesítés és a nagy termést adó beltenyésztéses hibrid-vetőmag gyors előállításának munkájába, valamint a kukorica leghelyesebb nagyüzemű termelési módszereinek kidolgozásába és elterjesztésébe...«

E célkitűzések megvalósításának meggyorsítását szolgálta az a Kukoricanemesítési Konferencia, amely 1955. IX. 22–29-e között zajlott le Budapesten és amelyen a Szovjetunió, a népi demokráciák és Ausztria kutatói vettek részt.

A konferencián a hazai kukoricatermesztés és nemesítés helyzetét és eredményeit 3 előadás ismertette.

Jánossy Andor kísérletügyi főigazgató előadásában rámutatott arra, hogy a kukoricát hazánkban első ízben a XIV. század vége felé kezdték termesztetni. A kukorica dalmát kereskedőkön, majd a török hódítókön keresztül jutott be hazánkba. Nagyobb lendületet a kukoricatermesztés fejlődése a XIX. század utolsó negyedében vett, amikor a tengerentúli fajták, főleg a lófogú kukoricafajták vetőmagját hozták be és kísérletet tettek ezek termesztésével. A túlnyomóan késői érésű lófogú fajtákból honosodás révén néhány olyan fajta alakult ki, amely viszonyaink között korai beéréssel és jobb termőképességgel tűnt ki. A behozott külföldi fajtákat keresztezési partnerként felhasználták és így termesztett és nemesített fajtáink száma állandóan emelkedett. 1939-ben 4 fajta kapta a legmagasabb állami minősítést, törzskönyvezésben részesült és 7 nemesített fajtát állami elismerésben részesítettek. Az előállított fajták közül a második világháború előtt külföldön — bár nem a legjobb silókukoricafajtánk volt —, a Pettendi Aranyözön aratott jelentős sikert.

A felszabadulás után a hazai kukoricanemesítés első jelentősebb eredménye fajtaheterózis-kukoricáink előállítása volt. Erről a munkáról *Berzsenyi-Janosits László*, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa számolt be. Vezetésével 1948-ban 19 fajtával, összesen 342 kombinációt előállítva, sikerült a hazai fajták legjobb szülőpartnerreit megállapítani. 342 kombináció közül 127 10% feletti többlettermést adott a standard fajtákhoz képest és csak 119 maradt a standard termése alatt. A legjobbnak bizonyult kombi-

náció 2 év átlagában 31,1%-os többletermést adott a standard fajtához képest.

Fajtaheterózis-kukorica előállításával Fleischmann Rudolf már 1933—34-ben Kompolton végzett kísérleteket. E kísérletekben, noha jelentős eredményt ért el, az eljárás elterjedésére az akkori időkben nem kerülhetett sor. Az 1947-es belgrádi nemzetközi kukoricakonferencián a szovjet és jugoszláv nemesítők tapasztalatait megismerve és felhasználva indult meg ez a munka nagyobb arányokban hazánkban és várható, hogy 1957-ben vetésterületünk mintegy 25%-án fajtaheterózis kukoricát termesztünk.

A hazai kukoricanevelés jelenlegi legnagyobb eredménye a Martonvásári 5. hibrid előállítása. Erről a munkáról előállítója, *Pap Endre*, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa számolt be. Ez a beltenyésztett törzsekből előállított hibrid az országban elterjedt nemesített fajtákhoz viszonyítva átlag 23%-kal nagyobb termést ad, felülmúlva a fajtaheterózis-kukoricával elérhető 10—15%-os terméstöbbletet. 1957-ben a köztermesztésben a vetésterület 5%-án beltenyésztéses hibridfajtát fogunk termelni.

Kukoricatermesztésünk és nemesítésünk helyzetéről szóló beszámolókhöz számos külföldi küldött szólott hozzá. A hozzászólások ismertették a kukoricatermesztés helyzetét az egyes országokban és ismertették a kutatómunka irányait és a kutatások eredményeit is.

Először a szovjet delegáció vezetője, *I. E. Gluscsenko* akadémikus számolt be arról, hogy a Szovjetunióban a kukorica vetésterülete ez évben az elmúlt évi 3 és fél millió hektárról 17,9 millió hektárra növekedett. Ez a hatalmas fejlődés nagy feladatokat ró a kutatókra. Különösen jelentősek azok az eredmények, amelyek a kukoricatermesztés északabbra vitelével kapcsolatosak. Az ez irányú kutatások során *I. E. Gluscsenko* jelentős eredményeket ért el. 5 hibridfajtát állított elő Moszkva környékére, szibériai és különböző európai országokból származó fajták keresztezésével, alaposan tanulmányozva előzetesen a kukorica fejlődési viszonyait az adott viszonyok között. Hibridjei az 1952—54. évi kísérletekben hektáronként átlag 80,1, 59,7, 58,0, 61,8 és 34,5 q-s termést adtak.

A. C. Muszjko az Odesszai 10. kukoricafajta előállításáról számolt be. Ezt a fajtát 3 különböző fajta keresztezésével állította elő. Az új fajta Odessza körzetében felülmúlja a jelenleg legtermőképesebb VIR 42. beltenyésztéses hibridet, mind szemtermésben, mind zöld tömegre. Módszerében rendkívül érdekes az, hogy a fajták szabad megporzással történő keresztezésekor nem távolítja el az anyafajta címerét, úgyhogy annak virágpóra is részt vehet a hibridutódok létrehozásában.

Y. K. Yang előadásában a Kínában folyó hatalmas méretű nemesítési munkákról kaptunk tájékoztatást. Az ország különböző tudományos intézeteiben kísérletek folynak fajtaheterózis partnerek kikeresésére, de törekednek kihasználni azokat a hatalmas lehetőségeket is, amelyek a tájfajták javításával, a táj- és külföldi fajták keresztezésével érhetőek el. Az elmúlt években mind a vetésterület, mind a termésátlagok jelentősen emelkedtek. Ez az emelkedés a háború előtti időkhez képest termésmennyiségben 102,7%-ot tesz ki.

Jaromir Scholz akadémikus a Csehszlovákiában végzett kukoricanevelési munkáról számolt be. Kutatási eredményei közül különösen érdekesek és számunkra is jelentős útmutatást adnak azok a munkák, amelyek során lényegesen csökkentették a kukorica kezdeti fejlődésének hőigényét. Ez a

munka azért jelentős, mert a kukorica korábbi vetését, a kezdeti fejlődés gyorsabb ütemét teszi lehetővé és ezáltal hozzájárul a kukorica átlagtermések fokozásához.

Tadeus Ruebenbauer a Lengyel Népköztársaságban folyó kukorica-honosítási munka eredményeit ismertette. Előadásában különösen értékesek voltak azok a tapasztalatok, amelyek a kukorica szárításával kapcsolatosak.

F. Oberdorj akadémikus a NDK-ban folyó nemesítési munka ismertetése során különösen a kukorica minőségi nemesítésére hívta fel a figyelmet, rámutatva a kukoricaszem zsírtartalmának emelése terén elért eredményekre.

Értékes tapasztalatokról számoltak be a többi küldöttek is és különösen értékesek voltak azok a részletekbe menő megbeszélések, amelyek a kísérleti telepek látogatása során zajlottak le.

A konferencia jelentőségét legjobban az egyhangúan hozott határozat tükrözi. A határozat köszönetet mond a Magyar Tudományos Akadémiának ezért a kezdeményezéséért és a résztvevő államok küldöttei elhatározták, hogy minden évben hasonló kongresszust rendeznek, amelyek programját azonban a konferenciánknál szélesebben állapítják meg, amennyiben kiterjesztik agrotechnikai, gépesítési stb. kérdések megvitatására is. Megállapodtak a küldöttek az egyes országokban előállított fajták, a kutatómunkáról szóló beszámolók, dokumentációs anyag stb. cseréjében, általában abban, hogy az eddiginél szélesebbkörű együttműködéssel segítik elő hazájuk kukorica-termesztésének és nemesítésének fejlődését.

Kukoricanevelőink a konferencia gazdag tapasztalatait és a különböző országokból várható értékes alapanyagot felhasználva a következő években az eddigieket remélhetően felülmúló sikerekkel fogják elősegíteni mezőgazdaságunk szocialista építésének ügyét.

I. MAGYAR-CSEHSZLOVÁK POLAROGRAFIAI KONFERENCIA VESZPRÉMBEN

POLINSZKY KÁROLY

a kémiai tudományok kandidátusa

Augusztus 11–14-e között rendezte a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával a Magyar Kémikusok Egyesülete és a Veszprémi Vegyipari Egyetem az I. Magyar–Csehszlovák Polarográfiai Konferenciát. A polarográfia új, alig 35 éves múltra visszatekintő fizikai-kémiai eljárás, melynek segítségével analitikai problémák és szerkezetfelderítési kérdések oldhatók meg. Ezen túlmenően már eddig is számos elektrokémiai és elméleti fizikokémiai probléma megoldása vált lehetővé segítségével. A kémiai alkalmazásán kívül ma már fontos eljárása a biokémiai és biológiai kutatásnak, sőt felhasználja a gyakorlati orvostudomány is. A polarográfia felfedezője és kifejlesztője elméleti, valamint gyakorlati téren egyaránt Jaroslav Heyrovský csehszlovák akadémikus, akit Akadémiánk ez évi Nagygyűlésén választott tiszteleti tagjai sorába.

A megrendezett polarográfiai konferenciának jelentőségét és sikerét már eleve biztosította az a tény, hogy azon Heyrovský akadémikus is részt vett, akinek a megnyitó ülésen Bognár Rezső főtitkár átadta a tiszteleti tagságról szóló díszoklevelet, valamint jelen voltak és előadásokat tartottak a prágai Heyrovský-intézet munkatársai is. A konferencia valóban beváltotta a hozzá fűzött reményeket, sőt a vártnál lényegesen komolyabb tudományos, tudománypolitikai és politikai sikerrel zárult.

Kémiai Osztályunk vezetősége már foglalkozott a lezajlott konferenciával és megállapította, hogy az folyó évi tudományos életünk egyik kiemelkedő eseménye volt. Csehszlovák részről 17 előadás hangzott el, míg a magyar polarográfusok 28 előadást tartottak. Az előadók a polarográfiai kutatásnak újszólván minden területéről új eredményekről számoltak be. Nem lehet feladatomban az egyes előadások teljes tudományos értékelése. E helyen csupán Proszta János professzor egyik előadását emelem ki, aki Györbíró Károly munkatársával elért kutatásairól számolt be. Arról hallottunk tőle, hogy mi módon sikerült a magnézium-ionok polarográfiai meghatározását megoldaniuk. Heyrovský akadémikus hozzászólásában elmondta, hogy harminc év óta ő és újszólván valamennyi munkatársa megpróbálta ezt a kérdést megoldani, de eredménytelenül. Már hajlottak a felé a nézet felé, hogy a magnézium közvetlen polarográfiai meghatározásának lehetőségéről lemondjanak. Ennek a feladatnak az elméletileg megalapozott és könnyen kivitelezhető megoldását is ismertették a magyar kutatók a konferencián.

Jellemző volt a polarográfiai konferenciára az előadásokat követő vita szelleme. A hozzászólások szigorú kritikája, a válaszok őszintesége olyan

közvetlen légkört alakított ki, mely régi tudományos életünknek még elég sokszor előforduló csökevényét, az előadónak azt a jogát, hogy »csak hódolat illeti meg, de bírálat nem«, döntötte meg. Tapasztalhatta minden előadó, mennyit profitálhat abból, ha kutatótársai őszintén mondanak véleményt munkájáról. Örömmel tapasztalhattuk, hogy a konferencia résztvevői gáncsoskodás nélkül is tudnak erős bírálatot mondani. Ennek a helyes vitaszellemnek kialakulása Heyrovský akadémikus és munkatársai, elsősorban P. Zuman példaadásának az eredménye, akik úgyszólván minden egyes előadáshoz érdemben hozzászóltak.

Sokan féltik a magyar tudományos élet egészséges továbbfejlődését amiatt — mint ezt folyó évben tartott Akadémiai Nagygyűlésen a Kémiai Tudományok Osztályának titkára beszámolójában is kifejtette —, mivel nincs a tudomány művelői között megfelelő számú, az akadémikus szint után következő minősítéssel rendelkező tudományos közép-kader. Kedvezőben ítélnéjük meg ezt a kérdést a polarográfiai konferencia tapasztalatai alapján. Heyrovský akadémikus a záróülésen mondott beszédében külön kiemelte: a konferencia magas tudományos nívója azt igazolta, hogy a magyar kollégák a polarográfia technikáját és elméletét rendkívül gyorsan elsajátították. Rámutatott továbbá arra a meglepő tényre, hogy a konferencia előadásai és vitái nem felolvasva, hanem főleg szabadon, öt különböző nyelven folytak. Ez pedig azt jelenti, hogy a modern magyar tudományos generációt — mint mondta — nemcsak tudományos nívója, hanem az előadásmódja is alkalmassá teszi nemzetközi fórum előtt is eredményeinek ismertetésére.

Meglepő és öröndetes volt a résztvevők egyöntetű bekapcsolódása az előadásokba. A tudományos viták az előadótermeken kívül, a közös kirándulásokon és kulturális rendezvényeken is spontán folytatódtak. Ez az egységes tudományos légkör azért alakulhatott ki, mivel a konferencia témaköre jól definiált, aránylag szűk területre korlátozódott. Úgy érzem, helyes úton járunk akkor, amikor az általános jellegű konferenciák mellett az egy témakörrel foglalkozó konferenciákat, munkaértekezleteket részesítjük előnyben még nemzetközi vonatkozásban is.

Ezeken túlmenően komoly politikai eredményei is voltak a konferenciának. Ennek igazolására úgy érzem elég, ha minden megjegyzés nélkül közlöm Heyrovský akadémikusnak a »Rudé Právo« szeptember 2-i számában megjelent nyilatkozatát, melyben a konferencia valamennyi résztvevőjének legőszintébb érzéseit foglalta össze:

»Igen jelentősnek tartom a magyar és csehszlovák tudományos dolgozók szokatlanul őszinte közeledését, akiknek legtöbbje először találkozott egymással a modern Veszprémi Egyetemen, mely régebben idegen föld volt. most pedig baráti és lelkes, vendéglátó szívességgel fogadott bennünket.

A fiatal polarográfusok itt hosszú időre szövetséget kötöttek egymással, s ezt nagymértékben támogatták a politikai körök is, melyek csodálatra méltó előrelátással és megértéssel úgy igyekeznek vezetni az egymáshoz közeledő nemzeteket, hogy ez a tudomány fejlődését, a békétábor nemzeteknek együttműködését és a dolgozók jólétének növelését szolgálja. A baráti beszélgetésekben nyoma sem volt bizalmatlanságnak, titkolódzásnak, vagy szűklátókörű igyekezetnek a tudományos munka eredményeinek eltitkolására. Mindnyájan szabadon és örömmel közölték egymással tudományos ered-

ményeiket és terveiket azzal a meggyőződéssel, hogy csak az együttműködés segítheti elő a tudomány minden oldalú haladását. Meglepődve láttuk azt a figyelmet, amellyel a Magyar Dolgozók Pártjának funkcionáriusai és különösen Veszprém megye Tanácsának elnöke, Kiss elvtárs körülvettek bennünket és lehetővé tették számunkra, hogy megismerhessük Veszprém és környékének virágzó életét.«

ELNÖKSÉGI KÖZLEMÉNYEK

A Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége 1955. június 25-i ülésén elrendelte a Központi Kémiai Kutató Intézet Szerves Kémiai Osztályának felállítását és határozatot hozott arra vonatkozólag, hogy a VII. Osztály Vezetősége az Analitikai Osztály felállítására az előzetes terveket dolgozza ki.

*

Rusznayk István elnök a Magyar Tudományos Akadémia Elnökségének 1955. június 25-én tartott ülésén bejelentette, hogy a biológiai tudományok hathatósabb fejlesztése érdekében megalakult az Akadémia IV. és V. Osztálya tagjaiból a Biológiai Csoport.

A Biológiai Csoport 22 tagból áll:

Ábrahám Ambrus lev. tag,	Obermayer Ernő lev. tag,
Dudich Endre lev. tag,	Porpáczy Aladár lev. tag,
Ernst Jenő r. tag,	Sedlmayr Kurt r. tag,
Ivánovics György r. tag,	Somos András r. tag,
Jávorka Sándor r. tag,	Soó Rezső r. tag,
Kotlán Sándor r. tag,	Straub F. Brunó r. tag,
Kreybig Lajos r. tag,	Szentágothay János lev. tag,
Lissák Kálmán lev. tag,	Szörényi Imre r. tag,
Manninger Rezső r. tag,	Törő Imre r. tag,
Maucha Rezső r. tag,	Zimmermann Ágoston r. tag,
Máthé Imre lev. tag,	Zólyomi Bálint lev. tag.

A Csoport *elnöke* felváltva a IV. és V. Osztály *elnöke*, *titkára* : Törő Imre akadémikus.

A Csoportvezetőség tagjai:

Ábrahám Ambrus lev. tag,
Dudich Endre lev. tag,
Sedlmayr Kurt r. tag,
Straub F. Brunó r. tag,
Szentágothay János lev. tag.

Az Elnökség a Biológiai Csoport megalakulását tudomásul vette.

A TUDOMÁNYOS MINŐSÍTŐ BIZOTTSÁG HÍREI

(Új doktorok és kandidátusok)

(1955. május—július hó)

Szeptember 1-én közel 50 új rendes és levelező aspiráns kezdte meg tanulmányait. A felvételi bizottságok több száz jelentkező közül választották ki az aspiránsokat. A Tudományos Minősítő Bizottság a felvételnél nemcsak azt vette figyelembe, hogy a pályázók mennyiben feleltek meg a felvételi vizsga követelményeinek, hanem tekintettel volt arra is, hogy milyen szakmai gyakorlattal rendelkeznek a jelentkezők, illetőleg milyen kezdeti tudományos eredményeket értek el. A felvett aspiránsok túlnyomó többsége néhány éves szakmai gyakorlattal kezdi meg aspiráns tanulmányait.

A Tudományos Minősítő Bizottság az idén elsősorban olyan tudományterületekre vett fel aspiránsokat, amelyeken jelenleg kevés aspiráns tanul, illetőleg kis számban vannak tudományos fokozattal rendelkező kutatók. Az új aspiránsok több mint 20%-a a műszaki- és kémiai-tudományok területén, 25%-a a mezőgazdasági tudományok területén, több mint 30%-a társadalomtudományok területén kezdte meg tanulmányait. A felvett új aspiránsoknak több mint fele munkás és parasztszármazású.

I.

A Tudományos Minősítő Bizottság

Kispéter Andrást »Juhász Gyula« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Bóka László lev. tag, Baróti Dezső, az irodalomtudomány kandidátusa — az irodalomtudományok kandidátusává,

B. Nagy Sándornét a »Fejezetek ozmán-török jövevényszavaink történetéből« című disszertáció alapján — az értekezés opponensei: Bárczi Géza akadémikus és Fekete Lajos lev. tag — a nyelvészeti tudományok kandidátusává,

Nagy J. Bélát egyszerűsített úton történt eljárás alapján a nyelvészeti tudományok kandidátusává,

Barta Istvánt a »Csányi László, a szabadságharc kormánybiztos« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Ember Győző lev. tag, Hanák Péter, a történelemtudományok kandidátusa — a történelemtudományok kandidátusává,

Béres Istvánt a Szovjetunióban megszerzett kandidátusi fokozata alapján a közgazdasági tudományok kandidátusává,

Kislégi Nagy Dénest »A statisztikai megismerés természete« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Nádor György, a filozófiai

tudományok kandidátusa, Péter György, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke — a közgazdasági tudományok kandidátusává,

Radocsay Dénest »A középkori Magyarország táblaképei« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Genthon István, a művészettört. tud. kandidátusa, Balogh Jolán, a művészettört. tud. kandidátusa — a művészet-történeti tudományok kandidátusává,

Varga Jánost a »Népfelkelő és gerillaharcok Jellasics ellen 1848. őszén« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Mérei Gyula, a történelemtudományok kandidátusa, Spira György, a történelemtudományok kandidátusa — a történelemtudományok kandidátusává,

Mikolás Miklóst az »Ortogonalis rendszerek bizonyos tulajdonságai és a Sturm—Liouville típusú differenciálegyenletek sajátfüggvényei« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Császár Ákos, a matematikai tudományok doktora, Tandori Károly, a matematikai tudományok kandidátusa — a matematikai tudományok kandidátusává,

Szűsz Pétert az »Adalékok a diafantikus approximáció elméletéhez« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Turán Pál akadémikus és Rényi Alfréd lev. tag — a matematikai tudományok kandidátusává,

Wodottzky Józsefet egyszerűsített úton történt eljárás alapján a matematikai tudományok kandidátusává.

Anghy Csabát az »Új vizsgálati eredmények a karakuljuh tenyészkiválasztásához« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Schandl József lev. tag, Márkus József, a mezőgazd. tud. kandidátusa — a mezőgazdasági tudományok kandidátusává.

Cselőtei Lászlót az »Egyes zöldsegnövények vízhasznosítási kérdései« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Frank Melánia, a mezőgazd. tud. kandidátusa, Mészöly Gyula, a mezőgazd. tud. kandidátusa — a mezőgazdasági tudományok kandidátusává,

Gelenczei Emilt a »Sertésorbáncbaktériumok szerológiai és immunbiológiai vizsgálata, különös tekintettel a sertésorbánc elleni csapadékos vakcina előállítására« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Csontos József, az állatorvostudományok doktora, Nyiredi István, az állatorvostudományok kandidátusa — az állatorvostudományok kandidátusává,

Kertész Ferencet a »A magyar fehérhúsertés és mangalica hízók fehérjesszükségletének megállapítása és a különböző fehérjeadaggal hízlalt sertések vágási adatainak összehasonlítása« című disszertációja alapján — az értekezés oppnensei: Schandl József lev. tag, Márkus József, a mezőgazd. tud. kandidátusa — a mezőgazdasági tudományok kandidátusává,

Rédei Györgyöt a »Gabona- embriók in vitro nevelése« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Porpáczy Aladár lev. tag, Jámbor Béla, a biológiai tud. kandidátusa — a mezőgazdasági tudományok kandidátusává,

Szigeti Jánost az »Állati eredetű fehérjetakarmányok a húsertés tenyésztésében« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Csukás Zoltán lev. tag, Tangl Harald, a mezőgazd. tud. kandidátusa — a mezőgazdasági tudományok kandidátusává,

Bagdy Danielt a »Véralvadás néhány elméleti és gyakorlati kérdése« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Gereudás Mihály, a biológiai tud. kandidátusa, Székessy Vilmosné, az orvostudományok kandidátusa — az orvostudományok kandidátusává,

Erdős Tamást egyszerűsített úton történt eljárás alapján az orvostudományok kandidátusává,

Fekete Edét a Szovjetunióban megszerzett kandidátusi fokozata alapján az orvostudományok kandidátusává,

Fekete Lászlót a »Táplálék fehérjéinek minősége és a szervezet funkciói« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Sós József, az orvostudományok doktora, Tangl Harald, a mezőgazd. tud. kandidátusa — az orvostudományok kandidátusává,

Hegedűs Ábelt »A szőlő vegetatív reproductív hajtásának szövetfejlődés-tani vizsgálata« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Sárkány Sándor, a biológiai tud. doktora, Szalai István, a biológiai tud. kandidátusa — a biológiai tudományok kandidátusává,

Horn Zoltánt egyszerűsített úton történt eljárás alapján az orvostudományok kandidátusává,

Pazonyi Bélát a »Sacharomyces nemzetség borélesztőinek csírázása« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Soós István, a mezőgazd. tud. doktora, Bánhegyi József, a biológiai tud. kandidátusa — a biológiai tudományok kandidátusává,

Policzer Miklóst »Adatok a szív funkcionális és organikus eredetű zavarainak körisméjéhez, különös tekintettel az ekg. felhasználására« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Czoniczer Gábor, az orvostudományok kandidátusa, Petrányi Gyula, az orvostudományok kandidátusa — az orvostudományok kandidátusává,

Vedres Istvánt a Szovjetunióban megszerzett kandidátusi fokozata alapján az orvostudományok kandidátusává,

Karafiáth Lászlót a »Konszolidáció és az alaptestek állékonysága« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Széchy Károly lev. tag, Kézdi Árpád, a műszaki tudományok kandidátusa — a műszaki tudományok kandidátusává,

Karsay Istvánt »A grafitok öntöttvasban való kristályosodásáról« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Verő József akadémikus, Körös Béla, a műszaki tudományok kandidátusa — a műszaki tudományok kandidátusává,

Kovács Györgyöt »Az árhullámok levonulására jellemző hidrológiai mennyiségek meghatározása« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Mosonyi Emil akadémikus, Bogárdi János, a műszaki tudományok doktora — a műszaki tudományok kandidátusává,

Major Sándort egyszerűsített úton történt eljárás alapján a műszaki tudományok kandidátusává,

Rácz Elemért a »Repülőgépek hossz-stabilitása a két futókeréken való gurulásban« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Reuss Endre, a műszaki tudományok kandidátusa, Gruber József, a műszaki tudományok kandidátusa — a műszaki tudományok kandidátusává,

Réti Pált »Az acélok folyási határának meghatározása mágneses úton« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Kovács K. Pál lev. tag, Zorkóczy Béla, a műszaki tud. kandidátusa — a műszaki tudományok kandidátusává,

Simon Sándort a Szovjetunióban megszerzett kandidátusi fokozata alapján a műszaki tudományok kandidátusává,

Szentirmai Györgyöt a »Mechanikai rezgő rendszerek alkalmazása elektromos szűrőkben« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Istvánffy Edvin, a műszaki tud. doktora, Henney Zoltán, a műszaki tud. kandidátusa — a műszaki tudományok kandidátusává.

Bite Pált »A tollens reakcióval kapcsolatos vizsgálatok« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Fodor Gábor akadémikus, Müller Sándor lev. tag — a kémiai tudományok kandidátusává,

Farkas Lórándot egyszerűsített úton történt eljárás alapján a kémiai tudományok kandidátusává,

Koczka Károlyt »Az amino- alkoholok sztereospecifikus reakciói« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Gerecs Árpád lev. tag, Müller Sándor lev. tag — a kémiai tudományok kandidátusává,

Lempert Károlyt a »Kísérletek új helyiérzéstelenítők előállítására« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Bognár Rezső akadémikus, Issekutz Béla akadémikus — a kémiai tudományok kandidátusává nyilvánította.

II.

A Tudományos Minősítő Bizottság

Benedek Marcellt egyszerűsített úton történt eljárás alapján az irodalomtudományok doktorává,

Eckhardt Sándort egyszerűsített úton történt eljárás alapján az irodalomtudományok doktorává,

Hajnal Istvánt egyszerűsített úton történt eljárás alapján a történelemtudomány doktorává,

Kardos Lajost a »Pavlov kutatásai és a lélektan« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Lissák Kálmán lev. tag, Mátrai László lev. tag, Went István, lev. tag — a neveléstudományok (lélektan) doktorává.

Mályusz Elemért egyszerűsített úton történt eljárás alapján a történelemtudomány doktorává,

Mód Aladárt egyszerűsített úton történt eljárás alapján a történelemtudomány doktorává,

Fekete Sándort az »Újabb adatok a késői terhességi toxicosisok pathogenesiséhez« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Straub F. Brunó akadémikus, Haranghy László, az orvostudományok doktora, Frigyesy József, az orvostudományok doktora — az orvostudományok doktorává,

Korpássy Bélát egyszerűsített úton történt eljárás alapján az orvostudományok doktorává,

Kováts Ferencet egyszerűsített úton történt eljárás alapján az orvostudományok doktorává,

Littmann Imrét »Az intracardialis sebészet néhány elméleti és gyakorlati kérdése« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Babics Antal akadémikus, Gömöri Pál lev. tag, Petényi Géza lev. tag, — az orvostudományok doktorává.

Ratkóczy Nándort egyszerűsített úton történt eljárás alapján az orvostudományok doktorává,

Simon Bélát »A fájdalom kór- és gyógytana a stomatológiai gyakorlatban« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Went István lev.

tag, Hattyasy Dezső, az orvostudományok doktora, Kiss Ferenc, az orvostudományok doktora — az orvostudományok doktorává,

Szabó Györgyöt »A nyirok képződését és keringését befolyásoló tényezők« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Babics Antal akadémikus, Baló József, az orvostudományok doktora, Gömöri Pál lev. tag — az orvostudományok doktorává,

Barta Józsefet egyszerűsített úton történt eljárás alapján a műszaki tudományok doktorává,

Lampl Hugót a »Munkagödrök víztelenítése talajvízszintsüllyesztéssel« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Mosonyi Emil lev. tag, Széchy Károly lev. tag, Németh Endre, a műszaki tudományok doktora — a műszaki tudományok doktorává

Menyhárdt Istvánt egyszerűsített úton történt eljárás alapján a műszaki tudományok doktorává nyilvánította.

AZ AKADÉMIAI KIADÓ JÚNIUS—AUGUSZTUSI KIADVÁNYAINAK JEGYZÉKE

1955. június hó

Könyvek:

Fekete : Die Siyaqat-Schrift I—II.	350.— Ft
Heyrovský : Bevezetés a gyakorlati polarográfiába.....	30.— Ft
Kossuth Lajos 1848/49-ben V. kötet. Sajtó alá rendezte : Barta István	120.— Ft
Környey : Histopathologie und klinische Symptomatologie der anoxisch-vasalen Hirnschädigungen.....	60.— Ft
Vavilov : A fény mikrostruktúrája	35.— Ft

Szótárak:

Halász : Magyar—Német kisszótár	26.— Ft
Ország : Angol—Magyar kisszótár	26.— Ft

Folyóiratok:

Acta Agronomica V/1—2.	Akadémiai Értesítő 511.
Acta Historiae Artium II/3—4.	III. Osztály Közleményei V/2.
Acta Mathematica V/Sup.	V. Osztály Közleményei VI/2.
Acta Chimica VI/1—2.	VII. Osztály Közleményei VI/1—2.
Acta Medica VII/3—4, VIII/1.	Filológiai Közöny 1955/2.
Acta Morphologica V/3—4.	Irodalmi Figyelő 1955/1.
Acta Microbiologica II/4.	Közgazdasági Szemle 1955/5.
Acta Physica IV/4.	Magyar Fizikai Folyóirat III/3.
Acta Physiologica VIII/1.	Magyar Nyelv 1955/2.
Acta Technica XI/3—4, XII/1—2.	Századok 1955/2.
Akadémiai Közöny 1955/12.	
Szádeczky : Miscellánia, Irodalomtörténeti füzetek 2.	8.— Ft

1955. július hó

Könyvek:

Bogárdi : A hordalékmozgás elmélete	70.— Ft
Borzsák : Budai Ézsaiás és klasszika-filológiánk kezdetei ...	20.— Ft
Gedenkbuch für Prof. Dr. J. Jáky	40.— Ft
Pais : A magyar <i>ly</i> hang kérdéséhez (Nyelvtudományi Értekezések 6.).....	6.— Ft
Pontrjagin : Kombinatorikus topológia.....	20.— Ft
Surányi—Mándy : A kukorica (Magyarország kultúrflórája)...	15.— Ft

Szótárak:

Eckhardt : Francia—Magyar kisszótár	26.— Ft
Eckhardt : Magyar—Francia kisszótár	26.— Ft

Folyóiratok:

Acta Biologica VI/1—2.	Akadémiai Közlöny 1955/13—14.
Acta Botanica I/3—4.	Földrajzi Közlemények 1955/3.
Acta Geologica III/4.	Ethnographia 1955/1—4.
Acta Linguistica V/1—2.	Közgazdasági Szemle 1955/6.
Acta Mathematica VI/1—2.	Magyar Fizikai Folyóirat III/4.
Acta Medica VIII/2.	Studia Slavica I/1—3.
VI. Osztály Közleményei XVI/1.	

1955. augusztus

Könyvek:

Geleji : Die Berechnung der Kräfte und des Arbeitsbedarfs bei der Formgebung im bildsamen Zustande der Metalle II. kiadás	80.— Ft
Mátyás : Mikroskopische Untersuchungen der biologischen Resorptionen in den Röhrenknochen	40.— Ft
Sinkovics : A víruskutató alapjai	60.— Ft
Studia Historica 13.	35.— Ft

Szótár:

Ország : Magyar—Angol kisszótár	26.— Ft
---------------------------------------	---------

Folyóiratok:

Acta Orientalia IV/1—3.	Fizikai Szemle 1955/4.
Acta Orientalia V/1—2.	Irodalmi Figyelő 1955/2.
Acta Physica V/1.	Közgazdasági Szemle 1955/7—8.
II. Osztály Közleményei VI/3—4.	Magyar Könyvszemle 1955/1—2.
II. Osztály Közleményei VII/1.	Magyar Nyelvőr 1955/3.
Akadémiai Közlöny 1955/15.	

AZ AKADÉMIAI KÖNYVTÁR ÁLLOMÁNYA

Az Akadémiai Könyvtár állományáról közkézen forgó adatok nem voltak teljesen megbízhatóak, mert a kiindulási összeg annak idején, az első világháború után, Ferenczi Zoltán főkönyvtárnoksága alatt, csak becslés eredményeképpen alakult ki. Az 1953-ban kötelezővé tett állományértékelés végrehajtása szükségessé tette az állomány kötetszámának megállapítását is, bár a könyvtár raktározási nehézségei nem tették könnyűvé a feladat megoldását. Az állományértékeléssel könyvtárunk azután nemcsak a kötetszám megismerését, hanem a raktári férőhelyek pontos felmérését is összekapcsolta, ami a helygazdálkodás további feladatait is nyilvánvalóvá tette.

A f. é. június 15. és 30. között végzett ilyen irányú munkák során megállapítást nyert, hogy a könyvtár (az Eötvös-könyvtár nélkül) 8861 folyóméter raktári férőhellyel rendelkezik, viszont anyagának mennyisége 11 177 folyómétert tesz ki. Ebből az anyagmennyiségből 1920 folyóméternyi folyóirat, 341 folyóméternyi pedig régi könyv.

A kötetszámot 100 próbaszámlálásból levont átlagok alapján állapítottuk meg. A nyolcad- és negyedréfű könyvekre ez az átlagszám 46 kötetet mutat folyóméterenként, az ívrétű nyomtatványokra 25 kötetet. Ennek alapján a könyvtár könyvállománya 497 179 kötetre tehető. Ha ehhez hozzávesszük az Eötvös-könyvtár 2265 folyómétert betöltő 87 652 kötetét, az Akadémiai Könyvtár gondozásában levő könyvmennyiség 584 831 kötet. Külön elbírálásban részesültek a Kézirattár és a Keleti Könyvtár kéziratai, amelyek száma összesen 195 852 egység, továbbá a Mikrokönyvtár 837 művel (139 229 felvétellel.)

Az állomány értékelése kulcsszámokkal való besorolás útján történt. A kulcsszám nyolcad- és negyedréfű könyveknél 18.— Ft. az ívrétűeknél 200.— Ft., a folyóiratoknál 50.— Ft. volt. A Kézirattár és a Keleti Könyvtár különleges gyűjteményrészeinek és a Mikrokönyvtárnak értékelését szakértői becslés alapján állapították meg a gyűjtemények vezetői. Végeredményben a könyvtár állományának értéke 33 111 316 Ft.

ŐSNYOMTATVÁNYOK RESTAURÁLÁSA

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára ebben az évben 50 000 forintot fordít ősnyomtatványok restaurálására. Százados mulasztások pótlása, háborús károk rendbehozása folyik ezen az összegben. Lelkiismeretes szakemberek munkája nyomán épülnek fel a beteg könyvek azokból a károsodásokból, amelyeket penész, élősködők, rongálások okoztak ezeken az 1500 előtt nyomtatott könyveken. Ma már a könyvrestaurálás és konzerválás nem pusztán többé-kevésbé fejlett technikai ügyességet jelent, hanem felhasználják ehhez a mikrobiológia és a kémiai tudomány, meg a műanyagok technológiájának legújabb eredményeit is. A lappangó élősködőket a könyvre és olvasóra nézve egyaránt ártalmatlan T-gázzal ölik meg, az alattomosan pusztító penészgombák ellen nipagin, sterogenol, alkohol, formalin segítségével küzdenek. Az összerágott fatáblákat erősítő telítéssel látják el, vagy, ha már menthetetlenek, újjal cserélik fel, a bőrkötések megfelelő zsiradékból kapnak felpuhítást és azután történik meg a hiányok kiegészítése. De az elv mindig az, hogy az anyagot a tudományos kutatás számára változatlanul őrizzük meg, tehát a kiegészítés mindig úgy történik, hogy a pótlást az eredetitől meg lehessen különböztetni s minden kiegészítést (pl. új csat) regisztrál a restaurálási jegyzőkönyv. Különlegesen gondos munkával történik a rongált papíryanag konzerválása, hiszen itt már sokszor a szöveg épségének megőrzése is probléma, ha a papír rongálódása már túlterjedt az üres lap-széleken. A meggyengült papír erősítő telítést kap, a szakadásokat befoltozzák, a hiányokat kiegészítik s ha a papír már annyira rongált, hogy más segítség nincs, akkor átlátszó védőrétegbe borítják, amely az olvashatóságot és fényképezhetőséget továbbra is biztosítja. Külön eredménye a restauráló munkának az eredeti kötések alkalmával előzőeknek használt kódexlapok, oklevéldaraboknak és ősnyomtatványrészeknek lefejtése, hogy ezek is hozzáférhetővé váljanak a kutatás számára. A restauráló munka során előkerült darabok közül a legérdekesebb egy 1483. évre szóló egyleveles kalendárium, ami ritkaságyszámba megy. A restauráló munkának még csak a kezdetén vagyunk, egyelőre a legvészélyeztetettebb értékek mentése folyik, de ha a munka könyvtárunkban hasonló ütemben folyhat tovább, néhány év alatt meg fogja változtatni régi könyvgyűjteményünk képét.

SZOVJET KUTATÁSOK AZ ATOMENERGIA BÉKÉS FELHASZNÁLÁSA IRÁNYÁBAN

SZALAY SÁNDOR lev. tag

A Magyar Tudományos Akadémia kiküldötteként Kovács István lev. taggal együtt résztvettünk a moszkvai Tudományos Akadémia 1955. július 1—5. közötti ülészakán, melynek témája az atomenergia békés alkalmazása volt. Az ülészak után még tíz napot töltöttünk a Szovjetunióban, amelynek során több atommagkutató intézményt és egyéb tudományos intézeteket látogathattunk meg. Az itt szerzett tapasztalataimról és benyomásaimról szeretnék röviden beszámolni.

Az értekezés a Szovjetunió békés atommagkutatásának nagy, reprezentatív seregszemléje volt, ami az egész világ tudományos közvéleményében és napi sajtójában is élénk visszhangot keltett.

Az ülészakon mintegy 40 külföldi nemzet képviselői vettek részt. Emlékezetem szerint a népi demokratikus országokon kívül jelen voltak Ausztria, Egyiptom, Finnország, Hollandia, India, Indonézia, Irán, Izrael, Japán, Jugoszlávia, Norvégia, Svédország és más országok kiküldöttei is.

Az öt napon át tartó ülészakon a külföldi kiküldöttekre mély benyomást gyakorolt a szovjet atommagkutató nagyfokú fejlettsége. Az előadók hosszú sora számolt be egymás után a legérdekesebb tudományos eredményekről. Az ismertetett eredmények nagy része régebbi keletű, de csak most került közlésre. Több, különböző típusú atommáglyán végzett kísérletekről számoltak be az előadók. Az előadásokból nyilvánvalóvá vált, hogy mindazok az atomreaktor típusok, amelyeket nyugaton különböző kísérleti célokra használnak, a Szovjetunióban is többnyire már évek óta üzemben vannak. (Pl.: a grafit-természetes urán reaktor; úszómedence típusú reaktor; nehézvíz-természetes urán reaktor; feldúsított urán izotóppal működő vízfóraló típusú reaktor; elektromos energiatermelő reaktor.)

Nyilvánvaló, hogy a Szovjetunió kutatói sokkal előbbre vannak az atommagkutatóban, mint ahogy azt a nemzetközileg eddig közzétett eredményeik alapján gondolni lehetett volna. Most azonban seregestől jelennek meg az alapvető tudományos célú, valamint békés célú kutatási eredmények a Szovjetunió tudományos szakfolyóirataiban is. Mindazokat az eredményeket, amelyeket a moszkvai ülészakon ismertettek, az augusztus 8-án Genfben kezdődő nemzetközi, az atomenergia békés alkalmazása témaköréből tartandó kongresszuson is ismertetik.

Az ülészakon elhangzott egyes előadásokról itt helyszíne miatt nem adhatok részletes beszámolót, e munkák úgyis megjelennek könyv alakjában. Csupán néhány érdekességet szeretnék itt felemlíteni. Az előadók között ott láttuk a Szovjetunió atommagkutatójának régen ismert és elismert nagy-

jait, de ugyanakkor szerepeltek szép számban a szakirodalomban eddig ismeretlen, fiatal kutatók, egészen nagy technológiát kívánó kutatási eljárásokkal és eredményekkel.

Nyilvánvaló, hogy e kutatók eredményeiket eddig nem közölhették, azonban az elért eredményeiknek megfelelő tudományos grádusokat anélkül is megkapták, hogy eddig a közleményeik nyilvánosan megjelentek volna. Például M. G. Mescserjakov most számolt be a világ legnagyobb szinkrociklotronjáról, amelyik 6 m pólus átmérőjével jóval felülmúlja E. O. Lawrence Kaliforniában működő, eddig legnagyobbnak tartott szinkrociklotronját.

Az előadások egyrészét a Lenin-hegyen épült moszkvai Állami Egyetem (Lomonoszov Egyetem) aulájában, illetve a kémiai fakultás előadótermében, a fizikai-matematikai osztály ülésszakát pedig a P. N. Lebegyevről elnevezett akadémiai fizikai kutató intézet előadótermében tartották. Impozáns volt az épületek és termek nagyvonalú, pompás felépítettsége, úgy építészetileg, mint technikailag szinte fényűző berendezése.

A hivatalos ülésezéseknél is sokkal tanulságosabb élmény volt számunkra az ülésszak befejezése után egyes tudományos intézetek megtekintése. Július hó 6-án autókkal a Moszkvától délre fekvő elektromos energiatermelő atomreaktor megtekintésére vittek el bennünket. A reaktor nemcsak egy erőműtelepből és hozzátartozó kutatóintézetből áll, hanem ez a hatalmas kutatótelep valósággal kis város benyomását kelti a láthatóan pár éven belül épült egy-két emeletes épületek egész sorával. Már messziről feltűnt a szokatlanul nagy magasságú kémény, amely a rádióaktív gázok szétoszlására szolgál. Működésben megtekinthettük az atomenergia telep összes fontosabb üzemait. Láttuk elsősorban a reaktort, amelyik üzemen volt, de egy méter vastag grafit- és három méter vastag betonréteg védett meg bennünket a sugárzástól, és így közvetlen közlőről megtekinthettük. Az atomreaktor 30 000 kW teljesítménynek megfelelő hőt termel, amiből 18% azaz 5000 kW alakul át tisztán elektromos energiává. Mintegy 500 kg urániumot tartalmaz, amelyben az U^{235} izotóp a természetes 0,7%-ról 10%-ra van feldúsítva. Az urániumrudak alakjában van elhelyezve acélhüvelyekben. Az acélhüvelyekben 100 atmoszfera nyomású víz cirkulál és ez viszi ki a termelt hőt mintegy 270 C° hőmérsékleten hagyva el a reaktort. A neutronok lassítása a reaktorban grafit moderátorral történik, a reakciós tér $1,5 \times 1,8$ méter méretű henger. A grafitot zárt térben He atmoszférával védik meg az oxidációtól, mert hőmérséklete a 600°-ot is eléri. A 270 C° hőmérsékletű, erősen rádióaktívá lett víz egy hőkicserélőben a melegét 30° hővesztéssel átadja annak a víznek, amelyből a turbinák táplálására szolgáló 12 atmoszférás gőzt fejlesztik.

Látogatásunk során megtekinthettük a pillanatnyilag üzemen kívül levő tartalék hőátadókat, cirkuláltató szivattyúkat is, amelyek igen vastag betonnal sugárvédett helyiségben vannak elhelyezve. A turbo-generátor rész nem különbözik lényegesen egy szokásos elektromos erőműtelep turbo-generátorától. A két turbina eredetileg magasabb gőznyomásra készült típus-turbina, éppen ezért az adott körülmények között nem túlságosan jó hatásfokkal dolgozik. Különlegesen e célra szerkesztett alacsony nyomású turbinával a 18% hatásfokot 24% körüli értékre lehetne felemelni. A reaktor naponta 30 gr U^{235} izotópot éget el mint fűtőanyagot és ebből fejleszti a termelt sok energiát. Mintegy 100 nap alatt az uránium rudakban az urán hasadási termékek annyira felszaporodnak, hogy ki kell cserélni azokat, és azok hosszabb lebomlás után kémiai feldolgozásra egy másik gyártelepre kerülnek.

Az atom erőműtelep lenyűgöző tudományos és technikai teljesítmény. A feldúsított U^{235} izotóp magas ára miatt még nem lehet gazdaságilag versenyképes a szénből előállított elektromos energiával, de a világon jelenleg működő atom erőműtelepek egyike sem az. Ezen erőműtelep célja több évi üzemeltetéssel technikai tapasztalatokat gyűjteni üzembiztonság, korrózió és más egyéb szempontokból, és közben folyik már a 100 000 kW-os nagy erőműtelepek tervezése és építése, amelyeknél e tapasztalatokat felhasználják.

Egy másik, rendkívül tanulságos kirándulásunk a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának atommagkutató intézetébe történt, amelyik intézet Moszkvától mintegy 130 km-re északra a volgai erőműtelep mentén van. Itt szintén nem egy kutató intézetre kell gondolnunk, hanem egy egész kis kutató városra. Itt láthattuk a világ legnagyobb szinkro-ciklotronját, amely M. G. Mescserjakov professzor vezetése alatt készült. E szinkro-ciklotron már 1949. óta működésben van, 1953. óta sikerült energiáját olyan mértékben felfokozni, hogy 680 millió eV-os protonokat és 840 millió eV sebességű alfa-sugarakat lehet vele előállítani. A 6 méter pólus átmérőjű és 7000 tonna acélt tartalmazó mágnes csak mágnesező áramban 1000 kW rendkívül gondosan stabilizált tiszta egyenáramot fogyaszt. 1 m pólustávolságnál cca 17 000 oersted mágneses térerősséget érnek el, a D elektróda táplálására használt magas frekvencia 35–60 megaciklus között változik úgy, hogy közben a szinkronizmus feltétlenül biztosítva legyen. Másodpercenként 50 impulzust ad 680 MeV-os elektronokból, vagy 840 MeV-os alfa részecskéből. Egy-egy ilyen impulzus időtartama 300 mikro-sec., erőssége 0,3- μ A. E szinkro-ciklotronnal 600 MeV-os neutronokat és 400 MeV π -mezonokat tudnak előállítani. Végeredményben azokat a ma még fel nem derített örök tanulmányozzák, amelyek az atomokat felépítő elemi részecskék között fellépnek (atommag-erők), és amelyek természetére ilyen nagysebességű ütköztetési, szórási kísérletekkel próbálnak ismereteket nyerni. Igen nagy jelentőségűek a mesterségesen előállított nehézelektronokkal (mezonokkal) kapcsolatban végzett kísérleteik is.

Közvetlenül Moszkva közelében megtekinthettük az akadémia ún. hőtechnikai intézetében az Alihanov professzor vezetése alatt működő nehésvizes atom-reaktort is. Tanulmányozhattuk a reaktor szerkezetét és megtekinthettük a vezérlését is. Helyszűke miatt a reaktorról csak annyit mondok itt, hogy 4,6 tonna nehésvizet és 2,1 tonna természetes izotóp arányú urániumot tartalmaz. Egy méter átmérőjű a tulajdonképpeni reaktor tere, és maximum 500 kW teljesítménnyel működtethető, amikor a neutronok fluxusa $2,5 \cdot 10^{12}$ neutron/cm² sec.

Ugyancsak Moszkvában van a Veksler professzor által tervezett 250 MeV-os elektron-szinkrotron, amelyet Cserenkov akadémikus mutatott be. Ezen elektron-szinkrotronba 80 kV sebességű elektronokat lönek be, amelyeket a betatron-elv alapján cca 4 millió eV-ra gyorsítanak. Ekkor sebességük már annyira megközelíti a fény sebességét, hogy tömegük a továbbiakban gyakorlatilag nem változik. Ezért a továbbiakban a szinkrotron-elv alapján gyorsítják fel egészen 250 MeV-ig. A körpálya átmérője 165 cm, amelyen a mágneses tér előmágnesezése 4000 Oersted. E fölé 6000 Oersted erősségű, váltakozó mágneses teret szuperponálnak, így az összes változás amplitúdója 10 000 Oersted, a mágnesező energia 700 kW, amelyet két impulzus között egy önindukció és kapacitás tartalmú rezgőkörben tárolnak. A magas frekvenciájú energia 2,5 kW 2000 V és 58 MHz.

Megtekintettünk egy szovjet atommagfizikai műszerkiállítást, ahol a műszerek szép kivitele és korszerűsége egyaránt feltűnt.

A moszkvai állami Lomonosov Egyetem fizikai fakultásának meglátogatásakor megtudtuk, hogy az egyetemnek 16 000 hallgatója van, akik közül 2000 fizikus. A 2000 fizikus a fizikai fakultás 29 tanszékén végzi tanulmányait. A tanulmányok öt évig tartanak, amelyből két és fél év közösen végzett alaptanulmány. A két és fél év után nyolcféle különböző speciális szakirányt választanak, és a továbbiakban ennek megfelelően, speciális irányú kiképzést kapnak. Az ötödik év teljesen a diploma-munka elkészítésére van szánva, amely igen magas színvonalú. A nyolc fakultatíve választható speciális irány közül az egyik az atommagfizika. A kétezer hallgató közül jelenleg hétszáz atommagfizikában specializálja magát. Nyilvánvaló, hogy a Szovjetunió az atommagkutatás perspektivikus fejlesztésére ezen a vonalon is milyen nagy súlyt fektet, és biztosítja a rohamosan fejlődő intézetek szakember utánpótlását. A 29 tanszék közül csupán a kísérleti atommagfizikai tanszékot tekintettük meg, amelyik minden képzeletet felülmúló bőkezűséggel van ellátva mind személyzettel, mind felszereléssel. A haladó hallgatók laboratóriumi feladatai a tudományos kutatás korszerű színvonalán állnak. A neutron-fizikai feladatoknál láthattuk Fermi ma már klasszikus kísérleteit, mint laboratóriumi gyakorlati feladatot felépítve.

Fenti szemelvényekben csak érintettem azokat a gazdag élményeket és értékes tapasztalatokat, amiben részünk volt. Befejezésül csupán általános benyomásaimról szeretnék még egyet-mást mondani. A szovjet kutatók részéről — mind a hivatalos üdvözlő beszédekben, mind a szűkebbkörű szakmai megbeszéléseken — mindenütt a legnagyobb nyíltságot és ismeretátadási készséget tapasztaltam. Több ízben hangsúlyozták a más nemzetek tudósaival való együttműködési készséget és a tapasztalatok kicserélésének fontosságát. A másik tapasztalat az volt, hogy az összes általunk megtekintett atommagkutató intézetek a Szovjet Tudományos Akadémia intézményei és annak ellenőrzése, irányítása alatt működnek. Nyilvánvaló, hogy a Szovjetunióban az atommagkutatást ma még fundamentális tudományos kutatásnak tekintik, hiszen a technikai alkalmazás még a kezdetén áll. Az is nyilvánvaló, hogy a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának szervezete képes ilyen nehéz, óriási adminisztratív feladatokat, mint az ilyen hatalmas kutató intézetek tudományos és adminisztratív irányítása, eredményesen és gyorsan megoldani, mert ha nem lenne képes, akkor ezek az intézetek nem állnának olyan fejlettségi fokon, mint amilyenről személyesen meggyőződünk. A harmadik fontos és feltűnő jelenség: az atommagkutatásban a tudományos ismeretek közlése terén eddig tapasztalt elzárkózás egycsapásra való megszűntetése. Közel 40 nemzet kiküldötteinek megmutattak olyan hatalmas és élenjáró atommagkutató intézményeket, amelyeknek eddig a létezéséről sem tudtunk, nemhogy a pontos helyét, méreteit és eredményeit megismerhettük volna.

ALBÁNIAI TANULMÁNYÚT

JÁVORKA SÁNDOR akadémikus

A Magyar Tudományos Akadémia az albán—magyar kultúregyezmény keretében engem dr. Újhelyi József múzeumi osztályvezetővel együtt Albániába küldött a kultúrkapcsolatoknak biológiai vonalon való személyes felvételére. Tekintettel arra, hogy Albánia történetéhez és természetvilágának felfedezéséhez régi magyar hagyományok (így Thallóczy Lajos, Nopcsa Ferenc, Degen Árpád működése) fűződnek, ezeknek a kapcsolatoknak felújítása és általában a szocialista államot építő, önnállósult Albánia tudományt-fejlesztő berendezkedése joggal kelthette fel érdeklődésünket.

Június 16-án érkezünk az albán fővárosba, Tiranába, ahol a repülőtéren az Albán Tudományos Intézet elnöksége fogadott bennünket. Ez a Tudományos Intézet (Institutii Shkencavet), az albán állam központi tudományos szerve, egy jövőd tudományos akadémia alapintézményét alkotja. Három osztálya van: nyelvészeti — történeti, biológiai — agrártudományi és technikai tudományok osztálya. A szervezet élén többtagú prezídium intézkedik. Az Intézet és a prezídium elnöke Kol Paparisto biológus, aki egész ott-tartózkodásunkat a hagyományos albán vendégszeretet szellemében rendkívül kellemessé, kényelmessé és eredményessé tette. Fontosabb kutató-útjainkon személyesen is elkísért. Az Intézet második vezető egyénisége Ilia Mitrushi dendrológus és agronómus Dél-Albániai utunkon volt vezetőnk.

A Tudományos Intézet központi épületén kívül egy gondosan berendezett, modern kiállítási termekkel bíró Régészeti—Néprajzi Múzeumot és Természetudományi Múzeumot tart fenn, amely utóbbi, annak ellenére, hogy alig pár éve áll fenn, máris szép ásvány-, kőzet-, paleontológiai-, állattani (főleg madártani), és növénytan gyűjteményt hordott össze, megfelelő szakkönyvtárral. Minden osztálynak igen képzett tudományos kutatói és asszisztensei vannak. Természetudományi kiadványuk az 1952 óta folyó *Buletin për Shkencat Natyrore*. Igen természetes, hogy ilyen rövid idő alatt az Albániára vonatkozó szakirodalmat nem sikerült összehordani és ezért hazájuk természeti kincseinek feldolgozásánál meglehetősen nehézségekkel küzdenek. Ezért ez alkalommal a külföldi szakember segítségét szívesen vették igénybe és mi e téren a jövőben is hasznos szolgáltatásokat tehetünk albán szaktársainknak.

Programunk további pontja volt Albánia érdekesebb vidékeinek megtekintése, elsősorban a növényvilág tanulmányozása és egyúttal annak az albán múzeum és a mi Nemzeti Múzeumunk számára való gyűjtése.

Albánia nagyobb, keleti fele meredeken emelkedő hegyek láncolatából áll, ezek, mint az Észak-Albániai havasok és keleten a Korab mészkőtöme-

geikkel 2700 m magasságra emelkednek. míg délen az elszigetelten álló Tomor és a görög határszéli Grammosz ér el 2400—2500 m magasságot. Érdekesek továbbá Közép- és Észak-Albániában a 2100 m magasságig emelkedő, kiterjedt szerpentintől és peridotitból álló hegységek, melyek különleges állat- és növényvilágot is rejtenek magukban. A hegységeket ma már nagy fáradtsággal és költséggel kiépített autótutak hálózák be és kötik össze. Főleg fekete-, páncél-, jegenye- és balkáni sima fenyőből (*Pinus peuce*) álló erdők, kiterjedt bükköseik és meglehetősen kihasznált tölgyeseik Albánia jövőendő faiparának szolgálnak alapul. Az alacsonyabb dombvidék egykori erdőinek helyét ma jórészt örökzöld makkia-és frigana-bozót foglalja el, míg Dél-Albánia parti részeinek eléggé kopár bérceit a völgyekben üde és kiterjedt olajfás szelíd gesztenye ligetek, itt-ott citrom és narancsültetvények és rizsföldek váltják fel. Az ország területének csak 10%-a a megművelt föld, 36%-a erdő, 42%-a legelő. Mindenütt az élénk forgalmú városok gyors fejlődésének voltunk szemtanúi, az ország feltárt természeti kincseinek, nyersanyagainak, érceinek, szénének és bitumenjének kitermelése növekvő mértékben folyik, annak ellenére, hogy az ország lakossága alig haladja meg az 1 300 000-es lélekszámot.

Első négynapos utunk Durreszi (Durazzo) — Vlona (Valona) — Logara hágón át Himara és Szaranda déli partvidékére vezetett, meglátogatva Apollonia és a Korfu szigettel szemben Butrinti görög-római gyarmatvárosok meglehetősen épségben maradt klasszikus romjait. Délszaki, mediterrán vegetáció kísért bennünket, a magas Logara hágón a feketefenyő, a görög jegenyefenyő (*Abies cephalonica*) a *Buxus* állományai fogadtak. Visszafelé Delvina, a sziklafalba épített Gjinokasztra (Argyrokastron) érintésével az új műút makkia-bozótjain át jutottunk a festői fekvésű Berati városba.

Második, 8 napos utunk az Észak-Albániai havasokba vezetett, ahol magam már az első világháború végén Akadémiánk Keleti Bizottságának megbízásából jártam. Az Albán Tudományos Intézet tagjai annál szívesebben csatlakoztak erre az útra, mert az intézet ezt a terepet még nem kutatta. Skodra (Szkutari) érintésével Puka és a Dukadzsin szerpentintömbjén át jutottunk az Észak-Albániai havasok tövébe és Tropojából a Skëlzen szurdokvölgyébe. Bajram Curriből (Kolgecajból) kiindulva pedig a Valbona völgyét jártuk végig, a Hekurave havasra is feljutva és a Theti völgyön át jutottunk vissza Skodrába.

Harmadik, négynapos utunk a Fekete Drin mentén. Pishkapijával szemben fekvő Lura (Lurja) vagy Kunora szerpentin havas (2100 m) vidékének szólt.

Végül Elbasszánon keresztül meglátogattuk a gyönyörű fekvésű Ohrid tavát és Pogradecen át Délkelet-Albánia nagy ipari gócpontját, Korcsát tekintettük meg, egy rövidebb utunk pedig a Skander bég hősi harcáról ismert Kruja várának szólt.

A gyűjtött értékes anyag az albán és a magyar Nemzeti Múzeumokat fogja gazdagítani. Természettudományi Múzeumunk pedig a jövőben összehasonlító herbáriumi anyaggal és könyvekkel fogja támogatni az albán múzeumot, az albán intézet viszont egyik tehetséges fiatal asszisztensét kívánja múzeumunkhoz kiküldeni methodikai kiképzésre. A kultúrkapcsolatok kimélyítését kívánjuk elérni azzal is, hogy a megkezdett úton haladva ezentúl évente kölcsönös tanulmányutakra küldjük fiatalabb kutatóinkat látóköriük tágitása és a kölcsönös segítségnyújtás céljából.

A látottak alapján is könnyű volt megítélnünk, hogy az albán nép, a népköztársaság kormányának és az Albán Munkapártnak, illetve a nemzeti felszabadító harc hőségének, Enver Hodzsának vezetésével, minden akadályt legyőzve óriás lépésekkel halad a boldogulás, a fejlődés útján és mihamarabb utól fogja érni azokat a népeket, amelyek már korábban felszabadulva kezdhették meg lerakni a szocializmus alapjait.

ANGOL ÉS FRANCIA TUDÓSOK HAZÁNKBAN

Mint ismeretes, a Tudományos Munkások Világszövetsége 1953-ban Budapesten megtartott III. Közgyűlésén a Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetségének delegátusa Mosonyi Emil akadémikus, a Szövetség társelnöke bejelentette, hogy a Szövetség 1954-től kezdődően angol és francia tudósokat kíván vendégül látni üdüléssel egybekötött tanulmányútra.

A meghívás nyomán ezévben másodízben látogattak el Magyarországra nyugati tudósok, többek között François Canac professzor, a Marseille-i Ipari és Tengerészeti Tudományos Kutatóintézet igazgatója és felesége, dr. Martin R. Pollock biokémikus-bakterológus, a Brit Orvosi Kutatóintézet tudományos munkatársa, dr. Robin L. Oliver geológus, az Oxford-i Egyetem docense, feleségével és mások. A vendégek egy hetet töltöttek Tihanyban, ahol — az üdülés mellett — megtekintették a MTA Biológiai Intézetét. Budapesti tartózkodásuk alatt a vendégek összesen 45 különböző intézetet, üzemet, intézményt, stb. látogattak meg. Jártak vidéki tudományos központjainkban, többek között Szegeden, Debrecenben és Veszprémben. A látogatások közül kiemelkedik az a két megbeszélés, amelyeket Bognár Rezső akadémikus, a MTA főtitkára és Hevesi Gyula levelező tag, a Műszaki Tudományok Osztályának titkára folytattak Canac professzorral, illetve dr. Pollock-kal. A megbeszélések során a vendégek őszinte véleményüket nyilvánították a szakterületükön látottak felett és őszinte együttműködési szándékukról tettek tanubizonyosságot.

A vendégek a megfelelő tudományos egyesületek, illetőleg a MTESz és az Ismeretterjesztő Társulat rendezésében összesen 14 előadást tartottak. Canac professzor például 3 előadást tartott és nehéz megállapítani, hogy a 3 előadás közül melyik jelentette a hallgatóság számára a legnagyobb élményt. Canac professzor ugyanis évekig volt Curie asszony közvetlen munkatársa. A róla tartott előadásában számos olyan részletet tárt fel a nagy fizikus mély humanizmusáról, amely a hallgatóság számára komoly élményt jelentett. »Az antik színházak akusztikája« című előadásában az akusztikai problémákon túl, az ókori görög építészet igen sok jellegzetességét ismertette a fizikus, építész és régész hallgatóság előtt. »Az ultrahang tudományos és technikai alkalmazása« című előadásában a kutatóintézetében folyó kísérletek eredményeit, a kísérletekhez használt berendezéseket ismertette, továbbá néhány biológiai és ipari felhasználási lehetőséget vázolt.

Dr. Pollock az adaptív emzimszintézis világszerte ismert szakértője előadásában egyrészt mikrobiológiai, másrészt biokémiai vonatkozásban összefoglalta az enzimatis adaptációval kapcsolatos kérdéseket. Előadásai, és a

vele folytatott megbeszélések során számos, hazai kutatóink előtt még ismeretlen kísérleti eredményről számolt be, és ezzel komoly segítséget nyújtott a nálunk még mindössze 2 éve folyó kísérletek továbbfejlesztéséhez.

A többi előadások is szakkörökben széles visszhangot keltettek.

A francia és angol tudósok idei magyarországi látogatása további lépés volt nemzetközi tudományos kapcsolataink kiszélesítéséhez. E kapcsolatok elmélyítését kívánja szolgálni a Brit Tudományos Munkások Társasága, amikor magyar tudósokat hívott meg angliai látogatásra.

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATCSERE

Az 1955. év meghozta könyvtárunk cserekapcsolatainak mélyülését és egyre erősebb kibontakozását.

Az év első felében a cserében érkezett és kiküldött folyóiratok volumene 18 823 füzet, a könyveké pedig 3 852 kötet volt.

Az elmúlt három hónapot a cserekapcsolatok megszilárdulásán, a jugoszláv kapcsolatok elmélyülésén és a görög kapcsolatok kibontakozásán túl nem a számok jellemzik elsősorban, hanem könyvcserénk minőségi megerősödése. A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Könyvtárától kapott 267 kötet között már szeptember 8-án megkaptuk a július 1—5. tartott atomkonferencia anyagát. Ezek voltak ennek a műnek az országba először beérkezett példányai.

A Harvard University Könyvtárától a Loeb Classical Library értékes sorozatait és számos irodalmi valamint orientalisztikai könyvet kaptunk.

A Centre Nationale de la Recherche Scientifique és a Bibliothèque Nationale küldeményei a francia irodalom és tudományos kutatás legkiválóbb eredményeit képviselik. A berlini Tudományos Akadémia csereküldeményeként klasszikusok, forráskiadványok és a legújabb természettudományi és társadalomtudományi kutatások eredményei érkeztek a Német Demokratikus Köztársaságból 108 kötetben. A bad-godesbergi Deutsche Forschungsgemeinschaft hasonlójellegű 48 kötetes küldeménye a nyugatnémet tudomány képviselője könyvtárunkban. Ezek között különösen értékes orientalisztikai és klasszika-filológiai művek vannak. A British Museum Könyvtárának nagyobb küldeménye elsősorban orientalisztikai, régészeti és klasszika-archaeológiai gyűjteményeink értékes kiegészítői. A külföldi könyvek nagyarányú beérkezése mellett hasonló mértékben történik csereküldeményeinken keresztül a magyar tudományos kutatás legjobb értékeinek külföldi megismertetése is.

MAGYAR TUDÓSOK KÜLFÖLDI TUDOMÁNYOS ÉRTEKEZLETEKEN

JÚLIUS—AUGUSZTUS

A Magyar Tudományos Akadémiai kiküldetésben tudósaink az alábbi külföldi nemzetközi kongresszusokon és konferenciákon vettek részt és tartottak előadást

Osztrák Ókortörténeti Konferencia — Carnuntum

Szilágyi János : Aquincum jelentősége a legújabb ásatások tükrében.

Politikai tudományok Nemzetközi Társaságának Kongresszusa — Kopenhága

Fogarasi Béla

Papirológiai Kongresszus — Wien

Moravcsik Gyula

Atomerő Békés Felhasználása Konferencia — Moszkva

Szalay Sándor

Kovács István

Csillagászati Unió Konferenciája — Dublin

Detre László

Botanikus Konferencia — Tatranská Lomnica

Soó Rezső

Zólyomi Bálint

Dohánytermelési Konferencia — Smolenice

Móger János

Limnológiai Konferencia — Friedrichshafen

Wojnarovich Elek :

Haszonhalaink (ponty, süllő, harcsa) mesterséges szaporításának tudományos eredményei.

A halastavak szervezetrágyával kapcsolatos kísérletei és eredményei Magyarországon.

Haltáplálék-állatok betelepítésének kérdése produkciós biológiai megvilágításban.

Anatómiai Kongresszus — Páris

Törő Imre :

Histophysiological studies and the thymus gland.

Filmvetítéssel : Tissue culture of the thymus gland.

Kiss Ferenc :

Az agy vér- és likvorkeringése.

A zsigeri idegrendszervégződés legújabb eredményei.

Sebész Kongresszus — Kopenhága

Littmann Imre :

A prostoperatív hypokalalmia és azotaemia kapcsolata.

Biokémiai Kongresszus — Brüsszel

Balóné Bangha Ilona :

A szeromukoid mint a pankreas mucosa nevű új enzim alapanyaga.

Hidraulikai Kutatások Kongresszusa — Hága

Bogárdi János

Ivicsics Lajos

Építészeti Konferencia — Miedzzyzdroje

Csonka Pál :

Egy négyzetalakú fékkupolának a kihajlásáról.

Gábor László :

Az előgyártás kérdéséről.

Szerveskémiai Kongresszus — Zürich

Schulek Elemér

Gerecs Árpád

Fodor Gábor :

Molekulaszerkezet, sztereokémia és reakciómechanizmus.

Oláh György :

Új eredmények az aromás fluorvegyületek kémiájában.

Mikrokémiai Kongresszus — Wien

Schulek Elemér :

A gázanalízis új útjai.

Tenziómérés mikrokémiai úton.

Erdey László

Mikromolekuláris Konferencia — Zürich

Schay Géza

AKADÉMIAI KIADVÁNYAINK KÜLFÖLDI VISSZHANGJA

Az Akadémia idegennyelvű kiadványai, a tudomány sok területét felölelő Acták, továbbá az idegen nyelveken megjelenő könyvek, egyre jelentősebb tényezőivé válnak a nemzetközi tudományos irodalomnak. A meleg nemzetközi visszhangnak örvendő Riesz-Szőkefalvi-Nagy: *Leçons d'analyse fonctionnelle* harmadik kiadásáról legutóbb az *Acta Mathematica Scandinavica* 1955. évi 3. száma emlékezett meg. Turán Pál: *Eine neue Methode in der Analysis und deren Anwendungen* c. könyvét a *Bulletin of the American Mathematical Society* májusi száma ismerteti igen részletesen és nagy elismeréssel. A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Tájékoztató Intézete kiadásában megjelenő *Referativnij Zsurnalok* rendszeresen és részletesen referálják az Actáinkban megjelenő tanulmányokat. A *Zentralblatt für Allgemeine Pathologie* 1955-ben megjelent számai részletesen közlik az *Acta Morphologica* egyes füzeteinek tartalmát. Az *Acta Ethnographica*t a müncheni *Südost-Forschungen* 13. kötete és a svájci *Archiv für Volkskunde* 51. kötete ismerteti. Mindkét folyóirat kritikát fűz ezekhez, illetőleg méltányolja a kötetek egyes tanulmányait. A svájci folyóirat utal az egyes tanulmányok nemzetközi vonatkozásaira is. Az *Anzeiger für die Altertumswissenschaft* ez évi 3. füzete az *Acta Antiqua* ismertetését hozza. Érdemes megjegyezni, hogy Robert Muth innsbrucki egyetemi tanár, a folyóirat főszerkesztője külön kérte, hogy recenziós példányok küldésével tegyük számára lehetővé, hogy a jövőben is referálja Actánkat. Hajnal István: *L'enseignement de l'écriture aux université médiévales*, a *Studia Historica*ban megjelent tanulmánya a nemzetközi irodalom vitaanyagává lett. Legutóbb az *American Historical Review* júliusi száma és a *louvaini Revue d'Histoire Ecclesiastique* ez évi 2/3. száma foglalkozott vele. Ez utóbbi igen részletesen.

BOLGÁR ELEK

1883 – 1955

Bolgár Elek halálával súlyos veszteség érte a Magyar Tudományos Akadémiát, a magyar társadalomtudományt. Barátai és tanítványai, olvasói és tisztelői egyaránt nemcsak a kommunista párt hű fiát és lelkes harcosát, a magyar nép ügyéért lelkesedő és küzdő politikust, közírót és diplomatát gyászolják elhunytával, hanem a társadalomtudományok kiváló művelőjét, a nagytudású történészt és jogászt is.

Bolgár Elek akadémikus a jogi kar elvégzése után egészen fiatalon, már a század elején kezdte meg tudományos munkásságát. Több könyve és tanulmánya jelent meg, amelyekben a korabeli polgári szociológia módszereit és tételeit vette éles bírálat alá. Már ekkor csatlakozott a magyarországi szocialista munkásmozgalomhoz, annak balszárnyához, és tudományos munkásságát a legszorosabban összekapcsolta a magyar munkásosztály politikai harcaival. Nagyobb munkáin kívül számos kisebb cikke és tanulmánya jelent meg a korabeli magyar folyóiratokban.

A forradalom érlelődése Magyarországon döntő hatással volt élete további sorsára. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom után Magyarországon is megélné a forradalmi mozgalom egyre inkább magára vonta figyelmét és 1918 végén belépett a Kommunisták Magyarországi Pártjába, amelynek haláláig hűséges harcosa maradt. A rohanó események egy időre elvonták a tudományos munkásságtól, a Magyar Tanácsköztársaság bécsi követe volt, utána pedig a külügyi népbiztos helyetteseként végzett jelentős munkát. Ugyanakkor a budapesti egyetem bölcsészettudományi karán kinevezték a történelem tanárává.

A Tanácsköztársaság bukása után negyedszázadon keresztül az emigrációban folytatta tudományos munkásságát, előbb Bécsben, majd hosszabb ideig Berlinben, végül pedig majdnem egy évtizedig a Szovjetunióban. Tudo-

mányos munkássága ezekben az években sem szigetelődött el politikai tevékenységétől, harcos állásfoglalásától. Ekkor is a nemzetközi munkásmozgalom ügyéért és a magyar nép ügyéért ragadott tollat. Ekkor fordult érdeklődése különösebben az egyetemes történet és ezen belül a diplomáciatörténet felé. A Szovjetunióban eltöltött évek során pedagógiai főiskolai, majd egyetemi tanárként működött, mint az egyetemes történelem előadója.

Magyarországra a felszabadító Szovjet Hadsereg harcosaként tért vissza a hosszú emigráció után. Ekkor egész közéleti és tudományos tevékenységét a felszabadult magyar nép szolgálatába állította. Több tanulmányában ismertette a magyar néppel nagy példaképét, a Szovjetuniót, amelyekben rámutatott azokra a tanulságokra, amelyeket népünk a szocializmus országának fejlődéséből levonhat. A budapesti egyetemen mint a diplomáciatörténet professzora egyike volt az elsőnek, akik a marxista-leninista tudomány szellemében neveltek tanítványait. Mint a külügyminiszter állandó helyettese, később pedig prágai, majd londoni követ, gyakorlati politikai tevékenységével szolgálta tovább a magyar népet, s közben tovább folytatta tudományos kutatásait is. 1951-től kezdve az egyetemes újkori történelem tanáraként működött ismét a budapesti egyetemen, egy évvel később pedig a jogtudományi karon folytatta tevékenységét, mint az egyetemes jogtörténet tanára, és itteni oktatói tevékenységével is úttörő munkát végzett. Az utóbbi években különösen az Amerikai Egyesült Államok történetével foglalkozott behatóan; utolsó akadémiai előadása is ezt a témát dolgozta fel.

Bolgár Elek akadémikus a félfedális Magyarországról indult el, ennek a Magyarországnak a bírálata vezette őt el a tudományos szocializmus igazságainak felismeréséhez. S a megvalósult szocializmus országában töltött évek mélyítették el a tudományos igazság iránti szeretetét és kutató érdeklődését. A magyar történészek, a magyar társadalomtudomány művelői sokat tanulhatnak Bolgár Elektől, a tudóstól és közéleti férfiútól.

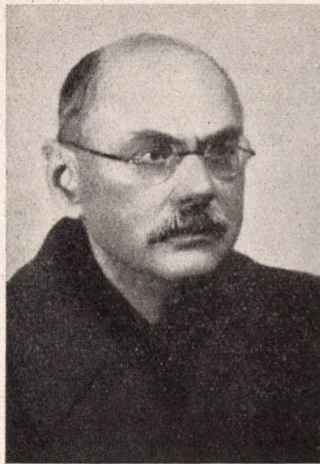
A felszabadulás után az első között volt, akik a szovjet történettudomány legújabb eredményeit ismertették és népszerűsítették Magyarországon. Mint korábban, ezt követően is tudományos munkásságának egyik alapvonása volt a szovjet tudomány eredményeinek alkalmazása, módszereinek felhasználása saját kutatómunkájában. A szovjet tudománnyal való szoros és beható kapcsolata volt egyik magyarázata eredményes és színvonalas munkásságának.

Történész és jogász volt, de ezeken a területeken túlmenően is széleskörű és mélyreható műveltségével bilincselte le barátait és hallgatóit. Tudását a filozófia és az irodalom kérdéseiben is eredményesen tudta alkalmazni. Ez a széles látókör, ez a tudásban és felfogásban egyaránt nagyszabású műveltség nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy saját kutatási területén maradandót és értékeset tudjon alkotni.

De ami a legmegszívlelendőbb és legtanulságosabb Bolgár Elek életművében, az az elmélet és gyakorlat, a tudományos munka és a politikai pályafutás szoros egysége. Bolgár Elek alkotó munkáját, ennek a munkának irányát és szellemét politikai állásfoglalása határozta meg és politikai pályája vetette fel előtte az újabb megoldásra váró tudományos problémákat.

A Magyar Történész Kongresszuson arról a segítségről beszélt, amelyet Lenin nyújtott a Magyar Tanácsköztársaságnak. Ez a segítség folytatódott abban a segítségben, amelyet a Szovjetunió nyújtott felszabadult népünknek. S ennek a segítségnek volt ideológiai téren egyik kiemelkedő közvetítője Bolgár Elek.

Molnár Erik

SZEKFŰ GYULA

1883–1955

Évek óta tartó súlyos betegség hosszas szenvedései után 1955. június hó 29-én meghalt s július 4-én a Magyar Tudományos Akadémia halottjaként végső nyugalomra tért Szekfű Gyula akadémikus. Történettudományi munkássága fél évszázadra, közírói tevékenysége is egy emberöltőre terjedt. Évtizedeken át a magyar tudományosság legnagyobb nevei közé számították — nemcsak a felszabadulás előtt, hanem az után is. Történetirodalmi és azzal szorosan kapcsolatos publicisztikai munkásságának részletekbe menő méltatására e helyt nincs terünk — hiszen csak a legfontosabb munkáinak felsorolása is lapokat töltene meg, nem szólva arról, hogy a tudománytörténeti méltatás éppen a Szekfű Gyula esetében még ebben a keretben és ez alkalomból sem történhetnék meg a *kritikai* szempontok megfelelő alkalmazása nélkül. Erre máskor és más formában okvetlenül sornak kell majd kerülnie akadémiai vonalon is, de most meg kell elégednünk azzal, hogy általánosságban vázoljuk fel tudományos és közírói egyénisége képét.

Minél világosabban, minél örvendezőbb szívvvel láttuk, hogy Szekfű Gyula teljes odaadással válik egyé felszabadult népünk új életével s a hűség és a hála szenvedélyétől és a tudományos meggyőződés pátoaszától egyaránt hevítve kívánja szolgálni a demokratikus és a szocializmust építő Magyarorszag nagy célkitűzéseit : annál fájóbb volt tudnunk, hogy a mindvégig töretlen szellemi energia szárnyütéseit a megtört testi erő egyre kevésbé bírja követni. S azért mégis volt valami vigasztaló és felemelő ebben a fájó tudatban. Ha a Szekfű Gyula élete tizenhét évvel ezelőtt — amikor testi egészsége először rendült meg súlyosan — egyszerre lobbant volna ki egy utolsó, szemkápráztató tündöklésben, akkor ma már ennek a fénynek az emlékét nem csupán a *gyász* sötétje takarná. De nem így történt. Ez a fényforrás lassan apadt ki, és amilyen szívszorító volt látnunk lassú elapadását, éppen olyan vigasztaló és fölemelő érzés volt belenézniunk abba a jótévő, tiszta világosságba, amelyet még így is, sőt *éppen* így tudott árasztani — egyre halkabb és egyre ritkuló szavával is

hatalmasan és emlékezetesen kiáltva, egyre reszketőbb kézzel is biztosan mutatva az utat. Ezért most kihunyása nemcsak súlyos veszteség, hanem maradandó ajándékot hordozó élő tanítás is, amelyet megőriznünk kötelesség, követnünk érdemes és a jövőben is felidézniük öröm és büszkeség lesz.

Mindig példánk fog ő maradni a fáradhatatlan és rettenthetelen tudományos igazságkeresésben. Köztudomású — ő maga is, élete utolsó másfél évtizedében nyíltan és többször elmondotta magáról — hogy ebben az igazságkeresésben tudományos pályája nagyobbik felén át téves ideológiák útvesztőit járta. tehát megalapított sok rész-igazság mesteri feltárása mellett sem juthatott el magának az igazságnak meglátásáig — pedig ő is mély meggyőződéssel vallotta a nagy történetfilozófiai alaptételt : *az igazság az egész*. De volt valami ebben a tudós elmében, ami immunissá tette őt minden elvakult dogmatizmussal és minden sektárius fanatizmussal szemben : *mindig tudta, hogy tévedhet*, ha belátta, meg is vallotta tévedését — akár részletkérdésekről volt szó. akár nagy és legnagyobb összefüggő szemléletekről — s aztán, továbbra is vállalva a tévedés kockázatát, csüggedetlenül és jóformán mindhalálig folytatta kutatásait. Nem imponáltak neki az első világháború előtti félszázadnak azok az akadémikus történettudósai. »kiknek életmunkáját végiglapozva. még azon tényekről sem tudjuk meg a véleményüket, melyekre pedig ők adtak ki döntő fontosságú adatokat« — amint maga mondotta el róluk metszően éles. de szószerint igaz és igazságos megállapítással. Nem tartotta értékesnek az elvi állásfoglalástól féltő és vonakodó történettudományi munkát, de annál jobban értékelte a tudomány embereiben a szakadatlan önkritikát, amelyet legelső sorban maga gyakorolt.

De az a tiszta indulat, amellyel — a tévedés kockázatát férfiasan vállalva — a történelem tudományos igazságát kereste, mondhatni kezdettől fogva egyéforrott őbenne egy másik. éppoly tiszta indulattal : azzal, amellyel hazája javát. népe jobb jövőjét kívánta szolgálni. Amikor pedig észrevette, hogy tudományos igazságkeresésével együtt hazája és népe igaz érdekének keresésében is ingoványba jutott : akkor nemcsak kérelmelhetetlen önbírálata, hanem forró hazaszeretete sem engedte őt bemenekülni az »apolitikus« magatartásnak hazug álmok pókhálójával beszótt elefántcsonttornyába. Mélyen át volt hatva a tudós felelősségérzetétől az emberiségnek és saját nemzetének sorsa iránt — attól a felelősségérzettől, amelyet a Széchenyi ismert fogalmazásával így szeretett kifejezni : *»Az emberiségnek egy nemzetet megtartani !«* Tudta és vallotta, hogy minden tudós vétkezik akkor, de a történetíró ezerszeresen vétkezik az emberiség és a saját nemzete ellen, ha az »én nem politikálok« könnyelmű és hamis jelszavával takarózva elszigeteli magát hazája aktuális sorsproblémáitól, népe mindennapi életétől és küzdelmeitől — s ezzel tulajdonképpen az egyik legértelmetlenebb és legrombolóbb fajta politikát, a betegen önző, társadalombomlasztó individualizmus politikáját űzi, hogy azután egy gyenge pillanatban »nemzetieknek« és »szociálisoknak« álcázott mélységesen népellenes és embergyűlölő politikai demagógiák olcsó zsákmányává váljék. Szekfű Gyula, a historikus, sohasem juthatott volna el tudományában az *egész igazság tiszta megpillantásáig*, hogyha Szekfű Gyula, a politikus együtt nem szenved szenvedő népével, együtt nem bujdosik a dolgozó nép igaz ügyének üldözött harcosaival, és velük kéz a kézben együtt nem jut ki a halál árnyéka völgyéből — már megtört testtel, de munkára és szolgálatra készen — a felszabadulás napfényes magaslataira. Emléke ebben a tekintetben is felejtethetetlen példa minden magyartudós számára.

Lángoló igazságszeretet és lángoló honszeretem : e kettős lángú szövétnek egybeömlő fényében ennek a kivételes intellektusnak, az analízis és a szintézis egyformán nagy mesterének lehetetlen volt el nem jutnia a *teljes* valóságnak és az *egész* igazságnak : a magyar és az emberi történet legvalódibb, legmélyebb értelmének felismeréséig. Hiszen már akkor is, amikor még nem volt mentes másirányú súlyos ideológiai gátlásoktól, történetírásunkban eladdig példátlan tudással, tárgyszeretettel, a legszélesebb európai látóköriben elemezte át ötödfél század magyar társadalom- és gazdaságtörténetét s benne a névtelen, jogtalan és nincstelen dolgozó milliók mindennapi életét, verejtékezését, kínját, a jobb életért vívott keserves és hiábavaló küzdelmeit, belédolgozva mindezt a magyar történet nagy egészébe s egyúttal mind mélyebb hatást keltő módon értékesítve közírói munkásságában is. *Ezért* nem jelentett számára leküzdhetetlen nehézséget, a felszabadulás óriási élményéből levonni nemcsak a maga addigi életmunkájának végső, átfogó kritikáját, hanem egyben a magyar történet és a világtörténet végső és döntő értelmezését is. *Ezért* tudhatta — most már tévedhetetlenül — felismerni, hogy merre tart, változhatatlan törvényeknek engedelmessé, a világtörténet mozgása; hogy ez a mozgás feltartóztathatatlan és minden ellenálláson előbb-utóbb erőt vesz mindaddig, míg csak az embernek ember általi kizsákmányolása mindenütt és minden időkre meg nem szűnik : és hogy a magyar nép megmaradása, boldog nemzeti jövődjé egyedül azon fordul meg, bele tud-e teljes mértékben kapcsolódni ebbe a mozgásba, vagy pedig megpróbálja öngyilkos balgasággal olyanformán elgátolni, mint mikor a gyermek a parti fűvényből rak »gátat« a lassan, de visszatarthatatlanul előre nyomuló tengerdagály elé, hogy aztán veszedelmes játékával együtt őt magát is tovasodorja az ár. Azt már a Három Nemzedék 1934-i toldalékában megírta — elszakadva az »örök eszmék«-nek korábban általa is vallott ideológiájától — hogy : »a történész a dolgokat az időben tekinti s így észre kell vennie az ideáknak századok folyamán bekövetkező változását« — de tíz év múlva már azt is világosan meglátta, hogy az ideák maguk is, tehát azoknak mindenkori változásai is szerves függvényei a történelem társadalom-gazdasági alapjának, s hogy ennek változása szükségképpen vonja maga után amazokét. És aki már 1933 Szilveszter-estéjén le tudta és le merté írni ezt az emlékezetes és szinte prófétai intó szót : »A szép beszéd . . . rendszeren annak esik jól, aki elmondja és ritkán használ annak, akinek elmondják ; viszont a magyar szegénység, Széchenyi kilencmillió hű és jó jobbágyának unokái . . . ma is várják az új esztendőt« — az tíz év múlva már megdönhetetlen tudományos igazságként tudta felismerni azt, hogy szépszavú ideológiák, mint egybeült, úgy a történelem szemléletében is gonosz és hazug útvesztőkbe visznek, ha el vannak szakadva a történelel, lényegétől, amely a dolgozó nép története, s a haza és a nemzet valódi érdekétől, amely a dolgozó nép érdeke.

Szekfű Gyula tudományos és közírói életműve a szocializmust építő magyar népi demokráciában — amelynek alapjai lerakásánál ő akkora hűséggel és odaadással működött közre — már eddig is nagyon sok komoly kritikai megvitátás tárgya volt, s az lesz még ezután is, joggal. De Szekfű Gyulának, a tudósnak, az embernek és a magyarnak *életpéldája* már mostan is vitán felül álló, igen nagy érték. A Magyar Tudományos Akadémia híven meg fogja őrizni emlékezetét, s nevét ott tartja feljegyezve, ahol a tudományos becsületesség, bátorság, önkritika legszebb magyar példái, az életüket hazájuk és népük szeretetében fölégetett magyar tudósok legnagyobb nevei világítanak.

Révész Imre

TARTALOMJEGYZÉK

<i>Szabolcsi Bence</i> : Bartók Béla.....	311
<i>Somos András</i> : A micsurini biológia elterjesztése és eredményei Magyarországon ..	313

A Magyar Tudományos Akadémia életéből

<i>Hetényi Géza</i> : A Magyar Élettani Társaság XXI. Vándorgyűlése	322
<i>Bálint Andor</i> : Beszámoló az MTA Kukoricanevelési Konferenciájáról	324
<i>Polinszky Károly</i> : I. Magyar—Csehszlovák Polarográfiai Konferencia Veszprémben	327

Hírek

Elnökségi közlemények	330
TMB hírei	331
Az Akadémiai Kiadó június—augusztusi kiadványainak jegyzéke	336
Az Akadémiai Könyvtár állománya	338
Nyomtatványok restaurálása	339

A Magyar tudomány nemzetközi kapcsolatai

<i>Szalay Sándor</i> : Szovjet kutatások az atomenergia békés felhasználása irányában ..	340
<i>Jávorka Sándor</i> : Albániai tanulmányút	344
Angol és francia tudósok hazánkban	347
Könyv- és folyóiratcsere	349
Magyar tudósok külföldi tudományos értekezleteken (július—augusztus)	350
Akadémiai kiadványaink külföldi visszhangja	352

Az Akadémia halottai

Bolgár Elek	353
Szekfü Gyula	355

СОДЕРЖАНИЕ

Б. <i>Сабољчи</i> - Бела Барток	311
А. <i>Шомош</i> - Распространение и успехи мичуринской биологии в Венгрии	313

Из жизни Венгерской Академии Наук

Г. <i>Хетеньи</i> XXI Сессия Венгерского Общества Физиологов	322
А. <i>Балинт</i> Отчет о работе Конференции по селекции кукурузы Венгерской Академии Наук	324
К. <i>Полинский</i> — I Венгерско-чехословацкая Конференция по полярграфии в г. Веспрем	327

Новости

Известия Президиума ВАН	330
Известия Высшей квалификационной комиссии	331
Новые издания Издательства Венгерской Академии Наук за июнь—август 1955 г.	336
Книжный фонд библиотеки Венгерской Академии Наук	338
Реставрация печатных материалов	339

Международные связи венгерской науки

Ш. <i>Салаи</i> - Исследования в СССР в области использования атомной энергии в мирных целях	340
Ш. <i>Яворка</i> - Научная командировка в Албании	344
Посещение английских и французских ученых в Венгрии	347
Обмен книгами и журналами	349
Участие венгерских ученых в работе зарубежных научных сессий (июль—август 1955 г.)	350
Зарубежный отклик изданий Венгерской Академии Наук	352

Элек Болъгар

.....	353
-------	-----

Дьюла Секфю

.....	355
-------	-----

Felelős szerkesztő : Bognár Rezső

Technikai szerkesztő : Szántó Lajos

Szerkesztőség : Budapest, V., Akadémia u. 2. Távbeszélő: 127-069

Kiadóhivatal : Budapest, V., Alkotmány u. 21. Távbeszélő: 111-010

Egyes szám ára : 3 Ft

Előfizetés egy évre : 36 Ft. (Az Akadémia tagjai tagilletményként kapják)

Csekk számla : 04-878-111-46

Kettős szám ára : 6,— Ft

50024

1956 MAR. 15

AKADÉMIAI
ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBÍZÁSÁBÓL
SZERKESZTI

BOGNÁR REZSŐ
FŐTITKÁR

1955. NOVEMBER—DECEMBER

LXII. KÖTET—514. SZÁM

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
BUDAPEST, 1955

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

SZERKESZTI: BOGNÁR REZSŐ

LXII. KÖTET, 1955

JEGYZETEK A FÖLDTAN DIALEKTIKÁJÁHOZ

VADÁSZ ELEMÉR akadémikus

A korszerű földtan magában véve dialektikus tudomány, amely a Föld anyagának és a rajta élőknak évmilliókon át történt fejlődési együttesének vizsgálatával foglalkozik. Tudományos fejlődésének kezdete materialista alapokon indult, a bányászattal föltárt különböző anyagok, ércek, kőszén, kősó, és különböző kőzetek termelése során nyert közvetlen tapasztalati tényekből. Az anyag és az élet együtthatása adja a földtani kutatás lényegét, mert az együtthatás nagyon sokféle tényezőkből tevődik össze, amelyeknek végső eredménye, létesülési módja, a létrehozott sokféle anyagban és azok változatos alakjaiban, megfigyelhető módon áll előttünk. A sokféle hatás együttesének eredményéből kell szételemeznünk a különböző egyes hatások mennyiségi és minőségi módját és az ellentétek logikus összetartozásának helyes fölismérésével, dialektikus egyeztetéssel megállapítani az összefüggő egységbe foglalást.

A földtani tanulmányozás dialektikája, ilyen módon, a lenini meghatározás betű szerinti értelmében, a földtani tárgyak lényegében rejlik. De ez a dialektikus tanulmányozási módszer a földtanban sem kezdettől fogva érvényesült. Mint minden más természettudomány, a földtan is, kezdetben a tapasztalati tények gyűjtésével, leírásával, majd azok rendszerbe foglalásával indult. Az adatgyűjtő időszak a földrajzi fölfedezések arányában haladt előre, s ennek megfelelően lassúbb iramú és egyenlőtlenebb is, mint más tudományokban. Oknyomozó időszakába lépett a lamarecki—darwini fejlődési gondolat térhódításával, s azzal egyidejűleg a fejlődésmenteti vizsgálati mód nemcsak a szerves élet, hanem a földkéreg anyagvizsgálatában is érvényesült. De az oknyomozó fejlődési vizsgálati irány is, mindmáig terjedőleg, külön-külön, magában állóan vizsgálta az okokat, és egyoldalúan vezette le azokból az egyes folyamatok egymástól elkülönített, független hatásúnak tekintett eredményeit. A tudományos oknyomozásnak ezt a szétkülönítő módszerét szünteti meg és tökéletesíti a dialektikus materializmus, a földtani tudományos vizsgálati módszernek, de általában a tudományok történeti fejlődésének legmagasabb foka, kiteljesítője. Ennek a sokáig csak ösztönös szórványossággal mutatkozott irányzatnak tudatossá fejlesztője a földtanban a szovjet tudomány.

A dialektikus materializmus módszere a minden esetben sokféle földtani erőhatás és működés együttesének eredményeiben, szételemezéssel, a földtani vizsgálatban is a tárgyi valóság egyedül helyes meglátására képesít, és annak határozott megvallására vezet. A földtanban, különösen annak

földtörténeti kutatásaiban mindig a földkéreg szerves anyagának és a szerves életnek egybefogásával dolgozunk. Az élet meghatározásának Engels és Marx által hangsúlyozott elve: a szerves élet az anyagnak új fejlődési formája, jelzi a földtan fejlődési, kutatási irányzatának dialektikus alapját.

A soktényezős földtani hatások egyes tényezőinek szételelemzéséből fölismert *ellentétek* dialektikus vizsgálatában fölvetődik előttünk esetleg csak a földtanra vonatkozó *ellentmondás*. Az általános ideológiai meghatározások mindig az »ellentétek harcáról« szólnak, a fejlődésnek szükségszerű előfeltételeként. Mi a különböző földtani erők ellentéteit együttműködésnek, együtt hatásnak minősítjük. A különböző földtani erők ellentétes működésében egyik vagy másik túlsúlyra jut, fokozottabban érvényesül, de ez az érvényesülés nem tudatos harc, hanem természeti törvény, fejlődési szükségszerűség, amire az antropocentrikus harc vagy küzdelem kifejezés még átvitt értelemben sem vonatkoztatható. A földtörténeti fejlődés mind a szerves anyagban, mind a szerves életben, a különböző, sokféle tényező együttműködéséből, közös hatásából, mondhatnók *békés munkájából* adódik, ami akkor sem harc, ha ezek a működő tényezők mennyiségileg, sőt minőségileg is változó méretűek.

A földkéreg földtörténeti alakulása az egymásrakövetkező időszakokban sokszorosan megismétlődő, hasonló lefolyású kőzetképződési folyamatokból adódik. Ezzel szemben a szerves élet egyirányú, vissza nem térő, fölfelé haladó fejlődés. De a szerves anyag sokszoros folyamat-ismétlődése szintén fejlődésre vezet, mert a hasonló folyamatok ismétlődése, mennyiségileg és minőségileg időben különböző módon, és térben más-más helyen megy végbe. A földkéreg anyaga részlegenként fejlődik, de a részek a nagy egészben összegződő fejlődést jeleznek. A földtörténet ilyen alapon valóban időszakról időszakra, közvetlen megfigyelésekkel és azok rendszerezésével, összehasonlításával mutatja ki a Föld fejlődésének okozatait, mennyiségi és minőségi változásait. A jelenségeknek minden oldalról történő elemzése a dialektikus módszer gyakorlását jelenti, s meghozza a földtani kérdések ilyen vizsgálatával a szükséges gyakorlati megvalósítást is.

Nem lehet célunk ezen a helyen a földtannak ezt a dialektikus materialista módszerű fejlődéstörténeti irányzatát részletes példákkal igazolni. Csak általánosan említjük, hogy a földtani vizsgálatnak ezt a módszerét az Akadémiai Kiadónál nemrég megjelent »Elemző földtan« c. könyvben sok tekintetben úttörő módon kíséreltük meg bemutatni. Ugyanott a közvetlen földtani megfigyelésekből ilyen módon kielemezett földtani értelmező összesítést — lenini értelemben — talán nem egészen találóan »gondolati földtannak« neveztuk. »A természetnek« (adott esetben a földtani észlelésnek) »az emberi gondolatban való tükröződését, nem 'holtan', nem 'absztraktan', nem mozgás nélkül, nem ellentmondások nélkül, hanem az ellentmondások mozgása, keletkezése és megoldása örök folyamatában kell felfogni«. (*Lenin*: Filoz. Füzetek, Szikra, 1954. 171. old.) Földtani vonatkozásban itt, a fentebbiek szerint, az »ellentmondások« helyett mindenütt »ellentéteket« értünk, egyébként a földtani erők ellentétes együttműködése, mint valamennyi földtani jelenség, kivétel nélkül mozgással, fejlődésre vezető változásokkal jár.

A földtani dialektikus vizsgálati módszer általában és hazai nyersanyagkutatásainkban is számos kiváló, gyakran meglepően új eredményekre vezetett. Ezek sajnos, nem szerepelnek a marxista ideológiai oktatásban, holott egyszerűségük miatt érthetőbbek, kézzelfoghatóbbak, mint a gyakran

tévesen »túlideologizált« biológiai vagy a fizikai világgépnek változatlan ismétlésekkel kiemelt példái. *Marx* és *Engels* sok esetben fölhasználta a földtan példáit. Ezek közül itt is kiemelkedőnek tartom *Engels* irányjelző megjegyzéseit *Lyell*-nek, a földtanban mindmáig alapvető munkahipotézisül használt aktualizmus vagy földtani uniformitarizmus elvéről. Ez az elv tudvalevőleg a földtani múlt minden erőhatását, folyamatát a ma is működő erőkkel azonos működéssel magyarázza, a szervetlen és a szerves élet változásaiban. Más helyen részletesebben foglalkoztam *Lyell* tudománytörténetileg korszakalkotó működésével*, aminek hatalmas kihatásai a dialektikus vizsgálati módszer alkalmazása nélkül teljesen elhomályosították annak hiányait, sőt mindmáig sokszor téves következtetésekre adtak okot. Ilyen téves beállítás az, hogy *Lyell* alapvető munkája a szerves élet fejlődésének gondolatát is tartalmazza, különösen pedig, hogy a földtörténet állandó jelenségeit egységesen magyarázó aktualizmus a Föld általános haladó fejlődését is jelenti. *Engels* utalt először arra, hogy »*Lyell* maga évekig nem vette észre az ellentmondást, tanítványai még kevésbé«. (A természet dialektikája. Szikra, 1952. 40. old.) Ugyanakkor *Engels* szerint »*Lyell* nézetének az volt a fogyatkozása, hogy a Földön ható erőket minőségileg és mennyiségileg állandóknak tekintette. A Föld szerinte nem határozott irányban fejlődik, csak összefüggéstelenül, véletlenül változik«. (40. old. jegyzet.)

Válóban, *Lyell* a földtörténetben nem haladó fejlődést, hanem csak a jelenségek folyamatos lassúsággal történő változásait ismerteti. *Cuvier* katasztrofizmusával szemben a hirtelen, ugrásszerűen bekövetkező nagy, katasztrofális változásokkal szembehelyezkedve a lassú, folyamatos, állandó hatások és jelenségek mennyiségi eredményeit értékelte, de azok minőségi összegeződését nem ismerte föl. Még a szerves életet is csak állandóan változóknak vallotta, az egymásra következő földtani időszakok folyamán mutatkozó tökéletesedés nélkül. Pedig *Lamarck*-nak a külső hatások alatt történő változásokat hirdető elvét elismerte, de a származási kapcsolatok nélkül. Csak könyvének 10. kiadásában, *Darwin* 1858-ban megjelent munkájának hatása alatt dolgozta át származástani alapon a szerves életre vonatkozó fejezetet is.

A századfordulón fölszaporodott földtörténeti ismeretek s különösen az oknyomozó földfejlődési vizsgálatok fölvetették az aktualizmus érvényességének kérdését, de az erre vonatkozó tanulmányok magukban állónak vett egyes esetek kivételességét állapították meg. A dialektikus materializmus módszerével dolgozó szovjet földtan ma már *Lyell* aktualizmusát a maga egészében metafizikai hipotézisként tekinti, ami a földtani erők mennyiségi és minőségi változása szerint nagyon sok, eddig magyarázatlan kérdés megoldására vezetett.

A magyar földtani kutatásokban a dialektikus tudományos módszer tudatos alkalmazására kezdettől fogva törekedtünk. A fölszabadulás utáni tervszerű földtani nyersanyagkutatásokat rendszeresen, az anyagok komplex vizsgálatával végezzük. Ez lényeges minőségjavítást jelent, ami természetesen a kutatási eredmények gyakorlati fölhasználását látszólag lassítja. De ennek a módszernek alkalmazásával már eddig is több tudományos kérdés előbbrevitelében a világirodalomban is elismerten, vezető helyre kerültünk. Az ezzel összefüggő gyakorlati eredmények, a kőszén, bauxit, üledékes mangánérc és

* Vadász E.: A földtan fejlődésének vázlata. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1953. 59. old.

egyéb nyersanyagaink fölhasználásában már folyamatban vannak. A kőszén és a magyar barnakőszénfajtákban *Szádeczky-Kardoss* Elemér ilyen irányú vizsgálatai irányadók és úttörők. A bakonyi mangánérc üledékképződési korszak és keletkezési viszonyai dialektikus vizsgálatának elindítása a fogyóban levő oxidos érc mellett jelentősebb mennyiségű mangánkarbonátos üledékanyag fölismerésére vezetett, aminek ércként való fölhasználása is megoldásra jutott. A bauxitkeletkezésre vonatkozó vizsgálataink az erre vonatkozó eddigi magyarázatok ellentmondásainak kimutatásával egészen új irányba terelték a bauxitképződés megismerését, és annak hasznosítható elegyrészeiben gyakorlatilag fölhasználható összefüggéseket mutattak ki.

A dialektika alkalmazását további példákkal szemléltetni nem lehet célunk. Csak vázlatosan kívántunk utalni arra, hogy a dialektikus materializmus elemeinek helyes értelmezése és tudatos alkalmazása a földtan tudományos fejlődésének kiteljesedése, a korszerű földtani kutatások elengedhetetlen előfeltétele, a földtan tudományos lényege.

A POLITIKAI TUDOMÁNYOK NEMZETKÖZI SZÖVETSÉGÉNEK STOCKHOLMI KONGRESSZUSA¹

FOGARASI BÉLA akadémikus

A Politikai Tudományok Nemzetközi Szövetsége egyike azoknak a tudományos szervezeteknek, amelyeket az UNESCO irányít és anyagilag támogat. E szövetség célkitűzéseit az UNESCO célkitűzései határozzák meg, amely mint köztudomású az Egyesült Nemzetek kulturális tudományos szerve.

Ebben az évben a kongresszus fő jellemvonása az általános sajtómegállapítások szerint »Nyugat és Kelet« tudósainak találkozása volt. Polgári tudósok és közéleti személyiségek találkoztak a szovjet, lengyel és jugoszláv delegációkkal. Sajnálatos, hogy a magyar tudományt csak egyedül képviselhettem. A vitaüléseken hasznos eszmecsere folyt a legkülönbözőbb kérdésekről. Ez elsősorban annak tulajdonítható, hogy a Szovjetunió küldöttségének — amely első ízben vett részt ilyen kongresszuson — alkalma nyílt a felvetődött kérdésekben a marxizmus—leninizmus álláspontját kifejteni a polgári világ társadalomtudósai előtt.

Az augusztus havában megtartott kongresszus tanácskozásait kedvezően befolyásolta a júliusi genfi konferencia szelleme. Ez megnyilatkozott többek között abban, hogy bizonyos reakciós elemek tiltakozása ellenére vitaszabadságot biztosítottak, másrészt a kongresszus egyes vezetői utaltak is a genfi szellemre. Erlander svéd miniszterelnök a kongresszus jelentőségét méltatva többek között ezt mondotta: arra kell törekednünk, hogy a genfi atomkonferencia szellemében folyjék ez a kongresszus is. A kongresszuson olyan értelmű megegyezésekről, közös platformról, mint amilyen az atomtudomány fejlesztését illetően Genfben kialakult, természetesen nem lehetett szó, hiszen itt két világnézet, a burzsoá világnézet és a marxizmus—leninizmus mérkőzött meg. A vitákban ellenben figyelemre méltó új mozzanatot tapasztaltunk; ellenséges hang, gyanúsítások — ami az azelőtti nemzetközi fórumokon rendszerint a mi álláspontunk ellen irányult — csak néhány esetben nyilvánult meg, és nem egyszer színvonalas viták bontakoztak ki.

Mint figyelemre méltó jelenséget említem meg, hogy a polgári táboron belül igen gyakran és igen nyomatékos formában mutatkoztak ellentétek. Egységes tudományos és módszertani célkitűzések teljes hiányát tapasztaltuk a polgári tudomány képviselői fejtegetéseiben. Az ellentétek megnyilatkoznak

¹ A Magyar Tudományos Akadémián 1955. szept. 27-én tartott beszámoló kivonata.

abban is, hogy a polgári tudósok egy része igyekezett lojálisan meghallgatni és megérteni a mi álláspontunkat, sőt egyesek elismerték a marxizmus kétségbevonhatatlan eredményeit is, másik részük pedig már eleve elzárkózott, arra az álláspontra helyezkedve, hogy mindaz amit mondunk, »propaganda«. A tudományos jellegű vitáknak egyik központi kérdése »A politikai pártok és a demokrácia« c. téma volt. A főelőadó Macpersen kanadai egyetemi tanár igen érdekes álláspontot képviselt, amellyel a részvevők többsége nem értett egyet. Az előadó azt fejtegette, hogy a különböző politikai pártok fennállásának, a parlamentáris mechanizmusnak és funkcionálásának célja a tőkésrendszer fenntartása. Álláspontját erősen támadták, és a polgári-parlamentáris demokráciát minden osztályszemponttól függetlenül fennálló jelenségnek deklarálták. Ebből kivilágott, hogy a többség főtörekvése a polgári-parlamentáris demokrácia apológiája volt. Ugyanakkor Macpersen példája azt mutatta, hogy egyes polgári tudósok már kezdik felismerni a társadalmi jelenségek osztálygyökereit. A legelevenebb, legélesebb viták »Az osztályok és a pártok« című referátum körül folytak, amelyet Duverger francia egyetemi tanár tartott. Ebbe a vitába én is belekapcsolódtam. Duverger álláspontja a következő volt : az osztálynak nincs objektív kritériuma, szubjektív fogalom, az emberek maguk választják meg, hogy melyik osztályhoz tartoznak. Hozzászólásommal a vita elméleti megalapozására törekedtem. Kimutattam Duverger álláspontjának összefüggését a szubjektív idealista filozófiával, valamint a marxizmus vulgáris értelmezésével. Rámutattam az osztályhovatartozás gazdasági tényezői mellett a tudati tényezők jelentőségére is.

»A nagy és kis államok nemzetközi kapcsolatairól« folytatott vitában a polgári tudósok a kis népek szuverénitását elavult eszmének tartották. Ebben a vitában is nagyon figyelemre méltó volt a szovjet delegáció egyik tagjának hozzászólása, aki a marxista álláspontot fejtette ki.

A kongresszus igen tanulságos volt, amennyiben kölcsönösen megismertük egymás álláspontját. A Szovjetunió és a népi demokratikus országok tudósainak lehetőségük nyílt álláspontjuk kifejtésére, amivel éltek is. Nagy érdeklődés nyilvánult meg előadásaik és felszólalásaik iránt. Magam is számos ország képviselőivel folytattam beszélgetéseket, elsősorban hazánk társadalmi-politikai viszonyáról. Ez annál is szükségesebb volt, mert amilyen nagy az érdeklődés a polgári tudósok részéről, olyan nagy a tájékozatlanság is. Kérdésekkel halmoztak el politikai rendszerünk, a demokrácia gyakorlati alkalmazása, valamint tudományos életünk, főiskolai rendszerünk iránt. Nagy érdeklődést váltott ki a társadalomtudományok helyzetéről a II. osztály által az UNESCO részére készített mintegy 50 oldalas francia nyelvű referátum. A jövőben — ezeknek a tapasztalatoknak megfelelően — fokozottabban gondoskodnunk kell a külföld tájékoztatásáról Actáink, a könyvekhez csatolt idegen nyelvű rezümék, kongresszusi előadások és felszólalások stb. révén.

Ugyanakkor arra kell törekednünk, hogy alaposabban tanulmányozzuk a modern burzsoá szociológia irányzatait, alapvető nézeteit, mivel ez elengedhetetlenül szükséges ahhoz, hogy eredményes, meggyőző bírálatot gyakorolhassunk fölöttük.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BIOLÓGIAI CSOPORTJÁNAK JELENTŐSÉGE ÉS FELADATAI

TÖRŐ IMRE akadémikus

A Magyar Tudományos Akadémia, mint minden más tudományos Akadémia is, osztályokból áll, s az osztályokra való tagoltság a tudomány felosztásához, az ún. alaptudományokhoz igazodik. A biológia egyike az alaptudományoknak, s érthető, hogy a tudományos akadémiáknak mindenütt van biológiai osztályuk. A Magyar Tudományos Akadémia jelenleg azzal a különös szerkezeti hiányossággal küzd, hogy nincs biológiai osztálya. Mi az oka ennek a hiányosságnak?

Ennek az oka a múltba nyúlik vissza, abba az időbe, amikor a biológiai tudományok iránti érdeklődés Magyarországon is éppen úgy megvolt, mint minden más országban, de annak természetes fejlődését mesterségesen gátolni kezdték olyan tényezők, melyek a materialista tudományok fejlődésének korlátozását szükségesnek látták. Hogy hazánkban is megvoltak azok az erők, melyek e tudomány felvirágoztatásához elégségesek lettek volna, mutatja az a tény, hogy a biológiának az a része, amelyben kevésbé mutatkoztak meg a materializmus terjedésének veszedelmei, nemcsak hogy továbbfejlődtek, hanem jelentős eredményeket érve el, töretlenül virágoztak. Megakadt azonban ezeknek az alapvető okoknak a következtében a biológiának a kísérletes része. Nem fejlődhettek tovább a kauzál-analitikai kutatások, amelyek pedig mindenütt a világon virágzásnak indultak. Ezeket hazánkban teljes elnyomásra ítélték. A leíró tudományok, amelyek a zoológia és a botanika területén a folyamatos fejlődésnek megfelelően újabb- és újabb eredményeket produkáltak, képviselték tulajdonképpen a biológiát, de minden eredményességük és sikereik ellenére sem voltak képesek a hiányzó experimentális irányzatot pótolni, megindítani. Ezzel a helyzettel találta magát szembe az Akadémia akkor, amikor újjászervezték.

Az orvostudomány, mint alkalmazott biológia, nem nélkülözhetette a biológiai tudomány fejlődéséből származó eredményeket, és miután Magyarországon az orvostudomány fejlődésével szemben nem nyilvánultak meg olyan erővel az ellenkezések, maguk az orvosok vették kezükbe e tudományok alapjait képező experimentális irányokat (bár sokat közülük éppen ezért üldöztetés ért), annál is inkább, mert e tekintetben orvostudományunk mindig kimagasló, kísérletező tudósokkal rendelkezett, akiknek orvosi kutatásaiban észrevétlenül, s gyakran öntudatlanul, ösztönösen húzódnak meg az experimentális biológiai alap. Ez magyarázza meg azt, hogy Magyarországon a

biológia kísérleti részét egyenesen a hagyományokból folyólag orvosok, orvosi intézetek végezték.

A Magyar Tudományos Akadémia átszervezése alkalmával létrejött IV. osztály, éppen azért, mert külön orvosi és agrárbiológiai osztály is volt, azokat az akadémikusokat foglalta magába, akik a nagysikerű hagyományokat továbbépítve a magyar leíró biológiai tudományokat méltóan képviselték és fejlesztették. Az Akadémia elnöksége azonban úgy látta, hogy ezen az úton a régi hiányok nem pótolhatók, és biológiai tudományunk elmaradása az experimentális vonalon a világ tudományával szemben tovább fenn fog állni, ha nem egyesítik azokat az erőket, amelyek végül az experimentális biológiai kutatásokat is felfejlesztik a leíró tudományok mellé.

Az elnökség bizonyára tisztában volt azzal, hogy az Akadémia biológiai osztály nélkül csak átmenetileg létezhet, és a múlt bűneiből fakadó hiányságokat minden áron pótolni kívánta. Tisztában volt azzal is, hogy a kísérletes biológia fejlődésképes magvai az orvosi osztályban vannak, és hogy ezeknek a magvaknak a fejlesztéséhez a magyar leíró biológiai tudományok közvetlen segítsége is szükséges. Végül tisztában volt azzal is, hogy mind az orvosi, mind az agrártudományoknak, mint a biológia alkalmazott tudományágainak feltétlenül szükségük van a biológia modern, egészséges továbbfejlődésére. Ezért a IV. osztály megszüntetése után az orvostudományi osztályra bízta az experimentális biológia megszervezését, melyet az V. osztály az osztályon belül egy biológiai főbizottságra ruházott, hogy az erőket egyesítve ez próbálja a további fejlesztés feltételeit biztosítani. Ez a megoldás nem volt végleges, de az Elnökség is átmenetinek tartotta, kezdeti lépésnek, amely feltárja a terepet, közelebb hozza egymáshoz a különböző osztályokban levő biológusokat, hogy ők maguk alakítsák ki a fejlődés útját. Erre azért is szükség volt, mert a mezőgazdasági tudományok fejlődése, amely a szocializmus építése tekintetében olyan nagyjelentőségű, a kísérleti biológia fejlődése nélkül zsákutcába került volna.

Az alatt az idő alatt, amíg az Akadémia V. osztálya az experimentális biológia megszervezésével foglalkozott, világossá vált, hogy egy főbizottság nem rendelkezik azzal a hatáskörrel, amely a feladat eléréséhez megfelelő volna. A nagyobb rendelkezési önállóság és szervezőképesség érdekében az Elnökség az V. osztály kebelében működő biológiai főbizottság helyett a múlt évben egy osztályjelleggel bíró biológiai csoportot hozott létre a IV. és V. osztály tagjaiból, melynek magját tulajdonképpen a biológiai főbizottság képezte, és amely a IV. és V. osztály tagjaiból azokat foglalja magában, akik a biológia területén dolgoznak. A biológiai csoport rendelkezik mindazzal a lehetőséggel, amely a tudomány szervezése, ellenőrzése és fejlesztése területén az Akadémia egyes osztályának birtokában van, úgy hogy javaslataival és határozataival épp úgy, mint a többi osztály, egyenesen az Elnökségnek van alárendelve. Azzal, hogy a csoport tagjai részben az V. osztály és részben a IV. osztályhoz tartoznak, biztosítva van az a kapcsolat, amely a legszorosabb együttműködést eredményezi a különböző problémák területén. Az igaz, hogy e tekintetben a biológiával foglalkozó szakembereket több munka terhel, de az ügy érdekében bizonyos időre ezeket vállalni kell, és eddigi munkánk során megállapíthattuk, hogy akadémikusaink ezeket vállalták is.

A biológiai csoport jelentősége éppen az, hogy módjában van az egységes magyar biológiát kiépíteni, melyre mind az orvostudomány, mind az agrártudomány is mint szilárd bázisra támaszkodhatnak, és továbbfejlő-

désükhöz, problémáik megoldásához a legszélesebb természettudományi alapokat megszerezhetik. Az orvostudomány eddig is megérezte az egységes magyar biológia hiányát. Nem volt kísérleti embryológiánk, összehasonlító morfológiánk és fizioológiánk és nem volt genetikánk sem. De az agrártudomány fejlődésében is nagy hátrányt jelentett, hogy hiányzott a növényélettan, a genetika, az összehasonlító embryológia és morfológia, mert hiszen ahogyan az orvostudomány továbbfejlődésében az általános biológiai törvényszerűségek kutatási eredményei adják meg az előrehaladást, éppen úgy a növénytermesztés és nemesítés, a termés hozam, valamint az állatnemesítés és tenyésztés területén is általános biológiai törvényszerűségek kutatása adja meg a fejlesztés lendületét és lehetőségét. Amíg nincs Magyarországon erős, megfelelő számú és jó kutatókkal rendelkező modern biológiai tudomány, addig pótolhatatlanul kiesnek az orvostudományból is a megalapozásban nagy szerepet játszó egyes tudományágak, és egy helyben topog a növény- és állattenyésztés is.

Éppen a magyar biológia egységesítése érdekében vette át a Biológiai Csoport a Magyar Biológiai Társaság irányítását a METESZ-től. A Csoport a Magyar Biológiai Társaságot kívánja igénybe venni a magyar biológia egységesítésére és a kutatótábor megszervezésére, és már a jövő évben a Társaság elnökségével egyetértésben az első vándorgyűlés megszervezését javasolta.

A Biológiai Csoport munkájának azonban az elmélet fejlesztése szempontjából ideológiailag is nagy jelentősége van. A mic surini, lisenkói, pavlovi tanítások, és a sejt és az élőanyag szerkezetének újabb strukturális kérdései, de az élővilág fejlődésének kérdései, az azokban történő állásfoglalás is, komoly és jelentős feladatok elé állítja a Biológiai Csoporton keresztül az Akadémiát. A csoportnak ezekkel a kérdésekkel is foglalkoznia kell, véleményt kell kialakítania, és minden segítséget meg kell adnia a IV. és V. osztálynak, hogy a Magyarországon folyó orvosbiológiai és agrárbiológiai kutatások feltétlenül dialektikus módszerekkel, materialista szemléletben folyjanak, hogy a modern biológia alapját képező, rendkívül fontos kérdésekben Magyarországon is olyan kutatások legyenek, amelyek a ráépülő többi természettudományokat is ideológiailag megalapozzák.

A Biológiai Csoportnak súlyos feladata annak a káderhiánynak a megszüntetése is, amely a biológia területén ma is nagymértékben fennáll. Sok-sok évtizedes mulasztásra vezethető vissza, hogy hazánkban a biológiai szemlélet és tudás nem hatolt be eléggé gyakorlati életünkbe. A biológiában inkább elméleti tudományt látnak, és nem tudatosították annak gyakorlati fontosságát. E tekintetben a Biológiai Csoportnak kitartó, szívós munkát kell végeznie, hogy a megfelelő minisztériumokat meggyőzze a helyzet tarthatatlanságáról, és rámutasson azokra a hiányosságokra, amelyek éppen a biológia mellőzése miatt mezőgazdaságunkban, könnyűiparunkban, élelmezési iparunkban, megnyilvánulnak. Ezekben a területeken ugyanis a biológia jelentőségét, szemben azokkal az országokkal, ahol a biológia fejlődése ilyen törést nem mutatott, indokolatlanul lebecsülik. Az a kép, amit egyesek látnak, hogy biológusokban túltermelés van, teljesen hamis, mert az említett területeken mindazokról a helyekről hiányoznak a szakképzett biológusok, ahol véleményünk szerint és a nemzetközi példákhoz megfelelően, biológusokra feltétlenül szükség volna. A csoportnak tehát fel kell tárnia azokat a termelőüzemeket, ahol biológus szakemberek munkájának a beállításával ugrás-szerűen lehetne a munka minőségét és a termelékenység fokozását elérni.

Nekik kell elérniök azt, hogy üzemeink igényeljék a biológusok munkáját, mert csak ezáltal válik világossá, hogy egyetemünkön, főiskoláinkon a biológusképzést nem csökkenteni, hanem még fokozni kell. Csak ezáltal juthatunk olyan káderekhez, akik számbelileg és minőségileg is képesek lesznek a több évtizedes hiányokat pótolni, s a magyar biológiai tudományokat megfelelő szintre emelni.

A csoport munkája tehát minden tekintetben nagyjelentőségű. Ezen munka kapcsán kell, hogy nálunk is kidomborodjék a biológiai tudományoknak az az elméleti és gyakorlati fontossága, mely nem az orvosi-és agrártudományok függelékeként, szétaprózva húzódik meg, hanem amely fokozatosan kiemelkedve nálunk is biztosítani fogja az egységes biológiai tudomány alapjait. Biztosítani fogja nemcsak szükségességét, hanem lehetőségét is annak, hogy a Biológiai Csoport mint Biológiai Osztály foglalja el helyét az Akadémia szervezetében. Biztosítani fogja egy olyan osztály létjogosultságát, mely a biológiai tudományokat úgy tartja kézben, hogy azoknak eredményei az orvostudomány és agrártudomány igényeit kielégítve, a dialektikus materializmus tanításaira épülve, a modern biológia forrongó kérdésében is szilárd állásfoglalást tud kialakítani, és a leíró tudományok mellé felzárkóztatja a kísérleti biológiát is.

A Csoport ebben a munkájában számít az osztályok, de elsősorban a IV. és V. osztály megértő, sőt áldozatos támogatására, hiszen a biológia területén új tudományrészlegek megalapozásáról, megindításáról, vagy a meglévő magvak bőséges fejlesztéséről van szó. A Csoport létrehozása e feladat teljesítése céljából történt, fokozott támogatás nélkül nem képes feladatát betölteni. Úgy gondolom, az egész magyar tudomány érdeke, hogy a Biológiai Csoport munkája minél sikeresebb legyen, s céljait minél hamarabb el tudja érni.

A PÉCSI AKADÉMIAI NAPOK

SZABÓ PÁL ZOLTÁN, a földrajzi tudományok kandidátusa,
a Dunántúli Tudományos Intézet igazgatója

A Magyar Tudományos Akadémia igen hasznos kezdeményezésének tekinthető, hogy osztályai időnként felkeresik az egyes vidéki tudományos centrumokat, és ún. akadémiai napok rendezése keretében tájékoztatják a vidéki kulturális centrumok dolgozóit az Akadémia munkájáról és közvetlen tapasztalatcsere révén megismerkednek a vidéken folyó tudományos munkával. Így került sor 1955. szeptember 30. és október 1. között a II. Osztály rendezésében a pécsi Akadémiai Napokra.

A program egyes pontjai budapesti, debreceni és pécsi előadók közt oszlottak meg.

A rendezvény alapeszméje kifejezést nyert Fogarasi Béla akadémikus előadásában: »A materializmus és idealizmus harca a jelenkori filozófiában«. Ezt az előadást az ünnepélyes megnyitó ülés keretében, az egyetem aulájában tartottuk. Fogarasi Béla akadémikus többek között rámutatott az idealizmus egyik legveszélyesebb taktikai fogására, amely az elavult vulgáris materializmus állításaiért a dialektikus materializmust igyekszik felelősségre vonni. Hogy ez a taktika hatékony, annak oka: a tömegek jelentős tájékozatlansága.

Fogarasi Béla akadémikus előadását így fejezte be: »— Hazánkban népszerűvé kell tenni a materializmus alapvető tanítását, közelebb kell hozni a materializmus eszméit népünkhöz. Tudósaink körében el kell érniük, hogy a materializmust ne csak elméletileg ismerjék el, hanem kutatásaikban gyakorlatilag is alkalmazzák. Ki kell fejteni a világ megismerhetőségére vonatkozó materialista elméletnek gyakorlati bizonyítékait. Napról napra látjuk ezeket a bizonyítékokat a technika, a tudomány haladásában. Össze kell ezt az egész kérdést kapcsolni a szocializmus győzelméért vívott, világméretekben folyó harccal. Ebben az értelemben folytassuk tovább fokozott erővel a materializmus harcát az idealizmussal szemben!«

Fogarasi Béla akadémikus előadása jelentékeny segítséget nyújtott, programot adott számunkra mind tudományos, mind pedig társadalmi munkánk területén.

Ezután csoportülések következtek.

A történettudományi ülés keretében »1919 mozgalmai Baranyában« címmel Klein Jánosné, a Történettudományi Intézet munkatársa tartott előadást. Tárgyalta Baranya megye akkori helyzetét: az északi rész ugyanis a Tanácsköztársasághoz, később a reakciós ellenforradalmi Magyarországhoz tartozott, amikor még Baranya déli fele a délszláv királyság katonai meg-

szállásának területe volt. Baranya társadalmi életében ekkor a forradalmi és az ellenforradalmi erők mérköztek. A terület északi felén a munkás- és szegényparaszti mozgalmak játszottak vezető szerepet, míg a déli részen a bányamunkásság által kezdeményezett politikai sztrájkok és forradalmi mozgalmak voltak nagyjelentőségűek, és a Tanácsköztársaság szellemét fenntartották az ellenforradalmi Magyarország időszakában is.

A hozzászólók közül ki kell emelni Hajdu Gyula elvtárs, egyetemi tanár szavait, aki mint a Baranya megyei proletármozgalmak egyik vezető harcosa, közvetlen élményeivel egészítette ki az előadást. Wimmer Imre a pécsi reakciós sajtóban megjelent közlemények bírálatával, Kopasz Gábor a Baranya megyei levéltárban megtalálható dokumentumokkal foglalkozott. Mérey Klára a munkás- és parasztmozgalmak 1919 előtti eseményeivel, tehát a Tanácsköztársaság történeti előzményeivel világította meg a kérdést. Vörös Márton az idevonatkozó levéltári kutatás nehézségeire mutatott rá, kiemelve viszont e munka fontos szerepét.

A történettudományi csoportülések második témája Babics András kandidátus, a Dunántúli Tudományos Intézet munkatársa: »Az ércutatás története a Mecsek hegységben« c. előadása volt. Babics megállapítása szerint a vasércet már a terület illír-kelta lakossága is hasznosította. Azóta folytonos a bányászat, azonban a feltalálható vasérc mennyisége és minősége a modern ipar egyre növekvő igényeihez mérten, különösen a profitéhes tőkés időben, nem volt kedvező. Így a mecseki vasérc jelentősége fokról fokra elhalványodott. Szocializmus építő népgazdaságunk ismét kutatja a mecseki vasércet, és máris eredményes vasérbányászatot nyitott meg, mely ha nem is elégíti ki, de hozzájárul a sztálinvárosi vaskohászat termeléséhez. Babics előadása nemcsak a történészek körében, hanem a műszaki szakemberek részéről is nagy érdeklődést váltott ki. A hozzászólók is (Ruzsás Lajos, Mérey Klára, Vörös Márton) kiemelték az előadásnak szerves összefüggését a mai gazdasági élettel.

Az állam- és jogtudományi ülések keretében az első napon két előadás hangzott el. Szamel Lajos tanszékvezető docens, kandidátus: »Az igazságszolgáltatás és a tanácsok« c. előadásában a bírósági és a tanácsi eljárás kapcsolatát fejtette ki. Ismertette a jelenlegi jogi gyakorlatot, és ennek bírálata nyomán megmutatta a perspektívát a két szerv együttműködésére vonatkozólag. Ezt követőleg Kocsis Mihály kandidátus, egyetemi tanár: »A bírói munka a tanácsi feladatok tükrében« c. előadásában jelenlegi tételes jogunk alapján vizsgálta meg a tanács, mint az államhatalom helyi szervének a feladatait és funkcióit, továbbá a bíróság feladatait és funkcióit. Rámutatott a két szerv együttműködésének fontosságára, egymást kiegészítő voltára. Ez a szocializmus építése szolgálatában nélkülözhetetlen módon jelentkezik.

Mindkét előadáshoz számos hozzászóló jelentkezett. Beér János egyetemi tanár, kandidátus írásban küldte meg hozzászólását. Hozzászóltak még az előadáshoz Losonczy István egyetemi tanár arról, hogyan valósul meg az anyagi jog a bírói eljárásban, a tanácsi és döntően a tanácsi fegyelmi eljárásban. Örvendetes volt, hogy Pécs, Baranya, Tolna és Somogy tanácsi és igazságszolgáltatási funkcionáriusai (Csorba Sámuel, Riehmer József, Hidvégi Tivadar, Vida Lajos, Kertész Endre és mások) szép számmal szólottak hozzá, illetve tettek fel kérdéseket az előadások fontosabb tételeihez. Mintegy 140 gyakorlati és elméleti jogász vett részt az előadásokon. Dr. Ladislav Košta, a Szlovák Tudományos Akadémia Jogi Kabinetjének vezetője, a Magyar Tudományos

Akadémia szlovák vendége szintén részt vett a jogi csoport ülésein, és az akadémiai napokon résztvevő magyar szakemberekkel a pécsi jogi karon megvitatta a mezőgazdaság szocialista átalakítása során felmerülő jogi problémákat, amelyek sok vonatkozásban azonos módon vetődnek fel mind nálunk, mind Szlovákiában.

Az Akadémia Állam- és Jogtudományi Bizottságának nemzetközi jogi szekciója az önrendelkezési jog alapvető kérdéseit tárgyalta meg. Ezen a szekció csaknem valamennyi tagja részt vett. Flachbarth Ernő egyetemi tanár betegsége miatt előadását meg nem tarthatta, helyette Gál Gyula tanársegéd olvasta fel a tanulmányt, amely az önrendelkezési jog történeti fejlődésével, majd az önrendelkezési jognak a tételes nemzetközi jogban elfoglalt helyzetével foglalkozott. Az előadást követő élénk vitában részt vett Buza László, Hajdu Gyula, Vitányi Béla, Haraszi György, Sebestyén Pál, Réczei László, Herczegh Géza, Nagy Attila, Gál Gyula. Hajdu Gyula elnöki összefoglalójában megállapította, hogy bár az ülés tanulságos volt, egységes álláspont nem alakult ki, s így a kérdést a szekció tartsa továbbra is napirenden.

A földrajztudományi ülésen Kádár László kandidátus, egyetemi tanár tartott előadást »A folyókanyarulatok elmélete és a hegységek áttörésében való szerepe« címmel. Kádár kifejtette, hogy a folyókanyarulatok kialakulásában a mederfenéken végbemenő súrlódás ritmusa által nem egy jellegzetes ún. »középszakasz« áll elő, hanem kimutatható a kanyarogva bevágó és a kanyarogva feltöltő jelleg is. Tárgyalta, hogy a feltöltő jelleg esetében is folyhat a bevágódás munkája is. Tételeit az Alduna és a váci dunaszakasz példáin igazolta. Kádár előadásához Pécsi Márton tudományos munkatárs szólott hozzá, vitába szállva az előadás tartalmával, a váci dunaszakaszt illetőleg. Pataki József szekszárdi gimnáziumi tanár, a Dunántúli Tudományos Intézet külső munkatársa, a sárközi dunakanyarok vizsgálata kapcsán Kádár előadását igen pozitíven értékelte. Szabó Pál Zoltán rámutatott arra, hogy az idealista földrajzi szemlélet mereven nyúl a folyóvölgyek eróziós kialakulásának kérdéséhez. Kádár érdeme, hogy ezt a kérdést dialektikus módszerrel tanulmány tárgyává tette. Az előadóval nem ért mindenben egyet, a váci dunaszakaszt és az aldunai áttörést antecedensnek tartja.

Szabó Pál Zoltán kandidátus, a Dunántúli Tudományos Intézet igazgatója »A fiatal kéregmozgások geomorfológiai és népgazdasági jelentősége Dél-Dunántúlon« címmel tartott előadást. A tudományos irodalomban eddig még alig érintett problémát vetett fel. Megállapítása szerint ugyanis a fiatal kéregmozgások sokkal nagyobb mértékben jelentkeznek történeti időszámításunk folyamán és ezt közvetlenül megelőzően, mint azt eddig feltételeztük. Sok megvizsgálandó problémát vetett fel és részletesen rámutatott arra, hogy ezek a természeti jelenségek közvetlenül kihatással vannak a társadalom gazdasági életére. Természetesen befolyásuk nem döntő, de ismeretük nélkülözhetetlen a népgazdaság számára. Érintette különösen a réteg- és karsztvizek felkutatásának és a belvizrendezésnek idevonatkozó kérdéseit. Tárgyalta a fiatal kéregmozgások szerkezeti jellegzetességeivel összefüggő kérdéseket, e mozgások kihatását a mecseki liász kőszénbányászatra, a geodéziai fixpontok elhelyezésére, a vízügyi magassági koordinátáknak országos egységes alapszintbe való bekapcsolására, fontosabb építmények, vízduzzasztó gátak elhelyezési szempontjait, bizonyos gázexhalációk, hévizek megjelenését és a területileg rögzíthetően sűrűsödő rákos megbetegedések feltételezhető, és

a kérdéssel kapcsolatos okait. Az előadáshoz Wein György komlói főgeológus szólt hozzá. Kifejtette, hogy a fiatal kéregmozgások a régi kéregmozgások vonalait követik, a szénbányászatban jelentőségüket egyre inkább méltányolni kell. Pataki József tanár (Szekszárd) a Tolna megyei Sárköz és Mezőföld területén végzett megfigyelések alapján konkrét példákat hozott fel az előadó tételeinek igazolására. Kevi László tudományos segédmunkatárs (Dunántúli Tudományos Intézet) a holocén és óholocén karsztos szárazvölgyek alaktani és vízrajzi kérdéseit hozta fel példának. Pécsi Márton a vác-visegrádi dunaszakaszi területén a Duna fiatal teraszainak helyenként jelentős elmozdulásában ismerte fel a fiatal kéregmozgások geomorfológiai jelentőségét. Vörös László tanár (Dombóvár), a Dunántúli Tudományos Intézet külső munkatársa, a Kapos völgyéből hozott fel igen érdekes példát a mintegy 2500 éven belül végbement mozgásokra vonatkozólag.

Gertig Béla, a Pedagógiai Főiskola adjunktusa a lösz geomorfológiai vizsgálata során jutott olyan formák megismeréséhez, amelyekben a würmlösz utáni tektonika nagy szerepet játszik. Végül Bona Imre, a Pedagógiai Főiskola tanára felhívta a figyelmet azokra az emberi beavatkozásokra, melyek a táj alaktani elemeit módosítják.

Szabó Imre levelező tag összefoglaló értékelése szerint mintegy 750 személy vett részt a rendezvényeken. Nagy jelentőségű volt, hogy részt vettek a déldunántúli és az ország más részéből érkezett szakemberek is. Az összefoglaló értékelésben Szabó Imre pozitíven értékelte a Pécsi Akadémiai Napokat. Ugyanekkor megvitatták az Akadémia II. Osztályának vezetősége és a vidéki kutatók munkája közötti kapcsolatot. Fogarasi Béla akadémikus hangsúlyozta a tudománynak nagyfontosságú segítő erejét a szocializmus építésében. Hangsúlyozta továbbá annak szükségességét, hogy a marxizmus eszméinek és módszerének alkalmazása fokozódjék a tudományokban. A tudományokban is megmutatkozott jobboldali elhajlás ellen erőteljesen kell küzdeni. Rámutatott arra, hogy az értelmiség egy része könnyen reagál a nehézségekre, és kevésbé veszi észre az eredményeket. Kérte a szakembereket, hogy gondolkodjanak a felvetett problémákon és tegyenek javaslatot a marxizmus—leninizmus erőteljesebb szakmai alkalmazását illetőleg.

A Pécsi Akadémiai Napok és ezen belül Fogarasi Béla akadémikus nagyjelentőségű előadása, Szabó Imre osztálytitkár és a többi akadémiai kiküldött közvetlen és személyes tárgyalásai, a záróülés, de nem kevésbé a három tudományos ág köré csoportosuló előadások és viták, valóban komoly ösztönzést jelentettek a tudományos kutatók, egyetemi tanárok, általában a tudományos és értelmiségi dolgozók körében a marxista filozófia elvi és módszertani megismerésére és alkalmazására.

ELNÖKSÉGI KÖZLEMÉNYEK

Az Akadémia Elnöksége november hó 26-án tartott ülésén megtárgyalta a II. osztály vezetőségének jelentését a II. osztály 1954—55. évi munkájáról. Ez a jelentés egyrészt általános értékelést adott a II. osztályhoz tartozó tudományágak munkájáról, a tudományos kutatások eredményeiről, egyes tudományágaknak a gyakorlattal való kapcsolatáról; feltárt a tudományos munkánkban mutatkozó egynemely fogyatékoságot, így az ideológiai munka elégtelenségét, helyenként az ideológiai kérdések bizonyos fokú háttérbe szorulását, a tudományos munkát illető egyes káros nézeteket és álláspontokat. A jelentés röviden jellemezte az egyes tudományágak helyzetét, foglalkozott a II. osztályhoz tartozó kutatóintézetek munkájával és problémáival; tárgyalta a könyv- és folyóirat-kiadásunk egyes kérdéseit, továbbá a tudományos utánpótlás nevelésének fő kérdéseit. A jelentés kitért a II. osztály tudományszervezési munkájának jellemzésére, továbbá nemzetközi kapcsolatainak fejlődésére is.

Az Akadémia Elnöksége a jelentést elfogadta, s azzal kapcsolatban különböző határozatokat hozott.

1. Az Elnökség mindenekelőtt kívánatosnak tartotta, hogy a II. osztály fokozza az egész Akadémiára kiterjedő ideológiai munkáját; ennek érdekében a II. osztálynak

fokozottabban kell irányítania, ellenőriznie a szervezett ideológiai oktatást,

biztosítania kell, hogy évente néhány, alapvető jelentőségű központi előadás világítsa meg a tudományok művelői előtt a legfontosabb elméleti elvi kérdéseket,

a II. osztálynak gondoskodnia kell arról, hogy az egyes tudományágakon belül megvitassák az illető tudományág fontos elvi-módszertani kérdéseit.

Az utóbbi kérdést illetően ismeretes, hogy a főbizottságok, illetőleg az intézetek már tettek is javaslatot azokra a kérdésekre nézve, amelyeknek kidolgozása és megvitatása kívánatos lenne.

2. Az Elnökség hangsúlyozta annak szükségességét, hogy kidolgozásra kerüljenek népi demokráciánk főbb elméleti problémái. Ennek érdekében — mint a határozat mondja — különösen a filozófia, közgazdaságtudomány, történettudomány, valamint az állam- és jogtudományok együttműködését kell fokozni, az osztályvezetőségnek ki kell továbbá jelölnie azokat a legfontosabb témákat népi demokráciánk elméleti kérdései közül, amelyek feldolgozása elsősorban kívánatos.

3. Az Elnökség a jelentésnek abból a megállapításából kiindulva, hogy egyes tudományágak területén még mindig nem készülnek megfelelő mértékben a pusztán anyagközlést meghaladó, átfogó, monografikus jellegű kutatómunkák, felhívta a II. osztály vezetőségét, hogy nyújtson fokozott mértékben segítséget ilyen, kutatójellegű, átfogó monográfiák elkészültéhez.

4. Az Elnökség foglalkozott a II. osztálynak az egész Akadémiára kiterjedő ideológiai munkájával, s úgy határozott, hogy ennek, továbbá a filozófiai kutatásnak elősegítése érdekében 1956. január 1-től a II. osztály keretében filozófiai csoportot kell felállítani. A tervek szerint ez a csoport egyelőre mindössze 2–3 kutatóból állana; feladata az ideológiai oktatás szervezése, az egyes tudományágak keretében folytatandó szakmai-ideológiai viták előkészítése, központi filozófiai előadások szervezése, egyes filozófiai témák kidolgozása, a filozófiai kutatómunka koordinálása, a filozófiai főbizottság és szakbizottságok vitáinak előkészítése, a filozófiai könyvkiadás ügyeivel kapcsolatos tennivalók stb. Nyilvánvaló, hogy a filozófiai csoport létesítése jelentős mértékben segítheti össz-akadémiai méretekben a filozófiai kérdések felvetését és kidolgozását, az ideológiai-szakmai problémák fokozott előtérbe kerülését.

5. Foglalkozott az Elnökség a II. osztály vezetősége javaslata alapján esetleges további kutatóintézetek felállításával. Az Elnökség azonban ezt a kérdést érettnak nem találta.

6. Az Elnökség ezen kívül néhány részletkérdést illetően is állást foglalt. Így szükségesnek tartotta, hogy a pszichológusok és az V. osztály közösen többet foglalkozzék a Gyermeklélektani Intézettel.

Felhívta a Könyv- és Folyóirat Bizottságot, hogy vizsgálja meg a Jogtudományi Közlöny akadémiai kiadásba való átvételének kérdését.

Az Elnökség a vita alapján felkérte a Közgazdaságtudományi Intézetet, hogy lépjen kapcsolatba a műszaki osztállyal és teremtsen azzal állandóbb jellegű együttműködést a tudományos munka tervezésével kapcsolatos kérdések megvizsgálását illetően.

Az Elnökség előtt lefolyt vita során tehát a II. osztály munkájára nézve lényeges határozatok születtek. Mégis az az álláspont alakult ki, hogy az Elnökség egy ilyen átfogó, sok tudományágra kiterjedő jelentés alapján nem tud kellő elmélyültséggel foglalkozni az egyes tudományágak problémáival; azért az Elnökség úgy határozott, hogy a jövőben általában egy-egy tudományág helyzetéről szóló jelentést kell majd az Elnökség elé terjeszteni; ez biztosítja, hogy az Elnökség nagyobb segítséget nyújthasson az illető tudományág érdemi vagy szervezési problémáinak megoldásában.

*

A II. osztály jelentését követően az Elnökség megtárgyalta a Történet-tudományi Intézet beszámolóját. Az Intézet beszámolója részletesen elemezte az Intézet tudományos munkáját, az Elnökség korábbi határozatainak végrehajtása érdekében tett intézkedéseket, továbbá javaslatokat tartalmazott a további kutatómunka főbb irányait, valamint szervezeti és káderkérdéseket illetően. Az Elnökség a beszámolót tudomásul vette.

Felkérte az Intézetet, hogy fordítson nagyobb gondot a kultúrtörténet kérdéseinek kidolgozására. Az Elnökség javasolta továbbá, hogy az Intézet készítsen minél előbb népszerű tudományos összefoglalót a magyar nép történetéről.

A TUDOMÁNYOS MINŐSÍTŐ BIZOTTSÁG HÍREI

ÚJ DOKTOROK ÉS KANDIDÁTUSOK

1955. szeptember—október hó

I

A Tudományos Minősítő Bizottság

Décsy Gyulát »Egy XVII. századi orvosi kézirat, mint szlovák nyelvemlék« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Hadrovics László lev. tag, Király Péter, a nyelvészeti tudományok kandidátusa — a nyelvészeti tudományok kandidátusává,

Vekerdi Józsefet »Abundantia praesentis az ó-indben« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Ligeti Lajos akadémikus, Czeglédy Károly, a nyelvészeti tudományok kandidátusa — a nyelvészeti tudományok kandidátusává,

Degré Alajost »Feudális gyámsági jog Magyarországon« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Eckhardt Ferenc, a jogi tudományok doktora, Beér János, a jogi tudományok kandidátusa — a jogi tudományok kandidátusává,

Kovács Istvánt »A burzsoá alkotmányosság válsága« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Szabó Imre lev. tag, Beér János, a jogi tudományok kandidátusa — a jogi tudományok kandidátusává,

Nagy Lászlót »A dolgozók anyagi felelőssége« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Világhy Miklós, a jogi tudományok kandidátusa, Weltner Andor, a jogi tudományok kandidátusa — a jogi tudományok kandidátusává,

Maróti Egont »A kalózkodás szerepe a római polgárháborúk korában« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Marót Károly lev. tag, Borzsák István, a nyelvészeti tudományok kandidátusa — a történelem-tudományok kandidátusává,

Maróti Ödönt »Az ipar ágazati szerkezete átalakulásának néhány kérdése a Magyar Népköztársaságban« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Farkas Imre, a közgazdasági tudományok kandidátusa, Ilyés Éva, a közgazdasági tudományok kandidátusa — a közgazdasági tudományok kandidátusává,

Révai Tibort »Az állami vállalat jogi személyisége a szovjet szocialista polgári jogban« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Eörsi Gyula, a jogi tudományok kandidátusa, Világhy Miklós, a jogi tudományok kandidátusa — a jogi tudományok kandidátusává,

Ádám Andrást »Koherens fénynyalábokban haladó fotonok koincideneciái« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Gyulai Zoltán

akadémikus, Faragó Péter, a fizikai tudományok kandidátusa — a fizikai tudományok kandidátusává,

Fenyves Ervint »GM csövek megszólalási valószínűsége« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Szalay Sándor lev. tag, Bozóky László, a fizikai tudományok kandidátusa — a fizikai tudományok kandidátusává,

Kiss Dezsőt »A μ mezonok közepes élettartamának mérése« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Gyulai Zoltán akadémikus, Orbán György, a fizikai tudományok kandidátusa — a fizikai tudományok kandidátusává,

Steinfeld Ottót »Gyűrűk és félsoportok ideálelméletéhez« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Fuchs László, a matematikai tudományok doktora, Kertész Andor, a matematikai tudományok kandidátusa — a matematikai tudományok kandidátusává,

Soós Gyulát »Vonalelemsokaságok folytonos transzformációs csoportjai« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Hajós György akadémikus, Rapcsák András, a matematikai tudományok kandidátusa — a matematikai tudományok kandidátusává,

Kelen Endrét a Szovjetunióban megvédett disszertációja alapján az állatorvostudományok kandidátusává,

Rajki Sándort a Szovjetunióban megvédett disszertációja alapján a biológiai tudományok kandidátusává,

Tétényi Pétert »Az Arachis hipogaea L. egyedfejlődésének néhány kérdése« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Obermayer Ernő lev. tag, Mészöly Gedeon, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa — a mezőgazdasági tudományok kandidátusává,

Biró Endrét »Az izomfehérjék biokémiája a mechanokémia kapcsolat szempontjából« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Ernst Jenő akadémikus, Székessy Vilmosné, az orvostudományok kandidátusa — a biológiai tudományok kandidátusává,

Böszörményi Ernőt »Kísérleti ízületi gyulladás« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Chatel Andor, az orvostudományok kandidátusa, Schulhof Ödön, az orvostudományok kandidátusa — az orvostudományok kandidátusává,

Gergely Lajost »Funkciós mélyharapás« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Kemény Imre, az orvostudományok kandidátusa, Molnár László, az orvostudományok kandidátusa — az orvostudományok kandidátusává,

Gottsegen Györgyöt »Adatok a heveny tüdővizényő kórtanához és terápiájához« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Farádi László, az orvostudományok kandidátusa, Halmágyi Dénes, az orvostudományok kandidátusa — az orvostudományok kandidátusává,

Gyermek Lászlót »Tanulmányok a vegetatív idegrendszerre ható vegyületekkel« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Méhes Gyula, az orvostudományok kandidátusa, Vályi Nagy Tibor, az orvostudományok kandidátusa — az orvostudományok kandidátusává,

Robiczek Ferencet »Adatok a vitiumok sebészi patológiájához« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Kudász József, az orvostudományok kandidátusa, Petri Gábor, az orvostudományok kandidátusa — az orvostudományok kandidátusává,

Berczeli Tibort »Kisveszteségű hullámvezetők« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Istvánffy Edvin, a műszaki tudományok doktora, Hennyey Zoltán, a műszaki tudományok kandidátusa — a műszaki tudományok kandidátusává,

Egri Imrét »Durva felületű acéllemezek tömegvizsgálata ultrahanggal« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Barta István lev. tag, Zorkóczy Béla, a műszaki tudományok kandidátusa — a műszaki tudományok kandidátusává,

Faller Jenőt »A bányagépesítés úttörői a XVIII. században« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Falk Richárd, a műszaki tudományok kandidátusa, Mérei Gyula, a történelemtudomány kandidátusa — a műszaki tudományok (tudománytörténet) kandidátusává,

Liffa Aurélt egyszerűsített úton történt eljárás alapján a műszaki tudományok kandidátusává,

Martos Ferencet »A teleszík dőlésszögének befolyása a külszín elmozdulására« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Esztó Péter, a műszaki tudományok doktora, Zámbo János, a műszaki tudományok doktora — a műszaki tudományok kandidátusává,

Papp András Lászlót a Szovjetunióban megvédett disszertációja alapján a műszaki tudományok kandidátusává,

Richter Richárdot »Rugalmaságtani vizsgálatok a közetmechanikában« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Zámbo János, a műszaki tudományok doktora, Konrád Ödön, a műszaki tudományok kandidátusa — a műszaki tudományok kandidátusává,

Szabó Lászlót a Szovjetunióban megvédett disszertációja alapján a műszaki tudományok kandidátusává,

Szesztay Károlyt »A folyók vízjárásának előrejelzése« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Bogárdi János, a műszaki tudományok doktora, Salamin Pál a műszaki tudományok kandidátusa — a műszaki tudományok kandidátusává,

Vincze Vilmost »Önálló háromszöghálózatok optimális méretei« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Hazay István, a műszaki tudományok doktora, Rédey István, a műszaki tudományok doktora — a műszaki tudományok kandidátusává nyilvánította.

II

A Tudományos Minősítő Bizottság

Lutter Tibort »John Milton, az angol polgári forradalom költője« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Révész Imre akadémikus, Turóczy-Trostler József akadémikus, Kardos Tibor lev. tag — az irodalomtudományok doktorává,

Balogh Jolánt »Az esztergomi Bakócz-kápolna« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Fülep Lajos lev. tag, Kardos Tibor lev. tag, Elekes Lajos, a történettudományok doktora — a művészettörténeti tudományok doktorává,

Hortobágyi Tibort »Alföldi halastavak phytocoenológiai viszonyai« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Maucha Rezső akadémikus,

Soó Rezső akadémikus, Voinarovich Elek, a mezőgazdasági tudományok doktora — a biológiai tudományok doktorává,

Nyiredi Istvánt »Brucella-tanulmányok« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Manninger Rezső akadémikus, Mócsy János akadémikus, Köves János, az állatorvostudományok doktora — az állatorvostudományok doktorává,

Bálint Pétert »A veseműködés idegi szabályozása« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Went István lev. tag, Kerpel-Frónius Ödön lev. tag, Gömöri Pál lev. tag — az orvostudományok doktorává,

Faragó Gyulát »Igen mély hőmérséklet előállítására szolgáló új hűtési eljárás abszorpciós hűtőgéppel« című disszertációja alapján — az értekezés opponensei: Fónó Albert lev. tag, Heller László lev. tag, Halász Dénes, a műszaki tudományok doktora — a műszaki tudományok doktorává,

Tóth Lászlót egyszerűsített úton történt eljárás alapján a műszaki tudományok doktorává nyilvánította.

AZ MTA KÖNYVTÁRÁNAK MIKROFILMSZOLGÁLATA

A mikrofilmtár 1955-ben is értékes külföldi mikrofilmekkel gazdagodott, elsősorban a romániai és csehszlovákiai könyvtárakban s kéziratárakban található magyar irodalmi emlékek egy részének lefényképezése útján. E mikrofilmek megszerzése nagyrészt annak a tervszerű magyar irodalomtörténeti kutatómunkának az eredménye, amelyet a Magyar Tudományos Akadémia a Román Népköztársaságban és Csehszlovákiában az utóbbi években a kulturális egyezmények keretében folytatott. Irodalomtörténészeink ugyanis tanulmányútjaik alkalmával nemcsak az eddig ismeretlen vagy kevésbé ismert irodalmi emlékek felkutatására és ismertetésére vállalkoztak, hanem igyekeztek a legjelentősebb műveket lefényképeztetni, és ezáltal az itthoni kutatómunka számára is hozzáférhetővé tenni. Ilyen módon a kolozsvári és marosvásárhelyi könyvtárak, valamint több más erdélyi könyvtár és kéziratár régi könyveiről, dráma-kéziratairól és kéziratok énekeskönyveiről készült mikrofilmek közül ebben az évben már több mint 60 film megérkezett. A 8500 fényképfelvétel elkészítését jelentő mikrofilmezési munka legnagyobb részét a Kolozsvári Bolyai Egyetem végezte el.

A Csehszlovákia könyvtáraiban és levéltáraiban felkutatott magyar nyelvű kéziratok egy része is lefényképezésre került.¹ Mikrofilm készült többek között a Prágai Egyetemi Könyvtár Kubelik (Széll) gyűjteménye 22 kéziratáról.

A könyvtár a népi demokratikus országokon kívül sok más ország könyvtáraival tart fenn mikrofilm-kapcsolatokat. A Szovjetunió Tudományos Akadémiájától, a British Museum-ból és a párisi Bibliothèque National-ból az utóbbi időben is számos értékes mikrofilm került a mikrofilmtárba. A British Museum-ból és a bécsi Österreichische Nationalbibliothek-től pl. régi magyar könyvek, Párizsból tibeti kéziratok érkeztek mikrofilm formájában.

Az akadémiai intézetek és kutatók külföldi folyóiratcikkekre vonatkozó kéréseinek teljesítése újabban rendszeresen az ASLIB² mikrofilm-szolgálat útján történik.

¹ Ld. Klaniczay Tibor: Magyar nyelvű verses kéziratok Csehszlovákia könyvtáraiban és levéltáraiban. MTA I. Oszt. Közl. VII. 429–442.

² Association of Special Libraries and Information Bureau.

A NEMZETKÖZI CSILLAGÁSZATI UNIÓ KONGRESSZUSA DUBLINBAN

DETRE LÁSZLÓ levelező tag

A Nemzetközi Csillagászati Unió ez év augusztus 29-e és szeptember 5-e között tartotta Dublinban kilencedik kongresszusát.

A Csillagászati Unió az első világháború után alakult. Főcéljának a különböző országok csillagászai közti kapcsolatok elősegítését tekintette a csillagászat azon területein, amelyeken nemzetközi együttműködés szükséges és hasznos.

A csillagászat egyedülálló az összes tudományok között abban, hogy a kutatások nagy részét igen hosszú időre előre gondosan meg kell tervezni. A csillagászat sok problémájához szükséges adatgyűjtési idő messze meghalad egy emberöltőt. Gondoljunk csak a csillagok sajátmozgásának meghatározására, a változócsillagok megfigyelésére, a csillagfejlődés kérdéseire, vagy, hogy klasszikus problémát is említsek, a gravitációs perturbációk elméletéhez szükséges megfigyelésekre. Ezenkívül a legtöbb csillagászati megfigyelésnél lényeges körülmény, hogy a megfigyelő műszerek földrajzilag minél egyenletesebben oszoljanak el. Így nemcsak a hosszú időt igénybevevő csillagászati megfigyeléseket kell egybehangolniuk a különböző országoknak, hanem nagyobb műszerbeszerzéseiket is, különös tekintettel azok magas árára. Ilyen egybehangoláshoz kétségtelenül szükség van egy nemzetközi szervezetre.

Így érthető, hogy bár az Unió megalakulását 1919-ben kizárólag az entente-államok kezdeményezték, az Unióba belépő államok száma igen gyorsan nőtt. A Szovjetunió 1935-ben csatlakozott. Ma már az Uniónak 38 állam tagja. Magyarországot 1947-ben vették fel és az ország képviselőt a Magyar Tudományos Akadémia látja el. Az Akadémia most első ízben küldött ki hivatalos képviselőt az Unió közgyűlésére. A régebbi közgyűlések közül csak az 1938. évi stockholmi és az 1948. évi zürichi közgyűlésen vettek részt hazai csillagászok.

Az Uniónak az egyes országok tagdíjain kívül alig van pénzbevétele, és így nincs abban a helyzetben, hogy nagyobb tudományos vállalkozások költségeit fedezze. Az Unió tehát inkább a csillagászatnak legfelsőbb tanácsadó testülete. A tanácsadást a csillagászat legkülönbözőbb területein az egyes szakbizottságok látják el, és ezeknek munkáját nyolc tagú elnökség kapcsolja össze. Az Unió kongresszusa tulajdonképpen az egyes szakbizottságok üléseinek összessége.

Jelenleg a következő szakbizottságok működnek: Égi mechanika; efemerisek; meridiáncsillagászat; fotoelektromos berendezések; fotoszférikus jelenségek; a Nap külső rétegei; napsugárzás és spektroszkópia; napfogyatkozások; standard hullámhosszak; üstökösök fizikai vizsgálata; a bolygók és holdak fizikai vizsgálata; a Hold mozgása és alakja; földrajzi helymeghatározások; kisbolygók, üstökösök és holdak; meteorok és meteoritek; Carte du Ciel; parallaxisok és sajátmozgások; fotometria; kettőscsillagok; változócsillagok; csillagszínképek; radiális sebességek; a Tejútrendszer szerkezete és dinamikája; selected areák; extragalaxisok; interstelláris anyagok és galaktikus ködök; a csillagok szerkezete; spektrálfotometria; csillaghalmazok és asszociációk; rádiócsillagászat; a csillagászat története; földési változócsillagok; az éjjeli ég fénye; kozmogónia.

Magyarországnak 1948 óta 1, a dublini kongresszus óta 2 tagja van az Unióban, és pedig mindkettő a »Változócsillagok« szakbizottságban.

Az egyes szakbizottságok elnökei már jóval a közgyűlés előtt nagy részletességgel előkészítik a szakbizottsági üléseket. A tagoktól részletes jelentéseket kérnek munkájukról, javaslataikról és programjaikról. Ezek alapján elkészítik összefoglaló jelentéseiket, és ezeket az Unió »Draft Report« címmel kiadja és megküldi az Unió minden tagjának jóval a kongresszus előtt. Ez a kiadvány kítűnő áttekintést ad nemcsak a csillagászat legújabb eredményeiről, hanem a megoldandó problémákról is. A kongresszuson ezeket az elnöki jelentéseket vitatják meg és az egész csillagászat fejlődésére döntően kiható határozatokat hoznak.

Az Akadémiai Csillagvizsgáló Intézet munkája szempontjából különösen a következő két határozat fontos, amelyeket a dublini kongresszuson Kukarkin szovjet csillagász elnökletével a »Változócsillag« szakbizottság hozott:

1. »A Bizottság felszólítja a különböző földrajzi hosszúságú, obszervatóriumokban dolgozó változócsillag-kutatókat, fejlesszék ki az RR Lyrae-csillagok kooperatív megfigyelését, hogy lehetőleg megszákítsák nélküli fénygörbéket kapjanak. Különösen kívánatos az USA, a dél-afrikai, a tókiói, Mount Stromlo-i (Ausztrália), budapesti és leideni obszervatóriumok részvétele.«

2. »Újabban igen sok vizsgálat jelent meg a gömbhalmazokban levő változócsillagokról. Az olyan vizsgálatok, amelyek fényt derítenek a halmazváltozók sajátosságainak a halmazok sajátosságaival való összefüggésére, igen nagy jelentőségűek a gömbhalmazok kozmológiai és fejlődési problémája szempontjából. Ezért a Bizottság elhatározta egy »Változócsillagok a gömbhalmazokban« nevű albizottság felállítását dr. Helen Sawyer Hogg elnökletével, aki ezen a területen eddig a legtöbb munkát végezte.«

Mindkét határozat alapján most alkalmunk nyílik egy az eddiginél sokkal szélesebb körű nemzetközi együttműködésben való részvételre. Az 1. határozatban említett vizsgálatok terén az Intézet munkája már eddig is jelentős nemzetközi visszhangra talált. A kongresszuson való részvétel most alkalmat adott, hogy a határozatban jelzett obszervatóriumok vezetőivel a további teendőket részletesen megbeszéljem. A 2. határozatban jelzett vizsgálatok közül az egyik legfontosabb a gömbhalmazokban levő változócsillagok periódus-változásának kérdése. A külföldi érdekeltek örömmel vették tudomásul, hogy a budapesti obszervatórium már 1937-ben megkezdett ilyen irányú megfigyeléseket, és a legfontosabb gömbhalmazokról immár 18 évi megfigyelési anyagunk van feldolgozás alatt. Ezen a munkaterületen a Mt. Wilson-i, az asiagoi, a torontói és a johannesburgi csillagdával kooperálhatunk

a jövőben, de hamarosan majd a kínai csillagászok is bekapcsolódhatnak ebbe a munkába.

Természetesen ezek a kooperációk azt a feladatot róják ránk, hogy kiküszöböljük a külföldi csillagászati fényképlemezek és a fotoelektromos fotometriához szükséges alkatrészek beszerzésében mutatkozó nehézségeket. Örvendetes módon több külföldi obszervatórium felajánlotta segítségét ezeknek a nehézségeknek leküzdésében, sőt a leideni csillagdtól hazautazásom alkalmával tett látogatásomkor máris igen jelentős felszerelési anyagot kaptam ajándékba.

A kongresszuson folytatott megbeszélések eredményeképpen több obszervatórium megígérte értékes felvételyanyag átengedését is. Leidenből máris közel 2500 igen fontos felvételt hoztam haza feldolgozásra. Külföldi segítséggel talán csakhamar a déli égre is kiterjeszthetjük változócsillag vizsgálateinket.

Különben az a probléma, hogyan vehetjük ki részünket a déli égen levő égitestek megfigyeléseiben, a cseh és lengyel delegáció vezetőivel folytatott külön megbeszélésen is felmerült. A nagy aránytalanság, amely az obszervatóriumok földrajzi eloszlásában az északi ég javára fennáll, azt eredményezte, hogy amíg az északi féltekén a kisebb és közepes távcsövek jelentősége rohamosan csökken, addig ilyenekkel a déli égen még hosszú ideig igen értékes megfigyeléseket végezhetünk. Kisebb államok természetesen legfeljebb csak együttesen tudnak egy déli fiókot fenntartani. Így felmerült az a megoldás, hogy a népi demokráciák, esetleg Ausztria és Jugoszlávia bevonásával, közösen állítanának fel egy obszervatóriumot a déli féltekén. Előttünk már két hasonló vállalkozás példája állhat. Az egyik éppen Írország példája. Az önálló ír állam Észak-Írországgal és az amerikai Harvard csillagdával együttesen tart fenn egy Schmidt-teleszkópot Dél-Afrikában. A másik példa Belgium, Hollandia, Dánia és Nyugat-Németország ilyen irányú közös vállalkozása.

A kongresszussal egy időben az Unió több szinpoziont is rendezett. Ezek közül a legfontosabbak az »Instabilis csillagok« és »A Tejútrendszer szerkezetének összehasonlítása más csillagrendszerekével«. A kongresszus után szeptember 6-án Belfast-ban volt egy kollokvium »Az éjjeli ég fénye« címmel. A kongresszus résztvevői jelen tudtak lenni ezen is, mint Észak-Írország kormányának vendégei. Ugyanaznap megtekintették a Belfast-tól 60 km-re délnyugatra levő Armagh-obszervatóriumot.

A kongresszuson 39 államból több mint 600 csillagász vett részt. A legnépesebb volt az USA, Anglia és Franciaország küldöttsége, 126, 106, illetve 72 taggal. A Szovjetunió Kukarkin vezetésével húsz tagú delegációt küldött. A Német Demokratikus Köztársaság és Csehszlovákia négy-négy, Lengyelország három, Románia kettő, Magyarország egy csillagással képviseltette magát.

Az ír vendéglátás rendkívül szíves volt. Írország elnöke a Phoenix-parki palotában, az ír külügyminiszter pedig a dublini várban fogadta a kongresszus résztvevőit. Ezenkívül a Dublin környékén levő Dunsink-obszervatórium és a dublini Trinity College látta vendégül egy-egy alkalommal a csillagászokat.

A különböző országok delegációi a legtökéletesebb egyetértésben dolgoztak együtt. A kongresszus záróülése egyhangúlag, lelkesedéssel elfogadta a szovjet küldöttség azon indítványát, hogy a legközelebbi kongresszust 1958-ban Moszkvában rendezzék.

A HARMADIK NEMZETKÖZI BIOKÉMIAI KONGRESSZUS

BALÓ JÓZSEFNÉ BANGA ILONA, az orvosi tudományok kandidátusa

1955 aug. 1—6. között tartották Brüsszelben a harmadik Nemzetközi Biokémiai Kongresszust. A biokémia még fiatal tudomány, melyet hivatalosan mint külön tudományt csak 6 évvel ezelőtt a Cambridge-ben tartott első biokémiai kongresszus alkalmával ismertek el. Ennek ellenére a biokémiai irányú kutatások gyökerei majdnem olyan messzire nyúlnak vissza, mint a szerves kémiáé, mely tudvalevőleg 1828-ban Wöhler kutatásaival vette kezdetét. A szerves kémia és a biológia azok a tudományágak, melyek a biokémiát mint önálló tudományt eddig nem engedték kifejlődni. De éppen az a tény, hogy az idén Brüsszelben már harmadik alkalommal több mint kétezer résztvevővel önálló nemzetközi biokémiai kongresszust rendeztek, bizonyítja, hogy a biokémia nincs alárendelve sem a szerves kémiának, sem pedig a biológiának, hanem ezekből fejlődött ki önálló tudománnyá. Az enzimológia, a vitaminok és hormonok, a fehérjék, továbbá a biológiailag aktív anyagok kémiája ma már olyan nagy helyet foglal el a természettudományokban, hogy méltán megérdemli, hogy önálló tudomány legyen.

De éppen a biokémiának az a széles tere, mely miatt két tudományág is vetekszik érte, magyarázza meg, hogy a brüsszeli kongresszuson a bejelentett több mint 800 előadást 17 szekcióba osztották. Ezek a szekciók nemcsak a szerves kémia és a biológia határterületeit érintették, hanem sok szekció ezen két tudományon kívül magába foglalta a fizikokémia, mikrobiológia, patológia, sőt a klinika területén alkalmazott módszereket is. A 6 évvel ezelőtt tartott első biokémiai kongresszushoz viszonyítva az idei harmadik kongresszus öt új szekcióval bővült. Ez azt jelenti, hogy a biokémia még korántsem érte el fejlődésének végső határát, hanem állandó növekedésben, fejlődésben van. Fontossága nem szorítkozik az elvont orvosi és biológiai problémákra, hanem nagy perspektívákkal nyomja rá bélyegét a gyógyszeripari kutatás minden ágára is.

A biokémiai fejlődés irányát az új szekciók tárgyai jellemzik, melyek a következők voltak: biokémiai reguláció, az izom és központi idegrendszer kémiája, kémiai állattan, kémiai patológia és immunokémia, kémiai farmakodinamia. Az alábbiakban az egyes szekciók címe és a szekció keretén belül elhangzott előadások száma van feltüntetve:

1. Biológiailag fontos anyagok organikus kémiája. 30 előadás.
2. Proteinek és polypeptidek kémiája és fizikokémiája. 72 előadás.
3. Nukleoproteinek és nukleinsav kémiája és fizikokémiája. 20 előadás.

4. Enzymológia. 72 előadás.
5. Intermedier anyagcsere. 57 előadás.
6. Sejt-oxidáció és oxidatív foszforilálás. 53 előadás.
7. Biokémiai reguláció. 34 előadás.
8. Sejtbiokémia. 50 előadás.
9. Az izom és a központi idegrendszer kémiaja. 43 előadás.
10. Kémiai mikrobiológia. 72 előadás.
11. Növényi biokémia. 28 előadás.
12. Állati biokémia. 33 előadás.
13. Táplálkozás. 37 előadás.
14. Kémiai patológia és immunokémia. 59 előadás.
15. Kémiai farmakodinamia. 44 előadás.
16. Klinikai kémia. 57 előadás.
17. Ipari biokémia. 6 előadás.

A kongresszust, melynek elnöke E. J. Bigwood brüsszeli professzor volt, a szépművészeti múzeum palotájában C. Martius, a würzburgi egyetem professzora nyitotta meg »Tiroxin és oxidatív foszforilálás« című előadásával. Ugyanezen az estén a kongresszus összes résztvevői számára hivatalos fogadás volt a Cinquantenaire művészeti és történelmi királyi múzeumban. A záró előadást V. du Vigneaud professzor (New York) tartotta a vasopressin izolálása és struktúrája, valamint az antidiuretikus oktapeptid amidok szintéziséről.

A tudományos programot két részre osztották, melyek egy időben zajlottak le. Az első részben voltak az egyes szekciókhoz tartozó referáló előadások felkért előadókkal és hozzászólókkal. A második részben voltak ugyancsak az egyes szekciók keretén belül a kis előadások, melyek eredeti új kutatásokat tartalmaztak, és amelyek hozzászólásokkal együtt pontosan 20 percig tartottak. Mind a referáló, mind a kis előadások tartalmát előre kinyomtatták, s ezt a kongresszus tagjai a megnyitás napján kapták kézhez. Emiatt csak kevés idő maradt a kongresszusi anyag tanulmányozására és a hozzászólásokra való felkészülésre. A nagyon szigorúan betartott előadási idő megakadályozta, hogy egyes témákról komolyabb és mélyreható vita fejlődjön ki.

A szekciók felosztása kissé önkényes volt, aminek következtében egymással szoros vonatkozásban levő témák előadásai különböző szekciókba kerültek. A kongresszus szervezői az egyszerre 20 helyen tartott előadások könnyebb áttekintése céljából az egyes kongresszusi napokhoz időtáblát készítettek a kongresszus résztvevői számára, hogy az eligazodást lehetővé tegyék.

A Szovjetunióból Oparin professzor vezetésével 12 tudós vett részt a biokémiai kongresszuson. Mindannyian tartottak előadást: Oparin professzor: Az invertase természetéről és hatásmechanizmusáról, Engelhardt professzor: Az ekto-fermentektől az eritrociták magjához kötött apiráz-ról. Palladin: Az agy biokémiájáról, Sissakian: A plastidok biokémiai tulajdonságairól. Boukin: A riboflavin új formájáról, mely albuminhoz van kapcsolva. Severin: Az izom nitrogén tartalmú anyagjai és szerepük az izom anyagcserében. Pejvé: A mikroelemek szerepe a növények és állatok táplálkozásában. Kotelnjikova és Szolomatyina: Apiráz aktivitásának változása a burgonya gumókban. Orekhovics: A prokollagen kollagénná való átalakulásáról.

Belicer : Fehérjék denaturálódása. Belozerszkij : Az élesztő metafoszfor-nuklein komplexeiről. Sztjepanyenko : Izom fermentek segítségével in vitro preparált glikogén és szintetikus glikogén tanulmányozásáról.

Mindezeket az előadásokat nagy érdeklődés előzte meg. A népi demokra-tikus államok is képviseltették magukat a kongresszuson. Lengyelországból nyolc kiküldött vett részt Heller professzor vezetésével, Csehszlovákiából hatan, Bulgáriából ketten és Magyarországból ketten vettünk részt a kongressz-uson. E sorok írója mint az MTA kiküldöttje volt jelen és három előadást tartott. Az Elliott (angol) professzor referátumánál mint felkért hozzászóló »A kollagen rost funkciója és kémiai felépítése közötti összefüggést« színes mikrofilm vetítéssel összekötve adta elő, ami újdonsága és eredetisége révén nagy sikert aratott. Bodánszky, aki a Vegyipari Minisztérium kiküldöttje volt, eredményesen számolt be a biológiailag hatásos peptidek szintéziséről. Munkájáról du Vigneaud professzor záró előadásában is megemlékezett.

A megnyitó fogadáson kívül a vezetőség számos összejevetelt rendezett, amelyek közül kettőt kell kiemelni. A kongresszus alelnökei : Prof. Brachet, prof. Massart és prof. Vandendrijsche által a nemzetközi tudományos kap-csolatok kiépítésére rendezett szűkkörű ebédet, melyen szovjet részről Oparin, Engelhardt és Sissakian professzorok és e sorok írója is részt vett. A másik a kongresszus elnöke, prof. Bigwood által rendezett záró bankett, melyen mintegy 100 meghívott vett részt s ahol e sorok írója a köszönő beszédek keretében szintén kifejezte köszönetét az MTA és saját nevében a szíves fogadtatásért. Kiemelendő, hogy a szovjet követség, valamint a lengyel követség fogadást adott a kongresszus tiszteletére, melyeken több száz meg-hívott vett részt.

A harmadik biokémiai kongresszus Genf szellemében zajlott le. A tudó-sokat a tudományos eredmények kicserélése és a közeledés vágya hatotta át, aminek számos felszólalásban adtak kifejezést. Mindenki örömmel vett részt hosszú idők után az első olyan tudományos összejevetelen, mely a teljes meg-értés és a béke szellemében zajlott le.

A TÁTRAI CSEHSZLOVÁK BOTANIKAI KONGRESSZUS

SOÓ REZSŐ akadémikus

A Csehszlovák Botanikai Társaság 1955. július 10—17-ig Tátralomnicon kongresszust rendezett, amelyre meghívta a Szovjetunió és a szomszédos népi demokráciák vezető geobotanikusait. A kongresszuson mintegy 200-an vettek részt, nemcsak az elméleti növénytan kutatói, de a mező- és erdőgazdaság, a természetvédelem stb. irányítói és képviselői is. A Szovjetuniót N. Szukacsov akadémikus, a Szovjet Botanikai Társaság elnöke és a Botaniceszkij Zsurnal főszerkesztője képviselte, aki most töltötte be 75. évét. Lengyel részről jelen voltak W. Szafer akadémikus, B. Pawlowski akad. lev. tag, a krakkói egyetem tanárai, Paryska doktornő, a zakopanei Tátra-Muzeum igazgatója, magyar részről Soó Rezső akadémikus és Zólyomi Bálint lev. tag, (a harmadik meghívott, Jávorka Sándor akadémikus ez időben Albániában volt kutatóúton). A kongresszus a Csehszlovák és a Szlovák Tudományos Akadémiák védnöksége alatt folyt le, főtitkára és szervezője J. Futák bratislavai docens. Elnökségében és előadói között voltak a csehszlovák botanika vezető egyéniségei, így Prágából Novák (szisztematikus), Dostál (a csehszlovák flóramű írója), Klika (geobotanikus), Ceyp (fiziológus-mykológus), Fott (algológus), Hruby (genetikus-cytológus) professzorok, Pilát (gombász, a növénytani múzeum igazgatója), Mikyska (akadémiai geobot. int. igazgatója) stb; Brnoból Zlatnik (erdészbotanikus), Smarda (bryológus), Pozsonyból Novácky és Pastyrik professzorok, Grebensikov (akad. geobot. int. vezetője) és sokan mások. Valamennyien rendkívül kedvesek, előzékenyek és vendégszeretők voltak velünk szemben.

A magyar delegáció sajnos megkésve érkezett, s így az első két nap előadásain és vitáin nem vehetett részt. Ezek elsősorban a Tátrai Nemzeti Park szervezetéről, a Magas Tátra növényvilágának kialakulásáról, összetételéről, társulásairól, az emberi kultúra hatásáról a növényzetre stb. szóltak. A természetvédelem mind a csehszlovák, mind a lengyel népi demokráciákban sokkal régebbi múltra tekinthet vissza, és sokkal szélesebb körű, mint minálunk. A természetvédelmi szervezet mind államilag, mind társadalmilag jól kiépített és kitűnően működik. Hozzájárulása nélkül semmiféle természetátalakítás, vagy befolyásolás nem történhetik meg. Így érthető, hogy a Tátrában létesült Közép- és Nyugat-Európa legnagyobb és legszebb nemzeti parkja, amelyben kb. 900 m magasságtól, a fenyőrengeteg alsó határától az örök hómezőig mindennemű kitermelés, legeltetés, gyűjtés tilos. Az egész hegyvidék a pihenést és üdülést kereső dolgozók és a tudományos kutatás javára szolgál. (Nem is beszélve a szállókról, a hatalmas szanatóriumok-

ról és üdülőkről, a sok jó menedékházról, a gondosan karbantartott utakról stb., stb.).

Szafer professzor, a lengyel növényföldrajzi és paleobotanikai iskola vezére a Kárpátok jégkorszak utáni flóra- és klímaváltozásairól beszélt, pollenanalitikai (virágporelemzésen alapuló) kutatásaik eredményei értelmében, Pawlowski, akinek korszerű tátrai flóraműve megjelenőben van, a Tátra növényzete fejlődéstörténetéről tartott előadást.

Kiemelkedők voltak a Tátra erdőtípusairól és azok talajáról tartott (Zlatnik és Polisek professzorok), az erdőgazdaság számára iránymutató előadások. Később is sok vita folyt az erdőtípusok jelentőségéről és azok gazdasági kiértékeléséről (művelési mód, fahozam, felújítás stb.), különösen Szukacsov (aki egyben a Szovjet Tudományos Akadémia Erdészeti Intézetének is igazgatója) magyarázatai nyomán. Ő a kirándulások során ismertette odahaza is sokat vitatott biogeocönózis elméletét és az erdőtípológiai kutatás szovjet módszereit. A magyar delegáció tagjai a mező- és erdőgazdasági növényföldrajzi és növénycönológiai kutatások hazai eredményeiről számoltak be, de felszólaltak a növénytakaró egységeiről és az erdészeti növényföldrajzi kutatás nemzetközi megszervezéséről rendezett vitákban is. Itt Szukacsov akadémikus az 1954-es indiai erdészeti kongresszus növényteni vonatkozásairól és a szovjet erdőtípológia ottani sikereiről számolt be. Javasolta, hogy a népi demokrációk, illetve kutatóik is kapcsolódjanak be a nemzetközi szervezet (FAO) munkájába. A csehszlovák botanikusok központi feladatukul egy nagyarányú (20 kötetre tervezett) flóramű megírását és a virágtalan növények ugyancsak széleskörű kutatását tekintik. A Tátra csodás szépségű völgyeibe, a romantikus tengerszemekhez vagy az égbeszökő csúcsokra tett kirándulásainkon R. Dostál professzor kalauzolt, aki mint emlékezetes, a közelmúltban hazánkban tett látogatást.

A kongresszus vezetősége a szovjet és a magyar résztvevőknek autót bocsátott rendelkezésére, így módunkban volt Szlovákia számos régi, szép városát és gyönyörű táját is megtekinteni, végül pedig bratislavai botanikai intézetekkel is megismerkedni, ahol céltudatos és korszerű kutatómunka folyik, nemes versenyben Prága és Brünn intézményeivel. Ki kell emelnünk az új botanikus kert modern üvegházait (bizony szebbek és korszerűbbek, mint a budapesti kerté) és kitűnő borpincéjét. A város az elmúlt évtizedekben mind gazdasági, mind kulturális tekintetben valóságos fővárossá fejlődött, de régi barokk belvárosa megőrizte hangulatát, báját. Vendéglátóinktól (a bratislavai szlovák akadémia és egyetem professzorai és kutatói) nemcsak sok új értékes kiadványt, de sok más kedves ajándékot is kaptunk, így a kongresszuson készült felvételek (tátrai tájak, virágok és emberek) már kész albumát. A kongresszus legnagyobb jelentősége abban állott, hogy módot nyújtott a szovjet, csehszlovák, lengyel és magyar kutatóknak közös problémáik megvitatására, tapasztalataik kicserélésére és jövőbeli kapcsolataik rendszeresebb kiépítésére. Közvetlenül számunkra pozitív eredmény, hogy a csehszlovák flóra- és növényföldrajzi kutatás a magyar módszereket és eredményeket jobban megismerte és felhasználja — különösen hangsúlyozták szlovák kartársaink, hogy tegyék számukra hozzáférhetővé a korábbi magyar szakirodalmat — viszont a csehszlovák botanikusok is nagy segítséget nyújtottak újabb eredményeik megismertetésével, irodalmuk megküldésével.

A MIĘDZYDROJEI ÉPÍTÉSI KONFERENCIÁRÓL

CSONKA PÁL, a műszaki tudományok doktora

A lengyel tudományos akadémia 1955 augusztus 18. és 31. közt építéstudományi konferenciát tartott Międyzdrojeban, a Balti-tenger partján fekvő ismert lengyel fürdőhelyen. A konferencián a lengyel építéstudomány és ipar mintegy 100 képviselőjén kívül hat külföldi kiküldött is részt vett: *W. Moskvin* és *G. Hajdukov* (Szovjetunió), *H. S. Tsien* (Kína), *A. Kuhely* (Jugoszlávia) professzorok, valamint *Gábor László* egyetemi tanár s e sorok írója.

A konferencia főként szilárdságtani kérdésekkel foglalkozott, de tárgyalásra kerültek a vas- és vasbetonépítészet elméleti és szerkezeti feladatai, nemkülönben anyagtani és technológiai, gazdaságossági és hőtechnikai problémák is. A konferencián lengyel részről mintegy 60 előadás hangzott el, melyekhez a külföldi kiküldöttek részéről négy előadás csatlakozott. Az előadásokat komoly, a részletekre is kiterjedő vita kísérte. Ezekben a feladott kérdéseket minden vonatkozásukban alaposan megtárgyalták. Egy előadáshoz nemegyszer 10–15-en is hozzászóltak, mégpedig érdemben. A tárgyalásnak és vitának intenzív volta arra vall, hogy a lengyel tudományos élet gyökerei igen szerteágazóak, hajtásai pedig felette gyümölcsözőek.

A szilárdságtan tárgykörébe vágó számos előadás közül igen nagy érdeklődést keltett *W. Wierzbicki* professzornak, a lengyel tudományos akadémia alelnökének az előadása. Ő a szerkezetek méretszámításakor figyelembe veendő határfeszültségek kérdésével foglalkozott, melyek értéke véleménye szerint valószínűség számítási megfontolásokkal állapítandó meg. Minthogy azonban a szerkezetek használata során fellépő feszültségek közvetlenül nem mérhetőek, a határfeszültségek megállapításakor tekintettel kell lenni azokra a hatásokra is, amelyek miatt a számított feszültségek a ténylegestől eltérhetnek. Ezeket figyelembe véve, a határfeszültségeket úgy kell megszabni, hogy a szerkezet biztonsága a nem kívánatos állapot bekövetkezésével szemben előírt mértékű legyen.

A konferencia egyik kiemelkedő előadása volt a Magyarországon is jól ismert *W. Olszak* professzornak az előadása, melyben a nem lineárisan rugalmas testek szilárdságtanának területére eső, valamint a rheológia és képlékenységtan körébe vágó újabb kutatásairól számolt be. Vizsgálatai olyan új utakon haladnak, melyek alapjait főként a lengyel tudomány rakta le. Tanulmányában a különböző szerkezeti anyagokat szilárdságtani-fizikai tulajdonságaik szerint csoportokba sorozta, s megállapította azok szilárdságtani alapvető összefüggéseit. Ezek a tudományos megállapítások számos

eddig megoldatlan gyakorlati probléma elméleti tárgyalását teszik lehetségessé.

A dinamikai problémákkal foglalkozó előadások sorában *J. Naleszkiewicz* professzor előadása volt különösen érdekes. Ő egyébként a magyar kormány részéről egy dunai hajó dinamikai vizsgálatára nyert megbízást. Előadásában azokkal a rezgésekkel foglalkozott, amelyeket egy híd középtengelyében állandó sebességgel végighaladó koncentrált erő a hídon előidéz. Vizsgálatai csak arra az időszakra vonatkoztak, amely alatt a teher magán a hídon van rajta. Ha a teher áthaladva a hídon, az egyik támasz fölé ért, a híd rezgései a híd összrezgéseivel lesznek azonosak. A vázolt igen bonyolult feladat megoldására igen plauzibilis egyszerűsítő feltevések bevezetésével egyszerű közelítő eljárást vezetett le.

Igen érdekes volt *W. Poniš* professzor előadása is. Ő egy különlegesen nagyméretű ércrakodó híd szerkezetéről és építéséről számolt be. A híd létesítése súlyos építési nehézségek leküzdését és különleges szerkesztési feladatok megoldását tette szükségessé.

Az épületszerkezettan körébe vágó előadások sorából *W. Żenczykowski* professzor előadása emelkedett ki. Ő az építmények hőszigetelési kérdéseivel s általában az épületek hőtechnikai problémáival foglalkozott. Előadása a feladatok elméleti megvilágításán kívül különféle konkrét gyakorlati problémák helyes megoldási módozatait is ismertette. Előadása, mely hatalmas kísérleti anyagra támaszkodott, valamint az előadáshoz csatlakozó felszólalások azt mutatták, hogy az épületek hőtani problémái Lengyelországban általános érdeklődés tárgyát képezik, ami magyar szemmel tekintve azért is feltűnő, mert Lengyelország Magyarországhoz képest szénben aránylag igen gazdag.

A konferencián érdekes előadást tartott *Pogány Béla*, a krakkói bányászati akadémia magyar származású tanára is. Ő a betontechnológia egyes újszerű eljárásaival, főként az elektrooszmózis útján történő betonszilárdítással foglalkozott. E téren, mint úttörőnek, külföldön is elismert sikerei vannak.

Magyar részről *Gábor László* és e sorok írója tartott a konferencián előadást. Mindketten számos alkalommal maguk is felszólaltak, s tevékenyen részt vettek a vitában. Információik, melyeket a magyar viszonyokról és az egyes tudományos ill. gyakorlati kérdésekben vallott hazai nézetekről nyújtottak, komoly érdeklődést keltettek a magyar építéstudomány, illetve ipar iránt.

Gábor László professzor előadásában újfajta előregyártott, olyan vasbeton tetőszerkezetet ismertetett, melyet *Pelikán József* professzorral együtt ő maga szerkesztett. Ehhez a tetőszerkezethez — a cseréphordó léceztést is beleértve — mindössze három különböző alakú előregyártott elemre van szükség. Ennek ellenére az ismertetett szerkezet igen változatos alakú és fesztávolságú tetők előállítására alkalmas. Előadását nagy érdeklődés és tetszés kísérte.

E sorok írója egy magyarországi kupolahéj kihajlásáról számolt be. Részletesen ismertette a kupolahéjak stabilitására vonatkozó elméleti vizsgálatok eredményét, melyek lényegesen eltérnek a kísérleti megfigyelésektől. A tárgyalt héjszerkezet kihajlása kapcsán lehetségessé vált a kupolahéjak kritikus terhelésének számítására használatos képlet korrekciója. Az előadás számos hozzászólást váltott ki. A konferencia résztvevői még napokkal az

előadás után is felvilágosításokat kértek az előadótól az ismertetett szerkezetet illetően.

Végighallgatva a konferencia előadásait, megállapítható volt, hogy a lengyel kutatók igen alapos matematikai és fizikai felkészültséggel, de egyúttal jól megalapozott mérnöki ismeretekkel is rendelkeznek. Munkájuk kifejezésre juttatta, hogy a mérnöki tudományok Lengyelországban értékes múltra tekinthetnek vissza. A jelenleg vezető tudósgárda tagjai még a világhírű *M. T. Huber* lengyel professzor iskolájából kerültek ki. Az ő nyomdokán haladnak tovább prof. *W. Olszak*, prof. *W. Nowacki* és még sokan mások, akik világszerte őszinte tiszteletet szereznek a lengyel tudománynak.

NEMZETKÖZI SEBÉSZKONGRESSZUS KOPENHÁGÁBAN

LITTMANN IMRE, az orvosi tudományok doktora

A Magyar Tudományos Akadémia és az Egészségügyi Minisztérium küldötteként Hedri Endre és Rubányi Pál professzorokkal hárman vettünk részt az idei Nemzetközi Sebészkongresszuson Kopenhágában. Ez volt hosszú évek óta az első alkalom, hogy magyar és más népi demokratikus országok sebészei nemzetközi kongresszuson részt vehettek.

A kongresszus ünnepélyes megnyitása az egyetem aulájában történt, míg az előadások a Technikai Főiskola termeiben voltak. Az előadásokat hat nyelven lehetett tartani, és fülhallgatóval három nyelven közvetítették azokat. A kongresszus főtémája a műtéti kockázat és az ezzel kapcsolatos kérdések voltak.

A kongresszuson kb. 1400 sebész vett részt, 42 országból. A Szovjetuniót kilencen képviselték és Bulgária, valamint Albánia kivételével az összes népi demokratikus országok küldöttei is ott voltak. A kongresszus hallgatósága nagy érdeklődéssel fogadta a szovjet delegáció tagjainak előadásait, valamint a miénket is. Mindhárom magyar küldött tartott előadást, a többi népi demokráciákból csak egy román professzor szerepelt a kongresszuson. A legnagyobb érdeklődést a hypothermiának és a hibernationnak a műtéti kockázattal való kapcsolata keltette.

A Nemzetközi Sebésztársaság Vezetősége örömmel vette tudomásul, hogy a népi demokratikus országok újból részt vesznek nemzetközi kongresszuson. Magyarországról több sebészt vettek fel a Nemzetközi Sebésztársaság tagjai közé.

A Nemzetközi Sebésztársaság Kongresszusával párhuzamosan tartották az Európai Cardiovascularis Sebészeti Társaság Kongresszusát is, ahol a szív- és érsebészet számos aktuális kérdését vitatták meg. Ennek a Társaságnak a tagjai közé is több magyar sebészt beválasztottak.

A Kongresszus kitűnő alkalmat szolgáltatott arra, hogy nemcsak a szovjet és népi demokratikus országok sebészeivel, hanem a nyugati sebész kollégákkal is felvehessük a személyes kapcsolatot, és több tudományos kérdést megvitathassunk velük. Ez a személyes eszmecsere volt talán a Kongresszus legnagyobb haszna. A beszélgetések kapcsán megismertettük velük a hazánkban folyó gyakorlati és tudományos sebészeti munkát, és úgy gondoljuk, hogy eredményeinken keresztül jelentős megbecsülést szereztünk hazánknak.

A Kongresszus után alkalmunk volt meglátogatni a Kopenhágai Egyetemet, és ott több műtétet végignéztünk. Meg kellett állapítanunk, hogy

hazánkban különösen két területen vagyunk jelentősen elmaradva. Az egyik az anaesthesiológus (altatóorvos) képzés. Külföldön már mindenhol nagy számban vannak önálló, nagy szakmai tudással rendelkező és tudományágukat állandóan továbbfejlesztő anaesthesiológusok. Magyarországon önálló anaesthesiológus úgyszólván egyáltalán nincs. Megtudtuk azt is, hogy Kopenhágában 1 évig tartó anaesthesiológus-képző tanfolyamok vannak. Ezeken a világ legkülönbözőbb országaiból jött orvosok vesznek részt, akik a World Health Organisation-tól ösztöndíjat kapnak. Nagyon kívánatos volna, ha módot lehetne találni arra, hogy a hazánkban nagyon visszamaradott anaesthesiológiát úgy lendítsük fel, hogy egy-két fiatal orvost 1 éves időtartamra Kopenhágába küldjünk.

A másik terület, amelyen az elmaradásunk jelentős, a műszerkészítés. A Kongresszussal egyidejűleg a világ összes nagy műszerkészítő cégei kiállítást rendeztek. Megállapíthattuk, hogy ma kizárólag rozsdamentes acélból készült műszereket gyártanak és, hogy a magyar műszeripar jelentősen el van maradva a külföldiek mögött. Különösen feltűnő volt a kopenhágai klinika mindenféle műszerrel és korszerű bonyolult készülékekkel való bőséges ellátottsága.

A kopenhágai út igen hasznos volt nemcsak azért, hogy részt vehettünk a Nemzetközi Sebésztársaság és az Európai Cardiovascularis Sebészeti Társaság Kongresszusán, de azért is, mert megismerkedhettünk a világ számos kiváló sebészével, és személyes kapcsolatot teremthettünk velük. Ez a kapcsolat azonban csak akkor lesz gyümölcsöző, ha továbbra is fenntartjuk, ha a társaságokban viselt tagsági kötelezettségeinknek eleget teszünk, és a további kongresszusokon is részt veszünk.

ZSIRAI MIKLÓS

1892—1955

29 évvel ezelőtt, 1926. szeptemberében volt . . . Az Eötvös Collegiumban az első finn órára mentem be. Egy fiatal professzor fogadott — szívélyesen, barátságosan, mondhatnám: szinte kollégiálisan, hiszen »kolléga úr«-nak szólított bennünket. Zsirai Miklós volt, a Collegium magyar és finnugor szakos tanára. Már az első hónapokban szinte észrevétlenül megnyert bennünket tudományának, amelyről pedig — bevallom — korábban mégcsak fogalmam is alig volt. Fonetikai alapismereteket adott elő, magyar és finnugor nyelvészeti feladatokat dolgoztatott ki velünk, de — úgy tetszett — igazán elemében mégiscsak akkor volt, amikor a finn nyelvre került a sor. A finn órákon ragyogtatta csak igazán nagyszerű pedagógiai képességét, tudós lelkesedése ezeken az órákon talán még egy fokkal emelkedett, derűs kedélyének megnyilatkozásaival tanórán másutt szokatlan kedves hangulatot teremtett. Nehezebb kérdésekkel időnként odafordulva a »finn sarok«-hoz a finn nyelvért különösen lelkesedő két tanítványa felé, szeme fel-felcsillant, s hangja egy fokkal melegebb lett, ha onnan néha helyes választ kapott. Tudós volt egész lényében. Személyesen átértzett öröme volt minden nyelvészeti

könyvnek, folyóiratszámnak a megjelenése, s mintha csak személyes veszteség érte volna, úgy aggódott és bánkódott, ha tudománya területén nehézségek, bajok mutatkoztak. Egyszer, 1929-ben, feltűnően nyugtalanul, sőt komoran lépett be a tanterembe. »Mehalt Sirelius« — szolt oda hozzánk izgatottan. Szavából kiérzett, hogy a kiváló finn etnográfust úgy gyászolja szívében, mintha testvérét vagy rokonát veszttette volna el benne.

1929-ben egyetemi tanár lett. Minket, akik 1926-ban az Eötvös Collegiumban tanítványai voltunk, az élet előbb-utóbb egyre távolabb sodort tőle, de egyre többet hallottunk és olvastunk róla.

Kisebb nyelvészeti értekezések után 1930-ban jelenik meg a — sajnos — folytatás nélkül maradt Finnugor Népvnevek I. kötete, a »Jugria«. Jugria volt-e a magyarok őshazája? Van-e e névnek köze az idegen nyelvekben élő, hasonló hangalakú *ungri*, *Hungaria* stb. nevekhez? Kik, hol, mikor és miért alkalmazták az *Ugra*, *Jugria* nevet a manysik és a chantik őseire meg azok földjére, illetőleg az *ungri*, *Hungaria* nevet a magyarokra és országukra? — Ezek azok a kérdések, amelyek foglalkoztatják. Nyelvészeti érdeklődése átvitte őt tehát — éppúgy, mint előtte a legtöbb magyar nyelvészt, köztük kortársait is — az őstörténeti kutatások területére, vagyis — mai kifejezéssel élve úgy is mondhatnánk — a népek és nyelvük történetének együttes tanulmányozásába mélyedt bele. Kutatásait hatalmas anyagra alapozza. Ami nálunk az időben különösen szokatlan: jelentős mennyiségű orosz történeti forrásanyagot von be vizsgálódásai körébe, egyben alapos jártasságot árulva el az orosz és általában a szláv nyelvek történetében. A feltett kérdéseket szigorú módszerességgel és kritikával vizsgálja végig. Meggyőző érvekkel bizonyítja, hogy a két névnek köze van egymáshoz, hangalaki alakulásuk mikéntjét is megvilágítja. Eredményei számottevők és meggyőzők. De ezeket nem a korlátolt tudákosok öntelt hangján, megfellebbezhetetlen eredményeként tárja elénk. Mint igazi tudós tudja, hogy a több évezredes múlt nem nyitott könyv előttünk; édeskevés a biztos, tényszerű anyag, amire a kutató a történelem előtti időkben támaszkodhatik. Új, korábban ismeretlen nyelvi adatok és egyéb tudományos kutatási anyag kerülhet felszínre, s ezek módosíthatják a ma mégoly valószínűnek látszó feltevéseket is. Ezért megállapításaiiban mindvégig óvatos, hangja szerény.

Manysi-chanti, de már szűkebb értelemben vett nyelvészeti kérdést dolgoz fel következő nagyobb tanulmányában, »Az obi-ugor igekötők«-ben is. Ellenkező nézetekkel szemben bebizonyítja, hogy az obi-ugor igekötők nem idegen eredetűek, hanem rendszerük vitathatatlanul ősi előzményekből szervesen kikristályosodott történelmi képződmény. E tanulmányának is fontos a magyar vonatkozása: fogódpontul szolgál a magyar igekötők eredetének megítéléséhez is.

1937-ben jelenik meg Zsirai Miklós élete munkájának talán legnagyobb szabású alkotása, a Finnugor Rokonságunk. Ez ismét nem nyelvészeti tanulmány, hanem a rokonnépeinkre és nyelvükre vonatkozó ismereteknek valóságos enciklopédiája. A finnugor őskortól az 1930-as évekig végigkiszaluz bennünket a történelem országútjain, azokon az utakon, amelyeket finnugor nyelvrokonaink és elődeik évezredek leforgása alatt bejártak. Nevük eredetétől elkezdve sokoldalú tájékoztatást nyújt rokonaink egykori és mai viszonyairól. Rendkívül széleskörű ismereteknek, szinte elképesztően nagy olvasottságnak a bizonyítéka ez a könyv. Szerzőjük évtizedek óta érzett hiányt pótolta vele, s már a 30-as években úgy mutatkozik be művén keresztül, mint haladó

tudós, aki a tudományt nem az egyéni ambíciók kielégítését szolgáló arénának tekinti, hanem — ahogyan ma mondjuk — össze tudja kapcsolni az elmélet és a gyakorlat követelményeit: tudományos tájékoztatást kíván nyújtani, de egyben az egyetemi oktatás céljait is szolgálja, s hozzá akar járulni népe műveltségének emeléséhez is.

A Finnugor Rokonságunk máig is a legkedveltebb s egyben nélkülözhetetlen finnugor könyvünk. Szakszerű összefoglalásai a szakembert is hónapokig tartó keresgéléstől mentesítik; részletes, mintaszerűen pontos bibliográfiája kiindulásul szolgál szinte bármilyen finnugor vonatkozású téma kidolgozója számára; egyes, ötletszerűen megkockáztatott feltevései, mint például a magyar-permi ősi kapcsolatok eszméje, azóta rendkívül gyümölcsözően hatottak tudományunkra, s körülöttük egész kis irodalom keletkezett. A Finnugor Rokonságunk nélkül és szerzőjüknek e tárgykorbe vágó egyetemi és egyéb előadásai nélkül nyelvrokonsági kérdésekben társadalmunk talán ma is ott tartana, ahol a múlt század végén volt. Zsirai Miklós meggyőződéssel vallotta, hogy »... a nagy igazságokat nem elegendő fölismereni s aztán ünnepelesen a szaki nyilvántartás vékája alá rejteni, hanem tanácsos őket minél tágasabb körben szertesugározni, népszerűsíteni, a közönség tudatába vésni« (NyK. LI, IX). Ez a nézete azóta sokszorosán igazolódott, s ennek megfelelően finnugor rokonságunk igazságának terjesztéséért Zsirai Miklósnál többet senki nem is tett. Az eredmény nem maradt el: ifjúságunk nevelői a finnugor nyelvrokonság tényét ma már nem beszajkózott tantételként, hanem vérükbe átment tudományos igazságként vallják. Ezt bizonyítja az is, hogy az efféle kérdésekben korábban annyira ingatag társadalmunkat néhány évvel ezelőtt a marrizmusnak sem sikerült már megtevesztenie. Rendkívül sajnálhatjuk, hogy a Finnugor Rokonságunk újabb kiadásának a megjelenésére, amelyhez Zsirai Miklós már annyi új anyagot gyűjtött, többé nem számíthatunk. Egy újabb ilyen nagyszabású szintézis létrehozásához mások részéről legalább egy-két évtizedes munkára lenne szükség, sőt ma már ahhoz egy ember ereje és tudása talán nem is elég.

A Finnugor Rokonságunk megjelenése után Zsirai Miklós pihenés nélkül hozzálátott élete nagy céljának megvalósításához: a nagy magyar rokonnépkutató, Reguly Antal chanti (osztják) nyelvű népköltészeti gyűjtésének kiadási munkálataihoz. Reguly egy süllyedő világ pótolhatatlan népköltészeti és nyelvi emlékeit mentette meg a pusztulástól a múlt század közepén rokonnépeink körében végzett tanulmányútján. Gyűjteménye ennek ellenére száz év múltával is túlnyomórészt kiadatlanul várt arra a magyar tudósra, aki ezt a páratlan értékű gyűjteményt a magyar tudomány számára hozzáférhetővé fogja tenni. Zsirai Miklós lankadatlanul küzdött a nagy tudományos cél megvalósítása érdekében. Fáradozását hosszú, kitartó harc után végül részben siker koronázta: 1944-ben megjelenhetett a költői szépségekben oly gazdag chanti hősköltemények első kötete, melyet népi demokratikus államunk megértő támogatásával már 1951-ben követett a második kötet. Zsirai e két kötete a hazai finnugor nyelv- és néptudomány újabb fellendülésének vetette meg az alapját. Reguly chanti anyaggyűjteményének szomorú tragédiája, hogy nemcsak gyűjtője maga, hanem előbb első, áldozatos gondozója, Pápay József, most pedig a második, Zsirai Miklós is idő előtt kidőlt a sorból. Így az utolsó kötet, s az egész sorozathoz tervezett magyarázatok megjelenése hátra van. Zsirai Miklós a Reguly-gyűjtemény sajátosságainak megismerésére, a chanti nép és nyelv történetének tanulmányozására annyi

időt és energiát áldozott, hogy e gyűjtemény titkainak a megfejtése és kiadási munkálatainak a folytatása terén őt — tudományunk igen nagy kárára — hosszú ideig senki sem pótolhatja.

Zsirai Miklós irodalmi munkásságának jelentékeny részét alkotják tudománytörténeti dolgozatai és megemlékezései. Régi nagy nyelvészeinknek és korunk jeles nyelvtudósainak az eredményeit Zsiraiénál nagyobb hozzáértéssel senki sem értékelte, szebben senki sem méltatta. Bizonyosságai ennek a Nyelvtudományi Közleményekben és a Magyar Nyelvben írt megemlékezései, a Finnugor Rokonságunk megfelelő fejezetei és »A modern nyelvtudomány magyar úttörői« című, szintén félbemaradt füzetsorozatnak 1952-ben megjelent első száma. Belőlük nyilvánvaló, hogy a haladó hagyományaink feltárására vonatkozó, sokat hangoztatott követelménynek leghamarabb és legjobban ugyancsak Zsirai Miklós tudott volna eleget tenni.

Zsirai Miklós a magyar nyelvtudomány egyik vezető egyénisége volt. Nagymértékben részt vett e tudomány feladatainak a megállapításában, irányvonalainak kijelölésében, munkamódszere kérdéseinek tisztázásában. Filozófiai képzettsége, sokoldalú tájékozottsága, bámulatos olvasottsága és az elméleti kérdések iránti fogékonysága tették erre képessé és hivatottá. Aránylag kevés dolgozatában mélyedt bele az apró részletekbe, de — amint *Orom* című, alakítani tárgyú cikke mutatja — e téren is kiválót tudott alkotni. A nyelvi jelenségeket általában nagy perspektívában látta és vizsgálta. Mi sem állt tőle távolabb, mint a pozitívizmus, az adatok öncélú, magyarázat nélküli halmozása. Világos képet alkotott magának az uráli nyelveken kívül egyéb ismertebb nyelvcsaládok jellemző sajátosságairól is. Ilyen körű ismeretek birtokában »Nyelvünk alkata« című dolgozatában és sok rövidebb, nagyközönség számára írt cikkben fölényes biztonsággal utasította vissza a fajelmélet egyes híveinek téves és megtévesztésre törekvő tanait, amelyeket szerzőik a nyelvek különféle sajátosságainak helytelen értelmezése útján is megpróbáltak alátámasztani. A marxista nyelvtudomány kialakításához is számos gondolattal és helyes meglátással járult hozzá azokban az előadásaiban, amelyekben I. V. Sztálin nyelvtudományi értekezéseinek jelentőségét méltatta.

Zsirai Miklóst mint tanárt párját ritkító pedagógiai érzék jellemezte. Logikusan tagolt, világosan megfogalmazott, lényeglátó előadásaiban ügyelt arra, hogy hallgatóit a részletek túlságos halmozásával ki ne fárassza. Chanti vagy manysi nyelvű olvasmányok tárgyi és nyelvi vonatkozásait oly sokoldalúan tudta magyarázni, hogy a korábban rendkívül száraz tantárgynak kikiáltott finnugor nyelvészet már első néhány éves működésének eredményeképpen a kedvelt egyetemi stúdiumok sorába lépett elő. Hallgatóival meleg emberi kapcsolatot tartott fenn, tanácsaival, könyvekkel segítette őket, s a szakmai érdeklődés legkisebb jelét is lelkesen honorálta. Nagy tudása, szerénysége, természetessége, keresetlen közvetlensége, derűs kedélye az egyetemen kívül is sok-sok tisztelőt és barátot szerzett számára. Egyrészt tudós mivoltában, másrészt emberi tulajdonságai révén korábban elképzelhetetlen mértékben és széles körben tudott érdeklődést ébreszteni tudománya iránt.

Zsirai Miklóst fiatalságától kezdve szoros szálak fűzték a Magyar Tudományos Akadémiához. 1921-től 1924-ig az Akadémia főtitkári hivatalának volt a vezetője. 1932-ben Akadémiánk levelező, később rendes és igazgatósági tagjává választották. Mint a Nyelv- és Irodalomtudományi Osztály vezetőségének hosszú idők óta tagja — mindaddig, amíg egészségi állapota engedte — tevékenyen részt vett e tudományok akadémiai irányításában. Mint Aka-

démiánk Nyelvtudományi Intézete tudományos tanácsának tagja is áldozatos munkát vállalt és végzett az Intézet elvi irányításában és a finnugor munkálatok előbbrevitelében. A nyelvtudománynak külön is nagy szolgálatot tett azáltal, hogy két évtizeden át szerkesztette az Akadémia Nyelvtudományi Bizottságának megbízásából a Nyelvtudományi Közleményeket.

Zsirai Miklós pályája gazdag sikerekben, elismertetésben, de részben talán éppen ezért sok a harc, sok a küzdelem is életében. Harcolt a tudományával szemben kezdetben erősen érezhető ellenséges magatartással, értetlenséggel és közönnyel; harcolt a tudomány kufárjai ellen, akik a nyelvtudományt önző, sőt népellenes célok érdekében akarták kihasználni; harcolt a délibábos nyelvészek és a hangoskodó, kardcsörtető dilettánsok ellen; harcolt a marrizmus ellen, és végül: évek óta küzdött az egészségét egyre inkább aláaknázó, alattomos betegséggel. Érthető, hogy ilyen körülmények között számos megkezdett művét nem tudta befejezni, és sok terve — tudományunk nagy kárára — immár megvalósulatlan marad. Távozása után tátongó rés támadt sorainkban, mégis: élete munkája legalábbis két feladatkörben nem maradhat csonkán, illetőleg folytatás nélkül. Az egyik feladat, amelynek elvégzésére Zsirai Miklós emléke kötelez bennünket: a Reguly-hagyaték kiadása, amivel — mint mesterünk mondotta — halaszthatatlanul tartozunk »a legmagyarabb tudománynak, a genetikus magyar történetkutatásnak«. De hagyott ránk Zsirai Miklós egy másik, még sokkal általánosabb érdekű feladatot is örökségül: s ez: a magyar nyelv tisztaságának és szépségének az őrzése. Mert Zsirai Miklós nemcsak tudós volt, hanem művész is: a magyar nyelv költői ihletettséggű művésze. Nála magyarábban és szebben magyar nyelvész még nem írt, anyanyelvünk rejtett kincseit úgy, mint ő, legfeljebb ha jeles íróink ismerték, ismerik.

Emlékét, mi, kik itt vagyunk koporsójánál, kegyelettel őrizzük, hiszen kedves vonásait magunk előtt látjuk, s szavai fülünkbe csengenek egész életünkön át. Írásait pedig sok okulással és nagy-nagy gyönyörűséggel fogják olvasni az utánunk jövő nemzedékek is, amikor a tudós és a művész hangja már rég nem hallik és pennája már rég pihen.

Lakó György

TARTALOMJEGYZÉK

<i>Vadász Elemér</i> : Jegyzetek a földtan dialektikájához	361
--	-----

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA ÉLETÉBŐL

<i>Fogarasi Béla</i> : A Politikai Tudományok Nemzetközi Szövetsége stockholmi kongresszusa	365
<i>Törő Imre</i> : A Magyar Tudományos Akadémia Biológiai Csoportjának jelentősége és feladatai	367
<i>Szabó Pál Zoltán</i> : A pécsi akadémiai napok	371

HÍREK

Elnökségi közlemények	375
A Tudományos Minősítő Bizottság hírei	377
Az MTA Könyvtárának mikrofilmszolgálatá	381

A MAGYAR TUDOMÁNY NEMZETKÖZI KAPCSOLATAI

<i>Detre László</i> : A Nemzetközi Csillagászati Unió kongresszusa Dublinban	382
<i>Baló Józsefné</i> : A III. Nemzetközi Biokémiai Kongresszus	385
<i>Soó Rezső</i> : Beszámoló a tátrai csehszlovák botanikai kongresszusról	388
<i>Csonka Pál</i> : A Międzyzdrojei Építési Konferenciáról	390
<i>Littmann Imre</i> : Nemzetközi Sebészkonferencia Kopenhágában	393
Zsirai Miklós	395

СОДЕРЖАНИЕ

<i>Э. Вадас</i> — Замечания к диалектике геологии	361
---	-----

ИЗ ЖИЗНИ ВЕНГЕРСКОЙ АКАДЕМИИ НАУК

<i>Б. Фогараш</i> — Стокгольмский Конгресс Международного Союза политических наук	365
<i>И. Тёрё</i> — Значение и задачи Биологической группы Венгерской Академии Наук	367
<i>П. З. Сабо</i> — Академические дни в г. Печ	371

НОВОСТИ

Сообщения Президиума ВАН	375
Сообщения Высшей квалификационной комиссии	377
Служба микрофильмов в библиотеке ВАН	381

МЕЖДУНАРОДНЫЕ СВЯЗИ ВЕНГЕРСКОЙ НАУКИ

<i>Л. Детре</i> — Конгресс Международного астрономического союза в Дублине	382
<i>И. Бало Банга</i> — III Международный Конгресс биохимиков	385
<i>Р. Шоо</i> — Отчет о чехословацком ботаническом съезде в Татрах	388
<i>П. Чонка</i> — Строительная конференция в Мендзыздое (Польша)	390
<i>И. Литтманн</i> — Международная конференция хирургов в Копенгагене	393
Миклош Жиран	395

Felelős szerkesztő : Bognár Rezső

Technikai szerkesztő : Szántó Lajos

Szerkesztőség : Budapest, V., Akadémia u. 2. Távbeszélő : 127-069

Kiadóhivatal : Budapest, V., Alkotmány u. 21. Távbeszélő : 111-010

Egyes szám ára : 3 Ft

Előfizetés egy évre : 36 Ft. (Az Akadémia tagjai tagilletményként kapják)

Csekk számla : 04-878-111-46

Kötés szám ára : 6.- Ft